

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**

**Conferința Științifică Internațională
STRATEGII XXI**

Cu tema:

**„COMPLEXITATEA ȘI DINAMISMUL MEDIULUI
DE SECURITATE”**

24 - 25 noiembrie 2016

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

**Coordonator
Stan ANTON**

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

București, 2016

COMITET ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL

Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof. univ. dr. Valentin DRAGOMIRESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof. univ. dr. Marian STANCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof. univ. dr. Daniel DUMITRU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Lector univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Conf. univ. dr. Bogdan AURESCU, Universitatea din București, România
Prof. univ. dr. Silviu NEGUȚ, Academia de Studii Economice, România
Conf. univ. dr. Iulian CHIFU, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România
Dr. Péter TÁLAS, Centrul de Studii Strategice de Apărare, Universitatea Națională de Servicii Publice, Ungaria
Conf. univ. dr. Sorin IVAN, Universitatea „Titu Maiorescu”, România
Conf. univ. dr. Piotr GAWLICZEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Universitatea de Management al Securității, Slovacia
Prof. univ. dr. Stanislaw ZAJAS, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare „G. S. Rakovski”, Bulgaria
Dr. JOSEF PROCHÁZKA, Centrul de Studii Strategice Militare și de Securitate, Universitatea de Apărare, Brno, Cehia
Conf. univ. dr. Igor SOFRONESCU, Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova
Dr. Marin BUTUC, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova
Prof. univ. dr. Ioan CRĂCIUN, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Cercetător asociat Daniel FIOTT, Fundația de cercetare - Flandra, Belgia
Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București, România
Prof. univ. dr. Nicolae RADU, Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, România
Conf. univ. dr. Marius Cristian NEACȘU, Academia de Studii Economice, România
Prof. univ. dr. Marilena MOROȘAN, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof. univ. dr., Dănuț TURCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Dr. Bogdan SAVU, Institutul Medico-Militar, România
Lector univ. dr. Alin BODESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Lector univ. dr. Eduard VITALIS, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Lector univ. dr. Florin CÎRCIUMARU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Psiholog Ciprian PRIPOAE, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Dr. Marius POTÎRNICHE, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
CS III dr. Mirela ATANASIU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
CS III dr. Cristina BOGZEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
CS dr. Mihai ZODIAN, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Secretar științific:

CSII dr. Alexandra SARCINSCHI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

COMITET DE ORGANIZARE

Dr. Stan ANTON
Dr. Irina TĂTARU
Dr. Daniela RĂPAN
A.C.S. Cătălina TODOR
Raluca STAN
Andreea NEAȚĂ
Doina MIHAI

Ionel RUGINĂ

REDACTORI:

Elena PLEȘANU
Irina TĂTARU
Daniela RĂPAN
Raluca STAN
Andreea NEAȚĂ

COPYRIGHT: Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei. Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.

ISSN 2285-9462 (online, RO)

ISSN-L 1844-3087

CUPRINS

PENTRU CE FEL DE VIITOR NE PREGĂTIM: JOINT OPERATING ENVIRONMENT (JOE) 2035	7
<i>Dr. Florin DIACONU</i>	
CUM POT FI TRANSFORMATE RACHETELE AMERICANE ÎN GLOANȚE DE PROPAGANDĂ RUSEȘTI? SISTEMUL AMERICAN DE APARARE ANTIRACHETĂ DE LA DEVESELU	17
<i>Dr. Luminița KOHALMI</i>	
REĂȘEZAREA PARTENERIATULUI EURO-ATLANTIC POST-AFGANISTAN	25
<i>Oana Mihaela VLADU</i>	
SE POT PREVENI ATACURILE TERORISTE IMINENTE? CAZUL INTERVENȚIEI STATELOR UNITE ÎMPOTRIVA GRUPULUI TERORIST KHORASAN	32
<i>Luiza-Maria FILIMON</i>	
STRATEGIA BRITANICĂ DE SECURITATE POST-BREXIT	44
<i>Dr. Oana-Elena BRÂNDA</i>	
CONTEXTUL GEOPOLITIC ACTUAL, POTENȚIALELE IMPLICAȚIILE ASUPRA INTERESELOR REGIONALE ALE ROMÂNIEI	53
<i>Fănel RĂDULESCU</i>	
CONTRIBUȚIA MISIUNILOR EXPEDIȚIONARE NATO ȘI UE LA CONSOLIDAREA SECURITĂȚII	68
<i>Dr. Daniela RĂPAN</i>	
IMPLEMENTAREA SISTEMULUI A2/AD DE CĂTRE FEDERAȚIA RUSĂ ÎN MAREA NEAGRĂ: RISCURI ȘI AMENINȚĂRI LA ADRESA ROMÂNIEI	79
<i>Cătălin COSTEA</i>	
LIMBA OFICIALĂ, O CONDIȚIE SUPREMĂ A STATULUI MODERN	94
<i>Dr. Marin BUTUC</i>	
AMENINȚĂRI NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII	99
<i>Diana-Gabriela COJOCARU</i>	
SEMNIFICAȚIILE COMUNICĂRII – DE LA CONSTRUIREA IDENTITĂȚII INDIVIDUALE LA SECURITATEA NAȚIONALĂ.....	108
<i>Ciprian PRIPOAE ȘERBĂNESCU</i>	

FUNDAMENTAREA POLITICILOR DE APĂRARE ȘI SECURITATE ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ ÎNTRE DOCTRINĂ, IDEOLOGIE ȘI EXPERTIZĂ ȘTIINȚIFICĂ	118
<i>Tudor SĂRBU</i>	
DIPLOMAȚIA APĂRĂRII, NORMĂ ȘI ORDINE ÎN INTERVENȚIILE UMANITARE	125
<i>Raul TODEA</i>	
DEMOGRAFIE ȘI SECURITATE. RECONFIGURĂRI GLOBALE ÎN SECOLUL AL XXI-LEA	131
<i>Cătălina TODOR</i>	
RADICALIZAREA EUROPEI ÎN CONTEXTUL IMIGRAȚIEI MUSULMANE	149
<i>Dr. Mirela ATANASIU</i>	
TERORISMUL - PRINCIPALA AMENINȚARE LA ADRESA APĂRĂRII ȘI SECURITĂȚII EUROPEI	157
<i>Ciprian CHIȚAC</i>	
ELIMINAREA SURSELOR DE FINANȚARE A TERORISMULUI – POSSIBIL „CAL TROIAN” ÎN DESTRUCTURAREA ACESTOR ORGANIZAȚII?	164
<i>Silvestru – Dumitru ILAȘ</i>	
CENTRELE OFFSHORE – LIMITA DINTRE LEGALITATE ȘI ILEGALITATE	170
<i>Diana-Gabriela COJOCARU</i>	
INTELLIGENCE COMPETITIV ȘI EFICACITATE MANAGERIALĂ	180
<i>Răzvan GRIGORESCU</i>	
DE LA INTELLIGENCE ECONOMIC LA AGROINTELLIGENCE	189
<i>Mădălina-Steluța PĂTRĂȘESCU NEACȘU</i>	
CONTEXTE MULTIPLE ALE DEFINIRII STRATEGIILOR DE APĂRARE NAȚIONALĂ. SITUAȚIA EUROPEI DE NORD. IDENTIFICAREA ECUAȚIEI REGIONALE	194
<i>Teodora Irina HRIB</i>	
RĂZBOIUL MODERN, PRODUS AL DOCTRINEI PĂCII DEMOCRATICE	202
<i>Constantin VASILE</i>	
ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND DUCEREA OPERAȚIILOR ÎN CONTEXTUL LUPTEI ARMATE CONTEMPORANE	210
<i>Iurii CIUBARA</i>	
CREȘTEREA EFICIENȚEI ACTIVITĂȚII DE MENTENANȚĂ UTILIZÂND METODOLOGIA LEAN SIX SIGMA	216
<i>Adrian NOUR</i>	

UTILIZAREA CONCEPTELOR MODERNE DE ÎNTREȚINERI PENTRU CREȘTEREA PERFORMANȚEI STRUCTURILOR DE MENTENANȚĂ DIN DOMENIUL MILITAR.....	224
<i>Adrian NOUR</i>	
OSINT ȘI REINVENTAREA ÎN INTELLIGENCE	232
<i>Cristian BĂRBULESCU</i>	
PARTICULARITĂȚILE SPRIJINULUI LOGISTIC AL UNITĂȚILOR MILITARE LA PACE.....	239
<i>Costel-Dorel MÎNEA</i>	
ASPECTE COMPORTAMENTALE SPECIFICE PERSOANELOR PREDISPUSE LA TRANSMITEREA NEAUTORIZATĂ A INFORMAȚIILOR CLASIFICATE	244
<i>Laurențiu-Leonard LĂZĂROIU</i>	
SECURITATEA CIBERNETICĂ – O NOUĂ DIMENSIUNE A SECURITĂȚII NAȚIONALE?	249
<i>Meda UDROIU</i>	
ASPECTE PRIVIND CADRUL LEGAL ÎN DOMENIUL APĂRĂRII CIBERNETICE	256
<i>Eugen Valeriu POPA</i>	
APĂRAREA CIBERNETICĂ ÎN ORGANIZAȚIA TRATATULUI NORD-ATLANTIC: STRUCTURI ȘI TENDINȚE	263
<i>Eugen Valeriu POPA</i>	
RĂZBOIUL CIBERNETIC ÎN POLITICA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A ROMÂNIEI	271
<i>Bogdan-Florin TIMIȘ</i>	

PENTRU CE FEL DE VIITOR NE PREGĂTIM: JOINT OPERATING ENVIRONMENT (JOE) 2035

Dr. Florin DIACONU

Conferențiar universitar, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (FSPUB),
senior researcher (CS II), Institutul Diplomatic Român (IDR), București, România,
E-mail: florin.diaconu@fspub.unibuc.ro

Rezumat: *Lucrarea analizează pe scurt un document oficial făcut public, la mijlocul lunii iulie 2016, de către U.S. Joint Chiefs of Staff. Documentul se numește Joint Operating Environment (JOE) 2035: The Joint Force in a Contested and Disordered World și are ca scop oferirea de recomandări legate de ceea ce SUA – și restul lumii occidentale, inclusiv țările de granița de Est a NATO – trebuie să întreprindă pentru a fi mai bine pregătite să facă față amenințărilor, riscurilor și provocărilor complexe în viitorul previzibil. Mai multe amenințări, riscuri și provocări geo-strategice majore interconectate în viitorul previzibil sunt luate în considerare, precum și unele ferestre potențial importante de oportunitate. Scopul principal al acestei lucrări este acela de a descrie unele consecințe semnificative în plan politic și strategic ale cadrului conceptual-intelectual pe care JOE 2035 îl prezintă în mod atât de viu și convingător.*

Cuvinte-cheie: explorarea viitorului; putere națională; NATO; amenințări de securitate; provocări; riscuri; ferestre de oportunitate.

Introducere

Într-un scurt *Cuvânt înainte* ce precede textul principal despre care vorbim aici, viceamiralul Kevin D. Scott, US Navy, Director for Joint Force Development în cadrul U.S. Joint Chiefs of Staff afirmă deschis că *viitorul strategic al SUA – și al restului lumii occidentale (să luăm considerare, cu seriozitate, faptul că și România este parte a Occidentului, împreună cu alte țări de pe granița estică a NATO) – este atât intens sumbru, cât și intens provocator*. Viceamiralul Scott aproape că emite o predicție¹, pentru următoarele câteva decenii, afirmând că „privind în perspectivă, comportamentul concurențial între SUA și potențialii - și realii – săi adversarii va fi evident și violent”. Mai mult decât atât, viceamiralul Scott afirmă de asemenea, în mod deschis că „interacțiunea” dintre SUA și „competitorii săi va include încercările de a descuraja și de a ne refuza accesul la obiective strategice sau va fi marcată prin urmărirea ambiguă, dar coercitivă a unor scopuri politice susținute de amenințarea cu forța sau posibilitatea folosirii puterii militare”, adăugând, de asemenea, că „în următoarele două decenii, ambele tipuri de interacțiuni competitive, atât cele desfășurate pe față cât și cele ambigue între forțe militare vădit diferite vor fi o condiție normală și recurentă pentru Joint Force”². Până la un anumit punct, *nimic nu este în mod dramatic și complet nou într-o astfel de evaluare*. În urmă cu mai bine de 55 de ani, Henry

¹ Folosim acest termen cu toate precauțiile necesare, întrucât textul pe care îl comentăm afirmă clar că nu prezice viitorul și nici nu face prognoze legate de scenariu sau evenimente specifice, adăugând, de asemenea că, în loc de predicții sau prognoze, textul „dezvoltă o gamă de posibilități legate de conflicte în viitor, re-imaginând setul de factori și circumstanțe care vor configura mediul de securitate din viitor”. Pentru aceste elemente vezi *Joint Operating Environment (JOE) 2035: The Joint Force in a Contested and Disordered World*, July 14, 2016, la http://www.dtic.mil/doctrine/concepts/joe/joe_2035_july16.pdf (pentru tot restul notelor de subsol vom folosi, pentru a desemna acest text, acronimul *JOE 2035*), p. 1.

² Vice Amiral Kevin D. Scott, U.S. Navy, „Foreword”, în *JOE 2035*, p. ii.

Kissinger îi scria lui Richard Nixon că distribuția din ce în ce mai fragmentată a puterii pe arena mondială, plus intensitatea diferitelor activități politice, precum și tot mai multele și mai complexe conflicte și aranjamente internaționale de tot felul au erodat în mod serios capacitatea ambelor superputeri de a influența în mod semnificativ tendințele și acțiunile altor guverne³. Într-un astfel de context, viitorul părea foarte sumbru și la acel moment.

1. Câteva caracteristici de bază ale viitorului: principalele riscuri, amenințări și provocări

Viitorul despre care *Joint Operating Environment (JOE) 2035* vorbește are câteva caracteristici majore. Textul pe care îl analizăm și comentăm aici afirmă, în mod clar, că „o serie de concurenți [se] vor confrunta”, mai mult sau mai puțin direct, „cu Statele Unite și partenerii săi la nivel mondial, ca și cu interesele globale ale SUA”⁴, într-un context general configurat de „două provocări generale gemene”. Prima dintre ele este denumită „norme contestate”, adică pe arena mondială vor fi prezenți și vor acționa, uneori, în mod mai mult sau mai puțin deschis și utilizând inclusiv mijloace militare masive „adversari care contestă în mod credibil regulile și acordurile care definesc ordinea internațională”. A doua dintre marile „provocări gemene” cu care SUA și aliații ai Americii se vor confrunta este desemnată în text prin intermediul unui alt concept – acela de „dezordine persistentă”, ceea ce înseamnă „anumiți adversari care exploatează incapacitatea unor societăți [state] de a asigura o guvernare funcțională, stabilă și legitimă”⁵. Textul este, de asemenea, *un semnal de avertizare*, menționând că răspunsul la cele două provocări majore deja enumerate mai sus trebuie să fie unul *echilibrat și foarte flexibil*. Riscurile potențiale asociate oricărei variante de acțiune ce acordă prea multă atenție doar uneia dintre „provocările gemene” la care ne-am referit deja este imens: *JOE 2035* spune „a pune prea mult accent pe normele contestate - în special pe capabilitățile de înaltă tehnologie și foarte scumpe, potențial utilizabile pentru a îndigui sau de a perturba o putere de tip expansionist – ar putea să nu perturbe semnificativ activitatea amenințărilor de tip low-end, care au demonstrat o tendință îngrijorătoare de a se intensifica în timp și de a genera șocuri sau surprize sau strategice pentru Statele Unite”. Și, atunci când se ocupă de cealaltă provocare majoră, textul afirmă tot în mod clar: „pe de altă parte, înclinarea balanței activităților de dezvoltare a forței către capabilități concepute pentru a contracara dezordinea persistentă poate conține riscul unei lumi în care alte mari puteri, sau alianțe ale marilor puteri schimbă decisiv ordinea internațională într-un mod extrem de nefavorabil”⁶.

Într-un astfel de context general, un *risc major* apare: „o combinație de concurenți mai capabili, de amenințări mai periculoase și o mai mare incertitudine fiscală este de natură să facă o acțiune unilaterală a Statelor Unite mai dificilă și potențial mai puțin eficace în 2035”⁷.

2. Caracteristicile de bază ale viitorului: trei ferestre de oportunitate care urmează să fie luate în considerare

Cel puțin unele dintre amenințările, riscurile și provocările deja prezentate în paginile de mai sus sunt, până la un anumit punct (sau au, în propriile lor structuri complexe), unele ferestre de oportunitate potențial semnificative. Și după ce am analizat pe scurt cele mai importante idei din JOE 2035, este - credem - foarte util să listăm (și să explicăm, cu unele

³ Robert Kagan, *Lumea clădită de America*, Humanitas, București, 2015, p. 135.

⁴ *JOE 2035*, p. ii.

⁵ *Ibidem*, p. ii.

⁶ Pentru acest avertisment direct vezi *JOE 2035*, p. iii.

⁷ *JOE 2035*, p. 5.

detalii), unele dintre aceste ferestre de oportunitate *direct* asociate cu riscurile, amenințările și provocările, și, de asemenea, să propunem mai târziu, în paragrafele finale ale textului, unele măsuri posibile (policy recommendations).

Prima fereastră importantă de oportunitate este, până la un anumit punct, chiar un set de caracteristici puternic legat de însăși existența unor concurenți (sau dușmanii), atât ai SUA cât și, în termeni mai generali, ai lumii occidentale (și să ne amintim, din nou, că *România este în mod clar o parte a acestei lumi occidentale*, prin intermediul mai multor legături puternice: o parte semnificativă a tradițiilor politice, culturale și militare; o parte semnificativă a valorilor politice fundamentale moderne și contemporane; elemente semnificative ale interesului național; calitatea de stat membru al NATO; calitatea de membru al UE, precum și parteneriatul strategic cu statele Unite). Pentru a oferi o explicație foarte simplă, însăși existența unor concurenți și / sau dușmani este o amenințare (sau cel puțin un risc) de securitate și de apărare: dar, în cazul în care acești concurenți au o mulțime de vulnerabilități pe care nu pot și nici nu doresc să le rezolve în mod corespunzător, acest lucru ar putea fi o importantă fereastră de oportunitate. *Și – menționăm aici – mai mulți dintre actorii politici de pe arena mondială care contestă în mod deschis atât statutul de putere al SUA, cât și aliații și alianțele pe care Washingtonul se bazează au vulnerabilități structurale masive, semnificative strategic și uneori perene. Iar JOE 2035 discută în mod deschis identitatea unora dintre acești posibili / probabili concurenți cu care Occidentul ar putea fi forțat să se confrunte. Aceștia sunt, în conformitate cu anumite fragmente din textul pe care îl cităm aici din, Rusia, o țară care „va continua să folosească amenințarea cu puterea militară pentru a-și asigura interesele regionale și a promova percepția că este încă o mare putere”, Iranul, care „va continua să se dezvolte și să impulsioneze capacitatea de a acționa prin interpuși și parteneri regionali”, și China, o țară imensă și care „ar putea dezvolta o strategie maritimă mai dinamică și adaptivă, într-o încercare de a impune rezultate ireversibile pentru disputele legate de insulele din Marea Chinei de Sud și cea de Est”⁸. Sau, în altă listă, „puteri în creștere, inclusiv, de exemplu, China, Rusia, India, Iranul sau Brazilia”, care „și-au exprimat din ce în ce mai mult nemulțumirea față de rolul lor, accesul lor la și autoritatea în cadrul sistemului internațional actual”⁹ (China, Rusia și Iranul sunt, să nu uităm, un numitor comun al ambelor liste). Rusia are în mod clar unele vulnerabilități strategice majore (sau cel puțin mai multe slăbiciuni evidente): fără Ucraina, nu mai este nici măcar mare putere europeană¹⁰ (ceea ce SUA și NATO ar putea face dacă Brzezinski are dreptate - și el chiar are, să fie clar! - nu este foarte greu de înțeles); economia sa (vitală pentru menținerea ritmului ambițiilor neo-imperiale) se bazează în principal pe exportul de petrol și gaze naturale; iar dimensiunile populației sale sunt pur și simplu în colaps (unele lucrări recente indicând, până în 2050, o creștere negativă foarte pronunțată a populației Rusiei - de la 141 de milioane de oameni la doar 111 milioane)¹¹. China, o țară prea mare pentru a fi ignorată și mult prea ambițioasă pentru a putea avea încredere în ea¹², are o mulțime de contradicții interne mai mult sau mai puțin intens disfuncționale¹³, este obligat să se bazeze masiv pe importuri (conform *World Factbook* a CIA, țara cumpără mult petrol din străinătate: „6,167 milioane barili / zi (estimare pentru 2014)”, dar și o cantitate mare de gaze naturale: „59,7 miliarde de metri cubi (estimare pentru*

⁸ JOE 2035, p. 7.

⁹ JOE 2035, p. 8.

¹⁰ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah: Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București, 2000, pp. 54, 59.

¹¹ Robert D. Kaplan, *Răzbușarea geografiei: ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Ed. Litera, București, 2014, p. 244.

¹² Zbigniew Brzezinski, *Triada geostrategică: Conviețuirea cu China, Europa, Rusia*, Ed. Historia, București, 2006, p. 19.

¹³ *Ibidem*, pp. 21-24.

2014)¹⁴, iar pretențiile sale exagerate și politicile fățiș expansioniste în Marea Chinei de Sud alienează atât de puternic majoritatea celorlalte puteri regionale, încât până și Vietnamul, timp de câteva decenii în coliziune deschisă cu SUA, afirmă acum în chip aproape oficial că puterea SUA este utilă și necesară pentru securitatea globală¹⁵; China este, de asemenea, mai puțin modernă, punct de vedere tehnologic, decât SUA și în termeni mai generali decât Occidentul (de-a lungul ultimelor decenii, conducătorii de la Beijing au făcut mult pentru a pune capăt decalajului care separă China și țările avansate tehnologic din Occident, dar diferența, chiar dacă este acum mult mai mică, este încă prezentă și relevantă strategic)¹⁶.

Migrația ar putea fi, de asemenea, până la un anumit punct, nu numai o provocare și o amenințare majoră de securitate, ci și o fereastră imensă de oportunitate. *JOE 2035* afirmă în mod deschis, vorbind despre migrația în masă, că „amestecul de oameni noi, idei, culturi noi și ideologii poate duce la tulburări și conflicte între cei care vin într-o țară și cetățenii nativi”, de asemenea, adăugând că „mai multe națiuni dintre cele care primesc imigranți vor fi incapabile să integreze noii veniți, ceea ce ar putea duce la comunități de imigranți privați de drepturi, alienate și insulare”¹⁷. Ciocniri între identități culturale diferite, ca și probleme de integrare ale migranților sunt riscuri reale și majore, trebuie să recunoaștem. Dar să nu uităm nici că în unele ocazii semnificative, de-a lungul istoriei mondiale, imigrația a fost, în cele din urmă, o sursă majoră – precum și motor - pentru puterea politică¹⁸ și dezvoltare. Cel puțin două exemple trebuie luate în considerare în mod serios: acela al Statelor Unite, mai ales în secolul al XIX-lea și în etapele de deschidere ale secolului al XX-lea; și creșterea spectaculoasă Germaniei de Vest în anii 1970. Cele 13 colonii britanice care urmau să devină Statele Unite aveau, pe la 1750, cam două milioane de locuitori (o populație totală de aproape aceeași mărime ca și resursele demografice ale Olandei sau ale Suediei. La 1800, după două generații, populația din SUA era deja de două ori mai mare - 4 milioane de oameni¹⁹. Și aproape un secol mai târziu, aceeași țară avea o populație totală de 62,6 milioane de persoane în 1890, și de 75,9 milioane în 1900²⁰ (într-o perioadă când ritmul mediu al creșterii demografice la nivel mondial era de 100% pe secol, populația din SUA a crescut, deci, de 19 ori în 100 de ani – creșterea internă a fost impresionantă, dar între 20 și 40 de milioane de imigranți au venit în secolul al XIX-lea în SUA). Și în cazul Germaniei de Vest, situația de asemenea dovedește, în mod clar, că imigrația bine gestionată este o sursă majoră de putere. Un text on-line care se ocupă de schimbarea pattern-urilor de imigrare în Germania între anii 1945 și 1997 a fost de raportare, în urmă cu câțiva ani, „în ultimii cincizeci de ani ... Germania de Vest a fost una dintre țările care au primit cel mai mare număr de imigranți pe plan mondial. În 1950, aproximativ 8 din cele 50 de milioane de locuitori ai Republicii Federale Germania (RFG) erau refugiați după război și expulzați (Vertriebene). De atunci, populația Germaniei de Vest a crescut cu 16 milioane (la 66 de milioane în 1994)”, textul adăugând apoi: „aproximativ 80 la sută din această creștere poate fi explicată prin creșterea netă legată de imigrație (12,9 milioane oameni de între 1950 și 1994)”. Este adevărat, mulți

¹⁴ ***, “Energy”, in “China”, in *The World Factbook*, at the internet address <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.

¹⁵ Robert D. Kaplan, *Butoiul de pulbere al Asiei: Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific*, Ed. Litera, București, 2016, pp. 79-81.

¹⁶ Pentru magnitudinea rămânerii în urmă a Chinei în plan științific și tehnologic în urmă cu 40 de ani, vezi Deng Xiaoping, „Să manifestăm respect față de însușirea cunoștințelor și față de oamenii instruiți. Extrase dintr-o convorbire cu doi membri ai Comitetului Central al partidului, 24 mai 1977”, in Deng Xiaoping, *Opere alese 1975-1984*, Editura Politică, București, 1987, p. 34.

¹⁷ *JOE 2035*, pp. 10-11.

¹⁸ Vezi definiția puterii pe care o propune părintele școlii realiste: Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, București, 2007, p. 68.

¹⁹ Paul Kennedy, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri: transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Polirom, Iași, 2011, p. 109 (tabelul 3).

²⁰ *Ibidem*, p. 191 (table 12).

dintre acești imigranți care au venit în Germania erau etnici germani din diferite țări europene. Dar același text precizează că „numărul total de străini în Germania”, a fost, de asemenea, mare, de-a lungul mai multor decenii: „în jurul valorii de 1,2 milioane persoane în 1964 (2 la sută din totalul populației). În 1970 numărul de străini a ajuns la 3 milioane (5 la sută din totalul populației). Și, în 1973, forța de muncă angajată din rândul așa-numiților lucrători oaspeți a atins apogeul: 2,6 milioane, sau 12 la sută din totalul persoanelor salarizate în Germania de Vest. Migranții în căutare de muncă veniți din Turcia (605.000), Iugoslavia (535.000) și Italia (450.000) au constituit cele mai mari grupuri, și un total de aproape 4 milioane de străini trăiau în Germania de Vest (7 la sută din populația totală)”; textul afirmă, în continuare, că „între 1968-1973, mai mulți străini decât în orice alt moment anterior au venit în Germania de Vest. În fiecare zi, între cinci sute și o mie de muncitori străini erau recrutați, aducând surplusul de imigranți străini la 387.000 de persoane pe an. Uneori, erau închiriate trenuri și avioane, în scopul de a aduce suficienți lucrători suplimentari în țară. Populația străină a crescut de la 1,9 la 4.0 milioane, iar numărul de lucrători străini angajați a crescut de la 1,1 milioane la maximul istoric de 2,6 milioane”²¹.

În mod destul de clar, în opinia noastră *profesională*, una dintre cele mai importante ferestre de oportunitate de-a lungul următoarelor câteva decenii este cea derivată dintr-o caracteristică de bază a societăților umane de oricând și de oriunde: aceea de *a reacționa la stimuli, în cadrul unei logici care este foarte ușor de înțeles: cu cât stimulii sunt mai puternici, cu atât mai puternică este, de obicei, reacția*. Acest tip de logică este, pe cât putem înțelege, pe de-a-ntregul operațională inclusiv când vorbim despre amenințări și conflicte de orice natură și magnitudine²². Cel puțin o parte a acestei ferestre de oportunitate de care lideri politici ai țărilor occidentale (și democratice) ar putea, mai devreme sau mai târziu, să se ocupe mult (sau, mai bine zis, *mai mult*) este însăși natura gândirii liberale (în sensul cel mai larg al acestui concept; noi nu vorbim aici strict despre liberalismul politic, întrupat în partide de orientare liberală, ci despre cultura politică mai largă dezvoltată în jurul principalilor piloni ai liberalismului, ca și despre liberalismul intelectual și unele dintre consecințele sale în viața publică²³).

În mai multe ocazii de necontestat, de-a lungul ultimele câteva secole, *valorile și convingerile liberale – ca și dorința de a proteja libertatea*²⁴, *atât în interiorul statelor, cât și pe arena internațională – au fost cele care au determinat atât indivizi cât și grupuri (unele dintre ele mici, dar altele în mod clar mari) să se implice în mod voluntar, în eforturi foarte consistente împotriva actorilor politici care amenințau chiar ideile de libertate și dreptate*. A se vedea, de exemplu, exemplul notoriu oferit de faptele Lordului Byron. Războiul grec de independență a început la începutul anului 1821, iar câteva luni mai târziu, în luna mai, Byron

²¹ Rainer Münz and Ralf E. Ulrich, “Changing Patterns of Immigration to Germany, 1945-1997”, *Research & Seminars*, at the internet address <https://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=69>.

²² O lucrare notorie, foarte solidă și foarte influentă care analizează conflictele afirmă în mod deschis: “existența continuă a unui grup poate fi amenințată de alte grupuri, iar aceste amenințări sunt adesea întâmpinate prin acțiune agresivă sau defensivă” – vezi Anatol Rapoport, *Conflict in Man-Made Environment*, Penguin Books, Harmondsworth, Baltimore, Victoria, 1974, p. 224.

²³ Analizând natura, locul și rolul libertății în cadrul sistemului de valori al liberalismului, o relativ recentă enciclopedie a gândirii politice afirmă că nimeni nu poate contesta că libertatea e bună, dar că există o seamă de opinii contradictorii, atunci când vorbim despre „natura libertății” – vezi David Miller (coordonator), *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, Humanitas, București, 2000, pp. 438-439. Aceeași lucrare afirmă de asemenea în chip deschis că nu există nicio analiză a naturii și a valorii reale ale libertății care să fie „universal acceptată” – p. 438.

²⁴ Cel puțin pentru cititorul roman, una din cele mai compacte – dar și foarte serioase – analize a sensului libertății poate fi găsită în Cristian Preda, *Mic dicționar de gândire politică liberală*, Humanitas, București, 2004, p. 68. Scurta prezentare din această carte listează două întrebări majore, fiecare dintre ele vitală pentru configurarea liberalismului intelectual: care sunt obstacolele cu care mă confrunt și ferestrele de oportunitate pe care le am? și cine-i șeful, stăpânul, cine se află la putere?

„a fost ales în Comitetul Grec din Londra, recent format pentru a ajuta insurgenții aflați în luptă”. În luna iulie, Byron „și-a adus la îndeplinire oferta sa de asistență personală acordată patrioților, plecând pe mare de la Genova la 16 iulie, înspre Livorno și apoi Grecia”. În conformitate cu ceea ce știm, avea cu el „o sumă considerabilă de bani și ajutoare medicale pentru cauza greacă”. După ce a debarcat într-un teritoriu controlat de britanici în Marea Ionică, „în noiembrie [1823] Byron a fost de acord să împrumute patru mii de lire sterline flotei militare grecești, pentru activarea sa” și câteva luni mai târziu, „în ianuarie 1824, el sa alăturat liderului moderat prințul Alexandru Mavrocordat, în Grecia continentală, în mlăștinoasa poziție de la Missolonghi”. Aici, „purtând sa uniforma militară roșie, Byron a fost primit cu entuziasm, strigăte, saluturi și salve de arme de foc, și ovaționat ca un Mesia”. În ajunul zilei sale de naștere, el s-a întors din nou la poezie, pentru a-și exprima sentimentele sale legate de viața sa și de principiile libertății; cele zece strofe ale poeziei *În această zi am împlinit al treizeci și șaselea meu an* constituie una dintre ultimele sale poezii”. Noi știm, cu suficiente detalii, că „în următoarele trei luni și jumătate, toate ocaziile - militare, politice, fizice, climatice ... - păreau să conspire împotriva lui: conducerea de către el a unui atac planificat asupra fortăreței turcești de la Lepanto a fost amânată din cauza lipsei de soldați; facțiunile au împiedicat un efort de război unitar [al grecilor]; starea sa fizică, slăbită de ani de regim..., s-a deteriorat sub stressul constant și în bătaia ploilor reci de iarnă în Missolonghi”, dar el nu a abandonat nicio clipă cauza libertății grecești. Dimpotrivă, „în ciuda incertitudinilor și a întorsăturilor soartei, el a continuat să se aloce bani și energie pentru a sprijini pe Mavrocordat și cauza greacă”. Câteva luni mai târziu, „la 9 aprilie, după ce a a fost prins de o ploaie torențială pe când călărea, Byron a făcut febră mare și dureri reumatice” și „în data de 12 era deja foarte grav bolnav. Tratamentele repetate, cărora el le-a rezistat inițial, l-au slăbit încă și mai mult. În Duminica Paștelui, el a intrat în stare de comă. La ora șase în seara celei de-a doua zi de Paști, luni 19 aprilie 1824, în timpul unei furtuni cu descărcări electrice violente, Byron a murit”. Este important să ne amintim cât de importante au fost consecințele implicării sale personale și voluntare în Războiul grec de independență, după moartea sa: „Moartea sa s-a dovedit a fi eficientă a-i uni pe greci împotriva inamicului și în a atrage sprijinul pentru lupta sa din toate părțile lumii civilizate. În octombrie 1827 forțe britanice, franceze și rusești au distrus flotele turcă și egipteană la Navarino, asigurând astfel independența greacă, care a și fost recunoscut de sultan în 1829”. Știm, de asemenea, dintr-o biografie on-line, că „spiritul său a animat mișcări revoluționare liberale: cei mai mulți dintre ofițerii executați după mișcarea Decembriștilor din Rusia, în 1825, erau direct influențați de ideile sale; patriotul italian Giuseppe Mazzini l-a asociat pe Byron cu eterna lupta a oprimaților ce vor să fie liberi. Shelley, Heine, și alții au adoptat cămașa deschisă la guler a lui Byron, pe care el o poartă în mișcătorul portret pictat de Thomas Phillips în 1814”²⁵.

Un alt caz interesant de *implicare voluntară masivă în lupta pentru libertate* este cel oferit, în anii 1930, de către Brigăzile Internaționale care au luptat cu bravură, în Spania, împotriva forțelor bine înarmate și profesional conduse al generalului Franco și ale aliaților săi italieni și germani. Și nu vorbim aici despre acea parte a Brigăzilor Internaționale formată din comuniști, în mod clar mai mult sau mai puțin direct mobilizați de către Uniunea Sovietică sau ca o consecință a inițiativelor sovietice (Antony Beevor, de exemplu, precizează în mod deschis că aproximativ 50% dintre voluntarii britanici au fost comuniști, dar restul *nu* au fost - ei erau fie „intelectuali din clasa de mijloc și Beau Gestes în plan ideologic” sau „muncitori manuali”, sau persoane fizice „care a plecat în Spania în parte, în căutarea aventurii și a unor emoții extreme”; și chiar unii „ruși albi, în speranța că serviciul în Brigăzi

²⁵ Pentru toate aceste fragmente de text, vezi ***, “Lord Byron (George Gordon) 1788-1824”, on the webpage of the *Poetry Foundation*, at the internet address <https://www.poetryfoundation.org/poems-and-poets/poets/detail/lord-byron>.

le-ar putea permite să se întoarcă acasă”²⁶. Atunci când Kremlinul a decis, în cele din urmă, să organizeze o masivă „campanie de sprijin a luptei poporului spaniol” (la 18 septembrie 1936, adică la aproape o lună și jumătate după prima rezoluție care se ocupă cu aceeași problemă, adoptată de Komintern la 3 august), „în Spania existau deja câteva sute de voluntari străini”. În final, „în timpul întregului război civil între 32.000 și 35.000 de oameni din 53 de țări diferite, au servit în rândurile Brigăzilor Internaționale” și alți „5.000 de străini au luptat pentru Republică în afara lor”, cea mai mare parte atașați forțelor CNT²⁷ sau POUM^{28,29}.

Subliniem aici și că, în anumite ocazii, individul obișnuit a oferit *în mod voluntar* ajutor Republicii spaniole, chiar dacă el nu a fost implicat direct în operațiuni militare. Antony Beevor spune, de exemplu, în volumul său atât de bine documentat și destul de recent privind războiul civil din Spania, că în luptele timpurii „de pe creasta Puntza, la sud de Irun”, au fost implicați nu numai „muncitori neinstruiți”, plus „asturieni, naționaliști basci și voluntari comuniști francezi”, dar, de asemenea, și „țărani francezi de dincolo de graniță, făcând semnale ce indicau pozițiile” ale artileriei trupelor franchiste³⁰.

Un exemplu mai recent, dar de asemenea din anii 1930, este cel oferit de *numărul destul de mare de voluntari care au dorit să lupte (și unii dintre ei chiar au făcut, cu deosebit curaj, acest lucru) de partea finlandezilor, împotriva invaziei sovietice (care a fost, evident, moral și politic complet inacceptabilă), la sfârșitul anului 1939 și la începutul anului 1940*. Carl Gustaf Emil Mannerheim precizează în mod deschis că țara sa a primit cu bucurie mulți de *voluntari* străini. În februarie 1940, de exemplu, un corp suedez de voluntari cu 8.000 de soldați era deja prezent în Finlanda. Din Norvegia au venit 725 de voluntari; și un batalion danez, cu alți 800 de soldați a fost, de asemenea, prezent în Finlanda. În etapele finale ale atât de dificilului război de iarnă, o Legiune străină (numită Sisu), a fost organizată, grupând contingente provenind din 26 de națiuni străine. Mannerheim scrie de asemenea despre o legiune finlandeză-americană, cu 300 de voluntari care au participat activ în unele operațiuni de luptă, și afirmă că numărul total de voluntari străini care au venit ca urmare a propriei lor voințe să lupte pentru libertatea Finlandei a fost de aproximativ 11.500 de oameni³¹.

Chiar și mai recent, cu ocazia războiului hibrid declanșat brusc de Rusia împotriva Ucrainei, în 2014, forțe mari, alcătuite 100% din voluntari, au jucat un rol *foarte* important în apărarea existenței statului ucrainean. În 2014, în luna iunie, câteva luni după începerea luptelor foarte grele în estul Ucrainei, ministrul de Interne de la Kiev a declarat în mod public că au fost deja formate aproximativ 30 de batalioane de voluntari, cu 5.600 de combatanți, iar 3.000 dintre ei se aflau deja în regiuni amenințate direct. Aproape un an mai târziu, la sfârșitul lunii martie și în aprilie 2015, în conformitate cu mai multe surse deschise și unele date oferite de guvernul ucrainean, aproape 50.000 de militari erau desfășurați în zonele de conflict, în partea de est a țării, și aproximativ 11.000 (sau 22%, ceea ce nu este deloc un procent pe care să îl putem ignora) dintre aceștia erau soldați aparținând batalioanelor de voluntari³².

²⁶ Antony Beevor, *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936-1939*, Phoenix (Orion Books), London, 2007, pp. 177-179.

²⁷ Confederación Nacional de Trabajo, organizație sindicală majoră în Spania.

²⁸ Partit Obrer d'Unificació Marxista, partid politic ce grupa comuniști troțkiști, înființat în Catalonia în 1935.

²⁹ Antony Beevor, *op. cit.*, pp. 176-177.

³⁰ *Ibidem*, pp. 129-130.

³¹ Carl Gustaf Emil Mannerheim, Mareșalul Finlandei *Memorii*, Ed. Militară, București, 2003, pp. 214-215.

³² Pentru aceste cifre vezi Florin Diaconu, “Three Lessons to Massively and Openly Learn From: on Political and Analytical Errors, Deterrence, and Popular reactions”, in Niculae Iancu, Andrei Fortuna, Cristian Barna, and Mihaela Teodor (editors), *Countering Hybrid Threats: Lessons Learned from Ukraine*, IOS Press, Amsterdam, Berlin, Washington, DC (in cooperation with NATO Emerging Security Challenges Division), pp. 110.

3. Foarte scurte concluzii și câteva *policy recommendations*

Statele europene, mari și mici (inclusiv puterile în mod evident minore³³ de la granița de est a NATO, care se bucură de acum de o relație specială cu Statele Unite), vor trebui să se adapteze la schimbările, provocările, amenințările și riscurile despre care *JOE 2035* vorbește. *Câteva reacții la foarte probabilele (sau poate iminentele) realități viitoare enumerate și analizate de JOE 2035 sunt în egală măsură posibile și, în opinia noastră profesională, de dorit; mai presus de toate, o utilizare fermă și abilă a diferitelor ferestre de oportunitate (inclusiv, eventual, a cele trei enumerate și comentate mai sus) ar putea fi aproape obligatorie, pentru a menține echilibrul global al puterii, ca și pentru a-i descuraja (și poate pentru a-i îndigui) pe principalii agresori probabili:*

1. *Menținerea, consolidarea și, eventual, extinderea serioasă a NATO*, pentru a evita orice situație în care Alianța nu este suficient de puternică pentru a face față amenințărilor, riscurilor și provocărilor viitoare. În ceea ce ne privește, NATO, ca structură politico-militară este foarte importantă *atât* pentru SUA (care, dincolo de frustrarea legitimă generată de notoriul *capability gap*, se poate baza foarte mult pe partenerii săi europeni, ceea ce războaiele din Golf și din Afganistan au demonstrat în mod clar de-a lungul ultimelor decenii), *cât și* pentru statele europene (care au aderat la NATO, în scopul de a echilibra foarte semnificativ puterea Kremlinului, iar acum, în contextul post-Crimeea, se simt amenințați din nou, exact ca la sfârșitul anilor 1940, de către Rusia)

2. Folosirea unor structuri și instituții deja existente, și – la nevoie – a unora nou concepute și inovatoare pentru *a consolida conștiința publică în domeniul intereselor vitale naționale, regionale / continentale și emisferice, în domeniul securității și în probleme de apărare.*

3. Folosirea aceluiași structuri și instituții, în scopul de a crea - și de începe utilizarea unui - *nou etos individual și colectiv în lumea occidentală: ideea că libertatea nu poate fi și nici nu va fi abandonată, și că - în caz de necesitate - lupta pentru libertate este necesară ar putea fi, în mod natural, coloana vertebrală a acestui etos ranforsat, cu rădăcini serioase în ultimele secole, atât în Europa, cât și în Statele Unite.*

4. *Consolidarea puternică a unor instrumente relativ ieftine și eficiente pentru descurajarea strategică* - confrunțați cu reparația masivă a ambițiilor neo-imperiale rusești și a unor acțiuni agresive din punct de vedere strategic, cel puțin actorii minori de pe granița de est a NATO s-ar putea simți nevoiți să înființeze, să extindă, să intruiască și să se bazeze pe structuri asemănătoare, până la un anumit punct, cu ceea ce numim, de obicei, *Gardă Națională* (care în mod evident trebuie să fie o forță alcătuită 100% din voluntari, capabilă să apere în mod activ satul sau localitatea sau județul în care locuiesc și lucrează cei din unitatea în cauză).

5. Abordarea unor provocări și riscuri cu care Occidentul se confruntă într-un mod ce maximizează ferestrele de oportunitate asociate. A se vedea, de exemplu, problema migrației în masă. Atâta vreme cât majoritatea societăților occidentale sunt grav afectate de o creștere demografică negativă, creșterea puterii naționale și regionale prin intermediul stimulării în mod deliberat, prin orientarea și prin controlul migrației ar putea constitui, credem, o sursă importantă de putere suplimentară (cel puțin în ceea ce privește volumul producției industriale, de exemplu).

6. Pe termen lung, vulnerabilitățile principalilor concurenți / dușmanii ai Occidentului (inclusiv ai SUA, ai rolului său global și ai intereselor sale globale) ar putea fi utilizate în mod corespunzător, în principal în scopul de a descuraja comportamentul agresiv al acelor actori în mod direct primejdioși pentru Occident (ca exemplu, imaginați-vă, pentru un moment,

³³ Această categorie grupează atât ceea ce numim în mod current puteri mijlocii, cât și puterile mici – vezi Martin Wight, *Politica de putere*, Ed. Arc, Chișinău, 1998, pp. 69-75.

prăbușirea bruscă a apetitului Rusiei pentru comportamente neo-imperiale dacă Europa Centrală și de Est ar putea reuși să se reorienteze masiv către alte surse de energie decât petrolul și gazul rusesc; într-o astfel de situație, faptul că se bazează prea mult, din punct de vedere economic și strategic, pe exporturi și pe valoarea lor ca pârghie politică ar putea deveni un coșmar înspăimântător pentru liderii expansioniști ruși și planurile pentru planurile lor).

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, “Lord Byron (George Gordon) 1788-1824”, pe pagina web a *Poetry Foundation*, la adresa de internet <https://www.poetryfoundation.org/poems-and-poets/poets/detail/lord-byron>.
2. ***, *Joint Operating Environment (JOE) 2035: The Joint Force in a Contested and Disordered World*, Joint Chiefs of Staff, July 14, 2016, la adresa de internet http://www.dtic.mil/doctrine/concepts/joe/joe_2035_july16.pdf.
3. “China”, în *The World Factbook*, on the webpage of CIA, la adresa de internet <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.
4. BEEVOR, Antony, *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936-1939*, Phoenix (Orion Books), London, 2007.
5. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah: Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București, 2000.
6. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Triada geostrategică: Conviețuirea cu China, Europa, Rusia*, Editura Historia, București, 2006.
7. DIACONU, Florin, “Three Lessons to Massively and Openly Learn From: on Political and Analytical Errors, Deterrence, and Popular reactions”, în Niculae Iancu, Andrei Fortuna, Cristian Barna, and Mihaela Teodor (editors), *Countering Hybrid Threats: Lessons Learned from Ukraine*, IOS Press, Amsterdam, Berlin, Washington, DC (in cooperation with NATO Emerging Security Challenges Division), pp. 102-114.
8. KAGAN, Robert, *Lumea clădită de America*, Humanitas, București, 2015.
9. KAPLAN, Robert D., *Butoiul de pulbere al Asiei: Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific*, Editura Litera, București, 2016
10. KAPLAN, Robert D., *Răzbunarea geografiei: ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Editura Litera, București, 2014
11. KENNEDY, Paul, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri: transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Polirom, Iași, 2011.
12. MANNERHEIM, Carl Gustaf Emil, Mareșalul Finlandei, *Memorii*, Editura Militară, București, 2003.
13. MILLER, David (coordonator), *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, Humanitas, București, 2000.
14. MORGENTHAU, Hans J., *Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, București, 2007.
15. MÜNZ, Rainer and Ralf E. ULRICH, “Changing Patterns of Immigration to Germany, 1945-1997”, *Research & Seminars*, la adresa de internet <https://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=69>.
16. PREDA, Cristian, *Mic dicționar de gândire politică liberală*, Humanitas, București, 2004.
17. RAPOPORT, Anatol, *Conflict in Man-Made Environment*, Penguin Books, Harmondsworth, Baltimore, Victoria, 1974.

18. SCOTT, Kevin D., Vice Admiral U.S. Navy, “Foreword”, in *Joint Operating Environment (JOE) 2035: The Joint Force in a Contested and Disordered World*, July 14, 2016, la adresa de internet http://www.dtic.mil/doctrine/concepts/joe/joe_2035_july16.pdf.
19. WIGHT, Martin, *Politica de putere*, Ed. Arc, Chişinău, 1998.
20. XIAOPING, Deng, *Opere alese 1975-1984*, Editura Politică, Bucureşti, 1987.

CUM POT FI TRANSFORMATE RACHETELE AMERICANE ÎN GLOANȚE DE PROPAGANDĂ RUSEȘTI? SISTEMUL AMERICAN DE APARARE ANTIRACHETĂ DE LA DEVESELU

Dr. Luminița KOHALMI

Conf. univ., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România

E-mail: luminita.kohalmi@ucdc.ro

Rezumat: În timp ce în România avea loc punerea în funcțiune a unuia dintre elementele scutului antibalistic defensiv al Alianței Nord-Atlantice, mașina de propagandă de la Kremlin încerca să impună ideea că SUA și NATO au instalat la Deveselu capabilități cu scop ofensiv, care amenință securitatea Federației Ruse. Prezentul studiu urmărește identificarea designului campaniei informaționale prin care tema inaugurării sistemului Aegis Ashore din România a fost folosită de Federația Rusă în jocurile sale politice și militare, pentru a se impune ca alternativă geopolitică la atlantism, la dominația SUA. Din analizele media efectuate rezultă că tehnicile și instrumentele aferente campaniei de propagandă rusești sunt astfel dozate încât au șanse mari în a consacra Deveselu drept una dintre cele mai mari amenințări militare americane la granița Federației Ruse. În acest context, este de așteptat ca argumentul Deveselu, odată înscris într-un orizont psihologic, emoțional și aspirațional negativ, să fie frecvent utilizat atunci când puterea de la Kremlin va dori să mobilizeze publicuri internaționale și domestice împotriva SUA și NATO.

Cuvinte-cheie: propagandă, război informațional, scut antirachetă, Deveselu, Putin, NATO, SUA.

Introducere

Punerea în funcțiune a sistemului de apărare antirachetă de la Deveselu a stimulat efervescența ideologică antiamericană de la Kremlin în asemenea măsură încât însuși Vladimir Putin, de la înălțimea țintelor sale geopolitice, a încercat să transforme rachetele SUA în „gloanțe de propagandă rusești”. Deși în 2016 au existat o seamă de mișcări militare la granița dintre NATO și Rusia, semnificative pentru ambele părți, aparatul propagandistic rusesc a ales să puncteze pe tema scutului antirachetă inaugurat în România în problematica amenințărilor din spectrul de hard power care planează asupra Rusiei.

Relațiile dintre NATO și Rusia s-au deteriorat în ultimii ani semnificativ, motivele fiind puse pe seama unor acțiuni ale Federației Rusiei care contravin intereselor UE și SUA, dintre care amintim: anexarea Crimeei la Federația Rusă, în 2014; întreținerea războiului din regiunile separatiste din Ucraina de Est; ajutorul dat Regimului Assad din Siria; violarea sistematică a spațiului aerian al unor state membre NATO; sprijinirea mișcărilor de extremă dreaptă din statele UE și a inițiativelor de destabilizare a consensului în UE; mașina de propagandă rusească crează haos și neîncredere în mai multe state naționale, în special în Europa Centrală și de Est¹. Deteriorarea acestor relații s-a manifestat dramatic, la nivel

¹ <http://eng.majalla.com/2016/08/article55251253/natos-warsaw-summit-leaves-russia-isolated-dangerous>, accesat la 01.09.2016

diplomatic, prin impunerea din partea UE de sancțiuni economice pentru Rusia, prin ieșirea Rusiei din G8 sau prin scăderea nivelului agendei Consiliului Nato-Rusia.

Pentru prima dată la un summit NATO, la cel de la Varșovia (iulie 2016), la capitolul provocări și amenințări de securitate la adresa NATO, Rusia e prima nominalizată, chiar înaintea ISIS. Astfel, la punctul 5 al declarației comune a șefilor de stat și de guvern participanți la întrunirea Consiliului Nord-Atlantic de la Varșovia, din 8-9 iulie 2016, se menționează: “Acțiunile agresive ale Rusiei, inclusiv activitățile militare provocatoare de la periferia teritoriului NATO, precum și voința dovedită a acesteia de a-și atinge scopurile politice prin intermediul amenințărilor și prin folosirea forței, constituie o sursă de instabilitate regională, reprezintă o provocare fundamentală la adresa Alianței, au afectat securitatea euro-atlantică și amenință obiectivul nostru de lungă durată, aceea a unei Europe întregi, libere și pașnice.” La punctul 10 din același document, amenințările sunt explicitate: “Acțiunile și politicile destabilizatoare ale Rusiei includ: anexarea ilegală și nelegitimă a Crimeii, pe care nu o recunoaștem și nu o vom recunoaște și la adresa căreia facem apel la Rusia să o revoce; violarea prin forță a frontierelor statelor suverane; destabilizarea deliberată a Ucrainei de Est; exerciții inopinate pe scară largă contrare spiritului Documentului de la Viena, precum și acțiuni militare provocatoare în apropierea frontierelor NATO, inclusiv în regiunile Mării Baltice și ale Mării Negre și ale Mediteranei de Est; retorica, conceptul militar și postura corespondentă din domeniul nuclear, iresponsabile și agresive; precum și violările sale repetate ale spațiului aerian al țărilor Alianței. În plus, intervenția militară a Rusiei, prezența militară semnificativă și susținerea regimului din Siria, precum și folosirea prezenței sale militare din Marea Neagră pentru proiectarea puterii în Mediterana de Est au constituit riscuri și provocări suplimentare cu privire la securitatea aliaților și a altor state.”²

Declarația comună de la Varșovia poate fi o dovadă că oficialii NATO au înțeles semnalul de alarmă tras de țările din Europa de Est, în special de țările baltice, cu privire la amenințările rusești. În acest context, NATO și-a întărit prezența la granița cu Rusia prin dislocarea de trupe și de armament greu. Acțiunile NATO întreprinse ca răspuns la amenințările venite din partea Rusiei sunt de o anvergură suficient de impresionantă încât să treacă sub uitare punerea în funcțiune a scutului antirachetă defensiv de la Deveselu. În ciuda acestui fapt, mașina de propagandă de la Kremlin a ales să potențeze scutul de la Deveselu, inaugurat în mai 2016, drept cea mai mare amenințare militară americană la granița Federației Ruse.

„Amenințarea la adresa aliaților NATO, reprezentată de rachetele balistice provenite din afara zonei euro-atlantice este reală. Multe țări, inclusiv câteva din vecinătatea NATO, încearcă să dezvolte rachete balistice sau să le obțină. Programul nostru reprezintă o investiție pe termen lung împotriva unei amenințări pe termen lung. Trebuie să fim pregătiți și facem progrese constante. Așa cum arată și numele, sistemul este pur defensiv. Acest amplasament din România, ca și cel din Polonia, nu este îndreptat împotriva Rusiei. Sunt prea puțini interceptori, localizați mult prea la sud sau prea aproape de Rusia pentru a putea intercepta rachete balistice intercontinentale rusești”³, declara, în 12 mai 2016, Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, prezent la festivitatea de inaugurare a Scutului de la Deveselu. În replică, a doua zi Președintele Federației Ruse a catalogat sistemul antirachetă din România drept o amenințare la adresa țării sale și a anunțat că Rusia va lua măsuri de apărare: „Situația geopolitică nu se schimbă spre bine. Din păcate, se agravează, ținând cont de instalarea unor elemente antibalistice americane în România... Instalarea elementelor antirachetă în Europa

² <https://www.mae.ro/node/36635>, accesat la 01.09.2016

³ <http://www.gandul.info/stiri/scutul-antiracheta-de-la-deveselu-a-fost-inaugurat-cum-functioneaza-15311151>, accesat la 01.09.2016

reprezintă o amenințare suplimentară la adresa Rusiei”⁴. Două săptămâni mai târziu, Vladimir Putin amenința România și Polonia că se află în raza de acțiune a rachetelor rusești. „Dacă ieri în aceste zone din România oamenii pur și simplu nu știau ce înseamnă să fii în raza de acțiune, de astăzi suntem forțați să luăm anumite măsuri pentru a ne asigura securitatea”, a declarat acesta la Atena. „În aceeași situație se află și Polonia”⁵, a mai adăugat liderul rus.

Participarea României la dezvoltarea componentei europene a sistemului american de apărare antirachetă a fost decisă de Consiliul Suprem de Apărare a Țării la 4 februarie 2010, construcția facilității antirachetă la Baza 99 Deveselu a început în 2013, componentele sale sunt operaționale din decembrie 2015, iar integrarea sistemului în capacitatea NATO de apărare împotriva rachetelor balistice a fost atestată în mai 2016. Baza de la Deveselu găzduiește trei baterii, cu 24 de rachete interceptoare SM-3, precum și un sistem radar de dirijare a acestora.

Sistemul american de apărare antibalistică operează cu interceptoare terestre (fixe și mobile) și maritime, capabile să lanseze rachete pentru interceptarea unor dispozitive cu rază scurtă, medie și lungă de acțiune înainte de a intra în spațiul aerian și în zona teritorială a Statelor Unite. Cel puțin 13 sisteme terestre de interceptare antirachetă există pe Coasta de Vest a SUA, la Fort Greely (Alaska) și Vandenberg (California). Până în anul 2017, în vestul SUA vor exista în total 44 de rampe de interceptoare antirachetă. Sistemul Aegis, instalat pe nave militare sau pe platforme maritime, are rolul de a intercepta rachete cu rază scurtă și medie de acțiune. În prezent, există cel puțin 24 de sisteme Aegis instalate pe nave militare americane, majoritatea patrulând în Oceanul Pacific. Tot sisteme Aegis sunt utilizate în planul de creare a unui *scut antirachetă* NATO în Europa, scopul fiind contracararea amenințărilor reprezentate de țări precum Iranul. Sisteme Aegis adaptate pentru uz terestru (Aegis Ashore) au fost instalate la baza de la Deveselu (România) și urmează să fie instalate în Polonia. O altă componentă a sistemului antibalistic este sistemul terestru mobil de mare altitudine THAAD, instalat pe camioane militare⁶, susține Reuters, citat de Hotnews.

1. Războiul informațional și mizele geopolitice ale Federației Ruse

Federația Rusă s-a remarcat în ultimii ani prin succesele înregistrate în războaiele hibride pe care le-a instrumentat, atacând cu componente aparținând războiului informațional, venind mai apoi cu forțe tradiționale dislocate drept suport. Se consideră că încorporarea Crimeei în Federația Rusă este rezultatul ultimului război hibrid, asimetric, derulat în imediata vecinătate a României, în care campaniile informaționale s-au desfășurat într-o desăvârșită sincronizare cu războiul cibernetic și cu asaltul forțelor de operații speciale, antrenate în particular pentru acest tip de confruntări⁷. Dar prima reușită a Federației Ruse în acest model postmodernist de conflict este cea înregistrată în 2008, în Războiul din Georgia.

Statul rus contemporan se raportează la informație din perspectivă geopolitică și o tratează ca pe o armă periculoasă, aceasta presupunând costuri scăzute, fiind ușor de transmis și de receptat, având capacitatea de a trece peste orice barieră. În teoriile contemporane de geopolitică rusești, bătăliile informaționale și în rețea, ca și formele lor extreme, cum ar fi războiul psihologic și războiul de pe Internet, sunt mijloace folosite de state pentru a-și atinge

⁴ <http://www.mediafax.ro/externe/vladimir-putin-sistemul-antiracheta-din-romania-o-amenintare-rusia-va-lua-masuri-de-aparare-15319691>, accesat la 01.09.2016

⁵ <http://www.agerpres.ro/externe/2016/05/28/putin-avertizeaza-romania-si-polonia-ca-se-afla-in-raza-de-actiune-a-rachetelor-ruse-07-27-44>, accesat la 01.09.2016

⁶ <http://www.hotnews.ro/stiri-international-20518493-armata-sua-8-state-aliata-efectuat-marti-test-sistemului-antiracheta-europa.htm>, accesat la 01.09.2016

⁷ Luminița Kohalmi, *Comunicare publică în domeniul securității*, Editura Pro Universitaria, București, 2014, p. 117

scopurile în politicile internaționale, regionale și interne, și, de asemenea, pentru a obține avantaje geopolitice⁸.

Teoriile legate de războiul informațional au o lungă tradiție în Rusia. Teoria propagandei speciale („spetspropaganda”), de exemplu, a fost predată la Institutul Militar de Limbi Străine de la Moscova din 1942, a fost scoasă din curriculum-ul instituției în 1990 și a fost mai apoi reintrodusă în studiu în anul 2000. În anul 2000, odată cu aprobarea Doctrinei Securității Informațiilor a Federației Ruse, războiul informațional a primit statutul de disciplină academică. Războiul informațional este privit în lumea academică rusească ca aparținând științelor aplicate multidisciplinare (politică, economie, științe sociale, științele militare, intelligence, diplomatie, propagandă, psihologie, tehnologii de comunicații etc)⁹.

O legendă în domeniul informațional este și rusul Vladimir Lefebvre. Acesta este inventatorul controlului reflexiv, folosit pentru a servi unui partener sau unui inamic o informație pregătită special, pentru a-l determina pe acesta să ia o decizie predeterminată, dorită de inițiatorul acțiunii. Există opinii conform cărora caracterul și personalitatea președintelui georgian Mikheil Saakashvili au făcut din acesta o țintă a unei operații ruse de control reflexiv, în timpul invaziei Rusiei în Georgia din 2008. Alte operații informaționale ale Rusiei în regiune au fost un atac cibernetic asupra Estoniei din 2007 sau campania proactivă de discreditare a ideii că lituanienii sau letonii au fiecare propria identitate națională¹⁰.

Teoria rusească privind războiul informațional, de esență geopolitică, a fost construită oarecum în opoziție cu teoria privind războiul informațional, de esență tehnologică, dezvoltată de SUA și de Europa de Vest. Astfel, expresii precum „războiul informațional”, „războiul în rețea” sau „războiul cibernetic” au înțelesuri complet diferite în Rusia față de Occident. Doar puțini teoreticieni ruși fac deosebire între războiul cibernetic și cel în rețea, ca manifestări ale dimensiunilor tehnologice și sociale ale războiului din a patra generație.

Războiul informațional reprezintă „crearea de realități alternative prin pervertirea adevărului obiectiv – realizat pe baza datelor, faptelor și argumentelor concrete – răstălmăcirea lui prin utilizarea unei combinații de elemente, fapte și bucăți de adevăr selectate, interpretate, combinate cu raționamente alterate prin utilizarea de silogisme, sofisme, propagandă, interpretare forțată, totul împănate cu o multitudine de minciuni”¹¹.

În Rusia, războiul informațional se definește drept „influențarea conștiinței maselor, ca parte a rivalității dintre sisteme de civilizații diferite, adoptate de țări diferite în spațiul informațional prin folosirea de mijloace specifice care au drept scop utilizarea resurselor informaționale ca pe niște arme de război”¹². După cum se observă, avem de-a face cu un amestec al dimensiunilor militare și civile, tehnologice și sociale, în contextul în care se fac referiri directe la Războiul Rece și la războiul psihologic dintre Est și Vest.

Sintagma „război informațional” pare astfel să fie folosită în teoria și practica rusească în două situații: ca un șir de obligații rezultând din Doctrina Securității Informațiilor a Federației Ruse și ca o rivalitate geopolitică între Rusia și Vest (SUA, NATO, UE etc), cu coordonate ideologice și culturale. Așa cum poate fi remarcat, dimensiunea tehnologică a războiului informațional este minimalizată și exclusă din sfera publică.

⁸ *Ibidem*, p. 118

⁹ *Ibidem*, p. 120

¹⁰ *Ibidem*, p. 121

¹¹ Iulian Chifu, Oazu Nantoi, *Război informațional. Tipizarea modelului agresivității*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale Ion I.C. Brătianu al Academiei Române, București, 2016, pag. 6

¹² <http://understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%201%20Putin's%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>, accesat la 01.09.2016

2. Scutul antirachetă de la Deveselu, temă în arsenalul propagandei antiamericane rusești

Campania informațională a Rusiei pe tema scutului de la Deveselu a fost centrată pe un narativ pentru publicul internațional, focalizat pe Europa Centrală și de Est, sprijinit de guvernul rus, care presupunea dezvoltarea următoarelor direcții: amenințări nucleare - amplasarea elementelor antirachetă în România ar fi o „încalcare flagrantă” de către SUA a Tratatului forțelor nucleare intermediare; divizarea Vestului – românii sunt potențiale ținte nevinovate ale rachetelor rusești, Rusia fiind nevoită să se apere în fața amenințărilor NATO și SUA; victimizarea Rusiei - sistemul antirachetă dezvoltat de NATO și SUA în România și Polonia este o amenințare directă la adresa securității Rusiei.

Tema a devenit din ce în ce mai fierbinte, pe măsură ce momentul punerii în funcțiune a sistemului antirachetă de la Deveselu se apropia de termen, campania atingând un apogeu imediat după ce baza a devenit operațională. În ciuda desfășurării de utilaje și militari NATO în Europa de Est, la granița NATO cu Rusia, Vladimir Putin a reușit să portretizeze scutul de la Deveselu drept principala amenințare la frontiere din spectrul hard power, în contextul luptei dintre două civilizații: civilizația neoconservatoare postliberală eurasiatică și civilizația atlantică neoliberală condusă de SUA.

Principalii vectori purtători ai mesajelor din narativele rusești legate de Deveselu au fost oficialii ruși, de pe diverse paliere. Instalarea elementelor antirachetă în Europa reprezintă „o *încalcare gravă*” a Tratatului forțelor nucleare intermediare (INF), acuza, în 2014, Mihail Ulianov, directorul Departamentului pentru Neproliferare și Controlul Armamentului din Ministerul rus de Externe¹³. „Dacă Danemarca se va alatura sistemului antirachetă, care este controlat de Statele Unite, acest lucru va însemna că navele militare daneze vor fi ținte ale rachetelor nucleare ruse. Este important să se știe acest lucru”¹⁴, declara, în martie 2015, ambasadorul rus la Copenhaga, Mihail Vanin, într-un interviu acordat publicației Jyllands-Posten. România și Polonia „*devin automat ținte potențiale*” pentru Rusia prin găzduirea elementelor scutului anti-rachetă, decreta, în iunie 2015, Consiliul de Securitate al Rusiei (echivalentul CSAT), citat de Interfax. Consiliul de Securitate susține că scutul anti-rachetă ar fi îndreptat împotriva arsenalului strategic rus, deși atât SUA, cât și NATO și țările gazdă ale scutului american anti-rachetă (România și Polonia) au dat asigurări că scutul nu e îndreptat împotriva capacităților militare ale Rusiei. „*Dacă ei doresc să fie țintele noastre, asta e alegerea lor*”, a spus despre Polonia și România secretarul Consiliului de Securitate Evgheni Lukianov, citat de Interfax.¹⁵

Rusia nu vede niciun motiv pentru ca Statele Unite să continue implementarea planurilor de construcție a scutului antirachetă în Europa, după încheierea acordului nuclear cu Iranul în luna iulie, declara în august 2015 viceministrul rus de Externe Serghei Riabkov, citat de Reuters.¹⁶ Rachetele rusești au capacitatea de a pătrunde prin scutul pentru apărare antiaeriană construit de Statele Unite, afirma în decembrie 2015 comandantul Forțelor de rachete strategice rusești, colonel-generalul Serghei Karakaiev, potrivit Reuters. „Estimările experților arată că, potrivit abilităților sale de a analiza datele și puterea de tragere, sistemul de apărare antiracheta american desfășurat în acest moment nu este în măsură să reziste la o salvă masivă lasnată de o unitate a forțelor de rachete strategice ruse”, a mai spus Karakaiev, citat de RIA

¹³ <http://www.hotnews.ro/stiri-international-18272091-rusia-instalarea-sistemelor-antiracheta-europa-incalcatratatul-fortelor-nucleare-intermediare.htm>, accesat la 01.09.2016

¹⁴ <http://www.hotnews.ro/stiri-international-19703430-ambasador-rus-toate-tarile-care-vor-inscrie-sistemul-antiracheta-nato-vor-tinte-ale-rusiei.htm>, accesat la 01.09.2016

¹⁵ <http://www.hotnews.ro/stiri-international-20253526-rusia-romania-polonia-devin-automat-tinte-potentiale-prin-gazduirea-scutului-anti-racheta.htm>, accesat la 01.09.2016

¹⁶ http://www.hotnews.ro/stiri-russia_report-20356380-rusia-dupa-incheierea-acordului-nuclear-iranul-sua-nu-mai-niciun-motiv-construiasca-scutul-antiracheta-europa.htm, accesat la 01.09.2016

Novosti.¹⁷ Moscova este „extrem de preocupată” de instalarea sistemelor antibalistice NATO în România și Polonia, care sunt interzise prin Tratatul privind Forțele nucleare intermediare (INF), anunța în aprilie 2016 Ministerul rus de Externe, avertizând ca Rusia va lua măsuri pentru a se apăra, potrivit agentiei Sputnik, preluata de Mediafax. „*Suntem extrem de preocupați în legătură cu sistemele antirachetă americane instalate în România și în viitor în Polonia, care sunt interzise prin Tratatul forțelor nucleare intermediare*”, anunța Ministerul rus de Externe înainte de punerea în funcțiune a scutului de la Deveselu.

Comunicatorul principal al Rusiei pe tema Deveselu rămâne însă Președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, care accesează toate canalele de limba rusă, dar și pe cele internaționale de știri, fapt care confirmă importanța temei în arsenalul războiului informațional rusesc. Președintele rus consideră că scutul antirachetă al Statelor Unite desfășurat în Europa are potențialul de transformare într-un sistem ofensiv și poate fi folosit împotriva Rusiei, în timp ce elementele acestui scut, inaugurate recent în România, au fost construite contra unei amenințări nucleare iraniene care „*nu există*”, nota în iunie 2016 agenția oficială de presă rusă TASS, preluată de Agerpress¹⁸. „*Amenințări (nucleare din partea Iranului) nu există, iar scutul antirachetă (în Europa) continuă să se construiască, așa că am avut dreptate când am spus că ei ne mint, nu sunt sinceri cu noi când se referă la o presupusă amenințare nucleară iraniană și construiesc scutul antirachetă. Așa și este într-adevar, încă o dată au încercat să ne înșele*”, a declarat șeful statului rus la o întâlnire cu șefii agențiilor internaționale de presă, la Sankt Petersburg. „*Noi știm cam în ce an americanii vor avea o noua rachetă, care nu va mai avea 500 km (raza de acțiune), ci mai mult, iar din acel moment ei încep să ne amenințe potențialul nuclear. Noi știm de ani de zile ce se întâmplă. Și ei știu că noi știm*”, a subliniat Putin. Liderul rus a constatat că SUA, „*în ciuda obiecțiilor și tuturor propunerilor noastre de cooperare reală, nu doresc să coopereze cu noi, ne resping propunerile și acționează după planul lor*”. „*Puteți să mă credeți sau nu, dar noi am oferit forme concrete de cooperare, și ele au fost respinse toate*”, a declarat Putin. Președintele Federației Ruse a amintit ca elemente ale scutului antirachetă NATO au fost construite în România. „*Tot timpul au vorbit despre ce? Trebuie să ne apărăm împotriva amenințării nucleare iraniene. Unde este amenințarea iraniană nucleară? Nu există!*”, a subliniat Putin.

La câteva zile după autorizarea sistemului de la Deveselu, principalul post public de televiziune din Rusia, „Rossia 1”, a difuzat, în cadrul emisiunii „Correspondent special”, documentarul „Capcana europeană”, din care un fragment de aproximativ 10 minute este dedicat țării noastre. Pornind de la reorientarea vestică a Ucrainei, emisiunea arată „situația mizeră” în care ar fi ajuns țările care au trecut deja prin această experiență: Serbia, Muntenegru, România și Bulgaria. Alexandr Rogatkin, autorul materialului, unul dintre cei mai activi reporteri din aparatul de propagandă al Kremlinului¹⁹, a filmat la Deveselu, insistând asupra sărăciei locuitorilor. El a găsit doi localnici care să spună că „înainte era mai bine” și că intrarea în UE nu a ajutat cu nimic localitatea din Olt. Alte imagini au fost surprinse într-un cartier sărac de la marginea Capitalei, „la doi pași de centru”, unde oamenii se plâng că sunt „marginalizați”. Ca dovadă că orientarea spre Occident nu a ajutat România, jurnaliștii ruși arată coșurile de evacuare de la centralele termice, gunoiul aruncat pe străzi, butelile de aragaz. Ei i-au luat declarații unui bărbat cu bluetooth în ureche, dar care se plânge că nu are bani să plătească energia electrică, și altuia care susține că a luptat în Revoluția din Decembrie și a fost rănit, iar acum trăiește într-o garsonieră mizeră din respectivul ghetou, el

¹⁷ http://www.hotnews.ro/stiri-russia_report-20671222-rusia-sustine-poate-trece-scutul-antiracheta-american.htm, accesat la 01.09.2016

¹⁸ <http://stirileprotv.ro/stiri/international/putin-scutul-de-la-deveselu-ar-putea-fi-folosit-impotriva-rusiei-americanii-ne-mint-incearca-sa-ne-insele.html>, accesat la 01.09.2016

¹⁹ <http://stirileprotv.ro/special/documentar-rossia-1-despre-romania-pe-vremea-lui-ceaurescu-era-mai-bine-ce-au-filmat-jurnalistii-kremlinului-la-deveselu.html>, accesat la 01.09.2016

fiind prezentat drept dovadă a modului în care România își tratează eroii. Alte personaje ale documentarului se plâng că pe vremea lui Ceaușescu era mai bine, afirmția generalizată de Rogatkin ca o dovadă pentru faptul că România a picat în „*capcana europeană*”, abandonând prosperitatea din perioada comunistă – atât cea a lui Ceaușescu, cât și cea a „puterii sovietice”. „Fabricile au ajuns toate la fier vechi, murim de foame”, se plânge un localnic de la periferia Capitalei, în timp ce joacă cărți în stradă cu vecinii săi. În cadrul documentarului a fost intervievat și Traian Băsescu, ale cărui declarații despre progresele României după intrarea în NATO și UE sunt puse în oglinda cu mizeria de la periferia Bucureștiului.

Filmul a fost difuzat în cadrul unei emisiuni - dezbateri în direct. Au participat experți de la Moscova, care văd în NATO o amenințare, dar și analiști americani, polonezi și germani, care au încercat să îi convingă pe ruși că temerile lor sunt lipsite de fundament²⁰. Igor Korotcenko, redactor șef revista „National Defence”, declara în emisiune: „Problema este, și asta e cheia... că nici guvernul României și nici cel al Poloniei nu vor ști ce tip de rachetă sau antirachetă va fi încărcat de Pentagon în silozurile de lansare. Ariel Cohen, politolog american, a susținut că „Rusia nu are de ce să se teamă de sistemul global de apărare antirachetă. Este un sistem pur defensiv. Din contră Rusia ar trebui să vină să negocieze cu SUA, să se stabilească exact ce rachete și unde trebuie folosite în acest sistem și în ce scop.” Documentarul „Capcana Europeană” a mai prezentat aspecte ale vieții cotidiene din Bulgaria, Muntenegru și Serbia. În fragmentul dedicat spațiului ex-iugoslav se pune accent pe faptul că, în urma bombardamentelor NATO din 1999, au fost uciși și civili, iar nivelul de trai a scăzut după ce s-a destrămat Federația Iugoslavă.

O altă temă apărută pe piața media imediat după punerea în funcțiune a sistemului Aegis Ashore din România aparține arsenalului propagandistic rusesc, chiar dacă sursa de informații nu poate fi direct asociată Rusiei. „Potrivit surselor citate de EurActiv.com, Pentagonul a început transferul a 20 de bombe de aviație cu focos nucleare de tip B61, de la baza aeriană turcă Incirlik, la baza de la Deveselu din România, care gazduiește scutul anti-rachetă american. Deși ministerul de Externe român a infirmat aceasta știre, iar ministrul Apărării a catalogat-o drept speculație, ea nu trebuie trecută cu vederea, întrucât baza de la Deveselu este una americană, în care ministerul de Externe și cel al Apărării din România nu au nicio autoritate”²¹, titra în 19 august 2016 russiatoday.ro. Vorbim despre o informație care, deși a fost imediat după apariție infirmată de statul român, a circulat pe toate canalele de știri românești și a bulversat opinia publică autohtonă.

Concluzii

Prin volumul comunicării, numărul de canale media utilizate, frecvența utilizării temei și anvergura comunicatorilor, Federația Rusă a ales să se raporteze imagologic la sistemul antirachetă de la Deveselu ca la una dintre cele mai mari amenințări militare americane de la granițele sale. Deși NATO a început dislocarea de trupe și de armament greu la granița dintre NATO și SUA, ideologiile de la Kremlin folosesc în continuare marota agresiunii americane asupra Rusiei, raportându-se în acest fel la componentele sistemului sistemului Aegis Ashore instalate în România.

Prin preluarea de către mass-media internaționale, ruse și române a pozițiilor oficialilor ruși, inclusiv a poziției lui Vladimir Putin, față de Deveselu, scutul antirachetă instalat pe teritoriul României s-ar putea înscrie într-un orizont psihologic, emoțional și aspirațional negativ. Acest orizont pare încărcat cu potențial de atac, inclusiv nuclear, la adresa Federației

²⁰ http://stiri.tvr.ro/postul-public-de-televizivune-din-rusia-a-difuzat-un-documentar-care-ironizeaza-scutul-antiracheta-de-la-deveselu-si-denigreaza-romania_74831.html, accesat la 01.09.2016

²¹ <http://news.russiatoday.ro/focosele-nucleare-american-mutate-de-la-incirlik-la-deveselu-o-diversiune/>, accesat la 01.09.2016

Ruse. Puterea de la Kremlin va face frecvent recurs, și de acum înainte, în jocurile sale politice și militare, la tema scutului antirachetă american instalat în România pentru a impune o alternativă geopolitică la atlantism, la dominația SUA.

BIBLIOGRAFIE:

1. CHIFU, Iulian; NANTOI, Oazu, *Război informațional. Tipizarea modelului agresiunii*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale Ion I.C. Brătianu al Academiei Române, București, 2016
2. KOHALMI, Luminița, *Comunicare publică în domeniul securității*, Editura Pro Universitaria, București, 2014
3. <http://eng.majalla.com/2016/08/article55251253/natos-warsaw-summit-leaves-russia-isolated-dangerous>
4. <https://www.mae.ro/node/36635>¹ <http://www.gandul.info/stiri/scutul-antiracheta-de-la-deveselu-a-fost-inaugurat-cum-functioneaza-15311151>
5. <http://www.mediafax.ro/externe/vladimir-putin-sistemul-antiracheta-din-romania-o-amenintare-rusia-va-lua-masuri-de-aparare-15319691>
6. <http://www.agerpres.ro/externe/2016/05/28/putin-avertizeaza-romania-si-polonia-ca-se-afla-in-raza-de-actiune-a-rachetelor-ruse-07-27-44>
7. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-20518493-armata-sua-8-state-aliata-efectuat-marti-test-sistemului-antiracheta-europa.htm>
8. <http://understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%201%20Putin's%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>
9. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-18272091-rusia-instalarea-sistemelor-antiracheta-europa-incalca-tratatul-fortelor-nucleare-intermediare.htm>
10. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-19703430-ambasador-rus-toate-tarile-care-vor-inscrie-sistemul-antiracheta-nato-vor-tinte-ale-rusiei.htm>
11. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-20253526-rusia-romania-polonia-devin-automat-tinte-potentiale-prin-gazduirea-scutului-anti-racheta.htm>
12. http://www.hotnews.ro/stiri-russia_report-20356380-rusia-dupa-incheierea-acordului-nuclear-iranul-sua-nu-mai-niciun-motiv-construiasca-scutul-antiracheta-europa.htm
13. http://www.hotnews.ro/stiri-russia_report-20671222-rusia-sustine-poate-trece-scutul-antiracheta-american.htm
14. <http://stirileprotv.ro/stiri/international/putin-scutul-de-la-deveselu-ar-putea-fi-folosit-impotriva-rusiei-americanii-ne-mint-incearca-sa-ne-insele.html>
15. <http://stirileprotv.ro/special/documentar-rossia-1-despre-romania-pe-vremea-lui-ceaurescu-era-mai-bine-ce-au-filmat-jurnalistii-kremlinului-la-deveselu.html>
16. http://stiri.tvr.ro/postul-public-de-televiziune-din-rusia-a-difuzat-un-documentar-care-ironizeaza-scutul-antiracheta-de-la-deveselu-si-denigreaza-romania_74831.html
17. <http://news.russiatoday.ro/focosele-nucleare-americane-mutate-de-la-incirlik-la-deveselu-o-diversiune/>

REĂȘEZAREA PARTENERIATULUI EURO-ATLANTIC POST-AFGANISTAN

Oana Mihaela VLADU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Cercetător asociat, International Geostrategic Maritime Observatory think tank (IGMO),
Paris, E-mail: oanavladu20@yahoo.com

Rezumat: *Lumea este într-o continuă schimbare, confruntându-se cu o gamă complexă de riscuri ce se diversifică și se intensifică continuu. În acest context, putem prezenta reășezarea parteneriatului euro-atlantic post Afganistan ca fiind unul de răspuns la problemele unei Ucraine instabile cauzate de o Rusie imprevizibilă, a războiului din Siria care generează fluxuri de refugiați către Uniunea Europeană, noile amenințări teroriste create de apariția organizației teroriste Stat Islamic în Siria și Irak și eșecul privind reconstrucția Libiei.*

Cuvinte-cheie: *parteneriatul euro-atlantic, securitatea Europei, NATO, UE, evoluția strategiilor euro-atlantice, summitul NATO din iunie 2016, summitul UE din 2016.*

Evenimentele ultimilor ani au făcut ca peste douăzeci de state europene să manifeste un interes crescut în gestionarea crizelor și a amenințării la adresa securității prețuind valorile UE și NATO. Cu toate acestea, cele două organizații se află în incapacitatea dezvoltării cadrului formal, ceea ce are efecte negative asupra securității euro-atlantice.

Problema majoră care a generat acest blocaj este reprezentată de slaba cooperare dintre UE și NATO, relație care trebuia susținută de acordurile Berlin Plus și de cadrul de cooperare adoptat în 2002 și 2003¹.

În 2004, este lansată operațiunea Althea, singura misiune europeană realizată în baza cadrului de cooperare Berlin Plus în Bosnia și Herțegovina², aceasta fiind o operațiune relativ mică, din cauza reconfigurării în 2012, moment în care a fost redusă la aproximativ 600 de persoane³.

În celelalte misiuni, care nu se aflau sub tutela acordurilor Berlin Plus, UE și NATO au mers în paralel, având: în Kosovo - misiunile EULEX și KFOR, în Afganistan - misiunile EUPOL și *Resolute Support*, în Golful Aden - misiunile Atalanta și *Ocean Shield*. Aceste cazuri reprezentând o dovadă clară de bună cooperare între cele două organizații, UE și NATO⁴.

Relația dintre UE și NATO este susținută de statele membre ce aparțin ambelor organizații. Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea interesele statelor care sunt membre numai într-una dintre organizații, generând astfel o serie de probleme ce pot bloca cooperarea. Putem aminti aici cazul Ciprului, mereu în atenția relațiilor NATO-UE, stat ce a provocat fricțiuni între organizații.

¹ Vezi: *Relations with the European Union*, 27 octombrie 2016, disponibil online la: www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49217.htm?selectedlocale=en. accesat la 10.11.2016.

² Singura operație în care UE a utilizat mijloace NATO a fost Concordia, prima operație militară a UE desfășurată în FYROM, în perioada martie-decembrie 2003.

³ www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=15&Itemid=134.

⁴ N. Græger, *Security. EU-NATO Relations: Informal Cooperation as a Common Lifestyle*, în: A. Orsini (ed.), *The long-term political action of the EU with(in) international organizations*, GREEN Book Series nr. 4, Ashgate, London, 2014.

În urma așa-zisei lovituri de stat din anul 1974 și a invaziei turcești, Cipru s-a împărțit între greci în Sudul insulei și turci în Nordul insulei. Astfel, în 2004, partea grecească a Ciprului a aderat la UE, iar Turcia - membră a NATO - a refuzat să recunoască Ciprul de Sud, ceea ce a dus la o relație tensionată între Ankara și Bruxelles și la blocarea cooperării dintre NATO și UE.

De-a lungul anilor, UE a „*subcontractat*” politica de apărare a Uniunii Europene Occidentale (UEO). În afară de membrii săi, UEO a dat statutul de membru asociat statelor europene care făceau parte din NATO și statutul de observator statelor care, deși făceau parte din UE, nu doreau să facă parte dintr-o structură militară.

Astfel, angajamentul UEO a fost foarte flexibil, participarea statelor la operațiile UEO fiind opțională, în funcție de politica externă. Statutul de membru asociat a permis schimbul de informații structurat cu statele europene din afara UE, precum Turcia și Norvegia. În același timp, permițându-le să participe la misiunile UEO, inclusiv la planificarea operațiilor. Absorbția UEO în cadrul UE, în primul deceniu al secolului al XXI-lea a complicat statutul neutrilor, deoarece aceștia au căpătat în acest mod aceleași drepturi ca și orice alt stat membru. În plus, absorbția a redus canalele de comunicare cu statele din afara UE și astfel s-au complicat și mai mult relațiile cu Turcia.

În afară de Turcia, mai sunt alte cinci țări membre NATO, care nu sunt membre UE. Trei dintre ele, Albania, Islanda și Norvegia, sunt țări europene ce au relații strânse cu UE, variind de la participarea Norvegiei la Grupul de Luptă Nordic, la aderarea Albaniei la statutul de țară candidată la UE. Principala diferență între calitatea de membru al UE și al NATO este făcută de cele două țări non-europene: Canada și Statele Unite ale Americii. Rolul dominant pe care îl joacă SUA în cadrul NATO este unul dintre elementele definitorii ale Alianței și reprezintă nucleul divizării ideologice care a caracterizat integrarea militară a Europei

Alte state care sunt membre ale UE, dar care nu sunt membre ale NATO, și putem da aici exemplul Austriei, Finlandei, Irlandei sau Maltei care au adoptat o poziție strictă de neutralitate vis-a-vis de conflictele armate, însă, au o bună participare în cadrul operațiilor de menținere a păcii conduse de ONU. Participarea acestora în cadrul misiunilor PSAC ale UE, îi permite celei din urmă, să-și mobilizeze resursele și experiențele lor într-un mod care este acceptabil din punct de vedere politic. Un exemplu elocvent este Grupul de Luptă Nordic, care reunește trupe din Estonia, Irlanda, Finlanda, Suedia și Norvegia și stă la dispoziția UE.

Relațiile NATO-UE sunt unele foarte complexe. Iar, un stat ca Norvegia, care este membru al NATO, dar nu și al UE, cooperează sub egida UE dezvoltând o relație deosebită de lucru cu staff-ul militar al UE.

Deși Franța și Regatul Unit al Marii Britanii aveau poziții privilegiate, chiar dacă, Franța a re-aderat la NATO, în 1995, după ieșirea ei din această structură în 1967, timp în care Regatul Unit a fost considerat una dintre forțele necesare în dezvoltarea capacităților militare europene comune. Acest lucru s-a întâmplat până în vara acestui an (2016), când Regatul Unit a decis să părăsească UE, într-un referendum istoric după 43 de ani.

Stadiul actual al relațiilor NATO-UE este echilibrat și în același timp foarte delicat ținând cont de pozițiile atlantiștilor și presiunea din Turcia, precum și de diferitele evenimente politice din Europa.

Summitul NATO din 1996 de la Berlin a pus baza acordurilor între NATO și UE. Cunoscut sub numele de conceptul *Combined Joint Task Force* (CJTF), s-a bazat pe ideea de «divizibil, dar nu divizat». Acest lucru a creat un sistem cu două niveluri, în care NATO a avut prima opțiune pentru a răspunde unei crize.

În cazul în care NATO ar alege să nu acționeze, ar putea disponibiliza forțele pre-selectate CJTF, astfel încât acestea să poată fi utilizate de către UE. Un astfel de aranjament a permis UE să dispună de capabilitățile militare și infrastructura de comandă necesare

planificării unor misiuni autonome, fără a fi nevoie să dubleze ceea ce există deja în cadrul NATO. Dezavantajul constă în aceea că cele două organizații nu se găsesc pe poziții de egalitate, UE va putea acționa numai în cazul în care NATO decide să nu acționeze mai întâi.

Acordurile de tip Berlin au constituit doar o înțelegere preliminară, iar dezbaterile cu privire la modul de implementare a acestora precum și a conceptului CJTF a continuat timp de mai mulți ani. Poziția Statelor Unite ale Americii a fost explicată clar de Madeleine Albright într-un articol care a apărut în *Financial Times* pe 7 decembrie 1998, la câteva zile după ce Regatul Unit și Franța au publicat declarația de la Saint-Malo referitoare la forța militară europeană integrată. În acest interviu, Madeleine Albright, pe atunci secretarul de stat american, a afirmat că Statele Unite sunt în favoarea unei integrări europene mai profunde în domeniul apărării, dar o astfel de integrare trebuia să urmeze principiul celor "3 D":

- nicio *dublare* a structurilor care existau deja în cadrul NATO;
- nici o *discriminare* a membrilor NATO, care nu erau membri UE;
- nici o *decuplare* a legăturii transatlantice⁵.

Cu toate acestea, din cauza opoziției Turciei, acordul, cunoscut sub numele de „Berlin Plus”, a intrat în vigoare în martie 2003 și este în continuare planul-cadru care guvernează relația UE-NATO astăzi. De la adoptarea sa, acesta a fost folosit de două ori: pe timpul desfășurării Operației Concordia din FYROM (Macedonia), și din 2004, în Bosnia și Herțegovina pentru Operația EUFOR-Althea.

Se poate spune că din 2003, relația UE-NATO a fost guvernată, în principal, de acordurile Berlin Plus. Aceste acorduri s-au confruntat cu critici din ce în ce mai mari pe parcursul ultimului deceniu. Subordonarea structurii UE la cea a NATO, spun criticii acestor acorduri, a fost alegerea potrivită atunci când PSAC era în fază incipientă, dar acum, cred aceștia, este momentul ca Europa să-și dezvolte pe deplin capacitățile sale proprii, fără a mai fi nevoie să se recurgă la „cârja” NATO. Crearea unui comandament militar al UE, propus de „grupul celor 5”, în 2011, idee respinsă vehement de către Marea Britanie, este un exemplu al dezbaterii actuale. Pe de altă parte, UE și NATO au lansat în paralel, și aproape în mod competitiv, misiuni de patrulare navale pentru combaterea pirateriei în Cornul Africii (*EUNAVFOR Atalanta* și respectiv *Ocean Shield*) situație ce poate fi privită ca un alt exemplu în acest sens. În ciuda afirmării UE, se pare că tot NATO, și nu PSAC, oferă garanția finală a apărării militare pentru Europa, în cazul unui atac străin. Pentru a complica și mai mult situația, susținătorul principal al NATO, Statele Unite ale Americii, și-a anunțat „pivotarea spre Asia”, care se poate vedea ca o reducere a forțelor militare americane dislocate în Europa și Orientul Mijlociu. Acest lucru a provocat atât apelurile SUA, cât și ale unor țări europene pentru ca Europa să înceapă să investească mai multă atenție necesităților sale de apărare.

Chestiunea „împărțirii responsabilităților - *burden sharing*” în cadrul NATO este la fel de veche ca și alianța în sine, dar în situația de astăzi elementul de noutate constă în faptul că activele SUA, pe care până în prezent s-a sprijinit apărarea europeană, vor fi potențial reduse. În cazul în care europenii nu reușesc să acopere această lacună, Europa se va afla în situația, confirmată deja de criza din Siria, de a-și reduce considerabil abilitatea de a influența lumea din jurul ei.

Securitatea Europei se confruntă astăzi cu noi tipuri de provocări în gestionarea crizelor apărute în vecinătățile sale sudică și estică, datorită problemelor create de Rusia în Ucraina, a războiului din Siria și ale amenințărilor teroriste create de organizația Stat Islamic.

Într-un astfel de context, NATO a organizat la 8-9 iunie 2016 summit-ul de la Varșovia, unde „s-a trasat calea pentru adaptarea Alianței la noul mediu de securitate, astfel încât NATO să rămână pregătită să apere toți aliații împotriva oricărei amenințări”⁶, indiferent

⁵ Crăciun Ioan, *The Comprehensive Approach*, Curs NATO.

⁶ *Viitorul summit NATO va avea loc pe 8 și 9 iunie 2016, la Varșovia*, 23 mai 2015, disponibil online la:

dacă este vorba despre contracararea agresiunii ruse sau despre gestionarea situației din Orientul Mijlociu.

UE a adoptat la summit-ul din 28-29 iunie 2016 o nouă strategie globală, trasând noi direcții generale și priorități pentru politica externă și de apărare a UE.

Cooperarea europeană în domeniul securității și apărării trebuie să fie susținută și încurajată de către UE și NATO pentru a evita posibilele fragmentării și pentru a susține coordonarea politicilor naționale disparate.

Europeenii se confruntă cu riscuri de securitate din ce în ce mai variate dintre care cooperarea militară constituie cel mai important liant, o problemă majoră a țărilor europene fiind reprezentarea bugetelor de apărare reduse din cauza crizei economice începută în 2008 și a resurselor militare insuficiente pentru a răspunde provocărilor contemporane. Agenția Europeană de Apărare (AEA), declară că bugetele naționale de apărare în UE au scăzut cu 15% între 2006 și 2013⁷ iar Secretarul General NATO anunța, la începutul anului 2016 în Raportul său pe 2015 că „declinul cheltuielilor europene de apărare a fost stopat”⁸.

Deși această perioadă dificilă ar trebui să impulsioneze colaborarea în vederea combaterii amenințărilor transfrontaliere, statisticile arată că numai un procent de 2% din cheltuielile de apărare ale statelor membre UE merg către domeniul cooperării. Guvernele europene trimit din ce în ce mai puțini militari în misiuni de menținere a păcii și sunt selective vis-a-vis de misiunile în care participă. Avem ca exemplu, operațiunile din Afganistan unde toate statele membre UE și NATO au participat și contra-exemplu intervenția militară NATO din Libia, unde au participat mai puțin de ½ din statele membre.

Putem spune că prezența militară americană din Europa și Orientul Mijlociu a crescut, însă, încă reprezintă subiectul unor intense dezbateri cu privire la gestionarea crizelor și rolul Statelor Unite în vecinătatea UE, SUA, nefiind dispusă să gestioneze aceste crize.

În acest context, în care UE și NATO încearcă să încurajeze colaborarea între membri, se înregistrează și progrese privind cooperarea europeană din domeniul securității și apărării. Aici putem aminti inițiativa Comandamentului European de Transport Aerian - *European Air Transport Command*, din Olanda sau Escadrila de Transport Greu - *Heavy Airlift Wing*, din Ungaria, formatele de cooperare regională (formatul de cooperare baltic, nordic sau Grupul de la Vișegrad), cooperările bilaterale (franco-britanică, belgiano-olandeză, germano-olandeză) etc.

Intervenția militară din Libia, în 2011, a reprezentat o cooperare operațională în timpul misiunilor, ce a început ca un set de operațiuni naționale ale Franței, Marii Britanii și SUA, transferate ulterior sub comandă NATO. Un alt exemplu de voință este coaliția anti-Stat Islamic în Siria și Irak, careia i s-a alăturat Marea Britanie și Germania în urma atacurilor teroriste de la Paris. O altă coaliție formată împotriva militanților organizației Stat Islamic este reprezentată de: Marea Britanie, Franța, Italia și SUA, pentru a interveni în Libia.

În funcție de obiectivele și scopurile propuse, guvernele europene își aleg forma de cooperare militară, acționând prin NATO și/sau UE, precum și prin coalițiile regionale, bilaterale sau ad-hoc. Interesele naționale reprezintă orientarea acestora către o strânsă și flexibilă colaborare prezentată de raportul invers proporțional dintre crizele de securitate contemporane și resursele limitate de gestionare a acestora.

<http://www.timpul.md/articol/viitorul-summit-nato-va-avea-loc-pe-8-i-9-iunie-2016-la-varovia-74771.html>, accesat la 05.09.2016.

⁷ *Handbook for Defence Related SMEs*, disponibil pe Internet la: <https://www.eda.europa.eu/info-hub/publications/publication-details/pub/handbook-for-defence-related-smes>, accesat la 03.09.2016.

⁸ *Secretary General's Annual Report 2015*, disponibil pe Internet la: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf, accesat la 03.09.2016.

Viitorul NATO într-o lume incertă

Încheierea Războiului Rece a reprezentat pentru NATO un punct cheie în existența sa. Aceasta își mărește componența și își modifică structurile de comandă reușind să se adapteze noilor condiții și să creeze spațiul euro-atlantic, trasând liniile birocrăției diplomatice și militare determinând „Primus inter pares”. Astfel, Statele Unite ale Americii reușesc să transforme vechea instituție, în una de stabilizare după Războiul Rece.

Provocările nu au luat sfârșit, Alianța Nord-Atlantică se confruntă astăzi cu o nouă serie de vulnerabilități, riscuri și amenințări ce sunt într-o continuă creștere și care provin din partea estică și sudică a Europei. Astfel, după ani de haos, liderii Alianței se concentrează asupra unei strategii pentru vecinătatea sudică a NATO și sunt preocupați de contracararea Rusiei.

Această realitate, ce privește gestionarea echilibrului est-sud pe flancurile organizației, a fost un punct important pe ordinea de zi a Summit-ului NATO de la Varșovia (iunie 2016), deoarece reprezintă menținerea unității Alianței. Alte puncte de importanță, de pe agenda Alianței considerăm că au fost reprezentate de securitatea mediteraneeană și provocările Federației Ruse.

RAND a concluzionat într-un studiu recent că „forțele rusești ar putea ajunge la periferia capitalei Estoniei și Letoniei (Tallinn, respectiv Riga) în 60 de ore” și că „NATO va avea nevoie de o forță de aproximativ șapte brigăzi, inclusiv trei brigăzi grele blindate - sprijinite în mod adecvat aerian și de pe uscat „pentru a împiedica statele baltice să fie invadate rapid de forțele rusești”⁹.

O altă problemă cu care se confruntă NATO este reprezentată de așa-numitul „Suwalki Gap”- fâșia care leagă Polonia de Lituania, singura legătură terestră dintre Letonia, Lituania, Estonia și restul continentului european, ce a devenit un obiectiv important al strategiei promovate de Rusia, prin care aceasta, încearcă interzicerea accesului. O altă măsură luată de Rusia în vederea schimbării echilibrului regional de putere, este reprezentată de întărirea militară a Moscovei și de dislocarea forțelor în regiunea Mării Negre și în Mediterana de Est. Toate aceste indicii duc către observarea unui posibil conflict militar în flancul sudic al NATO.

Politica nucleară reprezintă o altă ramură sensibilă a NATO ce trebuie revizuită deoarece la baza sa stă documentul „Deterrence and Defense Posture Review” din 2012 ce prezintă Rusia ca partener al NATO. Evenimentele ultimilor ani, demonstrează clar că situația s-a schimbat, Rusia folosind exact această postură nucleară ca răspuns la adresa NATO, nu întâmplătoare fiind planificarea unor misiuni a bombardierelor TU-95, ce au capacitatea de a transporta încărcături nucleare. În concluzie, Alianța Nord-Atlantică trebuie să acorde un mai mare interes problemelor de politică nucleară și reevaluare a nevoilor de descurajare nucleară în conformitate cu art. 5.

Nici *securitatea colectivă* nu trebuie neglijată. Au apărut noi forme de război (asimetric, hibrid, contraterorism etc.) care combină acțiunile criminale cu campanii de propagandă agresivă, speculând vulnerabilitățile mass-media sau a rețelelor sociale, atacurile cibernetice, terorismul etc. Alianța Nord-Atlantică, trebuie astfel să facă față unei palete largi de amenințări ce au nevoie de rezolvări atipice.

La Summit-ul din Țara Galilor din 2014, NATO și-a focalizat atenția către aspectele apărării convenționale, însă nu au fost găsite soluții de răspuns pentru amenințările securității secolului XXI, care au nevoie de o abordare bazată pe intelligence, suport cibernetic, forțe speciale și intervenții în rețea. Astfel, NATO trebuie să-și lărgească orizontul de adaptare a măsurilor necesare de răspuns la crizele contemporane creând un front unit și consolidându-și

⁹ <http://www.rand.org/>

dimensiunea politică. Alianța Nord-Atlantică nu este numai un important actor militar, ci și un actor politic, care trebuie să gândească dincolo de apărare colectivă.

NATO trebuie să se implice în problemele de securitate de tip „soft” și să deschidă un dialog cu partenerii externi reevaluând politica *parteneriatelor și a ușilor deschise*.

Parteneriatele NATO trebuie create și susținute indiferent de situație, partenerii necesitând o atenție individuală și o reală implicare vis-a vis de problemele lor. Summit-ul NATO din 2014, NATO a reprezentat punctul de început al unei gândiri *creative* cu privire la nevoile și modalitățile de răspuns la problemele partenerilor prin identificarea intereselor reciproc avantajoase.

O altă problemă este reprezentată de *politica ușilor deschise*, un proiect politic cu *mesaj simbolic*, ce trebuie continuat și plasat în centrul politicii aliate proiectând voința politică a NATO indiferent de granițele sale sau de frica de antagonizare a Rusiei.

Concluzii

Încercând să concluzionăm cele mai sus menționate, considerăm de bun augur faptul că Summit-ul de la Varșovia din vara anului 2016 a inclus pe agenda sa transformări de substanță caracterizate de ambiții și unitate politică, deoarece ele reprezintă elementele centrale ale puterii NATO.

Trebuie găsite răspunsuri *inovative* la provocările contemporane, indiferent de poziționarea geografică nord, sud, est sau de tipurile de războaie, convenționale sau nu. În vecinătatea sudică, considerăm că NATO trebuie să găsească într-un timp cât mai scurt, soluții mai bune, în vederea rezolvării provocărilor non-liniare, într-un context politic, economic, cultural și religios ambiguu ale căror instrumente și strategii sunt departe de a fi evidente. În vecinătatea estică, posibilitățile de contracarare a amenințărilor este evidentă, mai puțin evidența pare a fi reacția și voința Alianței în vederea rezolvării acestor probleme.

Un posibil scenariu viitor, ar fi acela a unui „NATO global”, a cărui extindere să fie dincolo de Atlantic pentru a include toate acele țări, care împărtășesc punctele de vedere occidentale în ceea ce privește democrația și economia de piață. Într-un astfel de scenariu, PSAC ar putea deveni pilonul european al unei alianțe ce se întinde pe mai multe continente, ceva similar cu ceea ce a avut în vedere președintele francez Chirac, atunci când a sugerat ca țara sa să re-adere la NATO în 1995. Un astfel de scenariu nu rezolvă problema relației cu Turcia, cu excepția cazului, puțin probabil, al aderării Turciei la UE.

Un alt scenariu este cel al modelului „cercurilor concentrice”, caz în care un nucleu relativ mic de țări europene decid să meargă înainte și să ajungă la un nivel ridicat de integrare militară, probabil printr-o cooperare permanentă structurată (PESCO), așa cum de altfel prevede Tratatul de la Lisabona. Într-un astfel de scenariu, UE ar fi în măsură să desfășoare operațiuni independente, fără a fi nevoie să dubleze structurile NATO, folosind structurile comune instituite de țările PESCO. Acest scenariu nu scutește statele cu apartenență dublă UE/NATO de la obligațiile pe care le au în cadrul Alianței Nord-Atlantice. De aceea, indiferent de scenariul viitor, statele UE și NATO vor fi în continuare forțate să colaboreze pentru mulți ani de aici încolo.

În vederea rezolvării acestor conflicte, este extrem de interesant de urmărit unde se vor poziționa Franța și Turcia, ținând cont de interesele pe care le are aliatul francez în securitatea Mării Mediterane, a Sahelului și Africii sub-Sahariene. Din punctul nostru de vedere, Turcia este un aliat de bază al NATO pentru asigurarea securității la granițele sale dinspre Orientul Mijlociu. Ankara este de asemenea foarte interesată în combaterea Rusiei în Marea Neagră, Marea Mediterană și în Siria.

Deciziile finale se vor lua de către „statele pilon” ale NATO: Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Germania și Franța – în vederea realizării managementului crizelor

și gestionării conflictelor actuale și viitoare precum și a găsirii unui echilibru, ținând cont de factorul rusesc care reprezintă o sursă de risc atât în partea estică cât și cea sudică, dar care poate deveni și un element unificator pentru întreaga „geografie” a NATO.

BIBLIOGRAFIE:

1. AGOV, Assen, *L'importance stratégique croissante de l'Asie: conséquences pour l'OTAN*, Rapport – Assemblée parlementaire de l'OTAN.
2. ANAND, Menon, Jennifer Welsh, *Understanding NATO's Sustainability: The Limits of Institutional Theory*, *Global Governance*, 2011.
3. Brian Brady and Jonathan Owen, *NATO alarm over Afghan army crisis: loss of recruits threatens security as handover looms*, *The Independent*, October 15, 2013.
4. CRĂCIUN, Ioan, *The Comprehensive Approach*, Curs NATO.
5. CRĂCIUN, Ioan, *Politici și strategii NATO*, Curs NATO.
6. GRÆGER, N., *Security. EU–NATO Relations: Informal Cooperation as a Common Lifestyle*, in: A. Orsini (ed.), *The long-term political action of the EU with(in) international organizations*, GREEN Book Series nr. 4, Ashgate, London.
7. www.timpul.md
8. www.nato.int
9. www.europa.eu
10. www.rand.org
11. www.euforbih.org.

SE POT PREVENI ATACURILE TERORISTE IMINENTE? CAZUL INTERVENȚIEI STATELOR UNITE ÎMPOTRIVA GRUPULUI TERORIST KHORASAN

Luiza-Maria FILIMON

Doctorand, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

E-mail: luiza.filimon@gmail.com

Rezumat: *Prezentul studiu analizează contextul care a condus la intervenția militară americană din Siria, în luna septembrie a anului 2014. Ca urmare a faptului că forțele irakiene s-au dovedit incapabile să reziste în fața ofensivei armate a organizației Statul Islamic (ISIL), iar viabilitatea statului irakian era în pericol, Statele Unite și națiunile partenere din regiune (Arabia Saudită, Bahrain, Emiratele Unite Arabe, Iordania și Qatar) au lansat lovituri aeriene împotriva ISIL la data de 22 septembrie 2014. În săptămânile anterioare intervenției aeriene, surse din interiorul guvernului american au dezvăluit existența grupului terorist Khorasan, un alt actor prezent în Siria care prezenta un risc iminent de securitate la adresa Statelor Unite. Acest articol utilizează ca metodologie, analiza critică de discurs cu scopul de a investiga o serie de declarații oficiale și articole din mass-media, pentru a evidenția modul în care sunt întrunite condițiile presupuse de amenințările teroriste, prevăzute în codificarea legală a iminenței, chiar și atunci când datele disponibile sunt incomplete, incorecte sau lipsesc cu desăvârșire.*

Cuvinte-cheie: *terorism, iminență, grupul terorist Khorasan, analiză critică de discurs, intervenție militară externă, război civil internaționalizat, Siria*

Introducere

Prima fază a intervenției militare conduse de Statele Unite în Siria, începând cu 22 septembrie 2014, a fost bi-direcționată: pe de o parte, s-a avut în vedere prevenirea unor atacuri iminente, orchestrate și aflate într-o etapă avansată a planificării de către membrii grupului terorist Khorasan – considerat a fi o extensie a Frontului al-Nusrah, afiliatul al-Qaeda în Siria – în paralel cu decizia administrației Obama de a extinde intervenția militară împotriva organizației teroriste Statul Islamic în Irak și Levant (ISIL), ca o continuare a intervenției din Irak împotriva ISIL, datând din 15 iunie 2014. Ulterior intervenției, grupul terorist dispărea din atenția mass-mediei, oficialii americani declarând că indiferent dacă „motivul pentru care grupul a fost vizat, a fost valid sau nu, sau dacă se poate considera că intervenția a avut loc mai devreme sau mai târziu decât ar fi trebuit”¹ (conform purtătorului de cuvânt al Pentagonului, Contraamiral John Kirby), informațiile existente indicau faptul că se pregătea un atac terorist. Afirmările directorului F.B.I. Jack Comey au menționat de asemenea că informațiile disponibile indicau intenția de a se comite un atentat².

Studiul de față analizează contextul în care a avut loc intervenția împotriva grupului Khorasan, grup considerat a reprezenta un pericol iminent la adresa Statelor Unite, în condițiile în care înainte de luna septembrie 2014, nu existase nicio informație publică în

¹ ***, *Department of Defense Press Briefing by Rear Adm. Kirby in the Pentagon Briefing Room*, Press Operations, 25.09.2014, U.S. Department of Defense, disponibil la: <https://goo.gl/u39dBM>, data accesării: 01.08.2016.

² Peter Sullivan, “FBI, Pentagon Unsure How Close Khorasan Group Was to US Strike”, *The Hill*, 25.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/S8dvgA>, data accesării: 01.08.2016.

privința originii și capabilităților sale. Studiul este alcătuit din trei părți: în prima parte prezintă conflictul sirian până la momentul intervenției analizate, în cea de a doua analizează apelând la documentele oficiale și literatura de specialitate, conceptul de iminență și modul în care în cazul de față se aplică atât în cazul literal – în contextul mediatic – cât și în sensul extins al termenului. În ultima parte, studiul va analiza sursele media și declarațiile oficiale atât anterior cât și ulterior intervenției din Siria, pornind de la ipoteza că dacă în faza inițială, relatările din mass-media referitoare la grupul Khorasan se refereau la o amenințare iminentă percepută în sensul literal, în faza următoare, cadrul oficial raportează amenințarea teroristă la sensul extins al iminenței. În acest caz, se va avea în vedere legitimitatea deciziei de a interveni în Siria în baza standardului privind iminența și a celor două autorizații existente privind utilizarea forței (AUMF 2001, AUMF 2002), fără a obține o autorizație din partea Congresului sau un mandat din partea Consiliului de Securitate. Studiul nu va viza ipoteza lansată ulterior conform căreia sub pretextul intervenției împotriva grupului Khorasan, s-a avut în vedere distrugerea unor locații ale rivalului și inamicului ISIL în regiune, Frontul al-Nusra.

1. Perspectiva de ansamblu asupra conflictului sirian

Conflictul din Siria a început ca urmare a Primăverii arabe, după ce protestele împotriva conducerii autoritare a Președintelui Bashar al-Assad au fost reprimat violent de către armata siriană. În consecință, tacticile oponentilor regimului s-au transformat în revoltă armată și insurgență, după ce începând cu luna iulie 2011, forțele opoziției s-au proclamat Armata Liberă Siriană. În fazele inițiale ale războiului civil sirian, taberele au fost împărțite între susținătorii regimului Assad (sprijinit de alawiți și creștini, de aliații șiiți (Hezbollah, Iran) și de Rusia) și cei ai „revoltei sunită”, sprijiniți de Turcia, monarhiile sunită ale Golfului³ și prin extensie, de către Liga Arabă precum și Statele Unite. Alte forțe rebele implicate în conflict au fost Frontul Eliberării Siriene, Frontul Sudic, Armata Islamului și nu în cele din urmă, forțele kurde (milițiile YPG).

În ultimii cinci ani și jumătate, ceea ce la început fusese un conflict între forțele regimului și rebeli, s-a transformat într-un război civil internaționalizat cu mize geopolitice, care a atras de ambele părți mari puteri și aliații lor. După cum Karen Rasler observă, istoria ne arată că amestecul extern în războaie civile, influențează deznodământul acestor conflicte, după cum s-a putut vedea în contextul războaielor civile din anii '70, în state precum Afganistan, Irak, Cambodgia, El Salvador, Liban, Nigeria, Yemen sau Pakistan⁴. Conflictul din Siria întrunește în mare măsură criteriile identificate de Gregory A. Raymond și Charles W. Kegley, Jr., cu privire la comportamentul statelor care intervin în războaie civile. Astfel, cele patru seturi de variabile identificate de autori sunt:

1. „motivele economice și strategice;
2. condițiile din statul în care se intervine, precum existența unor clivaje socio-culturale și a stabilității politice;
3. proximitatea geografică, diferențele de putere și alte proprietăți ale relației binare dintre statul care intervine și statul în care se intervine;

³ Muriel Asseburg, Heiko Wimmen, “Civil War in Syria. External Actors and Interests as Drivers of Conflict”, *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) Comments* 43, German Institute for International and Security Affairs, December 2012, p. 2, disponibil la: <https://goo.gl/4n8RD2>, data accesării: 02.08.2016.

⁴ Karen Rasler, “Internationalized Civil War. A Dynamic Analysis of the Syrian Intervention in Lebanon”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 27, No. 3, September 1993, pp. 421-422.

4. variabilele structurale precum polarizarea alianțelor și capabilitatea de distribuție”⁵.

Radicalizarea inițială a elementelor rebele precum și ascensiunea curentului de confesionalizare au fost atribuite unei combinații de factori variind de la exacerbară conflictului armat, la fluxul constant de luptători străini provenind din state din Orientul Mijlociu și din țări europene, la care se adaugă și tendința inițială de a acorda asistență și pregătire rebelilor, fără a distinge între forțele moderate și cele radicale⁶. Asemănător situației din Irak din perioada post-2003, vidul de securitate și instabilitatea din zonele controlate de rebeli, au condus la apariția, dezvoltarea și expansiunea organizațiilor teroriste, începând cu ianuarie 2012 (Jabhat al-Nusra, cunoscută și ca al-Qaeda în Siria) și continuând în principal, cu rivalul al-Nusrei în teritoriu, organizația teroristă a Statului Islamic în Irak și Levant (ISIL), în aprilie 2013. În noiembrie 2013, Brian Michael Jenkins declara în fața Comisiei pentru Afaceri Externe, Subcomisia privind Terorismul, Nonproliferarea și Comerțul, că: „rolul crescut al elementelor jihadiste, precum și mărirea disponibilului de luptă ca urmare a recrutării luptătorilor străini și a membrilor care au defectat din alte grupuri rebele, au divizat mișcarea opoziției și au descurajat guvernele anti-Assad din Occident, să acorde sprijin militar semnificativ”⁷.

Până în septembrie 2014, implicarea Statelor Unite în Siria a constat în a acorda ajutor militar și non-militar, precum și de a antrena membrii ai opoziției, cu excepția celor din grupurile extremiste. O intervenție armată din partea Statelor Unite împotriva regimului lui Assad a fost evitată chiar dacă s-a considerat că limita trasată de Președintele Obama cu privire la utilizarea armelor chimice a fost depășită, preferându-se o opțiune diplomatică a cărui rezultat a garantat distrugerea arsenalului chimic sirian. La această rezoluție s-a ajuns după ce Secretarul de Stat John Kerry a sugerat că o intervenție poate fi evitată dacă Președintele Assad „va preda toate armele chimice în cel mai scurt timp cu putință”⁸, propunere cu care au fost de acord atât partea rusă cât și cea siriană. În 2014, extinderea Statului Islamic atât în Siria cât și în Irak a fost considerată o amenințare la adresa supraviețuirii statului irakian, mai ales după ofensiva ISIL din nordul Irakului, în luna iunie 2014, în urma căreia au fost capturate puncte strategice importante precum orașele Mosul și Tikrit, ceea ce a determinat și o retragere a forțelor armate irakiene. O contra-ofensivă la sfârșitul lunii iunie a armatei irakiene s-a soldat de asemenea cu un eșec. În paralel cu câștigurile teritoriale, Statul Islamic comitea o serie de atrocități, persecutând în principal minoritățile creștine și yazide, prin masacre și expulzări. Criza umanitară și incapacitatea guvernului irakian de a elimina amenințarea ISIS, au condus în cele din urmă la intervenția Statelor Unite și a aliaților săi.

Argumentele legale citate de Administrația Obama s-au bazat atât pe Autorizațiile de utilizare a forței militare (AUMF) din 2001 privind lupta împotriva teroriștilor și 2002

⁵ Gregory A. Raymond, Charles W. Kegley, Jr., “Long Cycles and Internationalized Civil War”, *The Journal of Politics*, Vol. 49, No. 2, May 1987, p. 482.

⁶ A se vedea de exemplu declarația Ministrului de Stat pentru Afaceri Externe al Qatarului, Khalid bin Mohammad al-Attiyah, din decembrie 2012: „În această etapă, mă opun ideii de a exclude persoane, a catalogării lor ca teroriști sau a încadrării ca membrii al-Qaeda. Asta ar duce numai la crearea unui monstru care doar me și ar fi greșit ca acest lucru să se întâmple. Ar trebui să-i aducem împreună, să-i tratăm ca membrii egali și să colaborăm cu ei în a-și schimba ideologia” (citată în Christopher Phillips, *The Battle for Syria. International Rivalry in the New Middle East*, Yale University Press, New Haven and London, 2016, p. 125).

⁷ Brian Michael Jenkins, *The Role of Terrorism and Terror in Syria’s Civil War (Testimony presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade)*, RAND Corporation, 20.11.2013, p. 2, disponibil la: <https://goo.gl/y141w2>, data accesării: 01.08.2016.

⁸ ***, *Press Conference by Kerry, British Foreign Secretary Hague*, U.S. Department of State, Office of the Spokesperson, 09.09.2013, available at: [http https://goo.gl/vkZqvG](http://https://goo.gl/vkZqvG), on 01.08.2016. See also: Yochi Dreazen, “Did Kerry Just Ad-Lib His Way Out of a War?”, *Foreign Policy*, 09.09.2013, available at: <https://goo.gl/1JF4to>.

(împotriva Irakului)⁹. Administrația a considerat că Statul Islamic se află sub incidența AUMF-ului din 2001, citând următoarele motive: 1. ISIL este un grup cu origini în organizația teroristă al-Qaeda în Irak, care anterior a conspirat cu conducerea al-Qaeda; 2. ISIL continuă să aibă legături cu membrii al-Qaeda; 3. ISIL utilizează tactici și acte de violență similare celor întreprinse de al-Qaeda; 4. asemenea al-Qaeda, ISIL intenționează să pună bazele unui califat islamic¹⁰. În ce privește AUMF-ul din 2002, formulările generale din AUMF permit interpretarea a ceea ce se înțelege a fi „o amenințare continuă din partea Irakului” împotriva securității naționale a Statelor Unite, ca „acordând autoritatea [Statelor Unite] de a se apăra împotriva amenințărilor *asupra* Irakului cât și a amenințărilor venind *din* Irak”¹¹. Mai mult decât atât, un înalt oficial al Administrației declara că AUMF-ul din 2002 acordă Președintelui „autoritatea statuară de a lansa lovituri împotriva ISIL, și în Siria”¹².

În următoarea secțiune, vom analiza conceptul de „iminență” și modul în care se aplică în contextul autoapărării și a intervențiilor militare preemptive.

2. Considerații strategice cu privire la condițiile privind situațiile de autoapărare, iminență și preemptivitate

Dreptul internațional recunoaște dreptul statelor de a utiliza forța în autoapărare. Articolul 51 din Carta Națiunilor Unite prevede că: „Nici o dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite”¹³. În decembrie 2004, un raport O.N.U. emis de Grupul de Experti cu privire la Amenințări, Provocări Și Schimbare, distingea între amenințări iminente care cad sub incidența Articolului 51 și amenințări latente care ar necesita obținerea autorizației de a utiliza forța, din partea Consiliului de Securitate¹⁴. Criteriile pentru utilizarea forței ca mijloc de autoapărare iau în considerare dacă un stat a fost atacat sau dacă un stat consideră că un atac este iminent¹⁵. În vederea aplicării celui de al doilea criteriu, trebuie îndeplinite două condiții: 1. utilizarea forței militare în ultimă instanță; și 2. utilizarea proporțională și limitată a forței împotriva amenințării identificate¹⁶. Condiția iminenței permite ca potențialul stat vătămat să utilizeze forța pentru a preveni acțiunile unui potențial agresor, în baza unei clauze temporale și acolo unde este posibil, a unei

⁹ Matthew C. Weed, *A New Authorization for Use of Military Force Against the Islamic State: Issues and Current Proposals*, Congressional Research Service (R43760), 15.01.2016, pp. 1-2, disponibil la: <https://goo.gl/CZHgnN>, data accesării: 02.08.2016. Autorul raportului subliniază de asemenea faptul că la începutul anului, în luna februarie 2014, al-Qaeda din Irak a întrerupt legăturile cu ISIL, ceea ce ar putea pune sub semnul întrebării statutul de forță asociată cu al-Qaeda, acordat Statului Islamic.

¹⁰ ***, *Press Briefing by Press Secretary Josh Earnest*, Office of the Press Secretary, White House, 11.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/PkQxUo>, data accesării: 02.08.2016.

¹¹ M.C. Weed, *op. cit.*, p. 2.

¹² Zeke J. Miller, “White House: Iraq War Vote Obama Opposed Could Be Used for ISIS Strikes”, *Time*, 13.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/CJS3qu>, data accesării: 03.08.2016.

¹³ ***, “Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression”, *Charter of the United Nations*, 1945, disponibil la: <https://goo.gl/JJF9kt>, data accesării: 05.08.2016.

¹⁴ Ivo H. Daalder, “Beyond Preemption: An Overview”, în Ivo H. Daalder (ed.), *Beyond Preemption. Force and Legitimacy in a Changing World*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2007, p. 8.

¹⁵ William H. Taft IV, “The Legal Basis for Preemption”, Council on Foreign Relations, 18.11.2002, disponibil la: <https://goo.gl/uPoBZl>, data accesării: 05.08.2016.

¹⁶ Daniel Bethlehem, “Principles Relevant to the Scope of a State’s Right of Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors”, *The American Journal of International Law*, Vol. 106, 2012, p. 3, disponibil la: <https://goo.gl/ppsgvp>, data accesării: 05.08.2016.

„componente de acțiune” – cu alte cuvinte, a existenței „unei manifestări fizice a agresiunii”¹⁷.

În dreptul internațional tradițional, doctrina *Caroline* – care a fost reafirmată în urma Tribunalului de la Nuremberg – afirmă că dreptul la autoapărare este legitimat atunci când acțiunea întreprinsă este considerată a fi *necesară*, iar măsurile întreprinse, *proporționale*¹⁸. În prima jumătate a secolului XIX, ca urmare a incidentului *Caroline*¹⁹, Secretarul de Stat al Statelor Unite, Daniel Webster declara că: „Timp de secole, dreptul internațional a recunoscut că națiunile nu trebuie să fie victimele unui atac pentru a putea acționa de o manieră legală, în vederea autoapărării împotriva unor forțe care prezintă un pericol iminent. Specialiștii juridici și juriștii în materie de drept internațional au condiționat adeseori legitimitatea unei acțiuni preemptive de existența unei amenințări iminente – reprezentată de cele mai multe ori de o mobilizare vizibilă de armate, forțe navale și aeriene care se pregătesc de un atac. Trebuie să adaptăm conceptul amenințării iminente la nivelul capacităților și obiectivelor din prezent ale adversarilor”²⁰.

După atacurile teroriste de la 11 Septembrie 2001, Statele Unite au sprijinit noțiunea de măsuri preemptive cu scopul de preveni alte viitoare potențiale catastrofe asemănătoare²¹. Strategia de securitate a Statelor Unite din septembrie 2002 a extins sensul iminenței cu privire la amenințări și a furnizat totodată Administrației Bush justificarea pentru „noțiunea extinsă a războiului preemptiv legitim”²²: „Statele paria și teroriștii nu caută să ne atace prin mijloace convenționale. Aceștia știu că astfel de atacuri ar eșua. În schimb, se bazează pe acte de teroare și potențial, pe utilizarea armelor de distrugere în masă – arme care pot fi ușor ascunse, lansate în secret și utilizate fără niciun avertisment”²³.

Conform Doctrinei Bush, acțiunea preemptivă depășește cadrul fixat de doctrina *Caroline* și se fundamentează pe noțiunea că pericolul prezentat de terorism necesită „o interpretare mai extinsă a conceptului iminenței”²⁴. Aiden Warren și Ingvild Bode consideră că poziția Administrației Bush în privința preemptivității strategice determină Administrația

¹⁷ Russell Christopher, “Imminence in Justified Targeted Killing”, în Claire Finkelstein, Jens David Ohlin și Andrew Altman (ed.), *Targeted Killings. Law and Morality in an Asymmetrical World*, Oxford University Press, Oxford, 2012, pp. 271-272.

¹⁸ John O’Brien, *International Law*, Cavendish Publishing Limited, The Glass House, London, 2001, p. 682.

¹⁹ Doctrina *Caroline* a rezultat în urma acțiunilor britanicilor îndreptate împotriva ambarcațiunii americane “The Caroline” (1837), ambarcațiune utilizată de suporterii americani ai insurecției canadiene (1837-1838), pentru ajutorarea părții canadiene, în ciuda faptului că Statele Unite se declaraseră neutre. Ca urmare a sprijinului militar acordat, partea britanică – motivând a acționat în autoapărare – a hotărât să distrugă ambarcațiunea, dându-i foc și răsturnând-o în Cascada Niagara. (Olaoluwa Olusanya, *Identifying the Aggressor under International Law. A Principles Approach*, Peter Lang AG, Bern, 2006, pp. 105-106). Bellamy notează: „Statele Unite au protestat împotriva atacului, afirmând că le-a fost încălcat dreptul la suveranitate, însă britanicii au insistat că își exercitaseră dreptul la autoapărare. Partea britanică a acuzat Statele Unite că ar fi permis ca teritoriul său să fie utilizat de rebelii canadieni și a justificat atacul din „necesitatea de autoapărare și autoprezervare”. [...] Statele Unite au respins acest argument, insistând asupra faptului că nivelul amenințării care ar justifica „urmărirea” [unei amenințări], trebuie să fie „iminent, extrem și să presupună o pierdere imediată”” (Alex Bellamy, “The Ethics and Laws of War”, în Richard Devetak, Anthony Burke și Jim George (ed.), *An Introduction to International Relations (2nd Ed.)*, Cambridge University Press, New York, 2012, p. 226).

²⁰ Daniel Webster citat în Michael Byers, *War Law Understanding. International Law and Armed Conflict*, Atlantic Books, London, 2005, p. 77.

²¹ A se vedea de asemenea: Abraham D. Sofaer, “On the Necessity of Pre-emption”, *European Journal of International Law*, Vol. 14, No. 2, 2003, pp. 209-226.

²² Gerard Huiskamp, “Minority Report on the Bush Doctrine”, în Joseph G. Peschek (ed.), *The Politics of Empire. War, Terror and Hegemony*, Routledge, Oxon and New York, 2006, p. 130.

²³ Strategia de securitate națională a Statelor Unite ale Americii citată în *Ibidem*.

²⁴ Geoffrey S. Corn, “Legal Basis for the Use of Armed Forces”, în Geoffrey S. Corn et al. (ed.), *The War on Terror and the Laws of War. A Military Perspective (Second Edition)*, Oxford University Press, New York, 2015, p. 14.

să lege acțiunile preemptive de noțiunea *extinsă* a iminenței – care reprezintă „elementul cheie al condiției necesității cu privire la preemptivitate”²⁵. Principiile Chatham House cu privire la autoapărare ale lui Elizabeth Wilmshurst invocă o justificare similară, afirmând că din cauza naturii amenințărilor contemporane, „iminența nu se poate raporta doar la criteriul temporal, ci trebuie să reflecte circumstanțele mai ample ale amenințării”²⁶.

Doctrina Obama urmează tiparul trasat de Doctrina Bush în special în privința preemptivității, amendând limbajul ultra-militarist și discursul manihean promovat în contextul „războiului global împotriva terorii” și optând în schimb pentru un discurs ancorat într-o interpretare mai realistă a relațiilor internaționale. Administrația a aplicat principiul autoapărării preemptive – care a stat la baza intervenției în Siria atât împotriva Statului Islamic („autoapărare individuală”) cât și împotriva grupului Khorasan („pericol iminent”)²⁷. Acest aspect va fi analizat pe larg în următoarea secțiune. În privința iminenței, o Carte Albă a Departamentului de Justiție (DOJ) – referitoare la asasinarea țintelor teroriste – precizează că un lider operațional al-Qaeda poate prezenta un pericol „iminent” la adresa Statelor Unite și fără ca Statele Unite să aibă dovezi că un atac specific la adresa cetățenilor și intereselor americane urmează să aibă loc în viitorul imediat²⁸. Mai mult decât atât, documentul menționează faptul că:

1. „anumiți membri ai al-Qaeda planifică atacuri în mod constant;
2. al-Qaeda ar întreprinde astfel de atacuri de o manieră regulată în măsură în care ar fi capabilă;
3. nu poate exista certitudinea că niciun atac nu e pe cale să se producă;
4. prin urmare, ținând cont de aceste considerente, națiunea ar avea o fereastră de oportunitate limitată în care să acționeze de o manieră care să aibă rezultatele scontate și care totodată, să reducă probabilitatea unor victime americane”²⁹.

Această justificare este în acord cu cadrul de securitate post-11 Septembrie prin care condiția iminenței derivă din noțiunea conform căreia chiar dacă amenințarea teroristă este prezentă, activă și perturbatoare – fie în cazul grupurilor teroriste, cât și a lupilor singuratici – informația cu care statele operează poate fi în multe cazuri eronată – și chiar să conducă la atacarea din greșeală a civillior³⁰.

3. Cazul intervenției împotriva grupului terorist Khorasan

Articolele din presă din septembrie 2014 care au analizat grupul terorist Khorasan, au avansat ipoteza conform căreia grupul ar reprezenta o amenințare iminentă. Membrii grupului sunt suspectați a fi membrii veterani ai al-Qaeda, originari din Afganistan și Pakistan. Primul articol care prezintă grupul Khorasan este publicat de către *Associated Press*, pe

²⁵ Aiden Warren, Ingvild Bode, *Governing the Use-of-Force in International Relations. The Post 9/11 US Challenge on International Law*, Palgrave Macmillan, New York, 2014, p. 137.

²⁶ Elizabeth Wilmshurst quoted in Michael Wood, “Terrorism and the International Law on the Use of Force”, în Ben Saul (ed.), *Research Handbook on International Law and Terrorism*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK and Northampton, MA, 2014, p. 205.

²⁷ Jack Goldsmith, “The Contributions of the Obama Administration to the Practice and Theory of International Law”, *Harvard International Law Journal*, Vol. 57, No. 2, Spring 2016, pp. 7-8.

²⁸ ***, *Lawfulness of a Lethal Operation Directed Against a U.S. Citizen Who Is a Senior Operational Leader of Al-Qa’ida or an Associate Force*, Department of Justice White Paper (Draft), 08.11.2011, p. 7, disponibil la: <https://goo.gl/fgfUIS>, data accesării: 03.08.2016.

²⁹ *Ibidem*, p. 8.

³⁰ A se vedea: ***, “Counting Drones Strike Deaths”, Columbia Law School, Human Rights Clinic, Octombrie 2012, disponibil la: <https://goo.gl/JXBUII>; Scott Shane, “Drone Strikes Reveal Uncomfortable Truth: U.S. Is Often Unsure About Who Will Die”, *The New York Times*, 23.04.2015, disponibil la: <https://goo.gl/nMolpc>; Spencer Ackerman, “41 men targeted but 1147 people killed: US Drones Strikes – the Facts on the Ground”, *The Guardian*, 24.11.2014, data accesării: <https://goo.gl/43vNmO>.

13 septembrie 2014, sub titlul: “AP Enterprise: al-Qaida’s Syrian Cell Alarms US”. Articolul citează surse din cadrul guvernului Statelor Unite, conform cărora grupul “reprezintă o amenințare mai directă și iminentă la adresa Statelor Unite, colaborând cu producătorii de dispozitive explozive yemeniți în vederea atacării unor ținte ale aviației americane”³¹. În opinia fostului director adjunct al C.I.A., Mike Morell, grupul Khorasan ar fi „evoluat în aripa externă de operațiuni” a Jabhat al Nusra – afiliatul al-Qaeda în Siria, care lupta de partea rebelilor atât împotriva Statului Islamic cât și împotriva forțelor lui Assad. Morell considera că obiectivul principal al grupului consta în atacarea unor ținte ale aviației din convingerea că astfel ar crea o situație similară celei de la 11 Septembrie, care ar avea un impact negativ asupra economiei Statelor Unite³². În luna februarie 2015, într-o audiere în fața Comisiei din Senat privind Informațiile de Securitate, Nicholas J. Rasmussen – directorul Centrului Național pentru Lupta împotriva Terorismului – declara că grupul Khorasan este alcătuit din „extremiști ocupând poziții importante în cadrul al-Qaeda și ai Frontului al-Nusrah”³³. Informațiile obținute indicau că membrii grupului se aflau „în apropierea etapei de execuție a unui atac împotriva Statelor Unite sau a statelor europene”³⁴.

Conform articolului din *Associated Press*, liderul al-Qaeda, Ayman al-Zawahiri ar fi trimis subordonați în Siria pentru a recruta luptători jihadiști cu pașapoarte europene și americane, care le-ar fi permis să se imbarce în avioane cu destinația Statele Unite, fără a atrage atenția securității aeroportuare. Mai mult decât atât, membrii Khorasan ar fi colaborat cu producătorii de explozibili din cadrul filialei yemenite a al-Qaeda – al-Qaeda în Peninsula Arabică (AQAP) și în special, cu expertul acestora, Ibrahim al-Asiri, căruia anterior i se atribuisese construirea bombelor ascunse în cartușe de imprimantă, găsite în avioane cargo³⁵. Scopul lor era de a testa noi metode care să nu declanșeze securitatea aeroportuară pentru a putea aduce dispozitive explozive la bord³⁶. Mai mult decât atât, despre liderul grupului, Muhsin al-Fadhli se descoperise că ar fi avut legături cu Osama bin Laden și că ar fi fost printre puțini apropiați care ar fi știut de atentatele de la 11 Septembrie înainte ca acestea să se producă³⁷. Din luna februarie 2005, al-Fadhli fusese clasificat de către Statele Unite ca terorist global³⁸. Articole ulterioare prezentau grupul Khorasan ca prezentând un pericol mai mare decât ISIL, mai ales că spre deosebire de alte grupări teroriste, acesta rămânea ascuns și nu avea o prezență în spațiul online. Directorul Comunității Naționale de Informații a Statelor Unite, James R. Clapper Jr. a comparat grupul Khorasan cu ISIL, observând că ambele grupări teroriste prezintă un pericol similar la adresa Statelor Unite³⁹.

Președintele Barack Obama se referă la grupul Khorasan pentru prima dată în cadrul Scrisorii Președintelui adresată liderilor celor două Camere ale Congresului, cu privire la rezoluția de a interveni în Siria, din 23 septembrie 2014. Președintele menționează faptul că forțele armate americane au confruntat al-Qaeda și forțele asociate în diferite operațiuni de combatere a terorii, iar pe 22 septembrie 2014, armata militară a inițiat o operațiune împotriva

³¹ Ken Dilanian, Eileen Sullivan, “AP Enterprise: al-Qaida’s Syrian Cell Alarms US”, *Associated Press*, 13.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/pWFgmM>, data accesării: 06.08.2016.

³² Mike Morell quoted în ***, “What is Khorasan?”, *CBS News*, 18.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/pnJ1nJ>, data accesării: 06.08.2016.

³³ Nicholas J. Rasmussen, “Current Terrorist Threat to the United States”, Hearing before the Senate Select Committee on Intelligence, 12.02.2015, p. 8, disponibil la: <https://goo.gl/tRpvmM>, data accesării: 07.08.2016.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ ***, “Al Qaeda’s Quiet Plan to Outdo ISIS and Hit U.S.”, *CBS News*, 18.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/54JQP1>, data accesării: 07.08.2016.

³⁶ K. Dilanian, E. Sullivan, *op. cit.*

³⁷ Mark Mazzetti, Michael S. Schmidt, and Ben Hubbard, “U.S. Suspects More Direct Threats Beyond ISIS”, *The New York Times*, 20.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/9JiqqC>, data accesării: 07.08.2016.

³⁸ ***, *Treasury Takes Action to Stem Funding to the Iraqi Insurgency*, U.S. Department of the Treasury, Press Center, 15.02.2005, disponibil la: <https://goo.gl/AR4Ssc>, data accesării: 07.08.2016.

³⁹ M. Mazzetti, M.S. Schmidt, and B. Hubbard, *op. cit.*

„elementelor al-Qaeda cunoscute sub numele de Khorasan”, localizate în Siria⁴⁰. Inițial, loviturile aeriene din 22 septembrie, au vizat zonele din vecinătatea orașului Aleppo unde grupul Khorasan era suspectat a fi localizat, iar apoi au fost vizate locații ale Statului Islamic, din orașul sirian Raqqa.

Dacă în articolele dinaintea intervenției militare, surse neoficiale se refereau la un atac iminent, pe cale să se producă, ulterior poziția oficială a Administrației Obama se încadra în conceptul extins al iminenței descris mai sus. După cum afirmă Jack Goldsmith, Administrația și-a fundamentat decizia de a interveni în autoapărare în vederea eliminării țintelor teroriste localizate într-un stat cu care Statele Unite nu sunt în război, în baza argumentului conform căruia „guvernul din acea națiune nu poate sau nu vrea să suprime amenințarea”⁴¹. În data de 23 septembrie 2014, purtătorul de cuvânt al Pentagonului, Contraamiralul John Kirby declara următoarele:

„În ce privește grupul Khorasan, care reprezintă o rețea de veterani al-Qaeda cu experiență, aceste lovituri au fost întreprinse pentru a întrerupe *planificarea unui atac iminent* împotriva Statelor Unite și a unor ținte occidentale. Membrii grupului vizat puseseră bazele unui refugiu în Siria, cu scopul de a planifica atacuri externe, de a construi, și de a testa dispozitive explozibile improvizate precum și de a recruta luptători străini cu reședința în Occident, care să ducă la îndeplinire atacurile. Statele Unite au intervenit pentru a își proteja interesele de securitate și pentru a elimina capacitatea acestora de a acționa”. De asemenea, și directorul de operațiuni, General Locotenent William Mayville declara că: „Forțele militare americane au întreprins o serie de lovituri unilaterale împotriva grupului Khorasan, o organizație teroristă afiliată cu al-Qaeda și localizată în nord-vestul Siriei. Rapoartele de informații au indicat faptul că grupul Khorasan se afla în *etapa finală a planificării* unor atacuri semnificative împotriva unor ținte occidentale și potențial, chiar asupra Statelor Unite”⁴².

La teza conceptului extins al iminenței se referă și directorul F.B.I. Jack Comey care caracterizează grupul Khorasan ca fiind „pe cale să pregătească un atac, cât se poate de curând. [...] mâine sau peste trei săptămâni sau peste trei luni. [...] Prin urmare trebuie să acționăm ca și cum ne-ar ataca mâine”⁴³. După intervenție, un alt oficial a descris activitatea grupului ca fiind „aspirațională”, adăugând că „nu părea a se avea în vedere un plan concret”⁴⁴. Informațiile disponibile public și prezentate în declarațiile publice post-intervenție nu indică o amenințare *concretă* în privința unui atac iminent la adresa teritoriului Statelor Unite. Chiar și raportul american înaintat Consiliului de Securitate rămâne vag în privința invocării Articolului 51, menționându-se doar că Statele Unite au vizat „elemente al-Qaeda din Siria cunoscute sub numele de grupul Khorasan pentru a răspunde la amenințările teroriste pe care acestea le reprezentau la adresa Statelor Unite și a partenerilor și aliaților săi”⁴⁵.

Formulările vagi existente în standardele pentru autoapărare permit ca noțiunea de iminență să fie utilizată atât în sensul literal cât și în cel extins, în condițiile în care primul sens este utilizat în mass-media pentru a legitima necesitatea de a acționa, iar cel de al doilea

⁴⁰ Barack Obama, “Letter from the President – War Powers Resolution Regarding Syria”, White House, Office of the Press Secretary, 23.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/RtesDp>, data accesării: 07.08.2016.

⁴¹ J. Goldsmith, *op. cit.*, p. 8.

⁴² Rear Adm. John Kirby, Lt. Gen. William Mayville, *Department of Defense Press Briefing on Operations in Syria by Lt. Gen. Mayville in the Pentagon Briefing Room*, U.S. Department of Defense, 23.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/Soq9Zi>, data accesării: 08.08.2016.

⁴³ Scott Pelley, “FBI Director on Threat of ISIS, Cybercrime”, *CBS News*, 05.10.2014, disponibil la: <http://goo.gl/WNtzTb>, data accesării: 08.08.2016.

⁴⁴ Mark Mazzeti, “A Terror Cell That Avoided the Spotlight”, *The New York Times*, 24.09.2014, disponibil la: <https://goo.gl/d4VfiZ>, data accesării: 08.08.2016.

⁴⁵ U.S. Permanent Representative Letter, 23.09.2014, cited in Monica Hakimi, “Defensive Force against Non-State Actors: The State of Play”, *International Law Studies*, U.S. Naval War College, Vol. 91, 2015, p. 28.

se aplică în motivarea juridică a intervenției. În opinia lui Louise Arimatsu și Michael N. Schmitt, atunci când un stat decide cum să răspundă la o amenințare, acesta beneficiază de pe urma unor norme mai puțin precise⁴⁶. Mai mult decât atât, Monica Hakimi subliniază că poziția generală cu privire la starea actuală a legislației „va fi relevantă din punct de vedere legal atât timp cât continuă să rezoneze cu majoritatea statelor sau a altor actori globali – astfel încât să fie acceptată invocarea și aplicarea acesteia în anumite incidente specifice”⁴⁷. După cum se poate vedea în cazul intervenției împotriva grupului Khorasan, practica operațională nu reflectă poziția „acceptată în mod general și tratată ca lege”⁴⁸. Chiar dacă aceste acțiuni nu sunt percepute ca fiind ilegale în acest caz, este foarte puțin probabil că această practică ar fi acceptată pe larg și de o manieră tacită în cazul în care alte state ar întreprinde acțiuni similare sub pretextul autoapărării împotriva unor elemente considerate a reprezenta o amenințare din perspectiva sensului extins al iminenței, și care ar fi localizate în state considerate că nu pot sau nu vor să acționeze împotriva lor.

Concluzii

Actori multipli cu interese conflictuale, implicați în criza siriană, au permis ca Siria să devină un teren pentru a testa variate intervenții fără a se avea în vedere nicio rezoluție viabilă pe termen lung. Intervenția împotriva grupului Khorasan a fost motivată prin raportarea la faptul că membrii săi – foste elemente al-Qaeda – planificau atacuri iminente împotriva Statelor Unite și a aliaților săi și erau localizați într-un stat care nu poate sau nu vrea să acționeze eficient împotriva lor. Într-o scrisoare adresată Secretarului General Ban Ki-Moon, ambasadorul Statelor Unite la O.N.U., Samantha Powers a argumentat că ISIL și alte grupuri teroriste prezintă o amenințare pentru numeroase state – inclusiv Statele Unite – iar din acest motiv „statele trebuie să se poată apăra în conformitate cu dreptul individual sau colectiv la autoapărare, statuat de Articolul 51 al Cartei O.N.U., atunci când – ca în cazul de față – guvernul Statului unde este localizată amenințarea, nu poate sau nu vrea să prevină ca teritoriul său să fie utilizat pentru planificarea unor astfel de atacuri”⁴⁹. Cazul Khorasan arată contradicțiile existente între cadrul legal și practica operațională mai ales în condițiile în care argumentarea acțiunii de a interveni într-un stat care nu a cerut asistență internațională și nici nu este în prezent în război cu statul care acționează în autoapărare, se bazează pe noțiunea că statul pe teritoriul căruia se află teroriștii – nu este capabil și nici nu intenționează să elimine amenințarea. În schimb, acest argument justifică parțial extinderea intervenției împotriva ISIL din Irak în Siria. Această observație ridică următoarea întrebare: Amenințarea iminentă prezentată de grupul Khorasan în cazul de față, justifică acțiunea unilaterală fără aprobarea Congresului și în special fără obținerea unei rezoluții din partea Consiliului de Securitate?

Mai mult decât atât, strict în cazul grupului Khorasan, cum putem determina că un stat nu poate sau nu vrea să se confrunte elementul terorist⁵⁰? După cum Christophe Paulussen și Kinga Tibori Szabó observă, în concordanță cu acest temei, clauza iminenței devine secundară. În acest caz, argumentul dat în sprijinul articolului 51 – „că un stat nu poate sau nu vrea să prevină ca teritoriul său să fie utilizat de teroriști – nu este suficient să activeze dreptul

⁴⁶ Louise Arimatsu, Michael N. Schmitt, “Attacking “Islamic State” and the Khorasan Group. Surveying the International Law Landscape”, 53 *Columbia Journal of Transnational Law Bulletin* 1 (2014), 18.11.2014, p. 29, disponibil la: <https://goo.gl/AcXPAa>, data accesării: 09.08.2016.

⁴⁷ M. Hakimi, *op. cit.*, p. 31.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Citat în Christophe Paulussen, Kinga Tibori Szabó, “Testing the Validity of US Self-Defence Arguments against the Khorasan Group in Syria”, 04.11.2014, International Centre for Counter-Terrorism – The Hague Publications, disponibil la: <https://goo.gl/ESZwAc>, data accesării: 09.08.2016.

⁵⁰ Ambasadorul Statelor Unite Samantha Powers la O.N.U., în *Ibidem*.

la autoapărare”⁵¹, în absența unei amenințări iminente. Însă în condițiile în care Statele Unite operează cu ceea ce directorul C.I.A. John Brennan descrie ca fiind „o înțelegere mai flexibilă a iminenței”⁵², se poate argumenta că „amenințarea atacului iminent” prevăzută în clauza iminenței, este satisfăcută, mai ales în contextul noțiunii de autoapărare anticipatorie avansată în pozițiile și documentele de securitate națională la care am făcut referire anterior.

Studiul a arătat cum în săptămânile dinaintea intervenției din 22 septembrie 2014, grupul Khorasan a fost descris ca reprezentând un pericol iminent, asemănător Statului Islamic la adresa Statelor Unite și a aliaților săi. Declarațiile oficiale citate ilustrează maniera în care conceptul iminenței a fost utilizat pentru a justifica operațiunea care a vizat în același timp și ISIL și care a reprezentat o extindere a eforturilor de război ale Statelor Unite din Irak în Siria, în absența obținerii unor autorizații prealabile. Cazul prezentat ilustrează modul în care Statele Unite interpretează și acționează în autoapărare în contextul conflictelor asimetrice.

BIBLIOGRAFIE:

1. ARIMATSU, Louise, Schmitt, Michael N., “Attacking “Islamic State” and the Khorasan Group. Surveying the International Law Landscape”, 53 *Columbia Journal of Transnational Law Bulletin* 1 (2014), 18.11.2014, <https://goo.gl/AcXPAA>.
2. ASSEBURG, Muriel, Wimmen, Heiko, “Civil War in Syria. External Actors and Interests as Drivers of Conflict”, *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) Comments* 43, German Institute for International and Security Affairs, December 2012, . <https://goo.gl/4n8RD2>.
3. BELLAMY, Alex J., “The Ethics and Laws of War”, in Richard Devetak, Anthony Burke, and Jim George (eds.), *An Introduction to International Relations (Second Edition)*, Cambridge University Press, New York, 2012.
4. BETHLEHEM, Daniel, “Principles Relevant to the Scope of a State’s Right of Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors”, *The American Journal of International Law*, Vol. 106, 2012, <https://goo.gl/ppsgvp>.
5. BYERS, Michael, *War Law Understanding. International Law and Armed Conflict*, Atlantic Books, London, 2005.
6. RUSSELL, Christopher, “Imminence in Justified Targeted Killing”, in Claire Finkelstein, Jens David Ohlin, and Andrew Altman (eds.), *Targeted Killings. Law and Morality in an Asymmetrical World*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
7. CORN, Geoffrey S, “Legal Basis for the Use of Armed Forces”, in Geoffrey S. Corn, James A. Schoettler, Jr., Dru Brenner-Beck, Victor M. Hansen. Dick Jackson, Eric Talbot Jensen, Michael W. Lewis (eds.), *The War on Terror and the Laws of War. A Military Perspective (2nd Ed.)*, Oxford University Press, New York, 2015.
8. DAALDER, Ivo H., “Beyond Preemption: An Overview”, in Ivo H. Daalder (ed.), *Beyond Preemption. Force and Legitimacy in a Changing World*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2007.

⁵¹ *Ibidem*. See also: Kinga Tibori-Szabó, “The ‘Unwilling or Unable’ Test and the Law of Self-defence”, în Christophe Paulussen, Tamara Takács, Vesna Lazić și Ben Van Rompuy (eds.), *Fundamental Rights in International and European Law. Public and Private Law Perspectives*, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2016, pp. 73-97.

⁵² Citat în *Ibidem*.

9. DILANIAN, Ken, Sullivan, Eileen, “AP Enterprise: al-Qaida’s Syrian Cell Alarms US”, *Associated Press*, 13.09.2014, <https://goo.gl/pWFgmM>.
10. GOLDSMITH, Jack, “The Contributions of the Obama Administration to the Practice and Theory of International Law”, *Harvard International Law Journal*, Vol. 57, No. 2, 2016.
11. HAKIMI, Monica, “Defensive Force against Non-State Actors: The State of Play”, *International Law Studies*, U.S. Naval War College, Vol. 91, 2015.
12. HUISKAMP, Gerard, “*Minority Report on the Bush Doctrine*”, in Joseph G. Peschek (ed.), *The Politics of Empire. War, Terror and Hegemony*, Routledge, New York, 2006.
13. JENKINS, Brian Michael, *The Role of Terrorism and Terror in Syria’s Civil War (Testimony presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade)*, RAND Corporation, 20.11.2013, <https://goo.gl/y141w2>.
14. KIRBY, Rear Adm. John, Lt. Gen. Mayville, William, *Department of Defense Press Briefing on Operations in Syria by Lt. Gen. Mayville in the Pentagon Briefing Room*, U.S. Department of Defense, 23.09.2014, <https://goo.gl/Soq9Zi>.
15. MAZZETI, Mark, “A Terror Cell That Avoided the Spotlight”, *The New York Times*, 24.09.2014, <https://goo.gl/d4VfiZ>.
16. MAZZETTI, Mark, Schmidt, Michael S., and Hubbard, Ben, “U.S. Suspects More Direct Threats Beyond ISIS”, *The New York Times*, 20.09.2014, <https://goo.gl/9JiqqC>.
17. MILLER, Zeke J., “White House: Iraq War Vote Obama Opposed Could Be Used for ISIS Strikes”, *Time*, 13.09.2014, <https://goo.gl/CJS3qu>.
18. O’BRIEN, John, *International Law*, Cavendish Publishing Limited, London, 2001.
19. OLUSANYA, Olaoluwa, *Identifying the Aggressor under International Law. A Principles Approach*, Peter Lang AG, Bern, 2006.
20. OBAMA, Barack, “Letter from the President – War Powers Resolution Regarding Syria”, White House, Office of the Press Secretary, 23.09.2014, <https://goo.gl/RtesDp>.
21. PAULUSSEN, Christophe, Szabó, Kinga Tibori, “Testing the Validity of US Self-Defence Arguments against the Khorasan Group in Syria”, 04.11.2014, International Centre for Counter-Terrorism, <https://goo.gl/ESZwAc>.
22. PELLELY Scott, “FBI Director on Threat of ISIS, Cybercrime”, *CBS News*, 05.10.2014, <http://goo.gl/WNtzTb>.
23. PHILLIPS, Christopher, *The Battle for Syria. International Rivalry in the New Middle East*, Yale University Press, New Haven and London, 2016.
24. RASLER, Karen, “Internationalized Civil War. A Dynamic Analysis of the Syrian Intervention in Lebanon”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 27, No. 3, September 1993.
25. RASMUSSEN, Nicholas J., “Current Terrorist Threat to the United States”, Hearing before the Senate Select Committee on Intelligence, 12.02.2015, <https://goo.gl/tRpvvM>.
26. RAYMOND, Gregory A., Kegley, Charles W., Jr., “Long Cycles and Internationalized Civil War”, *The Journal of Politics*, Vol. 49, No. 2, May 1987.
27. STAHL, Roger, “A Clockwork War: Rhetorics of Time in a Time of Terror”, *Quarterly Journal of Speech*, Vol. 94, No. 1, February 2008.
28. SULLIVAN, Peter, “FBI, Pentagon Unsure How Close Khorasan Group Was to US Strike”, *The Hill*, 25.09.2014, <https://goo.gl/S8dvgA>.

29. TAFT, William H. IV, "The Legal Basis for Preemption", Council on Foreign Relations, 18 November 2002, <https://goo.gl/uPoBZL>.
30. WEED, Matthew C., *A New Authorization for Use of Military Force Against the Islamic State: Issues and Current Proposals*, Congressional Research Service (R43760), 15.01.2016, <https://goo.gl/CZHgnN>.
31. WOOD, Michael, "Terrorism and the International Law on the Use of Force", in Ben Saul (ed.), *Research Handbook on International Law and Terrorism*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK and Northampton, MA, 2014
32. ***, "What is Khorasan?", *CBS News*, 18.09.2014, <https://goo.gl/pnJ1nJ>.
33. ***, *Department of Defense Press Briefing by Rear Adm. Kirby in the Pentagon Briefing Room*, Press Operations, 25.09.2014, U.S. Department of Defense, <https://goo.gl/u39dBM>.
34. ***, "Al Qaeda's Quiet Plan to Outdo ISIS and Hit U.S.", *CBS News*, 18.09.2014, <https://goo.gl/54JQP1>.
35. ***, *Press Briefing by Press Secretary Josh Earnest*, Office of the Press Secretary, White House, 11.09.2014, <https://goo.gl/PkQxUo>.
36. ***, *Press Conference by Kerry, British Foreign Secretary Hague*, U.S. Department of State, Office of the Spokesperson, 09.09.2013, <https://goo.gl/vkZqvG>.
37. ***, *Lawfulness of a Lethal Operation Directed Against a U.S. Citizen Who Is a Senior Operational Leader of Al-Qa'ida or An Associate Force*, Department of Justice White Paper (Draft), 08.11.2011, <https://goo.gl/fgfUIS>.
38. ***, *Treasury Takes Action to Stem Funding to the Iraqi Insurgency*, U.S. Department of the Treasury, Press Center, 15.02.2005, <https://goo.gl/AR4Ssc>.
39. ***, "Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Agression", *Charter of the United Nations*, 1945, <https://goo.gl/JJF9kt>.

STRATEGIA BRITANICĂ DE SECURITATE POST-BREXIT

Dr. Oana-Elena BRÂNDA

Lect. univ., Facultatea de Științe Sociale, Politice și Umaniste
Universitatea „Titu Maiorescu”, București
E-mail: oana.branda@gmail.com

Rezumat: *Surprinzătorul vot pro-Brexit a deschis o serie de perspective sumbre asupra evoluțiilor politicilor de securitate europene. Dacă până acum, Regatul Unit a fost un puternic contributor în materie de politici de securitate, atât la nivelul NATO, dar și la nivelul mai slabei Uniunii Europene, viitoarea sa absență din cadrul sistemului de securitate european i-a făcut pe mulți să creadă că Uniunea va fi lipsită de un actor semnificativ, unul care ar fi ajutat-o să avanseze în mod semnificativ. Acest aspect este extrem de important, cu atât mai mult cu cât conceptul de securitate de la nivelul Uniunii Europene se află în plin proces de dezvoltare, urmărind consolidarea sa printre actorii globali în materie. Astfel, lipsirea de expertiza britanică și de resursele în materie de securitate va fi resimțită puternic. Într-o Uniune Europeană slabă, afectată de dezbaterile anterioare privind Grexit, în care viziunea federalistă este contestată, la fel și utilitatea sa, Brexit-ul a ridicat și mai multe întrebări în ceea ce privește viabilitatea construcției europene.*

Cuvinte-cheie: *Brexit; retragere; securitate; apărare; securitate europeană.*

Introducere

Deși Regatul Unit a avut o experiență istorică turbulentă la nivelul Uniunii Europene, încă de la aderarea sa în 1973, dar și înainte (date fiind cele două refuzuri de care s-a lovit în procesul de aderare), alături de o poziție predominant separată față de câteva politici și strategii europene, votul în favoarea Brexit a adus la suprafață dezamăgirea sa față de tot ce înseamnă sistemul Uniunii Europene, credința accentuată în propria putere, dar și lipsa oricărei forme de pregătire a conglomeratului european în eventualitatea confruntării cu o asemenea situație. Chiar dacă discuții despre o posibilă ”ieșire” (exit) au existat anterior – privind situația Greciei, respectiva criză a putut fi evitată la timp, în timp ce actuala nu.

Dintr-o perspectivă securitară, retragerea Regatului Unit din Uniunea Europeană va avea un impact considerabil nu doar asupra partenerilor săi continentali, dar și asupra propriilor politici de securitate. Acest lucru se reflectă în nevoia de a publica o nouă Strategie de Securitate și Apărare (Strategic Defense and Security Review – SDSR), întrucât ultima datează din 2015, dinainte de Brexit, în care vor fi anunțate prioritățile strategice și cheltuielile pentru domeniul apărării, în noul context – în afara Uniunii Europene. Totuși, trebuie reținut faptul că stabilirea bugetului de cheltuieli pentru domeniul apărării la nivelul Regatului Unit va depinde de poziția statului față de Uniune. Dacă Regatul Unit va decide să participe la dimensiunea de securitate și apărare a Uniunii Europene, ca terț, atunci acest aspect va fi reglementat prin SDSR.

Luând acestea în considerare, scopul acestei lucrări este unul dual – să evalueze evoluția politicilor de securitate britanice în raport cu Uniunea Europeană, în perioada post-Brexit, precum și posibila evoluție la nivel intern a acestor politici (dar și a cheltuielilor în domeniu), după evenimentul mai-sus menționat. Având în vedere incertitudinea care planează asupra posibilității ca Regatul Unit să rămână un actor terț în ceea ce privește securitatea europeană, dar și implicațiile interne și externe ale unei asemenea decizii, este extrem de

important de urmărit felul în care cele două ipoteze se pot desfășura, ținând cont de poziția deținută de Regatul Unit atât la nivelul mediului de securitate global, dar și la nivelul european.

Implicațiile Brexit-ului sunt multiple – atât la nivel național, dar și la nivelul întregii comunități internaționale.

Există multe îngrijorări cauzate de ieșirea Regatului Unit din Uniunea Europeană: posibila subminare a imaginii și capabilităților în domeniul apărării furnizate de NATO, slăbirea dimensiunii apărării europene, în care Regatul Unit joacă de ceva timp un rol semnificativ, posibilitatea (redușă, dar existentă totuși) ca Scoția să dorească separarea de restul Regatului (lucru care ar slăbi apărarea britanică), încercarea de a obține un rol mai degrabă global¹ decât european, etc. Acest ultim aspect este dependent masiv de nevoia de a răspunde unor cerințe în domeniul apărării mai aproape de casă. Astfel, implicarea militară viitoare în zone precum Orientul Mijlociu, Africa sau Balcani este pusă sub semnul întrebării; aceasta va depinde de impactul pe care situațiile din zonele respective îl au asupra securității naționale.

În noiembrie 2015 a fost dată publicității Strategia de Securitate și Apărare (SDSR). Scopul documentului este de a specifica direcțiile de urmat în domeniu, precum și prioritățile în domeniu, din perspectivă financiară. Așa cum se poate observa, având în vedere momentul în care a fost emis documentul, Strategia nu a luat în calcul și posibilitatea unei ieșiri a Regatului Unit din Uniune. Din acest punct de vedere, studiile realizate până acum au un profund caracter speculativ. De asemenea, se remarcă nevoia trasării unei noi Strategii, care va cuprinde noua stare de lucruri și care ar trebui să fie gata până la sfârșitul lui 2016/începutul lui 2017².

1. Implicații privind politica de apărare britanică

Potrivit Strategiei din 2015, Regatul Unit se confruntă cu o serie de amenințări la adresa securității: unele vin din spațiul Vecinătății Europene, provocările ridicate de Federația Rusă în încercarea de a modifica granițele cu forța, emergența ISIS și impactul său asupra întregului Orient Mijlociu, colapsul statal al Libiei și rolul său în criza migranților, impactul nestăvilit al crizei financiare. De asemenea, există o serie de amenințări imediate: terorism, amenințări statale, amenințări cibernetice, eroziunea reglementărilor care guvernează ordinea mondială.

În asemenea circumstanțe, este extrem de importantă prezența statului la nivel internațional și asigurarea unei cooperări puternice cu alte state. Prin urmare, așa cum se va vedea din prezentul articol, Regatul Unit a pus un mai mare accent pe relația sa cu Statele Unite ale Americii, și mai puțin pe relația cu Uniunea Europeană. Astfel, justificarea Brexit a fost nevoia de a (re)câștiga un profil mai vizibil la nivel global.

Potrivit Strategiei Naționale de Securitate și a Strategiei de Securitate și Apărare 2015 (la care ne vom referi pe parcurs drept NSS 2015 și SDSR 2015), Obiectivul Național de Securitate 2 este ”proiectarea influenței globale”, care se poate realiza printr-o atentă luare în considerare a parteneriatelor existente, precum și dezvoltarea altora noi - ”să investim mai mult în alianțele noastre, să construim parteneriate noi și puternice, să convingem potențialii

¹ Malcolm Chalmers, *Would a New SDSR Be Needed After a Brexit Vote?*, Briefing Paper, Royal United Services Institute, June 2016, p. 3, disponibil la https://rusi.org/sites/default/files/chalmers_brexit_sdsr.final_.pdf, accesat la data 20.09.2016.

² Deși, în mod normal, următorul SDSR ar fi trebuit să fie trasat după următoarele alegeri generale din mai 2020.

adversari de beneficiile cooperării, pentru a putea multiplica astfel ceea ce putem obține singuri”³.

NSS 2015 subliniază, în cuvintele Primului-ministru David Cameron, că securitatea și apărarea britanice pot fi realizate prin cooperarea cu aliații – ” [...] securitatea și siguranța britanică depind nu doar de eforturile noastre, dar și pe lucrul mână-în-mână cu aliații noștri, pentru a face față amenințărilor comune cu care ne confruntăm toți, de la terorism la schimbările climatice. [...] Vom lucra cu aliații noștri din Europa și din lume – în același timp în care nu vom rata nicio ocazie pentru a deschide noi căi de comunicare cu puterile emergente”⁴.

Potrivit acestui document, ”securitatea noastră economică ne dă posibilitatea de a investi, pe viitor, în securitatea națională”⁵. Acest lucru poate fi realizat dacă se ține cont de faptul că, în 2015, tăierile bugetare britanice au fost de 3.5%, în timp ce în 2016, statul și-a atins obiectivele de a cheltui 2% din PIB pentru apărare.

În acest sens vom menționa, în cele ce urmează, câteva din elementele de dezvoltare viitoare ale apărării britanice:

- Capabilități pentru a putea lansa o operație militară de aproximativ 50.000 de trupe;
- Achiziționarea urgentă a unei flote de 9 avioane de patrulare P-8 Poseidon (2020);
- Intrarea în activitate a celui de-al doilea portavion - HMS Prince of Wales (care urmează a fi testat în 2019)
- Îmbunătățirea (din 2015 încoace) a celor 227 tancuri Challenger 2;
- Realizarea unei Forțe Expediționare Comune Franco-Britanică de aprox. 10.000 trupe⁶.

Se observă astfel, atât în NSS dar și în SDSR că Uniunea Europeană nu este un element necesar în vederea atingerii dezideratelor în materie de apărare ale Regatului Unit, având, mai degrabă, un efect constrângător asupra lor, mai ales din punctul de vedere al alocării resurselor. În schimb, strategia de apărare britanică a fost organizată în jurul a trei mari elemente: ”relația specială anglo-americană”, relațiile bilaterale cu statele europene – ”bilateralismul promiscuu”⁷ și conexiunile sale cu puterile emergente.

2. Implicații pentru Uniunea Europeană

Regatul Unit a manifestat întotdeauna rezistență față de o mai mare integrare și de constituirea ”Statelor Unite ale Europei”, preferând, în schimb, drumul spre interguvernamentalism⁸.

³ ***, *National Security Strategy and Strategic Defense and Security Review 2015, A Secure and Prosperous United Kingdom* (NSS 2015), Foreign and Commonwealth Office, November 2015, p. 11, disponibil la https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf, accesat la data 21.09.2016.

⁴ *Ibidem*, p.6.

⁵ *Ibidem*, p. 5.

⁶ Andre Dumoulin, *Brexit and European Defense, An In-depth Analysis, e-Note 20*, Center for Security and Defense Studies, Belgium, 8th June 2016, p.3, disponibil la www.irsd.be/website/images/livres/enotes/20.pdf, accesat la data 20.09.2016.

⁷ Mădălina Dobrescu, *Brexit is likely to hinder Britain's National Security Strategy*, The London School of Economics and Political Science, 21 June 2016, disponibil la <http://blogs.lse.ac.uk/brexit/2016/06/21/brexit-is-likely-to-hinder-britains-national-security-strategy/>, accesat la data 28.09.2016. Termenul este utilizat pentru a descrie formarea de coaliții în funcție de chestiunile aflate în negociere, opunându-se astfel mult mai puternice și stabile alianțe franco-germane: Italia, Spania, Polonia, Suedia, Finlanda, etc.

⁸ Richard G. Whitman, *Brexit or Bremain: what future for the UK's European Diplomatic strategy?*, *International Affairs*, No. 92, Vol. 3, 2016, p. 511.

Pentru Uniunea Europeană, Brexit-ul nu putea surveni într-un moment mai nepotrivit, în condițiile în care șomajul în rândul tinerilor este la cote alarmante, Grecia experimentează dificultăți financiare, iar poziția unor lideri politici cheie, precum Angela Merkel, se clatină (Regatul Unit urmărește să dezvolte o relație particulară cu Germania după Brexit). În asemenea circumstanțe, Brexit-ul va fi interpretat ca un act ostil structurii europene. La nivel european planează și spectrul alegerilor; ieșirea unui stat din conglomeratul european în aceste condiții semnaleză lipsa puterii la nivelul construcției europene, dar și inabilitatea sa de a face față tensiunilor și problemelor interne.

Mergând și mai în profunzimea problemei, după Brexit, Regatul Unit nu va mai fi un membru al Politicii Externe și de Securitate Comună (PESC-PESA). Acest lucru poate fi tradus ca o îndepărtare de la chestiunile de apărare europene, și o orientare spre cele globale. Cu toate acestea, retragerea din sfera apărării europene nu este completă, întrucât va rămâne un vector puternic la nivel european din perspectiva poziției sale în cadrul dimensiunii de apărare colectivă a NATO. Există și posibilitatea ca Regatul Unit să semneze un acord cadru de cooperare cu Uniunea Europeană pentru a participa la operațiunile PESA, dar și un acord de cooperare în vederea participării la Agenția Europeană a Apărării. Până acum, Regatul Unit s-a ferit să angajeze trupe în operații militare (preferând să recurgă la dimensiunea NATO în acest sens) și a trimis, în schimb, personal civil în operațiunile "civile" (patrulare de frontieră, capacity-building, etc.).

La nivelul Uniunii, Regatul Unit furnizează servicii aeriene strategice, elemente de intelligence, capacități de supraveghere și recunoaștere, care sunt reduse ca efective la nivelul celorlalte state. În absența Regatului Unit din PESC (PESA), asemenea capacități nu vor mai fi disponibile, ceea ce se traduce prin lipsirea operațiunilor europene aflate în curs de desfășurare de acestea. Un bun exemplu în acest sens este operațiunea de eliminare a pirateriei pe coasta Somaliei – EUNAVFOR, Cartierul General al operațiunii este furnizat de Regatul Unit. În cazul absenței sale din cadrul PESC, această facilitate nu va mai fi disponibilă.

Brexit-ul va face Europa mult mai vulnerabilă în fața șocurilor politice, atât dinăuntru, dar și din afara sa, generând și mai multă instabilitate, și adăugându-se unor crize deja manifeste: criza economică din 2008, fenomenul migrației, atacurile teroriste din Franța și Belgia și instabilitatea zonei euro. Brexit-ul va afecta și poziția statelor anglofile din cadrul Uniunii: Irlanda, Olanda, Suedia și Danemarca, și va genera reacții care pot conduce la referendum-uri similare în Italia, Franța și Olanda.

Potrivit cercetătorilor⁹ în domeniu, în ciuda deciziei de a ieși, Regatul Unit va rămâne foarte mult conectat la Uniunea Europeană, mai ales prin prisma politicii de apărare. Totuși, după punerea în aplicare efectivă a Brexit-ului, maniera în care relațiile dintre cele două se vor formula va fi subiectul unei re-negocieri.

De asemenea, ieșirea Regatului Unit va schimba definitiv peisajul geopolitic european. Prin plasarea sa în afara Uniunii, Regatul Unit, alături de Turcia și Federația Rusă vor conduce la crearea unei Europe multi-polare, care va deveni un subiect de dispute între Statele Unite și puterile asiatice. Absența Regatului Unit de la nivelul Uniunii va conduce la situația în care Franța va ocupa poziția de Reprezentantul UE la nivelul Consiliului de Securitate al ONU, având astfel un stimulant pentru a cere un loc permanent.

Există și opinii conform cărora retragerea Regatului Unit nu trebuie interpretată ca fiind o tragedie, atât din perspectiva statului în sine, dar și a Uniunii. Predicțiile despre felul în care Brexit-ul va afecta Regatul Unit, dar și poziția sa la nivelul Uniunii nu sunt în întregime sumbre – "Regatul Unit poate deveni pentru Europa, ceea ce este Australia pentru Asia, dar fără soare și canguri: un aliat apropiat al Statelor Unite, bucurându-se de o măsură considerabilă de securitate, în timpul în care ar trăi într-o semi-detașare față de continent"¹⁰.

⁹ *Ibidem*, p. 523.

¹⁰ Francois Heisbourg, *Brexit and European Security, Survival*, Vol. 58, No. 3, June-July 2016, p. 14

Potrivit lui Heisbourg, ”spre deosebire de piața unică sau alte zone unde suveranitatea este partajată cu instituțiile europene, securitatea și apărarea nu sunt cuprinse într-o rețea interconectată de competențe naționale și supranaționale”¹¹.

Astfel, în absența Regatului Unit, Franța și Germania sunt libere să se angajeze în proiectul creării unei noi Uniuni Europene, pe baze federale. În consecință, participarea Regatului Unit în cadrul Uniunii Europene trebuie văzută în termeni de ”costuri și beneficii”, și nu sub forma unui atașament emoțional – ”sosind într-un val târziu de aderare, Regatul Unit a privit întotdeauna organizațiile și politicile europene ca fiind dezagreabile”¹².

3. Implicațiile în domeniul apărării la nivel strategic

Așa cum se poate observa, implicațiile strategice ale apărării vor fi observate din analiza relației cu Statele Unite ale Americii, cu statele membre ale Uniunii Europene și cu statele terțe care consideră Regatul Unit ca fiind un excelent punct de acces în Uniunea Europeană. Prin urmare, în cele ce urmează ne vom referi la implicațiile privind partajarea de elemente de intelligence și viitoarele forme ale cooperării structurate în cadrul Uniunii Europene.

Probleme pot apare și în cadrul oferit de cooperarea la nivelul ”relației speciale anglo-americeană”, întrucât Președintele Obama și alți oficiali americani și-au exprimat preferința pentru ca Regatul Unit să rămână în interiorul Uniunii Europene. Interesul american în această privință este justificat de sprijinul manifestat de-a lungul timpului atât de administrațiile Republicane, dar și de cele Democrate pentru lărgirea Uniunii și a Alianței Nord-Atlantice ca un ”element esențial pentru relațiile transatlantice”¹³. Aceasta este o abordare ambivalentă, întrucât perspectiva americană asupra calității de membru a Regatului Unit la Uniunea Europeană este aceea a unei țări care poate controla dezvoltarea ultimei pentru a nu replica Alianța Nord-Atlantică la nivel de capabilități și misiuni.

Ceea ce Statele Unite au urmărit și chiar au și primit în ultimii ani din partea Uniunii Europene a fost o împărțire echitabilă a responsabilității la nivel global. În acest sens, Regatul Unit a contribuit într-o mare măsură prin participarea la crearea unei politici externe europene care este compatibilă și complementară cu obiectivele americane.

De asemenea, oficialii americani văd Uniunea Europeană ca un furnizor de forțe la nivel global, care pot suplimenta capacitățile NATO acolo unde este cazul (de pildă, prin menținerea permanentă a unui portavion în Golful Persic)¹⁴. Însă, din moment ce statele europene au început recent să-și reducă bugetele destinate apărării, speranța de a primi ajutor suplimentar din partea Uniunii a devenit o chestiune de hărțuială, de-a dreptul – potrivit lui James Arbutnot, ”există riscul ca NATO să devină un factor iritant pentru americani, decât un partener liber ales”¹⁵.

De-a lungul timpului a existat o cooperare puternică între Statele Unite și Marea Britanie în domeniul militar: partajare de intelligence, cooperare în materie de arme nucleare și forțe speciale. Această cooperare a fost extrem de vizibilă în cazul intervențiilor din Afghanistan și Iraq. De cealaltă parte, războiul din Libia a fost un exemplu în care Statele Unite au căutat să determine puterile europene să-și asume gestionarea unei crize de asemenea amploare, și inabilitatea ultimelor de a face față.

¹¹ *Ibidem*, p. 13

¹²***, ”*The Roots of Euroscepticism*”, March 12th 2016, p. 4, în *The Economist, The Brexit Briefs. Our Guide to Britain's EU Referendum* (Collection of articles on the topic), June 2016, disponibil la <https://www.economist.com/.../EconomistBrexitBriefs16.pdf>, accesat la data 23.09.2016.

¹³ Whitman, *op.cit.*, p.528.

¹⁴ Tim Oliver and Michael John Williams, *Special relationships in flux: Brexit and the future of the US-EU and US-UK relationships*, *International Affairs*, No.92, Vol.3, 2016, p. 562.

¹⁵ *Ibidem*.

În ceea ce privește cooperarea cu alte state membre ale Uniunii, Regatul Unit a avut constant o relație de lucru foarte bună cu Franța, în cadrul oferit de Tratatul Lancaster House, semnat în 2010. Din moment ce cele două state sunt deja conectate prin aceste tratate, din punctul de vedere al securității și apărării, s-ar părea că Brexit-ul nu va fi un element greu de digerat pentru partea britanică. Impactul va fi sever, așa cum arătam mai sus, în ceea ce privește politica PESC/PESA, care va fi astfel lipsită de resursele militare și logistice britanice. De asemenea, în NSS 2015 există prevederi asupra necesității de a extinde relațiile în materie de apărare și cu alte puteri europene. În acest sens, accentuarea relațiilor cu Franța (deja rezolvată prin existența cadrului oferit de Tratatul Lancaster House) și cu Germania ocupă un loc fruntaș.

Credința că Brexit-ul va ajuta Regatul Unit în eforturile sale de a accede la o poziție globală îl pot decupla de la conexiunea cu puteri globale precum China și India. Acestea au folosit în trecut relațiile cu Regatul Unit pentru a avea o punte de acces la Uniunea Europeană.

Un alt element care trebuie luat în discuție în ceea ce privește implicațiile ieșirii Regatului Unit din Uniune asupra politicii externe și de apărare este proiectul PESCO, considerat a fi o plasă de siguranță. Acest proiect constă dintr-o formă de cooperare structurată permanentă între Franța și Germania (având sprijinul Olandei și al Belgiei), fiind, esențialmente, un mecanism bazat pe securitate bilaterală și cooperare în materie de apărare. Un astfel de efort vizează crearea unei Uniuni Europene a Apărării. Eforturi semnificative în acest sens au mai fost făcute prin votarea documentului ”Politici cadru pentru cooperarea sistematică și de lungă durată în materie de apărare”, în noiembrie 2014 în cadrul Consiliului European, instrument menit să asigure convergența între sistemele de apărare europene. Baza legală a PESCO se găsește în articolele 42, 43 și 44 ale Tratatului Uniunii Europene, și deși se află într-o fază incipientă, proiectul oferă ” [statelor membre ale UE] ale căror capacități militare îndeplinesc o serie de criterii și care sunt interconectate, un cadru pentru angajarea în acorduri de Securitate și apărare ”¹⁶.

Există posibilitatea ca în absența Regatului Unit, oficialii Uniunii Europene vor utiliza această oportunitate pentru a realiza o combinație între uniunea politică existentă și proiectul Uniunii Europene a Apărării. Pentru a se realiza acest deziderat au fost făcuți o serie de pași, începând cu Raportul Solana din februarie 2015 – a fost înființat la Bruxelles un Cartier General permanent al Uniunii Europene, nivelul de finanțare pentru operațiile comune a crescut și există planuri pentru o mai bună operaționalizare și eficientizare a PESC în vederea transformării sale într-un element complementar al NATO.

De-a lungul timpului, Regatul Unit s-a manifestat ambivalent față de chestiunea apărării europene, încercând să-I încetinească avansul, în același timp în care, paradoxal, contribuia sub formă de resurse umane și logistice la operațiile desfășurate sub egida sa. Astfel, Summit-ul de la Saint-Malo din 1998 poate fi considerat un compromis în acest sens, între entuziasmul francez de a crea o uniune a apărării și sprijinul britanic pentru primatul NATO în chestiunile respective.

Astfel, în absența unui Regat Unit vocal în acest sens, Uniunea Europeană poate face (și deja a și făcut) pași considerabili spre instituționalizarea apărării europene, prin crearea unei politici europene de apărare – britanicii s-au manifestat împotriva creării unei armate europene, a unui Cartier General al Apărării, a unui mecanism financiar comun pentru apărare, etc.

¹⁶ Peter van Ham, *Brexit: Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study*, Clingendael Report, Clingendael Netherlands Institute of International Relations, February 2016, p. 14, disponibil la <https://www.clingendael.nl/sites/default/files/Brexit%20Report%20February%202016.pdf>, accesat la data 24.09.2016.

Brexit-ul va avea un impact major și asupra industriei de armament, în condițiile în care, până în prezent, Regatul Unit a sprijinit liberalizarea pieței în domeniu, în timp ce Franța s-a arătat mai degrabă protecționistă în acest sens¹⁷.

În ceea ce privește cooperarea în afaceri externe și intelligence, oficialii britanici au subliniat importanța rămânerii în Uniunea Europeană – Secretarul pentru Afaceri Interne Theresa May a afirmat că, în contextul existenței Mandatului European de Arestare și a reglementărilor de acces la bazele de date în materie de intelligence, prezența britanică la nivelul Uniunii ar fi favorabilă, mai ales în vederea protejării în fața terorismului și infracționalității. O astfel de afirmație a fost susținută de Pauline Neville-Jones, fost consilier pe probleme de Securitate națională, care a arătat că Brexit-ul va afecta negativ cooperarea polițienească și în materie de control la frontieră. De cealaltă parte, Sir Richard Dearlove (fost director al MI6) a precizat că ieșirea nu va avea un impact așa de mare¹⁸, iar fostul director al MI5, Eliza Manningham-Butler a avertizat că ”dacă ne izolăm vom pierde influență...și ne vom pune singuri în pericol”¹⁹. Paradoxal, atunci când Primul-ministru Cameron a cerut un referendum, principalul său argument a fost că Regatul Unit se bucura de un grad mai mare de siguranță în cadrul Uniunii, și nu în afara sa.

Susținătorii Brexit-ului resping asemenea argumente, replicând că NATO reprezintă elementul central asupra căruia trebuie să-și focalizeze atenția Regatul Unit, în ciuda faptului că există instrumente și misiuni civile ale Uniunii care au fost, de-a lungul timpului, folosite și Alianței Nord-Atlantice. Elementul cheie în gestionarea elementelor de intelligence îl reprezintă Grupul ”Five Eyes” (reunind state foste colonii ale Imperiului Britanic și eliminând astfel orice influență europeană). În acest context, Uniunea este considerată ca având o influență negativă, iar rolul său în chestiunile privind apărarea este diminuat, mai ales din cauza Curții Europene de Justiție care are competențe în domeniu (chestiunea nu este tranșată oficial).

În cele din urmă, un efect important al Brexit îl reprezintă presiunea pusă asupra relației dintre Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Întrucât centrul de greutate al politicii de apărare se va muta către NATO, există posibilitatea să se manifeste tensiuni instituționale (un exemplu bun fiind lipsa de interes manifestată de statele Uniunii în vederea aderării Turciei – deja stat membru al NATO). Acest lucru trebuie pus în contextul în care există presiuni din partea oficialilor de la Washington asupra statelor europene în vederea asumării unor responsabilități mai mari în chestiuni ce țin de securitatea și apărarea europeană.

Concluzii

În prezent, Regatul Unit traversează o perioadă de recalibrare a manierei în care relaționează atât cu Uniunea Europeană, dar și cu restul comunității internaționale. Decizia de a ieși din zona Uniunii Europene trebuie interpretată ca o reafirmare a suveranității sale, precum și a poziției sale mai degrabă globale, decât europene.

Maniera de a influența procedura de luare a deciziei nu se mai realizează prin prezența efectivă în cadrul dezbaterilor și prin legislație, ci prin mijloace diplomatice, în contextul furnizat de PESC, PESA și Serviciul European de Acțiune Externă. Astfel, este posibil ca în

¹⁷ Ian Bond, Sophia Besch, Agata Gostynska- Jakubowska, Rem Korteweg, Camino Mortera-Martinez and Simon Tilford, *Europe after Brexit: Unleashed or Undone?*, Center for European Reform, April 2016, pp.9-11, disponibil la https://www.cer.org.uk/sites/default/files/pb_euafterBrexit_15april16.pdf, accesat la data 24.09.2016.

¹⁸ ***, ”Security Concerns”, *The Economist*, 14th May 2016, p. 13, in *The Economist, The Brexit Briefs. Our Guide to Britain's EU Referendum* (Collection of articles on the topic), June 2016, disponibil la <https://www.economist.com/.../EconomistBrexitBriefs16.pdf>, accesat la data 23.09.2016.

¹⁹ *Ibidem*.

momentul retragerii efective, prezența fizică să fie totuși înlocuită printr-o formă de cooperare, una care va fi benefică atât Regatului Unit, dar și Uniunii Europene, întrucât îi va permite ultimei să se angajeze activ în operații civile și militare, în care să recurgă la resursele și logistica britanică, așa cum a fost cazul până acum.

Brexit-ul poate determina o redefinire a PESC, în vederea eficientizării sale, acoperind aspectele operațional, militar și politic, bugetar și diplomatic. Astfel, poate conduce la o mai mare integrare în cadrul proiectului federalist.

În afară de a genera valuri de referendum-uri la nivelul întregii Europe, Brexit-ul mai poate produce și tensiuni la nivelul Regatului Unit, mai ales în Irlanda și Scoția, două regiuni semnificative pentru ceea ce înseamnă apărarea britanică. Astfel, în ceea ce privește spațiul Irlandei de Nord, disputa statală, precum și amenințarea teroristă pot ridica probleme în privința securității naționale. De cealaltă parte, Scoția s-a opus vehement ieșirii, și poate încerca să-și obțină separarea de Regatul Unit printr-un referendum propriu. De asemenea, Scoția mai ridică o altă problemă: baza nucleară strategică a Marii Britanii este la Faslane, în Scoția. În eventualitatea unui referendum de separare de Regatul Unit, Marea Britanie va trebui să relocheze baza imediat.

Luând toate aceste elemente în considerare, este un lucru cert faptul că Brexit-ul a generat și va genera un impact masiv asupra chestiunilor de securitate națională. Dezbateră este departe de a se fi terminat, cu-atât mai mult cu cât mecanismul de ieșire efectivă va fi pus în practică de-abia în martie 2017.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOND, Ian, Besch, Sophia, Gostynska- Jakubowska, Agata, Korteweg, Rem, Mortera-Martinez, Camino, Tilford, Simon, *Europe after Brexit? Unleashed or Undone?*, Center for European Reform, April 2016, disponibil la https://www.cer.org.uk/sites/default/files/pb_euafterBrexit_15april16.pdf.
2. CHALMERS, Malcolm, *Would a New SDSR Be Needed After a Brexit Vote?*, Royal United Services Institute for Defense and Security Studies, Briefing Paper, June 2016, disponibil la https://rusi.org/sites/default/files/chalmers_brexit_sdsr.final_.pdf.
3. DOBRESCU, Mădălina, *Brexit is likely to hinder Britain's National Security Strategy*, The London School of Economics and Political Science, 21 June 2016, disponibil la <http://blogs.lse.ac.uk/brexit/2016/06/21/brexit-is-likely-to-hinder-britains-national-security-strategy/>.
4. DUMOULIN, Andre, *Brexit and European Defense, An In-depth Analysis, e-Note 20*, Center for Security and Defense Studies, Belgium, 8th June 2016, disponibil la www.irsd.be/website/images/livres/enotes/20.pdf.
5. Heisbourg, Francois, *Brexit and European Security, Survival*, Vol. 58, No.3, June-July 2016, pp. 13-22.
6. OLIVER, Tim, Williams, Michael John, *Special relationships in flux: Brexit and the future of the US-EU and US-UK relationships, International Affairs*, No.92, Vol.3, 2016, pp. 547-567.
7. The Economist, *The Brexit Briefs. Our Guide to Britain's EU Referendum* (Collection of articles on the topic), June 2016, disponibil la <https://www.economist.com/.../EconomistBrexitBriefs16.pdf>.
8. VAN HAM, Peter, *Brexit: Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study*, Clingendael Report, Clingendael Netherlands Institute of International Relations, February 2016, disponibil la

<https://www.clingendael.nl/sites/default/files/Brexit%20Report%20February%202016.pdf>.

9. WHITMAN, Richard G., *Brexit or Bremain: what future for the UK's European Diplomatic strategy?*, *International Affairs*, No.92, Vol.3, 2016, pp. 509-529.
10. ***, *National Security Strategy and Strategic Defense and Security Review 2015, A Secure and Prosperous United Kingdom*, Foreign and Commonwealth Office, November 2015, disponibile a https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf.

CONTEXTUL GEOPOLITIC ACTUAL, POTENȚIALELE IMPLICAȚIILE ASUPRA INTERESELOR REGIONALE ALE ROMÂNIEI

Fănel RĂDULESCU

Căpitan comandor, Statul Major al Forțelor Navale

E-mail: fanel.radulescu@navy.ro

Rezumat: Mediul de securitate actual, caracterizat de tensiuni geopolitice și militare semnificative, influențează, cel puțin la nivel regional, interesele economice și politico-militare ale României. Contextul general, poziționarea geografică, regiunea Mării Negre, devenită o importantă zonă de confluență a intereselor F. Ruse, statelor riverane și altor organisme regionale și euroatlantice, au făcut din România frontiera estică a UE și NATO. Mai mult, impredictibilitatea acțiunilor F. Ruse, conflictul din estul Ucrainei, starea de potențială instabilitate din Turcia, cu implicații complexe în regiune, dinamica evoluției situației din estul Mării Mediterane și Orientul Mijlociu determină necesitatea unor reconsiderări ale pozițiilor și modurilor de acțiune viitoare atât din partea statelor din regiune, cât și din partea UE, NATO și implicit SUA. Ca urmare, contextul regional impune ca România să-și asume rolul de țară pivot și responsabilitatea protejării intereselor proprii, în primul rând, prin ea însăși, ca forme de afirmare și consolidare a rolului său de pol regional de stabilitate atât în relația cu UE, respectiv NATO, cât și în cadrul parteneriatului strategic cu SUA.

Cuvinte-cheie: tensiuni, confluență, context regional, interese regionale, pol de stabilitate regional.

Introducere

Plecând de la teoria lui Sir Halford John Mackinder, cu referire la „zona pivot”, denumită de acesta Heartland,¹ și extrapolând poziționarea geografică a României în corespondență cu acesta, consider că putem afirma că țara noastră se află într-una dintre cele mai favorabile locații, de natură să o transforme, din mai multe considerente, într-un centru de greutate regional. Spre exemplu, dispunerea centrală a României în Europa,² poziționarea în proximitatea spațiului ce delimitează frontierele F. Ruse și, în special, imediata vecinătate cu Peninsula Crimeea, face ca România să se situeze într-o reală zonă de confluență între est și vest, cea mai avansată poziție euroatlantică din care să se poată monitoriza și exercita controlul asupra evoluției situației politico-militare regionale și nu numai. Astfel, putem afirma că poziționarea sa în regiune într-o astfel de locație cheie, potențialul, resursele naturale, vulnerabilitățile și nu în ultimul rând amenințările cărora va trebui să le facă față, ca urmare a viziunilor și abordărilor sale euroatlantice, sunt de natură să evidențieze calitatea de țară pivot a României în context regional și, pe cale de consecință, necesitatea asumării de către acesta a responsabilităților ce decurg din această calitate.

¹ MACKINDER Sir Halford John, „Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction”, National Defense University Press, Washington DC, 1942, p. xviii.

² ENE Ana-Maria, *Poziția Central Europeană a României*, disponibilă la http://www.e-scoala.ro/geografie/pozitia_central_europeana_romania.html, pagină consultată la data de: 12.09.2016

1. Regiunea Mării Negre în actualul context geopolitic

Marea Neagră, prin poziționarea geografică și apartenența României la acest areal, reprezintă cea mai extinsă dintre limitele regionale ale zonei de responsabilitate a țării noastre, în principal ca stat la frontiera estică a UE și NATO. Totodată, spațiul Mării Negre constituie o zonă de confluență a unui complex și fluctuant amalgam de interese. În cadrul acestuia, F. Rusă este unul dintre actorii care a reușit extinderea unor importante ramificații atât în spațiul european, cât și în Occident și Orient. Acțiunile acestuia din ultimii doi ani în regiunea Mării Negre au constituit și continuă să constituie amenințări majore la adresa mediului de securitate regional. Relevante, în acest sens, sunt anexarea Crimeii și militarizarea accelerată a acesteia, implicarea în conflictul din estul Ucrainei³ cu posibilitatea permanentizării acestuia și, eventual, transformarea într-un conflict înghețat, încălcarea normelor de drept internațional, punerea în discuție a ordinii internaționale, conservarea conflictelor înghețate cu posibilitatea „încălzirii” lor în orice moment, implicarea în conflictul din Siria, amplasarea de baze aeriene în Siria și Iran, înghețarea temporară a relațiilor economico-militare cu Turcia, ca urmare a doborârii în noiembrie 2015 de către forțele aeriene turce a unei aeronave rusești, și reconfigurarea acestora de după puciul militar eșuat din Turcia.

Perspectiva dislocării de armament nuclear și a unor sisteme de rachete operativ-tactice (tip ISKANDER)⁴ în peninsula Crimeea (acțiune neconfirmată până în prezent), periclitează grav procesul de negociere în vederea restabilirii unui climat de încredere reciprocă între NATO și F. Rusă.

Turcia, la rândul său, reprezintă un alt actor regional important, evenimentele din vara acestui an (încercarea de lovitură de stat din 15-16 iulie, urmată de adoptarea unor măsuri politico-militare și sociale, apreciate de unii analiști ai evoluției politicii externe a Turciei, ca fiind centrate mai mult pe interesul personal al conducătorului, de cât pe cel al țării⁵) ridică semne de întrebare asupra statutului secular al țării, respectării libertăților fundamentale, asupra statului de drept, a statutului de membru NATO și dezideratului de integrare în Uniunea Europeană.

Pe de altă parte, implicarea Turciei în conflictul din Siria, acțiune ce a culminat cu lansarea pe teritoriul Siriei, în zona de frontieră comună, a operației „Scutul Eufratului”⁶, demonstrează determinarea autorităților de la Ankara de a-și impune interesele în regiune. Operația avut ca scop declarat realizarea unei zone tampon pe teritoriul Siriei, care ar limita și chiar stopa acțiunile organizației teroriste Stat Islamic împotriva teritoriului turcesc. Se pare însă că autoritățile turce au avut pe agendă și alte obiective, care ar fi vizat încercarea de a împiedica obținerea de către comunitatea kurdă din sud-estul Turciei și din nordul Siriei a unei autonomii extinse⁷, problemă istorică a Turciei. Prin aceste acțiuni se urmărește, cel mai probabil, împiedicarea creării unui stat kurd, care ar putea include teritorii nu doar din sud-

³ CHIFU Iulian, *Putin a recunoscut în premieră agresiunea militară a trupelor ruse în Estul Ucrainei* | PULSUL PLANETEI, <http://www.evz.ro/putin-a-recunoscut-in-premiera-agresiunea-militara-a-trupelor-rus.html>, pagină consultată la data de: 17.09.2016

⁴ ***, *Ukraine military say Russia deploys Iskander air defense missiles in Crimea*, <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/ukraine-military-say-russia-deploys-iskander-air-defense-missiles-in-crimea-374075.html>, pagină consultată la data de: 10.05.2016

⁵ SÎRBU Laurentiu, *Eșecurile politicii externe a Turciei lui Erdogan*, <http://www.euro-stiri.ro/eseurile-politicii-externe-a-turciei-lui-erdogan>, referire la concluziile exprimate de Henri J. Barkey, articol consultat la data de: 20.06.2016.

⁶ PĂTRUȘCĂ Adrian, *Operațiunea „Scutul Eufratului”: cedează America în fața sfidării Turciei?*, <http://www.evz.ro/operatiunea-scutul-eufratului-cedeaza-america-in-fata-sfidarii-turciei.html>, pagină consultată la data de: 25.08.2016

⁷ ***, STRATFOR, *Turkey More Preoccupied by Kurds Than Syrian Government*, <https://sputniknews.com/politics/201604191038278550-stratfor-turkey-syria-kurds/>, pagină consultată la data de: 25.08.2016

estul Turciei, dar și din nordul Siriei, Irakului și vestul Iranului⁸. Evoluțiile mediului de securitate regional pot indica apariția unei potențiale tendințe hegemonice și din partea Turciei⁹, de natură să asigure impunerea acesteia ca pol de putere a lumii musulmane¹⁰. Puterea economică și militară actuală a Turciei, determinarea politică a partidului aflat la guvernare, dinamica schimbărilor de situație în Europa, dar și în Orientul Mijlociu, evoluția relației dintre NATO/ SUA și F. Rusă, pe de o parte, și tatonările dintre Turcia și F. Rusă, respectiv Turcia și UE, pe de altă parte, sunt suficiente motive care, cumulate, să asigure concomitent atât cadrul, cât și elementul declanșator al reînvierii dorinței pentru preluare a rolului de lider al lumii musulmane și al reorientării către o nouă formă de organizare de califat. De asemenea, o evoluție în acest sens va genera cu certitudine indicii privind atât potențiale schimbări în geostrategia Turciei referitoare la regiunea Mării Negre, dar și posibilele efecte asupra zonelor aferente estului M. Mediterane și implicit, a Orientului Mijlociu.

Viitoarele acțiunile ale F. Ruse și Turciei, caracterizate de un grad relativ ridicat de impredictibilitate, impun ca statele din regiune, inclusiv NATO și SUA, în calitate de partener strategic al României, să-și reconsidere modul de acțiune în situații specifice desfășurării unor posibile acțiuni de natură asimetrică sau hibridă. Astăzi, cu preponderență în regiunea Mării Negre, asistăm la o nouă formă de răcire și chiar încordare a relațiilor dintre NATO și F. Rusă. Aceasta, inevitabil, face ca România să se situeze pe linia de demarcație a acestui „front rece“, ce începe să se concretizeze din ce în ce mai mult în relația dintre cele două principale entități generatoare.

O caracteristică a mediul de securitate din Marea Neagră, cel puțin în ultimi doi ani, este dată de continua tendință de degradare a echilibrului geopolitic și de acțiuni militare și non-militare care, având dezvoltări și efecte semnificative, influențează în mod vizibil interesele, dezvoltarea economică și securitatea națională a României. Această stare de fapt impune pentru România, pe de o parte, necesitatea identificării metodelor și mijloacelor destinate dezvoltării capacității de anticipare a potențialelor amenințări (generate de specificul mediului de securitate global, și, în mod particular, de amenințările generate de Federația Rusă la nivelul regiunii Mării Negre, prin strategia și politica sa și prin acțiunile militare desfășurate, preponderent specifice războiului hibrid), iar, pe de altă parte, asumarea unei abordări proactive în scopul prevenirii și contracarării acestora.

Pentru a realiza, în actualul context geopolitic, îndeplinirea obiectivelor care să ducă la promovarea securității regionale și implementarea politicilor de securitate, este necesar și important ca România să își confirme calitatea de partener credibil și pol de stabilitate pentru regiunea Mării Negre în cadrul UE, NATO și în relație cu partenerii strategici.

2. Principalele riscuri și amenințări din Regiunea Mării Negre

Deși, în principiu, finalizarea Războiului Rece a deschis calea unei abordări mai relaxate a relației dintre NATO și Rusia, invadarea Georgiei din august 2008 a ridicat primele semne serioase de întrebare referitor la disponibilitatea Rusiei de a coopera cu statele din vecinătatea apropiată și de a renunța la statutul de pol de putere global. Acțiunea din 2008 a Rusiei împotriva Georgiei a determinat o stare de paralizie politică și decizională fără

⁸ The Washinton Post, by Ishaan Tharoor, *Turkey's messy war in the Middle East, explained*, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/07/27/the-messy-war-turkey-is-now-fighting-in-the-middle-east/>, pagină consultată la data de: 25.08.2016.

⁹ Pr. SELIȘTE Marcel Răduț, *Noul Imperiu Otoman – Sultanul Erdogan, revolta ienicerilor și cruciații cei stupizi*, <http://www.activenews.ro/stiri-politic/Noul-Imperiu-Otoman-%E2%80%93-Sultanul-Erdogan-revolta-ienicerilor-si-cruciatii-cei-stupizi-135089>, pagină consultată la data de: 25.08.2016.

¹⁰ Călin RADU, *Turcia, noul pivot geopolitic pentru Orientul Mijlociu*, <http://geopolitics.ro/turcia-noul-pivot-geopolitic-din-orientul-mijlociu/>, pagină consultată la data de: 14.04.2016.

precedent la nivelul forurilor de decizie euroatlantice, datorată în special dorinței de nu reveni la anterioara relație tensionată. Acest aspect a fost însă exploatat foarte eficient de Rusia, prin impunerea controlului asupra celor două enclave Oseția de Sud și Abhazia, ajungând apoi la un compromis favorabil ei și extrem de nefavorabil pentru Georgia¹¹, acela de a accepta pe teritoriul său un conflict înghețat. Acțiunea F. Ruse a surprins în aceeași măsură ca și ceva mai devreme, atunci când, în martie 1992, prin războiul dintre Rusia și Republica Moldova¹², s-a reușit generarea Transnistriei, zonă tampon într-un alt conflict înghețat, având ca principal efect zădărnicierea pe timp nedeterminat a unor posibile tentative de unire a Republicii Moldova cu România. Existența regiunii autonome Transnistria pe teritoriul R. Moldova, care, deși nerecunoscută de occident, reușește să își declare independența cu un an înainte față de R. Moldova, oferă în primul rând F. Ruse, în măsura în care își va dori, pârgă necesară pentru zădărnicierea extinderii NATO către Est¹³. Mai mult, prin intermediul puterii de vot al acestei „plăci turnante”, se pot influența deciziile politice de la Chișinău, ceea ce va situa R. Moldova într-o „zonă gri”. Consider că acest aspect va avea ca efect posibil nu numai împiedicarea integrării euroatlantice a R. Moldova, dar și zădărnicierea eforturilor României pentru asigurarea cadrului favorabil unirii cu aceasta. Pe de altă parte, punctul de vedere exprimat de Maxim Șevcenko, unul dintre consilierii președintelui Putin, aduce în discuție ideea realizării unei eventuale uniri pe considerente etnice a R. Moldova cu România, care însă în contrapondere ar justifica acceptarea faptului ca Transnistria să devină parte integrantă a F. Ruse¹⁴. Odată acceptată, o astfel de variantă ar ajuta F. Rusă să obțină, fără costuri majore, cel puțin două avantaje importante. Unul dintre acestea ar putea consta în obținerea controlului concomitent asupra R. Moldova și a Ucrainei. Al doilea, obținut pe baza utilizării principului reciprocității, ca urmare a unirii pe considerente etnice a României cu R. Moldova, ar putea fi dat de obținerea justificărilor favorabile inițierii demersurilor pentru validarea, de către forurile internaționale, a dreptului de a fi intervenit în Crimeea. O reușită în acest sens ar putea determina recunoașterea apartenenței acestui teritoriu la F. Rusă și, de ce nu, ulterior, sub auspiciile acordului Minsk 2, vor putea fi generate fie premisele favorabile unei eventuale federalizări a Ucrainei, fie în funcție de evoluția situației în regiune, se va materializa doar obținerea unei autonomii extinse pentru regiunile Donetsk și Luhansk. Cum acceptarea unor astfel de situații din partea NATO, respectiv UE¹⁵, cel puțin pe termen mediu, este puțin probabilă, îndeplinirea într-un viitor apropiat a obiectivului privind realizarea unificării României cu R. Moldova va rămâne incertă.

Putem afirma că regiunea M. Negre s-a bucurat, totuși, de o relativă relaxare politico-militară, după încetarea tensiunilor specifice Războiului Rece, situație care preconiza o relansare a cooperării est-vest, de natură să asigure o dezvoltare economică de lungă durată și premisele dezvoltării piețelor și a liberului schimb la nivel regional. Deși părea că situația la

¹¹ FILIPESCU Nicolae, *Consecințele războiului din Georgia* <http://www.revista22.ro/consecintele-razboiului-din-georgia-5142.html>, pagină consultată la data de: 14.10.2010

¹² BRĂNDUȘĂ Ștefania, *Transnistria: 24 de ani de la războiul româno-rus de pe Nistru*, <http://www.activenews.ro/stiri-basarabia/Transnistria-24-de-ani-de-la-razboiul-romano-rus-de-pe-Nistru-130830>, pagină consultată la data de: 12.08.2016

¹³ MIHU Laurențiu, *INTERVIU. Transnistria – arma folosită de Rusia împotriva NATO*, <http://www.digi24.ro/opinii/interviu-transnistria-arma-folosita-de-rusia-impotriva-nato-559795>, pagină consultată la data de: 25.10.2016

¹⁴ ***, moldova.org, *(DECLARAȚII INCREDIBILE) Consilier al lui Putin: Rusia ar putea susține unirea Moldovei cu România dar UE este împotriva*, [http://www.timpul.md/articol/\(declaratii-incredibile\)-consilier-al-lui-putin-rusia-ar-putea-susine-unirea-moldovei-cu-romania-dar-ue-este-impotriva-79293.html](http://www.timpul.md/articol/(declaratii-incredibile)-consilier-al-lui-putin-rusia-ar-putea-susine-unirea-moldovei-cu-romania-dar-ue-este-impotriva-79293.html), pagină consultată la data de: 18.09.2016

¹⁵ TRACI Lilia, AGERPRES, *Expert german pro-Kremlin, Alexander Rahr, despre eventuala unire a Republicii Moldova cu România: UE nu va permite*, <https://www.agerpres.ro/externe/2016/06/07/expert-german-pro-kremlin-despre-eventuala-unire-a-republicii-moldova-cu-romania-ue-nu-va-permite-11-54-27>, pagină consultată la data de: 18.09.2016

nivel regional urma să se dezvolte pozitiv, mai ales după modul în care F. Rusă s-a implicat în pregătirea și asigurarea condițiilor optime de securitate și cooperare pe timpul desfășurării Olimpiadei de la Soci, toate speranțele au fost spulberate odată cu ocuparea abuzivă a peninsulei Crimeea de către F. Rusă și izbucnirea ulterioară a conflictului în regiunea Donbas, din estul Ucrainei¹⁶. După aceasta, o serie de amenințări la nivel regional reprezentate și de posibila „încălzire” a unuia dintre așa numitele conflicte înghețate, vizând autoproclematele republici Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia și Nagorno-Karabah, a fost necesar a fi reconsiderate, întrucât fiecare în parte ar putea genera o mai mare destabilizare a regiunii. O astfel de destabilizare regională ar putea avea efecte din cele mai diverse asupra evoluției și intereselor tuturor țărilor riverane Mării Negre. Este evident că nu ar fi de dorit apariția unei astfel de situații, mai ales acum când Europa se confruntă cu o exacerbare fără precedent a flagelului terorist, o nouă diversitate a amenințărilor de natură asimetrică, cu efectele generate de expresii ale războiului hibrid și, nu în ultimul rând, cu presiunea valurilor de emigranți, imigranți și refugiați. Aceste vulnerabilități ale UE, prin extensie, războiul din Siria și extinderea la nivel global a zonelor controlate de către falange ale grupării Stat Islamic au fost de natură să favorizeze tendințele revizioniste¹⁷ și încercările Rusiei de a reveni în cursa pentru reafirmarea rolului de putere de nivel regional, cu capacitate și potențial de acțiune la nivel global. Reacție cu atât mai surprinzătoare cu cât, încă din anul 1991, se inițiaseră, cu mari speranțe de reușită, o relansare a dialogului NATO-Rusia. Aceasta a fost urmată de o consolidare care s-a realizat prin crearea Consiliului Permanent Comun și încheierea la Paris, în mai 1997, a Actului Fondator, prin care se stabileau aspectele privind relațiile, cooperarea și securitatea reciprocă. Prin prevederile acestuia, ambele părți își asumau, printre altele, responsabilitatea respectării suveranității și integrității teritoriale a tuturor statelor¹⁸. Ca o continuare a eforturilor de stabilire a dialogului politic continuu și poziționarea Rusiei pe picior de egalitate cu țările din cadrul NATO, mai ales ca expresie a Declarației de la Roma, a fost creat, în luna mai 2002, Consiliul NATO-Rusia. Ulterior au fost întreprinse o serie de acțiuni constructive comune, care s-au dezvoltat favorabil până în anul 2008, atunci când, ca urmare a intervenției Rusiei în Georgia, dialogul a fost suspendat. În pofida eforturilor ulterioare de relansare a acestuia și a unor reușite materializate în acest sens chiar la finele aceluiași an și în anii următori, Rusia a continuat să își manifeste tendințele hegemonice și revizioniste¹⁹, materializate prin anexarea în 2014 a Crimeii. Acest mod de acțiune al Rusiei, coroborat cu tensiunile generate de conflictul din estul Ucrainei, fenomenul migrației refugiaților și evoluția situației în Turcia, au făcut ca în bazinul Mării Negre să apară o stare de instabilitate ce a generat o serie de noi riscuri de securitate. Problema este că, dacă acestea nu vor fi gestionate eficient, pot degenera în amenințări notabile nu numai la adresa statelor riverane Mării Negre, inclusiv României, ci și la adresa securității și intereselor statelor europene și occidentale. Susțin această apreciere fie și numai prin exemplificarea faptului că anexarea Crimeii s-a realizat de către Rusia utilizându-se atât tehnici și tactici specifice unui conflict hibrid, dar și ca rezultat al unui proces de pregătire și planificare temeinic, demarat cu mult timp înaintea acțiunilor propriu-zise²⁰. De asemenea, mediul geopolitic și nivelul de

¹⁶ NAUMESCU Valentin, *Războiul Estului intră în faza deciziilor critice* <http://www.contributors.ro/global-europa/razboiul-estului-intra-in-faza-deciziilor-critice/>, pagină consultată la data de: 05.09.2016

¹⁷ ATANASIU Mirela; BOGZEANU Cristina, *Relația Occidentului cu Federația Rusă în Noul Context Global*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2015, p. 38-42.

¹⁸ Delegația Permanentă a României la NATO, *Parteneriate NATO; Consiliul NATO-Rusia*, <https://nato.mae.ro/node/271>, pagină consultată la data de: 29.09.2016

¹⁹ BARBĂROȘIE Liliana, interviu cu Iulian CHIFU, *Bazele militare NATO, flancul estic și Rusia*, <http://www.europalibera.org/a/27220831.html>, pagină consultată la data de: 29.09.2016

²⁰ BLAJAN Anne-Marie, *Crimeea, la un an de la anexare: Un teritoriu pierdut definitiv de Ucraina. Președintele Putin confirmă că planifica anexarea cu trei săptămâni înainte de referendum*, <http://cursdeguvernare.ro/crimea-la-un-an-de-la-anexare-un-teritoriu-pierdut-definitiv-de-ucraina->

securitate regională favorabile dezvoltării cooperării, comerțului și liberului schimb de până la începutul lui 2014, au fost afectate, cel puțin pe termen mediu, ca urmare a efortului de militarizare accelerată a Crimeii²¹, a reorganizării militare și structurale a acesteia, caracterizată din punct de vedere militar prin concentrarea de noi tipuri de mijloace și tehnică de luptă dislocate în peninsula. Acest arsenal include cinci platforme navale purtătoare ale sistemului KALIBR²² de lansare a rachetelor, respectiv o fregată clasa ADMIRAL GRIGOROVICH, două nave purtătoare de rachete clasa BUYAN M și trei submarine clasa KILO II, care se află deja în M. Neagră. De asemenea, Rusia a redislocat în Crimeea noi tipuri de radare, aeronave și sisteme de apărare de coastă. Toate aceste măsuri sunt parte a planului Moscovei de întărire a frontierei de sud-vest, inclusiv de creare a unor noi baze militare în apropierea frontierei cu Ucraina²³.

Conflictul din estul Ucrainei, a cărui evoluție poate devia, în cele din urmă, către un nou conflict înghețat, în pofida eforturilor susținute pentru încetarea focului și retragerea armamentului greu din proximitatea liniei de contact, continuă seria principalelor riscuri și amenințări din regiunea Mării Negre. Este oarecum evident că Rusia continuă să se folosească de acest conflict, în special pentru a împiedica integrarea euroatlantică a Ucrainei. Știut fiind faptul că, atât timp cât unui stat care are dispute cu vecinii săi îi va fi dificil, dacă nu imposibil să se alăture organismelor euroatlantice, ar putea face ca Ucraina să se constituie într-o zonă tampon între Est și Vest, ceea ce ar fi destul de avantajos pentru Rusia, care nu își dorește să aibă în Ucraina un vecin prosper, sigur și stabil. De aceea, am considerat că se poate estima ca posibilă transformarea actualului conflict din estul Ucrainei într-unul înghețat, gata să poată fi reactivat în funcție de necesitățile strategice ale Moscovei. Totuși, această problemă ridică o altă serie de întrebări, între care: cât timp își va permite Rusia să susțină economia²⁴, societatea, dislocările militare, refacerea infrastructurii principale din regiunile separatiste Donețk și Lugansk din estul Ucrainei? Luând în considerare scăderea prețului petrolului – fenomen cu un important impact negativ asupra economiei și încasărilor bugetare ale Rusiei – este posibil ca, la un moment dat, problema conflictului din estul Ucrainei să se întoarcă împotriva Rusiei,²⁵ dacă autoritățile de la Moscova și separatiștii pro-ruși din Donețk și Lugansk nu vor mai avea capacitatea să susțină economic cele două regiuni, situație care ar putea genera nemulțumire în rândul populației locale și, implicit, reorientarea acesteia către administrația de la Kiev.

Un alt aspect referitor la evoluțiile situației geopolitice și militare dintre bazinul M. Negre și proiecția forței în zone din afara regiunii îl reprezintă operația militară a Rusiei în Siria. Această operație a fost lansată cu scopul, inițial declarat, de a sprijini menținerea la putere a lui Bashar al-Assad și de sprijinire a regimului acestuia în luptele cu rebelii opozanți.

presedintele-putin-confirma-ca-planifica-anexarea-cu-trei-saptamani-inainte-de-referendum.html, pagină consultată la data de: 19.08.2016

²¹ GOSU Armand; MANEA Octavian, *Anexarea Crimeii schimbă balanța de putere în Marea Neagră*, <http://www.revista22.ro/anexarea-crimeei-schimba-balanta-de-putere-in-marea-neagra-51651.html>, pagină consultată la data de: 11.09.2016

²² AKULOV Andrei, *Kalibr: Russia's Naval System Upping Cruise Missile Game*, <http://www.strategic-culture.org/news/2016/05/24/kalibr-russia-naval-system-upping-cruise-missile-game.html>, pagină consultată la data de: 30.05.2016

²³ COJOCARU Oleg, *Pagina de Rusia: Nici usturoi n-a mâncat...Șoigu explică consolidarea flancului sud-vestic de instabilitatea din Ucraina* <http://www.paginaderusia.ro/nici-usturoi-n-a-mancat-soigu-explica-consolidarea-flancului-sud-vestic-de-instabilitatea-din-ucraina/>, pagină consultată la data de: 01.09.2016

²⁴ DRĂGHICI Mihai, *Mediafax, Rusia nu recunoaște zonele pro-ruse din Ucraina pentru a nu da pretexte Occidentului, dar le susține*, <http://www.mediafax.ro/externe/rusia-nu-recunoaste-zonele-proruse-din-ucraina-pentru-a-nu-da-pretexte-occidentului-dar-le-sustine-15402712>, pagină consultată la data de: 11.09.2016

²⁵ ANGHEL Gabriela, *„Ruleta rusească“ din panoplia Kremlinului*, disponibilă la <http://m.romanalibera.ro/actualitate/international/%E2%80%9Eruleta-ruseasca%E2%80%9C-din-panoplia-kremlinului-355759>, pagină consultată la data de: 22.09.2016

Un alt scop conex al prezenței forțelor armate ale Rusiei în M. Mediterană și, implicit, al eforturilor de consolidare a bazelor navale și aeriene deținute în Siria, deși declarat ulterior²⁶, se adresează realizării condițiilor necesare pentru protejarea pe termen mediu și lung a intereselor sale în estul Mării Mediterane și Orientul Mijlociu, respectiv, permanentizarea prezenței militare ruse în această zonă. Totodată, Rusia a dorit să demonstreze comunității internaționale că este o super-putere capabilă să gestioneze un conflict în afara țării și că dispune, pentru a fi eficientă, de capacități de lovire precise și moderne. Nu atât precizia, o eroare de 50-100 metri față de obiectiv, cât multitudinea de platforme operaționale existente deja în M. Neagră și M. Caspică, capabile să execute lansării de rachete de la distanțe apreciabile, din poziții mascate, chiar și peste teritoriul unor state, poate constitui o amenințare destul de explicită la nivel regional. Această amenințare ar putea deveni mult mai sesizabilă, dat fiind faptul că și alte platforme cu capacități similare, aflându-se deja în diferite faze de operaționalizare, urmează ca într-un viitor apropiat să suplimenteze numărul celor deja existente în M. Neagră.

Revenind la bazinul M. Negre, un nou aspect de accentuare a deteriorării stabilității și securității la nivel regional l-a constituit starea de încordare a relațiilor dintre F. Rusă și Turcia, ca urmare a incidentului aviatic din 24 noiembrie 2015²⁷, când o aeronavă rusă de tip Su-24M a fost doborâtă de aeronave turcești la frontiera siriano-turcă. Ca urmare, Rusia a decis limitarea și chiar stoparea activităților economice, militare și politice bilaterale, inclusiv în zona M. Negre, momentul fiind caracterizat inițial de un schimb de declarații virulente între cele două părți. Mai apoi, după puciul nereușit, datorită, în principal, scuzelor adresate Rusiei de către Turcia, asistăm la o relansare graduală a relațiilor bilaterale, inclusiv a celor economice și militare.

Ingerința F. Ruse în treburile interne ale unor state riverane M. Negre (R. Moldova, Georgia) și influența asupra acestora reprezintă o altă potențială formă de destabilizare, generatoare de tensiuni la nivel regional. Spre exemplu, Republica Moldova se confruntă cu problema Transnistriei și cu prezența permanentă în regiunea separatistă a unei Grupări Operative de Trupe Ruse. R. Moldova este încă indecisă în ce privește opțiunea externă și din acest motiv continuă să oscileze între Vest și Est, menținându-se din nefericire într-o „zonă gri“, putând fi asimilată cu un virtual „câmp de luptă“²⁸ al diferitelor grupuri de interese și entități statale. Putem exemplifica această zbatere a R. Moldova între decizia de a porni hotărât pe drumul integrării în UE sau de a rămâne agățată în siajul Rusiei, prin simpla abordare a unor aspecte ce tangentează, sau chiar se interferează cu unele din interesele României la nivel regional. R. Moldova, deși, încă din 2009, și-a afirmat intenția de a se integra în UE, a fost incapabilă să materializeze acest deziderat în principal datorită blocajului creat prin neputința coagulării deciziilor rezultate ca urmare a luptei politice dintre partidele pro-UE și cele ce încă îmbrățișează abordări ale doctrinelor socialiste și comuniste. Acest aspect, corupția endemică existentă la vârful conducerii statului, căderea guvernului au stopat la un moment dat derularea programelor de finanțare inițiate în comun cu forurile financiare externe și au făcut loc încercărilor atât din partea occidentului, cât și din partea Rusiei de a

²⁶ BENAMMAR Emily, *Syria conflict: Why is Russia's president Vladimir Putin supporting Bashar al-Assad's regime?*, <http://www.abc.net.au/news/2013-09-06/why-is-russia-supporting-assad3f/4937028#russia>, pagină consultată la data de: 11.09.2016

²⁷ Jurnalul național, *Vladimir Putin: Doborârea avionului S U-24 este un cuțit înfipt în spate*, <http://jurnalul.ro/stiri/externe/vladimir-putin-doborarea-avionului-su-24-este-un-cutit-infipt-in-spate-701810.html>, pagină consultată la data de: 22.09.2016

²⁸ STRATFOR, *Europe and Russia Compete in Moldova*, <https://www.stratfor.com/video/europe-and-russia-compete-moldova>, pagină consultată la data de: 22.09.2016

integra, respectiv, de a menține R. Moldova în sferile lor de influență.²⁹ În acest context, România, în dorința sa de a sprijini R. Moldova în efortul său de integrare în UE, a fost susținătorul cel mai constatat și necondiționat al acesteia. Susținerea a venit pe mai multe planuri, fie că a fost vorba de relaxarea regimului vizelor, înlesnirea formalităților pentru accesul tineretului la studii, libertatea de a face comerț și de a profesa în România, susținere financiară și economică, consilierea și sprijinul politic al factorilor de decizie de la Chișinău, în încercarea acestora de a integra, cel puțin la nivel administrativ, anumite modele europene și, nu în ultimul rând, prin garanțiile și susținerea în cadrul forurilor de decizie euroatlantice a importanței pe care o are integrarea R. Moldova în UE și NATO. În pofida faptului că atât Uniunea Europeană, cât și România s-au angajat să susțină financiar R. Moldova, direcție în care s-au implicat efectiv în perioada 2011-2013, Rusia continuă să își exercite controlul atât asupra politicii, cât și în domeniul finanțelor acestei țări, iar prezența armată în autoproclamată republică transnistreană are și aceasta efectul său asupra deciziilor ce se iau la Chișinău³⁰.

În plus, în Georgia, Rusia și-a intensificat prezența militară în cele două republici separatiste, Abhazia și Osetia de Sud. De asemenea, notabilă este și conservarea conflictelor înghețate din zona Mării Negre (Nagorno-Karabah, Osetia de Sud, Abhazia, Transnistria), pe care aceasta le poate activa relativ ușor, fie și numai sub formă de măsuri coercitive, în funcție de interesele Moscovei.

La riscurile menționate anterior, care au ca sursă primară F. Rusă, se mai adaugă corupția instituțională, sărăcia, imigrația ilegală, crima organizată, terorismul. Instabilitatea politică internă a statelor din regiunea M. Negre poate avea implicații diverse asupra securității sociale (prin scăderea nivelului de trai al populației și creșterea criminalității), securității economice (generează politici economice incoerente), securității militare (insuficiența fondurilor direcționate pentru realizarea programelor de modernizare și înzestrare a forțelor armate, slăbirea capacității de apărare a țării, prin mijloace și cu forțe proprii) și securității mediului înconjurător. De asemenea, natura și tipul activităților economice și energetice, precum și eficientizarea acestora, pot asigura reducerea dependenței energetice a statelor din zonă și a UE față de importurile de resurse energetice din Rusia³¹.

M. Neagră se află la confluența unor importante potențiale coridoare energetice, care, odată realizate, ar putea conecta consumatorii tradiționali ai UE cu alți furnizori de resurse decât Rusia, reprezintă componenta nodală între regiunea M. Caspice și ce a M. Mediterane, prin care se realizează un coridor de transport cu importanță notabilă pentru asigurarea independenței energetice a multor țări din estul Europei față de monopolul actual al importului de gaz rusesc. Acest fapt a generat o adevărată competiție economică, ce implică statele riverane, marile puteri și organismele internaționale pentru accesul la exploatarea și transportul resurselor energetice din Eurasia către UE. Contextul actual, caracterizat de instabilitate politică și incertitudine privind respectarea normelor dreptului internațional, înțelegerilor și a prevederilor tratatelor deja ratificate de către actorii cu interese economice și de altă natură în regiune poate afecta investițiile și, implicit, dezvoltarea arhitecturii

²⁹ STRATFOR, *Moldova's Instability Could Be Romania's Opportunity*, <https://www.stratfor.com/analysis/moldovas-instability-could-be-romanias-opportunity>, pagină consultată la data de: 20.09.2016

³⁰ STRATFOR, *The Next Stage of Russia's Resurgence: Ukraine, Belarus and Moldova*, <https://www.stratfor.com/analysis/next-stage-russias-resurgence-ukraine-belarus-and-moldova>, pagină consultată la data de: 22.09.2016

³¹ PAPTULICA Mariana, *Black Sea Area at the Crossroad of the Biggest Global Energy Players' Interests. The Impact on Romania*, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115002403>, pagină consultată la data de: 22.09.2016

energetice regionale, de către statele ce se află în această competiție³².

3. Referințe privind natura și obiectul intereselor regionale ale României

În măsura în care vom dori să abordăm interesul ca o noțiune cu caracter general, îndeplinirea acestuia, sau mai bine spus, trecerea de la nivel de aspirație la ceva efectiv, „palpabil“, se va realiza prin parcurgerea unei succesiuni de pași. Reducând totul la simpla descriere a unui proces, în succesiunea pașilor acestuia, se va constata invariabil o interdependență între rezultatul obținut și răspunsurile la următoarele întrebări: ce ne dorim să obținem după întreprinderea unei acțiuni viitoare – *identificarea interesului*; ce ar trebui să realizăm ca să obținem ceea ce ne-am propus – *stabilirea obiectivelor*; cum putem ajunge să obținem ceea ce ne dorim să realizăm – *identificarea modalităților/căilor de acțiune*; cu ce am putea executa activitatea propusă – *alegerea acelor unelte sau mijloacele care ne ajută să obținem eficiență în acțiune și efectul dorit*.

Extrapolând la specificul *Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, observăm că există o similaritate în succesiunea pașilor ce duc la definirea interesului și a obiectivelor naționale și la formularea principalelor direcții de acțiune pentru asigurarea securității naționale³³, în funcție de amenințările, riscurile și vulnerabilitățile identificate în urma analizei evoluției mediului de securitate. Abordarea conceptuală a noțiunii „interes național”, așa cum este aceasta definită de Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019, asigură cadrul teoretic necesar elaborării analizei comparative dintre vulnerabilitățile, amenințările și riscurile potențiale și acele căi și modalități de acțiune, considerate optime, pentru îndeplinirea obiectivelor naționale de securitate interne sau externe. În plus, inițierea demersurilor dedicate definirii caracteristicilor identitare și definitorii ale statului ca formă complementară de asigurare a perenității acestuia³⁴, precum și asumarea obligativității ca statul să asigure în egală măsură nu numai securitatea cetățenilor de pe teritoriul său, ci și pe cea a românilor de pretutindeni³⁵, evidențiază atât intenția României de a-și stabili un anumit nivel de ambiție, cât și determinarea acesteia de a își afirma și concretiza poziția și rolul său în UE. Conform celor anterior menționate, dacă riscurile, amenințările și vulnerabilitățile ce pot împiedica realizarea unui anumit obiectiv național sunt cunoscute, evaluând implicațiile și conexiunile dintre acestea, în baza unui proces de analiză, vom putea determina direcțiile de acțiune optime. În măsura în care vrem să abordăm riscurile, amenințările și vulnerabilitățile, nu din perspectiva naturii acestora, ci din punctul de vedere al factorilor generatori existenți sau potențiali la nivel regional, atunci este necesară identificarea acelor acțiuni politice, diplomatice, militare și/sau conjuncturale care, puse în operă de către un stat sau/state riverane, cu sau fără intenția de a afecta interesul național al altui stat din zonă, pot totuși afecta considerabil îndeplinirea obiectivelor naționale ale acestuia. În acest context, este evident că mijloacele destinate asigurării securității naționale vor fi subsecvente direcțiilor de acțiune alese. Deci, pentru a determina în ce măsură contextul geopolitic actual poate afecta interesele pe care România le manifestă la nivel regional, va trebui să identificăm mai întâi

³² STRATFOR, *The Problems Foreign Powers Find in the Balkans*, <https://www.stratfor.com/analysis/problems-foreign-powers-find-balkans>, pagină consultată la data de: 21.09.2016

³³ Administrația prezidențială, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019, “O Românie puternică în Europa și în lume”*, pct. 13, p. 6, București, 2015

³⁴ MIHAI Cătălina, EurActiv.ro, *Klaus Iohannis anunță un proiect de țară care va stabili nivelul de ambiție al României în UE*, <http://www.euractiv.ro/politic-intern/klaus-iohannis-anunta-un-proiect-de-tara-care-va-stabili-nivelul-de-ambitie-al-romaniei-in-ue-4833>, pagină consultată la data de: 29 august 2016

³⁵ Administrația prezidențială, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, CSAT nr. 128 din 10 decembrie 2015, Glosarul principalelor concepte și termeni cu care operează SNAP, p. 9, București, 2015

care dintre acestea interferează cu interesele altor actori regionali, și ulterior, în ce măsură efectele acestor interacțiuni pot afecta stabilitatea României și, în esență, interesul național securitate. Pentru rezolvarea acestei cerințe, trebuie identificată o modalitate de analiză corespunzătoare, sau un instrument prin intermediul căruia să se poată executa analiza respectivă. În acest scop, vom utiliza noțiunea de *interes regional*, ca instrument al analizei prin intermediul căruia să reliefăm în ce măsură poziționarea României în cea mai înaintată zonă de confluență a intereselor majore dintre est și vest poate afecta îndeplinirea unora dintre obiectivele derivate din interesului național.

Întrucât în accepțiunea Strategiei Naționale de Apărare a Țării obiectivele de securitate stabilite, în special pentru perioada 2015–2019, vizează cu precădere asigurarea și consolidarea capacității de apărare a integrității teritoriale, independenței și suveranității țării și nu în ultimul rând asigurarea protecției și securității locuitorilor acesteia,³⁶ măsurile pentru îndeplinirea acestora vor sta la baza stabilirii nivelului de ambiție și elementelor cheie ce vor susține promovarea interesului național. Putem deci aprecia că *interesele regionale* ale României reprezintă la nivel conceptual rezultatul analizei particularităților unora dintre aspectele derivate din specificitatea interesului național. Obiectul comun al intereselor regionale este acela de a identifica, valida și aplica principii și metode de natură să asigure, în domeniul lor de aplicabilitate, îndeplinirea acelor obiective ce concură la susținerea, promovarea și asigurarea realizării interesului național.

4. Evoluții ale mediului de securitate și potențiale efecte asupra intereselor regionale ale României

Importanța pe care o au menținerea unei bune vecinătăți și consolidarea relațiilor de cooperare cu statele din regiune și nu numai, în contextul actualei dinamici a mediului de securitate caracterizat de tensiuni, vulnerabilități și riscuri inerente, au impus pentru România necesitatea inițierii demersurilor pentru stabilirea nivelului de ambiție, locului și a rolului său în NATO și UE.

Identificarea, definirea și asumarea acestor elemente este esențială pentru desăvârșirea proiectului de țară³⁷ pe care România îl dorește a fi destinat evidențierii stabilității și predictibilității statului în drumul său pe termen mediu și lung în cadrul UE și NATO, precum și alături de partenerii săi strategici. Efectele generate însă de anexarea abuzivă și intensă militarizare a Crimeii de către Rusia, conflictul din estul Ucrainei, inițierea de către Turcia a amplului proces de reorganizare politică, administrativă și militară în paralel cu tendințele de reorientare ideologică ale acesteia de după evenimentele petrecute în 15 iulie 2016³⁸, fenomenul de corupție endemică și instabilitatea politică, specifice unor state contigue regiunii M. Negre³⁹, au generat un sentiment accentuat de neîncredere între riverani, ridicând semnificativ gradul de incertitudine și nesiguranță, în zonă. În prezent, România este o țară atractivă pentru investitorii externi întrucât, oferă o serie de avantaje considerabile. Dintre acestea mai importante sunt cele legate de faptul că este traversată de trei coridoare pan-europene importante, dispune de forță de muncă calificată, este favorizată de condițiile

³⁶ Administrația prezidențială, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, "O Românie puternică în Europa și în lume", Cap. I Definierea intereselor și obiectivelor naționale de securitate, Subcapitolul 1.2, Interese naționale de securitate, pt. 20, p. 8, București, 2015

³⁷ *Idem*, p. 36.

³⁸ MANKOFF Jeffrey, Center for Strategic & International Studies, *A Friend in Need? Russia and Turkey after the Coup*, <https://www.csis.org/analysis/friend-need-russia-and-turkey-after-coup>, pagină consultată la data de: 05.08.2016

³⁹ Luke Coffey, The National Interest, *A Tangled Web of Corruption Is Strangling Moldova*, http://nationalinterest.org/feature/tangled-web-corruption-strangling-moldova-17518?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter, pagină consultată la data de: 07.09.2016

geografice pentru dezvoltarea turismului, dispune de resurse naturale diversificate, asigură mediu de afaceri ce respectă standardele europene. De asemenea, pe lângă apartenența la UE, NATO și parteneriatul strategic cu SUA, are relații diplomatice bilaterale cu 177 de state din cele 191 state membre ale ONU, la care se adăuga Sfântul Scaun, Ordinul Suveran Militar de Malta și Autoritatea Națională Palestiniă⁴⁰. Un dezechilibru accentuat al actualei stării de stabilitate și securitate regională ar putea fi generat atât de escaladarea conflictului din estul Ucrainei, intensificarea acțiunilor revizioniste ale F. Ruse, degenerarea unor tensiuni interne în Turcia, precum și de apariția unor acțiuni de denigrare, tensiuni inter-etnice, a unor efecte ale fenomenului de migrație și/sau a unor manifestări naționalist-extremiste, interne, sau extinse la nivel regional. Pentru România o eventuală astfel de situație ar putea diminua considerabil capacitatea de atragere a investitorilor străini, la care dacă se adaugă decalajele tehnologice acumulate și ineficiența atragerii fondurilor europene⁴¹, va face destul de greu punerea în valoare a resurselor și a poziționării geostrategice a țării noastre.

Securizarea resurselor descoperite în limitele frontierelor teritoriale și maritime ale României, mai ales a celor identificate ca urmare a prospecțiunilor efectuate în bazinul Mării Negre⁴², poate constitui unul dintre interesele regionale. Acesta este subsecvent celui de apărare a integrității și inalienabilității teritoriale a țării întrucât, într-o anumită măsură, au un obiectiv regional comun și anume asigurarea securității în regiunea Mării Negre. Prin eforturile și contribuțiile atât în plan conceptual, cât și operațional⁴³, România continuă consolidarea profilului său de țară pivot în relația cu NATO și Uniunea Europeană și concretizează (prin participarea cu structuri din compunerea Categoriilor de Forțe Armate la operațiile, exercițiile și misiunile în comun/cooperare cu NATO și UE) calitatea sa de partener credibil.

Unele publicații străine exprimă diferite puncte de vedere privitor la relațiile României cu partenerii strategici, considerând că „România a devenit un pivot de influență strategică la confluența geografică a mai multor regiuni strategice: Europa Centrală, Balcanii, spațiul post-sovietic și partea vestică a Mării Negre”⁴⁴. În acest context, România abordează aceste declarații și a acțiuni de natură militară, diplomatică și economică ale Rusiei, alegând modalități de răspuns pe principiul celerității. Acest mod de reacție este parte a efortului și orientării în direcția concretizării rolului de pol de stabilitate regională și de asigurare a transparenței necesară favorizării dialogului și a neescaladării unor eventuale stări conflictuale ce pot apărea la nivel regional. Interesul României de susținere a parcursului european al R. Moldova și sprijinul real acordat în acest sens este unul pe deplin justificat, date fiind nu numai identitățile lingvistice și culturale comune, dar și istoria comună ce leagă cele două state. România a fost primul stat care, la 27 august 1991, a recunoscut independența R. Moldova și care a inițiat relațiile diplomatice la nivel de ambasadă. Acestea au fost urmate de o serie de tratate și acorduri bilaterale ce au întărit coeziunea relației dintre cele două țări. În ultimii 25 de ani, România a fost cel mai sincer și fervent susținător al integrării R. Moldova

⁴⁰ Ambasada României în Australia, *Promovare economică, Atragerea investițiilor străine în România*, disponibilă la pagina web, <https://canberra.mae.ro/node/589>, pagină consultată la data de: 15.09.2016

⁴¹ CALISTRU Elena, *Două probleme de sistem în managementul fondurilor europene*, disponibilă la pagina web, <http://www.contributors.ro/global-europa/doua-probleme-de-sistem-in-managementul-fondurilor-europene/>, pagină consultată la data de: 10.09.2016

⁴² MARINCEA Ovidiu, Adevărul.ro, *Ce resurse de petrol și gaze ascunde Marea Neagră și ce companii se bat pe ele*, disponibilă la pagina web, http://adevarul.ro/economie/afaceri/ce-resurse-petrol-gaze-ascunde-marea-neagra-companii-bat-ele-1_50e41d1d596d72009161cc94/index.html, pagină consultată la data de: 14.09.2016

⁴³ Administrația prezidențială, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, “O Românie puternică în Europa și în lume”, Cap. I Definirea intereselor și obiectivelor naționale de securitate, Subcapitolul 1.3. Obiective naționale de securitate, pt. 24, p. 10, 2015.

⁴⁴ Blajan Anne-Marie, *Ria Novosti / Cum vede Rusia relația România – SUA: ”Bucureștiul, cerberul american din Balcani”*, disponibilă la pagina web, <http://cursdeguvernare.ro/ria-novosti-cum-vede-rusia-relatia-romania-sua-bucurestiul-cerberul-american-din-balcani.html>, pagină consultată la data de: 23.08.2016

în UE, dorindu-și, totodată, ca procesul de integrare al acesteia să fie unul ireversibil și să genereze o zonă de stabilitate. Acest interes regional a fost afirmat cu și mai multă hotărâre, mai ales, prin asumarea de către țara noastră a rolului de garant al securității frontierei estice a UE și NATO.

Totuși, acest deziderat pare a fi unul extrem de dificil, întrucât în R. Moldova societatea este relativ divizată între cei ce doresc integrarea euro-atlantică, cei care ar alege Uniunea Eurasiatică și o masă relativă de indeciși. Fenomenul este completat și de efectele pe care corupția identificată chiar și la nivelul celor mai înalte foruri ale societății și imixtiunile/presiunile din autoproclemata regiune transnistreană, le generează. Funcție de rezultatul alegerilor, la Chișinău, se va stabili noul parcurs al R. Moldova, însă, o orientare pro-rusă va avea ca efect crearea unor oportunități favorabile Rusiei. În opinia noastră, acestea vor fi utilizate de către Rusia ca pârghee, suficient de solide, prin care să fie capabilă să destabilizeze nu doar Moldova, ci și Ucraina și, de ce nu, prin aceleași strategii, și Uniunea Europeană⁴⁵. Este evident că interesul regional al României reprezentat de aderarea R. Moldova la UE, se va împlini cu o mai mare greutate, mai ales, dacă la Tiraspol se vor lua decizii diferite de cele stabilite la Chișinău și acestea vor da naștere unor manifestații de genul „Maidan”.

Concluzii

Remarcăm faptul că la nivel regional există o divergență între vectorii geopolitici ce definesc statutul și natura statelor din regiunea M. Negre. Aceste diferențe și tendințele revizioniste ale unora dintre fostele imperii, de a fi recunoscute fie ca puterile de odinioară, fie din dorința de a-și reorienta tipul de organizare socială sau religioasă, au făcut ca regiunea Mării Negre să se transforme dintr-o zonă favorabilă dezvoltării economice și a liberului schimb într-o zonă cu un complex conglomerat de tensiuni, frustrări și amenințări la adresa integrității teritoriale și independenței unora dintre statele riverane. Aceste turbulențe ale mediului politic, diplomatic și militar se caracterizează prin apariția unor riscuri și amenințări care s-au dezvoltat în primul rând ca urmare a vidului de putere și coeziune la nivelul comunității europene, dar și a profundelor vulnerabilități existente la nivelul statelor membre UE și a celor care și-au dorit integrarea în cadrul organismelor euroatlantice.

În scopul contracarării riscurilor și amenințărilor specifice din spațiul Mării Negre, mai ales a celor generate de Rusia, este necesar ca România să-și asume un rol activ în gestionarea provocărilor mediului de securitate din zona Mării Negre și să intensifice cooperarea (în domeniile politic, militar, economic și energetic), atât cu statele riverane, cât și cu cele care nu sunt neapărat riverane, dar care înțeleg să dezvolte relații bilaterale bazate pe respect reciproc și liber schimb avantajos. O pârghie importantă pe care România poate să o folosească în acest scop o constituie intensificarea cooperării cu NATO, UE și SUA în scopul creșterii încrederii reciproce și creării unui mediu de securitate predictibil și stabil în regiune. În acest sens, România trebuie să scoată în evidență, în relațiile cu partenerii din NATO și UE, importanța contracarării eficiente și decisive a tendințelor revizioniste și expansioniste ale Rusiei, prin sublinierea riscurilor și vulnerabilităților suplimentare pe care le-ar putea provoca o reorientare a vectorului de politică externă pro-occidental în țările riverane Mării Negre. Un accent deosebit trebuie pus pe susținerea cauzei europene a R. Moldova, România fiind în măsură să-și folosească rolul său de „avocat” al acesteia la forurile europene în scopul

⁴⁵ PÎRVULESCU Cristian, interviu-Digi24, *Rusia încearcă să destabilizeze România și Ucraina prin Republica Moldova*, spune Cristian Pîrvulescu, disponibilă la pagina web: <http://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/rusia-incearca-sa-destabilizeze-romania-si-ucraina-prin-republica-moldova-spune-cristian-pirvulescu-473349>, pagină consultată la data de: 21.09.2016

obținerii unei relații mai apropiate și un sprijin mai consistent din partea UE pentru R. Moldova. În acest mod, este de așteptat ca o parte mai mare din populația Moldovei să susțină integrarea țării în structurile europene odată ce beneficiile acestei integrări ar fi mai vizibile în nivelul de dezvoltare a țării și în nivelul de trai al populației.

Totodată, este necesară o implicare semnificativă a NATO în susținerea orientării pro-occidentale a Georgiei, în scopul prevenirii reorientării definitive a acestei țări de către Rusia. Și în acest caz, România poate să își asume un rol important, având în vedere bunele relații dintre cele două țări și sprijinul pe care România îl poate furniza în ceea ce privește reformele și eforturile necesare pentru îndeplinirea standardelor NATO.

Recenta apropiere dintre Rusia și Turcia și posibilele derapaje ale autorităților de la Ankara de la normele democratice constituie provocări suplimentare pentru NATO. România poate acționa în favoarea dezvoltării cooperării, cu Turcia, atât în cadrul NATO, cât și în UE, ca urmare a calității de stat membru. Nu în ultimul rând, poate avea un rol important în regiune și ca urmare a parteneriatului existent și a bunelor relații de prietenie și cooperare pe care România le-a dezvoltat de-a lungul timpului cu Turcia.

Concluzionând, bunele relații ale României cu țările riverane Mării Negre îndreptățește opinia că țara noastră poate să-și asume un rol mai important, în calitatea sa de membru NATO și UE, pentru transformarea zonei Mării Negre într-o zonă mai sigură.

BIBLIOGRAFIE:

1. AKULOV, Andrei, *Kalibr: Russia's Naval System Upping Cruise Missile Game*, <http://www.strategic-culture.org/news/2016/05/24/kalibr-russia-naval-system-upping-cruise-missile-game.html>.
2. ANGHEL, Gabriela, „Ruleta rusească“ din panoplia Kremlinului, disponibilă la <http://m.romanialibera.ro/actualitate/international/%E2%80%9Eruleta-ruseasca%E2%80%9C-din-panoplia-kremlinului-355759>.
3. ATANASIU, Mirela; BOGZEANU, Cristina, *Relația Occidentului cu Federația Rusă în Noul Context Global*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2015.
4. BARBĂROȘIE, Liliana, interviu cu Iulian CHIFU, *Bazele militare NATO, flancul estic și Rusia*, <http://www.europalibera.org/a/27220831.html>.
5. BENAMMAR, Emily, *Syria conflict: Why is Russia's president Vladimir Putin supporting Bashar al-Assad's regime?*, <http://www.abc.net.au/news/2013-09-06/why-is-russia-supporting-assad3f/4937028#russia>.
6. BLAJAN, Anne-Marie, *Crimeea, la un an de la anexare: Un teritoriu pierdut definitiv de Ucraina. Președintele Putin confirmă că planifica anexarea cu trei săptămâni înainte de referendum*, <http://cursdeguvernare.ro/crimeea-la-un-an-de-la-anexare-un-teritoriu-pierdut-definitiv-de-ucraina-presedintele-putin-confirma-ca-planifica-anexarea-cu-trei-saptamani-inainte-de-referendum.html>.
7. BRÂNDUȘĂ, Ștefania, *Transnistria: 24 de ani de la războiul româno-rus de pe Nistru*, <http://www.activenews.ro/stiri-basarabia/Transnistria-24-de-ani-de-la-razboiul-romano-rus-de-pe-Nistru-130830>.
8. CALISTRU, Elena, *Două probleme de sistem în managementul fondurilor europene*, <http://www.contributors.ro/global-europa/doua-probleme-de-sistem-in-managementul-fondurilor-europene/>.
9. CHIFU, Iulian, *Putin a recunoscut în premieră agresiunea militară a trupelor ruse în Estul Ucrainei*, *PULSUL PLANETEI*, <http://www.evz.ro/putin-a-recunoscut-in-premiera-agresiunea-militara-a-trupelor-rus.html>.

10. COFFEY, Luke *A Tangled Web of Corruption Is Strangling Moldova*, The National Interest, http://nationalinterest.org/feature/tangled-web-corruption-strangling-moldova-17518?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter, pagină consultată la data de: 07.09.2016
11. COJOCARU, Oleg, *Nici usturoi n-a mâncat...Șoigu explică consolidarea flancului sud-vestic de instabilitatea din Ucraina*, Pagina de Rusia, <http://www.paginaderusia.ro/nici-usturoi-n-a-mancat-soigu-explica-consolidarea-flancului-sud-vestic-de-instabilitatea-din-ucraina/>.
12. DRAGHICI, Mihai, *Rusia nu recunoaște zonele pro-ruse din Ucraina pentru a nu da pretexte Occidentului, dar le susține*, Mediafax, <http://www.mediafax.ro/externe/rusia-nu-recunoaste-zonele-proruse-din-ucraina-pentru-a-nu-da-pretexte-occidentului-dar-le-sustine-15402712>.
13. ENE, Ana-Maria, *Poziția Central Europeană a României*, http://www.e-scoala.ro/geografie/pozitia_central_europeana_romania.html.
14. FILIPESCU, Nicolae, *Consecințele războiului din Georgia*, <http://www.revista22.ro/consecintele-razboiului-din-georgia-5142.html>.
15. GOSU, Armand; MANEA, Octavian, *Anexarea Crimeii schimbă balanța de putere în Marea Neagră*, <http://www.revista22.ro/anexarea-crimeei-schimbabalanta-de-putere-in-marea-neagra-51651.html>.
16. MACKINDER, Halford John, „*Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*”, National Defense University Press, Washington DC, 1942.
17. MANKOFF, Jeffrey, *A Friend in Need? Russia and Turkey after the Coup*, Center for Strategic & International Studies, <https://www.csis.org/analysis/friend-need-russia-and-turkey-after-coup>.
18. MARINCEA, Ovidiu, *Ce resurse de petrol si gaze ascunde Marea Neagra si ce companii se bat pe ele*, Adevărul.ro, http://adevarul.ro/economie/afaceri/ce-resurse-petrol-gaze-ascunde-marea-neagra-companii-bat-ele-1_50e41d1d596d72009161cc94/index.html.
19. MIHAI, Cătălina, *Klaus Iohannis anunță un proiect de țară care va stabili nivelul de ambiție al României în UE*, EurActiv.ro, <http://www.euractiv.ro/politic-intern/klaus-iohannis-anunta-un-proiect-de-tara-care-va-stabili-nivelul-de-ambitie-al-romaniei-in-ue-4833>.
20. MIHU, Laurențiu, *INTERVIU. Transnistria – arma folosită de Rusia împotriva NATO*, <http://www.digi24.ro/opinii/interviu-transnistria-arma-folosita-de-rusia-impotriva-nato-559795>.
21. NAUMESCU, Valentin, *Războiul Estului intră în faza deciziilor critice* <http://www.contributors.ro/global-europa/razboiul-estului-intra-in-faza-deciziilor-critice/>.
22. PAPTULICA, Mariana, *Black Sea Area at the Crossroad of the Biggest Global Energy Player's Interests. The Impact on Romania*, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115002403>.
23. PĂTRUȘCĂ, Adrian, *Operațiunea „Scutul Eufratului”: cedează America în fața sfidării Turciei?*, <http://www.evz.ro/operatiunea-scutul-eufratului-cedeaza-america-in-fata-sfidarii-turciei.html>.
24. PÎRVULESCU, Cristian, *Rusia încearcă să destabilizeze România și Ucraina prin Republica Moldova*, spune Cristian Pîrvulescu, *interviu-Digi24*, <http://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/rusia-incearca-sa-destabilizeze-romania-si-ucraina-prin-republica-moldova-spune-cristian-pirvulescu-473349>.

25. RADU, Călin, *Turcia, noul pivot geopolitic pentru Orientul Mijlociu*, <http://geopolitics.ro/turcia-noul-pivot-geopolitic-din-orientul-mijlociu/>.
26. SELIȘTE, Marcel Răduț, *Noul Imperiu Otoman – Sultanul Erdogan, revolta ienicerilor și cruciații cei stupizi*, <http://www.activenews.ro/stiri-politic/Noul-Imperiu-Otoman-%E2%80%93-Sultanul-Erdogan-revolta-ienicerilor-si-cruciatii-cei-stupizi-135089>.
27. SÎRBU Laurentiu, *Eșecurile politicii externe a Turciei lui Erdogan*, <http://www.euro-stiri.ro/eseurile-politicii-externe-a-turciei-lui-erdogan>.
28. THAROOR, Ishaan, *Turkey's messy war in the Middle East, explained*, The Washinton Post
<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/07/27/the-messy-war-turkey-is-now-fighting-in-the-middle-east/>.
29. TRACI, Lilia, *Expert german pro-Kremlin, Alexander Rahr, despre eventuala unire a Republicii Moldova cu România: UE nu va permite*, AGERPRES, <https://www.agerpres.ro/externe/2016/06/07/expert-german-pro-kremlin-despre-eventuala-unire-a-republicii-moldova-cu-romania-ue-nu-va-permite-11-54-27>.
30. ***, *(declarații incredibile) Consilier al lui Putin: Rusia ar putea susține unirea Moldovei cu România dar UE este împotriva*, [http://www.timpul.md/articol/\(declaraai-incredibile\)-consilier-al-lui-putin-rusia-ar-putea-susine-unirea-moldovei-cu-romania-dar-ue-este-impotriva-79293.html](http://www.timpul.md/articol/(declaraai-incredibile)-consilier-al-lui-putin-rusia-ar-putea-susine-unirea-moldovei-cu-romania-dar-ue-este-impotriva-79293.html).
31. ***, *Europe and Russia Compete in Moldova*, STRATFOR, <https://www.stratfor.com/video/europe-and-russia-compete-moldova>.
32. ***, Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019, CSAT nr. 128 din 10 decembrie 2015, București, 2015
33. ***, *Moldova's Instability Could Be Romania's Opportunity*, STRATFOR, <https://www.stratfor.com/analysis/moldovas-instability-could-be-romaniass-opportunity>.
34. ***, *Parteneriate NATO; Consiliul NATO-Rusia*, Delegația Permanentă a României la NATO, <https://nato.mae.ro/node/271>.
35. ***, *Promovare economică, Atragerea investițiilor străine în România*, Ambasada României în Australia, <https://canberra.mae.ro/node/589>.
36. ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019, "O Românie puternică în Europa și în lume"*, București, 2015
37. ***, *The Next Stage of Russia's Resurgence: Ukraine, Belarus and Moldova*, STRATFOR, <https://www.stratfor.com/analysis/next-stage-russias-resurgence-ukraine-belarus-and-moldova>.
38. ***, *The Problems Foreign Powers Find in the Balkans*, STRATFOR, <https://www.stratfor.com/analysis/problems-foreign-powers-find-balkans>.
39. ***, *Turkey More Preoccupied by Kurds Than Syrian Government*, STRATFOR, <https://sputniknews.com/politics/201604191038278550-stratfor-turkey-syria-kurds/>.
40. ***, *Ukraine military say Russia deploys Iskander air defense missiles in Crimea*, <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/ukraine-military-say-russia-deploys-iskander-air-defense-missiles-in-crimea-374075.html>.
41. ***, *Vladimir Putin: Doborârea avionului S U-24 este un cuțit înfipt în spate*, Jurnalul național, <http://jurnalul.ro/stiri/externe/vladimir-putin-doborarea-avionului-su-24-este-un-cutit-infipt-in-spate-701810.html>.

CONTRIBUȚIA MISIUNILOR EXPEDIȚIONARE NATO ȘI UE LA CONSOLIDAREA SECURITĂȚII

Dr. Daniela RĂPAN

Expert, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: daniela.rapan@unap.ro

Rezumat: Pornind de la amenințările actuale de securitate – multiple, diverse, de natură hibridă – și nevoia de a le contracara prin multiple mijloace – de la cele soft (diplomație), la cele hard (mijloace militare) și smart (mijloace combinate soft și hard), comunicarea de față analizează, din perspectiva participării românești, contribuția misiunilor expediționare ale NATO și UE la consolidarea securității. De asemenea, sunt analizate, în paralel, din punctul de vedere al tipologiei și al acoperirii geografice, misiunile și operațiile actuale NATO și UE, incluzând componenta de diplomație a apărării.

Cuvinte-cheie: România, NATO, UE, amenințări de securitate, misiuni și operații expediționare, operații de stabilitate și sprijin, diplomația apărării, mijloace inteligente (smart) de contracarare a amenințărilor.

1. Considerații introductive privind contracararea amenințărilor de securitate de manieră inteligentă

Spre deosebire de perioada de până la sfârșitul Războiului Rece, când amenințările vizau, preponderent, teritoriul unui stat, constatăm că, actualmente, natura riscurilor și amenințărilor este extrem de diversificată, fără a fi limitată la cele de tip strict militar. Ne referim, de pildă, la: instabilitatea și crizele regionale, care pot oricând escalada și afecta în diferite moduri un stat – fie el îndepărtat de focarul de risc, având în vedere gradul ridicat de interdependență între state, generat de globalizare –, la flagelul terorismului – extrem de imprezvizibil ca loc și mod de acțiune, a cărui propagare a fost înlesnită de proliferarea armelor –, dar și probleme serioase de natură economică, socială și identitară, care prezintă, pe de o parte, risc de escaladare și, pe de altă parte, de propagare. Aceste noi tipuri de amenințări, care de multe ori se asociază, dând naștere amenințărilor de tip hibrid, au determinat transformarea atât a forțelor armate, cât și a modurilor și mijloacelor de contracarare.

În prezent, forțele armate din statele membre NATO și UE sunt mult mai suple și mai bine pregătite să facă față noilor tipuri de amenințări, interoperabilitatea fiind o prioritate, având în vedere amploarea misiunilor multinaționale expediționare. La rândul lor, mijloacele de contracarare nu mai sunt exclusiv militare, bazate pe puterea de tip *hard* (preponderent militară), adesea făcându-se uz și de mijloace *soft* (diplomatice) rezultând acea combinație denumită *smart*¹ (mijloace inteligente de contracarare a amenințărilor).

¹ N.A. Termenul mijloace inteligente (smart) de contracarare a amenințărilor reprezintă o extrapolare a termenului smart power, atribuit lui Joseph Nye. A se vedea Nye, Joseph. "Get Smart: Combining Hard and Soft Power". *Foreign Affairs*; Nye, Joseph. "Wielding Smart Power in World Affairs". *Boston Globe*; Nye, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004); Nye, Joseph S. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011, pp. 207–208, dar și Nossel, Suzanne. "Smart Power". *Foreign Affairs*.

2. Participarea românească în cadrul operațiilor expediționare² ale NATO

După cum relevă Conceptul strategic NATO din anul 2010, aflat încă în vigoare, Alianța are în vedere trei principale misiuni: apărarea colectivă prin acțiuni de apărare și descurajare, managementul crizelor și asigurarea securității prin cooperare.

NATO desfășoară operații întrunite de tip Articol 5, ce au în vedere apărarea colectivă, dar și operații de tip non-Articol 5, precum operații militare de răspuns la crize, inclusiv în zone aflate la mare distanță din punct de vedere geografic. La acestea, se adaugă acțiuni ce au drept scop ducerea la îndeplinire a misiunii de bază: asigurarea unei comunități care să se bucure de libertate, pace, securitate și valori comune³. Se urmărește consolidarea securității fiecărui stat membru, dar și a Alianței per ansamblu.

Analizând operațiile militare întreprinse de NATO în ultimul deceniu și jumătate, am putut constata că acestea au obiective mult mai diverse decât în trecut, când se axau preponderent pe apărarea teritoriului. Noile operații includ: descurajarea și apărarea împotriva amenințărilor, prevenirea crizelor, gestionarea conflictelor, stabilizarea situațiilor post-conflict, combaterea provocărilor de securitate precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă și a pirateriei.

Din calitatea de stat membru al NATO de peste un deceniu, România, dincolo de incontestabilele avantaje de securitate și de posibilitatea de implicare în procesele decizionale, a avut și are o contribuție considerabilă și în ceea ce privește procesele operaționale ale Alianței Nord-Atlantice. Această contribuție la operațiile NATO, dincolo de îndeplinirea obligațiilor de stat aliat, reprezintă principalul mod în care se poate optimiza nivelul de interoperabilitate a forțelor naționale, care trebuie, tot mai des, să acționeze în format multinațional, alături de forțele statelor aliate și parteneri. În această privință, dorim să evidențiem faptul că România a participat cu forțe și capacități încă de la începutul operațiilor și misiunilor NATO în Afganistan și Balcani⁴.

În scopul evidențierii contribuției țării noastre, vom trece în revistă operațiile militare ale NATO aflate în desfășurare.

Deși România se numără printre țările care nu recunoaște statalitatea provinciei Kosovo, a contribuit și contribuie și în prezent cu mai multe contingente de militari la *Misiunea KFOR (NATO-led Kosovo Force – Forța din Kosovo)*. Această misiune a fost inițiată la 12 iunie 1999, în baza Rezoluției 1244 a Consiliului de Securitate al ONU, având drept obiective asigurarea securității în zonă și a securității populației civile, sprijinirea dezvoltării forțelor de securitate kosovare (KSF) și sprijinirea dezvoltării unui Kosovo multi-etnic democratic, pașnic și stabil⁵. Din perspectiva diplomației apărării multilaterale, NATO cooperează cu ONU, Uniunea Europeană, precum și cu alți actori internaționali, în vederea atingerii obiectivelor misiunii întreprinse.

ISAF (International Security Assistance Force – Forța Internațională de Asistență pentru Securitate) – poate, cea mai importantă și, totodată, cea mai amplă operație din istoria

² N.A. În prezentul studiu, vom utiliza termenul “misiune expediționară” cu referire atât la misiuni civile, cât și militare, astfel cum întreprinde UE, dar și termenul “operație expediționare”, cu referire la operațiile militare întreprinse de NATO.

³ Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 19 nov 2010 (Conceptul strategic NATO), p. 5, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm, accesat la 12.10.2016.

⁴ A se vedea http://www.mapn.ro/diepa/politicadeaparare/politici_nato.htm, accesat la 12.10.2016.

⁵ Pentru mai multe detalii, a se vedea pagina oficială a misiunii, <http://jfcnaples.nato.int/kfor>, accesat la 12.10.2016.

NATO⁶ – a fost continuată, de la 1 ianuarie 2015, cu **Misiunea Resolute Support** (Sprijin ferm – RSM). Actuala misiune are drept obiectiv sprijinirea Forțelor Naționale Afgane de Securitate și Apărare (ANSDF) prin acordarea de asistență în procesul de planificare, programare și bugetare, în procesul de generare a forței, recrutare, instruire, conducere și dezvoltare a resurselor umane, precum și prin consilierea autorităților afgane în vederea respectării principiilor statului de drept și buneii guvernări la nivelul ANSDF. RSM are ca bază legală *Acordul privind Statutul Forțelor NATO în Afganistan (SOFA)*, semnat la 30 septembrie 2014 și ratificat de Parlamentul afgan la 27 noiembrie același an, în care se precizează condițiile în care pot fi dislocate trupe NATO în Afganistan, precum și tipul de activități ce pot fi desfășurate pe teritoriul statului afgan.

La reuniunea miniștrilor afacerilor externe NATO din luna mai s-a decis continuarea RSM și după anul 2016, evidențiindu-se necesitatea unei abordări flexibile în dislocarea militarilor pe întreg teritoriul Afganistanului, abordare ce a fost confirmată de șefii de stat și de guvern cu prilejul Summitului NATO de la Varșovia din luna iulie. În ceea ce privește participarea României la RSM, Consiliul Suprem de Apărare a Țării a aprobat trimiterea a până la 650 de militari în anul 2016.

Un bun exemplu că Alianța nu acționează strict în zonele de conflict îl constituie **Operația Active Endeavour (OAE – Efort Activ)** de supraveghere maritimă pentru combaterea terorismului în Marea Mediterană, operație lansată în octombrie 2001 – ca răspuns prompt la atacurile din SUA – încheiată recent, în luna octombrie 2016. Consemnăm că momentul 11 septembrie 2001 a reprezentat prima invocare în istoria Alianței a Articolului 5 al Tratatului Nord-Atlantic.

Navele statelor participante la OAE au desfășurat activități de patrulare, monitorizare a traficului naval și control, oferind totodată escortă navelor civile prin strâmtoarea Gibraltar pentru a le proteja de piraterie. În plus, din 2003, au fost realizate și operațiuni de inspectare a vaselor, în scopul descurajării proliferării armelor de distrugere în masă și a activităților teroriste.

Ca o componentă a diplomației apărării, menționăm că, începând din anul 2004, la această operație s-au alăturat și state partenere din regiune – ne referim îndeosebi la cele șapte state care fac parte din Dialogul Mediteranean: Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Mauritania, Maroc și Tunisia. Astfel, putem afirma că OAE reprezintă un cadru de consolidare a relațiilor Alianței cu statele partenere.

În cadrul acestei operații, România a participat anual, în perioada 2005-2011, precum și în 2013, cu o fregată cu echipaj de 205 militari. În anii 2014 și 2015, contribuțiile naționale au fost desfășurate ca parte a Forței Navale Permanente a NATO. Participarea la OAE a demonstrat, pe de o parte, angajamentul constant al țării noastre la eforturile comunității internaționale de combatere a terorismului și, pe de altă parte, capacitatea Forțelor Navale Române de a executa cu succes acțiuni de supraveghere maritimă.

Ținând cont de succesul operației, dar și de aspectul complex al fenomenului terorist, la Summitul NATO de la Varșovia din iulie 2016, s-a hotărât transformarea OAE într-o operație maritimă mai flexibilă și mai amplă – Sea Guardian – capabilă să îndeplinească un spectru mai larg de activități, constând în șapte sarcini operaționale: conștientizarea situației maritime, libertatea de navigare, interdicția maritimă, combaterea proliferării armelor de distrugere în masă, protejarea infrastructurii critice, combaterea terorismului pe mare și consolidarea capacităților securității maritime⁷.

O altă operație NATO aflată în desfășurare la care România contribuie este **Ocean Shield (OOS)**, având drept scop combaterea pirateriei în largul Cornului Africii și în Oceanul

⁶ Pentru o imagine de ansamblu, a se vedea Visarion Neagoe, *Afganistan – zece ani de război contra terorii*, Editura militară, 2011.

⁷ Conform paginii oficiale a misiunii, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm (traducere proprie).

Indian. Ca urmare a solicitării statelor din această regiune de asistență în vederea dezvoltării capacităților proprii de combatere a activităților de piraterie, operația a fost aprobată la 17 august 2009. NATO a desfășurat și anterior astfel de misiuni de combatere a pirateriei, două exemple fiind *Allied Provider* și *Allied Protector*. Pentru a duce obiectivul la îndeplinire, în cadrul OOS se derulează activități de descurajare a acțiunilor de piraterie, de neutralizare a capacităților piraterești și de protecție a navelor care tranzitează zona, acțiuni menite să contribuie la creșterea nivelului de securitate în regiune.

Chiar dacă OOS urmează să se încheie la 15 decembrie 2016, Alianța va rămâne angajată în astfel de operații prin menținerea gradului de conștientizare a situației maritime și de combatere a pirateriei maritime prin acțiuni de cooperare cu actori internaționali.

Astfel, tot din punct de vedere al diplomației apărării, NATO cooperează strâns și în această direcție cu UE – care desfășoară *Operația Atalanta*, precum și cu alți actori statali și supra-statali. Menționăm, în acest sens, Forțele Maritime Combinate (Combined Maritime Forces - CMF⁸), inițiativă compusă din 31 de state, care desfășoară Gruparea operativă 151 condusă de SUA (*Combined Task Force 151*).

O altă direcție de implicare NATO cu contribuție românească este *sprijinul acordat Uniunii Africane* (UA), la cerere, în misiunile de menținere a păcii de pe continentul african. NATO a asistat Misiunea UA în Somalia (AMISOM) încă din iunie 2007, mandatul fiind prelungit în mai multe rânduri. Contribuția Alianței Nord-Atlantice presupune sprijin operațional, logistic și de construire a capacităților. Mai concret, NATO a asigurat transportul aerian în procesul de rotație a contingentelor în teatru și, de asemenea, cursuri de pregătire pentru personalul UA, contribuind la operaționalizarea Forței de Reacție a Uniunii Africane (African Standby Force - ASF), ce se dorește a fi corespondentul Forței de Reacție a NATO pe continentul african. Și în această direcție, cooperarea NATO-UE a fost și este una strânsă.

Nu în ultimul rând, trebuie amintite *misiunile NATO de poliție aeriană*, întreprinse după acțiunile din 2014 în Ucraina, prin care Federația Rusă a anexat ilegal Crimeea. Aceste misiuni colective întreprinse pe timp de pace au în vedere detectarea, urmărirea și identificarea încălcărilor spațiului aerian și, totodată, luarea măsurilor necesare și cuvenite. Astfel, spațiul aerian al statelor membre care nu dețin avioane de luptă – Albania, Slovenia și țările baltice – este survolat de avioane F-16 ale aliaților, în vederea asigurării securității lor.

Acțiunile de poliție aeriană reprezintă una dintre cele trei forțe permanente ale NATO care contribuie la eforturile permanente de apărare colectivă ale Alianței. Acestea includ, de asemenea, forțele maritime permanente și un sistem integrat de apărare aeriană, care cuprinde și sistemul de apărare antirachetă al Alianței.

Având în vedere cele expuse, putem afirma că țara noastră contribuie la demersurile NATO menite să asigure securitatea în cadrul Alianței și dincolo de ea, activitățile urmărind mai multe aspecte, precum cunoașterea cât mai detaliată a naturii amenințării, stabilirea sau chiar generarea unor modalități potrivite de răspuns, sporirea capacității de reacție, precum și intensificarea cooperării și a demersurilor în vederea implicării statelor partenere, dar și a altor actori internaționali.

Opinăm că aceste eforturi și direcții de acțiune ale României în cadrul NATO sunt utile și relevante, ținând cont de faptul că Alianța continuă procesul de transformare și, totodată, continuă să fie angajată în eforturi operaționale și dincolo de aria directă de responsabilitate.

⁸ Pentru mai multe detalii, a se vedea pagina oficială <https://combinedmaritimeforces.com/about/>, accesată la 13.10.2016.

3. Participarea românească în cadrul misiunilor expediționare ale UE

Conform prevederilor Tratatului de la Maastricht din 1992, UE urmărește, prin intermediul PESC, „salvgardarea valorilor comune, a intereselor fundamentale și a independenței Uniunii; consolidarea securității Uniunii și a statelor sale membre; menținerea păcii și întărirea securității internaționale, în conformitate cu principiile Cartei ONU, precum și cu principiile Actului Final de la Helsinki și cu obiectivele Cartei de la Paris; promovarea cooperării internaționale; dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept, precum și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”⁹.

În temeiul Tratatului de la Amsterdam din 1997, UE are în desfășurare misiuni de tip Petersberg, care constă în misiuni umanitare și de salvare, misiuni de menținere a păcii, de gestionare a crizelor și de impunere a păcii¹⁰.

Mai apoi, prin intermediul Tratatului de la Lisabona în vigoare de la 1 decembrie 2009, UE și-a extins cadrul de acțiune în sfera securității și apărării, astfel încât „Uniunea poate recurge la mijloace civile și militare”, misiunile incluzând „acțiuni comune în materie de dezarmare, misiuni umanitare și de evacuare, misiuni de consiliere și de asistență în probleme militare, misiuni de prevenire a conflictelor și de menținere a păcii, misiuni ale forțelor de luptă pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiuni de restabilire a păcii și operații de stabilizare după încetarea conflictelor. Toate aceste misiuni pot contribui la combaterea terorismului, inclusiv prin sprijinul acordat țărilor terțe în combaterea terorismului pe teritoriul acestora”¹¹. De asemenea, se prevede că Uniunea poate recurge la acest tip de misiuni în afara teritoriului statelor membre în vederea asigurării menținerii păcii, prevenirii conflictelor și întăririi securității internaționale, în conformitate cu principiile Cartei ONU. Decizia privind necesitatea lansării și stabilirea specificului fiecărei misiuni aparține Consiliului European, iar coordonarea misiunilor se realizează de către Înaltul Reprezentant pentru PESC.

Un aspect important din punct de vedere al diplomației apărării îl constituie Acordurile „Berlin +”, dintre UE și NATO, care prevăd că Uniunea Europeană poate beneficia, în misiunile pe care le întreprinde, de capacitățile și resursele Alianței Nord-Atlantice.

În ceea ce privește participarea la misiunile și operațiile desfășurate egida PSAC, România se regăsește printre primele țări contribuatoare. Pentru ca acest lucru să fie posibil, Consiliul Suprem de Apărare a Țării a adoptat, la 27 iunie 2011, Strategia națională în domeniul capacităților civile, ce oferă un cadru structurat în vederea participării experților civili la misiuni internaționale de gestionare a crizelor. În baza acestui cadru legal, experți români au fost trimiși fie prin detașare, fie pe bază de contract, la misiuni și operații care au urmărit obiective precum: pregătirea unor forțe armate, reforma sectorului de securitate în anumite state, combaterea pirateriei, monitorizarea implementării acordurilor de pace și asistență la frontiere¹².

În ultimii ani, țara noastră a contribuit și continuă să contribuie la numeroase misiuni civile și operații militare întreprinse sub egida PSAC, acestea desfășurându-se nu doar pe continentul european, ci și în locuri mai îndepărtate, precum Africa și Orientul Mijlociu¹³. În

⁹ Tratatul de la Maastricht, 1992, J1, disponibil la <http://cursdeguvernare.ro/wp-content/uploads/2014/07/maastricht-1992.pdf>

¹⁰ Conform Tratatului de la Amsterdam, 1997, art. J7, pct. 2.

¹¹ Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, art. 43 (1), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=RO>

¹² Conform informațiilor MAE, disponibile la <http://www.mae.ro/node/1879>, accesat la 14.10.2016.

¹³ Pentru detalii, a se vedea pagina oficială a Serviciului de Acțiune Externă a UE, http://www.eas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/index_en.htm

speță, este vorba despre 14 dintre cele 17 misiuni aflate în desfășurare, despre care vom puncta elementele esențiale pentru a vedea maniera în care ele contribuie la consolidarea securității în plan global. Figura nr. 1 ilustrează misiunile expediționare actuale întreprinse sub egida PSAC.

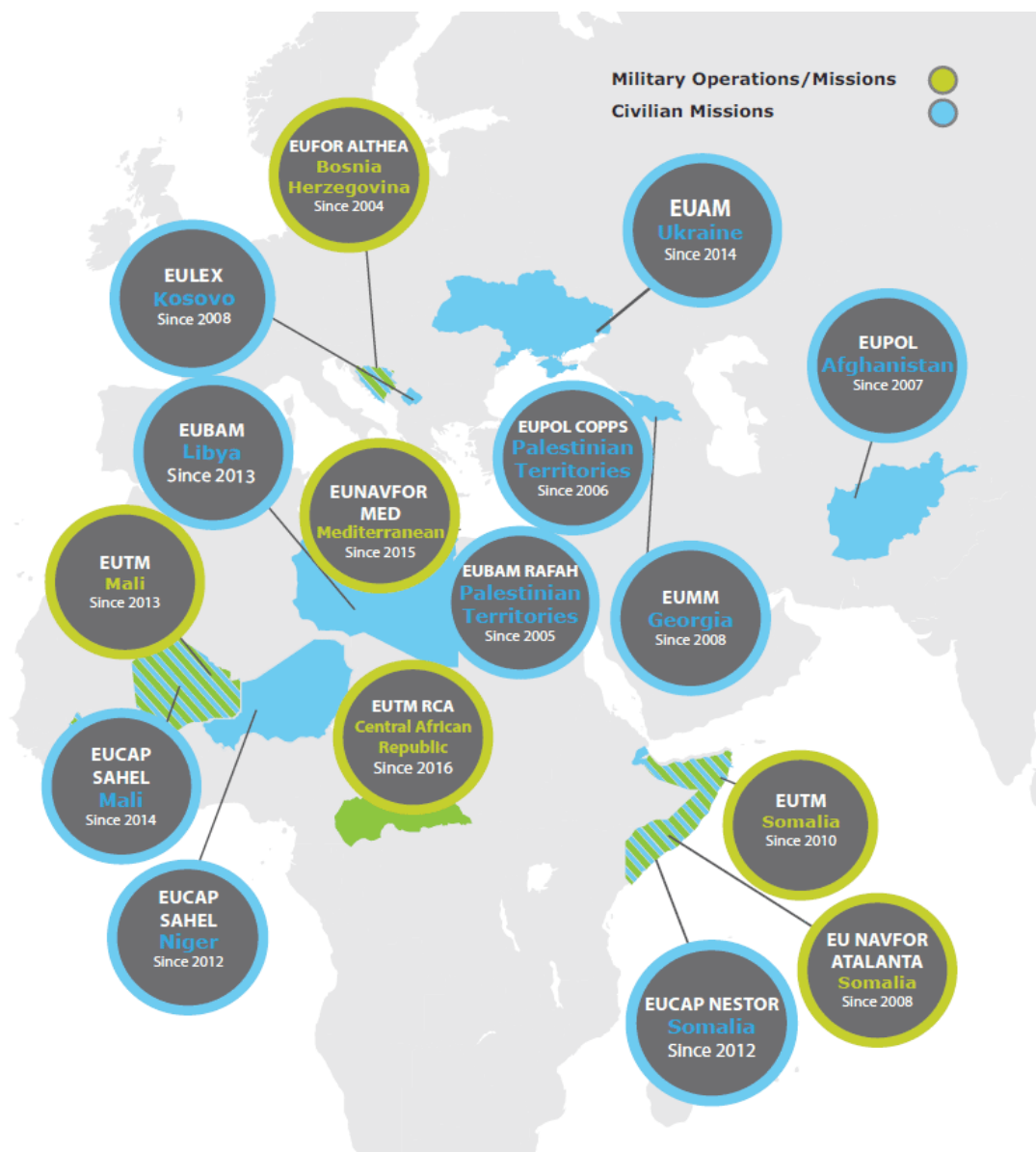

Figura nr. 1 Misiunile PSAC aflate în desfășurare

Sursa: Serviciul European de Acțiune Externă, https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en, 20.10.2016.

***EUFOR Althea**¹⁴ (EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina – Operația Militară a UE în Bosnia și Herțegovina)*, lansată la finele lui 2004, a continuat misiunea Forței de stabilizare conduse de NATO (SFOR), cu participarea a 20 de state membre. Misiunea are drept principale obiective contribuția la asigurarea securității în zonă, ducerea la îndeplinire a planului de implementare a misiunii Biroului Înaltului reprezentant cu privire la Acordul de pace și procesul de stabilizare și asociere în perspectiva aderării la UE, precum și

¹⁴ N.A. Althea este, în mitologia greacă, zeița vindecării.

sprijinirea Forțelor Armate din Bosnia și Herțegovina în vederea alinierii la standardele NATO.

Între misiunile întreprinse pe teritoriul european se regăsește și **EULEX Kosovo** – o misiune polițienească și judiciară în domeniul statului de drept, inițiată în 2009, având un mandat extins până la 14 iunie 2018. Misiunea are două principale componente, prima fiind aceea de a monitoriza, de a oferi îndrumare și consiliere și cea de a doua – de natură executivă–, menită să asigure transferul funcțiilor executive către autoritățile locale, pe măsură ce acestea progresează în privința statului de drept. La misiune participă toate statele membre, cărora li s-au alăturat alte cinci state contribuatoare (Canada, Norvegia, Elveția, Turcia și SUA).

EUNAVFOR Atalanta (Somalia) este o operație militară, de combatere a pirateriei în Cornul Africii și în partea vestică a Oceanului Indian, inițiată în anul 2008, cu efecte notabile, al cărei mandat a fost extins până în decembrie 2016. EUNAVFOR reprezintă o exemplificare a *abordării cuprinzătoare* a UE, întrucât are în vedere atât simptomele actuale, cât și cauzele problemei. Pentru a duce la îndeplinire ambele obiective, Uniunea desfășoară alte două misiuni complementare în regiune, EUCAP Nestor și EUTM Somalia¹⁵.

EUCAP Nestor (*Regional Maritime Security Capacity Building Mission in the Horn of Africa and the Western Indian Ocean*) este o misiune civilă, lansată în 2012, completată de expertiză militară, ce vizează consolidarea capacităților maritime în cinci state din Cornul Africii și Vestul Oceanului Indian: Djibouti, Somalia, Seychelles, Kenya și Tanzania. Din punct de vedere diplomatic, considerăm demn de menționat că, în luna septembrie 2016, șefia misiunii EUCAP Nestor a fost preluată de către un reprezentant român.

EUAM Ucraina (*European Union Advisory Mission*) este o misiune civilă de asistență în domeniul reformei sectorului civil de securitate, inclusiv poliție și stat de drept, inițiată la finele lui 2014, la solicitarea Guvernului ucrainean.

EUBAM Republica Moldova și Ucraina (*EU Border Assistance Mission*), lansată în 2005 sub egida Comisiei Europene, este funcțională la granița dintre cele două țări și mandatul său a fost extins de patru ori, fiind valabil până la sfârșitul lunii noiembrie 2017. Scopul său este de a sprijini autoritățile vamale să prevină și să detecteze contrabanda, traficul de bunuri și de persoane, promovând controlul la frontieră, practicile vamale și normele comerciale conform standardelor UE.

EUMM Georgia este o misiune civilă de monitorizare, inițiată în septembrie 2008, cu mandat extins în repetate rânduri. Obiectivele principale ale misiunii constă în contribuția la stabilitate atât pe termen scurt, cât și pe termen lung în Georgia și împrejurimi, la creșterea încrederii între părțile adversare (Georgia, Abhazia și Osetia de Sud) și la promovarea valorilor europene. De menționat că UE a desfășurat și în trecut (2004-2005) o altă misiune în această țară – EUJUST Themis, ce a avut drept scop implementarea statului de drept.

EUNAVFOR MED Sofia este o altă exemplificare a *abordării cuprinzătoare* a UE, întocmai ca și EUNAVFOR Somalia, al cărei obiectiv vizează identificarea și capturarea navelor folosite de către traficanți de migranți, pentru a contracara traficul de persoane în sudul Mediteranei Centrale, dar și pentru a preveni pierderea de vieți omenești pe mare. Lansată în 2015, misiunea are mandatul extins până la 27 iulie 2017, la obiectivele inițiale, adăugându-se încă două: pregătirea gărzilor de coastă și a marinei libiene și contribuția la implementarea embargoului impus de ONU privind armamentul în marea liberă a coastei libiene.¹⁶

EUPOL Afganistan (*EU Police Mission in Afghanistan – Misiunea de Poliție a UE în Afganistan*) este o misiune lansată în 2007, menită să sprijine eforturile de reformă ale

¹⁵ Pentru detalii, a se vedea <http://eunavfor.eu/mission/>, accesat la 14.10.2016.

¹⁶ Pentru mai multe detalii, a se vedea http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eunavfor-med/pdf/factsheet_eunavfor_med_en.pdf, accesat la 14.10.2016.

Guvernului afgan pentru construirea unui serviciu de poliție civil care să opereze într-un cadru al statului de drept și respectarea drepturilor omului.

EUPOL COPPS (*EU Police Mission in the Palestinian Territories*) este o misiune polițienească a UE desfășurată în Teritoriile Palestiniene, inițiată în anul 2006, cu scopul de a sprijini justiția, supremația legii și ordinea publică. Mandatul său a fost extins de mai multe ori, încheindu-se în iunie 2017. La misiune participă experți internaționali din 21 de state membre, dar și din țări partenere (Canada, Norvegia, Turcia).

EUBAM Rafah (*EU Border Assistance Mission at the Rafah Crossing Point in the Palestinian Territories*) este o misiune de asistență la frontiera dintre Israel și Fâșia Gaza, menită, pe de o parte să mențină deschis și să supravegheze punctul de trecere a frontierei, dar și să sporească încrederea între Guvernul israelian și autoritățile palestiniene. Această misiune, inițiată în 2005, acordă sprijin de ordin tehnic misiunii EUPOL COPPS și mandatul său, extins în repetate rânduri, urmează a se încheia la 30 iunie 2017.

În plus, România contribuie cu expertiză la încă trei misiuni militare de instruire a forțelor armate – EU Training Mission – **EUTM RCA** în Republica Centrafricană, **EUTM Mali** și, respectiv, **EUTM Somalia**. În ceea ce privește durata acestor trei misiuni, EUTM RCA a fost inițiată în vara acestui an (iulie 2016), având mandat până la 20 septembrie 2018, EUTM Mali, lansată în urmă cu trei ani, are un mandat până în luna mai 2018, iar cea mai veche dintre cele trei misiuni de instruire, desfășurată în Somalia a fost lansată în aprilie 2010, având mandat prelungit până la finele anului curent, la misiune contribuind 11 state membre, plus Serbia.

Luând în considerare participarea țării noastre la aceste misiuni întreprinse sub egida UE, putem afirma că, în plan civil, România este unul dintre contributorii importanți, atât în privința resurselor umane, cât și a echipamentelor. Din punct de vedere al resursei umane, la nivelul lunii noiembrie 2012, țara noastră a avut o participare consistentă, de 284 de experți civili și militari. În perioada 2014-2015, personalul contractual român care își desfășura activitatea în misiuni PSAC era de circa 50 de experți, iar la nivelul lunii octombrie 2016, România avea o reprezentare de 40 experți detașați și de peste 70 de experți naționali contractați (angajați cu contracte individuale), situându-se astfel printre cei mai importanți contributori la astfel de misiuni¹⁷.

Concluzionând, considerăm că angajamentul național este justificat și relevant, având în vedere dimensiunea și însemnătatea dobândită de acest tip de acțiuni în cadrul eforturilor Uniunii Europene, menite să promoveze la nivel mondial valorile democratice, precum statul de drept, respectarea drepturilor omului și buna guvernare. Aceste demersuri au, fără doar și poate, un impact vizibil în ceea ce privește sporirea stabilității și a securității internaționale și este de așteptat ca extinderea securității în plan extern să se reflecte în nivelul de securitate a cetățenilor statelor membre.

4. Analiză comparativă a misiunilor expediționare ale NATO și UE

În continuare, vom realiza o succintă analiză comparativă a operațiilor militare și non-militare întreprinse de către NATO și UE, atât din punct de vedere numeric, cât și al tipologiei și arealului geografic.

După *criteriul numeric*, observăm că NATO are în desfășurare 6 operații, în vreme ce UE are în derulare 17 misiuni.

După *tipologie*, NATO, cum este și firesc, desfășoară operații militare, în vreme ce UE întreprinde atât operații militare (în număr de 6), cât și civile, între acestea incluzându-le și pe cele polițienești și juridice.

¹⁷ N.A. Cifrele furnizate au la bază studiul întreprins pe durata doctoratului, din surse oficiale deschise – MApN și MAE.

Din punct de vedere *geografic* – al zonelor de pe glob unde NATO și UE desfășoară misiuni –, sunt anumite regiuni unde, având în vedere complexitatea problemelor de securitate, s-a decis că este cel mai bine ca NATO și UE să acționeze complementar, fiecare adresând, fie pe rând, fie simultan, o altă dimensiune.

În *Europa*, mai precis în Balcanii de Vest, NATO, prin intermediul KFOR are în vedere realizarea și menținerea securității în Kosovo, în vreme ce UE a condus o misiune ce a avut în vedere supremația legii (EULEX Kosovo). În Bosnia și Herțegovina, Alianța Nord-Atlantică desfășoară operația militară EUFOR Althea, în vreme ce UE a acționat cu o misiune polițienească (EUPM – EU Police Mission), aceasta fiind prima misiune întreprinsă sub egida PESA, restabilirea ordinii și a domniei legii în regiune ajutând la formarea unor Forțe polițienești profesionale.

În *Orientul Mijlociu*, NATO a desfășurat o misiune de reconstrucție în Afganistan – Forța Internațională de Asistență pentru Securitate (ISAF) – cea mai importantă și, totodată, cea mai amplă operație din istoria NATO. Actualmente, această misiune este încheiată și transformată în misiune de consiliere, pregătire și sprijinire a Forțelor Naționale Afgane de Securitate „Resolute Support”. Pe de altă parte, UE desfășoară în Afganistan o misiune civilă, de poliție, menită să sprijine eforturile de reformă ale Guvernului afgan pentru construirea unui serviciu de poliție care să opereze într-un cadru al statului de drept și de respectare a drepturilor omului (EUPOL Afganistan). În Irak, Alianța a desfășurat Misiunea NATO de Pregătire – Irak (NTM-I), contribuind cu programe de instruire, echipamente și asistență tehnică la pregătirea forțelor de securitate irakiene, în vreme ce UE a organizat EUJUST LEX, o misiune de management al crizelor și, totodată, o misiune integrată în domeniul statului de drept.

În *Nordul Africii*, mai precis în Libia, NATO a desfășurat, în 2011, Operația Unified Protector (OUP), de supraveghere în Marea Mediterană, având în vedere embargoul impus privind vânzarea de arme către Libia. Misiunea a vizat menținerea zonei interzisă zborurilor și protejarea zonelor civile de atacuri și amenințări cu atacul. De asemenea, UE a inițiat în 2013, ca operație de sprijinire a reconstrucției post-conflict, misiunea civilă de asistență la granița Libiei (EU Border Assistance Mission – EUBAM). Tot în Nordul Africii, în Marea Mediterană, NATO a lansat, în 2001, Operația Active Endeavour (OAE) de combatere a terorismului, operație de tip Articol 5. În Cornul Africii, Operația NATO Ocean Shield (OOS), este menită să combată pirateria maritimă. Pe de altă parte, UE a întreprins în această regiune o misiune navală, de combatere a pirateriei EUNAVFOR Atalanta/Somalia.

După cum se poate observa, în zonele unde NATO și UE au desfășurat misiuni de o manieră complementară, fiecare dintre cele două organizații a abordat problema de securitate din altă perspectivă, NATO din punct de vedere militar, iar UE, preponderent, din punct de vedere polițienesc, juridic sau de asigurare a granițelor și, în mod excepțional, desfășurând misiuni militare, de pildă de combatere a pirateriei. Putem afirma că NATO și UE adresează provocările de securitate actuale de o manieră conjugată, acționând, în unele cazuri, în aceeași arie geografică, dar vizând probleme diferite, astfel încât să se evite duplicarea eforturilor și să se obțină o eficiență maximă.

Pe de altă parte, NATO a acționat și în zone unde nu a fost necesară și intervenția UE, în misiuni punctuale, precum cea din Turcia, „Active Fence”, ce a vizat consolidarea capacității de apărare antiaeriană a acestei țări.

Și UE, la rândul său, desfășoară misiuni de sine stătătoare: în Eurasia, Uniunea desfășoară o misiune civilă de monitorizare în Georgia – EUMM, iar în Teritoriile Palestiniene o misiune polițienească menită să sprijine justiția, supremația legii și ordinea publică (EUPOL COPPS); la frontiera dintre Israel și Fâșia Gaza, UE are în desfășurare o misiune de asistență – EUBAM Rafah, ce acordă sprijin de ordin tehnic celei anterioare și o

altă misiune la frontiera dintre Moldova și Ucraina (de tip EUBAM), cu scopul de a sprijini autoritățile vamale să prevină și să detecteze contrabanda, traficul de bunuri și de persoane.

Concluzii

După cum reiese din analiza comparativă realizată, în vreme ce NATO desfășoară operații preponderent militare, UE acționează mai degrabă prin misiuni civile sau polițienești, ce au în vedere pregătirea forțelor armate, reforma sectorului de securitate, combaterea pirateriei, monitorizarea implementării acordurilor de pace și asistența la frontieră. Acest gen de misiuni non-militare purtate sub umbrela PSAC este mai nou din punct de vedere al tipologiei.

În ansamblul lor, toate aceste operații sunt complexe și au în vedere obiective diferite, de la acordarea de asistență umanitară până la acțiuni de luptă. În vreme ce în unele operații militare întrunite toate cele trei componente ale categoriilor de forțe (terestre, navale, aeriene) sunt implicate, alteori predomină o anumită componentă. În plus, nivelul participării întrunite poate include organizații, instituții sau agenții non-militare.

Elementul comun al tuturor acestor misiuni este caracterul multinațional. Astfel, fiecare stat membru sau, după caz, stat partener a contribuit în funcție de disponibilitate, ținând cont de resursele economice și de cele umane. Putem afirma că România, în ciuda perioadei de austeritate financiară, a avut o contribuție substanțială la misiunile expediționare, bucurându-se de recunoașterea aliaților.

Având în vedere aceste argumente, putem afirma că misiunile inventariate fac parte din noua generație de misiuni ale NATO și UE, care se particularizează în operații pur militare, de tip tradițional și misiuni non-militare și neconvenționale, diplomația apărării având un rol cheie, pe de-o parte, prin cooperarea dintre statele participante și, pe de altă parte, prin cooperarea dintre cei doi actori supra-statali, NATO și UE.

Angajamentul României în misiunile civile ale UE se justifică prin importanța și anvergura pe care acestea au căpătat-o în contextul demersurilor UE de promovare a statului de drept funcțional, a reformei sectorului civil de securitate, a sporirii capacităților instituționale regionale și locale, a respectării drepturilor omului și a bunei guvernări, cu un impact direct asupra creșterii stabilității și securității internaționale. Sporirea securității în plan extern contribuie din plin la prosperitatea UE și securitatea statelor membre și a cetățenilor acestora.

BIBLIOGRAFIE:

1. AJP-3 (A), Allied Doctrine for Joint Operations, July 2007.
2. Atlantic Treaty Association, „Connected Forces Initiative. NATO’s Commitment to Smart Defence”, in *Atlantic Voices*, vol. 2, Issue 11, November 2012.
3. Agerpres, *Fregata „Regina Maria” revine la Constanța, după ce a parcurs 5.791 de mile în Operația „Active Endeavour”*, <http://www.agerpres.ro>.
4. Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon (Conceptul strategic NATO), Lisabona, 2010.
5. ALEXANDRESCU, Grigore; BĂHNĂREANU, Cristian, *Operații militare expediționare*, București, Editura UNAp, 2007.
6. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Reforma instituțională a UE din perspectiva politicii de securitate și apărare comune*, București, Editura UNAp, 2011.

7. MAIOR, George, *Noul Aliat*, București, Editura Rao, 2009.
8. NYE, Joseph, *The Future of Power*, New York: PublicAffairs, 2011.
9. NEAGOE, Visarion, *Afganistan-10 ani de război contra terorii*, Editura militară, 2011.
10. Site-ul MAE, <http://www.mae.ro>.
11. Site-ul MApN, http://www.mapn.ro/diepa/politicadeaparare/politici_nato.htm
12. Site-ul NATO, <http://www.aco.nato.int /kfor.aspx>.
13. Site-ul Serviciului de Acțiune Externă a UE, <http://www.eeas.europa.eu>
14. Tratatul de la Amsterdam, 1997.
15. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene
16. Tratatul de la Maastricht, 1992.

IMPLEMENTAREA SISTEMULUI A2/AD DE CĂTRE FEDERAȚIA RUSĂ ÎN MAREA NEAGRĂ: RISCURI ȘI AMENINȚĂRI LA ADRESA ROMÂNIEI

Cătălin COSTEA

Student în anul II de master în Relații Internaționale și Studii Europene,
Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București
E-mail: Costea.catalin-alin@fspub.unibuc.ro

Rezumat: *Anexarea Peninsulei Crimeea a permis Moscovei să-și consolideze poziția și prezența în Marea Neagră, afectând percepțiile de securitate ale statelor flancului sud-estic al NATO. Cu toate acestea, Summitul NATO de la Varșovia a arătat că Alianța acordă o mai mare importanță flancului nord-estic, prin disparitățile propunerilor de întărire a prezenței Alianței. Între timp, Federația Rusă continuă militarizarea Peninsulei Crimeea, prin implementarea locală a unui sistem anti-acces și de interdicție zonală (A2/AD). Acest articol își propune să analizeze consecințele implementării sistemului A2/AD în Crimeea și dinamica profilului de risc al României. Ipoteza de lucru a articolului este schimbarea balanței de putere în Marea Neagră în defavoarea securității României. Temele majore abordate sunt importanța geopolitică a Crimeei, implementarea sistemului A2/AD în peninsulă și riscuri și amenințări la adresa României, un subiect de actualitate tratat dintr-o perspectivă nouă, mai puțin dezbătută în România.*

Cuvinte-cheie: *Federația Rusă; Peninsula Crimeea; Marea Neagră; A2/AD; România.*

1. Importanța Crimeei pentru Federația Rusă

Peninsula Crimeea s-a aflat sub control tătar până la sfârșitul secolului al XVII-lea când Ecaterina a II-a a anunțat alipirea regiunii, în 1783, la Imperiul Țarist.¹ Prin urmare, în 1785 Ecaterina a II-a a înființat aici prima bază navală a Imperiului Rus din Marea Neagră, în orașul Sevastopol.² Acesta a rămas principalul port rusesc la Marea Neagră până în 1991 când Uniunea Sovietică s-a destrămat iar peninsula a devenit parte a Ucrainei deoarece aceasta i-a fost oferită cadou în 1954 de către Nikita Hrușciiov, liderul Uniunii Sovietice de la acea vreme, cu ocazia împlinirii a 300 de ani de prietenie ruso-ucraineană.³ Destrămarea Uniunii Sovietice a făcut ca statul succesori, Federația Rusă, să piardă poziția strategică și libertatea de manevră pe care Crimeea i-o oferea în regiunea Mării Negre. Cu toate acestea, Moscova avea să-și recapete influența atunci când pe 28 mai 1997 președintele rus, Boris Elțin, și președintele ucrainean, Leonid Kucima, au semnat la Kiev Tratatul de Prietenie Cooperare și Parteneriat. Printre altele, acesta prevedea împărțirea flotei sovietice din Marea Neagră între cele două și utilizarea de către Federația Rusă a portului Sevastopol și a apelor teritoriale din jurul peninsulei până în 2017 pentru suma de 98 milioane de dolari pe an.⁴

¹ Paul KUBICEK, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, London, 2008, p. 52.

² David WARMES, *Cronica Țarilor ruși*, (trad.) de Ligia Șendrea, M.A.S.T, București, 2001, p. 140.

³ Paul KUBICEK, *op. cit.*, p. 8.

⁴ Michael SPECTER „Setting Past Aside, Russia and Ukraine Sign Friendship Treaty”, *The New York Times*, disponibil la <http://www.nytimes.com/1997/06/01/world/setting-past-aside-russia-and-ukraine-sign-friendship-treaty.html>, accesat la data de 14.08.2016.

Acordul a fost pentru puțin timp în pericol dat fiind faptul că între Moscova și Kiev au apărut tensiuni odată ce în 2005 la Kiev a venit un nou președinte, Viktor Iușcenko, cu o viziune pro-occidentală. Acesta a reorientat politica externă a Ucrainei către Occident lucru ce a deranjat Kremlinul care pe întreaga perioadă de mandat a lui Iușcenko a exercitat presiuni asupra Kievului în special prin una dintre principalele sale pârgii, reprezentată de capacitatea de extragere și livrare a energiei, ce este asociată de către analiștii vestici cu o “armă”. Între 2005 și 2010 Gazprom a continuat să crească prețul gazelor pentru Ucraina și a pus presiune pe aceasta pentru a plăti datoriile restante.⁵

Prin urmare, în 2007, președintele ucrainean a declarat că dacă Rusia va sista livrările de gaz, Ucraina va revizui contractul cu privire la staționarea flotei ruse din Crimeea.⁶ În cele din urmă, criza a luat sfârșit iar cele două părți au ajuns la o înțelegere. Cu toate acestea, îngrijorările Rusiei au reapărut în 2009 când Viktor Iușcenko a înlăturat din Crimeea serviciul de informații rus, Serviciul Federal de Securitate. Serviciul era parte a flotei ruse din Sevastopol dar Ucraina a insistat că acesta aducea prejudicii statului prin implicarea în operațiuni de recrutare de informatori din rândul oficialilor ucraineni și întreprindeau operațiuni clandestine încercând să sustragă documente secrete.⁷ Relațiile ruso-ucrainene s-au îmbunătățit semnificativ în 2010 când Viktor Ianukovici, politician pro-rus, a fost ales ca președinte al Ucrainei. La scurt timp după preluarea funcției, Serviciul Federal de Securitate a revenit în Crimeea iar acordul de staționare a flotei ruse în portul Sevastopol a fost prelungit până în 2042 prin semnarea Acordului de la Harkiv, pe 21 aprilie 2010, de către președintele rus Dmitri Medvedev și președintele ucrainean Viktor Ianukovici.⁸ Revoluția ucraineană de la începutul anului 2014, a pus Federația Rusă într-o situație dificilă dat fiind faptul că una dintre consecințele Euromaidanului a fost înlocuirea conducerii pro-ruse de la Kiev cu una pro-occidentală.

Astfel, Moscova s-a văzut nevoită să acționeze deoarece erau șanse foarte mari ca noua conducere să suspende Acordul de la Harkiv. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, Rusia ar fi pierdut un punct strategic de o importanță vitală în bazinul Mării Negre. Peninsula Crimeea oferă Moscovei o mare libertate de manevră în zona pontică și capacitatea de a-și proiecta puterea navală până în Marea Mediterană și Orientul Mijlociu. De altfel, legătura cu Mediterana de Est trebuie menținută de către Federația Rusă pentru a-i facilita accesul către portul Tartus din Siria unde are o bază navală din 1971.⁹ La rândul său, portul sirian reprezintă o poziție strategică importantă în regiune mai ales în contextul actual din Orientul Mijlociu. Totodată, peninsula facilitează accesul Rusiei la apele calde, ce a fost cu mult limitat de ghețurile din timpul iernii după destrămarea Uniunii Sovietice prin pierderea porturilor Riga și Tallin.¹⁰ Prin urmare, Federația Rusă nu își putea permite să piardă portul din Sevastopol astfel că a decis să acționeze atunci când regimul politic pro-rus de la Kiev a fost schimbat cu unul pro-occidental în urma revoluției ucrainene din februarie 2014.

⁵ Valeri PANIUȘKIN, Mihail ZÎGAR, *Gazprom: noua armă a Rusiei*, (trad.) de Marina Vraciu, Leonte Ivanov, Daria Bighiu, Curtea Veche, București, 2008, p.202.

⁶ Stanislav SECRIERU, „Accente geo-economice în politica externă rusă”, *Revista Monitor Strategic* nr. 1-2, 2007, p. 82.

⁷ Philip SHISHKIN, „How Russian Spy Games Are Sabotaging Ukraine’s Intelligence Agency”, *Wall Street Journal*, disponibil la <http://www.wsj.com/articles/how-spy-games-are-sabotaging-ukraines-intelligence-agency-1426127401>, accesat la data de 04.05.2015.

⁸ Luke HARDING, „Ukraine extends lease for Russia's Black Sea Fleet”, *The Guardian*, disponibil la <https://www.theguardian.com/world/2010/apr/21/ukraine-black-sea-fleet-russia>, accesat la data de 14.08.2016.

⁹ Frank GARDNER, „How vital is Syria's Tartus port to Russia?”, *BBC*, disponibil la <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-18616191>, accesat la data de 14.08.2016.

¹⁰ Zbigniew BRZEZINSKI, *Marea tablă de șah*, (trad.) de Aurelia Ionescu, Univers Enciclopedic, București, 2000, p.106.

Pe 28 februarie 2014, persoane înarmate și fără însemne militare au început preluarea ilegală a controlului asupra peninsulei fără a întâmpina vreo opoziție din partea armatei ucrainene.¹¹

La scurt timp a fost organizat un referendum în urma căruia 95% din populație a votat pentru anexarea Crimeei la Federația Rusă, lucru care s-a și întâmplat pe 18 martie 2014¹². Prin această decizie Moscova a încălcat dreptul internațional iar ca răspuns Occidentul i-a impus sancțiuni economice și politice ce au izolat Rusia pe scena internațională. Totuși anexarea Crimeei a modificat considerabil balanța de putere în Marea Neagră, ceea ce reprezintă o problemă atât pentru statele riverane, Turcia, Bulgaria, România, Ucraina, Georgia, cât și pentru NATO și Uniunea Europeană.

De asemenea, trebuie luată în calcul și importanța Mării Negre pentru Uniunea Europeană și NATO în domeniul economic și al securității energetice. Pentru cele două organizații, securitatea energetică reprezintă o prioritate strategică iar traseul de livrare a resurselor energetice din regiunea Asiei Centrale, Mării Caspice și a Caucazului trece prin Marea Neagră pentru a ajunge în Europa.¹³ Prin urmare, după momentul anexării Crimeei în zona Mării Negre a apărut o atmosferă tensionată deoarece în locul în care se ciocnesc interesele Occidentului, se cionesc ca niște plăci tectonice cu cele ale Federației Ruse, balanța de putere s-a schimbat în favoarea Moscovei.

2. Implementarea sistemului A2/AD în Crimeea

Odată cu ocuparea Peninsulei Crimeea, Federația Rusă a obținut un teritoriu de aproximativ **27.000 km²** și platoul continental din jurul acesteia în care se găsesc rezerve mari de petrol și gaze naturale pe care acum Moscova le poate exploata.¹⁴ Mai mult decât atât, Rusia a obținut șapte aeroporturi militare și civile¹⁵ dar și șapte porturi noi - Ciornomorske, Novoozerne, Ievpatoria, Sevastopol, Balaklava, Mikolaivka, și Feodosia.¹⁶ Pe lângă acestea, Rusia a intrat în posesia echipamentului militar dar și a infrastructurii militare și industriale ucrainene din peninsulă. Pe 29 aprilie 2014 viceprim-ministrul Federației Ruse, Dmitri Rogozin, a declarat că toate cele 23 de uzine din industria apărării și porturile vor fi folosite pentru modernizarea flotei ruse din Marea Neagră.¹⁷

De asemenea, 79 de nave ucrainene printre care și 22 de nave de război au fost capturate odată cu ocuparea Crimeei. Dintre acestea numai 33 au mai fost înapoiate, reducând cu mai mult de jumătate flota Ucrainei la Marea Neagră.¹⁸ Astfel, în urma anexării peninsulei, Federația Rusă a început militarizarea acesteia și construirea în jurul ei a unui sistem A2/AD - Anti-Area/ Acces Denial - ce a dus la transformarea securității în regiunea Mării Neagre.

¹¹ Andrew WILSON, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, Yale University Press, London, 2014, pp.110-113.

¹² Mike COLLETT-WHITE, „Crimeans vote over 90 percent to quit Ukraine for Russia”, *Reuters*, disponibil la <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-idUSBREA1Q1E820140316>, accesat la data de 15.08.2016.

¹³ Octavian SERGENTU, „Arhitectura Mării Negre în gramatica proiecției geostrategice”, *Revista GeoPolitica*, Anul XIII, nr. 57, 2014, p.109.

¹⁴ Frank UMBACH, „The energy dimensions of Russia’s annexation of Crimea”, *NATO Review*, disponibil la <http://www.nato.int/docu/review/2014/nato-energy-security-running-on-empty/Ukraine-energy-independence-gas-dependence-on-Russia/EN/index.htm>, accesat la data de 14.08.2016.

¹⁵ State Aviation Administration of Ukraine, disponibil la http://avia.gov.ua/documents/airports/certification/Aerodrome_ZPM_MTR/24145.html, accesat la data de 14.08.2016.

¹⁶ Sergei GRINEVETSKY *et al.*, *The Black Sea Encyclopedia*, Springer, Berlin, 2015, p.780.

¹⁷ John C.K. DALY, „After Crimea: The Future of the Black Sea Fleet”, *The James Town Foundation*, disponibil la http://www.jamestown.org/programs/tm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42411&chash=bac019ee21bc092c444e87f58808a694#.V7baD_196Uk, accesat la data de 19.08.2016.

¹⁸ *Ibidem*.

Dezvoltarea unui sistem A2/AD¹⁹ de către un actor de tip statal presupune crearea de capabilități anti-acces și de interdicție zonală, cu scopul de a bloca accesul terestru, maritim și aerian a altor state în anumite regiuni.²⁰ Eficiența lui acționează ca impediment pentru alți actori statali iar pentru a-l putea implementa cu succes un stat are nevoie de voința politică, capacitatea economică, informațională și militară.²¹ Mai mult decât atât, el trebuie să-și dezvolte capabilitățile militare din domeniul terestru, maritim, aerian, spațial și cibernetic.²²

Capabilitățile militare de interdicție zonală includ arme de distrugere în masă, rachete balistice și de croazieră, artilerie, mine marine, arme electronice, sisteme radar, sisteme portabile anti-tanc și de apărare aeriană cu rază scurtă de acțiune, toate de ultimă generație. De asemenea, statul ce dezvoltă un astfel de sistem trebuie să aibă și capacitatea de a purta un război cibernetic și forme neregulate și hibride de război ce ar putea include atacuri teroriste și războiul prin intermediari.²³ Scopul este de a distra atenția unui stat de la o anumită zonă făcându-l să se concentreze pe alta. Prin urmare, Federația Rusă deține toate elementele necesare dezvoltării unui astfel de sistem și a început construirea acestuia în jurul Peninsulei Crimeea imediat după anexare. Principalul scop este acela de a menține teritoriul sub ocupație rusă și de a descuraja o eventuală încercare a Ucrainei de a prelua peninsula. Totodată, Moscova dorește să blocheze accesul în zonă al altor actori, în special al statelor membre NATO, care deja este limitat de convenția de la Montreux. De asemenea, Rusia dorește să limiteze libertatea de mișcare a navelor și avioanelor inamice în regiune.

2.1. Spațiul Terestru

În ianuarie 2014 înainte de ocuparea Crimeei, Moscova avea în peninsulă 12,500 de soldați, 116 vehicule blindate, 24 piese de artilerie, 22 avioane de vânătoare, 37 elicoptere, 26 nave de luptă și două submarine.²⁴ Pe 28 februarie 2014 Federația Rusă a început să trimită mai multe trupe în Crimeea, în acea zi treisprezece aeronave rusești au aterizat pe un aeroport militar lângă Sevastopol lăsând la sol 2,000 de soldați ruși.²⁵ Această acțiune vine după ce revoluția ucraineană a reușit înlăturarea conducerii centrale pro-ruse din Kiev și în urma formării unui nou guvern național pro-occidental pe 27 februarie. Din acel moment, a început anexarea peninsulei și acumularea treptată de soldați și tehnică militară prin care Moscova și-a consolidat prezența. Prin urmare, pe 10 martie au fost văzute cel puțin 100 de vehicule rusești inclusiv camioane, transportoare blindate și piese de artilerie pe un drum din apropierea portului Sevastopol. La scurt timp, pe 14 martie în golful Kazakia, de lângă Sevastopol, au fost văzute camioane, trupe și cel puțin un transportor amfibiu blindat, în timp ce erau debarcate de pe nava de război rusească, Yamal 156.²⁶ În lipsa unui drum care să lege peninsula de teritoriul rus, Moscova a fost nevoită să aducă tehnică militară și trupe pe cale aeriană și maritimă. Așadar, pentru a ușura accesul, transportul trupelor și a tehnicii de luptă

¹⁹ Nathan FREIER, "The Emerging Anti-Access/Area-Denial Challenge", *Center for Strategic and International Studies*, disponibil la <https://www.csis.org/analysis/emerging-anti-accessarea-denial-challenge>, accesat la data de 19.08.2016.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Defence Intelligence of Ukraine, „Peculiarities of the activity of the Russian troops grouping in the temporarily occupied Crimea”, disponibil la <http://gur.mil.gov.ua/en/content/osoblyvosti-diialnosti-uhropovannia-rosiiskikh-viisk-v-tymchasovo-okupovanomu-krymu.html>, accesat la data de 27.06.2016.

²⁵ „Ukraine accuses Russia of deploying troops in Crimea”, *BBC*, disponibil la <http://www.bbc.com/news/world-europe-26392958>, accesat la data de 19.08.2016.

²⁶ Andrew OSBORN, Alastair MACDONALD, „Russia brings trucks, armor into Ukraine's”, *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/2014/03/14/us-ukraine-crisis-russia-military-idUSBREA2D0G520140314>, accesat la data de 19.08.2016.

în peninsula, Federația Rusă a anunțat în martie 2014, că va construi un pod peste strâmtoarea Kerch care să facă legătura între peninsula și regiunea Krasnodar din sud-vestul Rusiei.

Această infrastructură ar avea nu doar un rol militar, ci inclusiv unul de substituie a conexiunilor ucrainiene de infrastructură critică necesare peninsulei (apă, energie, transport etc). Ucraina folosește aceste resurse pentru a purta un război hibrid în peninsula împotriva Federației Ruse. Podul va avea o autostradă cu patru benzi și două linii de cale ferată și se așteaptă să devină operațional în decembrie 2018, costurile totale declarate de Kremlin fiind de aproximativ 6 miliarde de dolari.²⁷ În iulie 2016 guvernul rus a decis să aloce 1,5 miliarde de dolari pentru construirea unei autostrăzi care să fie gata până în 2020 și care să vină în continuarea acestui pod pentru a-i face legătura cu principalele orașe din peninsula, Simferopol (capitala Crimeei) și Sevastopol.²⁸ Rusia are în vedere mai multe planuri de reabilitare și modernizare a infrastructurii rutiere, pentru a dispune de căi de acces rapide ce vor permite Moscovei să aprovizioneze, să asigure un control mai bun asupra peninsulei și să stimuleze economia în zonă. De asemenea, Rusia a investit și în modernizarea și construirea infrastructurii energetice și militare din regiune.

În aprilie 2014, Ministerul Dezvoltării Economice al Federației Ruse a anunțat că va investi, în perioada 2014-2017, 1,5 miliarde de dolari pentru dezvoltarea Crimeei.²⁹ Federația Rusă a continuat să aducă trupe și tehnică militară în peninsula iar în noiembrie 2014 a adus mai multe sisteme mobile de rachete sol-aer, de tip S-300PMU, cu o rază de 150 km.³⁰

Astfel, spațiul aerian din jurul Crimeei a devenit pe deplin securizat dat fiind faptul că radarul sistemului are o rază de 300 de km.³¹ În luna aprilie 2015, Crimeea a fost încorporată în Districtul Militar de Sud al Federației Ruse iar tot atunci Serghei Șoigu, ministrul rus al apărării, a declarat că în peninsula au fost înființate aproximativ 100 de unități ale armatei.³² Consolidarea prezenței militare a continuat iar la sfârșitul anului 2015 Federația Rusă avea în Peninsula Crimeea două brigăzi de infanterie, unul lângă Sevastopol și unul lângă Simferopol, cu un total de aproximativ 7,000 de soldați, transportoare blindate BTR-82 și tancuri T-73.³³ Mai sunt prezente și un regiment pentru război electronic lângă Ialta, unul de artilerie și o divizie de apărare aeriană lângă Simferopol. Rusia mai deține în Crimeea un sistem mobil de rachete sol-sol și sol-aer de tip 3K60 BAL, cu o rază de acțiune de 260 de km și alt sistem mobil de rachete anti-navă de tip K-300 Bastion, cu o rază de 300 de km, ambele poziționate în sudul Crimeei.³⁴

Pentru a-și consolida și mai mult poziția la începutul lunii august 2016, Federația Rusă a adus în portul Feodosia din Crimeea cel mai avansat sistem mobil de rachete sol-aer al armatei, de tip S-400 Triumf, cu o rază de 400 de km.³⁵ Prin urmare, dislocarea unor astfel de

²⁷ „Cost of Kerch Strait bridge to Crimea valued at more than \$6 billion”, *TASS*, disponibil la <http://tass.com/russia/747587>, accesat la data de 20.08.2016.

²⁸ „Russian Government to Allocate \$1.5 Bln to Highway in Crimea”, *The Moscow Times*, disponibil la <https://themoscowtimes.com/news/russian-government-to-allocate-15-bln-to-highway-in-crimea-54724>, accesat la data de 20.08.2016.

²⁹ „Feasibility study for construction of Kerch bridge due by October 1”, *TASS*, disponibil la <http://tass.ru/en/russia/729299>, accesat la data de 21.08.2016.

³⁰ „Russian Military in Crimea Receives S-300PMU Surface-to-Air Missile Systems”, *Sputnik*, disponibil la <http://sputniknews.com/military/20141203/1015431828.html>, accesat la data de 22.08.2016.

³¹ „Profile: Russia's S-300 missile system”, *BBC*, <http://www.bbc.com/news/uk-22652131>, accesat la data de 23.08.2016.

³² „Almost 100 military units and organizations created in Crimea”, *TASS*, disponibil la <http://tass.ru/en/russia/785884>, accesat la data de 23.08.2016.

³³ The International Institute of Strategic Studies, *The Military Balance*, Routledge, London, 2016, p.175.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ „Russia deploys advanced air defence system to Crimea”, *Al Jazeera*, disponibil la <http://www.aljazeera.com/news/2016/08/russia-deploys-advanced-air-defence-system-crimea-160813073345332.html>, accesat la data de 24.08.2016.

sisteme mobile de rachete în Crimeea a creat în jurul peninsulei o bulă ce nu permite apropierea unor avioane, nave sau infanterie fără a fi lovite. Potrivit Șeful Statului Major al Forțelor Aerine ruse, Vladimir Șamanov, Moscova intenționează să creeze la începutul anului 2017 un Regiment de Asalt Aeropurtat, în regiunea Djankoi din Crimeea.³⁶ Tot în 2017, Rusia ar putea aduce în peninsulă și radare Podsolnukh, cu o rază de 450 de km și care potrivit armatei ruse ar putea detecta avioane invizibile.³⁷

2.2. Spațiul maritim

Pe 21 iunie 2014, Moscova a anunțat modernizarea și lărgirea flotei Mării Negre. Fostul comandant al forțelor navale ale Federației Ruse, Viktor Cirkov, a declarat că flota rusă din Marea Neagră va primi aproximativ 30 de nave noi de luptă până în 2020, investiție ce valorează 2,3 miliarde de dolari.³⁸ Printre acestea se numără șase fregate de tip amiral Grigorovici, șase submarine din clasa Varșavianka, șase nave de patrulă pentru apele teritoriale și zona economică exclusivă a Crimeei, trei nave pentru detectarea și distrugerea minelor marine din clasa Aleksandrit, patru nave rapide de patrulă de tip Raptor și alte nave auxiliare, toate de ultimă generație.³⁹ Acest lucru asigură Moscovei un mai bun control asupra regiunii și face dificilă o încercare a Ucrainei de a restabili controlul în zonă.

Din august 2014 până în iunie 2016 flota rusă din Marea Neagră a primit toate submarinele comandate din clasa Varșavianka, dotate cu rachete de croazieră Kalibr cu o rază de acțiune de 1500 km.⁴⁰ Submarinele au baza în portul Novorossisk din Marea Neagră ce este în proces de modernizare pentru a asigura staționarea sigură a acestora. Până în iunie 2016 s-au construit numai trei dintre danele planificate, urmând ca până în 2020 și celelalte trei să fie finalizate.⁴¹ În ceea ce privește fregatele, numai două din cele șase planificate au ajuns în cursul anului 2016 în compoziția flotei urmând ca încă una să ajungă până la sfârșitul acestui an. Încă trei fregate ar mai fi trebuit să ajungă până în 2018, dar Federația Rusă le-a vândut Indiei la începutul lunii august din cauza faptului că fabrica ucraineană ce producea turbine cu gaz pentru astfel de nave a decis oprirea livrărilor după anexarea Crimeei.⁴² De asemenea, în compoziția flotei au ajuns în noiembrie 2015 și două corvete din clasa Buyam dotate cu rachete de croazieră Kalibr, urmând ca până la sfârșitul acestui an să ajungă încă una.⁴³

³⁶ „Russia to start forming air assault regiment in Crimea in 2017”, *Russia Beyond the Headlines*, disponibil la http://rbth.com/news/2016/08/03/russia-to-start-forming-air-assault-regiment-in-crimea-in-2017_617759, accesat la data de 25.08.2016.

³⁷ „Russia Plans to Deploy Extra Sunflower Radars Capable of Detecting F-35 Jets”, *Sputnik*, disponibil la http://sputniknews.com/military/20160810/1044129781/russia-podsolnukh-radar.html?utm_source=https%3A%2F%2F, accesat la data de 25.08.2016.

³⁸ Zachary KECK, „Russia Expands Naval Presence in Crimea”, *The Diplomat*, disponibil la <http://thediplomat.com/2014/05/russia-expands-naval-presence-in-crimea/>, accesat la data de 25.08.2016

³⁹ „Russia’s Black Sea Fleet to get 30 new warships in next 6 years”, *TASS*, disponibil la <http://tass.com/russia/737231>, accesat la data de 25.08.2016.

⁴⁰ Nicholas de LARRINAGA, „Russia launches sixth and final improved Kilo-class submarine”, *Janes*, disponibil la <http://www.janes.com/article/60917/russia-launches-sixth-and-final-improved-kilo-class-submarine>, accesat la data de 26.08.2016.

⁴¹ Nikolai LITOVKIN „Russia to open new naval base in Black Sea to counter NATO”, *Russia Beyond The Headlines*, disponibil la http://rbth.com/defence/2016/06/29/russia-to-open-new-naval-base-in-black-sea-to-counter-nato_607229, 29.05.2016, accesat la data de 26.08.2016.

⁴² Franz-Stefan GADY „India to Acquire 3 Guided Missile Frigates From Russia”, *The Diplomat*, disponibil la <http://thediplomat.com/2016/08/india-to-acquire-3-guided-missile-frigates-from-russia/>, accesat la data de 26.08.2016.

⁴³ „Russia deploys hi-end stealth battleships to Crimea”, *Unian*, disponibil la <http://www.unian.info/politics/1187530-russia-deploys-hi-end-stealth-battleships-to-crimea.html>, accesat la data de 26.08.2016.

Potrivit agențiilor de presă rusești, până în mai 2016, în flota rusă din Marea Neagră se aflau 277 de nave dintre care 49 de război și aproximativ 2,500 de soldați.⁴⁴ Prin urmare, Rusia și-a întărit poziția de cel mai puternic actor din regiunea Mării Negre, schimbând balanța de putere în bazinul pontic și marginalizând puterea ucraineană. Pe lângă preluarea mai multor nave ucrainene, odată cu ocuparea Crimeei, Federația Rusă a intrat și în posesia delfinariului militar din peninsula pe care Ucraina l-a moștenit după destrămarea Uniunii Sovietice. În timpul Războiului Rece, delfinii de acolo erau antrenați să atace scafandrii cu harponul, ce le era legat de spate, erau învățați să detecteze mine dar și să efectueze misiuni kamikaze.⁴⁵ Cu toate acestea, ei au fost vânduți Iranului în anul 2000 dar începând cu 2014 Federația Rusă a început să antreneze din nou delfini acolo dar atunci când informațiile au apărut în presă, Moscova a negat. Totuși, în martie 2016, Ministerul Apărării al Federației Ruse a anunțat pe site-ul oficial că intenționează să cumpere 5 delfini.⁴⁶ În lume nu sunt decât două astfel de baze de antrenament al delfinilor, una în Statele Unite, la San Diego și una la Sevastopol.⁴⁷

2.3. Spațiul Aerian

Până în martie 2016 Federația Rusă a adus în Crimeea un escadron de bombardiere Su-24, unul de Su-25, staționate lângă Simferopol iar alte două escadroane de avioane de vânătoare multi-rol de tip Su-27 și SU-30 la baza aerină din Belbek,⁴⁸ însumând un total de aproximativ 40 de avioane de vânătoare.⁴⁹ Pe lângă acestea, în nordul peninsulei, la baza aerină de la Djankoi au fost aduse trei escadroane de elicoptere de luptă de tip Ka-52, Mi-35, Mi-28, Mi-26 și Mi-8 dar și mai multe seturi de drone.⁵⁰ De asemenea, Moscova a investit și în infrastructura de transport aerian din Crimeea, începând modernizarea a câteva aeroporturi militare și civile din cele 7 care se află în peninsula. Mai mult decât atât, Agenția Federală de Transport a Federației Ruse a aprobat în aprilie 2016 construirea lângă Simferopol a unui nou aeroport ce va fi gata până în 2018.⁵¹ Așadar, prin implementarea sistemul A2/AD Federația Rusă a făcut din Crimeea o adevărată fortăreață. Capabilitățile militare poziționate acolo reprezintă o amenințare la adresa libertății de mișcare din Marea Neagră dar și la adresa securității statelor riverane.

Potrivit Serviciului de Informații al armatei ucrainene (GUR), până în mai 2016, Federația Rusă avea în crimea 23,900 de soldați, 613 tancuri și vehicule blindate, 162 de piese de artilerie dintre care 56 sunt lansatoare multiple de rachete. De asemenea, în peninsula mai sunt prezente 101 avioane de vânătoare, 56 de elicoptere, 34 de nave de război, 4 submarine și

⁴⁴ „Military review. Developments in the field of defence and security in the media”, *Center For Strategic Assessment And Forecasts*, disponibil la <http://csef.ru/en/oborona-i-bezopasnost/340/voennoe-obozrenie-sobytiya-v-oblasti-oborony-i-bezopasnosti-v-zerkale-smi-monitoring-smi-za-nedelyu-s-09-po-15-maya-2016-goda-6775>, accesat la data de 26.08.2016.

⁴⁵ „Iran buys kamikaze dolphins”, *BBC*, disponibil la http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/670551.stm, accesat la data de 27.08.2016.

⁴⁶ Karin BRULLIARD, „Russia’s military is recruiting dolphins, and their mission is a mystery”, *The Washington Post*, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/news/animalia/wp/2016/03/11/russias-military-is-recruiting-dolphins-and-their-mission-is-a-mystery/>, accesat la data de 28.08.2016.

⁴⁷ „Iran buys kamikaze dolphins”, *BBC*, disponibil la http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/670551.stm, accesat la data de 27.08.2016.

⁴⁸ „14 fighter jets brought into service in Russia’s Crimea air regiment”, *TASS*, disponibil la <http://tass.ru/en/russia/763755>, accesat la data de 27.08.2016.

⁴⁹ „Russian military boost in occupied Crimea detailed”, *Unian*, disponibil la <http://www.unian.info/politics/1291845-russian-military-boost-in-occupied-crimea-detailed.html>, accesat la data de 27.08.2016.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ „At the airport of Simferopol began to build a new terminal”, *Ukrop News 24*, disponibil la <http://ukropnews24.com/at-the-airport-of-simferopol-began-to-build-a-new-terminal/>, accesat la data de 27.08.2016.

16 sisteme de rachete pentru apărarea de coastă iar aici intră lansatoarele mobile de rachete de tip 3K60 BAL, K-300 Bastion⁵² și 8 lansatoare S-400 Triumph ce au sosit în luna august a acestui an.⁵³ Pe lângă acestea, până la sfârșitul lunii august au mai fost aduse aproximativ 24 de avioane de vânătoare SU-34, SU-35C și MIG-29 la aeroportul din Belbek și Kirovsk.⁵⁴

Ianuarie 2014 (înaintea anexării)	Soldați	12,500
	Vehicule blindate	116
	Piese de artilerie	24
	Avioane de vânătoare	22
	Elicoptere	37
	Nave de luptă	26
	Submarine	2
Mai 2016 (la aproximativ doi ani de la anexare)	Soldați	23,900
	Vehicule blindate și tancuri	613
	Piese de artilerie	162
	Avioane de vânătoare	101
	Elicoptere	56
	Nave de luptă	34 din surse ucrainene, 49 din surse rusești
	Submarine	4
	Lansatoarele mobile de rachete	16 sisteme 3K60 BAL, K-300 Bastion 8 sisteme S-400 Triumph

Figura nr. 1 Prezența militară a Federației Ruse în Peninsula Crimeea și Marea Neagră

3. Riscuri și amenințări la adresa securității României

România a anunțat în martie 2014, printr-un comunicat oficial al Ministerului Afacerilor Externe, că nu recunoaște anexarea ilegală a Republicii Autonome Crimeea de

⁵² Defence Intelligence of Ukraine, „Peculiarities of the activity of the Russian troops grouping in the temporarily occupied Crimea”, disponibil la <http://gur.mil.gov.ua/en/content/osoblyvosti-diiialnosti-uhrupovannia-rosiiskykh-viisk-v-tymchasovo-okupovanomu-krymu.html>, accesat la data de 27.06.2016.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

către Federația Rusă. Potrivit comunicatului, această acțiune "riscă să stimuleze conflictele prelungite existente în spațiile vecine României, implicit ale Uniunii Europene și Alianței Nord Atlantice, riscând să afecteze stabilitatea și securitatea în spațiul european"⁵⁵. De asemenea, pe 16 mai 2014, președintele României de la acea dată, Traian Băsescu a declarat în cadrul unei conferințe de presă cu ocazia vizitei lui Anders Rasmussen, Secretarul General al NATO la București, că ocuparea Crimeei „crează dezechilibre în raportul de forțe din Marea Neagră, care vor trebui compensate”⁵⁶. Băsescu a mai adăugat că „în opinia noastră Marea Neagră a devenit partea cea mai sensibilă în regiune, e vulnerabilitatea cea mai mare pe care o avem”⁵⁷. Totodată, Rasmussen a asigurat România de sprijinul Alianței în cazul unui eventual conflict. În contextul actual, atât România cât și NATO trebuie să acorde o mai mare importanță regiunii Mării Negre din cauza acțiunilor Federației Ruse ce continuă să militarizeze Crimeea.

Astfel, poziționarea lansatoarelor mobile de rachete de tip 3K60 BAL, K-300 Bastion și S-400 în peninsulă reprezintă o amenințare deoarece raza lor de acțiune pătrunde adânc în zona aeriană și Zona Economică Exclusivă a României din Marea Neagră. Mai mult decât atât, sistemul S-400 este capabil să lovească ținte aeriene care se află deasupra portului Constanța. Consolidarea capacităților navale rusești din Marea Neagră a înclinat și mai mult balanța de putere către Federația Rusă în detrimentul forțelor NATO cărora le este limitat accesul în zonă de Convenția de la Montreux din 1936.⁵⁸ Președintele Turciei, Recep Erdogan a declarat în cadrul celei de-a X-a Conferință a Șefilor Apărării din Statele Balcanice, ce a avut loc în mai 2016, că în urma unor discuții cu secretarul general al NATO, i-a transmis acestuia nemulțumirea cu privire la prezența Alianței în Marea Neagră. Erdogan susține că i-a spus lui Jens Stoltenberg: “Nu sunteți prezenți în Marea Neagră (făcând referire la NATO). Și invizibilitatea voastră în Marea Neagră o transformă într-un lac rusc. Ca state riverane ar trebui să ne ridicăm la înălțimea responsabilităților. Ca membrii NATO trebuie să luăm toate măsurile necesare în toate domeniile inclusiv maritim, aerian și terestru” pentru a transforma Marea Neagră într-o zonă a stabilității”⁵⁹.

Această declarație vine la puțin timp după ce la începutul anului 2016, ministrul român al apărării, Mihnea Motoc, a anunțat că România va începe negocierile cu aliații pentru crearea unei flote permanente a NATO la Marea Neagră.⁶⁰ Cu toate că Bucureștiul și Ankara au dorit consolidarea prezenței NATO în zonă, inițiativa română s-a soldat cu un eșec din cauza împotrivirii Bulgariei, care din cauza contextului economic și electoral dificil în care se află nu dorește să supere Rusia. Prim-ministrul bulgar, Boiko Borisov, a declarat în iunie 2016, la scurt timp după vizita oficială a președintelui României în Bulgaria că „țara noastră

⁵⁵ „România nu va recunoaște actul anexării Republicii Autonome Crimeea, parte integrantă a statului Ucraina – MAE”, *Hot News*, disponibil la <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-16850169-romania-nu-recunoaste-actul-anexarii-republicii-autonome-crimeea-parte-integranta-statului-ucraina-mae.htm>, accesat la data de 28.08.2016.

⁵⁶ „Rasmussen, secretarul general NATO: România nu e singură. Nimeni nu mai poate avea încredere în garanțiile de securitate oferite de Rusia / Băsescu: Anexarea Crimeei creează dezechilibre în Marea Neagră, care vor trebui compensate”, *Hot News*, disponibil la <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-17274730-live-text-seful-nato-fost-primit-traian-basescu-palatul-cotroceni.htm>, accesat la data de 29.08.2016.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Stephen STARR, „How The 1936 Montreux Convention Would Help Russia In A Ukraine War”, *International Business Times*, disponibil la <http://www.ibtimes.com/how-1936-montreux-convention-would-help-russia-ukraine-war-1582507>, accesat la data de 29.08.2016.

⁵⁹ Serkan DEMİRTAŞ, „NATO, Turkey challenge Russia on Black Sea”, *Hurriyet*, disponibil la <http://www.hurriyet.com.tr/dailynews.com/nato-turkey-challenge-russia-on-black-sea.aspx?pageID=449&nID=99297&NewsCatID=429>, accesat la data de 29.08.2016.

⁶⁰ Marian CHIRIAC, „Romania Calls for Permanent NATO Black Sea Force”, *Balkan Insight*, disponibil la <http://www.balkaninsight.com/en/article/romania-calls-for-permanent-nato-black-sea-force-02-01-2016-1>, accesat la data de 29.08.2016.

nu va face parte din flota Mării Negre pregătită împotriva Rusiei”⁶¹ adăugând că "mereu am spus că vreau să văd în Marea Neagră bărci cu pânze, iahturi, nave de croazieră pline cu turiști și să nu devină o zonă de acțiune militară (...) nu am nevoie de un război în Marea Neagră”.⁶² Prin urmare, vizita președintelui României care se deplasase special la Sofia pentru a obține sprijinul Bulgariei în realizarea flotei s-a soldat cu un eșec. Totuși prezența permanentă a unei flote NATO în Marea Neagră este necesară pentru a descuraja și contracara o posibilă amenințare din partea Federației Ruse. NATO a încercat să-și consolideze prezența în Marea Neagră aducând prin rotație nave de luptă dar în număr limitat și pentru perioade scurte de timp.

Cum numărul de nave, durata staționării lor și a tonajului sunt reglementate de Convenția de la Montreux, crearea unei flote permanente a Alianței în Marea Neagră ar rezolva această problemă. Totuși, în acest moment riscul unei confruntări militare între NATO și Federația Rusă în bazinul pontic este redus. Cu toate acestea existența unei flote a Alianței ar descuraja Moscova să întreprindă anumite acțiuni precum violarea spațiului maritim și aerian al aliaților, lucru pe care Rusia l-a făcut de mai multe ori din 2014 până în prezent.

O altă amenințare la adresa securității României este generată de rachetele de croazieră de tip Kalibr cu care sunt dotate noile fragate și corvete rusești din Marea Neagră. Raza de acțiune a unei astfel de rachete atinge 1,500 km, fiind confirmată în octombrie 2015 atunci când Rusia a lansat 26 de rachete Kalibr de pe nave de luptă din Marea Caspică, ce au lovit mai multe ținte din Siria.⁶³ Prin urmare, de la baza din Sevastopol o astfel de rachetă ar putea lovi cu ușurință, Bucureștiul, Budapesta, Ankara, Sofia, și sistemul anti-rachetă de tip Aegis al NATO de la Deveselu. Surse militare ale armatei ruse susțin că sistemul Aegis nu este capabil de a intercepta rachetele Kalibr.⁶⁴ De asemenea, Moscova a început efectuarea mai multor exerciții militare complexe în regiune după anexarea Crimeei și în același timp să dezvolte un comportament agresiv în Marea Neagră față de Ucraina și statele membre NATO. Din 2014 până la momentul redactării acestui articol Federația Rusă a întreprins zeci de exerciții militare în Crimeea și în zona maritimă din jurul peninsulei. Cel mai mare exercițiu, denumit „Caucaz 2016”, a avut între 5-10 septembrie și a implicat 100,000 de soldați, 2,500 de vehicule de luptă, 60 de nave și 400 de aeronave.⁶⁵ De asemenea, în ultimii doi ani mai multe avioane de vânătoare, bombardiere și de recunoaștere rusești au zburat foarte aproape de spațiul aerian al Turciei, Bulgariei și României fiind interceptate de avioanele de vânătoare ale acestor state.⁶⁶ Potrivit lui Laurian Anastasof, Șeful Statului Major al Forțelor Aeriene Române, de la începutul anului 2016 până în luna iunie, avioanele de vânătoare ale României s-au ridicat de patru ori de la sol pentru a intercepta avioane de luptă rusești ce s-au apropiat

⁶¹ Georgi GOTEVI, „Bulgaria refuses to join NATO Black Sea fleet against Russia”, *EurActiv*, disponibil la <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/bulgaria-refuses-to-join-nato-black-sea-fleet-against-russia/>, accesat la data de 29.08.2016.

⁶² Andrew HEAVENS, „Bulgaria says will not join any NATO Black Sea fleet after Russian warning”, *Reuters*, disponibil la <http://uk.reuters.com/article/uk-nato-bulgaria-blacksea-idUKKCN0Z21NU>, accesat la data de 29.08.2016.

⁶³ Sylvia WESTALL, Dominic EVANS, „Russia backs Syrian forces in major assault on insurgents”, *Reuters*, disponibil la <http://uk.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-strikes-idUKKCN0S10BI20151008>, accesat la data de 29.08.2016.

⁶⁴ „US Missile Defense in Eastern Europe: How Russia Will Respond”, *Sputnik*, disponibil la <https://sputniknews.com/military/20160516/1039683754/us-missile-defense-europe-russian-response.html>, accesat la data de 29.08.2016.

⁶⁵ „MFA Ukraine: Russia’s Caucasus 2016 drills constitute increasing military threat”, *Unian*, disponibil la <http://www.unian.info/politics/1509354-mfa-ukraine-russias-caucasus-2016-drills-constitute-increasing-military-threat.html>, accesat la data de 08.09.2016.

⁶⁶ „Turkish jets scramble Russian intel plane”, *Hurriyet*, disponibil la <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-jets-scramble-russian-intel-plane.aspx?pageID=238&nID=64984&NewsCatID=341>, accesat la data de 08.09.2016.

prea mult de spațiul aerian al Bucureștiului.⁶⁷ Totodată, avioanele de vânătoare ale Rusiei, începând din martie 2014, au întreprins mai multe acțiuni provocative la adresa navelor de război ale NATO, ce se aflau în apele internaționale din Marea Neagră.

Toate aceste acțiuni coroborate cu ocuparea a două platforme gazeifere ale Ucrainei din Marea Neagră, în decembrie 2015, arată comportamentul agresiv al Moscovei manifestat de la anexarea Crimeei în regiune.⁶⁸

Așadar, cu toate că România nu recunoaște noile granițe trasate de Federația Rusă în Marea Neagră, Bucureștiul trebuie să fie conștient de faptul că acum are din nou graniță maritimă comună cu Moscova, ceea ce ar putea genera dispute. Mai mult decât atât, în lipsa unei flote permanente a NATO în Marea Neagră, România trebuie să își consolideze capacitățile militare din domeniul aerian naval și terestru prin achiziționarea de tehnică militară de ultimă generație capabilă de a contracara sistemul A2/AD al Federației Ruse, pe modelul polonez din Marea Baltică. Astfel, România ar trebui să-și consolideze zona de coastă, de la Constanța la Tulcea, prin achiziționarea de radare tridimensionale de tip TRS-15, cu o rază de aproximativ 240 km⁶⁹, lucru ce i-ar oferi acesteia o mai bună capacitate de monitorizare a spațiului său aerian din Marea Neagră. De asemenea, este necesară înzestrarea armatei cu rachete de croazieră anti-navă, de tip NSM, ce pot lovi și ținte terestre la distanțe de 185 km.⁷⁰ Sunt necesare și sisteme anti-aeriene și anti-rachetă de tip Patriot de ultimă generație, cu raza de acțiune de 160 km.⁷¹

Teritoriul Rusiei și Crimeea nu intră în raza acestor rachete prin urmare Moscova nu ar putea acuza România că ar dori realizarea unor acțiuni ofensive. Așadar, pentru a contracara cu succes sistemul A2/AD, pe lângă cele listate mai sus, România are nevoie de voință politică și o bună calitate a guvernării care din păcate în acest moment lipsesc.

BIBLIOGRAFIE:

1. BRZEZINSKI Zbigniew, *Marea tablă de șah*, (trad.) de Aurelia Ionescu, Univers Enciclopedic, București, 2000.
2. GRINEVETSKY Sergei et al., *The Black Sea Encyclopedia*, Springer, Berlin, 2015.
3. KUBICEK Paul, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, London, 2008.
4. PANIUȘKIN Valeri, ZÎGAR Mihail, *Gazprom: noua armă a Rusiei*, (trad.) de Marina Vraciu, Leonte Ivanov, Daria Bighiu, Curtea Veche, București, 2008.
5. The International Institute of Strategic Studies, *The Military Balance*, Routledge, London, 2016.
6. WARMES David, *Cronica țărilor ruși*, (trad.) de Ligia Șendrea, M.A.S.T, București, 2001.

⁶⁷ Dora VULCAN, „Aeronave militare rusești riscant de aproape de spațiul românesc -de patru ori în acest an”, *Revista 22*, disponibil la <http://revista22.ro/70253452/aeronave-militare-rusesti-riscant-de-aproape-de-spatiul-romanesc-de-patru-ori-in-acest-an.html>, accesat la data de 08.09.2016.

⁶⁸ Maksym BUGRIY, „Russia’s moves to gain dominance in the Black Sea”, *The Ukrainian Weekly*, disponibil la <http://www.ukrweekly.com/uwwp/russias-moves-to-gain-dominance-in-the-black-sea/>, accesat la data de 08.09.2016.

⁶⁹ „Radar systems”, *Defence 24*, disponibil la <http://www.defence24.com/company/pit-radwar-sa/article/radar-systems>, accesat la data de 08.09.2016.

⁷⁰ Alex LOCKIE, „A look at the Navy's slick new Norwegian antiship missile”, *Business Insider*, disponibil la <http://www.businessinsider.com/navy-new-norwegian-antiship-missile-2016-4>, accesat la data de 08.09.2016.

⁷¹ „Patriot Missile Long-Range Air-Defence System, United States of America”, *Army-Technology*, disponibil la <http://www.army-technology.com/projects/patriot/>, accesat la data de 08.09.2016.

7. WILSON Andrew, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, Yale University Press, London, 2014.
8. „14 fighter jets brought into service in Russia’s Crimea air regiment”, *TASS*, disponibil la <http://tass.ru/en/russia/763755>, accesat la data de 27.08.2016.
9. „Almost 100 military units and organizations created in Crimea”, *TASS*, disponibil la <http://ukropnews24.com/at-the-airport-of-simferopol-began-to-build-a-new-terminal/>, accesat la data de 23.08.2016.
10. „At the airport of Simferopol began to build a new terminal”, *Ukrop News 24*, disponibil la <http://tass.ru/ekonomika/3257464>, accesat la data de 27.08.2016.
11. BRULLIARD Karin, „Russia’s military is recruiting dolphins, and their mission is a mystery”, *The Washington Post*, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/news/anim-alia/wp/2016/03/11/russias-military-is-recruiting-dolphins-and-their-mission-is-a-mystery/>, accesat la data de 28.08.2016.
12. BUGRIY Maksym, „Russia’s moves to gain dominance in the Black Sea”, *The Ukrainian Weekly*, disponibil la <http://www.ukrweekly.com/uwwp/russias-moves-to-gain-dominance-in-the-black-sea/>, accesat la data de 08.09.2016.
13. CHIRIAC Marian, „Romania Calls for Permanent NATO Black Sea Force”, *Balkan Insight*, disponibil la <http://www.balkaninsight.com/en/article/romania-calls-for-permanent-nato-black-sea-force-02-01-2016-1>, accesat la data de 29.08.2016.
14. COLLETT-WHITE Mike, „Crimeans vote over 90 percent to quit Ukraine for Russia”, *Reuters*, disponibil la <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-idUSBREA1Q1E820140316>, accesat la data de 15.08.2016.
15. „Cost of Kerch Strait bridge to Crimea valued at more than \$6 billion”, *TASS*, disponibil la <http://tass.com/russia/747587>, accesat la data de 20.08.2016.
16. DALY John C.K, „After Crimea: The Future of the Black Sea Fleet”, *The James Town Foundation*, disponibil la http://www.jamestown.org/programs/tm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42411&chash=bac019ee21bc092c444e87f58808a694#.V7baD_196Uk, accesat la data de 19.08.2016.
17. Defence Intelligence of Ukraine, „Peculiarities of the activity of the Russian troops grouping in the temporarily occupied Crimea”, disponibil la <http://gur.mil.gov.ua/en/content/os-oblyvosti-diialnosti-uhropovannia-rosiiskykh-viisk-v-tymchasovo-okupovanomu-krymu.html>, accesat la data de 27.06.2016.
18. DE LARRINAGA Nicholas, „Russia launches sixth and final improved Kilo-class submarine”, *Janes*, disponibil la <http://www.janes.com/article/60917/russia-launches-sixth-and-final-improved-kilo-class-submarine>, accesat la data de 26.08.2016.
19. DEMİRTAŞ Serkan, „NATO, Turkey challenge Russia on Black Sea”, *Hurriyet*, disponibil la <http://www.hurriyetaidailynews.com/nato-turkey-challenge-russia-on-black-sea.aspx?pageID=449&nID=99297&NewsCatID=429>, accesat la data de 29.08.2016.
20. „Feasibility study for construction of Kerch bridge due by October 1”, *TASS*, disponibil la <http://tass.ru/en/russia/729299>, accesat la data de 21.08.2016.
21. FREIER Nathan, „The Emerging Anti-Access/Area-Denial Challenge”, *Center for Strategic and International Studies*, disponibil la <https://www.csis.org/analysis/emerging-anti-accessarea-denial-challenge>, accesat la data de 19.08.2016.

22. GADY Franz-Stefan „India to Acquire 3 Guided Missile Frigates From Russia”, *The Diplomat*, disponibil la <http://thediplomat.com/2016/08/india-to-acquire-3-guided-missile-frigates-from-russia/>, accesat la data de 26.08.2016.
23. GARDNER Frank, „How vital is Syria's Tartus port to Russia?”, *BBC*, disponibil la <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-18616191>, accesat la data de 14.08.2016.
24. GOTEVI Georgi, „Bulgaria refuses to join NATO Black Sea fleet against Russia”, *EurActiv*, disponibil la <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/bulgaria-refuses-to-join-nato-black-sea-fleet-against-russia/>, accesat la data de 29.08.2016.
25. HARDING Luke, „Ukraine extends lease for Russia's Black Sea Fleet”, *The Guardian*, disponibil la <https://www.theguardian.com/world/2010/apr/21/ukraine-black-sea-fleet-russia>, accesat la data de 14.08.2016.
26. HEAVENS Andrew, „Bulgaria says will not join any NATO Black Sea fleet after Russian warning”, *Reuters*, disponibil la <http://uk.reuters.com/article/uk-nato-bulgaria-blacksea-idUKKCN0Z21NU>, accesat la data de 29.08.2016.
27. „Iran buys kamikaze dolphins”, *BBC*, disponibil la http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/670551.stm, accesat la data de 27.08.2016.
28. KECK Zachary, „Russia Expands Naval Presence in Crimea”, *The Diplomat*, disponibil la <http://thediplomat.com/2014/05/russia-expands-naval-presence-in-crimea/>, accesat la data de 25.08.2016.
29. LITOVKIN Nikolai, „Russia to open new naval base in Black Sea to counter NATO”, *Russia Beyond The Headlines*, disponibil la http://rbth.com/defence/2016/06/29/russia-to-open-new-naval-base-in-black-sea-to-counter-nato_607229, accesat la data de 26.08.2016.
30. LOCKIE Alex, „A look at the Navy's slick new Norwegian antiship missile”, *Business Insider*, disponibil la <http://www.businessinsider.com/navy-new-norwegian-antiship-missile-2016-4>, accesat la data de 08.09.2016.
31. „MFA Ukraine: Russia's Caucasus 2016 drills constitute increasing military threat”, *Unian*, disponibil la <http://www.unian.info/politics/1509354-mfa-ukraine-russias-caucasus-2016-drills-constitute-increasing-military-threat.html>, accesat la data de 08.09.2016.
32. „Military review. Developments in the field of defence and security in the media”, *Center For Strategic Assesment And Forecasts*, disponibil la <http://csef.ru/en/oborona-i-bezopasnost/340/voennoe-obozenie-sobytiya-v-oblasti-oborony-i-bezopasnosti-v-zerkale-smi-monitoring-smi-za-nedelyu-s-09-po-15-maya-2016-goda-6775>, accesat la data de 26.08.2016.
33. OSBORN Andrew, MACDONALD Alastair, „Russia brings trucks, armor into Ukraine's”, *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/2014/03/14/us-ukraine-crisis-russia-military-idUSB REA2D0G520140314>, accesat la data de 19.08.2016.
34. „Patriot Missile Long-Range Air-Defence System, United States of America”, *Army-Technology*, disponibil la <http://www.army-technology.com/projects/patriot/>, accesat la data de 08.09.2016.
35. „Profile: Russia's S-300 missile system”, *BBC*, <http://www.bbc.com/news/uk-22652131>, accesat la data de 23.08.2016.
36. „Radar systems”, *Defence 24*, disponibil la <http://www.defence24.com/company/pit-radwar-sa/article/radar-systems>, accesat la data de 08.09.2016.
37. „Rasmussen, secretarul general NATO: România nu e singură. Nimeni nu mai poate avea încredere în garanțiile de securitate oferite de Rusia / Băsescu:

- Anexarea Crimeei creează dezechilibre în Marea Neagră, care vor trebui compensate”, *Hot News*, disponibil la <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-17274730-live-text-seful-nato-fost-primit-traian-basescu-palatul-cotroceni.htm>, accesat la data de 29.08.2016
38. „România nu va recunoaște actul anexării Republicii Autonome Crimeea, parte integrantă a statului Ucraina – MAE”, *Hot News*, disponibil la <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-16850169-romania-nu-recunoaste-actul-anexarii-republicii-autonome-crimeea-parte-integrant-a-statului-ucraina-mae.htm>, accesat la data de 28.08.2016.
 39. „Russia deploys advanced air defence system to Crimea”, *Al Jazeera*, disponibil la <http://www.aljazeera.com/news/2016/08/russia-deploys-advanced-air-defence-system-crimea-160813073345332.html>, accesat la data de 24.08.2016.
 40. „Russia deploys hi-end stealth battleships to Crimea”, *Unian*, disponibil la <http://www.unian.info/politics/1187530-russia-deploys-hi-end-stealth-battleships-to-crimea.html>, accesat la data de 26.08.2016.
 41. „Russia Plans to Deploy Extra Sunflower Radars Capable of Detecting F-35 Jets”, *Sputnik*, disponibil la http://sputniknews.com/military/20160810/1044129781/russia-podsolnukh-radar.html?utm_source=ht tps%3A%2F%2, accesat la data de 25.08.2016.
 42. „Russia to start forming air assault regiment in Crimea in 2017”, *Russia Beyond the Headlines*, disponibil la http://rbth.com/news/2016/08/03/russia-to-start-forming-air-assault-regiment-in-crimea-in-2017_617759, accesat la data de 25.08.2016.
 43. „Russia’s Black Sea Fleet to get 30 new warships in next 6 years”, *TASS*, disponibil la <http://tass.com/russia/737231>, accesat la data de 25.08.2016.
 44. „Russian Government to Allocate \$1.5 Bln to Highway in Crimea”, *The Moscow Times*, disponibil la <https://themoscowtimes.com/news/russian-government-to-allocate-15-bln-to-highway-in-crimea-54724>, accesat la data de 20.08.2016.
 45. „Russian military boost in occupied Crimea detailed”, *Unian*, disponibil la <http://www.unian.info/politics/1291845-russian-military-boost-in-occupied-crimea-detailed.html>, accesat la data de 27.08.2016.
 46. „Russian Military in Crimea Receives S-300PMU Surface-to-Air Missile Systems”, *Sputnik*, disponibil la <http://sputniknews.com/military/20141203/1015431828.html>, accesat la data de 22.08.2016.
 47. SECRIERU Stanislav, „Accente geo-economice în politica externă rusă”, *Revista Monitor Strategic* nr. 1-2, 2007.
 48. SERGENTU Octavian, „Arhitectura Mării Negre în gramatica proiecției geostrategice”, *Revista GeoPolitica*, Anul XIII, nr. 57, 2014.
 49. SHISHKIN Philip, „How Russian Spy Games Are Sabotaging Ukraine’s Intelligence Agency”, *Wall Street Journal*, disponibil la <http://www.wsj.com/articles/how-spy-games-are-sabotaging-ukraines-intelligence-agency-1426127401>, accesat la data de 04.05.2015.
 50. SPECTER Michael „Setting Past Aside, Russia and Ukraine Sign Friendship Treaty”, *The New York Times*, disponibil la <http://www.nytimes.com/1997/06/01/world/setting-past-aside-russia-and-ukraine-sign-friendship-treaty.html>, accesat la data de 14.08.2016.
 51. STARR Stephen, „How The 1936 Montreux Convention Would Help Russia In A Ukraine War”, *International Business Times*, disponibil la

- <http://www.ibtimes.com/how-1936-montreux-convention-would-help-russia-ukraine-war-1582507>, accesat la data de 29.08.2016.
52. State Aviation Administration of Ukraine, disponibil la http://avia.gov.ua/documents/airports/certification/Aerodrome_ZPM_MTR/24145.html, accesat la data de 14.08.2016.
 53. „Turkish jets scramble Russian intel plane”, *Hurriyet*, disponibil la <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-jets-scramble-russian-intel-plane.aspx?pageID=238&nID=64984&NewsCatID=341>, accesat la data de 08.09.2016.
 54. „Ukraine accuses Russia of deploying troops in Crimea”, *BBC*, disponibil la <http://www.bbc.com/news/world-europe-26392958>, accesat la data de 19.08.2016.
 55. UMBACH Frank, „The energy dimensions of Russia’s annexation of Crimea”, *NATO Review*, disponibil la <http://www.nato.int/docu/review/2014/nato-energy-security-running-on-empty/Ukraine-energy-independence-gas-dependence-on-Russia/EN/index.htm>, accesat la data de 14.08.2016.
 56. „US Missile Defense in Eastern Europe: How Russia Will Respond”, *Sputnik*, disponibil la <https://sputniknews.com/military/20160516/1039683754/us-missile-defense-europe-russian-response.html>, accesat la data de 29.08.2016.
 57. VULCAN Dora, „Aeronave militare rusesti riscant de aproape de spatiul romanesc de patru ori in acest an”, *Revista 22*, disponibil la <http://revista22.ro/70253452/aeronave-militare-rusesti-riscant-de-aproape-de-spatiul-romanesc-de-patru-ori-in-acest-an.html>, accesat la data de 08.09.2016.
 58. WESTALL Sylvia, EVANS Dominic, „Russia backs Syrian forces in major assault on insurgents”, *Reuters*, disponibil la <http://uk.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-strikes-idUKKCN0S10BI20151008>, accesat la data de 29.08.2016.

LIMBA OFICIALĂ , O CONDIȚIE SUPREMĂ A STATULUI MODERN

Dr. Marin BUTUC

Căpitan, conferențiar univ., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”,
Chișinău, Republica Moldova. E-mail: butuc.marin@gmail.com

Rezumat: În conformitate cu standardele internaționale, limba oficială a unui stat național reprezintă un element de securitate națională. Dacă vom analiza situația limbii oficiale din Republica Moldova și gradul ei de funcționalitate, vom putea ușor constata, cu regret, că limba istorică nici pe departe nu corespunde statutului de limbă oficială într-un stat național, suveran și independent. După părerea noastră, respectiva stare de lucruri reprezintă nu doar un pericol pur lingvistic, la nivelul corectitudinii funcționării limbii române în Republica Moldova, dar și un pericol la nivel de securitate națională, în cazul în care intențiile propagandistice ale Federației Ruse sunt evidente, prin folosirea unei varietăți largi de canale media, ce vin să discrediteze valori și aspirații subsecvente politicii oficiale a statului. În conformitate cu tezele sociolingvistice, într-un singur stat național nu pot funcționa simultan două limbi de cultură, două limbi literare, fiindcă una o submină pe alta. Astfel, statul respectiv este pus în dificultatea de a promova două culturi naționale; dacă promovează două culturi naționale, statul respectiv este pus în dificultatea de a promova și două politici naționale – ceea ce este, de fapt, un mare paradox.

O atare situație contrazice normele internaționale, prin care este evident că avem un stat național subminat lingvistic, cultural, politic și mediatic. În condițiile actuale, câștigă teritoriu de funcționare nu limba care antrenează numeric cei mai mulți vorbitori, dar limba care deține supremație în domeniul mediatic al statului (de exemplu: funcționalitatea limbii ruse în majoritatea statelor ex-sovietice), limba care dispune de un suport material mult mai mare pentru a fi promovată și care, respectiv, monopolizează presa și sistemul audiovizualului. Din aceste considerente, există necesitatea stringentă de adoptare a unei noi Legislații Lingvistice în Republica Moldova; e nevoie să se elaboreze legi care să fie alinate legităților internaționale de funcționare a unei limbi oficiale într-un stat independent și suveran.

Cuvinte-cheie: limbă literară, limbă națională, limbă de cultură, stat național, legislație lingvistică, spațiu informațional, război hibrid.

Introducere

O limbă literară constituie forma îngrijită și cultivată a unei limbi naționale. Limba literară formează o supravariantă a limbii naționale, caracterizată printr-un sistem de norme fixate în scris, care îi asigură o anumită unitate și stabilitate, precum și caracterul ei cultivat. Limba literară are o sferă largă de funcționare, cuprinzând producțiile și manifestările culturale ale unui popor. Limba literară este limba scrierilor științifice, filosofice, beletristice, este limba presei și a vieții politice, precum și limba folosită în diverse instituții: administrație, școală, teatru, biserică.¹ O limbă literară este o limbă de cultură, iar o limbă de cultură constituie expresia istorică a culturii naționale și religioase. O limbă de cultură este o

¹ Budagov R. A., *Literaturnâe iazâki i iazâkovâe stili*, Vâșșaiia Șkola, Moscova, 1967, pp. 5-6.

limbă care a parcurs toate fazele devenirii, evoluției sale, trecând prin cea mai importantă – faza gramaticalizării¹.

1. Particularități ale funcționării limbii oficiale în Republica Moldova

În conformitate cu standardele internaționale, limba oficială a unui stat național reprezintă un element de securitate națională, precum și simbolistică a statului, alături de drapel, stemă, imn și alte simboluri naționale.

În acest context, analizând situația limbii oficiale din Republica Moldova - limba română și gradul ei de funcționalitate, vom putea ușor constata, cu regret, că limba istorică nici pe departe nu corespunde statutului de limbă oficială într-un stat național, „suveran și independent”² așa cum se numește statul – Republica Moldova. Situația limbii de stat contrazice atât aspirațiile seculare ale poporului cu drept istoric, cât și „continuitatea statalității poporului moldovenesc, în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune”³. Republica Moldova, pe lângă insecuritate energetică, teritorială, etnică ș.a., este caracterizată și de insecuritate la nivel lingvistic. Respectiva situație sociolingvistică este determinată de mai mulți factori. Unul dintre aceștia ar fi tergiversarea adoptării unei noi legislații lingvistice încadrabile noțiunii de stat național. Concomitent, lipsește și o politică lingvistică orientată spre scopul strategic al consolidării statului, ceea ce crează inexistența unei perspicacități, consecvențe și a unei voințe politice în acest sens.

Actualmente, Republica Moldova dispune de o legislație lingvistică care datează de pe timpul URSS-ului. Limba oficială a țării rămâne a fi „protejată” de legi care au fost adoptate pentru o altă formațiune statală – R.S.S. Moldovenească, care era parte a Uniunii Sovietice, aflată în proces de destrămarea⁴. Pentru anul 1989, respectiva legislație constituie o realizare, dar pentru contextul actual - o gravă neconcordanță cu statutul Republicii Moldova, de stat suveran și independent. Legislația în cauză comportă un caracter anacronic și conține o multitudine de omisiuni nejustificate, de cedări de principiu și formulări evazive care permit interpretări duble ale articolelor, prin care se tolerează și chiar se încurajează prin lege necunoașterea și neglijarea limbii de stat⁵. Legislația lingvistică, binevenită pe vremea Uniunii Sovietice, este acum, în fond, contraproductivă. Legile cu privire la funcționarea limbii sunt ignorate și chiar boicotate; există presă majoritar de limbă rusă, posturile de televiziune recepționate pe întreg teritoriul republicii sunt majoritar de limbă rusă, panouri și afișe preponderent în rusă, unități comerciale, întreprinderi, cinematografe care funcționează într-o altă limbă decât cea oficială, instituții care-și perfectează corespondența și actele administrative numai în limba rusă și alte situații în care limba oficială a statului este subminată și subestimată⁶.

După părerea noastră, această stare de lucruri reprezintă nu doar un pericol pur lingvistic, la nivelul corectitudinii funcționării limbii române în Republica Moldova, dar și un pericol la nivel de securitate națională⁷, deoarece într-un singur stat suveran și independent, nu pot funcționa simultan două *limbi de cultură*, două limbi literare.

Atât limba română, cât și limba rusă reprezintă două limbi de cultură, dispunând de același potențial lexico-gramatical și expresiv, dar, în conformitate cu normele internaționale

¹ Munteanu Ș., Țara V., *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 11.

² CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA (adoptată la 29. 07. 94), p. 7

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ Bantoș A., *Situația limbii de stat în Republica Moldova: de jure și de facto*// Limba Română, nr. 9-10, Anul XVIII, Chișinău, 2008, p. 43.

⁵ Bantoș A., *Idem*, p. 44.

⁶ Purice M., *Legislația lingvistică și problemele limbii de stat* // Limba Română, nr. 9-12, Anul XI, Chișinău, 2001, p. 28.

⁷ Ciobanu A., *Reflecții lingvistice*, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 2009, pp. 75-77.

Într-un singur *stat național* nu pot funcționa pe picior de egalitate două limbi de cultură, fiindcă una o constrânge pe alta, la nivel de funcționare. Dacă într-un stat cu un astfel de statut funcționează două limbi de cultură, două limbi naționale, statul respectiv este pus în dificultatea de a promova simultan două culturi naționale; dacă promovează două culturi naționale, statul respectiv este pus în dificultatea de a promova și două politici naționale – *ceea ce este, de fapt, un paradox*. Două culturi și două politici naționale, care sunt promovate într-un singur stat, constituie un fenomen care subminează verticalitatea social-politică a statului și centralismul democratic al țării. Din acest motiv, din perspectiva teoriilor referitoare la statul național, considerăm că funcționarea limbii ruse (deținătoare a 70 % din audiovizual), în paralel cu limba oficială a Republicii Moldova, limba română, constituie o vulnerabilitate. Astăzi, limba rusă funcționează la parametri mult mai largi decât limba oficială, *deși nu este limbă oficială*.

Volumul impunerii de informație în limba rusă reflectă un vast circuit informațional nu doar al Republicii Moldova, dar și al altui stat. În conformitate cu teoriile privind natura sistemică a statului¹, funcționale în literatura de specialitate, *informația* este element „integrator al sistemului statal și atribut indispensabil al conducerii acestuia”². În aceste condiții, oricât de mult ar pretinde emițătorii de informație că aceasta comportă un caracter obiectiv, totuși, în esență, predomină subiectivul, deoarece este un fapt determinat de procesul perfecționării, prin informație socială, a sistemului statal, din care provine, dar și a promovării intereselor economice, de politică externă, geopolitice, regionale etc. ale respectivei țări³, în cazul dat, vorbim de Federația Rusă. Este de menționat faptul că informația socială caracteristică unui stat este diseminată în conformitate cu respectiva tendință firească a celor care o promovează, la mai multe niveluri ale acesteia: informație cu caracter economic, social-politic, tehnic, informație apartenență tuturor formulelor culturale și, nu în ultimul rând, ideologie⁴.

Informația socială a unui stat constituie expresia tuturor particularităților naționale, psiho-sociale, a intereselor și necesităților acestuia. În contextul acestei informații sociale, un caracter specific comportă informația cu conținut social-politic, idiologic, care este elaborată și aleasă de pe anumite poziții - politice, ideologice.

Bunăoară, e cunoscut faptul că, în contextul unor abordări social-politice, filosofice, „omul” este un fenomen social, deoarece constituie un consumator al informației sociale a statului, grupului social, națiunii din care face parte⁵. Analizând situația cetățeanului format într-un *context social național*, în care funcționează două limbi de cultură, două limbi naționale, cetățeanul respectiv este pus în dificultatea de a trăi senzația apartenenței la două culturi naționale și, respectiv, două politici naționale – *ceea ce este, după cum am menționat, un mare paradox*, într-un stat național.

Într-un atare context, apare și o altă problemă, determinată de factorul cantitativ al volumului de informație recepționat într-o altă limbă, decât cea oficială, subvenționată mai mult și nestăvilită în acest sens. Un astfel de factor este determinant, deoarece de volumul și frecvența cu care apare în fața consumatorului social (omul/cetățeanul), depinde statutul său psihosocial ca apartenent al unei națiuni, mentalitate, interese, convingeri social-politice și ideologice. Promovarea informației specifice altui stat, decât țara în care se promovează,

¹ Utilizat cu semnificație juridică: „*Instituție suprastructurală, instrument principal de organizare politică și administrativă prin intermediul căruia se exercită funcționalitatea sistemului social și sunt reglementate relațiile dintre oameni; teritoriul și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație*” (Apud Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009).

² Afanasiev V. G., *Sistemnosti i obșestvo*, Izdatelstvo Politicescoi Literaturî, Moscova, 1980, p. 237.

³ *Ibidem*, p. 238.

⁴ *Ibidem*, p. 238.

⁵ *Ibidem*, pp. 238-239.

poate decredibiliza statul în cauză, poate periclita interesele naționale economice, de politică externă, regionale etc. ale respectivului stat, prin urmare, poate scinda societatea, dacă este orientată către aceste finalități.

Cu atât mai mult, cu cât, în contextul unor amenințări neconvenționale (război hibrid), statul este vulnerabil în fața lor. În acest caz, mijloacele de informare în masă sau cele care asigură circuitul informațional al statului au rolul determinant de perturbare a evoluției firești a țării, fiindcă, la nivel de conținut, furnizorii de informație specifică altui stat au scopul subversiv de a controla gândirea populației statului atacat, prin utilizarea propagandei, campaniilor de intimidare și inducere în eroare. Prin acest gen de război se încearcă de a se impune un control asupra acțiunilor statului, prin intermediul instrumentelor propagandistice. În această ordine de idei, Republica Moldova comportă o vulnerabilitate incontestabilă în fața unor astfel de pericole¹.

Concluzii:

Astfel, subminarea limbii de stat reprezintă o nedreptate, deoarece limba de stat a Republicii Moldova reprezintă limba poporului istoric. Impunerea supremației altei limbi, sub aspectul funcționării, reprezintă nu numai un pericol la nivel de securitate informațională, politică etc., dar și o contrazicere a normelor internaționale, prin care este evident că avem un stat național subminat lingvistic, cultural, politic și informațional. În condițiile actuale, câștigă teritoriu de funcționare nu limba care antrenează numeric cei mai mulți vorbitori, dar limba care deține supremație în domeniul comunicativ-informațional al statului (avem în vedere: funcționalitatea limbii ruse în majoritatea statelor ex-sovietice), limba care dispune de un suport material mult mai mare pentru a fi promovată și care monopolizează presa și sistemul audiovizualului.

În condițiile în care un stat tolerează acest fapt, nu câștigă limba oficială (limba română), ci cea limbă care este subvenționată mai mult (limba rusă). Din aceste considerente, există necesitatea stringentă de adoptare a unei noi Legislații Lingvistice în Republica Moldova; e nevoie să se elaboreze legi care să fie aliniate legităților internaționale de funcționare a unei limbi oficiale într-un stat național, independent și suveran, în care limba oficială constituie o condiție supremă a statului modern.

BIBLIOGRAFIE:

1. AFANASIEV V. G., Sistemnosti i obșestvo, Izdatelstvo Politicescoi Literaturî Moscova, 1980.
2. BANTOȘ A., Situația limbii de stat în Republica Moldova: de jure și de facto// Limba Română, nr. 9-10, Anul XVIII, Chișinău, 2008, pp. 42-46,
3. BUDAGOV R. A., Literaturnâe iazâki i iazâkovâe stili, Vâșșaiia Șkola, Moscova, 1967.
4. CHIFU I., NANTOI O., Război informațional. Tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale "Ion I. C. Brătianu", București, 2016.
5. CIOBANU A., Limba ca factor decisiv în politica națională a statului// Limba Română, nr. 6, Anul XIII, Chișinău, 2003, pp. 24-35.

¹ A se vedea părerea politologului german, profesor la Universitatea „Georg August” din Goettingen, Peter W. Schultze la <http://www.report.md/politic/Peter-W.-Schultze-Impotriva-Moldovei-se-duce-un-razboi-informational-parte-a-razboiului-hibrid-137>

6. CIOBANU A., *Reflecții lingvistice*, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, 2009.
7. CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA (adoptată la 29. 07. 94).
8. MUNTEANU Ș., ȚÂRA V., *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București: 1978.
9. PURICE M., Legislația lingvistică și condițiile însușirii limbii române de către alolingvi// *Limba Română*, nr. 6-10, anul XIII, Chișinău, 2003, pp. 80-85.
10. PURICE M., Legislația lingvistică și problemele limbii de stat// *Limba Română*, nr. 9-12, Anul XI, Chișinău, 2001, pp. 28-33.
11. Interviu acordat de politologul, profesorul german Peter W. Schultze la <http://www.report.md/politic/Peter-W.-Schultze-Impotriva-Moldovei-se-duce-un-razboi-informational-parte-a-razboiului-hibrid-137>.

AMENINȚĂRI NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Diana-Gabriela COJOCARU

Doctorand, SNSPA, E-mail: diana.cojocaru@mfinante.ro

Rezumat: *Corupția în România versus corupția la nivel internațional este descrisă cu ajutorul terorismului, crimei organizate și spălării banilor. În cadrul workshopului „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate” voi prezenta cele trei amenințări naționale și internaționale: terorismul, crima organizată și spălarea banilor, amenințări care fac parte din economia subterană, prezentă atât în România, cât și la nivel global, precum și impactul acestor fenomene nocive în societate. Totodată, scopul lucrării este acela de a identifica aceste amenințări în România și de a evidenția necesitatea de a combate aceste fenomene nocive, fenomene care au motivații sociale și economice. În cadrul prezentării pun accent pe necesitatea combaterii spălării banilor și stopării finanțării terorismului, amenințări care fac parte dintr-un ciclu economic complex care are în centrul său corupția.*

Cuvinte-cheie: *corupție, economie subterană, terorism, spălarea banilor, crimă organizată.*

Introducere

În cadrul acestei lucrări autorul își propune să răspundă concret la o serie de întrebări cu care se confruntă din ce în ce mai des toate statele. Ce presupune economia subterană și cum a luat ea naștere? Care sunt principalele afaceri din spatele acestei forme de economie? Există măsuri de stopare și combatere a acestor fenomene nocive pentru societatea românească? Toate răspunsurile voi încerca să le detaliez în cadrul acestei teze și totodată voi încerca să propun o serie de măsuri legislative care să conducă către o rezolvare, cel puțin pe termen scurt, în ceea ce privește aceste amenințări ale mediului de afaceri și ale întregii economii de piață.

1. De ce România este considerată o economie de piață?

Economia de piață reprezintă un sistem social al diviziunii muncii, fiecare individ în parte urmărind propriul său interes și totodată aceasta nu se „bucură” de intervenția statului în economie. Conceptul de piață este strâns legat de consum întrucât acesta din urmă este pilonul principal în buna funcționare a întregii societăți.

Exista o perioadă în societatea românească, când, despre mafie, trafic de persoane, trafic de droguri, crimă organizată se discuta aidoma ca într-o legendă, de parcă nimeni nu a auzit aceste sintagme decât în alte sfere necunoscute încă până în momentul de față. După perioada tranziției și inclusiv în momentul actual, se vorbește din ce în ce mai des de gulele albe. „Existența economiei subterane nu trebuie ignorată, deoarece negarea declarativă a fenomenului nu presupune eradicarea lui și nu înseamnă că acesta nu există.”¹

Contrabanda cu țigări și alcool, trocurile cu valuta la negru reprezintă cadrul prielnic în care se regăsește evaziunea fiscală, care, este strâns legată de economia subterană. Autoritățile românești duc o luptă împotriva corupției și a economiei subterane însă în centrul

¹ Drăgoi PĂTROI, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*, Editura „Economică”, București, 2006, p.156.

acestor flagele se află de multe ori persoane de altă naționalitate precum chinezii, turcii, arabii, tunisienii, israelieni, iar prinderea acestora este deficitară datorită faptului că unii dintre aceștia procedează ca adevărați experți și cunosc inclusiv vulnerabilitățile sistemului.

2. Economia subterană și efectele acesteia

Economia subterană este formată din toate domeniile ilicite ale economiei, precum: evaziunea fiscală, fraudă fiscală, munca la negru, crimă organizată, terorism, cerșetorie, spălarea banilor. Definiția economiei subterane se rezumă la nedeclararea în totalitate a activității, neînregistrarea în contabilitate, scopul său final fiind acela de a evita taxele aferente către bugetul de stat. Spre deosebire de evaziunea fiscală, care presupune o infracțiune și se rezumă la omiterea prin bună știință a anumitor operațiuni în actele contabile, în cadrul economiei subterane, nici o activitate nu este trecută prin filtrul înregistrărilor.

O piață se constituie ca urmare a cererii și a ofertei. Cel care alege oferta din sfera economiei subterane, la prima vedere, este „atras” de prețul atractiv. Consider că dacă nu ar exista economia subterană nu ar exista piețe, măcelării sau negoț. Comerțul, cum este definit în dicționarul explicativ al limbii și literaturii române, reprezintă un „schimb de produse prin vânzare-cumpărare; ramură a economiei în cadrul căreia se desfășoară circulația mărfurilor ♦ negoț, schimb de mărfuri sau de producțiuni.”²

Așadar, în lipsa economiei subterane, singurii piloni care ar „pierde”, ar fi cei care au o situație materială defavorizată. De obicei, cei cu o situație precară, sunt cei care apelează la economia subterană, atunci când doresc, să cumpere sau să vândă anumite categorii de marfă. Se constată faptul că atât economia vizibilă, cât și cea subterană, acoperă nevoile populației, însă cea din urmă are ca principală caracteristică, prețul mai scăzut. Economia informală se creează din produse contrafăcute sau second-hand, chiar falsuri, calitatea acestora fiind una îndoielnică.

De exemplu, în cazul achiziționării unui telefon mobil, pe piață, se găsesc o serie de persoane care vor dori achiziționarea bunului în regim „second hand”, întrucât vor găsi acest telefon la un preț semnificativ mai mic decât prețul din magazin. Cei care au o atitudine grandilocventă, vor alege achiziționarea telefonului din magazin, întrucât beneficiază de garanție pe o perioadă de 2 ani, și totodată în cazul în care produsul nu mai funcționează în parametrii normali, compania se obligă să remedieze situația.

Așadar, cei care achiziționează un bun, în altfel de regim, decât cel normal, nu vor avea o serie de avantaje, însă vor plăti un preț mai mic pentru acel produs. Din acest punct de vedere, găsesc oportună, economia subterană, întrucât aduce o serie de avantaje persoanelor cu un statut mediu sau sub mediu, de a-și achiziționa o serie de produse pe care nu și le-ar permite în mod normal, doar din prisma faptului că prețul este semnificativ mai mic.

„De-a lungul timpului s-a ajuns la concluzia că economia subterană poate fi benefică atâta timp cât servește bunei desfășurări a mediului economic prin satisfacerea cererii pentru serviciile urbane și micii meșteșugari.”³

În cazul comerțului este deosebit de greu de demonstrat și de cuantificat prezența economiei subterane în acest sector, întrucât bunurile sunt cumpărate și revândute cu rapiditate, iar instituțiile abilitate în urmărirea și anchetarea acestor fapte ilicite, găsesc aproape imposibil să demonstreze în instanță adevărații vinovați. Singurul segment al pieței unde economia subterană se poate proba mai ușor este în cadrul producției, întrucât se urmăresc anumite piste și autoritățile competente găsesc mai ușor dovedirea acestora

² Dicționarul explicativ al limbii române.

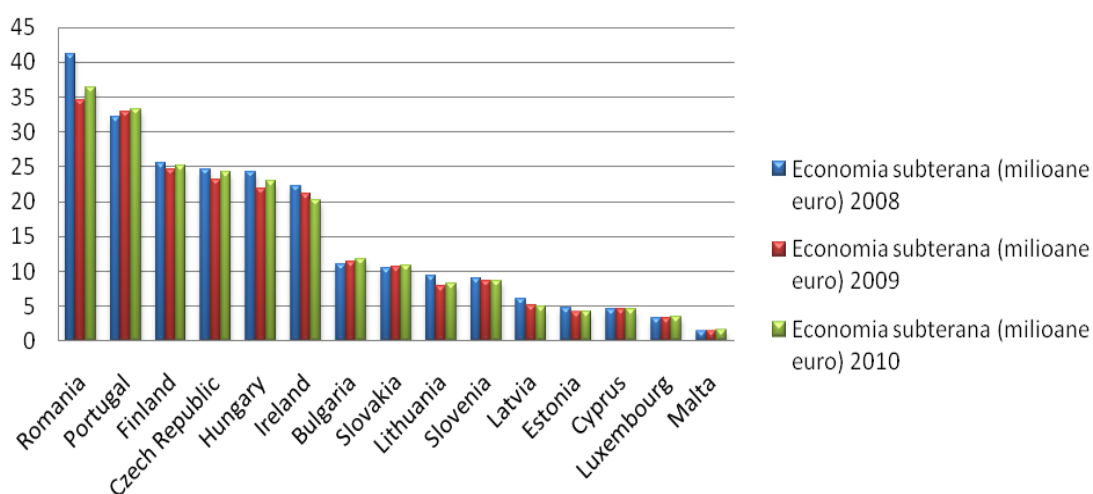
³ Cristina COVACI VOICU, *Îndreptar de economie subterană. Abordarea multidimensională a eșecului raționalității economice*, Editura „ASE”, București, 2015, p. 9.

ulterioară. Totodată în economia subterană un domeniu „cheie” îl reprezintă domeniul construcțiilor.

„Economia subterană este un concept echivoc, care nu este de domeniul măsurabilului și al combaterii sau eradicării. Argumentele aduse în favoarea ideii de incomensurabilitate sunt întocmai limitările unor încercări obsedante de a măsura economia subterană.”⁴

În viziunea profesorului austriac *Friedrich Schneider* economia subterană în anul 2013 este estimată la 30% din PIB. Acest indicator este unul relativ, părerea mea fiind, că economia subterană, are un procent de 10% peste nivelul calculat de către austriac, întrucât există o serie de elemente care nu au fost adăugate și luate în considerare în momentul analizei. Unii autori consideră că economia subterană „ajută” sectoarele slab dezvoltate și micii întreprinzători, întrucât aceștia nu declară nimic tocmai pentru a evita povara fiscală.

Tabel 1 Nivelul economiei subterane în România versus alte țări din UE

Sursă: Realizat de autor pe baza datelor estimate de *Friedrich Schneider* (2008-2010)

O dată cu globalizarea, guvernele naționale și internaționale duc o luptă puternică împotriva economiei subterane, având ca măsură de austeritate, controlul impozitelor. De la apariția leului, s-a creat piața neagră, care reprezintă economia subterană, o parte din populație, care nu a dorit, și nu dorește în continuare să plătească taxe și impozite. Din punct de vedere sociologic, fie se respinge în mod voit din partea anumitor grupuri neplata acestor impozite, fiind considerate peste măsura întreprinzătorilor de a le achita, fie întreprinzătorii care utilizează aceste metode sunt de părere că în trecut au fost cinstiți însă statul nu le-a răspuns conform așteptărilor și se supun unor comportamente de tip revoltă interioară către stat, pe care îl consideră, „un rău suprem”.

Mai există o categorie care este parte componentă a economiei subterane, cei care primesc „protecție” din partea unor anumite grupuri de oameni și sunt favorizați și încurajați să practice acest tip de economie, întrucât ulterior ei vor „servi” unor interese obscure. Această „protecție” este în strânsă legătură cu corupția.

În România, economia subterană cunoaște cauze multiple. Cauzele economiei subterane în viziunea lui Mircea Coșea din perspectiva României le reprezintă:

- moștenirea comunistă și particularitățile comportamentului economic și social;

⁴ Cristina COVACI VOICU, *Îndreptar de economie subterană. Abordarea multidimensională a eșecului raționalității economice*, Editura „ASE”, București, 2015, p. 10.

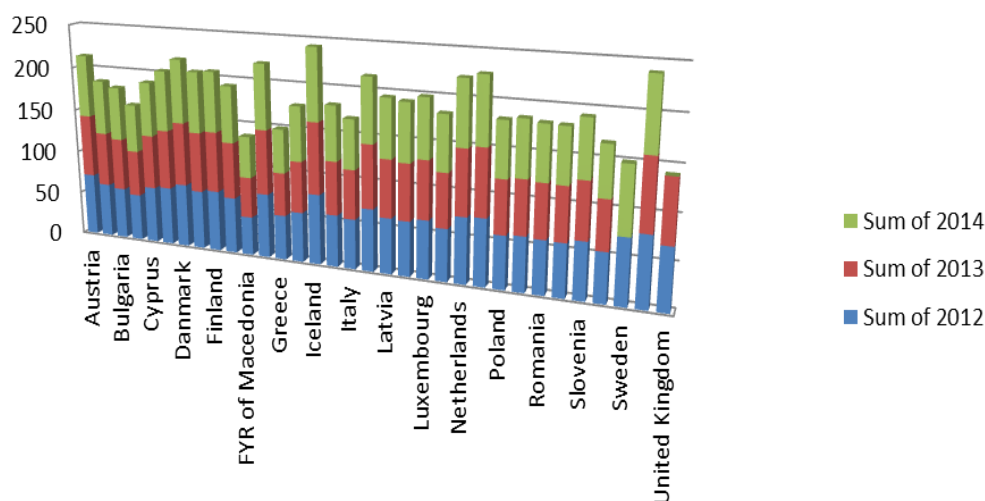
- ingerința statului în economie prin înlocuirea mecanismelor pieței cu măsuri administrative;
- lipsa de competență și de eficiență a administrației publice;
- lipsa de transparență în procesul privatizării și al utilizării fondurilor rezultate din privatizare;
- insuficientă atenție acordată respectării și garantării proprietății private;
- o fiscalitate descurajatoare pentru mediul de afaceri și un sistem fiscal complicat;
- fragilitatea mecanismului de supraveghere al Băncii Naționale;
- instabilitatea cadrului legislativ;
- clientelismul politic.”⁵

În categoria economiei subterane se înscriu: munca la negru, activitățile criminale, fraudă fiscală, evaziunea fiscală, traficul de armament, traficul de droguri, traficul de persoane, prostituția, întrucât aceste categorii de infracțiuni sunt purtătoare de venit, însă veniturile lor nu sunt declarate.

2.1. Munca la negru

Termenul de muncă la negru, trece de multe ori în sfera cripticului, statisticile oferite de Banca Mondială și de Eurostat, clasând România, alături de Bulgaria, la una dintre cele mai scăzute rate aferente forței de muncă, după cum se poate observa și în tabelul de mai jos. Cel mai scăzut indicator se regăsește inclusiv în țări precum: Italia, Cipru, Republica Macedonia, însă cel mai scăzut procent din Uniunea Europeană este alocat Greciei. Deși aceste statistici indică un procent al României în cuantum de 61,0 %, mai există o categorie de persoane care ocupă un loc de muncă, însă nu au contract de muncă, pentru a figura în această analiză.

Tabelul 2 Rata ocupării forței de muncă, categoria de vârstă cuprinsă între 15 și 64 de ani, 2004-2014 (%)

Sursă: Realizat de autor pe baza datelor Eurostat (2012-2014)

Munca la negru este utilizată pentru a eluda bugetul consolidat al statului, prin neplata contribuțiilor datorate la stat, ca urmare a angajării. Contribuțiile datorate de angajator pentru fiecare angajat în parte, în România, sunt formate din (CASS-5,2%, Șomaj-0,5%, CAS Condiții normale-15,8%, FNUASS- 0,85%, Fond de risc și accidente-0,4% și Fond de creanțe

⁵ Mircea COȘEA, *România Subterană*, Editura „Tribuna Economică”, București, 2003, p.145.

salariale 0,25%). Contribuțiile sunt semnificative pentru o întreprindere sau o societate care figurează cu peste 1000 de angajați. Aceștia preferă să angajeze cu un contract de muncă pe un salariu minim pe economie iar o parte din bani să fie înmânați în numerar, astfel evitând plata impozitelor și a taxelor aferente.

Grupurile de indivizi care utilizează această practică se abat de la reguli, încălcând legislația muncii și cea fiscală. „Unii economiști consideră că se poate discuta, ca și în cazul șomajului, chiar de o rată naturală a economiei subterane (sub care se poate aprecia că aceasta nu exercită nici o influență negativă asupra indicatorilor macroeconomici), deși metodologia evaluării cantitative a acesteia este extrem de incertă și nu are la bază reguli și principii fundamentate științific.”⁶

Piața forței de muncă din România a căpătat noi dimensiuni, ca urmare a tranziției economice. Faptul că populația a început să se diminueze cât și privatizarea și restructurarea multor instituții după anul 1989, a dus la pierderea locurilor de muncă. Vulnerabilitatea, în acest caz este reprezentată de migrație, întrucât marea majoritate a populației, după tranziție, găsindu-se în imposibilitatea găsirii unui loc de muncă, au preferat să migreze către noi centre financiare din Europa, pentru a-și găsi un loc de muncă bine plătit. Așadar, sunt de părere că, principalele vulnerabilități ale muncii la negru sunt: îmbătrânirea populației, educația și emigrația.

„Soluția muncii „la negru” reprezintă opțiunea de a supraviețui, iar utilitatea ei constă în degrevarea bugetului de stat, de un efort financiar considerabil pe care l-ar presupune protecția socială a celor care lucrează fără forme legale”⁷. Consider că piața muncii din România s-ar echilibra cu o cerere și o ofertă egală, cererea constând în pregătire constantă, de lungă durată, o educație cu un nivel ridicat și o ofertă pe măsura pregătirii. Principalul inconvenient la ora actuală îl reprezintă oferta inegală, care este oferită de angajator, salarii care nu sunt pe măsura așteptărilor, acesta fiind motivul primordial pentru care, persoanele cu studii superioare și nu numai, aleg să migreze către centre mai dezvoltate care le oferă un salariu acceptabil, pe măsura așteptărilor. O nouă legislație în ceea ce privește piața muncii ar putea să absoarbă inechitățile existente în acest segment.

2.2. Activitățile criminale

„Economia necontabilizată este un flagel al lumii moderne asociat cu criminalitatea economică, crima organizată, piața drogurilor, a falsurilor.”⁸

„Criminalitatea transnațională are o dimensiune internațională care înseamnă că un grup criminal acționează pe teritoriul mai multor state, o dimensiune transnațională care se referă la cooperarea pe care grupurile criminale de diferite naționalități o realizează între ele pentru a controla anumite piețe. Scopul fundamental al structurilor criminalității organizate îl reprezintă capitalizarea continuă, respectiv acumularea de resurse prin mijloace ilegale, fiind vizate îndeosebi domeniile tradiționale (trafic de droguri, contrabandă, evaziune fiscală, șantaj etc.) cât și domeniile de noutate (terorism, trafic de armament, de persoane, privatizări, societăți de valori mobiliare etc.).”⁹ Scopul final al criminalității transnaționale îl reprezintă acumularea puterii la nivel internațional a grupurilor mafiotice cât și a fondurilor bănești pe căi ilegale.

⁶ Drăgoi PĂTROI, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*, Editura „Economică”, București, 2006, pp.150.

⁷ Drăgoi PĂTROI, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*, Editura „Economică”, București, 2006, pp.153.

⁸ Cristina COVACI VOICU, *Îndreptar de economie subterană. Abordarea multidimensională a eșecului raționalității economice*, Editura „ASE”, București, 201, pp.18.

⁹ Adrian IACOB, *Conceptul de criminalitate organizată în dreptul european*, Site: <http://fs.procuror.ro>.

3. Spălarea banilor

„Există informații că și în antichitate unii comercianți își ascundeau averile obținute mai mult sau mai puțin cinstit, investindu-le în alte provincii sau state, unde nu erau întrebați cum le-au obținut.”¹⁰

„La începutul secolului XX, atunci când SUA a proclamat prohibiția alcoolului și interzicerea jocurilor de noroc, au fost create condiții de obținere de către cei care încălcau această lege a unor cantități imense de numerar, care ar fi produs dificultăți în justificarea originii. De aceea, acești întreprinzători s-au orientat spre deschiderea unor afaceri care presupuneau utilizarea unor sume mari în numerar.”¹¹

„Strategiile de spălare a banilor includ tranzacții care, prin volum, sunt foarte profitabile și atractive pentru instituțiile financiar legale.”¹². „Din moment ce băncile sunt bune și facilitează afacerile oamenilor onești, deci, ele sunt importante și pentru criminali și spălătorii de bani, din aceleași motive.”¹³

Așadar, putem concluziona că instituțiile de credit „joacă” un rol deosebit de important în egală măsură și pentru persoanele care conduc o afacere în mod corect, respectând legile din țara în care își desfășoară activitatea, cât și pentru spălătorii de bani, care caută orice modalitate pentru a-și spăla fondurile provenite din căi ilicite.

„Spălarea banilor este un act care vizează veniturile obținute din astfel de infracțiuni, putând fi definită ca orice acțiune de ascundere, camuflare, achiziție, posesie, folosire, investire, mișcare, păstrare sau transfer de proprietate căreia legea îi conferă în mod expres statut de infracțiune.”¹⁴

Ulterior, acest fenomen s-a extins inclusiv în România. În România, fenomenul spălării banilor se supune Legii nr.656 din 07.12.2002, Republicată pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor, precum și pentru instruirea unor măsuri de prevenire și combatere a finanțării terorismului.

Deși spălarea banilor, ca infracțiune, conform legii 656/2002 se pedepsește de la 3 ani la 12 ani în funcție de gravitatea actului ilicit comis, spălătorii de bani nu par a se alerta cu privire la aceste procedee de sancționare, aceștia tratând această infracțiune ca fiind o activitate curentă.

În această lume învăluită a mafiei, cele două grupuri (spălătorul) și beneficiarul real al fondurilor, își explică de la început care sunt cerințele și acțiunea se desfășoară precum un contract bine stabilit. Beneficiarul fondurilor, nu este întotdeauna cel care se ocupă de „spălarea” propriu-zisă, de cele mai multe ori, acesta contractează o persoană cu experiență pentru a se ocupa de întreaga operațiune. Confidențialitatea și veridicitatea faptelor reprezintă cele două atribute primordiale pentru încheierea unui contract de acest tip. Termenii contractului sunt foarte specifici iar orice omitere poate avea repercursiuni grave pe viitor. Reciclatorul este cel care efectuează demersurile necesare de plasare a fondurilor într-un centru offshore iar ulterior beneficiarul real este cel care le „controlează”. Scopul final al „spălării banilor” îl reprezintă reintroducerea fondurilor ilicite în societate, oferind aparența de legalitate.

¹⁰ Ștefan POPA și Gheorghe DRĂGAN, *Spălarea banilor și finanțarea terorismului-amenințări planetare pe rute financiare*, Editura „Expert”, București, 2005, p. 9.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Ștefan POPA și Gheorghe DRĂGAN, *Spălarea banilor și finanțarea terorismului-amenințări planetare pe rute financiare*, Editura „Expert”, București, 2005, p.10.

¹³ John MADINGER, *Money Laundering A Guide for Criminal Investigators*, Ediția a III-a, CRC Press, New York, 2012, p.139.

¹⁴ Ștefan POPA și Gheorghe DRĂGAN, *Spălarea banilor și finanțarea terorismului-amenințări planetare pe rute financiare*, Editura „Expert”, București, 2005, p.10

4. Terorismul internațional

Scopul autorului cu privire la terorismul internațional este înțelegerea acestui flagel toxic pentru economia globală din punct de vedere ideologic, religios, cultural și social și motivele pentru care anumite grupuri de oameni aleg să se alăture acestui fenomen nociv.

Terorismul reprezintă una dintre amenințările principale ale Uniunii Europene din ultima perioadă și consider că este important înțelegerea noțiunilor elementare ale acestuia cât și imboldul care „împinge” către terorism, precum și scopul final al acestor acțiuni devastatoare la nivel internațional.

Din punct de vedere istoric, terorismul apare cu precădere după Răzbiul Rece (1947-1991), ca urmare a tensiunilor și confruntărilor ideologice și politice la nivel mondial. Cauzele acestui fenomen sunt sărăcia, șomajul, lipsa educației, nedreptatea generală, așadar într-o viziune comună a celor prezentate mai sus, globalizarea. Globalizarea a ajutat terorismul, în primul rând, să se dezvolte din punct de vedere tehnologic, în al doilea rând, să se finanțeze din punct de vedere economic, urmând, ca ulterior să se extindă. După criza economică mondială începută în anul 2008, care a afectat întregul Occident, statele au început un război pentru supremația mondială.

Globalizarea „servește” interesului propriu al anumitor grupuri de oameni, cu o anumită influență politică. Acest „întreg” presupune puterea alocată celor puternici, de a beneficia de pe urma celor slabi. Acest declin politic și social se formează în jurul intereselor private.

După atacurile din 11 septembrie 2001 împotriva Statelor Unite ale Americii, este prima dată când s-a vorbit de terorism și totodată din acel moment fenomenul a căpătat o amploare enormă la nivel global, specialiștii în domeniu, cercetând care sunt cauzele care au condus către această formă de violență și totodată care este soluția pentru stoparea acestuia.

Din acel moment, populația a început să conștientizeze pericolul terorismului și totodată să se documenteze, cu privire la acest fenomen. De la acea dată, până în zilele noastre, fenomenul a căpătat din ce în ce mai multe conotații iar lupta împotriva lui este din ce în ce mai angrenată. Ca urmare a atentatelor din aceea vreme, prinderea teroriștilor a devenit o meserie în sine, începând de la FBI și CIA, până la organele competente din cadrul României, precum DIICOT, SRI, SIE. Aceștia recrutează persoane cu o vastă experiență, având un profil specific și ulterior le integrează în diverse medii, care reprezintă o amenințare pentru securitatea țării respective.

Departamentul de Stat al SUA utilizează următoarea definiție în ceea ce privește „termenul” terorism. Terorismul „înseamnă violență premeditată, motivată politic comisă împotriva unor ținte non-combatante de către grupurile de sub-naționale sau agenți clandestini, pentru a influența un public.”¹⁵

Consider că terorismul este strâns legat de mediul economic, întrucât el se finanțează din diverse locuri. Fenomenul de spălare a banilor și traficul de arme reprezintă două flagele importante care conduc către terorism. În primul rând, terorismul este văzut ca o activitate care ține de sfera economică, fiind considerată o activitate ilicită, care încalcă în special un drept fundamental al omului și anume, dreptul la viață. Totodată se consideră că acest flagel al terorismului este lipsit de concepții filozofice și morale și în același timp este lipsit de obiective politice. Conform dicționarului explicativ al limbii române terorismul reprezintă „Totalitatea actelor intenționate de violență comise de un grup sau de o organizație pentru a provoca o teamă generalizată și pentru atingerea unor scopuri politice”¹⁶.

Din punct de vedere sociologic, cel mai probabil, există o serie de categorii de persoane care apelează la terorism, întrucât consideră că este singura variantă plauzibilă, întrucât familiile lor au murit, ca urmare a unor nedreptăți, comise de către diverse state, fie

¹⁵ Definiție dată de Departamentul de stat al SUA, 2002.

¹⁶ Dicționarul explicativ al limbii române.

cea de-a doua categorie de persoane care au în personalitatea lor, dorința de a ucide, de a crea revolte. Ambele categorii de persoane sunt la fel de periculoase, întrucât acestea împreună formează un întreg. Cea de-a treia ipoteză, reprezintă motive religioase.

Atacurile sunt din ce în ce mai accentuate, în ultima perioadă către Franța, datorită faptului că, în trecut, coloniile franceze au încercat stăpânirea tuturor teritoriilor. Se vorbește din ce în ce mai des de adevăratele motive pentru care Franța este amenințată în permanență de acest flagel, numit terorism. Dacă primele generații s-au adaptat condițiilor, ca urmare a colonizării, se pare că generațiile următoare, nu suportă ideea ca alte state să le conducă. Pentru a se răzbuna, teroriștii își fixează anumite puncte strategice dintr-o țară, în special, locuri foarte aglomerate și doresc să devasteze acea zonă. De obicei țintele sunt alese și în funcție de controlul efectuat de autoritățile de securitate, pentru a le „reuși” operațiunea.

4.1. Nivelul scăzut al educației

Nivelul scăzut al educației cât și sărăcia „împing” către terorism. Datorită faptului că activitatea teroristă poate procura o serie de venituri rapide prin (răpire, cerșetorie, sume de bani plătite de către familiile persoanelor sechestrate), caracterul uman al anumitor grupuri de oameni, din dorința lor de îmbogățire rapidă, aleg această formă de teroare. Așadar, de multe ori, scopul primordial este adoptat, ca urmare, a unor necesități pur economice.

Examinăm gradul de educație, întrucât educația îți oferă conștientizarea acestui fenomen, implicațiile și repercursiunile ulterioare. Lipsa unor venituri stabile poate atrage indivizii către aceste organizații violente. Totodată, subliniem faptul că, din momentul în care un individ alege să facă parte dintr-o grupare teroristă, alegerea este o opțiune permanentă cu reguli clare și bine definite. Eventuala ieșire din acest spațiu violent poate cauza inclusiv moartea acestuia.

O dată cu globalizarea, în statele lumii se dorește o cultură religioasă comună și anume cea occidentală. În aceste condiții se diminuează încrederea în celelalte culturi și fiecare religie, declară război dur celorlalte, pentru putere și supremația finală. În aceste condiții, putem vorbi de putere, ca un pilon principal în cazul fenomenului de terorism, putere din punct de vedere economic, militar și politic.

Această cauză se datorează faptului că după cel de-al doilea Război Mondial, o parte din state au început să ia amploare și să se dezvolte mai rapid decât altele. La acest nivel se află și România, unele statistici admitând faptul că suntem printre ultimele poziții din punct de vedere al dezvoltării în Uniunea Europeană alături de Bulgaria.

Concluzii

Economia subterană, alături de fenomenul de spălare a banilor și terorismul internațional reprezintă probleme actuale ale populației, atât în cadrul României, cât și la nivel internațional. Toate aceste fenomene nocive pentru societate, alături de fenomenul corupției trebuie analizate cu prudență, iar autoritățile abilitate în România, cu prinderea infractorilor, care comit aceste ilegalități, trebuie susținute și încurajate pentru a continua lupta împotriva acestora și inclusiv diminuarea lor.

Propunerea autorului este aceea de a constitui o nouă organizație care să cuprindă toate aceste probleme actuale - economie subterană, corupție, spălarea banilor și terorism, instituție organizată atât din profesioniștii din cadrul ministerelor abilitate, cât și din cadrul Serviciului Român de Informații și inclusiv specialiști din cadrul Agenției Naționale de Administrare Fiscală. Deci, o instituție nou formată care să vizeze toate segmentele prezentate mai sus și să încerce pe cât posibil remedierea acestora. Economia unei țări va funcționa într-un mod cât se poate de normal dacă statul împreună cu instituțiile sale dorește capitularea fenomenelor nocive din societate.

Totodată, consider oportun, o revizuire la nivelul guvernului României a politicilor fiscale, pentru a diminua economia subterană prezentă în România în momentul actual și cei care „practică” economia subterană să se orienteze către cea normală, oficială. O ultimă propunere, din partea autorului, vizează o nouă legislație în ceea ce privește piața muncii care ar putea să absoarbă inechitățile existente în acest segment.

BIBLIOGRAFIE:

1. COȘEA, Mircea, *România Subterană*, Editura Tribuna Economică, București, 2003.
2. COVACI VOICU, Cristina, *Îndreptar de economie subterană. Abordarea multidimensională a eșecului raționalității economice*, Editura ASE, București, 2015.
3. DEFFARGES, Thierry, *Sur la nature et les causes du terrorisme. Une revue de la littérature économique*, Revue Tiers Monde 2003/2 (nr. 174), disponibil la :Site: <https://www.cairn.info/revue-tiers-monde-2003-2-page-369.htm>, data accesării: 11.07.2016.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei Române, 1992.
5. EL KHADIR, Mahmoud, *Le terrorisme. Les causes et les remedes*, disponibil la: <http://www.memoireonline.com/01/07/330/le-terrorisme-les-causes-et-les-remedes.html>, data accesării: 21.07.2016.
6. IACOB, Adrian *Conceptul de criminalitate organizată în dreptul european*, disponibil la: <http://fs.procuror.ro/1fe13917596cfa50d52ae4f335a08a.pdf>, data accesării: 27.08.2016.
7. IVAN, Sorina, disponibil la: <http://legestart.ro/obligatii-exclusiv-ale-angajatorului-i-contributia-pentru-concedii-si-indemnizatii-de-asigurari-sociale-de-sanatate/>, data accesării: 01.08.2016.
8. MADINGER, John, *Money Laundering A Guide for Criminal Investigators*, Ediția a III-a, CRC Press, New Work, 2012.
9. PĂTROI, Drăgoi, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*, Editura Economică, București, 2006.
10. POPA, Ștefan, și Gheorghe Drăgan, *Spălarea banilor și finanțarea terorismului-amenințări planetare pe rute financiare*, Editura Expert, București, 2005.

SEMNIFICAȚIILE COMUNICĂRII – DE LA CONSTRUIREA IDENTITĂȚII INDIVIDUALE LA SECURITATEA NAȚIONALĂ

Ciprian PRIPOAE-ȘERBĂNESCU

Locotenent colonel, doctorand la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”
domeniul “Informații și securitate națională”, București.

E-mail: ciprianpripoe@yahoo.co.uk

Rezumat: *Lucrarea de față își propune să exploreze potențialele corelații dintre identitatea individuală și riscurile și vulnerabilitățile securității naționale, folosind fenomenul comunicării drept numitor comun. Sunt detaliate diferite aspecte ale identității individuale pentru a realiza o mai bună corelare și înțelegere a diverselor dimensiuni și definiții ale securității naționale. Un accent deosebit este pus pe caracteristicile inconștiente ale diferitelor forme de comunicare. Se va detalia aspectul influențării din fenomenele comunicaționale, de la primele momente ale educației individului până la dimensiunea persuasivă a comunicării în masă și posibilul impact al acestora asupra securității naționale.*

Cuvinte-cheie: *comunicare, identitate individuală, inconștient, influențare socială, securitatea națională, asimetrie.*

Introducere

Așa cum indică Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015 – 2019, „în actualul context, pe lângă cunoașterea riscurilor și amenințărilor, sub toate aspectele - surse, forme de manifestare, mijloace, tehnici - dezvoltarea capacității de anticipare, bazată pe cunoaștere și educație este fundamentală”¹. Iar acest rol, de cunoaștere și educație, îi revine primordial mediului academic, ca spațiu privilegiat de reflecție, favorabil receptării, analizei și integrării tuturor aspectelor particulare ale diferitelor domenii și abordări ale securității, proces finalizat cu diseminarea rezultatelor. Consider că, prin concluziile propuse, acest articol poate contribui la o mai bună înțelegere a tuturor fațetelor fenomenului amenințărilor *asimetrice* la adresa securității naționale, aspect menționat în Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015 – 2019².

În secolul al XXI-lea, definiția securității a marcat o trecere de la aspectele preponderent statale către cele individuale, de la o definire centrată pe forță și acțiune militară către modalități de influență *soft*, de natură economică, ideologică sau *identitară*, folosind implicit instrumente de natură informațională, comunicațională. Aceste ultime tipuri de mijloace subliniază drept obiect de referință al securității tocmai *identitatea* unei colectivități, securitate ce poate fi compromisă pe linia prezervării consistenței și a continuității identitare. Chiar dacă, în majoritatea abordărilor teoretice, conceptul securității este definit prin dimensiunile sale militare, politice, economice, de mediu și de resurse energetice, ne propunem să subliniem importanța primordială a dimensiunii societal-identitare pentru securitatea națională. În acest sens, vom analiza diferitele straturi ale identității individuale ale membrilor unei comunități, modul lor de constituire și semnificația raporturilor dintre aceste straturi cu națiunea, naționalul și organizarea statală. Va fi discutată sintagma stat național și legătura dintre securitatea acestuia și identitatea individuală a cetățenilor, precum și utilizarea

¹ *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015 – 2019*, p. 18.

² *Ibidem*, p. 9.

diverselor forme de comunicare în masă ca instrumente de influență și alterare a raporturilor dintre diversele straturi ale identității individuale. Prin argumentele aduse, sperăm la reevaluarea necesității unei abordări psihologice a explicării constituirii, continuității și funcționării statului național, ca formă optimă de exprimare a diverselor aspecte ale identității individuale.

1. Identitatea colectivă și statul național – determinism, relații și semnificații

Nevoia de legătură cu semenii și de apartenență a individului la un grup sau comunitate sunt recunoscute drept nevoi psihologice fundamentale, care creează premisele existenței și cooperării sociale. Prin continua raportare la mediu, ne individualizăm și ne cristalizăm o identitate, care are inițial un nucleu determinat predominant biologic (temperament, gen, rasă), ce formează aspectele moștenite. Aceste aspecte, pe parcursul dezvoltării și al educației, în interacțiune cu ceilalți, se vor îmbogăți și rafina cu dimensiunea caracterială (aspecte dobândite). Astfel, vor apărea opțiuni, înalt individualizate față de diverse aspecte ale vieții, de la atitudinea față de semenii până la convingeri morale și orientări subiective stabile manifestate în conținutul idealurilor, aspirațiilor și al activităților zilnice, casnice și mai ales profesionale.

Funcționarea biologică și determinismul interacțional conduc la conturarea mai multor dimensiuni, aspecte ale identității, făcând ca aceasta să fie pe cât de fluidă, pe atât de disputată. Raportându-ne la criteriul vizibilității, putem afirma că identitatea este definită, pe de o parte, de aspectul fizic, limbaj și de acțiuni, obiceiuri zilnice (identitatea practică-comportamentală). Pe de altă parte, identitatea are o dimensiune invizibilă, conturată de preferințe și de identificarea cu diverse aspecte ale realității sociale. Un element util în analiza diverselor aspecte identitare este teoria lui Geert Hofstede³ asupra dimensiunilor culturale specifice diverselor națiuni. Cele șase dimensiuni conțin explicit sau indirect referințe la aspecte fundamentale care determină structurarea și continuitatea unei comunități, fie și la nivel național. Astfel, gradul de individualism, atitudinea față de ierarhie și putere, competitivitatea, toleranța, orientarea pe termen lung sunt variabile culturale ce-și au originea în dimensiunea practică a identității, dar care determină aspecte esențiale, ce țin de dobândirea și transmiterea valorilor, disponibilitatea de a construi relații sociale orientate spre scopuri, instituții și idealuri comune.

Ce face însă ca, dincolo de limbă și apartenența la un anumit areal geografic, cei mai mulți dintre indivizi să folosească, mai mult sau mai puțin, în propria definiție, elemente ce țin de etnie și apartenența la un stat național ? Încercând să răspundem la această întrebare, vom așeza problematica identității în raport direct cu formarea națiunilor, a statului național.

Datorită calităților sale predictive, una din cele mai utile abordări ale procesului de apariție a națiunilor este cea etno-simbolică. Părintele acestei abordări, Anthony D. Smith, susține că originea națiunilor trebuie căutată cu necesitate în grupurile etnice⁴. În perspectiva etno-simbolică, națiunea este un grup social cu caracter istoric, al cărui element central, ce-i dă continuitate și persistență, este cultura (mituri, obiceiuri, amintiri, ritualuri, tradiții, simboluri) asociată unui teritoriu și trecut comun. Autorul subliniază importanța fundamentală în construirea identității etnice și naționale a *afinităților* culturale în detrimentul legăturilor fizice sau a celor de rudenie. Aceste afinități ghidează cristalizarea structurilor sociale, interacțiunea membrilor și orientarea lor către scopuri și activități colective. Ceea ce conduce la menținerea unei anumite identități naționale este continua *identificare* a indivizilor cu o moștenire culturală distinctă. Smith merge mai departe și identifică trei factori care au creat

³ Geert Hofstede, *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values* (2nd ed.). SAGE Publications, Beverly Hills, 1984, p. 34.

⁴ Anthony Smith, *Nationalism and Modernism*, Routledge, 1998, p. 192.

premisele de transformare a comunităților etnice în națiuni⁵. Astfel, diviziunea muncii, controlul politic-administrativ și coordonarea culturală sunt considerate revoluții ce au condus progresiv la standardizare legislativă, teritorializare, la o centralizare și uniformizare culturală sub forma unei culturi publice, suveranitate, liberate de exprimare și participare la viața socială și politică. Semnificativ pentru demersul nostru, pe fondul specificității gândirii ca proces psihic individual ce favorizează operațiile cu clase și categorizarea, diviziunea muncii a contribuit, din punct de vedere socio-relațional, la apariția *claselor* și *categoriilor* sociale.

Modul de constituire a națiunilor, dar și elementele care condiționează continuitatea unei astfel de colectivități, ne apropie de răspunsul la întrebarea noastră și poate explica pasiunile și îngrijorările pe care le evocă. Ceea ce pare să contribuie la persistența istorică a națiunilor, dincolo de o anumită inerție a instituțiilor național reprezentative, sunt tocmai elementele de civilizație, simbolurile și credințele⁶, care evocă un trecut comun și care, mai mult, par să prezică un *destin comun* a celor care le împărtășesc. Putem spune, astfel, că indivizii își proiectează existența individuală limitată temporal într-o ființă comună, atemporală, al cărei trecut se pierde în negura timpului, cu un viitor pe care doar degradarea mediului sau globalizarea pare să-l amenințe. Dintr-o perspectivă psihanalitică⁷, putem afirma că, la fel cum copiii proiectează idealuri de omnipotență asupra părinților, în mod similar, indivizii proiectează nevoi psihologice asupra comunității supraordonate, realizând, în acest fel, o operațiune psihică de tip compensator în vederea diminuării angoasei de perisabilitate.

Abordând problema din perspectiva limitelor, putem afirma că, în funcție de capacitatea de simbolizare a indivizilor, limitele de care indivizii au nevoie în conturarea identității personale, variază de la limite interne, mentale, permeabile și fluide, la limite vizibile, obiective sub forma granițelor fizice dintre națiuni. Datorită angoaselor, imaginarului și funcționării inconștiente, vom fi întotdeauna împinși către mișcări psihice interne de natură regresiv-identificatorie. Astfel, ne identificăm cu indivizi, clase, sau structuri, fie că este vorba de idoli, eroi, echipe naționale sau instituții. Acestea servesc atât nevoilor de sens, de apartenență și de incluziune, cât și celor de competiție și chiar conflict. Tocmai în această ambivalență rezidă durabilitatea unor astfel de procese și structuri.

Putem afirma că, în contextul anterior menționat, al celor trei tipuri de revoluții, națiunea a devenit, după trib, clan, orașe-state sau imperii, „obiectul” util și necesar de proiecție unor nevoi psihologice. Astfel, revenind la identitate, națiunea oferă individului posibilitatea de apartenență și de identificare cu caracteristicile, trăsăturile și calitățile unei *clase* și comunități mai largi, conținătoare, cu o identitate aproape indisputabilă, opozabilă doar altor națiuni. Considerăm că aceste mecanisme, preponderent inconștiente de interiorizare sau de deplasare a trăirilor de la individ la clase și categorii mai largi, în acest caz națiunea, o existență invizibilă și imaginată⁸, au potențialul explicativ necesar pentru a putea înțelege abandonarea intereselor particular-individuale și manifestarea actelor de devotament, loialitate, solidaritate, eroism, sacrificiu și, în general, de rezistență față de orice act perceput a fi orientat împotriva existenței unei ființe comune, națiunea. Natura acestor mecanisme psihologice le face „mai primare”, rezistente la introspecție, investigare, critică și, mai ales, durabile în timp.

Este necesar să precizăm că identificarea cu o anumită clasă, categorie conduce, cel mai adesea, la simplificarea complexității unei identități și la *etichetare*. Deși este evident că ceea ce contribuie la o definire practică a identității, activitățile și rutinele zilnice, sunt

⁵ Anthony Smith, *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity*, Oxford University Press, 2004, p. 24.

⁶ un rol special îl ocupă credințele religioase ce transcend limitele individualului.

⁷ faptul că se regăsește și funcționează în fiecare individ, dobândind astfel caracter de masă, poate fi o tentație în a folosi explicații sociologice.

⁸ imaginat nu este echivalent cu ireal ci subliniază faptul ca indivizii cred în existența unei legături între aparținătorii acestor comunități fără a fi în contact cu toți membrii ei.

cvasiuniversale, semnificația atribuită prin categorizare (nu mănâncă carne de porc, deci, este musulman) a condus nu la doar la o percepere favorabilă a diversității, ci și la interpretări de opozabilitate, antagonism și conflict.

O națiune este un organism viu, care își elaborează și interpretează în continuu elementele de cultură. Pe de altă, parte statul național este definit de structuri și instituții ce funcționează atât ca simboluri, dar și ca instrumente de armonizare a funcționării diverselor clase și categorii sociale pe baze material-economice către un proiect comun, ce vizează susținerea nevoilor și intereselor fiecărui cetățean. În acest context, devine semnificativ să interogăm dacă actualele transformări specifice acestei etape a globalizării (libertatea de mișcare, migrația, hiper-tehnologizarea, relocarea capacităților de producție fiind doar câteva) pot fi integrate pe linia transformării continue și inevitabile a identității unei națiuni sau pot constitui momente de discontinuitate cu potențial de a eroda sau chiar dizolva statele cu caracter național.

2. Rolul comunicării în stabilirea raporturilor individ-societate

Comunicarea are rolul de a aduce mai aproape indivizii pentru a-și împărtăși experiențele trăite prin cuvinte. Această apropiere dintre membrii unei comunități servește în ponderi diferite, în funcție de vârstă și epocă, diferitelor nevoi psihologice individuale. La un capăt al continuumului, avem nevoi de natură pur reprezentational-simbolică; la celălalt capăt, vom regăsi asocierea indivizilor în vederea îmbunătățirii șanselor de reușită în fața dificultăților, incertitudinilor sau chiar a pericolelor resimțite a periclita securitatea membrilor acelei comunități.

Dacă, la început, comunicarea era preponderent orală, dezvoltarea ulterioară a societăților și a tehnologiei a transformat comunicarea într-o referință neperisabilă și o interfață între subiecții din varii domenii și preocupări. Urmărind dezvoltările teoretice ale Marciei Cavell⁹, putem afirma că limbajul, în toate formele, conține în proporții variabile elemente despre realitatea fizică externă și experiența intern subiectivă. Iată de ce determinismul psihologic trebuie să fie pus în prim planul abordărilor fenomenului comunicării – datorită caracterului triangular în *semnificarea* informației, aspectului dialogal al existenței umane dar și datorită posturii interpretative, pe care o are mintea umană. În sens invers, comunicarea este esențială în înțelegerea modului de cristalizare a sinelui individual, a sentimentului de comuniune și apartenență la comunitate ori de interacțiune simbolică și de influențare.

Prin complexitate, profunzime și potențial explicativ, cele mai utile teorii psihologice asupra înțelegerii trecerii individului de la o existență nediferențiată psihologic, cu o identitate preponderent biologică, la una socială, interacțional-simbolică, sunt teoriile de inspirație psihodinamică asupra atașamentului¹⁰. Aceste teorii sunt utile și în înțelegerea modului de apariție și a semnificației limbajului, a comunicării sub aspectul social *interacțional*-adaptativ și al stimulării *influenței* interpersonale. Datorită faptului că funcția primordială a îngrijitorului este de a modula afectele copilului¹¹ printr-un fin acordaj emoțional, teoria atașamentului are calitatea de a servi înțelegerii *simultane* a relațiilor dintre dimensiunea afectivă și cea rațională, dintre individ și societate, între comunicare și influență, între identitate și cunoaștere¹². În sprijinul conținutului acestor teorii vin și afirmațiile

⁹ Marcia Cavell, *Becoming a subject: reflections in philosophy and psychoanalysis*, Clarendon Press, 2006

¹⁰ John, Bowlby. *Attachment and loss. Vol. 1: Attachment*, Basic Books, New York, 1969. Peter Fonagy, Gyorgy Gergely Eliot Jurist, Mary Target, *Affect regulation, mentalization, and the development of the Self*, Karnac, 2002.

¹¹ Gianpaolo Sasso, *The Development of Consciousness: An Integrative Model of Child Development*, Neuroscience and Psychoanalysis, Karnac, 2007.

¹² Cunoaștere = *familiarizarea* cu cineva sau cu ceva, ce poate include informații dobândite prin experiență.

antropologului Chet Sherwood¹³, ce indică că toate studiile realizate confirmă ipoteza conform căreia apariția, dezvoltarea și evoluția cogniției la om a fost determinată de o schimbare majoră a dezvoltării creierului, schimbare care nu poate fi explicată decât printr-o îngrijire mai intensă și mai îndelungată a nou-născuților de către mame și ajutoarele lor. Pe aceeași linie, nu doar antropologii, ci și etologii au indicat că posibilitatea de participare a oricărui tip de mamifer, uman sau neuman, la viața socială a comunității este condiționată de capacitatea de a evalua suficient de precis dispoziția emoțională a celuilalt¹⁴. Considerăm că această clarificare a rolului mediator-reglator al limbajului, atât la nivel intern, cât și interrelațional, este esențială în înțelegerea caracterului persuasiv al comunicării, al limbajului ca mijloc, ca vehicul al sugestiei de schimbare atitudinală și comportamentală. Datorită faptului că investirea, proiecția, atribuirea de afecte diverselor elemente ale vieții este făcută, de la vârste fragede într-un context interrelațional, de atașament (într-un spațiu tranzițional), semnificațiile au o dimensiune inconștientă fiind condiționate de o interpretare negociată, comună, preponderent nonverbală. Numirea prin cuvinte de către aparținători a obiectelor, fenomenelor și a stărilor interne, folosind anumite cuvinte, aranjate într-o anumită formă, conform unei gramatici (invizibile), creează viitoare predispoziții de receptare, cel puțin la nivel de sintaxă, pe care receptorul le proiectează activ și inconștient în ascultarea și interpretarea mesajelor.

În contextul relației de comunicare timpurii copil-îngrijitor, de modul de semnificare a celui dintâi depinde implicit ce fel de *identitate* va dobândi viitorul adult cu expresii în diferite variabile psihice – locus of control, dominant-ascendent vs. submisiv-obedient, *gradul de impresionabilitate la stimuli, disponibilitatea spre comunicare, gradul de receptivitate*, tipul de reacții la situații afectogene etc. Fiecare dintre variabilele enumerate își vor pune amprenta atât pe tipurile de interacțiune cu ceilalți, în familie, cu colegii, în comunitatea locală, cât și pe modul în care individul va recepta și *interpreta* mesajele recepționate. Astfel, în timp ce o dezvoltare favorabilă a copilului (*via* atașament sigur) va conduce la o reprezentare de *schimb* a comunicării (simetrie, reciprocitate, recunoaștere a propriei individualități, dezvoltarea sentimentului sănătos de sine, a propriei intenționalități, câștigarea libertății de a spune "Nu"), în cazul unor relații de atașament nesigur-ezitant-anxios, comunicarea va dobândi ceea ce Alex Mucchielli¹⁵ recunoaște drept primordialitate a fenomenului și anume *influență* (pasivitate, asimetrie, intenții ascunse, disproporționalitate). În continuare, voi sublinia legătura dintre aceste aspecte pur psihologice cu domeniul comunicării și, mai ales, cu cel al securității naționale:

1. Indică clar cum experiențele interacționale negative din primii ani de viață își pun amprenta asupra identității individuale și, mai ales, asupra tipurilor de relaționare cu mediul și asupra modului în care este resimțit și conotat fenomenul comunicării (schimb vs. influență). Modalitățile de desfășurare a educației timpurii devin relevante pentru modul de receptare a mesajelor comunicaționale, *independent* de conținutul lor.

2. Modul sănătos de relaționare și de semnificare a individului (relație suportivă de atașament în care comunicarea este resimțită stimulativ, ca schimb) creează premisele pentru:

- deschidere către explorarea lumii și a caracteristicilor ei (curiozitate și disponibilitate la comunicare);
- apariția capacității de triangulare¹⁶ și de gândire simbolică;

¹³ Chat C. Sherwood, John Rilling, Ralph Holloway, Patrick Hof. *Evolution of the brain in humans – paleoneurology*. In: *Encyclopedia of Neuroscience, Part 5*, Binder, N. Hirokawa, U. Windhorst, M.C. Hirsch (eds) Springer-Verlag, 2009, p. 1326-1334.

¹⁴ Una din caracteristicile psihologie ale individului care a trecut printr-o relație de atașament satisfăcătoare este apariția capacității de mentalizare, de a "citi" mintea celuilalt.

¹⁵ Alex, Mucchielli, *Arta de a influența. Analiza tehnicilor de manipulare*, Polirom, București, 2015.

¹⁶ Implică desprinderea de subiectivismul propriei viziuni și capacitatea de a vedea lucrurile din perspectiva celuilalt cât și interiorizarea ideii de normă

- cristalizarea granițelor eu – non-eu, dobândirea încrederii și a stimei de sine;
- dobândirea capacității de a forma și păstra legături;
- păstrarea contactului cu interlocutorul și controlul voluntar al atenției;
- apariția și dezvoltarea capacităților introspective, de mentalizare și a celor metacognitive.

Acestea conduc către:

- o receptare adecvată (înțelegere atât a conținutului manifest, dar și o disponibilitate de explorare a celui latent și a intențiilor din mintea celor care au construit mesajele);
- o explorare critică a poziției emițătorului și a celei personale;
- capacitatea de a urmări mesajele;
- o nevoie scăzută în a se folosi de alți indivizi în interpretarea realității;
- dezvoltarea unui sistem de așteptări realiste în interacțiunea cu mediul social;
- disponibilitate în a avea reprezentări sociale stabile, coerente și realiste.

O semnificare negativă (făcută printr-un tip de atașament nesigur-ezitant-anxios în care comunicarea era *resimțită* în mod intruziv ca influență) va ține captiv viitorul adult într-o relația duală, de dependență funcțională, predominant afectogenă, opacă la introspecție. Acest tip de relaționare conduce la absența sau la *subdezvoltarea* unui aparat critic mental de explorare și investigare a conținutului mesajelor¹⁷, corelat cu o mare sensibilitate emoțională la conținutul acestora și implicit la o mare *susceptibilitate la influență* pe care, datorită blocajului la un stadiu inferior de dezvoltare, o va căuta și la care se va expune. Din punct de vedere interacțional, indivizii educați într-o astfel de relație vor fi caracterizați de nesiguranță, suspiciune, neîncredere sau vor ajunge la retragere, izolare socială. Mai mult, aceste tipuri negative de atașament, creează predispozițiile către tulburări mentale care vor distorsiona modul de înțelegere a oricărei forme de comunicare și vor crea dificultăți majore de relaționare.

3. Comunicare publică - instrument de influențare socială și securitatea națională

Campaniile de comunicare publică au efecte diferite în ceea ce privește volumul de cunoștințe dobândit, modificarea atitudinilor sau comportamentul vizat. Pornind de la definiția comunicării publice drept practică de diseminare a mesajelor către diverse categorii de public folosită de diverse organizații sau grupuri care urmăresc anumite obiective prin folosirea mass-media, domeniul de analiză al comunicării publice se extinde dincolo de activitățile de comunicare publică desfășurate de instituțiile statului, interesul cercetării orientându-se către entități non-statale, non-guvernamentale, de natură politică, financiar-economică sau chiar religioasă, care desfășoară o astfel de activitate.

Comunicarea publică face parte dintr-un amplu flux comunicațional, în care se află individul în viața de zi cu zi (în familie, cu colegii de serviciu, vecini sau prieteni etc.). Interpretată ca mijloc de influență socială, comunicarea publică este studiată de psihologia socială și specialiștii în comunicare, estimându-se că o treime din lucrările de psihologie socială au ca preocupare centrală chestiuni ce țin de influențare. Influențarea, la nivel social, este posibilă atât datorită existenței unui anumit nivel tehnologic, cât și a unor condiții de factură psiho-socială. Astfel, explozia tehnologiei comunicării mediate a creat condițiile tehnico-materiale de interacțiune cvasi-instantanee și simultană a unui mare de indivizi la scară globală, de transmitere a mesajelor unor audiențe largi cu o mare răspândire.

Substratul psihologic fundamental al persuasiunii este dublu. În primul rând, este determinat de existența unui plan secundar la nivel mental, inconștient, incongruent cu

¹⁷ <http://www.gandul.info/stiri/patru-din-zece-elevi-romani-pot-citi-acest-text-dar-nu-l-inteleg-liceenii-romani-printre-cei-mai-slabi-din-lume-la-testele-pisa-11741051>, 05.10.2016.

aspectele vizibile, conștiente, manifeste ale subiectului, atât la emițător, cât și la receptor. În al doilea rând, subiecții manifestă adeseori repulsie pentru ambiguitate și o lipsă de interes în a mai căuta noi informații. În vederea înțelegerii mecanismelor de factură psihologică, care condiționează influențarea, este necesară clarificarea caracteristicilor persuasiunii și manipulării.

O scurtă analiză a literaturii de specialitate ce abordează fenomenele influenței, persuasiunii sau manipulării ne aduce în fața unei diversități covârșitoare de tehnici, metode, instrumente. Fie că analizăm tehnicile prezentate de Robert Cialdini¹⁸ sau pe cele ale lui Alex Mucchielli¹⁹, ceea ce se impune cititorului este centralitatea dimensiunii afectiv-emoționale în explicarea sensului persuasiv al comunicării și secundarizarea funcționării logic-raționale. Se aduc în prim planul explicațiilor concepte și sintagme precum identificarea, similaritatea, faptul de a plăcea, reciprocitate, inerție. Diferența esențială dintre diversele tehnici și modelele ale persuasiunii este centrată tocmai pe raportul anterior-secundar, dominant-subordonat dintre dimensiunea afectiv-emoțională și cea logic rațională.

Philippe Breton considera că „violența psihologică sau cognitivă implicată de manipulare își datorează eficacitatea tocmai disimulării sale”²⁰. Spre deosebire de argumentație, care este „transparentă”, manipularea conține o operație discursivă „invizibilă”. Dacă, la acest autor, se poate remarca o apropiere de o abordare ce ține cont de cele două dimensiuni (afectivă și cognitivă), ele sunt totuși interpretate separat. Un model teoretic mai specific și mai integrat din perspectiva celor două dimensiuni este cel al lui Richard Petty și John Cacioppo²¹, denumit „Elaboration likelihood model” (ELM), care descrie modul în care sunt prelucrați stimulii, locul lor în ansamblul funcționării psihice și impactul lor asupra formării și orientării atitudinale. Astfel, autorii postulează existența a două rute, două căi prin care se desfășoară persuasiunea, o rută centrală și una periferică. Calea centrală implică o prelucrare preponderent rațională, cognitivă a mesajului și care conduce la o schimbare atitudinală stabilă și de durată, în timp ce ruta periferică presupune prelucrarea a informațiilor ce nu țin cont de calitatea logică a stimulilor, un loc central avându-l semnificația atribuită credibilității și atractivității sursei ori calității mesajului.

Manipularea este definită, cel mai adesea, prin efectul de restrângere a libertății auditoriului, în urma expunerii la mesajul emis, și constrângerea resimțită preponderent inconștient în a adopta o opinie sau comportament dorit, așteptat de emițătorul mesajului. Această restrângere utilizează două mari categorii de resorturi; de natură cognitivă, preponderent prin cadrare sau contextualizare și una afectivă, prin caracterul evocator al unor afecte și dispoziții corporale, cele două putând fi folosite combinat în diferite proporții. Demn de menționat este că, de cele mai multe ori, manipularea preponderent cognitivă se bazează nu neapărat pe conținut, ci pe imposibilitatea receptorului de a avea acces la alte surse de informare. Această limitare este adeseori corelată cu credibilitatea acordată sursei și cu lipsa interesului subiectului de a mai căuta alternative. Probabilitatea și modul de elaborare a mesajului, folosind ponderi variabile din cele două rute, depinde, conform autorilor de motivația receptorilor de a prelucra informația primită și de capacitatea de gândire critică, toate aceste fiind fundamentate de interesele personale ale subiecților și orizontul informațional personal. Explicația această indică însă cu prisosință că, fiind determinată de interese, chiar și ruta centrală, ce presupune o abordare rațională, poate fi „contaminată” cu elemente sub-conștiente.

¹⁸ Robert, Cialdini, *Influence: Science and Practice*, 4th ed., MA: Allyn & Bacon, Boston, 2001.

¹⁹ Alex, Mucchielli, *Arta de a influența. Analiza tehnicilor de manipulare*, Polirom, București, 2015.

²⁰ Philippe, Breton, *La parole manipulée*, La Decouverte, Paris, 2000, p. 56.

²¹ Richard Petty, John Cacioppo, *The elaboration likelihood model of persuasion*. *Advances in experimental social psychology*: 125, 1986.

Presupoziția implicită în actul de manipulare este că receptorului trebuie să-i fie învinsă rezistența în fața intenției emițătorului prin imposibilitatea de a decipta, înțelege întregul spectru al efectelor mesajului, fără a altera iluzia receptorului că este în continuare liber de a alege, adera sau nu la conținutul mesajului. Astfel, în lucrarea sa, Antony Pratkanis²² menționează ca preocupare centrală a modelului de persuasiune "approach-avoidance", identificarea rezistenței receptorului ca element central ce trebuie depășit. Persuasiunea este necesară doar atunci când subiecții spun „Nu îmi place!”, „Nu cred!” sau „Nu o să fac asta!”. Ceea ce este considerat ca obstacol sunt tocmai forțele, definite de autor a fi de natură motivațională, care inhibă schimbarea și solicită, fac necesară persuasiunea. Se poate, astfel, spune, conform acestui model, că tot efortul de persuadare este orientat către depășirea rezistenței. Iată de ce următorul pas trebuie făcut în direcția identificării diverselor forme de rezistență, pe care efortul de persuadare trebuie să le depășească. Securitatea națională poate avea sens doar în contextul abordării ei într-o relație circulară cu securitatea individuală și a existenței unei identități naționale a aceluia stat, identitate definită fundamental prin originile, istoria, spațiul și valorile sale reperabile în funcționarea instituțională, cât și în conștiința și comportamentul subiectiv-individual. Politica de securitate națională urmărește prezervarea acestei identități în contextul formei de organizare naționale și democratice a societății, cu scopul ultim de a asigura protecția, exprimarea și bunăstarea cetățenilor statului.

Prin efectele directe sau conexe, procesele de transformare socio-economică asociate globalizării²³ conduc către o scădere a semnificației națiunii și a organizării de tip național a statelor, acestea fiind considerate o ficțiune ideologică anacronică²⁴, iar suveranitatea statelor este considerată de domeniul trecutului. Urmărind o definiție cât mai cuprinzătoare a securității naționale, este firesc să conturăm posibilul impact pe care campaniile de comunicare publică, asociate diversilor actori și proceselor anterior menționate, îl poate avea asupra posibilităților funcționale ale structurilor statului, de la cele de reprezentare și legitimitate, până la cele administrative și economice, prin acțiunea asupra cetățenilor obișnuiți, dar și asupra persoanelor publice, cu funcții importante (parlamentari, miniștrii, șefi partide, directori etc). Analizând rolul mass-media, ca vector tehnologic al comunicării publice într-o democrație, se pot identifica prejudecăți sau premise care alterează obiectivitatea modului în care audiența vizată de comunicarea de influențare procesează, analizează și acordă semnificație informațiilor transmise prin aceste canale. În ceea ce privește *pre-judecata* colectivă, unul din aspectele identității mass-media este de „a patra putere” în societatea democratică, un aliat al cetățenilor dar și al guvernanților în descrierea corectă și obiectivă a societății, care prin jurnaliștii săi sesizează încălcarea unor drepturi, blocaje, abuzuri, erori. Doar că, odată cu dezvoltarea mecanismelor de piață și accentuarea procesului de globalizare, lucrurile au marcat o schimbare semnificativă. Cvasi-dispariția diversității de opinii, obținute prin cumpărarea de o singură entitate economică sau mass-media a unor întregi trusturi de presă și agenții de știri, atât la nivel național, cât și internațional sau prin „șantajul” indirect al cumpărării de spațiu publicitar, interesul către o informare onestă a trecut în plan secundar, locul lui fiind luat de influențare, persuasiune și manipulare în vederea promovării intereselor particulare de natură financiar-economică. Acest aspect a fost reținut chiar prin asocierea „fenomenului campaniilor de presă”²⁵ cu una din vulnerabilitățile la adresa securității României, așa cum au fost ele gândite în Strategia

²² Anthony, Pratkanis (Ed.) *The science of social influence Advances and future progress*. Taylor & Francis Group, New York, 2007.

²³ *Future State 2030: The global megatrends shaping governments* - Mowat Centre, School of Public Policy & Governance, University of Toronto, 2013.

²⁴ Sylvia Walby, *The Myth of the Nation-State: Theorizing Society and Politics in a Global Era*, In *Sociology*, Volume 37(3), pp. 529–546.

²⁵ Strategia Națională de Apărare, Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare, București, 2010, p. 14, http://ccpic.mai.gov.ro/docs/Strategia_nationala_de_aparare.pdf

națională de Apărare din anul 2010. În acest document, la capitolul vulnerabilități erau vizate acțiuni de comunicare publică, prin care se urmărea “denigrarea instituțiilor statului, prin răspândirea de informații false despre activitatea acestora” dar și „presiunile exercitate de trusturi de presă asupra deciziei politice în vederea obținerii de avantaje de natură economică sau în relația cu instituții ale statului”²⁶. Astfel, printr-o manipulare preponderent cognitivă, ce se baza și pe existența unei anumite notorietăți și credibilități a surselor, erau resemnificate acțiunile unor anumite persoane sau instituții publice pentru a le atribui intenții adverse intereselor cetățenilor.

Prin mecanismele persuasive ce promovează produsele, serviciile, diversele obiceiuri sau diverși candidați, comunicarea publică pare a contribui la una din cele mai semnificative tendințe, dezvoltarea individului²⁷. Accentul pus însă pe beneficii personale poate genera reversul acestui obiectiv, prin perimarea climatului, ori diluarea aspectelor de solidaritate colectiv-națională din identitatea individuală. La un nivel mai impersonal este diminuată capacitatea de conducere centralizată sau chiar subminată legitimitatea și autoritatea instituțiilor statului. Efectele nocive pe care campaniile de comunicare publică le pot induce la nivelul funcționării mentale individului se pot concretiza prin apariția stării de izolare și insecuritate. Aceste alterări ale stării de bine au impact direct asupra gradului de implicare familială și a performanței profesionale, iar la nivel social produc anomie, scăderea coeziunii și a consensului, o atitudine de reticență față de valorile comune promovate de instituțiile statului. Aceste două niveluri combinate conduc, pe de o parte, la imposibilitatea apărării valorilor demnității, a coeziunii civice și, pe de altă parte, la imposibilitatea afirmării identității naționale și impunerii intereselor naționale la nivel de politică internațională.

Concluzii

În acest articol, am prezentat o definiție a diverselor aspecte ale identității individuale în raport cu fenomenul comunicării și ale relaționării socio-comunitare. Determinată de tipul și calitatea relațiilor de atașament timpuriu, identitatea individului se va nuanța succesiv prin educație cu aspecte care țin de cultura și practica socială specifice unei anumite comunități. Promovarea permisivității, individualității, a autonomiei și independenței personale, relocarea și descentralizarea proceselor de producție și cercetare, accentul pus pe productivitate și profit, fenomenul corupției, deplasarea accentului pe comunități și asocieri virtuale pe bază de interese în detrimentul celor tradiționale, marea libertate de mișcare, preocuparea clasei politice mai degrabă pentru imaginea din mass-media, degradarea mediului fizic sunt unele din cele mai importante aspecte ale realității contemporane ce determină modul de cristalizare a identității individului de la cele mai fragede vârste, cu impact asupra educației viitorilor membrii ai societății și a funcționării comunităților și a statelor naționale. În contextul globalizării, statul în calitate de garant al bunăstării cetățenilor săi se vede pus într-o confruntare *asimetrică* cu sectorul privat, care are drept obiectiv *profitul*, în contextul utilizării extensive a reglementărilor strict juridice, a comunicării persuasiv-manipulatorii și a mecanismelor economiei de piață. În contextul manifestării factorilor anterior menționați, a existenței unor vulnerabilități psihologice determinate de erori în educație (în familie și școală) cu impact negativ asupra capacității de *gândire critic-reflexivă* dar și asupra consistenței și a coerenței *identității* individuale, influența (persuasiv-lingvistică și socială) exercitată de comunicarea publică a entităților non-statele are potențialul ca pe termen mediu și lung să dilueze aspectele identitare ce țin de apartenența la o comunitate națională, recunoașterea și practica unor tradiții, de participarea și responsabilitatea civică. Echilibrul

²⁶ *Ibidem*, p. 14.

²⁷ Așa cum indică și sloganul Vodafone (“power to you”), “individual empowerment” este prima caracteristică ce se va regăsi în tendințele majore ale viitorului.

social și solidaritatea umană sunt astfel provocate și erodate de urmărirea intereselor de natură individualistă, de promovarea consumerismului ca dimensiune centrală a identității individului.

În acest context, educația și cultura de securitate, modul de gestionare a crizelor, combaterea manipulării și a dezinformării, reprezintă necesități a unui nou tip de apărare, de tip colectiv, dar care nu mai este realizată doar de stat, ca entitate politico-administrativă, ci și de către cetățeni în mod direct sau prin *societatea civilă*, astfel încât să se realizeze o descentralizare a resurselor, a informațiilor și responsabilităților, necesare prevenirii crizelor de securitate. Pe de altă parte, comunicarea publică făcută de instituțiile statului va viza influențarea cetățenilor la toate vârstele urmărind modelarea tipurilor de *identificări* cu scopul final de realizare a unei minime coerențe și omogenități identitare la nivelul societății românești, a sentimentului de satisfacție față de apartenența națională, a continuității cultural-valorice. Acest lucru va putea conduce la mărirea coeziunii cetățenilor, a încrederii față de instituțiile statului și la o creștere a reprezentativității acestora.

BIBLIOGRAFIE:

1. BRETON, Ph., *La parole manipulée*, La Decouverte, Paris, 2000.
2. CAVELL, M., *Becoming a subject : reflections in philosophy and psychoanalysis*, Clarendon Press, 2006.
3. CIALDINI, R., *Influence: Science and Practice*, 4th ed., MA: Allyn & Bacon, Boston, 2001.
4. HOFSTEDE, G., *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values* (2nd ed.). Beverly Hills CA: SAGE Publications. 1984.
5. <http://www.gandul.info/stiri/patru-din-zece-elevi-romani-pot-citi-acest-text-dar-nu-l-inteleg-liceenii-romani-printre-cei-mai-slabi-din-lume->
6. MUCCHIELLI, A., *Arta de a influența. Analiza tehnicilor de manipulare*, Polirom, București, 2015.
7. Pagina oficială a lui Geert Hofstede, <https://geert-hofstede.com/countries.html>.
8. PETTY, R.E., CACIOPPO, J. T., The elaboration likelihood model of persuasion. *Advances in experimental social psychology*: 125, 1986.
9. PRATKANIS, A. (Ed.) *The science of social influence Advances and future progress*. Taylor & Francis Group, New York, 2007.
10. SMITH, A.D. *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity*, Oxford University Press 2004.
11. SMITH, A.D. *Nationalism and Modernism*, Routledge, 1998,
12. Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015 – 2019, O Românie puternică în Europa și în lume, București, 2015.
13. Strategia Națională de Apărare, Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare, București, 2010.
14. la-testele-pisa-11741051

FUNDAMENTAREA POLITICILOR DE APĂRARE ȘI SECURITATE ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ ÎNTRE DOCTRINĂ, IDEOLOGIE ȘI EXPERTIZĂ ȘTIINȚIFICĂ

Tudor SÂRBU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București.

E-mail: tudor_sarbu@yahoo.co.uk

Rezumat: Prin problematica cercetată și expusă succint în cadrul acestui abstract doresc să atrag atenția asupra rolului expertizei în elaborarea politicilor și strategiilor de securitate, astfel încât acestea să se poată constitui în instrumente veritabile în gestionarea situațiilor ce pot aduce atingere securității. În Societatea Cunoașterii rolul cercetării științifice și a expertizei a crescut exponențial în raport cu epocile anterioare.

Nicio decizie în elaborarea politicilor de securitate și apărare nu se bazează exclusiv pe interesul național și geostrategic, mai cu seamă cu înțelegerea contextelor și condițiilor care țin de eficiență și gestionarea resurselor pentru atingerea scopurilor politice.

La nivelul mai multor guverne există o diversitate de structuri și instituții fondate și specializate în oferirea de expertiză de specialitate în domenii diverse de interes, și fiecare dintre acestea reflectă implicațiile mari pe care le au aspectele culturale și tradiționale în prezentarea și perceperea problemei, dar, mai ales în luarea deciziilor.

Cuvinte-cheie: strategie, expertiză, geostrategie, cercetare, politici de securitate.

Introducere

Elaborarea strategiilor de securitate și politicilor de apărare constituie, pentru o entitate statală, un proces complex, realizat la cel mai înalt nivel, ce utilizează resurse considerabile în cadrul unei națiuni, al cărui scop final îl reprezintă trasarea unor linii directoare de acțiune pe termen mediu și lung.

Dacă până la începutul anilor 1990, elaborarea politicilor de apărare și securitate revenea în responsabilitatea structurilor militare din cadrul unui stat, după această perioadă se pot remarca implicațiile pe care mediul de cercetare, academic le au în realizarea acestor documente strategice.¹

În elaborarea politicilor de securitate, un rol esențial ar trebui să îl dețină expertiza științifică oferită de specialiști în diverse domenii de interes. Problemele majore, precum schimbările climatice, securitatea cibernetică, sărăcia, pandemiile, cu care se confruntă societatea actuală și care trebuie să fie gestionate în mod eficient, îi determină, deopotrivă pe factorii de decizie politică, pe reprezentanții media, dar și pe cetățenii unei comunități să solicite sprijin de specialitate din partea experților, inginerilor, oamenilor de știință, în vederea identificării soluțiilor optime.²

La nivel mondial, mai exact la nivelul mai multor guverne, există o diversitate de structuri și instituții fondate și specializate în oferirea de expertiză de specialitate în domenii diverse de interes, și fiecare dintre acestea reflectă implicațiile enorme pe care le au aspectele

¹ Marian, Zulean, *Strategiile de securitate națională în spațiul Euroatlantic*, Editura TRITONIC, București, 2015.

² James, Wilsdon; Kristiann, Allen; Katsia Paulavets, *Science advice to Governments: Diverse systems, common challenges*, 2014, p. 6.

culturale și tradiționale în prezentarea și perceperea problemei, dar, mai ales în luarea deciziilor.

Dar, în această diversitate existentă la nivel mondial, *mai multe categorii de structuri* ies în evidență ca fiind cele mai frecvent utilizate, de multe ori în combinație, între sisteme particulare:

- a. *Consilii consultative*: entități ce au ca obiectiv primordial consilierea politică în ceea ce privește domeniul de cercetare (care este diferită de consilierea de specialitate pentru ordinea publică) și sunt alcătuite din oameni de știință de rang superior, alături de reprezentanți ai industriei, învățământului superior și a societății civile.
- b. *Comitete consultative*: formate din experți specializați, care pot aborda aspecte tehnice și de reglementare detaliate, în domenii precum sănătatea, mediul și siguranța alimentară.
- c. *Academii naționale și alte sisteme de învățământ și rețele de academii*: ce au un rol tot mai mare în emiterea deciziilor și politicilor de securitate.
- d. *Consilieri științifici principali*.
- e. *Organizații neguvernamentale*, în cadrul cărora activează persoane cu expertiză în domenii conexe elaborării strategiilor.

Totuși, trebuie menționat faptul că niciuna dintre aceste cinci structuri enumerate mai sus nu este pe deplin perfectă, iar guvernele statelor, de obicei, se bazează pe expertiza provenită de la două sau mai multe dintre acestea, rezultatele fiind coroborate în vederea construirii unui *ecosistem larg de expertiză* în jurul problemei avute în atenție.

Este elementar *ca limbajul folosit să fie unul adecvat și clar*. Pe de o parte, un consultant de specialitate are nevoie de o înțelegere sofisticată a modului în care procesul de elaborare a politicilor funcționează, precum și presiunile și constrângerile sub care miniștrii, funcționarii publici și factorii de decizie lucrează, iar pe de o altă, beneficiarul trebuie să îndeplinească minimum de cunoaștere care să-i permită să înțeleagă și să interpreteze soluțiile ce îi sunt oferite.

De exemplu, unele structuri cum ar fi akademiile naționale, sunt mai potrivite în a oferi consiliere formală, pe termen lung, întrucât convocă grupuri de experți în mod constant și elaborează rapoarte detaliate. Altele, cum ar fi consilierii științifici principali, oferă consiliere rapidă, informală în situații de urgență, iar expertiza oferită provine, fie dintr-o serie de surse, fie din datele rezultate în urma unor grupuri de lucru ad-hoc.

Este interesant de observat, și asta voi încerca să detaliez în capitolul următor, dacă statele care au solicitat expertiză de specialitate din partea mediului academic în elaborarea strategiilor de securitate s-au dovedit a fi mai performante decât statele care nu au întreprins aceste demersuri.

Percepția societății asupra pericolelor "care o amenință" diferă în funcție de perioada la care ne raportăm. Astfel, după Războiul Rece, identificarea *inamicului*³ este tot mai dificilă față de perioada anterioară, când inamicul era perceput ca orice individ sau entitate care aducea atingere integrității teritoriale. Amenințările actuale sunt mult mai complexe decât cele anterioare Războiului Rece, de la schimbări climatice, sărăcie până la proliferarea armelor de distrugere în masă, terorism sau crize regionale."Pe măsură ce Războiul Rece și structurile bipolare ale sistemului internațional postbelic au început să se destrame la sfârșitul anilor 80, au apărut temeuri pentru a considera că securitatea devenea conceptul preferat al discuțiilor la nivel înalt, în cadrul sistemului internațional postbelic în curs de apariție"⁴.

Prin urmare, în capitolul următor voi prezenta și analiza demersurile necesare în acest sens întreprinse de două state emergente, membre BRIC (China și India), două mari puteri din NATO (SUA și Marea Britanie) și alte 2 state nealiniat (Coreea de Sud și Elveția).

³ Dialog între Cristian Pătrășconiu și Marian Zulean, disponibil la <http://www.lapunkt.ro/2015/12/15/interviu-marian-zulean-ce-este-strategia-de-securitate-nationala/>, accesat la data de 15.09.2016.

⁴ Buzan, Barry, *Popoarele, Statele și Frica*, Editura CARTIER, Chișinău, 2014, p. 25.

1. Aspecte ale politicilor de securitate în societatea contemporană

2.1. State emergente din BRIC: China, India

Modelul actual de relaționare dintre decidenții politici și mediul academic a fost stabilit, în *China*, din 1949, odată cu înființarea Academiei Chineze de Științe. În prezent, expertiza furnizată de aceasta este completată cu aceea a specialiștilor din cadrul Academiei de Științe Sociale, Academiei Chineze de Inginerie și punctele de vedere ale diverșilor *stakeholderi*.

Decidenții solicită consultanță în diverse etape ale politicilor publice – de la formulare la implementare - pentru o varietate de domenii: științe naturale, mediu, domeniul social, managementul riscurilor, gestionarea situațiilor de urgență etc. Dimensiunea consultărilor și selectarea experților depind de nevoile rezultate din procesul de generare și implementare a politicii publice vizate.

În pofida unei tradiții a consultărilor cu mediul academic, Consiliul de Stat și diversele ministere nu dispun, totuși, de o structură formalizată de consultare, un responsabil care să coordoneze consultările între experți și politicieni sau un consilier principal în cadrul guvernului.

De altfel, în opinia noastră, crearea unei astfel de funcții nu ar aduce o valoare adăugată semnificativă - dată fiind varietatea de domenii și problematici cu care se confruntă decidenții și orizontul larg de elemente din mediul social din care sunt selectate și prioritizate subiectele pe agenda politică, o singură persoană nu ar putea deține cunoașterea necesară pentru a răspunde unei astfel de diversități de atribuții de consiliere.

Principalul punct forte al proceselor de relaționare între palierul decizional și cel academic din China rămâne independența instituțiilor de cercetare. Acestuia i s-ar mai putea adăuga, în opinia noastră, flexibilitatea proceselor de consultare.

Modelul indian de relaționare între palierul politic și experți este unul plural, o serie de structuri guvernamentale dispunând de mecanisme de obținere de suport atât din mediul comunității academice, cât și din alte zone, inclusiv experți interni instituțiilor respective.

Obținerea și furnizarea de suport pentru decizie este un proces dinamic, continuu, în care sunt angrenați, simultan, consultanții, decidenții și *stakeholderii* (societatea civilă, companii).

Din punct de vedere al expertizei provenite din mediul academic, modelul indian se sprijină pe o rețea de trei universități: Academia Națională Indiană de Știință din New Delhi, Academia Indiană de Știință din Bangalore și Academia Națională de Științe din Allahabad, toate trei înființate încă din anii 1930, înainte de obținerea independenței statului. Cele trei centre universitare generează expertiză pentru decidenți atât la cererea acestora, cât și din proprie inițiativă, prin intermediul unor lucrări / demersuri individuale sau de grup.

În ceea ce privește structurile de consultare interne executivului, una dintre cele mai importante este Oficiul Consultantului Științific Principal (PSA)⁵ de pe lângă Guvernul Indiei. PSA prezidează Comitetul Științific Consultativ (SAC-C) al cabinetului în exercițiu și este, în mod tradițional, un om de știință cunoscut sau o somitate a vieții academice.

Comitetul Științific Consultativ, prezidat de Consultantul Științific Principal, este compus din oameni de știință, ingineri, reprezentanți ai universităților și academiilor de știință, precum și lideri în industrie. Recomandările formulate de Comitet sunt elaborate după consultări cu diversele părți interesate de politicile care urmează a fi elaborate în baza materialelor de consultare, forma înaintată executivului fiind aceea a unor documente de poziție sau rapoarte cu recomandări.

⁵ <http://psa.gov.in/about-us/about-us>, consultat la data de 18 iulie 2016.

Pe lângă PSA, mai există, de asemenea, Comitetul Științific Consultativ al premierului (SAC –PM). Președintele acestuia se supune aceluiași criterii de rigoare și recunoaștere profesională ca și Consultatul Științific Principal, fiind un om de știință cu notorietate sau un profesor universitar.

Activitatea SAC – PM a fost reluată în 2005 (după ce, în 1990, structura fusese desființată), organismul fiind orientat către o varietate de subiecte de politici publice, de la situația infrastructurilor critice la evoluția științei și tehnologiei. Între preocupările Comitetului se numără, de asemenea, eventualele lacune în domeniul competitivității pe plan intern, promovarea cooperării în domeniul tehnologic între statele în curs de dezvoltare, schimbări în domeniul competitivității internaționale și trenduri de evoluție a acesteia.

Astfel, dezastrele naturale din India din 2001 (cutremur) și 2004 (tsunami), a fost înființată, în subordinea guvernului, Autoritatea Națională de Management al Dezastrelor, a cărei activitate se sprijină, printre altele, pe un centru de avertizare timpurie și un sistem tehnic dedicat, create și ținute în funcțiune de persoane din mediul academic (departamentele de științe naturale ale diverselor universități) și specialiști.

2.2. Țări nealiniat: Coreea de Sud, Elveția

În *Coreea de Sud*, unul dintre principalele organisme care oferă consultanță și expertiză este Consiliul Consultativ Prezidențial pentru Știință și Tehnologie (PACST)⁶. Organismul îi oferă președintelui statului elemente de consultanță referitoare la strategiile de dezvoltare și principalele politici în domeniul științei și tehnologiei, elemente de reformă instituțională pentru îmbunătățirea acestei arii, informații și resurse umane necesare pentru încurajarea inovării.

PACST funcționează din 1991, în intervalul 2008 – 2012 având, pe lângă domeniile știință și tehnologie, și atribuții de consultanță referitoare la palierul educațional. Acesta este compus, din septembrie 2013, dintr-un număr de 30 de experți, împărțiți în trei comisii.

Pe subiectele referitoare la situații de urgență, PACST oferă președintelui întâlniri consultative sau rapoarte scrise. Înainte ca punctul de vedere să fie transmis către decident, au loc dialoguri prealabile cu miniștrii de resort, care vor aplica politicile puse în discuție și asupra cărora are loc consultarea sau ale căror domenii vor fi afectate de acestea. Pentru a reduce riscurile transmiterii, către președinte, unor informații care nu se pliază pe situația reală sau a unor soluții inaplicabile, PACST acceptă, în urma discuțiilor cu reprezentanții executivului, modificări și sugestii de îmbunătățire a materialelor.

Organismul consultativ își construiește și consolidează expertiza atât pornind de la parcursul profesional anterior al membrilor, cât și prin participarea acestora la ateliere de lucru, audiții publice, cursuri și simpozioane, conferințe.

Modelul din Coreea de Sud comportă și alte categorii de lacune: este un organism de consultanță sectorial (doar aria știință și tehnologie), care, în pofida promovării unor bune practici, nu reflectă, totuși, diversitatea și întregul problematicilor care fac obiectul politicilor publice.

Pe lanțul dintre formularea politicii publice și aplicarea acesteia, PACST se regăsește într-un punct marginal, prin prisma atribuțiilor instituției pe lângă care activează – președintele statului nu participă activ la elaborarea politicilor, nici nu le implementează (această atribuție revenind guvernului), ci doar promulgă legile aferente acestora.

În *sistemul elvețian*, principala responsabilitate referitoare la furnizarea de expertiză pentru decidenți revine Academiei de Științe, care oferă consiliere pentru toate etapele lanțului politicilor publice, de la formulare la implementare, captare de feedback și revizuire /

⁶ http://english.pacst.go.kr/intro/en_estaBgRoles.do, accesat la data de 01.08.2016.

ajustare. Mai mult decât atât, instituția a creat un set de organizații și forumuri de dialog care facilitează interacțiunea dintre decidenți, opinia publică, mediul academic și, eventual, actori internaționali, plasându-se în centrul dezbaterii dintre aceștia pe teme interdisciplinare, de actualitate și cu un impact semnificativ precum schimbările climatice.

Cea mai veche astfel de organizație conexasă Academiei Elvețiene de Științe, ProClim⁷, are deja peste două decenii de funcționare, devenind emblematică pentru maniera în care funcționează tipul elvețian de relaționare dintre mediul universitar și sfera politică. ProClim elaborează o varietate de produse, precum fișe, rapoarte și evaluări naționale, organizează întâlniri, dezbateri și ateliere comune de lucru la care iau parte politicieni, reprezentanți ai mediului economic și diverși *stakeholderi*, delegă, pentru îmbunătățirea propriilor performanțe, membri la asociațiile internaționale de cercetare sau la programe de cercetare - dezvoltare, cooperează cu instituțiile mediatice, cărora le oferă informații de fond pe baza cărora să își creeze materiale și pentru care elaborează diverse rapoarte și comunicate.

În unele domenii, precum energia, guvernul elvețian a stabilit, de asemenea, comisii de experți care îi consiliază pe membrii executivului. Succesul activității forumului și al structurilor similare din Elveția ține de o serie de factori precum coerența și consecvența, transparența procesului de consultare și implicare în cadrul acestuia a cât mai multor actori, mesajele sunt simplificate pentru a fi înțelese publicul țintă dar nu până la a nu mai fi științifice sau lipsite de conținut, elementele incerte sau controversate cuprinse în materiale sunt expuse ca atare etc. Într-o lume dominată de un aflux informațional ridicat și în care persoanele nespecializate disting cu greu între datele corecte și relevante și masa de informații, experții ghidează decidenții către cunoștințe verificate științific și filtrează pentru aceștia, presă și public aspectele relevante pe diverse teme de actualitate.

Totodată, procesul de consultare este gândit, spre deosebire de modelele din alte state, să dispună de o zonă intermediară între mediul efectiv de cercetare și decidenți, care să medieze dialogul (forumuri precum ProClim). Rețeaua de cercetători angrenați în proces este întreținută permanent, prin alimentarea acesteia cu informații și dezvoltarea continuă a celor care o compun (ex.: participarea acestora la conferințe internaționale, ateliere de lucru, dezbateri).

2.3. State membre NATO: Marea Britanie și SUA

În acest subcapitol voi încerca să prezint modalitățile de consultanță științifică oferite de experți pentru Guvernul din *Marea Britanie*. Expertiza științifică pentru Prim ministrul Marii Britanie este oferită de GCSA (Government Chief Scientific Adviser) - Șeful Guvernului în Consiliere Științifică. Din aprilie 2013, această structura este coordonată Sir Mark Walport⁸.

Rolul GCSA este acela de a oferi atât Primului Ministru cât și membrilor Cabinetului acestuia expertiză în politicile din domeniul științei, ingineriei și al tehnologiei. Pentru acesta GCSA cooperează cu experți din alte domenii și cu CSA – Chief Scientific Advisors. Principala menire a CSA este de a asigura că deciziile sunt certificate de o bună expertiză științifică.

În situații de urgență, formațiunile guvernamentale ale statului britanic pot apela la SAGE (Scientific Advisory Group for Emergencies) – Grupul de expertiză științifică în caz de urgențe.

SAGE este formată din experți în diferite domenii, acest organism fiind coordonată de GCSA.

Organizația britanică SAGE a fost activată în anul 2014 în cazul inundațiilor masive ce au avut loc în Marea Britanie și Europa, în 2011 odată cu incidentul nuclear de la Fukushima și în anul 2009 în cazul virusului AH5N1 cunoscut sub numele de „Gripa Aviară”.

⁷ <http://www.naturalsciences.ch/organisations/proclim>, accesat 10.09.2016.

⁸ <https://www.gov.uk/government/people/mark-walport>, accesat 12.09.2016.

Departamentele guvernamentale din Marea Britanie își realizează politicile în baza expertizelor obținute din mai multe surse ca:

- rețele informale formate din persoane din mediul academic, analiști guvernamentali și factori decidenți din Marea Britanie;
- rețele oficiale – cum este OECD;
- diverse centre de cercetare care sunt finanțate pentru a emite pentru factorii decidenți o gamă de tipuri de analize independente cu privire la politicile ce urmează a fi realizate de aceștia;
- cercetători din mediul public.

Deciziile complexe sunt îmbunătățite dacă decidenții sunt informați prin analize științifice și tehnice solide, proces care poate fi adesea dificil din cauza faptului că perspectivele diferite duc la evaluări ale riscurilor, costurilor și beneficiilor diferite. Rezolvarea acestor diferențe face parte dintr-o dezbateră politică într-o societate liberă.

Oficialii din *SUA* nu duc lipsă de consultanță, fiind mai degrabă inundați de studii și opinii pe orice subiect. Studiile sunt disponibile de la diferite grupuri, unele sponsorizate de corporații sau grupuri de advocacy, altele de ONG-uri. Diversitatea surselor este esențială, însă uneori este insuficientă. Problema apare în abordarea problemelor care necesită o analiză mai lungă și mai complexă pentru a sprijini decidenții – mai ales atunci când incertitudinile persistente fac imposibilă adoptarea unor concluzii ferme tehnice⁹. Deciziile complexe sunt îmbunătățite dacă decidenții sunt informați prin analize științifice și tehnice solide, proces care poate fi adesea dificil din cauza faptului că perspectivele diferite duc la evaluări ale riscurilor, costurilor și beneficiilor diferite. Rezolvarea acestor diferențe face parte dintr-o dezbateră politică într-o societate liberă.

În ultimul timp, s-a intensificat preocuparea referitoare la faptul că infrastructura instituțională pentru acordarea acestei consultanțe a fost serios afectată. Dispariția Biroului Congresului de evaluare a tehnologiei (Office of Technology Assessment - OTA¹⁰) a creat îngrijorări cu privire la consultanța științifică și tehnică disponibilă pentru Congres, iar calitatea consultanței oferite ramurei executive a fost pusă sub semnul întrebării de către diferite grupuri. A existat o preocupare specială cu privire la declinul aparent în influența biroului consilierului prezidențial pentru Știință și Tehnologie și absența unui înlocuitor clar pentru Biroul de Evaluare a Tehnologiei al Congresului.

În acest sens au fost semnalate două tipuri de probleme: deciziile politice sunt adoptate fără a beneficia de o analiză serioasă, imparțială, acordată în timp util, iar analiza de înaltă calitate este disponibilă, dar ignorată, manipulată, distorsionată sau suprimată.

Concluzii

Percepția societății asupra pericolelor existente la nivelul acesteia și care induc sentimentul de insecuritate, diferă în funcție de momentul istoric la care ne raportăm. Înainte de perioada Războiului Rece, societatea percepea pericolul ca fiind reprezentat de orice entitate care amenința integritatea teritorială a statului. Tot în baza acestor percepții asupra pericolului care amenință securitatea unui stat, au fost elaborate și documentele strategice înainte și după perioada Războiului Rece. În ambele situații, documentele strategice prezintă tipologii de amenințări.

În contextul actual al provocărilor la adresa securității, între amenințări și riscuri sunt identificate: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată transnațională, instabilitatea globală și crizele regionale, statele fragile și eșuate, situațiile

⁹ Kelly, Henry; Oelrich, Ivan, *Flying Blind: The Rise, Fall, and Possible Resurrection of Science Policy Advice in the United States*, Federation of America scientists, Washington, 2004, p. 5-8

¹⁰ http://www.princeton.edu/~ota/ns20/proces_f.html, consultat la 10.09.2016.

civile de urgență, schimbările climatice, competiția pentru resurse energetice, sărăcia, inegalitatea, guvernarea deficitară.

Altfel spus, dacă înainte de Războiul Rece documentele strategice erau elaborate de reprezentanți ai domeniului militar, întrucât securitatea unui stat era percepută ca *apărarea integrității teritoriului și a granițelor sale*, în prezent, componenta securității îmbină elemente militare cu aspecte ce țin de o diversitate de domenii. Așadar, gestionarea eficientă a tuturor problemelor care se pot constitui în riscuri și amenințări la adresa securității naționale, implică solicitare de expertiză de specialitate din partea persoanelor sau instituțiilor avizate.

Din evaluarea realizată, statele care au solicitat sprijin de specialitate din partea entităților cu competențe în oferirea de expertiză de specialitate în diverse domenii, s-au dovedit a fi mai performante decât cele care și-au elaborat strategiile după metoda consacrată.

Totuși, este de luat în calcul faptul că nu există modele de cooperare care au pretenția de a fi universal valabile și aplicabile tuturor situațiilor, nici formate de lucru și proceduri prestabile, fiecare interacțiune experți – decidenți realizându-se în funcție de necesități și specificitatea fiecărei politici.

Pe de altă parte, este de luat în calcul și apariția unor posibile riscuri sau deficiențe în procesul de transmitere de expertiză de specialitate către factorii decidenți în procesul elaborării politicilor de securitate, precum absența unor mecanisme de monitorizare a manierei în care procesul de consultare a condus la efecte, o relativă lipsă de eficiență din punct de vedere al timpului (elaborarea materialelor scrise transmise palierului politic, consultarea mediului academic asupra acestora înainte de a fi transmise riscă să fie cronofage și să conducă la ratarea momentelor în care materialele respective s-ar fi bucurat de maximul de utilitate și oportunitate), resurse umane și financiare relativ limitate, o capacitate ridicată de a întrevădea riscuri pe termen lung și a propune soluții pentru ameliorarea acestora, dar capacități reduse de management al acestora pe termen scurt și mediu.

BIBLIOGRAFIE:

1. BUZAN, Berry, *Popoarele, Statele și Frica*, Editura CARTIER, 2014.
2. HLIHOR, Constantin, *Geopolitica de la clasic la postmodern*, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2012.
3. HLIHOR, Constantin, *Politica de securitate în mediul internațional contemporan: Domeniul energetic*, Institutul European, Iași, 2008.
4. http://english.pacst.go.kr/intro/en_estaBgRoles.do.
5. <http://psa.gov.in/about-us/about-us>.
6. <http://www.contributors.ro/politica-doctrine/securitatea-nationala>.
7. <http://www.lapunkt.ro/2015/12/15/interviu-marian-zulean-ce-este-strategia-de-securitate-nationala>.
8. <http://www.naturalsciences.ch/organisations/proclim>
9. http://www.princeton.edu/~ota/ns20/proces_f.html.
10. <https://www.gov.uk/government/people/mark-walport>.
11. KELLY, Henry; Oelrich, Ivan, *Flying Blind: The Rise, Fall, and Possible Resurrection of Science Policy Advice in the United States*, Federation of America scientists, Washington, 2004.
12. SAVA, Ionel Nicu, *Studii de securitate*, Editura centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.
13. WILSDON, James; Kristiann, Allen; Katsia Paulavets, *Science advice to Governments: Diverse systems, common challenges*, 2014.
14. ZULEAN, Marian, *Strategiile de securitate națională în spațiul Euroatlantic*, Editura Tritonic, București, 2015.

DIPLOMAȚIA APĂRĂRII, NORMĂ ȘI ORDINE ÎN INTERVENȚIILE UMANITARE

Raul TODĒA

Membru asociat la Societatea Științifică Română de Cercetări Interdisciplinare,
București. E-mail: raul.todea2@gmail.com

Rezumat: *Unul din instrumentele prin care este pusă în practică politica externă și de securitate a statului este diplomația apărării.*

Componenta diplomației apărării vizează folosirea indirectă a forțelor armate pentru a răspunde problemelor legate de asigurarea securității naționale. Rolul jucat de comandanții militari din teatrele de operații se extinde spre sfera diplomatică, la îndeplinirea funcției de negociatori cu părțile aflate în conflict pentru etapele de reconstrucție din faza post – conflict.

Conceptul diplomația apărării denotă dezvoltarea coerentă pe mai multe niveluri, având un impact vizibil asupra următoarelor componente: consolidarea instituțiilor, edificarea dialogului strategic și a schimburilor în domeniul informațiilor, promovarea stabilității prin cooperare și măsuri de creștere a încrederii și securității, îmbunătățirea controlului democratic civil, a reformei militare, a instruirii și pregătirii militare¹.

Diplomația apărării poate avea efect asupra dezvoltării sectorului de securitate și siguranță, precum și a simțului comunității strategice de apărare, atât la nivel regional cât și internațional.

Cuvinte-cheie: *diplomația apărării, politica externă, comunitate strategică.*

Introducere

Diplomația apărării poate avea efect asupra dezvoltării sectorului de securitate și siguranță, precum și a simțului comunității strategice de apărare, atât la nivel regional cât și internațional.

O relație construită pe termen lung, care este bazată pe încredere și credibilitate reciprocă, este un element important, care își găsește locul lângă diplomația apărării. Aspectul diplomatic al sferei militare se referă la circumstanțele în care armata devine, direct sau indirect, ca un instrument explicit pentru o politica externă amplă. Este un rol complementar celui al apărării naționale.

Balanța termenilor de accent face diferența dintre diplomația apărării și cea internațională normativă. Astfel, normativul internațional este rezultatul angajamentelor formale pentru o viziune particulară a securității internaționale. Componenta diplomației apărării vizează cu predilecție folosirea indirectă a forțelor armate ca răspuns la problemele legate de asigurarea securității naționale. Rolul crucial în această arhitectură este îndeplinit de comandanții militari din teatrele de operații. Rolurile lor nu se limitează doar la dimensiunea operațională, ci se extind spre sfera diplomatică, așa cum este cazul elementar al îndeplinirii funcției de negociatori cu părțile aflate în conflict sau cu responsabili locali pentru etapele de reconstrucție din faza post – conflict.

¹ George Maior, *Diplomati si soldati: o aliantă postmoderna (II)*, în Revista Cultura nr.: 59, Secțiunea: Cultură politică: carnet diplomatic, București, 2007.

Apărarea a fost și va rămâne un domeniu fundamental pentru un stat. Aceasta cuprinde ansamblul deciziilor, măsurilor și hotărârilor pe care instituțiile unui stat le adoptă și le pune în aplicare, atât pe plan național cât și internațional, în scopul garantării drepturilor constituționale, protejării valorilor și promovării intereselor naționale, în concordanță cu legislația internă și internațională, precum și cu toate documentele internaționale la care statul este parte semnatară. De aceea caracterul național al apărării va include și obligațiile asumate de un stat față de organizațiile internaționale, obligații care pot fi materiale, financiare, umane.

Diplomația apărării

Conceptul de *diplomație a apărării* este recent în domeniul securității și teoriei analitice a politicilor externe. Folosirea reprezentanților și atașajilor militari are însă o tradiție semnificativă, iar negocierile politico – militare, tratatele sau formele de asistență au fost generate de natura internă a sistemelor militare moderne.

Acest concept denotă o dezvoltare pe mai multe niveluri, atât pe cel al cooperării în domeniul militar cât și cel al securității interstatale, cu impact vizibil asupra următoarelor componente: consolidarea instituțiilor, edificarea dialogului strategic și a schimburilor în domeniul informațiilor, promovarea stabilității prin cooperare și măsuri de creștere a încrederii și securității, îmbunătățirea controlului democratic civil, a reformei militare, a instruirii și pregătirii militare².

Din punct de vedere militar, am putea identifica anumite funcții ale diplomației³, precum: identificarea căilor și mijloacelor pentru prevenirea crizelor, a conflictelor, monitorizarea acestora și, după caz, managementul lor; participarea la negocierile diplomatice pentru prevenirea crizelor și la celelalte negocieri până la finalizarea deplină a situației pre și post conflictuale; promovarea măsurilor pentru controlul armamentelor; promovarea și implementarea măsurilor pentru controlul exporturilor de armamente și tehnologii; promovarea și implementarea măsurilor de creștere a încrederii între state, armate ca și între state și organizații și organisme internaționale; dezvoltarea de programe de cooperare în domeniul educației și pregătirii civililor și militarilor; folosirea eficientă a conceptului de descurajare; dezvoltarea oricăror altor căi, inclusive militare, de detensionare și de consolidare a unui climat de pace și încredere între state; asigurarea activităților de derulare a controlului armamentelor; prevenirea proliferării armelor convenționale, a armelor de distrugere în masă, a tehnologiilor nucleare și a tehnologiilor duale; prevenirea surprizelor diplomatice, economice, tehnologice, militare; prevenirea și a reducerea riscului de izbucnire a conflictelor; impunerea, menținerea și consolidarea păcii; asigurarea aplicării principiilor dreptului internațional și umanitar în toate acțiunile politico-conomico-militare.

Diferența dintre diplomația clasică și diplomația apărării constă în setul de instrumente suplimentare instuite în cadrul unui tip diferit de organizație (arhitectură conceptuală, strategie etc.) de care beneficiază aceasta din urmă. În acest caz, diplomația apărării include, printre alte elemente, cooperarea, parteneriatul militar, exercițiile, participarea în unități multinaționale, programele de asistență, schimburile de informații, activitățile atașajilor militari, elemente legate de controlul armamentelor, schimbul de personal etc.

Diplomația apărării reprezintă mai degrabă un proces cu efecte asupra a două tendințe interconectate: primul, democratizarea și reforma sectorului de securitate și siguranță; al doilea, crearea unui simț al comunității strategice de apărare la nivel regional și internațional, prin dezvoltarea unui limbaj comun, împărtășirea aceluiași obiective și valori, precum și prin contribuția directă la creșterea încrederii și securității în domeniile de interes.

² George Maior, *Diplomați și soldați: o alianță postmodernă (II)*, în Revista Cultura nr.: 59, Secțiunea: Cultură politică: carnet diplomatic, București, 2007.

³ Sergiu T. Medar, *Diplomația apărării*, Editura CTEA, București, 2006, p. 13.

Altfel spus, diplomația apărării se folosește și de contactele militare existente la nivel interstatal pentru a influența adoptarea deciziilor de către diferite părți în domeniul securității și apărării.

Abilitatea statelor de a se influența reciproc prin folosirea capabilităților militare a fost tot mai mult înlocuită de abilitatea lor de a folosi informația ca mijloc de a prelua controlul în situații conflictuale (în acest context, unii vorbesc chiar de o diplomație a sistemelor de informații sau *intelligence diplomacy*). În același fel, se manifestă o nevoie de a crește cooperarea între structurile de decizie politică și informații, atât militare, cât și generale, pentru a conecta necesarul de informație cu nevoia de analiză și acțiune politico – strategică în sfera externă. Astfel, considerăm diplomația apărării atât ca o misiune fundamentală a sistemului militar, cât și ca un instrument pentru promovarea mai amplă a unor interese și valori de securitate complexe la nivel național și internațional⁴.

De asemenea, putem considera că diplomația securității și apărării devine un instrument puternic în administrarea conflictelor non-militare ale securității interne și internaționale, în identificarea și reconstruirea dimensiunilor economice, sociale, energetice, de protecția a mediului etc. Un rol important pe care îl poate juca diplomația apărării este implicarea activă a societății civile, cu precădere în zonele post-conflict, reconstrucție.

Despre intervențiile umanitare

Conflictele la nivel internațional au doi piloni, dreptul internațional și ordinea internațională. Acești doi piloni se sprijină pe Charta Națiunilor Unite și pe Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Prin intervenția internațională umanitară înțelegem violarea suveranității unui stat pentru a proteja drepturile umane fundamentale. Adesea aceste intervenții sunt interfața coercitivă și dictatorială în sfera jurisdicției interne a statului. Intervențiile umanitare sunt legitimate de teoria războiului just, deoarece răspund la întrebarea când trebuie folosită forța.

Acțiunea umanitară a devenit unul dintre pilonii noii arhitecturi internaționale create prin restrângerea conceptului de suveranitate a statelor.

Încălcări grave ale drepturilor omului, crimele în masă, torturile, oprimări organizate de state față de proprii cetățeni, sunt percepute ca fiind drept crize umanitare care destabilizează securitatea și siguranța comunităților, atât în plan intern, cât și pe plan regional, și care pot avea drept consecință intervenția din exterior a altor state.

Statele intervin bazându-se pe actele normative cu privire la protecția și reconstrucția securității comunităților aflate în criză umanitară. Dacă la intervenția umanitară ia parte mai mulți actori internaționali, eventualele acuzații de partizanat ar fi nefondate.

Un actor care își declară acțiunile ca fiind umanitare, încearcă, în mod explicit „să le legitimizeze ca fiind nepărtinitoare și morale și prin urmare justificate, nu egoiste”⁵.

Pentru explicarea „intervențiilor umanitare”, și pentru a nu lăsa ca aspectul militar să-și facă loc în detrimentul celui umanitar, balanța discursului s-a înclinat pe drepturile omului.

O acțiune pe teritoriul unui stat suveran devine umanitară numai dacă va fi desfășurată în vederea suprimării suferințelor persoanelor, a actelor care degradează natura și demnitatea umană. Considerând că actul umanitar își urmărește și atinge țelul, putem concluda că dezbateră este centrată pe mijloace. Astfel, în mod evident mijloacele sunt de natură militară și civilă.

Argumentarea intervenției umanitare ca fiind pașnică, exclude elementul forței militare, ca instrument umanitar. În contrapondearea acestei argumentări, sunt cei care sprijină ideea că acțiunea umanitară poate fi susținută și de forța armată.

⁴ George Maior, *op. cit.*

⁵ Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention, an Introduction*, New York: Palgrave Macmillan, 2010, p. 12.

Teoria intervenției din motive umanitare, recunoaște dreptul unui stat de a exercita control internațional asupra acțiunilor unui alt stat, atunci când suveranitatea sa se opune legilor umanității⁶.

Utilizarea forței armate este în mod evident în afara cadrului juridic internațional. În schimb, articolul 51 din Carta ONU⁷ permite utilizarea forței pentru auto-apărare. De asemenea, folosirea forței armate, conform Capitolului VII, trebuie să se desfășoare după aprobarea acesteia de către Consiliul de Securitate.

„Norma intervenției justificate”⁸ pare a fi instituționalizată din ce în ce mai mult în legea internațională. La întâlnirea ONU din 2005, toate statele au fost de acord cu principiul „responsabilității de a proteja”, care menționează că intervenția coercitivă, incluzând utilizarea forței militare, poate fi garantată în cazurile de încălcare gravă a drepturilor omului⁹. De asemenea, a fost observată o schimbare importantă în practica Consiliului de Securitate care a extins definiția a ceea ce, conform articolului 39 din Carta ONU, reprezintă „amenințare asupra securității și păcii internaționale”. În categoria acestor amenințări au fost incluse războaiele civile, crizele umanitare și loviturile împotriva regimurilor alese în mod democratic¹⁰. În consecință, înființarea tribunalelor penale internaționale și a Curții Penale Internaționale este văzută ca fiind un semn pozitiv în evoluția legalizării normei.

Conceptul „jus in bello” este opus conceptului „jus ad bellum”. Cel dintâi încorporează totalitatea regulilor de drept internațional ce guvernează posibilitatea de a recurge la forța armată între state, iar cel din urmă lasă posibilitatea de a se angaja (sau nu) într-un război.

Primul Protocol Adițional la Convențiile de la Geneva din 1977¹¹ ia în considerare particularitatea acestor războaie de eliberare națională, calificându-le drept situații de conflict armat internațional. Identificând aceste războaie de eliberare națională cu „răzvrățiri interne” interzice suportul armat străin, pe considerentul că ar constitui un amestec în treburile interne ale unui stat.

În consecință, apariția categoriei intervențiilor umanitare complică dreptul de a recurge sau nu la forța armată. Intervențiile umanitare au ca scop protejarea „militară” a populației unui stat străin împotriva abuzurilor săvârșite de propriul guvern.

Astfel, responsabilitatea comunității internaționale de a proteja populațiile împotriva genocidului și crimelor împotriva umanității în anumite circumstanțe sunt clar definite.

În cazul unei „amenințări la pace, încălcări a păcii, sau unui act de agresiune” (articolul 39 din Cartă), Consiliul de Securitate poate impune statelor anumite măsuri, precum sancțiuni economice sau poate autoriza statele să desfășoare o acțiune militară.

De exemplu, acest argument a fost folosit pentru a justifica, din punct de vedere legal, intervenția militară a NATO în Republica Federală Iugoslavia în 1999, când guvernul a fost acuzat de încălcări grave ale Dreptului Internațional Umanitar în Kosovo..

Cazul Kosovo a furnizat Rusiei argumente în plus pentru materializarea modelului de apartenență asociată și, totodată, pentru prezentarea sa în calitate de apărător al dreptului internațional, care ar fi fost violat de SUA și de unele state membre ale UE prin recunoașterea independenței Kosovo.

⁶ Ellery Stowel, *Intervention in international Law*, Washington DC: John Byrne & Co, 1991, p. 53.

⁷ <http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>

⁸ Laura Reed, Carl Kaysen (eds), *From Emerging Norms of Justified Intervention* (New York: American Academy of Arts and Science, 1993, p. 12.

⁹ „The Responsibility to Protect”, *Report of the International Commission on Intervention on State Sovereignty* (Ottawa: International Development Research Center, 2001), p. 69.

¹⁰ Simon Chestermen, *Just war or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 124.

¹¹ <http://www.monitoruljuridic.ro/act/protocol-aditional-nr-1-din-10-iunie-1977-la-conventiile-de-la-geneva-din-12-august-1949-privind-protectia-victimelor-conflictelor-armate-internationale-emitent-50334.html>

Acțiunea întreprinsă a avut ca rezultat și a pus bazele condițiilor fundamentale pentru începerea reconstrucției. Intervenția militară a NATO în Kosovo a urmat după mai mult de un an de violență crescândă și încălcarea repetată de către Belgrad a rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU solicitând acestuia să pună capăt represiunii pe care o exercita împotriva populației albaneze din Kosovo.

În martie 1999, NATO a decis să lanseze o campanie aeriană împotriva structurilor militare și paramilitare ale guvernului iugoslav responsabile pentru represiune. Decizia a fost luată după epuizarea tuturor celorlalte opțiuni și eșecul repetat al convorbirilor de pace de a înfrânge intransigența Belgradului.

În fața incapacității Consiliului de Securitate al ONU de a lua măsuri decisive în vederea respectării rezoluțiilor sale privind conflictul, aliații au ajuns la concluzia că doar prin folosirea forșei armate se poate stopa catastrofa umanitară și restaura stabilitatea în regiune.

Astfel, mandatul KFOR¹² a avut ca sarcină descurajarea unor noi ostilități, instaurarea unui mediu sigur și demilitarizarea Armatei de Eliberare a Kosovo. În plus, aceasta a sprijinit efortul umanitar internațional și a cooperat cu structura prezenței internaționale civile, Administrația Interimară a ONU din Kosovo (UNMIK), în vederea creării unui cadru stabil pentru asigurarea în continuare a dezvoltării în Kosovo.

Rezultatele consiliului Națiunilor Unite, în domeniul securității a țărilor membre, dar nu numai, sunt: reducerea probabilității unei confruntări militare majore și dezvoltarea unui climat de cooperare și parteneriat, având ca obiectiv un nou model de securitate pentru secolul XXI, într-o lume unită prin valorile democrației, libertății drepturilor omului și ale statului de drept; structurile nord-atlantice reprezentând simbolul și realitatea acestor valori, iar extinderea lor fiind singura modalitate adecvată de a răspunde imperativelor noului mediu de securitate internațional, deoarece noile relații ale vieții internaționale solicită măsuri imediate de cunoaștere a amenințărilor, tensiunilor și crizelor care pot afecta mediul de securitate internațional, a factorilor de risc neconvenționali, cu un potențial mare de pericol pentru securitatea locală și globală, crizele politico-militare putând deveni o amenințare la fel ca și conflictele etnice, și tocmai de aceea conceptul de „*solidarity in pursuit of peace*” este discutat în noua strategie de securitate NATO 2010-2020, mai exact posibilitatea invocării articolului 5 pentru state terțe (nemembre NATO)¹³.

În noul concept strategic al NATO, invocarea articolului 5 rămâne fermă, dar se referă și la extinderea pericolelor dinafara regiunii euro-atlantice, fapt ce concordă, de altfel, cu strategia națională de apărare a Statelor Unite ale Americii¹⁴, strategie ce prevede apărarea teritoriului Statelor Unite, a cetățenilor și a sistemului politic american, prosperitate și stabilitate economică și un nivel ridicat de trai, stabilitate și securitate internațională, promovarea democrației și a drepturilor omului pe plan internațional.

Noul concept pune accent pe asigurarea securității internaționale printr-o coaliție dinamică, ce trebuie să întâmpine o lume imprevizibilă. Această coaliție are drept scop „unitate, securitate și libertate” și redefiniște noile vulnerabilități la securitatea internațională ca fiind, pe lângă terorism: proliferarea armelor în masă, proliferarea armelor nucleare, atacul în spațiul cibernetic, pirateria în spațiul maritim internațional, crima organizată, atacul la resursele energetice, schimbările climatice provocate de neglijență, crizele financiare și economice, disputele etnice, conflictele nesoluționate.

¹² Mandatul KFOR are ca bază atât un acord militar tehnic între NATO și comandanții iugoslavi, cât și Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate al ONU, ambele din 1999.

¹³ http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120203_strategic-concept-2010-fr.pdf

¹⁴ <http://archive.defense.gov/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf>

Concluzie

Mediul de securitate ne-a demonstrat că în diversitatea relațiilor internaționale, datorită dorinței statelor de a acumula putere statală, tradusă prin economie și armată puternice, se poate ajunge la fenomenul de deteriorare a securității, trecându-se pe rând de la violență, la confruntare militară sau chiar mai rău, la război. Din acest motiv considerăm că diplomația apărării este un concept susținut care își are locul bine definit în arhitectura unui mecanism care este constituit din oameni, raționamente de stat, specialiști în diplomație și în apărare.

Asumarea de noi misiuni și angajamente pentru armată contribuie în mod pozitiv la transformările sistemului militar. Procesele de cooperare multilaterală au o dublă semnificație. Pe de o parte, cooperarea înseamnă exportul de stabilitate. De asemenea, cooperarea își aduce contribuția la transformările și dezvoltările interne. Din acest motiv, diplomația apărării ar trebui considerată atât ca o misiune fundamentală a sistemului militar modern, cât și ca un instrument pentru promovarea mai amplă și mai intensă a unor interese și valori de securitate la nivel național și internațional.

Consecințele acestui tip de diplomație ne pot arăta punctele forte, dar și spațiile care pot fi perfecționate, în funcție de particularitățile fiecărui caz.

BIBLIOGRAFIE:

1. „The Responsibility to Protect”, *Report of the International Commission on Intervention on State Sovereignty* (Ottawa: International Development Research Center, 2001).
2. BJOLA, Corneliu and MURRAY, Stuart, *Secret diplomacy: concepts, contexts and cases*, Routledge, New York, 2016.
3. CHESTERMEN, Simon, *Just war or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
4. HEHIR, Aidan, *Humanitarian Intervention, an Introduction*, New York: Palgrave Macmillan, 2010.
5. <http://archive.defense.gov/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf>
6. <http://www.monitoruljuridic.ro/act/protocol-aditional-nr-1-din-10-iunie-1977-la-conventiile-de-la-geneva-din-12-august-1949-privind-protectia-victimelor-conflictelor-armate-internationale-emitent-50334.html>
7. http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120203_strategic-concept-2010-fr.pdf
8. <http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>
9. MAIOR, George, *Diplomați și soldați: o alianță postmodernă (II)*, în: „Revista Cultura”, nr. 59, Secțiunea: Cultură politică: carnet diplomatic, București, 2007.
10. MEDAR, Sergiu T., *Diplomația apărării*, Editura CTEA, București, 2006.
11. REED, Laura, KAYSEN, Carl (eds), *From Emerging Norms of Justified Intervention*, New York: American Academy of Arts and Science, 1993.
12. STOWEL, Ellery, *Intervention in international Law*, Washington DC: John Byrne & Co, 1991.

DEMOGRAFIE ȘI SECURITATE. RECONFIGURĂRI GLOBALE ÎN SECOLUL AL XXI-LEA

Cătălina TODOR

Asistent de cercetare științifică, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București,
Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
E-mail: todor.catalina@unap.ro

Rezumat: *Secolul XXI este marcat de transformări demografice fără precedent istoric, ce au potențialul de a reconfigura fața lumii diferit de cum o știm astăzi. În acest context și în concordanță cu extinderea conceptului de securitate și asupra altor arii non-militare, prezenta cercetare a pornit de la întrebarea „Există conexiuni ale transformărilor demografice cu securitatea sau insecuritate?” În acest sens, ne propunem să identificăm natura acestei conexiuni și tipologiile de evoluții demografice care îi pot conferii legitimitate. Prin urmare, lucrarea trece de la analiza literaturii de specialitate, în încercarea de a oferi o abordare structurată a relației demografie-securitate, la gruparea unora dintre cele mai importante aspecte ale schimbărilor demografice cu potențial impact asupra securității. Nu există certitudini cu privire la felul în care va arăta lumea viitorului, dar analiza tendințelor demografice se constituie într-un domeniu de cercetare de mare actualitate și importanță ce poate veni în sprijinul practicienilor, prin înțelegerea implicațiilor de securitate potențiale ale acestora.*

Cuvinte-cheie: *relația demografie-securitate, provocări, oportunități, conflictualitate, fragilitate, stabilitate.*

Introducere

Ca urmare a provocărilor generate de magnitudinea noilor evoluții globale demografice fără precedent istoric, în ultimii ani relația demografie-securitatea început să atragă din ce în ce mai mult atenția mediului academic și a specialiștilor practicieni la nivel internațional. Așa au apărut noi concepte precum demografia securității și securitatea demografică (unele încă aflate în stadiu de prototip și foarte puțin utilizate datorită factorului de noutate - cum este cel de securitate demografică -, conceptul de demografie a securității bucurându-se de o arie mai largă de răspândire mai ales în rândul specialiștilor americani) și dezvoltări ale analizelor în domeniu specifice cercetătorilor și practicienilor. Mai mult demersurile par să se focalizeze pe anumite teme predilecte precum: implicații economice, stabilitate/instabilitate statală, conflictualitate, transformări ale balanței puterii.

Prezenta cercetare are la bază analiza indicatorilor demografici specifici, observarea evoluției mediului de securitate internațional și studierea literaturii de specialitate. Astfel, lucrarea își propune identificarea posibilei naturi a relației demografie-securitate și a provocărilor globale, regionale, dar și specifice pentru anumite state, considerând-o un domeniu de cercetare cu un potențial important de dezvoltare în viitor atât pe plan internațional, cât și național.

1. Legitimitatea relației securitate-demografie

Datorită necesității impuse de intensificarea dinamismului și complexității mediului de securitate internațional și diversificării tipurilor de amenințări, conceptul de securitate a încetat să fie privit exclusiv în termeni militari. Barry Buzan, unul dintre cele mai proeminente nume pentru studiul securității contemporane afirma că: „Securitatea este considerată a fi căutarea libertății de amenințare și capacitatea statelor și societăților de a-și menține identitatea independentă și integritatea lor funcțională în fața forțelor de schimbare, pe care acestea le percep ca amenințări.”¹ Astfel, autorul identifica trei nivele ale securității: individual, statal și internațional și cinci dimensiuni ale acesteia: militar, politic, economic, social și de mediu, care nu operează izolat, ci în interconexiune.² Aceste dimensiuni, putem afirma că sunt în concordanță cu noile evoluții care au generat necesitatea de a lua în considerare diversitatea tipologiilor de amenințări ce transcend spectrul clasic politico-militar. Pentru că aspectele ce țin de populație se numără printre sectoarele societale cu evoluții spectaculoase de-a lungul secolului XX și XXI sunt avute în vedere de către B. Buzan în cadrul dimensiunii sociale, unde amenințările sunt cele din sfera identitară, și a echilibrului sau lipsei acestuia din cadrul unui stat. Statele slabe sunt adesea deficitar pregătite pentru a face față diferențelor de identitate și cultură, apreciindu-se că majoritatea conflictelor care prevalează astăzi sunt acelea care au un element societal.³ Aici printre componentele demografice importante este cea de natură structurală, mai ales etnică și religioasă. Prin urmare, una dintre cele mai răspândite perspective conceptuale asupra securității contemporane include elemente ce pot avea substrat demografic.

Pe de-o parte, magnitudinea evoluțiilor potențiale demografice a generat dezvoltarea unei arii specifice de cercetare în direcția relației demografie-securitate, abordată cu interes atât de către mediul academic, cât și de către practicieni. Din cercetările efectuate până acum în acest domeniu extrem de nou am identificat ca pionier mai ales pe Jack Goldstone, alte câteva nume sonore fiind: Jennifer Dabbs Sciubba, Richard P. Cincotta, Christian Leuprecht, Henrik Urdal, Elizabeth Leahy Madsen, dar și Richard Jackson și Neil Howe, chiar dacă aceștia din urmă se dedică mai mult relației demografie – geopolitică. Pe de altă parte, mediul practicienilor este destul de dezvoltat mai ales în Statele Unite ale Americii, unde se acordă atenție acestei relații atât în cadrul Departamentului de Apărare al SUA (United States Department of Defense DOD), cât și în cadrul Agenției Centrale de Informații (CIA). În ceea ce privește DOD, Kathleen Hicks a diseminat importanța demografiei și perspectiva departamentului american asupra acesteia în mai multe rânduri, iar dacă ne referim la CIA, aceasta publică încă din 2001 un raport intitulat „Long-Term Global Demographic Trends: Reshaping the Geopolitical Landscape”⁴, ce conturează un tablou al provocărilor demografice globale pentru geopolitica mondială și subliniază cele mai importante amenințări din acest punct de vedere.

Dar, la nivel mondial, importanța și relevanța pentru viitor a acestui nou domeniu nu sunt date doar de identificarea unor transformări demografice punctuale și relaționarea lor cu posibile implicații de securitate și astfel generarea unui domeniu inovator de cercetare, ci, însăși

¹Barry Buzan, „New Patterns of Global Security in the Twenty-first Century”, *International Affairs*, (Royal Institute of International Affairs 1944-), vol. 67, nr. 3/1991, Ed. Blackwell Publishing, pp. 432-433, disponibil online la:

http://home.sogang.ac.kr/sites/jaechun/courses/Lists/b7/Attachments/10/New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%20TwentyFirst%20Century_Buzan.pdf, accesat la data de 22.09.2016.

²Marianne Stone, „Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis”, Security Discussion Papers Series 1, Grouped’ Etudeset’ Expertise“ Sécuritéet Technologies” GEEST, 2009, p. 1, disponibil online la: http://www.geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf, accesat la data de 11.10.2016.

³*Idem*, p. 5.

⁴Agenția de Informații a Statelor Unite ale Americii, *Long term global demographic trends reshaping the geopolitical landscape*, Raport CIA iulie, 2001, disponibil online la: https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf, accesat la data de 15.08.2016.

magnitudinea acestor transformări pare să dicteze necesitatea conturării și aprofundării în continuare a acestei nișe de cercetare. Specialiștii avertizează că lumea viitorului va fi transformată radical datorită evoluțiilor demografice fără precedent în istoria omenirii. În acest sens, facem apel la câteva afirmații ale unor nume sonore pentru aria de cercetare securitate-demografie:

- Richard Jackson și Neil Howe: „Lumea intră într-o transformare demografică de dimensiuni istorice și fără precedent.”⁵

- Jack Goldstone susținea în cadrul unei conferințe dedicate subiectului: „menirea mea aici este să încerc să vă conving că vom trăi într-o lume diferită ... o lume plină de provocări ... avansând în direcții demografice, economice, politice neanticipate ... care creează noi provocări foarte complicate.”⁶

- Elizabeth Leahy Madsen: „Astăzi ne aflăm într-o eră a diversiunii demografice fără precedent cu tendințe demografice care se îndreaptă simultan în direcții diferite.”⁷

- David E. Bloom: „Omenirea este măcinată de forța schimbărilor demografice.”⁸

- Christian Leuprecht: „Am să punctez de ce ar trebui să fim interesați în primul rând de aspectele demografice: lumea trece prin transformări demografice la o scară fără precedent. Acesta este primul an în care numărul locuitorilor din centrele urbane îl depășește pe cel al acelor care locuiesc în centre rurale, țările devin din ce în ce mai diverse cultural, lingvistic, religios și cred că demografia va fi pentru secolul al XXI-lea, ceea ce au fost clivajele sociale pentru secolul al XIX-lea. Este singura mare provocare pentru felul în care trăim împreună de o manieră pașnică și armonioasă în secolul XXI.”⁹

În acest context, David E. Bloom susține că omenirea se va confrunta cu provocări cum sunt creșterea populației, îmbătrânirea demografică, migrația și urbanizarea, afirmând că „cele mai proeminente schimbări sunt creșterea rapidă a populației în anumite economii în dezvoltare și schimbarea proporției adolescenților și adulților tineri în altele, creșterea longevității și îmbătrânirea populației în întreaga lume, precum și urbanizare și migrația internațională.”¹⁰

În linii mari, specialiștii internaționali punctează relația demografie-securitate în funcție de câteva transformări majore demografice și de cele mai multe ori opiniile acestora converg în direcția următoarelor tipuri de evoluții ale populației: 1.creștere; 2.îmbătrânire; 3.migrație; 4.urbanizare. Aceștia, chiar dacă oferă structuri diferite pentru categoriile relevante de transformări demografice, în principal rămân la cele patru anterior menționate. Structurarea diferențiată ne oferă mai multe unghiuri din care putem analiza relația demografie-securitate, dar în același timp ajută la formarea unei temelii pe care să se poată dezvolta structurări noi. Mai jos enumerăm câteva exemple de evidențiere a celor mai importante schimbări demografice pentru securitate, dar și de structurări ale acestei relații:

⁵Richard Jackson, Neil Howe, *The Graying of the Great Powers*, Ed. CSIS, Washington DC, 2008, p. 1.

⁶Jack A. Goldstone, *The Impact of Global Demographic Changes on the International Security Environment*, prelegere susținută în cadrul Hong Kong University of Science and Technology, Institute for Emerging Market Studies (IEMS), 2014, minut 1:21- 2:05, disponibilă la <https://www.youtube.com/watch?v=CyRXj3NWP5Y>, accesat la data de 03.10.2016.

⁷Elizabeth Leahy Madsen, *Demographic Security: Population, Conflict, and Development*, prelegere susținută în cadrul Environmental Change & Security Program (ECSP), minut 0:51- 0:59, disponibil la <https://www.youtube.com/watch?v=4JThOTyORLs>, accesat la data de 04.10.2016.

⁸David E. Bloom, „Demographic Upheaval”, *Finance & Development*, vol. 53, nr. 1, martie 2016, Fondul Monetar Internațional, disponibil online la <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/03/bloom.htm>, accesat la data de 03.10.2016.

⁹Christian Leuprecht, *Christian Leuprecht on Demography, Conflict and National Security*, comunicare susținută pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, în cadrul Programului *Environmental Change and Security* (ECSP), 29 ianuarie 2009, minut 0:40-1:17, disponibilă la <https://www.youtube.com/watch?v=KgSg3-zcNXg>, accesată la data de 04.10.2016.

¹⁰David E. Bloom, 2016, *op. cit.*

▪ Jack Goldstone, care poate fi considerat unul dintre promotorii acestui nou domeniu de cercetare, apreciază că unele dintre cele mai importante transformări cu impact potențial asupra securității sunt: 1. Creșterea disproporționată a populației la nivel global și mai ales a celei specifice statelor musulmane; 2. Declinul populației Uniunii Europene și a statelor europene foste membre ale URSS; 3. Diferențele considerabile între țările dezvoltate care se îndreaptă înspre îmbătrânirea populației și statele în dezvoltare cu populație tânără împărțită în diferite structuri de vârste; 4. Intensificarea migrației dinspre statele în dezvoltare către cele dezvoltate¹¹. Specialistul aduce o abordare inovatoare prin structurarea celor mai importante evoluții demografice pentru securitate în funcție de cinci grupuri a căror populație crește mult mai rapid decât populația mondială. În viziunea sa, acest aspecte constituie noua bombă demografică¹². Jack Goldstone identifică următoarele cinci grupuri: 1. Africa Subsahariană (efecte potențiale: dimensiunea creșterii demografice poate activa această zonă ca actor economic global; posibila radicalizare politică ca urmare a capacității reduse de absorbție în economie a tinerilor cu studii superioare ca sursă importantă a imigrației); 2. Clasa de mijloc la nivel mondial (China, India, America Latină, Orientul Mijlociu, iar în cele din urmă și Africa; efecte negative potențiale: radicalism, extremism, clivaj etnic și religios; contribuție la accelerarea migrației și urbanizării; creșterea criminalității organizate; creșterea consumului de produse animale și energetic); 3. Populația orașelor (mai ales în țările în dezvoltare și cele cu venituri scăzute; concentrări mari de populație urbană în țări cu venituri mult mai reduse decât cele occidentale; orașele și noile frontiere tehnologice: energie, alimente, deșeuri, transporturi pentru orașele cu venituri reduse; zonele periferice); 4. Populația musulmană (potențiala abordare jihadistă a Islamului; relația Occident - populație musulmană și identificarea formelor de cooperare; războiul civilizațiilor – potențialul tinerilor de a se alătura mișcărilor radicaliste); 5. Populația îmbătrânită (Japonia, China, Europa, Rusia; probleme posibile: cum vor arăta societățile viitoare în contextul îmbătrânirii demografice?; infrastructura socială; adaptarea la noile realități sociale, economice, biologice, militare și fiscale; conflict generațional asupra priorităților?; securitatea internațională și politica publică).¹³

▪ Jennifer Dabbs Sciubba, autoarea a nenumărate studii în temă, de asemenea predând și un curs academic despre demografie și securitate atât în mediul civil, cât și în cel militar, abordează această arie din perspectiva acelor transformări care generează oportunități și provocări. Aceasta pornește de la aspecte ce țin de natalitate, mortalitate și migrație și întrevide două provocări și două oportunități principale din punct de vedere demografic pentru securitate în secolul XXI: a) Oportunități: 1. structura tranzițională pe vârste; 2. urbanizarea; b) Provocări: 1. masa de populație tânără (concept cunoscut și diseminat la nivel internațional ca *youth bulge*); 2. îmbătrânirea demografică.¹⁴ Ca structură, Jennifer Dabbs Sciubba consideră că demografia poate

¹¹Jack A. Goldstone, „Flash Points and Tipping Points: Security Implications of global Population Changes”, *New directions in Demographic Security*, Raport al Programului *Environmental Change and Security*(ECSP REPORT), nr. 13, 2008–2009, disponibil online la https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ECSPReport13_Goldstone.pdf, accesat la data de 02.10.2016.

¹²Traducere în limba română a conceptului „new population bomb”.

¹³Jack Goldstone, 2014, video *op. cit.*, minut 4:17-4:18; 4:55-46:00.

Jack A. Goldstone, „Population and Security: How Demographic Change can Lead to Violent Conflict,” *Columbia Journal of International Affairs* vol. 56, nr. 1, 2002, pp. 245-63, disponibil online la <http://www.mafhoum.com/press6/179S21.pdf>, accesat la data de 03.10.2016.

¹⁴Jennifer Dabbs Sciubba, *The Future Faces of War- Population and National Security*, Ed. Praeger Security International, ABC CILCO LCD, Santa Barbara, Denver, Oxford, 2011, pp. 1-153.

Jennifer Dabbs Sciubba, *Teaching Demography and Security Linkages*, interviu realizat pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, în cadrul Programului Environmental Change and Security (ECSP), 2009, interviu disponibil online la <https://www.youtube.com/watch?v=gV4FZH69Lbs>, accesat la data de 04.10.2016.

Jennifer Dabbs Sciubba, prelegere susținută pentru lansarea volumului: *The Future Faces of War: Population and National Security*, în cadrul Centrului Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, 14 Martie 2011, disponibilă la <https://www.youtube.com/watch?v=drH26iUVGHo>, accesat la data de 05.10.2016.

avea trei funcții în relația demografie – securitate: 1. Indicator (pentru provocări și oportunități, ex.:gradul ridicat de risc de conflictualitate), 2. Resursă (pentru conflict sau progres; ex.:contribuție pozitivă în economie, la guvernarea democratică), 3. Multiplicator(de putere și prosperitate; ex.: în tendințe sociale, economice și politice)¹⁵. Jennifer Dabbs Sciubba integrează oportunitățile și provocările demografice cu funcțiile lor specifice de indicator, resursă și multiplicator în conceptul dezvoltat de Nazli Choucri, care consideră securitatea ca o funcție a trei tipuri de securitate: cea militară, cea a regimului și cea umană¹⁶. Totuși, menționăm că în timp, pe ultima, J.D. Sciubba o transformă din umană în structurală (datorită faptului că securitatea umană are în centru individul, în timp ce securitatea structurală pune în centru statul)¹⁷. J.D. Sciubba consideră: 1. securitatea militară ca apărarea externă a unui stat, ce are în vedere protejarea statelor de amenințările externe sau proiectarea puterii externe, context în care demografia este relevantă mai ales din perspectiva numărului de militari și a efectului tendințelor demografice asupra armatei unui stat și a aliaților și oponentilor acestuia; 2. Securitatea regimului ca stabilitate internă indicată de amenințările din interior și de abilitatea statelor de a rămâne puternice sau chiar de a-și asigura existența (cazul Africii de Nord și al multor state ale Africii Subsahariene); din perspectivă demografică este foarte relevant cum afectează aceste evoluții propria putere, stabilitatea internă, regimul politic și șansele de a se produce o rebeliune, revoltă, revoluție; 3. Securitatea structurală ca relație dintre securitatea umană și stat, având în centru statul. Aici este relevant cum evoluțiile cu privire la populație și mediu afectează,de exemplu,gradul de sărăcie; demografia este extrem de relevantă atât în ceea ce privește legătura dintre sărăcie și stat, până la stadiul în care statul poate deveni unul eșuat, dar și în ceea ce privește unele relații directe precum modul în care numărul de militari sau forța aptă de muncă poate sprijini țara să crească în continuare și să aibă capacitatea de a susține bugetar armata și sistemul de apărare.¹⁸

- Christian Leuprecht pornește de la trei tipuri de dinamici demografice (dinamicile fertilității, mortalității și migrației) pentru a aduce în atenție evoluții de maximă relevanță mai ales pe cele relaționate cu securitatea națională: structura pe vârste, structura etnică/religioasă¹⁹, dar și distribuția geografică(urban-rural, intrastatal-grupuri de populație în afara granițelor statului de origine).²⁰ Acesta susține că destul de rar în științele sociale se întâmplă să fie observate fenomene fără precedent la modul general, însă din perspectivă demografică în prezent ne confruntăm cu un „teren neexploatat“. Acest fapt,în viziunea lui Christian Leuprecht, se întâmplă mai ales datorită contrastelor și discrepanțelor între: declinul demografic al Europei și cel relativ al Americii și creșterea Asiei și Africii; statele care se află în procesul de îmbătrânire al populației (cele mai

¹⁵Jennifer Dabbs Sciubba,2011,*op. cit.*, pp. 153-155; pp. 153-166.

Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. cit.*, minut: 12:58-18:44; 0:01-42:07.

¹⁶Jennifer Dabbs Sciubba, 2011, *op. cit.*, pp. 9-10.

¹⁷*Idem*, p. 3.

Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. cit.*, minut: 1:16: 3:10.

Jennifer Dabbs Sciubba, video2009.

¹⁸Jennifer Dabbs Sciubba, 2011, *op. cit.*

Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. cit.*

Jennifer Dabbs Sciubba, video 2009.

¹⁹Christian Leuprecht, *From Report 13 - Christian Leuprecht on Migration as the Demographic Wild Card in Civil Conflict*, interviu realizat pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, în cadrul Programului EnvironmentalChange and Security (ECSP), 03 martie 2009, disponibil online la:<https://www.youtube.com/watch?v=N1O6IRji7fE>, accesat la data de 04.10.2016.

Christian Leuprecht, „Migration as the demographic Wild Card in Civil Conflict”, în *Report 13- New directions in Demographic security*, Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, 2009, disponibil online la: <https://www.wilsoncenter.org/ECSPReport13>, accesat la data de 04.10.2016.

Christian Leuprecht, 29 ianuarie 2009, *op. Cit.*

²⁰Christian Leuprecht, Jack A. Goldstone, „Political Demography”, *E-International Relations*, 2013, disponibil online la <http://www.e-ir.info/2013/02/23/political-demography/>, accesat la data de 04.10.2016.

influențe state la nivel mondial) și statele cu o populație tânără (dar cele mai puțin dezvoltate); deschiderea și disponibilitatea din ce în ce mai mare către mobilitate.²¹

▪ Richard P. Cincotta se concentrează mai ales pe următoarele dinamici ale populației: rate de creștere, structura pe vârste și distribuție în contextul stabilității unui stat, conflictului civil și chiar șanselor la democrație.²²

▪ Kathleen Hicks, ca reprezentantă a Departamentului de Apărare al SUA (DOD), se concertează asupra analizelor demografice din perspective tendințelor pentru SUA și pentru arealele de interes strategic pentru aceasta. Astfel, aceasta face o trecere în revistă a celor mai relevante arii de interes: 1. înțelegerea implicațiilor transformărilor demografice pentru SUA; 2. implicațiile schimbărilor pentru zonele sau statele de interes strategic pentru SUA, precum Asia de Sud (masa de populație tânără din Pakistan, efectele urbanizării în Afganistan etc.); Orientul Mijlociu (Arabia Saudită și rolul pozitiv în educația femeilor etc.); Emisfera vestică (creșterea populației chineze în America și perspectiva de implicare a Chinei în regiune); Europa (perspectiva îmbătrânirii demografice și provocările pentru restructurarea și dimensionarea armatei); Rusia (depopularea unor mari porțiuni geografice, schimbarea structurii etnice în anumite orașe importante etc.).²³

Cu toate acestea, chiar dacă se poate observa foarte clar că, la nivel internațional, există o legitimitate a relației demografie-securitate dată de magnitudinea transformărilor demografice ce pot aduce implicații de securitate, perspectiva nu este una deterministă, ci mai degrabă una a posibilului. În acest sens, aducem în atenție câteva afirmații care resping demografia ca destin atât în ceea ce privește evoluțiile sale și impactul asupra securității. Menționăm că aserțiunea „demografia nu este destin“ (variantea tradusă a originalului: „demography is not destiny“) se regăsește aproape axiomatic la o mare parte a specialiștilor în domeniu. Astfel, Kathleen Hicks, ca reprezentant al Departamentului de Apărare al SUA, nu vede demografia ca destin, ci mai degrabă ca unul dintre tendințele cheie, afirmând: „în cadrul DOD, noi nu tratăm demografia ca destin, în schimb o percepem ca pe unul dintre tendințele cheie”²⁴; Jennifer Dabbs Sciubba afirmă că „demografia nu este destin, ci ceea ce face statul cu aceasta este ceea ce contează”²⁵; Elizabeth Leahy Madsen discută despre faptul că tendințele demografice pot comporta și schimbări și în acest context susține că demografia nu este destin²⁶; Richard P. Cincotta punctează această aserțiune chiar în cadrul subcapitolului unei cercetări, pe care îl intitulează „Demografia nu este destin“ și susține că factorii de decizie politică trebuie să se raporteze la transformările demografice de o manieră cât mai constructivă, aceasta fiind realizată prin identificarea

²¹Idem, p. 1.

²²Richard P. Cincotta, „How democracies grow up”, *Foreign Policy*, 2008, disponibil online la <http://foreignpolicy.com/2009/10/09/how-democracies-grow-up/>, accesat la data de 05.10.2016.

Richard P. Cincotta, Robert Engelman, Daniele Anastasion, *The Security Demographic: Population and Civil Conflict After the Cold War*, Population Action International, Washington, DC, 2003, volum disponibil online la: http://pai.org/wpcontent/uploads/2012/01/The_Security_Demographic_Population_and_Civil_Conflict_After_the_Cold_War-1.pdf, accesat la data de 05.10.2016.

Richard P. Cincotta, „Demographic Security Comes of Age”, *The Next Steps for Environment, Population, and Security*, Raport al Programului *Environmental Change and Security* (ECSP REPORT), nr. 10, 2004, disponibil online la: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ecspr10_C-cincotta.pdf, accesat la data de 05.10.2016.

²³Kathleen Hicks, prelegere suntinută pentru lansarea volumului: *The Future Faces of War: Population and National Security*, în cadrul Centrului Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, 14 Martie 2011, minut: 43:57-44:18, disponibilă la: <https://www.youtube.com/watch?v=drH26iUVGHo>, accesat la data de 05.10.2016.

²⁴Idem, minut: 43:57-44:18.

²⁵Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. Cit.*, minut: 27:24-27:28.

²⁶Elizabeth Leahy Madsen, *Demographic Security: Population, Conflict, and Development*, interviu realizat în cadrul Programului *Environmental Change and Security* (ECSP), pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, 27 iunie 2011, minut: 14:35-14:55, disponibil online la: <https://www.newsecuritybeat.org/2011/06/watch-demographic-security-101-with-elizabeth-leahy-madsen/>, accesat la data de 06.10.2016.

schimbărilor la nivelul populației ca fiind provocări și vulnerabilități pentru stat și instituțiile statului și, în anumite cazuri, ca opțiuni și oportunități. Autorul consideră că „viitorul demografic este departe de a fi unul sigur. Tendințele demografice nu sunt imuabile. ... unele aspecte ale dinamicii populației sunt în mod clar mai predispușe la intervenții”²⁷.

În acord cu opinia internațională nu considerăm demografia ca o predestinare. Apreciem că demografia nu este destin nici în ceea ce privește certitudinea evoluției tendințelor sale, nici în implicațiile sa la nivelul securității. Trebuie apreciat faptul că demografia este rezultatul unor evoluții societale complexe politice, economice, culturale și civilizaționale (în viziunea lui M. Malița despre cultură și civilizație) și chiar militare, care dacă experimentează schimbări majore poate la rândul ei influența sau chiar genera transformări societale ample în ariile menționate anterior. În schimb, ne putem raportăm la acestea ca la un potențial și nu o certitudine, potențial ce poate sprijini un stat în identificarea unor tendințe pe care să își dorească să le valorifice sau să le contracareze. De aceea, sunt extrem de important de identificat tendințele majore demografice pentru a putea dezvolta măsuri și acțiuni pe termen mediu și lung în vederea ameliorării/contracării vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor și pentru maximizarea oportunităților și opțiunilor. În acest sens, vom puncta câteva tipuri de transformări demografice care pot duce la reconfigurări majore globale cu impact inclusiv asupra securității.

2. Reconfigurări demografice majore globale. Potențial impact asupra securității

Suntem în asentimentul comunității internaționale asupra celor mai importante evoluții demografice care au potențial de a transforma semnificativ fața lumii așa cum o știm astăzi și care, de altfel, pot avea implicații complexe asupra securității. Considerăm că la nivel mondial, transformări în ceea ce privește populația, fără precedent istoric, care au potențialul de a reconfigura înfățișarea lumii, ar putea fi structurate în trei mari dimensiuni²⁸, dimensiuni specifice și fenomenului tranziției demografice. Această structură are la bază trei teorii ale tranziției demografice (chiar dacă literatura de specialitate evidențiază diferite abordări ale tranziției demografice în funcție de factori diferiți de influență): 1. tranziția clasică (ce îi are ca inițiatori pe Warren Thompson - 1929 și Frank Notestein - 1954), centrată pe componenta numerică a populației (prin schimbările la nivelul fertilității și mortalității), ce rezultă în creștere, stagnare sau declin al populației; 2. tranziția demografică privită din perspectiva schimbărilor intervenite la nivelul structurii pe vârste a populației - Malmberg Bo și Lena Sommestad, aici interesându-ne mai ales procesul către îmbătrânirea populației; 3. tranziția denumită ca a treia tranziție a lui David Coleman ce se axează pe migrație și schimbările pe care aceasta le aduce în structura etnică/rasială a populației.²⁹ Prin urmare cele trei dimensiuni sunt: 1. Dimensiunea numerică; 2. Dimensiunea structurală pe vârste; 3. Dimensiunea dinamicilor migraționiste. Menționăm că alte

²⁷Richard P. Cincotta, 2004, *op. Cit.*, p. 27.

²⁸Un model de raportare la datele demografice și o structurare pe cinci dimensiuni au fost inițial utilizate pentru a evidenția relația demografie-geopolitică, informație diseminată în: Catalina Todor, *Vulnerabilitățile demografice ale României cu posibil impact geopolitic*, Impact Strategic, nr.1/2015, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015.

²⁹John F. May, *World Population Policies - Their Origin, Evolution and Impact*, Ed. Springer Dordrecht, Heidelberg, New York, London, 2012, p. 21.

Malmberg Bo, Lena Sommestad, *Four Phases in the Demographic Transition. Implications for Economic and Social Development in Sweden 1820-2000*, Institute for Futures Studies, 2000, pp.1-26, p.3, disponibil online la: <http://core.ac.uk/download/pdf/6253422.pdf>, accesat la data de 20.03.2013

Dirk J. van de Kaa, „The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries”, lucrare prezentată în cadrul celui de-al VI-lea seminar *Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security*, Tokyo, Japonia, 29 ianuarie 2002, pp. 1-34, pp. 1-2, disponibil online la: http://websv.ipsr.go.jp/webj-ad/WebJournal.files/population/2003_4/Kaa.pdf, accesat la data de 14.07.2014.

David Coleman, „Immigration and Ethnic Change in Low Fertility Countries: A Third Demographic Transition”, *Population and Development Review*, vol. 32, nr. 3, The Population Council, Inc., 2006, pp.401-446, p. 402.

două dimensiuni relevante pot fi încorporate structurii menționate, astfel: dimensiunea distribuției poate fi o parte componentă în toate aceste trei dimensiuni, iar cea structural-culturală poate fi încorporată atât dimensiunii numerice, cât și celei structurale pe vârste și celei a dinamicilor migraționiste. În funcție de această structură în trei dimensiuni vom contura un tablou dinamic al lumii secolului XXI în funcție de transformările demografice cu posibil impact asupra securității, menționând că factorii de natură demografică sunt interconectați la și interdependenți cu dinamicile societale (culturale, economice, politice etc.) și că aceste dimensiuni trebuie analizate ca potențiali indicatori, resurse sau multiplicatori³⁰ pentru securitate și nu din perspectiva unor predestinări, așa cum susțineam și anterior. Pe de altă parte, pe parcursul acestora vom încerca să subliniem că situația globală este un mozaic, un cumul de situații regionale diferențiate și adesea contrastante.

2.1 Dimensiunea numerică are în vedere transformările globale ca un cumul de specificități regionale și mai apoi naționale și intrastatale: creșterea, stagnarea sau declinul populației sunt teme predilecte ale acesteia. La nivel global, tematica suprapopulării, chiar dacă a fost o temă de mare interes mai ales în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în prezent suscită din ce în ce mai puțin interes, în favoarea unor provocări regionale. Jack Goldstone afirma în 2014: „nu cred că Planeta este amenințată de suprapopulare în maniera în care unii sunt tentați să o facă”³¹, poziție la care aderăm în virtutea analizei tendințelor globale preconizate, dar și a intervențiilor prin programele de control demografic care au rezultat în reduceri semnificative ale ratei fertilității cu diferențieri specifice regionale. Astfel că, dacă în secolul XX asistăm la o accelerare a ritmului de creștere a populației la nivel global, în secolul XXI, mai ales după anii 2000, acesta comportă o încetinire treptată (a se vedea evoluția intervalului de adăugare a fiecărui miliard de locuitori ai Planetei începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și până la estimările pentru 2100 disponibile)³². Mai mult, specialiștii susțin posibilitatea ca populația globală să se stabilizeze la 10-11 mld. (în funcție de sursa datelor) în jurul lui 2100 și chiar să înceapă să înregistreze un ușor declin³³. Prin urmare, această dimensiune numerică are în centru diferențele majore demografice regionale: faptul că avem regiuni cu state în care creșterea încă este explozivă (mai ales cele ale Africii Subsahariene), iar altele cu state marcate de declin al populației (Europa, Rusia și Japonia). Până în 2100 singurul areal care va mai înregistra creștere este Africa, ce își va dubla ponderea din totalul populației globale (de la 16,13 % la 39,12%), iar America de Nord va înregistra o scădere relativ mică (sub 1%), în timp ce marele perdant va fi Europa (4%), dar după 2025 și Asia (16%)³⁴. De asemenea, J. F. May subliniază că ponderea populației din cea globală a celor mai dezvoltate state va avea de suferit, fiind în creștere cea a statelor în dezvoltare și a celor mai slab dezvoltate³⁵. Acest fapt se poate observa și dacă analizăm topul 20 a celor mai populate

³⁰Jennifer Dabbs Sciubba, 2011, *op. Cit.*

³¹Jack Goldstone, video 2014, *op. Cit.*, minut 4:55- 5:00.

³²Biroul Recensământului Statelor Unite ale Americii (U.S. Census Bureau), *International Data Base, World Population: 1950-2050, People and Households*, Washington, date disponibile la: <http://www.census.gov/population/international/data/idb/worldpopgraph.php>, accesat la data de 10.03.2012. Centrul Pardee pentru Predicții Internaționale, Platforma IfS, Universitatea din Denver, date tabelare pentru evoluția populației mondiale 2010-2100, disponibile la: http://www.ifs.du.edu/ifs/frm_TableDisplay.aspx, accesat la data de 09.03.2015.

³³ 10 miliarde până în 2100, după care ar urmări să scadă, conform: Centrul Pardee pentru Predicții Internaționale, Platforma IfS, Universitatea din Denver, date tabelare pentru evoluția populației mondiale 2010-2100, disponibile la http://www.ifs.du.edu/ifs/frm_TableDisplay.aspx, accesat la data de 05.09.2016.

11 mld. locuitori până în 2100, cu șanse ca numărul să înceapă să se stabilizeze sau chiar să scadă până în jurul lui 2100, conform ONU, *World Population Prospects The 2015 Revision - Key Findings and Advance Tables*, New York, United Nations, 2015, pp. 3- 4, date disponibile la https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf, accesat la data de 10.08.2016.

³⁴ONU, *World Population Prospects The 2015 Revision*, Volume I: Comprehensive Tables, disponibil online la: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf, accesat la data de 22.09.2016.

³⁵John F. May, 2012, *op. cit.*, p. 15.

state până în 2050³⁶. Din acest punct de vedere, putem asista la o lume tot mai „non Vestică”³⁷. Specialiștii susțin că ar putea apărea implicații precum scăderea atractivității modelelor sociale, economice sau culturale promovate de Occident. Democrațiile dezvoltate ar putea fi percepute din ce în ce mai mult ca fiind organizări sofisticate cu elite privilegiate care se bazează pe instituții învechite³⁸. În schimb, «regimurile neo-autoritariene liberale» ar putea deveni un model mult mai atractiv pentru masa de populație tânără ajunsă la maturitate în țările în dezvoltare³⁹. Este de văzut ce impact posibil vor avea aceste transformări cu influență asupra factorului de putere în implicarea și viziunea internațională asupra securității. Pe de o parte, revenind la statele care înregistrează creșteri explozive ale populației, aceasta se poate constitui într-un factor de destabilizare și potențial de conflictualitate pe termen lung. Aici putem face apel la componenta Indicelui Fragilității Statale (IFS), care conține un indicator al presiunii demografice. Din datele Fondului pentru Pace observăm că odată cu creșterea graduală a presiunii demografice crește și IFS-ul, deci fragilitatea statală. Desigur, sunt și alți factori care contribuie la fragilitatea statală, dar corelația între aceasta și presiunea demografică este clară, mai mult, putându-se face același tip de corelație între IFS și Rata Totală a Fertilității⁴⁰. Pe de altă parte, dacă creșterea substanțială a populației poate afecta nivelul stabilității, este de văzut ce impact va avea declinul populației și mai ales transformările distribuției etnice asupra securității. Aici am putea exemplifica prin două mari cazuri: 1. declinul populației ruse și potențiala pierdere a acoperirii demografice a teritoriului Estic și a Siberiei și potențiala creștere a populației chineze care se stabilește în estul Chinei și în Siberia (conform unor specialiști acest fapt ar putea intensifica tensiunile dintre acești doi rivali istorici)⁴¹; 2. declinul populației europene și transformările semnificative ale structurii etnice ca urmare a ratelor diferențiate de creștere a populației autohtone față de cea a imigranților, dar și prin continuarea imigrației (problematică ce o vom aborda în cadrul dimensiunii a treia). Din perspectiva acestei dimensiuni cei mai importanți indicatori ar putea fi: rata totală a fertilității (în statele care fie depășesc cu mult pragul de 2.1 de înlocuire al generațiilor, fie nu îl mai ating) și rata de creștere a populației, iar cele mai importante transformări ar putea fi cele ce vizează diferențele regionale și interstatale, cât și cele mai ales ale grupurilor etnice intra statale.

2.2 Dimensiunea structurală pe vârste. La nivel global, până la orizontul lui 2100, este de așteptat ca populația globală să tindă spre îmbătrânire. Însă, până la o mai mare armonizare în acest sens, diferențele regionale pot avea impact și asupra securității. Din acest punct de vedere, situația regională a statelor alcătuiește un mozaic global. Datorită evoluției demografice diferite și deci a stadiilor diferite ale tranziției specifice fiecărei țări, la nivel mondial avem mai multe tipologii de state ca structură pe vârste. Pentru o evidențiere mai clară a acestora vom folosi tipologiile structurale dezvoltate de către ONU și Acțiunea Internațională pentru Populație (PAD): a) state foarte tinere (unde peste 2/3 din populație este sub 30 ani); b) tinere (peste 60% din populație continuă să fie mai tânără de 30 ani); c) state tranziționale (45% - 60% din populație are sub 30 ani); d) state mature (unde rata totală a fertilității este sub nivelul de înlocuire al generațiilor de 2.1; <45% din populație are sub 30 ani, iar 1/4 din populație este vârstnică: peste 60

³⁶ONU, 2015, *op. cit.*

³⁷Nayef Al-Rodhan, *Neo-statecraft and Meta-Geopolitics: Reconciliation of Power, Interests and Justice in the 21st Century*, Ed. LIT Verlag, Berlin, 2009, p. 187 (Apud: C.Bell, "The End of the Vasco da Gama Era: The Next Landscape of the World Politics", Lowy Institute Paper 21, Lowy Institute for International Policy, Australia, 2007, p. 11).

³⁸Nayef Al-Rodhan, 2009, *op. cit.*, p. 186.

³⁹Richard Jackson, Neil Howe, 2008, *op. cit.*, p. 196.

⁴⁰Fondul pentru Pace, *Indicele Fragilității Statale*: date disponibile online la: <http://fsi.fundforpeace.org/>, accesat la data de 30.09. 2016; Rata Totală a Fertilității: date ONU, *World Population Prospects the 2015 Revision Volume I: Comprehensive Tables*, New York, United Nations, 2015 p. 124, disponibil online la: https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2015_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf, accesat la data de 10.08.2016.

⁴¹Nayef Al-Rodhan, 2009, p. 59 (Apud: Naumann et al, *op. cit.*, nota 96, p. 33).

ani)⁴². Din această perspectivă, Occidentul (Europa și America de Nord) alături de Rusia, Japonia și Australia dețin populații mature, o parte a Asiei și Americii de Sud au vârste tranzitionale (China, Mexic, Indonezia, Brazilia etc., dar și Turcia poate fi menționată în acest grup), în timp ce în Orientul Mijlociu, o parte a Asiei (Mongolia, de exemplu) și câteva state din America de Sud (Bolivia, Paraguay) au populație tânără, iar populația foarte tânără este concentrată în Africa Subsahariană, Siria, Irak, Afganistan și statele Americii Centrale.

Elizabeth Leahy Madsen constată, în urma unui proiect de cercetare finanțat de guvernul american („State Failure Task Force”) că structura pe vârste a fost singurul cel mai mare predictor pentru statele eșuate până la sfârșitul secolului XX; rolul populației la nivelul instabilității statale în viziunea sa au sprijinit însăși dezvoltarea domeniului de cercetare securitate-demografie⁴³. Astfel, în ceea ce privește securitatea, trei structuri pe vârste ne atrag atenția: 1. vârsta tranzitională; și cele două fenomene opuse, aflate la extremele axei structurii pe vârste 2. masele de populație tânără (fenomen cunoscut la nivel internațional sub denumirea de „youth bulge”: „proporția mare a tinerilor cuprinși între 15-29 ani, în cadrul populației de peste 15 ani”⁴⁴) și 3. îmbătrânirea demografică. *Vârsta tranzitională*, ca o caracteristică a Argentinei, Braziliei, Chinei, Indoneziei, Indiei, Mexicului, Sri Lankăi, Thailandeii, Turciei, Venezuelei, din perspectiva securității poate fi văzută ca o oportunitate pentru dezvoltare, creștere și implicit securitate, dar și ca o provocare de integrare a populației active în infrastructura socială pentru a contribui la această creștere, în caz contrar putându-se dezvolta criminalitatea organizată, tensiunile sociale etc.

Jennifer Dabbs Sciubba consideră vârsta tranzitională ca fiind una dintre cele două oportunități principale demografice ale secolului XXI, ca o perioadă ce trebuie fructificată în vederea pregătirii pentru îmbătrânirea demografică ulterioară. Pentru a-și susține afirmația face referire la miracolele economice ale Asiei de Est, Tigrii Asiatici și Brazilia unde demografia a avut rolul de a alimenta *boom*-ul economic, existând proporții ridicate de populație aflată la vârstă activă, aceasta acționând ca multiplicator. Autoarea susține că resursele economice au devenit noul etalon al puterii și că statele cu vârste tranzitionale sunt cel mai bine poziționate pentru a-și crește puterea prin propria economie și securitate națională, precum și șansele de guvernare democratică, putând deveni parteneri stabili (ex: Forumul de Dialog IBSA). Tot J. D. Sciubba susține că dacă acestea se află și în zone tensionate pot juca rolul unui actor stabil și astfel avea influență pozitivă în regiune. Această structură tranzitională, în viziunea lui J. D. Sciubba, indică potențial pentru parteneriate de securitate globale⁴⁵. În ceea ce privește cea de-a doua categorie de interes, respectiv *masele de populație tânără*, fenomen foarte prezent mai ales în Africa Subsahariană și Orientul Mijlociu, Justin Yifu Lin apreciază că acestea pot acționa în două moduri: a) ca dividend demografic când acest număr mare de tineri poate fi integrat în piața muncii; b) ca „bombă demografică” când această masă de populație tânără nu este integrată în câmpul muncii putând deveni, ca urmare a nemulțumirii, o sursă potențial de instabilitate⁴⁶. Am

⁴²Elizabeth Leahy Madsen, Beatrice Daumerie, Karen Hardee, *The effects of age structure on development-Policy and issue brief*, PAI, Washington, Dc, 2010, disponibil online la http://pai.org/wpcontent/uploads/2012/01/SOTC_PIB.pdf, accesat la data de 29.04.2013.

⁴³Elizabeth Leahy Madsen, *Demographic Security: Population, Conflict, and Development*, interviu realizat pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, în cadrul Programului Environmental Change and Security (ECSP), 2011, disponibil online la <https://www.youtube.com/watch?v=4JThOTyORLs>, accesat la data de 02.10.2016.

⁴⁴John F., May 2012, *op. cit.*, p. 7

⁴⁵Jennifer Dabbs Sciubba, 2011, *op. cit.*

Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. cit.*, minut:30:19 -30:22.

⁴⁶Justin Yifu Lin, „Youth bulge: a demographic dividend or a demographic bomb in developing countries?”, 2012, articol publicat pe site-ul oficial al Băncii Mondiale, disponibil online la: <http://blogs.worldbank.org/developmenttalk/youth-bulge-a-demographic-dividend-or-a-demographic-bomb-in-developing-countries>, accesat la data de 22.04.2015

putea extinde aria de integrare a tinerilor de la piața muncii la infrastructurile sociale, pentru posibile implicațiile asupra securității sau insecurității unui stat, specialiștii considerând că cele mai importante sunt: sistemul de educație, cel de sănătate, piața muncii, familia. Cel mai des acest fenomen al maselor de populație tânără este corelat, în numeroase studii, cu instabilitatea statală și conflictualitatea. Elizabeth Leahy Madsen amintește de cercetările Institutului pentru Pace din Norvegia, realizate de Henrik Urdal, care arată că pentru perioada 1950-2000, statele cu mase de populație tânără au fost mai predispuse la conflict de aproximativ 1,5 ori mai mult⁴⁷. De asemenea, E. L. Madsen, făcând trimiteri la date PAI 2010 și R. P. Cincotta, afirmă că statele cu structură pe vârste foarte tânără și tânără sunt într-o proporție covârșitoare (90% dintre acestea) mai predispuse spre a avea regimuri autocratice sau doar parțial democratice (PAI 2010), iar pe măsură ce masa de populație tânără scade, țările sunt mai predispuse spre a susține democrația (Cincotta 2008)⁴⁸. Richard P. Cincotta afirmă că structura pe vârste poate constitui un indiciu al violenței politice manifestată mai ales prin conflicte interne (război civil, conflict etnic, terorism intern, demonstrații politice violente etc.), oferind ca exemple Afganistanul, Pakistanul, Irakul, Palestina, majoritatea părții centrale a Africii Sub-sahariene – de la Nigeria, Congo, până la Kenia și Etiopia⁴⁹. De asemenea, Cincotta consideră că în statele cu mase de populație tânără, este mult mai puțin probabilă atingerea unei democrații liberale comparativ cu statele cu populație matură, acestora oferindu-le 50% șanse de democratizare, odată ce masa populației tinere experimentează o scădere de 0,40%⁵⁰. Făcând apel la rezultatele unui studiu, cea a cuprins 180 state, care a analizat conflictele civile între anii 1970-2000, autorul atrăgea atenția asupra importanței factorilor demografici în considerarea riscului de producere a unui conflict civil (recenta evoluție în tranziția demografică – de la rate ridicate la rate joase ale natalității și mortalității – este asociată cu declinul continuu al vulnerabilității statelor naționale la conflict civil). De aceea, analiza acestora este de mare relevanță pentru factorii de decizie politică implicați în aria securității naționale⁵¹. Unul dintre factorii demografici strâns asociați cu probabilitatea apariției unui focar de conflict civil în timpul anilor 1990 a fost masa de populație tânără, unde statele cu un procent ridicat al acesteia, de regulă de peste 40% din populația adultă, au fost mai mult decât dublu predispuse spre izbucnirea unui conflict civil față de țările cu proporții mai mici ale acesteia⁵². Desigur, R. P. Cincotta susține că factorii demografici nu acționează individual, ci caracteristicile demografice cheie interacționează între ele, dar și cu factori non-demografici (precum: tensiunile etnice istorice, guvernarea placidă și instituțiile ineficiente), iar din această perspectivă susține că, cele mai mari riscuri demografice pentru conflictele civile sunt concentrate în Africa Sub-sahariană, Orientul Mijlociu și Asia de Sud⁵³. Având în vedere faptul că, cel puțin până la nivelul lui 2025, aceste regiuni vor continua să aibă proporții semnificative ale maselor de populației tânără, ne putem aștepta la o perpetuare a instabilității/insecurității pentru anumite state, mai ales acolo unde vor persista și vulnerabilități în direcția infrastructurii sociale, resurselor alimentare și de apă și guvernării fără o viziune strategică orientată pe termen lung.

⁴⁷Elizabeth Leahy Madsen, 2011, *op. cit.*; Henrik Urdal, „A Clash of Generations? Youth Bulges and Political Violence“, *International Studies Quarterly*, vol. 50, nr. 3, 2006, pp. 607–629, disponibil online la: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2478.2006.00416.x/abstract>, accesat la data de 10.10.2016.

⁴⁸Elizabeth Leahy Madsen, video 2011, *op. cit.*

⁴⁹Richard Cincotta, *Political Demography and Unrest in the Middle East*, interviu realizat pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, în cadrul Programului Environmental Change and Security (ECSP), 2011, disponibil online la: https://www.youtube.com/watch?v=saVLR0921_s, accesat la data de 10.10.2016.

⁵⁰Richard Cincotta, „Half a Chance: Youth Bulges and Transitions to Liberal Democracy”, în *New directions in Demographic Security*, Raport al Programului Environmental Change and Security (ECSP REPORT), nr. 13, 2008–2009, disponibil online la: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ECSPReport13_Cincotta.pdf, accesat la data de 22.09.2016.

⁵¹Richard P. Cincotta, Robert Engelman, Daniele Anastasion, *op. cit.*

⁵²*Idem*, p. 13.

⁵³*Idem*, pp. 12-13.

Trecând la ultima categorie de interes din perspectiva structurii pe vârste și securității, respectiv *îmbătrânirea demografică*, aceasta reprezintă un fenomen fără precedent în istoria omenirii, care începe să se manifeste deja în rândul celor mai dezvoltate state. În 2015, la nivel global, existau 901 milioane persoane de 60 ani și peste, reprezentând 12% din populația mondială. Dacă în 2015, Europa avea cele mai semnificative proporții ale populației vârstnice (24%), până în 2050 în toate regiunile majore ale lumii, exceptând Africa, vor înregistra populații vârstnice de ¼ și peste, din totalul populației lor. Numărul vârstnicilor la nivel mondial este proiectat că va atinge valori de 1,4 mld. în 2030, 2,1 mld. în 2050 și 3,2 mld în 2100⁵⁴. Cele mai afectate state sunt preconizate a fi cele europene, China (unde se vor resimți efectele politicii unicului copil, ceea ce va accelera îmbătrânirea populației) și Japonia. Provocările pe care îmbătrânirea populației le poate aduce sunt mai ales la nivel bugetar pentru state și pentru capacitatea acestora de a menține un nivel adecvat de cheltuieli în aria securității internaționale și în cadrul sistemului apărării naționale⁵⁵. În ce privește securitatea, putem considera de interes câteva potențiale implicații: contribuția la schimbarea polului de putere și modificări la nivelul unor puteri cu rol tradițional în menținerea securității pentru secolul al XX-lea; pacea geriatrică (Mark L. Hass); potențialul conflict generațional asupra priorităților (J. A. Goldstone); implicațiile asupra infrastructurilor sociale; implicații asupra sistemului militar.

Agenția Centrală de Informații a SUA avertiza, încă din 2001, despre o posibilă scădere a dorinței de implicare, în sprijinirea SUA, a aliaților europeni confrunțați cu îmbătrânirea demografică în gestionarea punctelor fierbinți la nivel global. De asemenea, îmbătrânirea împreună cu declinul populației europene sunt văzute ca potențiale cauze pentru incapacitatea de a substitui cu succes capitalul resursei umane la nivelul forțelor armate, cel mai probabil structurile de apărare necesitând a fi restructurate⁵⁶. În acest context, Mark L. Hass aduce în discuție conceptul de pace geriatrică⁵⁷. Richard Jackson și Neil Howe susțin că statele dezvoltate se vor confrunta cu o lipsă cronică a populației tinere, ca urmare a îmbătrânirii demografice, aceasta fiind o provocare pentru stabilitatea economică și a forțelor care acționează în direcția menținerii securității⁵⁸. Nayef Al-Rodhan aduce o clasificare a posibilelor implicații ale îmbătrânirii demografice, ce pot fi corelate cu dimensiunile securității: economice (sistemul asigurărilor sociale; o posibilă scădere economică datorată rolului populației tinere în inovare și inițiativă și scăderii acestei categorii de populație); politice (posibilă urgență a protecționismului și a unei orientări politice mai conservatoare); militare (reduceri bugetare în domeniul apărării ca urmare a provocărilor ce decurg din presiunea bugetară rezultată prin fenomenul îmbătrânirii demografice și o aversiune potențială a statelor la înarmare pentru război); geopolitice (contribuția potențială la declinul geopolitic al unor puteri și la necesitatea de extindere a alianțelor către statele emergente)⁵⁹. J. A. Goldstone, în ceea ce privește securitatea și îmbătrânirea populației susține că structurile fiscale de astăzi, sistemele de sănătate, de pensii, de transporturi sau educaționale, așadar aproape toate infrastructurile sociale create în societățile avansate, au fost destinate unei societăți cu o majoritate a populației de sub 45 de ani, în care populația tânără a fost mai numeroasă față de cea a vârstnicilor. Prin urmare, îmbătrânirea poate aduce pe lângă implicațiile la nivelul infrastructurilor sociale și o problemă politică cu potențial de acra tensiuni la nivelul

⁵⁴ONU, *World Population Prospects The 2015 Revision-, Volume I: Comprehensive Tables*, p. XXV, disponibil online la: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf, accesat la data de 29.09.2016.

⁵⁵Nayef Al-Rodhan, 2009, *op. cit.*, p. 185.

⁵⁶Agenția Centrală de Informații a Statelor Unite ale Americii, 2001, *op. Cit.*, p. 7.

⁵⁷Mark L. Haas, „A Geriatric Peace? The Future of U.S. Power in a World of Aging Populations” în *International Security*, vol. 32, nr. 1/2007, Harvard College și Institutul Massachusetts pentru Tehnologie, pp.112–147, p. 114, disponibil online la: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/is3201_pp112-147.pdf, accesat la data de 12.12.2012.

⁵⁸Richard Jackson, Neil Howe, 2008, *op. cit.*, p. 2.

⁵⁹Nayef Al-Rodhan (2009), *op. cit.*, pp. 59, 185-187.

societăților: conflictul generațional asupra priorităților cu efecte în securitatea internațională și politica publică⁶⁰. J. D. Sciubba vede îmbătrânirea demografică ca fiind una dintre cele două mari provocări demografice ale secolului XXI, cu următoarele efecte posibile la nivel de securitate (ce decurg din scăderea populației active și implicațiile bugetare ale fenomenului): consecințe la nivelul sistemului național al apărării, precum diminuarea numărului cadrelor militare (ex: Germania, Japonia) și faptul că armata va trebui să concureze la nivel bugetar cu alte sectoare ale economiei. Cu toate acestea, J. D. Sciubba nu consideră că vom asista la sfârșitul armatelor naționale din cel puțin câteva considerente: 1. Chiar dacă populația activă va experimenta o scădere, totuși o parte a acesteia va alege sistemul militar, iar cele mai puternice state ale lumii sunt cele care se vor confrunta cel mai devreme cu fenomenul îmbătrânirii populației; 2. Avansul tehnologic, cel mai probabil, va face ca armata să se bazeze din ce în ce mai mult pe tehnică și poate mai puțin pe efectivul forțelor; 3. Uniunea Europeană ia deja măsuri pentru creșterea eficienței armatei statelor membre, bazându-se pe avantajele comparative din diferite sectoare; 4. Percepția statelor asupra zonelor în care se află ca zone de pericol le poate motiva, în ciuda îmbătrânirii demografice cu care se vor confrunta, să-și mențină efectivele armate; 5. Alianțele potențiale sunt surse de putere, dar și de întărire a efectivelor⁶¹. Totuși, Sciubba consideră că îmbătrânirea populației va afecta într-o oarecare măsură capacitatea statelor. De unde autoarea își pune întrebarea dacă acest fenomen nu va aduce mai multă pace și reprezentativitate a păcii la nivel mondial, de vreme ce îmbătrânirea se va manifesta mai ales în rândul celor mai puternice și democratice state ale lumii (teoria păcii democratice: democrațiile nu intră în război între ele și sunt mult mai puțin predispuse spre a intra în război în general)⁶². Astfel, cum va fi reconfigurat, mai ales Occidentul, ca urmare a fenomenului de îmbătrânirea populației este o temă de mare interes pentru securitatea regională și chiar internațională.

Ca o concluzie la relația dintre securitate și structura pe vârste a populației, în urma studiului literaturii de specialitate, mai ales aceste trei tipologii de structuri pot crea premise atât pentru oportunități, cât și pentru provocări, acestea fiind diferențiate regional în funcție de tendințele demografice. Dacă pentru statele tinere și foarte tinere, fenomenul maselor de populație tânără aduce în atenție mai ales tema provocărilor la adresa stabilității/fragilității statale, pentru statele cu vârstă tranzițională este de văzut dacă acestea vor reuși să exploateze dividendul demografic în sensul sporirii puterii economice și creșterii gradului de securitate, iar pentru cazul țărilor ce se vor confrunta cu îmbătrânirea demografică este de văzut cum fenomenul va acționa ca provocare mai ales pentru sistemul bugetar și fiscal cu implicații economice, sociale, politice și chiar militare. Astfel, printre cei mai importanți indicatori în această privință sunt: structura pe grupuri de vârste, proporția masei de populație tânără, vârsta medie și rata de dependență (a tinerilor și a vârstnicilor).

2.3 Dimensiunea dinamicii migrației. Din perspectiva magnitudinii fenomenului, Peter Schatzer afirma că „secolul XXI va fi era migrației”⁶³, producându-se fie din cauze economice (migrația pentru locuri de muncă), fie non-economice (războiul, persecuția, cauzele naturale)⁶⁴. Din perspectivă demografică, date ONU și OCDE, arată faptul că, în 2015, la nivel global există aproximativ 244 milioane migranți internaționali. Din anul 1990 până în anul 2013 s-a înregistrat o creștere a numărului de migranți internaționali de 65% în regiunea nordică și de 34% în cea

⁶⁰Jack A. Goldstone, video 2014, *op. Cit.*, minut 36:05-40:02.

⁶¹Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. Cit.*, minut: 21:10 – 29:30.

⁶²*Idem.*

⁶³Peter Schatzer, *Global Migration Trends-An Era of International Migration*, Raport al Organizației Internaționale a Migrației, Penha Longa, Portugalia, 10 octombrie 2001, disponibil online la: www.iom.int/index2.htm, accesat la data de 04.03.2011

⁶⁴Philip Martin, Jonas Widgren, „International Migration: Facing the Challenge”, în *Population Bulletin*, vol. 57, nr.1/2002, pp. 3-40, p. 8, disponibil online la: http://www.prb.org/Source/57.1IntlMigration_Eng.pdf, accesat la data de 06.02.2015.

sudică⁶⁵, iar din 2000 până în 2015 s-a înregistrat o creștere per total de 41%⁶⁶. Se estimează că în 2050 se poate ajunge la o dublare a numărului de migranți internaționali (aprox. 405 mil. migranți), dacă fenomenul va continua de aceeași manieră⁶⁷. Aceasta poate aduce cel puțin trei tipuri de transformări demografice: 1. echilibrare a „balanței demografice” prin caracterul său reglator, ca răspunsul natural la diferențele dintre țara de origine și cea de destinație⁶⁸ (pe de-o parte între evoluția numerică a populației: declin în țările dezvoltate ale lumii și creștere în cele mai puțin dezvoltate și cele mai slab dezvoltate; pe de altă parte, între evoluția structurii pe vârste: îmbătrânirea demografică și masele de populație tânără/*youth bulge*); experții CIA consideră migrația ca posibilă „soluție parțială pentru dezechilibrele demografice”⁶⁹; 2. transformări la nivelul structurii etnice; 3. accentuarea urbanizării. Din perspectiva rutelor principale ale migrației internaționale, Ionel Stoica, aprecia că „la începutul secolului XXI mișcările internaționale de persoane au evoluat în cinci sisteme ale migrației internaționale⁷⁰: sistemul nord-american, sistemul vest-european, sistemul țărilor bogate în petrol, migrația dinspre Europa de Est către cea de Vest și sistemul Asia - Pacific”, la acestea putându-se adăuga cel care a generat criza europeană a migrației. Destinațiile principale pentru imigrație sunt SUA, Canada, Marea Britanie, Franța, Spania, Arabia Saudită, Germania, Rusia și Australia⁷¹. Din cauza acestor fluxuri poate fi afectată structura etnică, care conjugată cu alți factori complecși (culturali, sociali, politici etc.) poate produce instabilitate⁷². Cele mai vizate state din perspectiva consecințelor fenomenului migrației internaționale asupra structurii etnice și securității sunt acele state în care procentul imigranților depășește 10% și în cadrul cărora se regăsesc polarizări etnice urbane și aceasta mai ales dacă fondul cultural al imigranților este unul foarte diferit de cel al statului-gazdă. Putem astfel aduce în atenție mai ales cazul Europei și prospectiv pe cel al Rusiei. Problematika cu care se confruntă spațiul vest european este cea a integrării imigranților de origine musulmană⁷³, preconizați că vor

⁶⁵ONU, OCDE, *World Migration in Figures*, A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development, 3-4 octombrie 2013, p. 1, disponibil la: <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>, accesat la data de 10.01.2015.

⁶⁶ONU, *Trends in international migration*, 2015, disponibil online la: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/populationfacts/docs/MigrationPopFacts20154.pdf>, accesat la data de 29.09.2016

⁶⁷IOM, *The Future of Migration: Building Capacities for Change*, World Migration Report 2010, International Organization for Migration (IOM), https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/Newsrelease/docs/WM2010_FINAL_23_11_2010.pdf.

⁶⁸Paul Minderhoud, „New patterns of migration and challenges for the future, 50 years of Social Security Coordination Past – Present – Future”, *Report of the conference celebrating the 50th Anniversary of the European Coordination of Social Security*, Comisia Europeană: Unitate E.3, Praga, 7-8 mai 2009, p. 4, disponibil online la: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=5338&langId=en>, accesat la data de 20.02.2015.

⁶⁹Agenția de Intelligence a SUA, 2001, *op. cit.*, p. 42.

⁷⁰Ionel Stoica, *Implicații geopolitice și de securitate ale migrației internaționale în contextul globalizării. Studiu de caz: România*, Teza de Doctorat în Manuscris, București, Universitatea din București, 2010, pp. 37-38 (Apuđ: George Erdeli, Liliana Dumitrache, 2001, *op. cit.*, pp. 146-149; Douglas S. Massey, *Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century*, <http://time.dufe.edu.cn/wencong/africanmigration/1Massey.pdf>).

⁷¹ONU, OCDE, 2013, *op. cit.*, p. 1.

Neli Esipova, Julie Ray, „700 Million worldwide desire to migrate permanently”, GALLUP, 2 noiembrie 2009, harta disponibilă online la: <http://www.gallup.com/poll/124028/700-million-worldwide-desire-migrate-permanently.aspx>, accesat la data de 06.03.2012.

⁷²Agenția de Informații SUA (CIA), *Long term global demographic trends reshaping the geopolitical landscape*, Raport CIA iulie 2001, p. 45, disponibil online la: https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf, accesat la data de 21.09.2016.

⁷³Christina Boswell, *Migration in Europe*, cercetare elaborată pentru Programul de Analiza și Cercetarea Politicilor (The Policy Analysis and Research Programme) al Comisiei Globale pentru Migrație Internațională (The Global Commission on International Migration), Hamburg, Hamburg Institute of International Economics, 2005, disponibil online la: http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/rs/RS4.pdf, accesat la data de 23.05.2013.

ajunge la 20% din populația europeană în 2050⁷⁴, deci că își vor dubla numărul (crescând din 1990 de la 4% la 6% în 2010 și anticipându-se continuarea tendinței ascendente, PEW estimând până la 8% în 2030⁷⁵). Aici pe lângă indicatori procentuali un aspect demografic esențial este existența unor polarizări etnice urbane. În acest context amintim următoarele orașe europene cu proporții semnificative ale populației musulmane: Berlin, Paris, Madrid, Torino, pe care Jocelyn Cesary, le caracteriza ca orașe musulmane⁷⁶, dar și alte orașe precum Amsterdam, Bradford, Birmingham, Bruxelles, Londra, Marsilia, Rotterdam, Viena⁷⁷. Pe de altă parte, criza imigranților din Europa se constituie într-un factor de presiune demografică suplimentară, dacă luăm în considerare numărul imigranților, preponderența bărbaților tineri și densitatea concentrării acestora în centre urbane europene⁷⁸. Doar în ultimele 12 luni au sosit pe teritoriul european în jur de 1,5 mil. refugiați⁷⁹. Această criză are potențialul de a amplifica problematicile de securitate și prin faptul că fluxul mare de imigranți a adus dificultăți de identificare a unora dintre aceștia, putând deveni o oportunitate pentru mișcările extremiste, așa cum apreciază Frontex⁸⁰. În ceea ce privește Rusia (8,483% imigranți din totalul populației), aceștia provin în marea lor majoritate din Asia Centrală și China⁸¹. Chiar dacă imigranții sunt vitali pentru viitorul Rusiei în condițiile declinului demografic accentuat, umplerea vacuumului de populație al Rusiei cu populație chineză face subiectul analizelor internaționale cu privire la implicațiile geopolitice ale acestei inițiative⁸². Unele voci apreciază că proximitatea geografică a unei puteri mondiale față de una aflată în creștere și cu resurse de populație în ascensiune poate duce la conflict, mai ales dacă puterea emergentă va încerca să exploateze vulnerabilitatea puterii mondiale aflate în declin demografic⁸³.

Revenind la funcția de echilibrare demografică pe care o are migrația la nivel mondial, secolul XXI este probabil să facă din Africa o sursă majoră de imigranți tineri care să caute să se mute din orașele supraaglomerate ale Africii în societățile industriale, cu populații cu creștere lentă, în declin demografic și îmbătrânite⁸⁴. Acest fenomen ar putea accentua problematicile din spectrul integrării imigranților și tensiunilor interetnice intrastatale mai ales în mediul urban. Tensiunile și conflictualitatea de acest gen este foarte probabil să fie o realitate destul de prezentă pe tot parcursul secolului XXI. În acest context, putem face apel la studii realizate de Christian

⁷⁴Karoly Lorant, *The demographic challenge in Europe*, Bruxelles, Parlamentul European, 2005, p. 4, disponibil online la <http://www.europarl.europa.eu/inddem/docs/papers/The%20demographic%20challenge%20in%20Europe.pdf>, accesat la data de 16.09.2016.

⁷⁵Conrad Hackett, *5 Facts about the Muslim population in Europe*, Centrul de Cercetare PEW, 2016, disponibil online la: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/19/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>, accesat la data de 20.10.2016.

⁷⁶Simon Kuper, „Head count belies vision of Eurabia”, *Financial Times*, 19 august 2007, disponibil la: <http://www.ft.com/cms/s/0/123ade02-4e6f-11dc-85e7-0000779fd2ac.html>, accesat la data de 05.01.2013.

⁷⁷The Economist, 2008, „When town halls turn to Mecca”, disponibil online la: http://www.economist.com/node/12724966?story_id=12724966, accesat la data de 22.02.2012.

⁷⁸EUROSTAT, *Asylum statistics*, 2016, date disponibile la: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics, accesat la data de 20.09.2016.

⁷⁹EUROSTAT, 2016, *op. cit.*

⁸⁰Frontex, *Annual Risk Analysis 2015*, Agenția Europeană pentru Managementul Cooperării Operaționale la Frontierele Externe ale Statelor Membre, Uniunea Europeană, 2015, p.5, disponibil la: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf, accesat la data de 02.10.2015.

⁸¹Sergei V. Ryazantsev, „The Modern Migration Policy of Russia: Problems and Necessary Directions of Perfection”, publicat pe site-ul oficial al *Migration News*, Universitatea California-Berkeley, Centrul de Studii Germanice și Europene, 2010, disponibil online la: <http://migration.ucdavis.edu/rs/files/2010/ryazantsev-modernmigration-policy-of-russia.pdf>, accesat la data de 21.02.2012.

⁸²Alexandr Dughin, *Bazele geopoliticii*, București, Ed. Eurasiatica, 2010, p. 239; Francis P. Sempa, „Population in the study of geopolitics”, în Susan Yoshihara, Douglas A. Sylva (eds), *Population Decline and the Remaking of Great Power Politics*, Washintong D.C, Ed. Potomac Books, Inc., 2012, p. 74.

⁸³Francis P. Sempa, 2012, *op. cit.*, p. 74.

⁸⁴Paul Minderhoud, 2009, *op. cit.*, p. 5.

Leuprecht care aprecia că rate anuale ridicate de creștere a populației din centrele urbane sunt asociate cu probabilități ridicate de apariție a conflictului civil: ratelor sub 1% le sunt asociate probabilități de 19%, în timp ce unei rate de 4% îi este asociată o probabilitate de 40%⁸⁵. CIA avertiza încă din 2001 asupra migrației ca un factor favorizant pentru urbanizare și de asemenea aprecia o posibilă creștere a conflictualității în mediul urban ca urmare a unei creșteri rapide a populației urbane mai ales din statele în dezvoltare (Asia fiind destul de expusă din acest punct de vedere)⁸⁶. Richard P. Cincotta susține, în cadrul unui studiu realizat sub egida Acțiunii Internaționale pentru Populație, că „statele cu rate de creștere a populației urbane de peste 4 % au fost de aproximativ două ori mai predispuse la izbucnirea unui conflict civil, față de țări cu rate mai mici”(referindu-se la intervalul 1970-2000)⁸⁷. Pe de altă parte, dacă ne referim la urbanizare ca la o oportunitate, aceasta este una dintre cele două mari oportunități aduse de transformările demografice pe care le evidențiază J. D. Sciubba. Aceasta susține că, dacă pentru secolul XX tendința principală cu privire la populație a fost creșterea de la 1.6 mld. la 6.1 mld., pentru secolul XXI trendul definitoriu este trecerea către o populație majoritar urbană, 2008 fiind primul an în istorie când populația la nivel global a atins pragul de 50% la urbanizare⁸⁸, migrația aducându-și aportul în acest sens.

În ceea ce privește urbanizarea ca oportunitate pentru securitate, J. D. Sciubba apreciază faptul că zonele urbane pot aduce oportunități pentru accesul la educație, salubritate și sănătate, iar inovația poate lua naștere prin aducerea populației la un loc⁸⁹. De asemenea, ea consideră că orașele sunt foarte importante pentru un stat și pot duce la creșterea securității acestuia, afirmând că orașele pot produce o mare parte din PIB-ul statelor (cazul statelor dezvoltate: 85% și 55% pentru cele cu venituri scăzute). Se susține faptul că emergența unor coridoare urbane în Africa poate crea motoare de creștere pentru Vestul Africii⁹⁰. Pe de altă parte, J. D. Sciubba nu exclude nici provocările care derivă din urbanizare, concentrările de populație putând fi expuse pericolelor majore, precum dezastrelor naturale (cazul orașelor aflate în zone de coastă), atacuri teroriste, iar dezvoltarea cartierelor rău famate poate crea condiții propice pentru răspândirea bolilor (insecuritate la nivel individual). De asemenea, urbanizarea poate fi privită ca un indicator pentru punctele fierbinți la nivel global. În acest context, J. D. Sciubba ridică chiar întrebarea cu privire la cum poate schimba guvernarea aceste transformări, dacă putem asista la emergența unor orașe-stat (divergența dintre interesele unui oraș și ale statului din care face parte)⁹¹. Prin urmare, în ceea ce privește dimensiunea dinamicilor migrației cele mai importante tematici sunt cele care privesc creșterea polarizărilor etnice mai ales pentru statele tradițional omogene etnic, dar și aportul acestuia la urbanizare. Astfel cei mai importanți indicatori ar putea fi: procentul imigranților din totalul populației unui stat/ centru urban; structura etnică a migrației; rata de urbanizare; structura pe vârste și sexe a imigranților; distribuția lor.

În urma rezultatelor analizei de indicatori și a literaturii de specialitate, structurate pe cele trei dimensiuni ale transformărilor relației securitate-demografie, putem afirma că asistăm la reconfigurări globale în ceea ce privește evoluțiile populației, magnitudinea acestora fiind imposibil să rămână fără implicații la nivelul securității. Desigur, realitățile secolului al XXI-lea vor fi modelate de modul în care statele și comunitățile internaționale vor acționa în direcția maximizării oportunităților și contracarării provocărilor. Demografia nu este destin, iar cifrele nepuse în contextul social, economic, politic, militar, geopolitic nu au relevanță pentru securitate, însă de aceea este esențial de studiat pentru viitor transformările demografice în relație cu

⁸⁵Christian Leuprecht, „International Security Strategy and Global Population Aging”, *Journal of Strategic Security*, vol. 3, nr. 4/ 2010, p. 40.

⁸⁶Agenția Centrală de Informații a SUA, 2001, *op. cit.*, pp. 56, 60.

⁸⁷Richard P. Cincotta, Robert Engelman, Daniele Anastasion, *op. cit.*, p. 13.

⁸⁸Jennifer Dabbs Sciubba, video 2011, *op. Cit.*, minut: 34:20 – 34:37; 34:46-34:50.

⁸⁹*Idem*, minut: 35:11-35:42; 35:44-35:49; 35:52-36:16.

⁹⁰*Idem*, minut: 35:52-36:16.

⁹¹*Idem*, minut: 36:17 –36:25; 37:35- 37:46; 37:47-38:11

evoluțiile societale, de securitate și chiar geopolitice. Acest domeniu de cercetare este în plină ascensiune și va fi extrem de important pe tot parcursul secolului al XXI-lea.

Concluzii

Secolul XXI este marcat de transformări demografice fără precedent, care de altfel au influențat demararea cercetărilor atât în mediul academic, cât și în cel al practicienilor în domeniul implicațiilor potențiale de securitate ale acestor schimbări la nivelul populației.

În cadrul prezentului studiu, în urma analizei literaturii de specialitate, putem afirma că la nivel internațional transformările demografice sunt percepute ca majore și cu rol de a reconfigura fața lumii față de cum o știm astăzi, chiar dacă specialiștii nu se raportează la demografie ca la un destin, ca la o determinare. Cele mai importante evoluții demografice pe care specialiștii le evidențiază din perspectiva securității sunt: inegalitățile evoluțiilor numerice ale populației la nivel mondial, masele de populație tânără, îmbătrânirea populației, migrația și urbanizarea. Toate aceste evoluții pot avea implicații la nivelul securității individului, la nivelul securității statului, mergând până la cel internațional, așa cum s-a putut observa din structurile identificate în literatura de specialitate pentru relația demografie-securitate.

Pe parcursul a trei dimensiuni ale celor mai importante transformări demografice (numerică, structurală pe vârste, a dinamicilor migraționiste care include elemente ale dimensiunii structural-etnice, dar și a distribuției - componenta urbanizării), după modelul unora dintre cele mai relevante teorii ale tranziției demografice, cercetarea a urmărit să contureze principalele schimbări la nivelul populației și posibilele implicații de securitate ale acestora.

Astfel, se poate constata că pe tot parcursul secolului al XXI-lea situația demografică mondială este un mozaic format din cazuri regionale și statale diferențiate și din anumite perspective chiar antagonice. Pe de o parte, creșterea, stagnarea și declinul populației coexistă, la fel și structurile pe vârste foarte diferite (de la structuri foarte tinere, către mature, care vor înregistra primele fenomenele de îmbătrânire a populației). Pe de altă parte, dinamicele migraționiste împart lumea între state de destinație și state de origine.

În urma acestui studiu putem enumera câteva dintre cele mai importante puncte ale relației demografie-securitate: A) potențiala lume tot mai non-occidentală, ca urmare a evoluției numerice și tendinței de îmbătrânire, poate duce la emergența noilor actori implicați în menținerea securității internaționale, dar aduce în discuție și implicațiile la nivelul atractivității democrațiilor și posibila emergență a atractivității regimurilor neo-autoritariene; evoluția numerică a populației în zonele cu o creștere semnificativă a populației poate duce la o presiune demografică care să contribuie la fragilitatea statală/insecuritatea statală; la polul opus se află statele care se vor confrunta cu vacuumuri de populație, cine va umple aceste vacuumuri? Va duce această situație la apariția tensiunilor între state?; B) în ceea ce privește structura pe vârste poate aduce atât oportunități, cât și provocări (1. statele cu vârstă tranzițională pot sprijini creșterea economică și a nivelului securității dacă absorb populația activă optim, în caz contrar criminalitatea organizată spre exemplu poate se poate intensifica, ca de altfel și tensiunile civile; 2. statele care au mase de populație tânără se pot bucura de un dividend demografic sau de o creștere a posibilității de ocurență a conflictualității intrastatale mai ales civile, în funcție de starea infrastructurilor sociale care pot sau nu să aibă capacitatea de a integra cu succes aceste populații tinere; 3. Statele ce se vor confrunta cu îmbătrânire demografică este posibil să experimenteze provocări bugetare la nivelul sistemelor de apărare, tematici precum pacea geriatrică coexistă cu cele ale unor posibile conflicte generaționale de interese); C) migrația, ca modalitate de echilibrare a unor dezechilibre demografice poate genera altele mai ales la nivelul structurii etnice și polarizării unor comunități etnice urbane; pe de altă parte, migrația ca accelerator al urbanizării aduce în actualitate atât oportunități, cât și provocări (urbanizarea poate contribui la dezvoltare economică și menținerea securității dar, pe de altă parte, poate duce și la creșterea riscului de conflict civil în mediul urban).

Ac acestea sunt doar câteva elemente ce este de văzut cum vor modela realitatea internațională și apoi pentru fiecare stat în parte la nivelul secolului al XXI-lea.

Prin urmare pentru state și comunitatea internațională acest nou domeniu de cercetare este esențial în identificarea oportunităților și provocărilor și în contribuția la creionarea unei lumii mai sigure.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

Cercetarea are la bază 56 de surse bibliografice (cărți, rapoarte oficiale, articole științifice, materiale video), din care putem menționa ca bibliografie selectivă următoarele:

1. Agenția de Informații a Statelor Unite ale Americii, *Long term global demographic trends reshaping the geopolitical landscape*, Raport CIA iulie, 2001, https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf.
2. Cincotta, P. Richard; Engelman, Robert; Anastasion, Daniele, *The Security Demographic: Population and Civil Conflict After the Cold War*, Population Action International, Washington, DC, 2003, http://pai.org/wpcontent/uploads/2012/01/The_Security_Demographic_Population_and_Civil_Conflict_After_the_Cold_War-1.pdf.
3. Dabbs Sciubba, Jennifer, *The Future Faces of War- Population and National Security*, Ed. Praeger Security International, ABC CIO LCD, Santa Barbara, Denver, Oxford, 2011.
4. Goldstone, A. Jack, *The Impact of Global Demographic Changes on the International Security Environment*, prelegere susținută în cadrul Hong Kong University of Science and Technology, Institute for Emerging Market Studies (IEMS), 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=CyRXj3NWP5Y>.
5. Goldstone, A. Jack, „Flash Points and Tipping Points: Security Implications of global Population Changes”, *New directions in Demographic Security*, Raport al Programului *Environmental Change and Security* (ECSP REPORT), nr. 13, 2008–2009, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ECSPReport13_Goldstone.pdf.
6. Jackson, Richard, HOWE Neil, *The Graying of the Great Powers*, Ed. CSIS, Washington DC, 2008.
7. Leuprecht, Christian, GOLDSTONE A. Jack, „Political Demography”, *E-International Relations*, 2013, <http://www.e-ir.info/2013/02/23/political-demography/>.
8. Madsen, Elizabeth Leahy, *Demographic Security: Population, Conflict, and Development*, interviu realizat în Programul *Environmental Change and Security* (ECSP), pentru Centrul Internațional al Oamenilor de Știință Woodrow Wilson, 27 iunie 2011, <https://www.newsecuritybeat.org/2011/06/watch-demographic-security-101-with-elizabeth-leahy-madsen/>.
9. ONU, *World Population Prospects The 2015 Revision - Key Findings and Advance Tables*, New York, United Nations, 2015, https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf.
10. Urdal, Henrik, „A Clash of Generations? Youth Bulges and Political Violence”, *International Studies Quarterly*, vol. 50, nr. 3, 2006, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.14682478.2006.00416.x/abstract>.
11. Yoshihara, Susan, SYLVA A. Douglas (eds), *Population Decline and the Remaking of Great Power Politics*, Washintong D.C, Ed. Potomac Books, Inc., 2012.

RADICALIZAREA EUROPEI ÎN CONTEXTUL IMIGRAȚIEI MUSULMANE

Dr. Mirela ATANASIU

Cercetător științific gr. III, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București.

E-mail: atanasiu.mirela@unap.ro

Rezumat: *Timpul istoric actual este martorul unor crize umanitare acute ce se desfășoară în regiunea Orientul Mijlociu și Africa de Nord locuită cu predilecție de populație arabă musulmană. Aceste crize au determinat exodul populației musulmane nu numai în state din imediata vecinătate, dar și în Europa. Astfel, statele europene au ajuns la momentul de față să se confrunte cu o adevărată criză a imigrației declanșată din varii motive subsecvente fenomenului demografic. Una dintre consecințele majore ale imigrației musulmane, pe lângă cea a accentuării fenomenului terorist islamist pe teritoriul european, o considerăm a fi tendința de radicalizare, atât a unor populații autohtone, cât și a unor imigranți musulmani, ceea ce duce la afectarea ordinii de drept europene.*

În materialul de față, dorim să prezentăm unele coordonate, premise și consecințe prezente și viitoare ale perpetuării radicalizării în detrimentul respectării valorilor democratice europene, precum cea a unității în diversitate.

Cuvinte-cheie: *amenințare, securitate, demografie, islamofobie, islamizare, Europe, extremism.*

Introducere

Radicalizarea este un proces dinamic prin care indivizi sau grupuri de indivizi își asumă angajamentul de a adopta un sistem de credințe, dar și de a-l imprima în restul societății în general.

La nivelul cercetării științifice desfășurate în domeniu, s-au identificat două forme de radicalizare legate de utilizarea/ neutilizarea violenței¹. Prima formă se referă la dezacordul exprimat față de un statu-quo anume, dar fără a utiliza metode violente de transmitere a acestuia. Cea de-a doua reprezintă un stadiu înaintat în care ideile se transformă în acțiuni asupra celorlalți care „trebuie” constrânși de a adopta același sistem de credințe indiferent de mijloacele de coerciție folosite, inclusiv violența. Totuși, radicalii non-violenți pot oferi sprijin ideologic și pot constitui o bază importantă de recrutare pentru radicalii violenți² deoarece este mult mai ușor să convingi la acțiuni indivizi care deja îți împărtășesc convingerile.

Așadar, miezul inițial al radicalizării este cel promovat prin discurs. În statele democratice, precum cele europene, problema stopării radicalizării incipiente de la nivelul discursului este cu atât mai sensibilă deoarece libertatea de exprimare este un drept fundamental care poate fi îngrădit doar din motive de securitate națională. De altfel, Națiunile Unite au emis în mai 2016 o declarație în acest sens care prevede că „Orice persoană are dreptul de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice natură, în special cu

¹ A se vedea: *Are violent and non-violent radicalization the same thing?*, Center for Prevention of Radicalization Leading to Violence, disponibil online la: <https://info-radical.org/en/radicalization/definition/>, accesat la 10.10.2016.

² Manzar Zaidi, *Studying Non-violent Radicalization*, Centre for Pakistan and Gulf Studies, 30 ianuarie 2014, disponibil online la: <http://cpakgulf.org/2014/01/30/studying-non-violent-radicalization/>, accesat la 12.10.2016.

privire la chestiuni de interes public, inclusiv aspecte legate de violență și terorism, precum și de a comenta și critica modul în care statele și politicienii răspund la aceste fenomene”³. Deși, libertatea de exprimare este îngădită în legislația UE⁴ și ale statelor europene, în cazul unor situații care amenință securitatea națională, este greu de demonstrat acest tip de amenințare dintr-un discurs neînsoțit în sine de acțiuni fizice violente.

De altfel, dacă eliminăm violența din ecuația actuală a islamismului, mișcarea ar putea fi văzută ca fiind una proactivă și constructivă, iar islamii ca fiind promotorii modernizării, schimbării. Angajamentul islamistilor în viața socială și economică a statelor musulmane ar putea fi văzut ca fiind unul concret direcționat spre transformarea pozitivă a societății prin revitalizarea relevanței valorilor seculare ale religiei în interiorul societății moderne afectate de interacțiunea cu alte sisteme de valori considerate alterate conform religiei islamice.

Experții *Centrului pentru prevenirea radicalizării care conduce la violență (Centre for Prevention of Radicalization Leading to Violence)* consideră că radicalizarea pasibilă de a conduce la violență poate lua diverse forme, în funcție de perioada și contextul istoric parcurs, putând fi asociată cu diferite cauze sau ideologii: extremismul de dreapta; extremism politico-religios; extremismul de stânga și extremismul tematic⁵.

Extremismul de dreapta reprezintă o formă de radicalizare asociată cu fascismul, rasismul, supremația și ultranaționalismul. Această formă de radicalizare se caracterizează prin apărarea violentă a unei identități rasiale, etnice sau pseudo-naționale fiind însoțită de ostilitate radicală față de autoritățile de stat, minorități, imigranți și/sau grupurile politice de stânga.

Extremismul politico-religios este văzut ca fiind o formă de radicalizare asociată cu interpretarea politică a religiei și a apărării, prin mijloace violente, a unei identități religioase percepută ca fiind sub atac (prin conflicte internaționale, politica externă, dezbateri sociale etc.). Orice religie poate da naștere la acest tip de radicalizare violentă.

Extremismul de stânga se concentrează în principal pe cererile anti-capitaliste și solicită transformarea sistemelor politice considerate responsabile pentru producerea inegalităților sociale și care pot utiliza, ca ultimă măsură, mijloace violente pentru a-și susține cauza.

Extremismul tematic este motivat, în esență, de o problemă unică. Această categorie include grupurile care militează împotriva avortului, mișcări împotriva homosexualității și feminismului. În această categorie pot intra și criminalii în masă ale căror motivații sunt parțial sau total ideologice.

Premisele, procesul și formele radicalizării europene

Imigrația musulmană în Europa, indiferent de timpul istoric în care a avut loc, a facilitat întâlnirea europenismului secular cu islamul tradițional⁶, context în care ambele sisteme, cu polarități diferite, au trecut printr-un proces de adaptare. Drept rezultat a interacțiunii lor, europenii suferă o reșezare a rădăcinilor lor creștine iar musulmanii trebuie să se adapteze la mediul cultural și social european marcat de un sistem diferit de valori. De

³ *Joint Declaration on Freedom of Expression and countering violent extremism*, 1. General Principles, United Nations Human Rights, Helsinki, 4 mai 2016, disponibil online la: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19915&LangID=E#sthash.iNJbEp3M.dpuf>, accesat la 14.10.2016.

⁴ La nivel european, limitări ale libertății de expresie în contextual amenințării la adresa securității sunt prevăzute în Convenția Consiliului Europei pentru prevenirea terorismului din 2005 și Decizia-cadru a Consiliului UE 2008/919/JAI privind combaterea terorismului.

⁵ <https://info-radical.org/en/radicalization/types-of-radicalization/>

⁶ Timothy A. Byrnes, Peter J. Katzenstein (editori), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge University Press, 2006, p. 204.

aceea, odată cu valul masiv de imigranți musulmani din ultimii anii, problema islamului în Europa a revenit în prim-planul agendei politice europene.

Consecințele negative generale ale imigrației asupra statelor sunt de diferite naturi și afectează societățile diferit în funcție de gradul de experiență, pregătire și reacție al instituțiilor guvernamentale, dar și de diferențele culturale, etnice și religioase existente între populațiile găzduite și populațiile gazdă ceea ce face acomodarea inițială și asimilarea acestora mult mai dificilă.

Printre riscurile, vulnerabilități și amenințările la adresa securității statelor europene aduse de imigrația musulmană se numără⁷:

- sincope instituțional-formale, care țin de prezența/lipsa cadrului juridic reglementând statutul refugiaților pe teritoriul unui stat (respectiv drepturi la: muncă, educație, asistență medicală etc. și obligații: de a respecta legile și cutumele statului gazdă, de exemplu);

- vulnerabilități socio-economice generate de suprasolicitarea instituțiilor guvernamentale ale statelor respective. Imigranții sunt sprijiniți de statele gazdă europene asigurându-le nevoile de bază (alimentație, apă, cazare, educație, medicamente etc.), costurile pentru acoperirea acestora provenind din bugetele naționale sau ajutoarele financiare și materiale primite de la alte state sau organizații de suport umanitar, iar surplusul de forță de muncă (constituit din refugiați apti de muncă care sunt dispuși să lucreze „la negru”, cu un program prelungit și pe bani mult mai puțini, în detrimentul cetățenilor cu forme legale de muncă);

- riscuri și amenințări la adresa securității publice sunt de proveniență multiplă. Unele se referă la riscul potențial la adresa sănătății fizice a populației autohtone constituit de prezența în rândul refugiaților a unor boli transmisibile. Alți indivizi organizați în grupuri infracționale se ocupă cu trafic de bunuri și persoane. Cel mai mare pericol îl constituie prezența unor elemente extremiste și chiar teroriste infiltrate între grupurile de imigranți. De asemenea, o altă problemă care s-a agravat în contextul în care în 2015 mai mult de un milion de imigranți au ajuns în UE a constituit-o implicarea rețelelor criminale în traficul de imigranți. De altfel, EUROPOL arată că mai mult de 90% dintre imigranții care călătoresc în UE au folosit servicii de facilitare și, în cele mai multe cazuri, aceste servicii au fost furnizate de către grupări criminale⁸ care au generat profituri substanțiale din contrabanda cu imigranți;

- probleme cultural-etnice (diferențele lingvistice, religioase și culturale dintre imigranți și populația gazdă creează tensiuni și probleme de acomodare care necesită un management atent din partea autorităților).

În același context, experiențele unor state, precum cele nordice, cu istoric important în materie de găzduire a refugiaților musulmani și deținând politici imigraționiste solide au început a fi prezentate ca fiind încercări eșuate⁹ de asimilare a imigranților musulmani. Astfel, în mass-media occidentală a început a fi vehiculată ideea de „imposibilitate a europenizării musulmanilor”¹⁰ în sensul asumării de către aceștia a valorilor democratice și a culturii

⁷ Adam Szymański, *Turkey at a geopolitical crossroads – Part I*, 13 mai 2016, disponibil online la: <http://www.neweasterneurope.eu/interviews/1992-turkey-at-a-geopolitical-crossroads-part-i>, accesat la 06.09.2016.

⁸ *Migrant smuggling in the EU*, EUROPOL, February 2016, p. 2.

⁹ În Suedia au fost date două legi care afectează solicitanții de azil începând cu vara anului 2016. Prima se referă la faptul că cei care au solicitat azil și au primit un ordin de deportare nu va mai avea dreptul la o locuință sau o indemnizație zilnică. Cealaltă decizie legislativă implică limitarea posibilității solicitanților de azil să obțină un permis de ședere și de a se reuni cu familiile lor. A se vedea detalii la: *Legislative changes that will affect asylum seekers*, 19 aprilie 2016, disponibil online la: <http://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Protection-and-asylum-in-Sweden/Nyheter/2016-04-19-Legislative-changes-that-will-affect-asylum-seekers.html>, accesat la 02.11.2016.

¹⁰ De exemplu, autori străini sau români avertizează asupra acestei problematici: Timothy A. Byrnes, Peter J. Katzenstein (editori), *op. cit.*, Claire L. Adida, David D. Laitin, and Marie-Anne Valfort, *Don't Fear Muslim Immigrants. They Aren't the Real Problem*, Foreign Affairs, 26 aprilie 2016, disponibil online la:

europene. Această imagine negativă a fost întărită de unele evenimente nefericite în care promotorii violențelor anti-occidentale au fost musulmani. Aceste evenimente au inoculat în mentalul colectiv european ideea că mișcările migratorii musulmane au potențial de a amenința securitatea europeană. Reprezentative pentru problemele de adaptare a populațiilor musulmane la cutumele occidentale sunt situațiile abuzive și dezordinea creată de numeroasele atacuri, precum cele sexuale organizate de către imigranți proveniți din regiunea MENA în noaptea anului nou în Germania, în care au fost implicați aproximativ 10.000 musulmani ce au agresat aproximativ 1.000 de femei¹¹. Mai mult, două atentate teroriste ce s-au petrecut în Germania în 2016 au fost realizate de imigranți¹². Ca rezultat, migrarea unor grupuri largi de musulmani către Occident stârnește îngrijorare în rândul specialiștilor în securitate și relații internaționale, în contextul în care fenomenul catalizează tendința de internaționalizare a terorismului, cu predilecție a celui islamist.

Comunitatea europeană constituită din politicieni și cetățeni de rând nu au întârziat să reacționeze atât la nivel de discurs împotriva „islamizării Europei”, cât și împotriva musulmanilor radicali sau nu pe fondul unui sentiment general de islamofobie ce crește în intensitate cu fiecare act amenințător asupra comunității europene care are o legătură cât de mică cu lumea musulmană (vandalism exercitat de grupuri de imigranți, violența în ghetourile de la periferiile marilor orașe europene, terorism islamist etc.).

Toate aceste aspecte derivate din amenințările și incertitudinile generate de fenomenul imigrației musulmane au constituit un cumul de factori pentru radicalizarea Europei în cel puțin trei forme ale extremismului. Primele două forme ale radicalizării, cea de dreapta și cea cu tematică anti-musulmană, afectează cetățenii și partidele politice europene autohtone. Cea de-a treia, radicalizarea de tip islamic, vizează mai multe categorii de indivizi: cetățeni europeni fără legături aparente cu religia islamică; cetățeni europeni foști imigranți de generația a doua sau a treia care nu au reușit să se adapteze la modul de viață european; grupuri de refugiați musulmani nou sosiți în Europa derutați și aflați încă sub impactul violențelor trăite în țările lor unde se desfășoară războaie civile și încălcări masive ale drepturilor omului.

Pe teritoriul european în prezent se manifestă o creștere a intensității extremismului de dreapta caracterizat de exacerbarea naționalismului în unele state europene manifestat de grupuri ale populației autohtone europene care au ajuns să recurgă la violență având ca laitmotiv apărarea identității etnice și naționale. Forma cea mai acută la care se poate ajunge este aceea a negării și respingerii tuturor altor etnii pe teritoriul național. În Europa, în special în statele în care imigranții au creat dezordine socială, au renăscut o serie de partide extremiste de dreapta care susțin cauza naționalistă și militează pentru sistarea accesului refugiaților în respectivele state. Există de exemplu: în Franța - Frontul Național condus de Marie le Pen¹³, Zori de Aur – în Grecia, Partidul Democrat – în Suedia etc.

O hartă a acestei tendințe o prezentăm în Figura nr. 1. De altfel, subiectul imigrației a fost unul exploatat în multe state și la alegerile prezidențiale din 2015, și așa cum s-a văzut recent din rezultatul alegerilor americane, domnul Trump, a beneficiat de pe urma vehiculării

<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-04-26/dont-fear-muslim-immigrants>, Florin Iftode, „Is Europe Being Islamized - A Consequence of the Islamic Religion?”, în EIRP Proceedings, Vol. 11, 2016,

¹¹ David French, *Mass Muslim Immigration will bring Islams Problem Here*, 8 ianuarie 2016, disponibil online la: <http://www.nationalreview.com/article/429480/muslim-immigrations-sexual-assault-terrorism-problem>, accesat la 21.09.2016.

¹² La 27.04.2016, în Ansbach, un azilant sirian detonează[o bombă într-un bar, iar la Wuerzburg un refugiat mutilează 5 persoane cu un topor într-un tren strigând 'Allah Akbar'. A se vedea la: *List of Islamic Terror: 2016*, disponibil online la: <http://www.thereligionofpeace.com/attacks/attacks.aspx?Yr=2016>, accesat la 23.09.2016.

¹³ „Europe’s Anti-Immigrant Parties Stand to Gain Ground in Wake of Paris Attacks”, în *the Wall Street Journal*, 16 ianuarie 2015, disponibil online la: <http://www.wsj.com/articles/europes-anti-immigrant-parties-stand-to-gain-ground-in-wake-of-paris-attacks-1421371307>, accesat la 10.11.2016.

politicii sale anti-imigraționiste¹⁴. Radicalizarea de extremă dreaptă este însoțită de o a doua reprezentată de ostilitate radicală față de minoritatea și imigranții de religie musulmană.

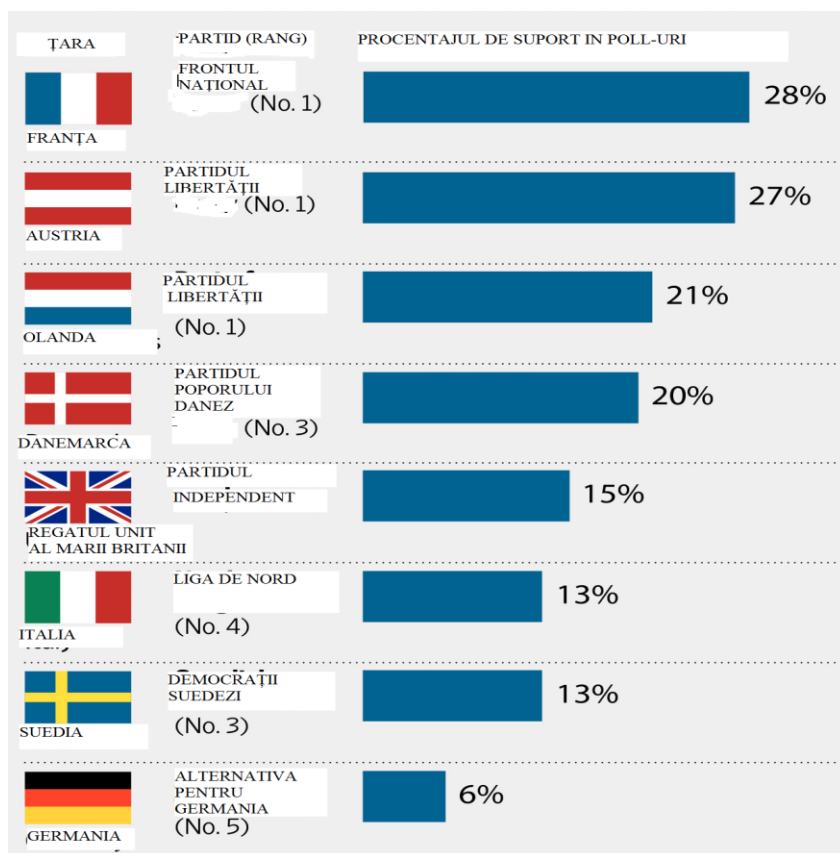

Figura nr. 1 – Întoarcerea spre dreapta a partidelor europene în contextul imigrației musulmane¹⁵

Acest tip de extremism tematic este produs ca un fenomen de răspuns la radicalizarea islamică de pe teritoriul european. Acesta a cuprins o parte a societăților europene care au avut de suferit de pe urma inadaptării refugiaților și imigranților musulmani, ceea ce a culminat cu acțiuni violente individuale sau organizate asupra unor etnici musulmani.

O formă aparte de radicalizare care pune probleme pentru securitatea europeană este cea islamistă importată de la organizațiile teroriste care luptă, în prezent, pentru crearea unui califat islamic în regiunea Orientul Mijlociu și Nordul Africii. Sub imboldul acestei ideologii care „prinde” în special la inadaptații societăților democratice și modului de viață occidental, o serie de indivizi nemulțumiți de modul de acțiune al autorităților de stat în gestionarea anumitor problematici punctuale sau generale tind să empatizeze cu ideologia extremistă de tip islamist. Pe fondul numeroaselor probleme sociale întâmpinate atât de musulmani, cât și de non-musulmani, o serie de cetățeni europeni din Franța, Germania sau Regatul Unit al Marii Britanii au plecat să lupte alături de organizația teroristă Stat islamic. Mai mult, în ultimii 4-5 ani, indivizi care păreau să fie integrați în societățile lor occidentale au planificat atacuri teroriste asupra unor ținte precum trenuri, avioane, autobuze și aeroporturi. De

¹⁴ Claire L. Adida, David D. Laitin, and Marie-Anne Valfort, *Don't Fear Muslim Immigrants. They Aren't the Real Problem*, 26 aprilie 2016, disponibil online la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-04-26/dont-fear-muslim-immigrants>, accesat la 10.11.2016.

¹⁵ *Idem*.

asemenea, actele teroriste au fost îndreptate și asupra instituțiilor statelor și a simbolurilor naționale.

O schiță generală a procesului de radicalizare de tip islamist, adaptată după un model prezentat de Faiza Patel ca fiind realizat de FBI-ul american, o prezentăm mai jos.

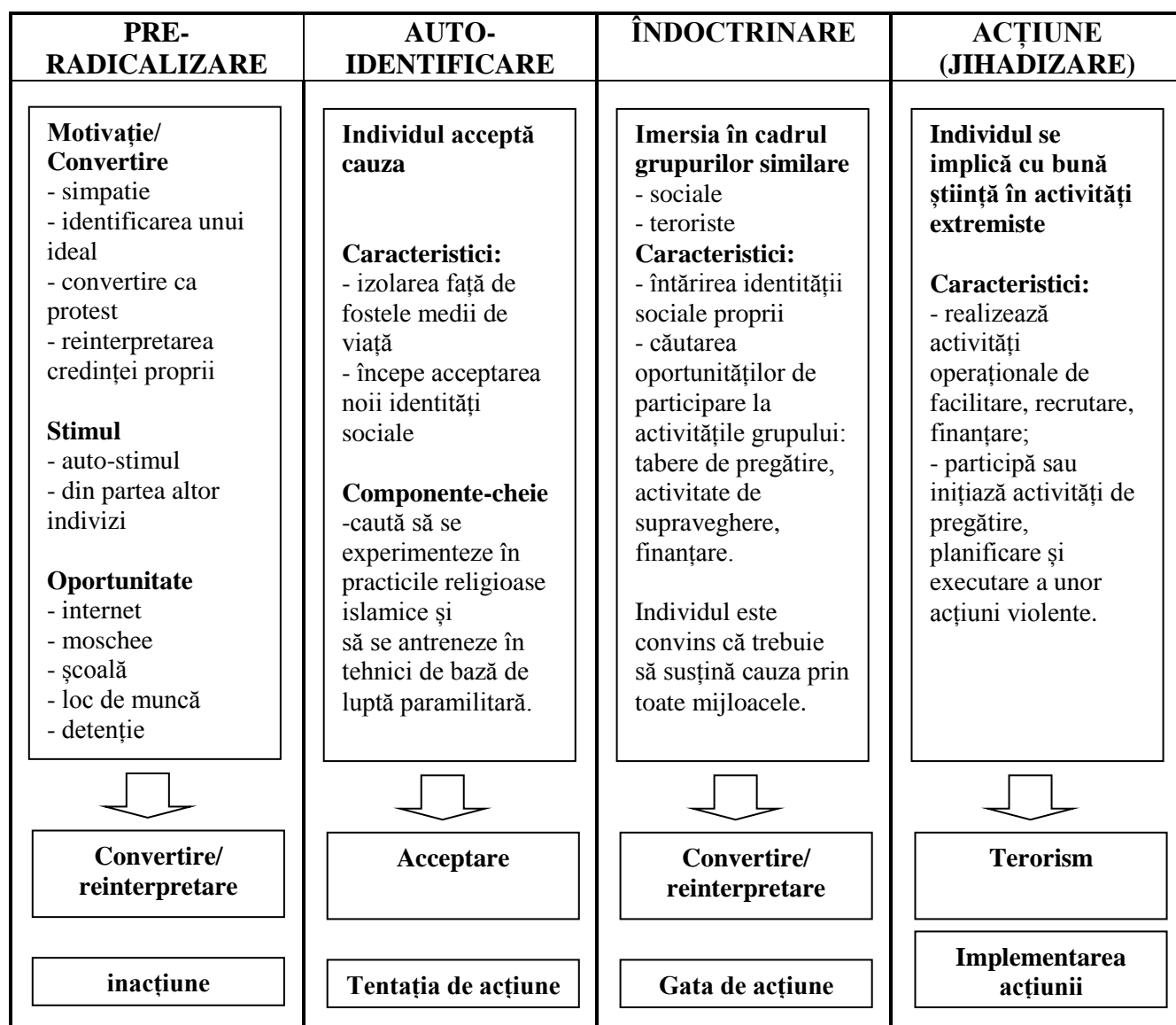

Figura nr. 2 – Procesul de radicalizare islamică¹⁶

Unii dintre indivizii care au devenit radicali au fost victimele procesului de auto-radicalizare. Astfel, cetățeni europeni s-au radicalizat doar prin consumarea literaturii extremiste, fără a avea legături formale cu vreo organizație teroristă. Cazuri foarte mediatizate generate de acest tip de auto-radicalizare pe continentul european au fost al lui Anders Behring Breivik (care a desfășurat atacuri armate în Oslo și Utoya în iulie 2011) și Mohamed Merah ce a acționat în Toulouse în luna martie 2012.

Constrângerea unor indivizi prin folosirea violenței pentru impunerea unor convingeri în rândul unor mase de populații, sau pedepsirea altora care nu împărtășesc aceleași credințe

¹⁶ Faiza Patel, *Rethinking Radicalization*, Brennan Center for Justice, New York University School of Law, 2011, p. 23, disponibil online la: <https://www.brennancenter.org/sites/default/files/legacy/RethinkingRadicalization.pdf>, accesat la 02.10.2016.

reprezintă etapa finală a procesului de radicalizare. Astfel, extremismul în forma sa cea mai violentă - terorismul - reprezintă consecința cea mai gravă a procesului de radicalizare.

Un motiv de îngrijorare în plus îl constituie cartierele dominate de musulmani considerate interzise non-musulmanilor, presa australiană identificând aproximativ 750 astfel de zone urbane numai în Franța¹⁷. Amploarea fenomenului de ghettoizare specific periferiei urbane franceze a determinat presa occidentală să folosească denumiri ca „mini-Stat Islamic” sau „Franța – stat islamic”¹⁸. Acest fenomen nu este specific doar în Franța, ci și în Marea Britanie sau Germania, state europene cu populații musulmane largi. Enclavele musulmane din orașele europene sunt, în opinia noastră, o amenințare semnificativă la adresa securității occidentale facilitând reproducerea radicalismului islamic.

O altă situație cu potențialul de a deveni amenințare la adresa securității europene în timp este constituită de convertirea unor comunități musulmane europene la o versiune mai fundamentalistă a credinței islamice, transformare catalizată prin elemente de propagandă islamistă. Acest tip de fenomen trebuie urmărit de către organizațiile de profil europene din sectorul de securitate (servicii de informații, poliție etc.), cu predilecție prin întărirea supravegherii de către instituțiile guvernamentale a acțiunilor desfășurate în moschei, organizații de caritate și școli islamice.

Rezultatul imediat al radicalizării europene ca urmare a resimțirii amenințării la adresa securității europene a adus cu sine o serie de îngrădiri ale drepturilor europene și de contestare a valorilor democratice atât ale cetățenilor proprii, cât și ale imigranților. Astfel, pe lângă limitarea libertății de exprimare în situații considerate ca afectând securitatea națională, se contestă și libertatea de mișcare ca urmare a îngrădirii unor frontiere între state ale UE în scopul stăvilirii migrației externe. De asemenea, prin înăsprirea politicilor imigraționiste naționale ale unor state europene se încalcă dreptul la muncă, educație și la întrunirea familiei al unor grupuri de refugiați.

Concluzii

Imigrația musulmană a adus cu sine incertitudinea și neliniștea caracteristică regiunii tumultuoase a regiunii Orientul Mijlociu și Nordul Africii. Temerile sunt cele legate de fenomenul imediat al afectării culturii și modului de viață european sub presiunea avalanșei populației islamice cu o civilizație, dacă nu antagonică față de cea europeană, foarte diferită ca mod de abordare al valorilor și drepturilor indivizilor.

Europa a mai fost subiectul radicalizării cel puțin de două ori în istoria sa: nazismul învins în Europa la finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial în 1945 și comunismul care s-a auto-consumat în 1989 odată cu destrămarea URSS. De altfel, există voci care susțin că, după cele două deja amintite în prezent, „ideologia islamică trebuie să fie învinsă”¹⁹.

Așa cum am prezentat în lucrarea de față, noi considerăm că Europa recentă este subiectul a cel puțin trei forme de extremism (de dreapta, politico-religios și tematic) la care

¹⁷ Martin Lehmann, *Multiculturalism fails in France - civil war predicted*, 2016, disponibil online la: <http://australian-news.net/articles/view.php?id=272>, accesat la 23.09.2016.

¹⁸ A se vedea: *Center Field: European no-go zones become conversational no-go zones*, The Counter Jihad Report, 27 ianuarie 2015, disponibil online la: <https://counterjihadreport.com/tag/sensitive-urban-zones-zus/>; *How Many More 'Molenbeeks' Are There In France?*, 3 mai 2016, disponibil online la: <http://www.zerohedge.com/news/2016-05-03/how-many-more-molenbeeks-are-there-france>; *Muslims segregated from French society in growing Islamist mini-states*, disponibil online la: [http://www.washingtontimes.com/news/2015/jan/7/french-islamist-mini-states-grow-into-problem-out-/,](http://www.washingtontimes.com/news/2015/jan/7/french-islamist-mini-states-grow-into-problem-out-/) accesate la 23.09.2016.

¹⁹ *Responsibility to prevent and respond to incitement to terrorism*, available online at: <http://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/JUS5503/h15/teaching-materials/limitation-of-freedom-of-speech.pdf>, accessed on 11.11.2016.

fenomenul imigrației islamice a contribuit suficient pentru a fi considerat cauză importantă a tendinței de radicalizare pe teritoriul statelor europene.

Considerăm că ambele fenomene, atât accentuarea terorismului islamist, cât și radicalizarea Europei, au un potențial grav de amenințare a civilizației occidentale pe ansamblu și a ordinii politice în UE. În acest context, una dintre măsurile urgente de luat de către statele Uniunii Europene este modificarea legilor cu privire la imigrație pentru a îmbunătăți securitatea internă. În acest sens, procedurile de expulzare ar trebui să fie simplificate, cererile de azil politic ar trebui să fie analizate mai rapid și decisiv, și vizele ar trebui să fie refuzate pentru membrii grupurilor care folosesc sau sprijină terorismul și pe teroriști iar, pe de altă parte, sancțiunile penale legate de falsul în documente (viză, pașaport etc.) ar trebui înăsprite.

Politicile sociale, economice și financiare direcționate spre integrarea populațiilor musulmane și adaptarea acestora la modul de viață european trebuie să ducă la socializarea indivizilor într-un mediu multicultural și la asumarea unor roluri în societate de către aceștia, ceea ce facilitează accesarea la stadiul specific integrării indivizilor într-o societate democratică în care normele sociale trebuie însușite și comportamentul nonviolent internalizat în structura psihică a acestora, nu numai prin prisma faptului că acțiunile violente sunt sancționate, ci ca un rezultat al înțelegerii culturale a nonviolentei interetnice și toleranței față de diversitatea etnică, religioasă sau de altă natură.

BIBLIOGRAFIE:

1. ****Convenția Consiliului Europei pentru prevenirea terorismului*, 2005.
2. ****Decizia-cadru a Consiliului UE 2008/919/JAI privind combaterea terorismului*.
3. ****Joint Declaration on Freedom of Expression and countering violent extremism*, United Nations Human Rights, Helsinki, 4 mai 2016.
4. ****Migrant smuggling in the EU*, EUROPOL, February 2016.
5. Byrnes, Timothy A.; Katzenstein, Peter J. (editori), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge University Press, 2006.
6. Iftode, Florin, „Is Europe Being Islamized - A Consequence of the Islamic Religion?”, în EIRP Proceedings, Vol. 11, 2016.
7. Patel, Faiza, *Rethinking Radicalization*, Brennan Center for Justice, New York University School of Law, 2011.
8. Site-ul oficial al revistei New Eastern Europe, www.neweasterneurope.eu/interviews.
9. Site-ul oficial al canalului de știri Australian News: <http://australian-news.net>
10. Site-ul oficial al *Centre for Pakistan and Gulf Studies*, <http://cpakgulf.org>.
11. Site-ul oficial al *Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence*, <https://info-radical.org>
12. Site-ul oficial al Counter Jihad Report, <https://counterjihadreport.com>
13. Site-ul oficial al National Review, www.nationalreview.com
14. Site-ul oficial al organizației Religion of Peace, www.thereligionofpeace.com.
15. Site-ul oficial al Oslo University, www.uio.no.
16. Site-ul oficial al revistei Foreign Affairs, www.foreignaffairs.com
17. Site-ul oficial al Wall Street Journal, <http://www.wsj.com>
18. Site-ul oficial al Washington Times, www.washingtontimes.com
19. Site-ul oficial al www.migrationsverket.se

TERORISMUL - PRINCIPALA AMENINȚARE LA ADRESA APĂRĂRII ȘI SECURITĂȚII EUROPEI

Ciprian CHITAC

Comisar șef, Ministerul Afacerilor Interne, doctorand Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: ciprianchitac@yahoo.com

Rezumat: *În diverse manifestări, fenomenul terorismului a fost întotdeauna o parte a istoriei lumii, dar gradul de vigilență al comunității internaționale, din această perspectivă, a fluctuat foarte mult.*

Ca urmare a evenimentelor din 11 septembrie 2001, precum și a atentatelor ulterioare din Istanbul, Londra, Madrid, Bruxelles sau Paris, pentru prima dată, o entitate non-statală a fost declarată adversar direct într-o confruntare militară. O campanie militară a fost lansată împotriva al-Qaeda și susținătorilor săi din Afganistan. O gamă largă de măsuri a fost introdusă la nivel regional cât și global, atât pentru a susține apărarea statelor, dar și pentru a monitoriza activitatea liderilor teroriști. Eficacitatea acestor eforturi a culminat cu moartea lui Osama Bin Laden, dar suprimarea lui nu a însemnat altceva decât un fals sentiment de securitate, creând în lumea democratică iluzia unui sfârșit de război.

Dezvoltarea progresivă a organizației teroriste Stat Islamic din Irak și al-Sham (ISIS) cunoscută, de asemenea, sub numele de Daesh, a propulsat din nou amenințarea terorismului în fruntea agendei globale de securitate.

Cuvinte-cheie: *ISIS, UE, al-Qaeda, Europa, Securitate, Apărare.*

Evoluția recentă a situației politico-militare din zona Orientului Mijlociu, dublată de apariția neașteptată a unui puternic flux migrator, are efecte directe asupra spațiului european, cu un impact major pe toate palierele existențiale ale societăților dezvoltate și în curs de dezvoltare, în special din Europa.

Acum, mai mult ca oricând, s-a simțit lipsa unor strategii coerente în situații de criză, construite și adoptate în comun, răspunsurile instituționale fiind marcate de formalism și ezitare. Reacțiile inadecvate, adoptate sub presiunea urgenței, de către o parte din statele europene, au avut un efect contrar celui urmărit. În loc să asigure protecția cetățenilor, în fața unor agresori potențiali, nu au făcut decât să îngreuească drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, prin limitarea liberei circulații, instituirea stării de urgență și limitarea dreptului la viață privată.

Măsurile adoptate în spațiul european sunt doar reacții și nu soluții, ce provin dintr-o înțelegere a problemei, analiză a riscului și identificare a vulnerabilităților.

Abordarea integrată, pornind de la posibilele modificări de granițe în Orientul Mijlociu, generate de instabilitatea accentuată, continuând cu apariția și dezvoltarea unor „entități statale virtuale”, ai căror piloni instituționali se bazează pe grupări radicale/extremiste, va permite în cele din urmă identificarea riscurilor și vulnerabilităților la adresa apărării spațiului european, precum și a unor posibile soluții la provocările inerente viitorilor ani.

Necesitatea unei documentări aprofundate a fenomenului este dată de faptul că, de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și până la data de 13.11.2015, spațiul european nu a fost confruntat cu un atac planificat și pus în aplicare în mod organizat, cu ținte multiple în diferite țări.

Referirea la data de 13.11.2015 este extrem de importantă pentru că marchează începutul „asediului”, este ziua în care Președintele Republicii Franceze, Francois Holland, a

declarat starea de urgență pe tot teritoriul Franței și a închis frontierele țării, în urma celor 6 atacuri teroriste din 13-14.11.2015. Efectele imediate ale măsurii au condus la acordarea unor puteri excepționale autorităților statului, similare din punct de vedere juridic, în anumite privințe, cu cele corespunzătoare stării de război (interzicerea circulației în zonele în care prefectii cred de cuviință, instituirea unor zone de protecție și securitate, interzicerea manifestărilor cultural-artistice, posibilitatea efectuării de percheziții în orice moment, controlul asupra presei, radioului și televiziunii).

Referitor la situația expusă, sunt larg acceptate două definiții cuprinzătoare:

- Război: conflict armat (de durată) între două sau mai multe **state, națiuni, grupuri umane**, pentru realizarea unor interese economice și politice;¹

- Apărare (Mil.): Una din formele principale de luptă, care urmărește oprirea ofensivei inamicului, totalitatea măsurilor luate în acest scop.²

În momentul de față, ambele definiții reflectă realitatea, iar atacurile teroriste din Paris și alertele antiteroriste fără precedent au ridicat o serie de întrebări, în Europa și în afara acesteia, cu privire la scopul urmărit de către organizațiile teroriste prin desfășurarea unor atacuri agresive în Europa, precum și asupra eficienței răspunsului guvernelor la această amenințare.

Mediul de securitate european actual, marcat de aceste atacuri dar și de inconsistența decidenților politici în a adopta măsuri de contracarare, impune găsirea imediată a unui răspuns adecvat. Potrivit directorului Europol, Rob Wainwright, amenințarea terorismului islamist este „cea mai gravă de la 9/11”³. Există cel puțin trei motive pentru acest lucru.

În primul rând, grupări, cum ar fi Statul Islamic (ISIS) și al-Qaeda urmăresc să provoace victime în masă, în comparație cu alte grupuri care favorizează omorurile sau acțiunile cu valoare de simbol. Scopul lor este de a insufla un sentiment de teroare generalizată în rândul populației, în scopul atragerii de noi simpatizanți și de a-și pune opoziția într-o situație defensivă permanentă.

În al doilea rând, ISIS și al-Qaeda au desemnat în mod clar Europa ca fiind o țintă, al-Qaeda efectuând deja mai multe atacuri în Europa, în trecut, de exemplu cele de la Madrid (2004) și Londra (2005). Mai recent, printre atacatorii de la „Charlie Hebdo”, cel puțin o persoană a beneficiat de stagii de pregătire la al-Qaeda. În prezent, ISIS a luat locul al-Qaeda, ca principală amenințare teroristă, în spațiul european, atacurile de la Paris și Nisa, dublate de atacurile de la Bruxelles, indică faptul că ISIS este decisă și pregătită să efectueze operațiuni în Europa, concomitent cu depunerea unor eforturi concentrate pe extinderea teritorială în Irak și Siria.

În al treilea rând, în timp ce unele celule al-Qaeda sunt încă considerate a fi active în Europa, un număr foarte mare de europeni s-au alăturat ISIS, potrivit directorului Europol, aproximativ 5.000 de cetățeni europeni plecând în Irak sau Siria. Cu toate că un procent de aproximativ 40%, dintre ei, sunt considerați morți sau dispăruți, mai rămâne un procent 60% care sunt încă în Orientul Mijlociu, o parte din aceștia alegând însă să revină în Europa⁴. Dintre cei care s-au întors nu toți au intenții ostile, mulți dintre ei fiind traumatizați de experiențele avute și nedorind să mai fie implicați acțional, în acest gen de activități. Cu toate

¹ DEXONLINE, disponibil online la: <https://dexonline.ro/definitie/razboi>, accesat la 24.08.2016.

² DEXONLINE, disponibil online la: <https://dexonline.ro/definitie/aparare>, accesat la 24.08.2016.

³ *Dailymail, Terror threat highest since 9/11 with up to 5,000 fanatics at large after returning from Syria, warns Europe's police chief*, disponibil online la: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2908147/Major-security-alert-triggered-jihadists-boasted-killed-British-soldier-amid-growing-fears-ISIS-style-attacks-UK.html>, accesat la 01.10.2016.

⁴ *ISIS IN THE WEST, The Western Militant Flow to Syria and Iraq*, p. 6, disponibil la: <https://static.newamerica.org/attachments/12898-isis-in-the-west-march-2016/ISIS-in-the-West-II.8a0c30a894ec4b96a8340d5b26779456.pdf>, accesat la 17.09.2016.

acestea, un procent semnificativ se întoarce în Europa, fie pentru a recruta noi membri sau pentru a planifica acțiuni violente pe teritoriul european. Aceste persoane reprezintă o amenințare foarte gravă, așa cum este ilustrată de atacurile din vestul Europei. Acești luptători, nativi europeni, sunt în mod clar prioritatea agențiilor de aplicare a legii din Europa. În 2015, un număr total de 1077 persoane au fost arestate pentru infracțiuni de terorism sau în legătură directă cu aceasta, care este un număr semnificativ mai mare decât cel din 2014 (774) și este o continuare a tendinței ascendente, cea mai mare proporție de arestări în UE fiind legată de terorismul jihadist (687), aproape două treimi, 63% arestați, au fost cetățeni ai UE, majoritatea fiind născuți în UE (58%)⁵. Foarte important, de menționat, este faptul că terorismul este departe de a fi un fenomen nou în Europa. Cele mai multe țări europene s-au confruntat cu terorismul intern (cum ar fi grupările separatiste) sau terorismul internațional (cum ar fi grupările comuniste și anarhiste sau grupările islamiste provenite din Algeria sau Maroc), pe tot parcursul secolului XX.

Prin urmare, există o lungă istorie a terorismului și de combatere a terorismului în Europa, multe dintre aceste grupări prezentând, la un moment dat, o amenințare foarte gravă, într-o măsură aproximativ egală, până când au fost în cele din urmă anihilate, eliminate progresiv sau inactivate. Unele dintre aceste grupuri există încă, dar în general, aceste alte forme de terorism au devenit mai benigne astăzi, până la punctul în care, cea mai mare parte a cetățenilor europeni, probabil, le ignoră existența. Această experiență europeană, uitată adesea, în combaterea terorismului, este un avantaj, multe întrebări găsindu-și răspunsul în succesele și eșecurile din trecut, în lupta împotriva terorismului și a radicalizării.

În lumina ultimelor evenimente se naște ipoteza că, grupările teroriste jihadiste, au construit o „bază avansată”⁶ în Europa și anume în Belgia. O abordare de acest fel ar implica faptul că Belgia funcționează ca un centru pentru recrutare al ISIS și ca platformă de lansare a operațiunilor în Europa. Totuși, trebuie remarcat că luptătorii ISIS operează într-un mod mai descentralizat, o serie de rețele jihadiste fiind active în Europa, inclusiv în Belgia, dar nu în mod exclusiv.

În același timp, este adevărat că celula teroristă care a efectuat atacurile de la Paris, a fost în strânsă legătură cu Belgia. Într-adevăr, unii dintre autorii atacurilor au trăit, au tranzitat sau au avut legături cu Belgia, iar unul dintre ei a călătorit înapoi în Belgia, imediat după atac. Persoana care a planificat atacul, Abdelhamid Abaaoud, era cetățean belgian, al cărui nume, a apărut, de-a lungul timpului, în mai multe anchete legate de atacuri eșuate în Europa pe parcursul anului 2014. Cu toate acestea, ancheta trebuie să clarifice modul în care celula s-a format (probabil s-au bazat parțial pe relațiile apropiate consolidate în Siria, unde luptătorii sunt grupați în funcție de limba lor și de rețelele informale, aspecte în care Abaaoud ar fi jucat un rol central), dar și momentul și modalitatea în care atacurile au fost planificate.

Fără a fi dovedită ipoteza că Belgia este o platformă operațională, această țară s-a dovedit a fi un teren fertil pentru recrutorii ISIS. Se estimează că cel puțin 400 de cetățeni belgieni (probabil mai mult de 500), s-au alăturat grupării în Siria și Irak, în timp ce serviciile de informații belgiene desfășoară activități pentru a monitoriza îndeaproape aproximativ 800 de persoane suspectate de legături cu ISIS. Potrivit Ministrului belgian de Interne, Jan Jambon, la sfârșitul lunii octombrie 2015, 272 cetățeni belgieni s-ar fi alăturat ISIS în

⁵ TE-SAT 2016, *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016*, EUROPOL, pp. 10-11, disponibil online la: <https://www.europol.europa.eu/category/publication-category/strategic-analysis/eu-terrorism-situation-trend-report-te-sat>, accesat la 19.10.2016.

⁶*The New York Times*, *Terrorism Response Puts Belgium in a Harsh Light*, disponibil online la: http://www.nytimes.com/2015/11/25/world/europe/its-capital-frozen-belgium-surveys-past-failures-and-squabbles.html?_r=2, accesat la 19.10.2016.

Siria/Irak, dintre care 80 ar fi murit, 13 erau în drum spre Siria, 134 veniseră înapoi, 65 încercau să plece din Siria iar 352 își depuseseră candidaturile pentru aderarea la ISIS⁷.

Aceste cifre situează Belgia în partea de sus a listei țărilor contribuitoare la ISIS⁸, mai multe elemente putând oferi o explicație. Timp de mulți ani, un număr semnificativ de grupări radicale predicau în mod activ și deschis în Belgia, recrutarea și pregătirea sufletelor tinere pentru aderarea la jihad. Acest aspect este reliefat de cazul organizației „Sharia4Belgium”, ai cărei membri au fost condamnați la închisoare în februarie 2015. Un astfel de fenomen nu este tipic belgian, „Sharia4Belgium” fiind de fapt o franciză, dintr-un grup britanic pe nume „Sharia4UK”. Cu toate acestea, această organizație a fost deosebit de eficace și influentă, în plus, a existat și un efect „bulgăre de zăpadă”⁹, radicalizarea și recrutarea având loc în mediul familial sau în cercul de prieteni.

Privind în mod individual situația, prin raportarea la un singur stat din Uniune, dar care poate fi considerat model continental, se poate aprecia că politicile de integrare ale Belgiei au eșuat, cartiere întregi, cu emigranți de origine musulmană, fiind complet neglijate de către autorități. Totuși, cele mai multe studii privind radicalizarea indică că politicile de integrare mai bune nu vor rezolva întreaga problemă, pentru că radicalizarea este legată mai mult un fenomen de „înstrăinare”, decât de condițiile socio-economice.¹⁰ În ceea ce privește lipsa controlului din partea statului, cartierele scăpate de sub supravegherea autorităților nu sunt o particularitate a Belgiei, situații similare fiind și în suburbiile Parisului sau Londrei.

În considerarea ipotezei de „bază avansată” trebuie adăugat și faptul că Belgia are o poziție centrală în Europa de vest, fiind o țară mică și bine conectată, un veritabil nod de comunicații, cu rute de evacuare facile pentru teroriști, lucru ce face ca existența unei platforme operaționale să fie plauzibilă.

Imediat după atacurile din Paris, opinia generală a fost că Belgia este veriga slabă în lupta împotriva terorismului. Atacurile au fost „pregătite în Belgia”, potrivit președintelui francez François Hollande, în timp ce serviciile de informații belgiene „nu au fost îndeajuns de pregătite”¹¹, potrivit unui fost director al serviciilor de informații franceze¹². Guvernul belgian a răspuns că cei mai mulți atacatori au fost cetățeni francezi și că atacatorul muzeului evreiesc din Bruxelles, în 2014, a fost un cetățean francez, de asemenea, radicalizat în Franța, care a revenit în Franța imediat după atac. Acuzele reciproce nu folosesc la nimic, atât Belgia, cât și Franța și implicit întreaga Europă, trebuie să-și regândească politica în raport cu fenomenul radicalizării și terorismului după ce, în mod evident, limitele au fost testate.

Ceea ce într-adevăr lipsește Europei este o abordare coordonată și cuprinzătoare pentru combaterea terorismului. Nu există nici o strategie globală împotriva terorismului, care să cuprindă toate dimensiunile, de la prevenire la represiune, incluzând aici și politica externă. În plus, o astfel de strategie ar putea fi realizată numai în coordonare cu toți actorii instituționali

⁷HLN.BE, *Dynamische databank Syriëstrijders in januari operationeel*, accesibil online la: <http://www.hln.be/hln/nl/32616/Terreureidreiging-in-Belgie/article/detail/2544234/2015/12/02/Dynamische-databank-Syriestrijders-in-januari-operationeel.dhtml>, accesat la 01.09.2016.

⁸STATISTA, *Belgium Is The EU 'Capital' For Foreign Fighters*, disponibil online la: <https://www.statista.com/chart/4024/belgium-is-the-eu-capital-for-foreign-fighters/>, accesat la 01.09.2016.

⁹„O situație în care există o creștere în mărime sau în importanță într-un ritm din ce în ce mai rapid” – Cambridge Dictionary, accesibil online la: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/a-snowball-effect#translations>, accesat la 23.10.2016. Cel mai probabil, în situația atacurilor teroriste cu fond religios, este vorba de o supracompensare pe sarcina spirituală a celor implicați.

¹⁰ *Journal of Strategic Security, Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories*, disponibil online la: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1139&context=jss>, accesat la 07.09.2016.

¹¹ *Financial Times, Belgium security agency faced cut*, accesibil online la: <https://www.ft.com/content/83d749dc-9200-11e5-94e6-c5413829caa5>, accesat la 15.08.2016.

¹² Alain Chouet, fost director al DGSE.

relevanți în peisajul instituțional complex actual al UE, aceasta este o provocare, dar impulsul politic prezent ar putea și ar trebui să fie folosit în acest scop.

Atacatorii de la Paris au reușit să scape de monitorizarea serviciilor de securitate belgiene și franceze, de asemenea, au plecat și s-au întors din Siria, folosind rute diferite prin toată Europa, neobservați de către toate serviciile de securitate și informații europene. Numele lor a apărut în dosarele structurilor de informații belgiene, au fost controlați la frontierele externe ale UE, chiar și în spațiul Schengen. Este încă neclar dacă atacurile de la Paris, Nisa sau Bruxelles ar fi putut fi prevenite, dar putem formula ipoteze, ce vor fi dezvoltate ulterior, cu privire la modul de îmbunătățire a unui răspuns european la amenințarea terorismului.

Este fundamental ca liderii europeni să nu desființeze proiectul european (un spațiu deschis de libertate, drepturi și prosperitate) în numele luptei contra terorismului. Acest lucru nu înseamnă, totuși, că europenii ar trebui să fie naivi sau pasivi față de fenomenul terorist. Țările europene au trăit mult timp cu iluzia că securitatea este ieftină și opțională, pentru că nu a existat nicio amenințare percepută direct în Europa iar, ca urmare, s-au redus în mod constant bugetele pentru structurile de securitate (apărare, servicii de informații, poliție). În ultimii ani, austeritatea a crescut presiunea asupra finanțelor europene, având ca rezultat reduceri suplimentare ale bugetelor de securitate. Într-adevăr, în democrațiile liberale, reducerea bugetelor de apărare sau de informații este mai puțin costisitoare, din punct de vedere electoral pentru politicieni, decât diminuarea bugetelor pentru educație sau beneficii sociale. Atacurile, din perioada recentă, nu au demonstrat că guvernele europene se vor angaja la o reinvestire durabilă în structurile de apărare și securitate.

În al doilea rând, este nevoie de mai multă cooperare între țările europene, cu privire la toate dimensiunile spectrului contra-terorismului. Evenimentele recente au scos în evidență o serie de eșecuri în cooperarea dintre serviciile de informații și de securitate. Anumite mecanisme și platforme există deja la nivel european (cum ar fi Europol sau Sistemul de Informații Schengen), dar acestea sunt subfinanțate, încadrate cu personal insuficient, fiind practic neutilizate pe deplin.

Terorismul este fără frontiere, la fel cum ar trebui să fie și contra-terorismul. Teroriștii care au atacat Parisul au avut diferite naționalități, au fost instruiți în Siria și s-au întors în Europa prin diferite state.

O mare parte a răspunsului la amenințarea terorismului este în interiorul granițelor, la nivel național, prin intermediul serviciilor de informații, de securitate și judiciare. Provocarea în combaterea terorismului este, prin urmare, de a coordona activitatea acestor servicii, în scopul de a gestiona amenințarea. O serie de măsuri au fost luate, la nivel european, pentru a coordona eforturile și de a facilita schimbul de informații. Aspectul negativ este că, cooperarea europeană dintre serviciile de informații naționale, va fi întotdeauna restricționată de filtre naționale și bariere instituționale proprii.

Amenințarea teroristă necesită un răspuns global, trebuind să fie abordată într-o perspectivă pe termen lung și în toată complexitatea sa. La nivel național, acest lucru înseamnă că răspunsurile guvernelor trebuie să treacă dincolo de măsurile de securitate limitate. În momentul de față, au fost luate măsuri de urgență, în Franța și Belgia, pentru a gestiona și a reduce amenințarea. Unele dintre aceste măsuri sunt discutabile, cum ar fi planul Belgiei de a trimite toate persoanele repatriate în unități de detenție, în situația în care unii dintre teroriști au fost deja radicalizați în mediul penitenciar.

Amenințările directe sau indirecte la care este supus spațiul european se pliază în permanență la noile realități ale vieții internaționale, adaptându-se în mod constant din punct de vedere evolutiv. Inamicul principal în războiul contra terorismului, al-Qaeda, așa cum îl știm după atentatele de la 11 septembrie 2001 a dispărut. Însă, această dispariție nu trebuie privită ca o eliminare a amenințării, ci este necesar să considerăm o reevaluare a organizației teroriste. Al-Qaeda nu a fost niciodată o structură stabilă din punct de vedere organizațional și

cu o identitate proprie, profund conturată, din perspectiva obiectivelor pe termen lung. În schimb meritul său principal este acela de a-și fi împrumutat numele către multiple organizații extremiste locale sau regionale.

Astfel, numele de al-Qaeda este utilizat în prezent de grupări sau facțiuni cu o arie de cuprindere geografică ce se întinde din zona graniței dintre Afganistan/ Pakistan și până în vestul Africii. Agenda acestor organizații este de cele mai multe ori axată pe interese locale, lipsindu-le în esență motivația și resursele pentru a întreprinde atacuri majore împotriva spațiului european.

Cu toate acestea, anumite grupări, în special ISIS și al-Qaeda, prezente în zona Orientului Mijlociu, reprezintă un risc major la adresa securității europene, prin desfășurarea de acțiuni în apropierea granițelor UE, existând posibilitatea creării unor capete de pod în țările vulnerabile systemic și instituțional, prin proiecția de forțe calificate în domeniul militar în spațiul european.

În plus, amploarea radicalizării comunităților musulmane rezidente în spațiul european a condus la inițierea unor atacuri individuale fără un obiectiv clar, efectuate doar cu scopul de a induce o stare de teamă și nesiguranță în rândul populației civile. Extremismul manifestat de o parte a cetățenilor europeni reprezintă o amenințare reală, dar situațiile trebuie tratate în mod individual, adepții fanatismului islamic reprezentând totuși o minoritate. Mai mult, actele teroriste sunt incompatibile cu valorile Islamului și sunt condamnate de către majoritatea liderilor religioși musulmani¹³.

Complexitatea fenomenului terorist dublat de noile tendințe necesită adoptarea, din partea țărilor componente a spațiului euroatlantic, a unei reacții bazate pe o reconsiderare a mecanismelor și strategiilor în domeniu. Este o provocare nu numai din punct de vedere al eficienței practice dar, mai ales din necesitatea îmbinării unor măsuri restrictive cu drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, fiind esențial să se găsească echilibrul corect între dezideratele de securitate, resursele financiare disponibile și libertățile individuale.

În contextul politic actual din țările arabe este tot mai posibilă apariția unui curent anti-vestic ce are ca argument două situații din zonă: nemulțumirea populației siriene față de democrațiile vestice, dată fiind abandonarea ei în fața lui Bashar al-Assad, în contradicție cu sprijinul tacit al Vestului la preluarea puterii de către generalii egipteni.

În al doilea rând, organizațiile teroriste din Orientul Mijlociu, profitând de climatul politic instabil și guvernarea deficitară, au reușit să ocupe teritorii semnificative ca întindere creând astfel zone sigure pentru membrii acestor entități. Un caz aparte îl reprezintă ISIS, ce are o evoluție progresivă teritorial în zonele din estul Siriei și nordul Irakului concomitent cu instaurarea unui regim de teroare în zonele ocupate. În ianuarie 2014, ISIS a reușit să obțină controlul provinciei Ambar din Irak, inclusiv a orașului Fallujah, iar în iunie 2014 organizația și-a continuat înaintarea cucerind orașele Mosul, Tikrid și Tal Afar. În teritoriile ocupate ISIS a proclamat instaurarea Califatului Islamic, avându-l ca lider pe Abu Bakr al-Baghdadi.

Potrivit estimărilor¹⁴, Califatul are o suprafață de aproximativ 90.000 km² (similară cu cea a Austriei sau Portugaliei). Liderii ISIS au declarat în mod repetat că aceste limite teritoriale sunt temporare, urmărindu-se în mod clar o extindere către regiunea Mării Mediterane și Orientului Mijlociu. Mai mult decât atât, Abu Bakr al-Baghdadi instigă la revoltă, prin toate canalele de comunicare, musulmanii din întreaga lume, promovând în

¹³În septembrie 2014, liderii comunității musulmane din Franța au condamnat categoric actele de violență din Siria și Irak, subliniind că „denunță atacurile teroriste care sunt în fapt crime împotriva umanității, Comunitatea Islamică nu sprijină asemenea grupuri sau adepții lor. Aceste acțiuni sunt specifice unei ere trecute, iar chemarea la Jihad și îndobâzirea religioasă a tinerilor nu sunt specifice învățăturilor Islamului”.

¹⁴*The Independent, Isis loses territory the size of Ireland within 18 months*, disponibil online la: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-territory-syria-iraq-latest-news-islamic-state-daesh-a7129421.html>, accesat la 15.10.2016.

aceiași timp supunerea față de autoritatea „Noului Stat”, proclamând dominația globală a Islamului.

Guvernarea ISIS în teritoriile ocupate este marcată de instaurarea unui regim de teroare ale cărui constante o reprezintă asasinatul, mutilarea, tortura și tratamentele inumane. Influența organizației teroriste s-a întins dincolo de granițele Irakului și Siriei, o grupare din nordul Africii intitulată Jund al-Khilafah (soldații Califatului) fiind extrem de activă în această regiune, fapt ce dovedește constituirea unor entități independente dincolo de granițele Califatului și în subordinea acestuia.

Scopul liderului ISIS, Abu Bakr al-Baghdadi, este acela de a avea anvergura lui Osama Bin Laden însă aceste deziderat este periculos pentru spațiul european, deoarece, așa cum liderul al-Qaeda a avut momentul 11 septembrie 2001, și Abu Bakr al-Baghdadi are nevoie de un moment similar pentru a se poziționa în fruntea luptei împotriva Vestului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Dailymail, *Terror threat highest since 9/11 with up to 5,000 fanatics at large after returning from Syria, warns Europe's police chief*, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2908147/Major-security-alert-triggered-jihadists-boasted-killed-British-soldier-amid-growing-fears-ISIS-style-attacks-UK.html>.
2. 12. Cambridge Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/snowball-effect#translations>.
3. DEXONLINE, <https://dexonline.ro/definitie/aparare>.
4. DEXONLINE, <https://dexonline.ro/definitie/razboi>.
5. Financial Times, *Belgium security agency faced cut*, <https://www.ft.com/content/83d749dc-9200-11e5-94e6-c5413829caa5>.
6. HLN.BE, *Dynamische databank Syriëstrijders in januari operationeel*.
7. <http://www.hln.be/hln/nl/32616/Terreurdreiging-in-Belgie/article/detail/2544234/2015/12/02/Dynamische-data-bank-Syriestrijders-in-januari-operationeel.dhtml>.
8. *ISIS in the West, The Western Militant Flow to Syria and Iraq*, <https://static.newamerica.org/attachments/12898-isis-in-the-west-march-2016/ISIS-in-the-West-II.8a0c30a894ec4b96a8340d5b26779456.pdf>.
9. Journal of Strategic Security, *Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories*, <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1139&context=jss>.
10. Statista, *Belgium is the EU 'Capital' For Foreign Fighters*, <https://www.statista.com/chart/4024/belgium-is-the-eu-capital-for-foreign-fighters/>.
11. *TE-SAT 2016, European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016*, EUROPOL. <https://www.europol.europa.eu/category/publication-category/strategic-analysis/eu-terrorism-situation-trend-report-te-sat>.
12. The Independent, *ISIS loses territory the size of Ireland within 18 months*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-territory-syria-iraq-latest-news-islamic-state-daesh-a7129421.html>.
13. The New York Times, *Terrorism Response Puts Belgium in a Harsh Light*, http://www.nytimes.com/2015/11/25/world/europe/its-capital-frozen-belgium-surveys-past-failures-and-squabbles.html?_r=2.

ELIMINAREA SURSELOR DE FINANȚARE A TERORISMULUI – POSIBIL „CAL TROIAN” ÎN DESTRUCTURAREA ACESTOR ORGANIZAȚII?

Silvestru – Dumitru ILAȘ

Colonel, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

E-mail: silvesterilas@yahoo.com

Rezumat: *Secolul al XX-lea a adus lumii cele mai abominabile fapte din istorie prin intermediul celor două conflagrații mondiale¹. Urmările celor două războaie mondiale s-au transformat la debutul secolului al XXI-lea într-un inamic al societății moderne, al democrației și al progresului, un pericol recrudesc sau chiar într-un inamic „invizibil”.*

Statele s-au confruntat cu amenințări asimetrice încă din cele mai vechi timpuri însă abia în secolul prezent acestea au devenit un factor de risc global. După evenimentele petrecute pe 11 septembrie 2001, lumea s-a trezit la realitate, experimentând noile forme și procedee de acțiune specifice terorismului, fiind forțată să reevalueze acest risc și să-și schimbe viziunea asupra siguranței globale.

Terorismul este o formă asimetrică, neconvențională de conflict, care prin natura sa anarhică, adaptabilă și difuză se face extrem de greu de identificat, gestionat și contracarat. Dar un punct slab a putut fi depistat și trebuie speculat la maximum pentru a nimici această plagă a lumii moderne. Această vulnerabilitate este reprezentată de sursele de finanțare ale terorismului.

În lucrarea de față ne propunem să prezentăm unele coordonate ale surselor de finanțare financiare utilizate frecvent de majoritatea organizațiilor teroriste active pe glob.

Cuvinte-cheie: *terorism, amenințări asimetrice, finanțarea terorismului, sursele finanțării, vulnerabilitatea terorismului.*

Orice susținere financiară, orice formă de acțiune, act de încurajare, planificare sau participare la un act de teroare se consideră a fi o *sursă de finanțare* a terorismului. Putem astfel observa faptul că finanțarea terorismului nu are doar elemente financiare, ci și elemente ce țin de acțiune, implicare directă sub orice formă. Însă, studiul de față are ca laitmotiv, sursele bănești de finanțare a rețelelor teroriste.

De obicei, atentatele teroriste necesită sume relativ mici pentru îndeplinirea lor, iar acest lucru s-a observat în următoarele cazuri: World Trade Centre 1993 – cca. 19.000 \$, World Trade Centre 2001 – cca. 500.000 \$, Madrid 2004 – cca. 10.000 \$, Londra 2005 – cca. 15.000 \$, Jakarta 2003 – cca. 30.000 \$, un atentat sinucigaș - cca. 1.500 \$, Istanbul 2003 – cca. 50.000 \$, Nairobi și Dar es Salaam 1998 cca. 50.000 \$, Bali 2002 – 20.000 \$. Datele mai sus menționate au fost incluse într-un raport al Echipei de monitorizare a Organizației Națiunilor Unite – *Raport privind Al-Qaeda și Talibanii*, emis în luna august 2004².

Conform studiilor recente, realizate de experți și analiști politici, unii dintre teroriștii implicați în atentatele din Paris (07.01.2015 și 13.11.2015), respectiv Bruxelles (22.03.2016), au „investit” sumele încasate, ca ajutor social, în realizarea atentatelor. Astfel, dacă pe parcursul a 2 ani, cinci dintre atacatori au încasat ajutoare sociale, însumate, de peste 50.000

¹ Ina Raluca TOMESCU, *Terorismul Internațional – istoric, actualitate, provocări*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014, p. 16.

² Laura – Susana LICĂ – BANU, *Apariția și proliferarea finanțării terorismului*, Editura S.C. Universul Juridic SRL, București, 2010, pp. 15, 109.

de euro, autoritățile estimează că, aproximativ 33.000 de euro au fost utilizați în realizarea atentatelor:

1. 30 000 € au „costat” atentatele din Paris;
2. 3 000 €, atentatul din Bruxelles.³

Se poate astfel observa că cel mai costisitor act de terorism a fost și cel mai amplu, grav și terifiant dintre toate, atacul asupra Statelor Unite ale Americii din 11 septembrie 2001. Cea mai mare parte din fonduri este destinată întreținerii întregului mecanism: susținerea financiară a membrilor organizațiilor, antrenamente, planificări, recrutări, achiziții, pregătiri, comunicații, transporturi, recunoașterea țintelor, întreținerea caselor conspirative, menținerea rețelelor internaționale, tehnici de persuasiune, propagandă, etc.

Grupările teroriste au profitat de globalizare⁴ pentru a se extinde și s-au adaptat ușor la noile tehnici și resurse financiare, în ciuda eforturilor depuse de state și organizații internaționale de a le combate. Metodele și sursele financiare ale teroriștilor sunt complexe și variază în funcție de mărimea și orientările celulei teroriste, de regiune, de țară și de oportunitățile pe care le pot specula, scopul final fiind de a atrage fonduri.

În linii mari, sursele financiare se pot împărți în două: surse legale și surse ilegale⁵.

Sursele legale sunt considerate a fi afacerile legale, asociațiile de caritate, organizațiile non-guvernamentale, *zakatul* și donațiile de orice fel folosite pentru a genera venit și/sau ca afaceri paravan pentru a spăla bani proveniți din alte afaceri ilegale. Acestea sunt sursele mai puțin profitabile, însă conferă o siguranță de funcționare deoarece este foarte greu pentru autorități să depisteze traseul veniturilor și beneficiarul final. Sursele legale pot varia de la afaceri mici și mijlocii (ferme, pescării), la afaceri mari (corporații, companii) și pot activa în domenii diverse (industrie, transporturi, imobiliare, agricultură, piața economică). Mediul propice în care grupările teroriste își pot dezvolta afacerile este reprezentat de zonele în care fiscalitatea este scăzută, iar fraudă poate fi făcută fără probleme. Asia de Sud-Est este o astfel de zonă, fiind și un centru bancar islamist.

Orientul Mijlociu este, de asemenea, un mediu propice dezvoltării afacerilor ce susțin acțiunile teroriste. Al Qaeda are în această zonă mai multe afaceri; în Khartoum deține companii de construcții, companii de investiții, afaceri în transporturi și în alte domenii. *Al Hijra Construction* (constructor de drumuri), *International al-Ikhals* (producător de dulciuri), *Blessed Fruits* (exportator de fructe și legume) sunt doar câteva exemple în acest sens.

Asociațiile de caritate și ONG-urile pot genera fonduri din mai multe zone ale lumii și pot avea sucursale în diverse țări⁶. Organizațiile teroriste își trimit oamenii în aceste zone pentru a controla fondurile sau pentru a le deturna. Mai mult, aceste surse financiare legale se bucură de încrederea publică și au parte de controale rare și mai puțin atente din partea autorităților. Este extrem de greu pentru autorități să depisteze care sunt asociațiile de caritate sau ONG-urile cu intenții dubioase, mai ales că în acestea pot exista doar unele persoane rău intenționate care încearcă deturnarea fondurilor. Câteva exemple în acest sens sunt: *Al-Haramain Islamic Foundation*, *Global Relief Foundation*, *International Islamic Relief Organization*, asociate cu Al - Qaeda, *Holy Land Foundation for Relief and Development*, *Quranic Literacy Institute*, *Viva Palestina*, asociate cu Hamas.

În *Coran* se vorbește despre Zakat ca fiind o lege de o deosebită importanță pentru comunitatea musulmană și presupune ca cei mai înstăriți să facă donații pentru cei mai săraci. Taxa are un caracter obligatoriu, nu are un procent fix și variază în funcție de posibilitățile fiecăruia. Cei ce nu sunt musulmani dar trăiesc în comunitatea musulmană sunt obligați să

³ Florin RUSU, Agerpress, 05.08.2016.

⁴ Laura – Susana Lică – Banu, *Apariția și proliferarea finanțării terorismului*, Editura S.C. Universul Juridic SRL, București, 2010, p. 14 .

⁵ *Ibidem*, pp. 24 – 28.

⁶ Laura – Susana Lică – Banu, *op. cit.*, pp. 78 – 82.

ofere o taxă asemănătoare numită Jizyah. Sumele strânse din aceste taxe sunt foarte mari, doar din Arabia Saudită se strâng circa 10.000.000 \$/an⁷. Contabilitatea acestor sume este precară și face posibilă transformarea acestor taxe în mașinării de spălat bani. Pe lângă Zakat, grupările teroriste primesc sponsorizări de la simpatizanți înstăriți sau chiar de la băncile islamice, *Bank al-Taqwa*⁸ fiind asociată cu Hamas, iar Al-Qaeda sau *Al-Shamal Islamic Bank* fiind înființate de Osama bin Laden.

Sursele ilegale sunt cele care produc veniturile cele mai mari într-un timp relativ scurt, însă au un grad mare de risc pentru organizațiile teroriste deoarece sunt mai ușor de depistat decât cele legale. Aceste surse ilegale provin din: trafic de droguri, trafic de persoane, trafic de arme, fraudă cu cărți de credit și cecuri, infracțiuni cibernetice, piraterie, răpiri, furt, jaf, contrabandă, sau orice fel de activitate criminală de dimensiuni mai mici sau mai mari care să producă un profit mare și rapid.

Traficul de droguri este una dintre cele mai importante surse de venit deoarece cu o investiție minimă se produce un profit imens. Piața de desfacere poate fi aproape oriunde și este într-o continuă expansiune. Culturile de mac din Afganistan reprezintă între 70 % și 90 % din producția mondială de opium, aceasta fiind controlată de Al-Qaeda și talibani. America de Sud este de asemenea o zonă bogată în plantații de coca, zonă în care grupările Forțelor Armate Revoluționare Columbiene (*The Revolutionary Armed Forces of Colombia*) și Armata Națională de Eliberare din Columbia (*National Liberation Army of Colombia*) dețin controlul. Conform Biroului anti-Narcotice al Departamentului de Stat al SUA (*Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs*), costul de producție al unui kilogram de cocaină este de 3.000 \$ și prețul de vânzare este de 20.000 \$. Costul de producție al unui kilogram de heroină este de 4.000-5.000 de dolari, iar prețul de vânzare este de 250.000 \$ – 300.000 \$. Plata se face în avans, iar grupările teroriste nu suferă nicio eventuală pierdere apărută pe durata transportului. Riscul este mare, dar veniturile sunt pe măsură⁹.

Rețelele teroriste, pe lângă producerea veniturilor pentru a-și asigura existența și buna funcționare a celulelor din diverse locuri, trebuie să fie capabile să-și mute fondurile. Metodele principale de mutare a fondurilor pot fi: hawala, curieri sau chiar prin intermediul sistemului bancar internațional.

Hawala este un sistem de transfer al banilor care își are originea în legile islamice, menționat prima oară în secolul al VIII-lea. Acest sistem este utilizat în aproape tot Orientul Mijlociu și se bazează pe încredere, precum și pe asigurarea anonimatului, deoarece operațiunile nu se realizează pe hârtie. Utilizatorii acestui sistem transmit banii peste granițe sau în diverse regiuni fără a-i transfera în mod fizic. Bani care se doresc a fi transferați se dau unui *hawaladari* (agent regional), care în schimbul lor oferă o parolă, cu care beneficiarul poate ridica banii de la hawaladari din zona unde se dorește a fi mutați. Acest sistem este considerat unul foarte eficient. Operațiunile sunt dificil de urmărit de autorități din cauza lipsei evidențelor, iar în cazul în care acestea există, ele sunt codificate.

O altă metodă folosită este curieratul, care se realizează prin transferul fizic al banilor de către persoane delegate. Această metodă poate fi problematică având în vedere cantitatea limitată pe care o pot transfera fizic. Pentru a maximiza eficacitatea operațiunii, deseori curierii transferă sumele de bani în obiecte valoroase (aur, pietre prețioase), care la destinație sunt schimbate din nou în bani și astfel este posibilă transferarea unor cantități mari de fonduri.

Sistemul bancar internațional este de asemenea utilizat pentru transferarea fondurilor, însă această metodă este cea mai riscantă pentru organizațiile teroriste deoarece lasă urme în sistemul bancar. Pentru a putea fi ascuns adevăratul beneficiar și a face o pistă cât mai

⁷ Wikipedia, august 2009.

⁸ Wikipedia, 28.12.2015.

⁹ *Epoch Times Romania*, 08.06.2010.

sinuoasă pentru autorități, grupările teroriste folosesc firme paravan, companii offshore, paradisuri fiscale, asociații de caritate, ONG-uri. Pentru a aduce bani în băncile occidentale sunt folosite băncile islamice, care au un sistem diferit față de cele occidentale. Sistemele de transfer electronic sunt folosite de persoane cu identitate falsă, iar sumele sunt menținute sub limita de 10.000 de dolari pentru a nu atrage atenția asupra lor.

În timpul Războiului Rece¹⁰, terorismul era folosit pentru destabilizarea politică în zonele de război, la distrugerea infrastructurii sociale și economice a acestor state și la slăbirea capacității lor militare. Acțiunile teroriste din timpul Războiului Rece erau finanțate de state-sponsor, dar odată cu sfârșitul conflagrației și sancțiunile aplicate de Organizația Națiunilor Unite, statele-sponsor au intrat într-un puternic declin și organizațiile teroriste au trebuit să găsească alte surse de finanțare. Conform Departamentului de Stat al Statelor Unite (USDS) statele sponsor cunoscute în prezent sunt : Coreea de Nord, Cuba, Iran, Irak, Libia, Sudan și Siria.

La nivel internațional, Grupul de Acțiune Financiară (FATF-GAFI)¹¹ este cel mai important organism care se ocupă cu combaterea spălării banilor și finanțarea terorismului. FATF este un organism internațional independent, inter-guvernamental, ce are mandatul de a stabili standarde și de a promova o implementare directă a măsurilor legale. A fost creat în 1989 de către țările din G7 și în prezent conține 34 de țări membre și două organizații internaționale: Comisia Europeană și Consiliul de Cooperare al Golfului. Scopul principal este de a sprijini și contribui la eforturile internaționale împotriva spălării banilor, finanțării terorismului și a altor pericole pentru integritatea sistemului financiar internațional prin emiterea de standarde internaționale, recomandări, implementarea efectivă a măsurilor legale. Există o colaborare foarte strânsă între FATF și alte organisme similare din jurul lumii, cum ar fi: UE, Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC), Consiliul de Cooperare al Golfului (GCC), Organizația Statelor Americane, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Uniunea Africană, Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială.

După atentatele din Statele Unite ale Americii, din 11 septembrie, FATF a convenit asupra unui set de nouă *Recomandări Speciale privind Finanțarea Terorismului*. Acestea obligă statele partenere să ia măsuri referitoare la:

1. ratificarea și implementarea instrumentelor emise de Organizația Națiunilor Unite;
2. incriminarea finanțării terorismului;
3. blocarea și confiscarea activelor teroriste;
4. furnizarea de asistență extinsă autorităților de aplicare a legii și celor de reglementare din alte țări, pentru investigarea finanțării terorismului;
5. raportarea tranzacțiilor suspecte având legătură cu finanțarea terorismului;
6. impunerea cerințelor de combatere a finanțării terorismului în sistemele de transmitere rapidă a banilor;
7. întărirea măsurilor de identificare a clientului la transferurile prin swift interne și internaționale;
8. monitorizarea transportului de numerar peste graniță prin curieri;
9. asigurarea că entitățile, în special organizațiile non-profit, nu pot fi utilizate în scopul finanțării terorismului.

Pentru perioada 2012 – 2020, FATF a fost abilitat să elaboreze ghiduri/norme de bune practici pe care țările partenere le pot asimila în politicile interne, acestea vizând:

1. politicile de combatere a spălării banilor și a finanțării terorismului și de coordonare;

¹⁰ Laura – Susana Lică – Banu, *Apariția și proliferarea finanțării terorismului*, Editura S.C. Universul Juridic SRL, București, 2010, pp. 31, 107.

¹¹ *Ibidem*, pp. 18 - 19.

2. spălarea banilor și confiscarea;
3. finanțarea actelor de terorism și proliferarea finanțării;
4. transparența și beneficiarul real al persoanelor și aranjamentelor juridice;
5. măsuri preventive;
6. atribuții și responsabilități ale autorităților competente și alte măsuri instituționale;
7. cooperarea internațională.....

Recomandările FATF au fost revizuite, a doua oară, în anul 2003, și acestea, alături de Recomandările Speciale, au fost aprobate de 180 țări și sunt universal recunoscute ca *Standarde internaționale pentru combaterea spălării banilor și a finanțării terorismului (CSB/CFT)*¹².

Concluzii

Teroriștii se folosesc de instinctele ancestrale și de religia musulmană denaturând adevăratul mesaj al religiei și îndoctrinând generațiile tinere, pe care îi folosesc în atingerea scopurilor lor. Acest fenomen naște controverse în societatea occidentală.

Serviciile secrete, pentru a reuși colectarea informațiilor vitale pentru menținerea securității în stat și pentru a deturna eventualele planuri criminale, trebuie să recurgă la o supraveghere atât a spațiului virtual, cât și a celui real, mult mai focalizată, fapt care poate duce la controverse la nivel național și internațional. Însă pentru ca o societate să se poată numi astfel, trebuie să funcționeze într-o ordine firească a lucrurilor, iar această ordine poate fi obținută în condiții de pace și integritate a statului în care se desfășoară activitatea. Fenomenul acesta de terorism acționează exact în inima societății, semănând haos și spaimă în rândul populației.

În secolul al VI-lea î.Hr. generalul chinez Sun Tzu spunea că „*pentru a câștiga războiul trebuie să-ți cunoști inamicul*”, iar această lege a războiului este cât se poate de actuală și funcțională și în prezent. Dar ce faci când inamicul nu este în fața ta și nu știi contra cui lupți, și totuși inamicul reuște să lovească în siguranța și integritatea unui stat, în economia unui stat, în cetățenii nevinovați ai unui stat, în însăși libertatea unui popor? Singurul lucru care rămâne de făcut este să te adaptezi noilor amenințări asimetrice, să cauți punctul slab și să acționezi fără ezitare. După cum am văzut mai sus, sursele de finanțare reprezintă sistemul vascular al acestui fenomen terorist, iar strangularea lui poate face ca grupările teroriste să nu se mai poată organiza atât de bine, această acțiune putând să reprime fenomenul, să-l reducă la nivelul de fanatism izolat, sau în cel mai bun caz, să îl estompeze total.

Acest război global atipic se poate câștiga prin minimizarea criminalității organizate, ce se află în strânsă legătură cu grupările teroriste, printr-un control riguros al sistemului financiar pe toate palierele, printr-o cooperare eficientă a serviciilor de informații la nivel internațional și, nu în ultimul rând, prin educarea și responsabilizarea populației.

Desigur că într-o lume perfectă acești factori ar reuși să combată terorismul, dar realitatea *de facto* aduce în prim-plan noi probleme globale ce favorizează acest fenomen (crize economice, crize energetice, rasism, șovinism, etc), iar noi suntem datori posterității să găsim soluția de fiecare dată și să luptăm pentru un viitor mai bun.

¹² Daniela Sanda Mateș, *Finanțarea organizațiilor teroriste, în condițiile globalizării și ale modificărilor balanței mondiale de putere*, Teza de doctorat, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013, pp. 152 – 155.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALBU, George Paul, „Finanțarea terorismului din perspectiva corelației cu criminalitatea organizată”. În: *Securitate și apărare europeană în contextul crizei economico-financiare*. Sesiune anuală de comunicări științifice cu participare internațională, 15-16 aprilie 2010, București. Secțiunea 7: Sisteme informaționale. Volumul 1. București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.
2. *Convenție internațională – privind reprimarea finanțării terorismului* – textul actului publicat în M.Of. nr. 852/26.11.2002.
3. Epoch Times Romania, 08.06.2010.
4. GÎRLEANU, Ciprian George, *Prevenirea și contracararea finanțării terorismului*, Teza de doctorat., București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012.
5. Legea nr. 535/2004 - privind prevenirea și combaterea terorismului – text actualizat la data de 01.02.2014.
6. LICA-BANU, Laura-Susana, *Apariția și proliferarea finanțării terorismului*, București, Editura Universul juridic, 2010.
7. MATEȘ, Daniela Sanda, *Finanțarea organizațiilor teroriste, în condițiile globalizării și ale modificărilor balanței mondiale de putere*, Teza de doctorat, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013.
8. PÂRVU, Cornel, *Terorismul internațional. Forme și modalități de combatere a terorismului*, Teza de doctorat, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
9. RUSU, Florin, Agerpress, 05.08.2016.
10. STÂNCILĂ, Lucian; GÎRLEANU, Ciprian George, *Combaterea spălării banilor și a fenomenului finanțării terorismului*, Bacău, Editura Rovimed Publishers, 2012.
11. TOMESCU, Ina Raluca, *Terorismul internațional: istoric, actualitate, provocări*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2014.
12. TOPOR, Sorin, *O scurtă istorie a terorismului: comentată și interpretată*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013.
13. Wikipedia, 28.12.2015.

CENTRELE OFFSHORE – LIMITA DINTRE LEGALITATE ȘI ILEGALITATE

Diana-Gabriela COJOCARU
Doctorand, SNSPA, București,
E-mail: diana.cojocaru@mfinante.ro

Rezumat: *Ca urmare a globalizării, paradisurile fiscale au captat interesul cetățenilor de rând, cât și a teoreticienilor și practicienilor. Teoreticienii consideră că paradisurile fiscale au ca nucleu principal transcedența, pe când, practicienii refulează și refuză cu desăvârșire această idee. În cadrul workshop-ului „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate” voi prezenta motivele pentru care marii afaceriști ai lumii preferă să-și plaseze banii într-un offshore aflat la limita dintre legalitate și ilegalitate. Scopul autorului este acela de a trasa limita dintre evitarea taxării și ascunderea banilor iliciți. De asemenea autorul încearcă să prezinte amenințările care se ascund în spatele paradisurilor fiscale, amenințări care afectează economia globală cât și cea națională. Combaterea acestor fenomene face parte dintr-un ciclu economico-financiar care este corupția.*

Cuvinte-cheie: *paradisuri fiscale, offshore, terorism, spălarea banilor, crimă organizată*

Introducere

Paradisurile fiscale sau centrele financiare offshore, cum sunt ele denumite în literatura de specialitate, au ca scop final, fie evitarea taxării, fie ascunderea banilor iliciți, întrucât o parte din aceste fonduri, provin din activități precum: crimă organizată, spălarea banilor, trafic de arme, trafic de persoane, prostituție, evaziune fiscală și terorism. Aceste centre financiare prezintă avantaje criptice în sfera criminalității economice și a criminalității transfrontaliere. Unele voci sunt de părere că paradisurile fiscale sunt predominante în țări care au impozite scăzute și sunt preferate aceste jurisdicții, întrucât ele îndeplinesc obiectivul final al unui antreprenor, și anume: maximizarea profitului. Așadar, plasarea banilor într-o anumită jurisdicție, are ca motiv primordial evitarea taxării.

Ca urmare a globalizării, paradisurile fiscale și centrele financiare offshore reprezintă un subiect din ce în ce mai controversat. Scopul autorului este acela de a descifra acest fenomen și totodată de a-l înțelege în complexitatea sa. Această lucrare va încerca să elucideze tainele acestui subiect și totodată să lămurească o serie de aspecte. Termenul de offshore „trimite”, de cele mai multe ori, către sfera ilegalității și a infraționalității. Consider, că o serie de afaceri din cadrul paradisurilor fiscale, au la bază afaceri licite, însă alegerea antreprenorilor este de a-și plasa fondurile în centre offshore, pentru a evita povara fiscală. Procentul afacerilor licite este unul greu de cuantificat, chiar și de către specialiștii în domeniu, datorită secretului bancar de care se „bucură” aceste centre offshore.

Pentru a „intra” și a descifra fenomenul paradisurilor fiscale și a centrelor offshore este necesar, inițial, să clarificăm cele două noțiuni. Paradisul fiscal este definit în literatura de specialitate ca fiind jurisdicția, care oferă o legislație preferențială, formată din taxe și impozite scăzute, anumite jurisdicții fiind încadrate chiar cu zero impozite și taxe. Pe de altă parte, centrul financiar offshore reprezintă de fapt, contribuabilii, care aleg această cale de a-și

optimiza profiturile, plasând fondurile obținute într-o zonă mai favorabilă pentru profiturile viitoare. Avantajele unui centru financiar offshore, diferă de la o persoană fizică la o persoană juridică, existând anumite jurisdicții, care „atrag” persoanele fizice și pe cealaltă segment, există jurisdicții, care sunt captivante pentru persoanele juridice, sau o altă categorie, care oferă o gamă vastă de variante, atât pentru persoanele fizice cât și pentru persoanele juridice.

În cadrul paradisurilor fiscale, o afacere poate fi scutită total de impozit, cu condiția ca, antreprenorul să plătească anumite taxe guvernamentale. Scopul paradisurilor fiscale este atragerea afacerilor internaționale. Există, totodată, varianta ca un paradis fiscal să nu includă o impozitare zero însă să ofere alte avantaje semnificative, cum ar fi, de exemplu, păstrarea secretă a informațiilor către guverne străine.

Anumite grupuri de indivizi preferă paradisurile fiscale, pentru evitarea taxării împovărătoare, din jurisdicțiile din care provin. Ca urmare a globalizării, România este cunoscută ca fiind o țară cu o birocrăție ridicată și cu impozite dificil de plătit.

În contextul aspectelor puse în discuție, o parte din afacerile prospere din România și bogății țării aleg să-și plaseze fondurile în alte jurisdicții. Totodată, există cea de-a doua categorie, care doresc ascunderea banilor proveniți din activități ilicite, întrucât aceștia au ca și atribut principal încălcarea flagrantă a legii. Unele voci sunt de părere că, 80% din paradisurile fiscale, sunt reprezentate de evaziune fiscală. Evaziunea fiscală, reprezintă nucleul central al statelor, întrucât toate statele lumii se confruntă cu acest fenomen. Evazionistul, din punct de vedere social, urmărește în permanență legislația și dorește să „fenteze” legea întrucât acesta dorește să nu plătească impozite și să le ocolească prin orice mijloace. Scopul autorului este acela de a descoperi demarcația dintre legalitate și ilegalitate.

„Lipsa unor acțiuni ferme ale autorităților publice pentru sancționarea și descurajarea practicilor evazioniste va conduce, implicit, la decredibilizarea instituțiilor statului și pierderea încrederii populației în eficiența și determinarea luptei împotriva acestui flagel.”¹

Tehnologia „joacă” un rol deosebit de important, întrucât toate informațiile sunt stocate la nivel electronic în toate mediile economice. Așadar, de multe ori, edificarea autorităților cu privire la adevărații evaziioniști poate fi o problemă de timp și de descifrare a tehnologiei. În contextul actual se discută din ce în ce mai des de know-how-ul tehnologic.

1. Definierea paradisurilor fiscale

„În înțelesul limbajului comun englez, cuvântul offshore semnifică un teritoriu situat dincolo de țarm. Același cuvânt utilizat în cadrul limbajului economic de specialitate, desemnează activitățile economice și firmele care își desfășoară activitatea în granițele naționale ale statului în care firmele respective sunt rezidente.”²

Politicile guvernamentale distincte, precum și impozitele scăzute, reprezintă motive promordiale ale persoanelor fizice cât și juridice de a-și plasa fondurile în cadrul acestor jurisdicții. „Printre factorii care au contribuit la apariția și dezvoltarea paradisurilor fiscale se mai numără și stabilitatea încrederii în instituțiile financiare locale, neîncrederea în agențiile guvernamentale și nevoia de intimitate privind tranzacțiile financiare și bancare.”³

Așadar, afacerile care se derulează într-un paradis fiscal, se efectuează în afara jurisdicției din care societatea provine. De-a lungul timpului, instituții precum Fondul

¹ Dragoș PĂTROIU, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*, Editura „Economică”, Ediția a II-a, București 2007, pp. 341.

² Cristian George BUZAN, *Paradisurile fiscale și centrele financiare offshore*, Editura „C.H.Beck”, București, 2011

p.1.

³ L.KISS, L.VARADI, D. COOPER, *Planificare fiscală 2000*, Editura „Napoca Star”, Cluj-Napoca, 2000, pp.63.

Monetar Internațional și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, s-au preocupat să ofere o definiție conceptului de centru financiar offshore, iar Fondul Monetar Internațional a oferit publicului larg o definiție cât se poate de simplă, concluzionând că un centru financiar offshore „este orice centru financiar unde există activități implicând entități offshore.”⁴

O altă definiție, oferită paradisurilor fiscale, spune că „se numește paradis fiscal un teritoriu în care persoanele fizice sau societățile au impresia de a fi mai puțin impuse decât altundeva”⁵. În condițiile în care, persoanele fizice sau persoanele juridice care „apelează” la aceste jurisdicții plătesc impozite scăzute, în măsura în care, nu își desfășoară activitatea pe teritoriul paradisului fiscal unde s-au înregistrat. Aceasta este prima condiție esențială pentru ca firmele și persoanele fizice să beneficieze de impozite și taxe scăzute. Așadar, oriunde se poate constitui un centru financiar offshore, însă doar în cadrul unui paradis fiscal entitățile pot beneficia de aceste facilități fiscale.

Specialiștii arată că paradisurile fiscale sunt în trend ascendent în ultima perioadă, cu precădere, după atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001. Evenimentele din acea dată, au „favorizat” și continuă să protejeze și să finanțeze terorismul, prin intermediul centrelor offshore. Plauzibilitatea acestor teritorii și gradul de încredere a populației în aceste jurisdicții rezidă din faptul că „aici există filiale ale mării majorități a puternicelor bănci europene și americane, cele mai mari firme de avocatură sunt la curent cu fiecare dolar care trece prin conturile clienților lor, iar marile companii și firmele de audit controlează derularea acestor operațiuni, pe care le consideră perfect legale, dar care refuză să comenteze pe marginea speculoaselor prăbușiri amintite și nici despre afacerile dubioase ale marilor corporații globale.”⁶

1.1 Caracteristicile paradisurilor fiscale

Fondurile plasate în paradisuri fiscale provin din corupție, crimă organizată, trafic de arme, trafic de persoane, bani care pot fi „spălați” cu ușurință și, în acest fel, banii își găsesc fâgașul temporar, atât cât este necesar, pentru transformarea lor în legalitate. Transparența în cadrul centrelor offshore lipsește cu desăvârșire și consider că aceasta va lipsi pentru multă vreme, întrucât guvernele și interesele unor anumite categorii de persoane, „intervin” în acest joc, având în centrul lor elementul distrugător, care este, corupția.

Principalele caracteristici ale paradisurilor fiscale, care „atrag” investitorii, sunt: secretul bancar, impozite reduse, comision și taxe de administrare a conturilor bancare scăzute, personal calificat, lipsa controlului asupra monedei, mijloace de transport moderne, personal calificat. Toate aceste facilități ajută agenții economici să-și desfășoare activitatea într-un loc în care beneficiază de o serie de avantaje.

Scopul primordial al paradisurilor fiscale reprezintă dorința unui antreprenor de a-și maximiza profiturile. „Americani explică că utilizarea paradisurilor fiscale de către firme americane, nu are ca scop o eventuală fraudă fiscală, ci expansiunea în străinătate prin mijloace legale lăsate la dispoziția lor de legislatorii țării lor. Căci asimilăm într-adevăr paradisurile fiscale, fraudei fiscale, chiar dacă este vorba de evaziunea fiscală, perfect legală.”⁷

⁴ Cristian George BUZAN, *Paradisurile fiscale și centrele financiare offshore*, Editura „C.H.Beck”, București, 2011, p. 7.

⁵ Radu BUZIRNESCU, *Evaziunea fiscală internă și internațională*, Editura „Universitaria”, Craiova, 2007, p.110.

⁶ Ziarul Financiar din 02.02.2004, pp.14-15.

⁷ Claude DAUPHIN, *Ghidul cu adevărat practic al paradisurilor fiscale*, Editura „Tribuna”, București, 1999, p. 24

1.2 Avantajele unui offshore

Fiecare jurisdicție își urmărește propriul interes și anume, acela de a capta atenția investițiilor directe. Centrele financiare offshore doresc ca marile afaceri ale lumii să facă parte din jurisdicția lor, întrucât, cu cât vor avea mai multe plasamente, cu atât situația globală a jurisdicției respective, va urma să crească. Principalul avantaj în cazul plasării banilor într-o jurisdicție îl reprezintă, confidențialitatea datelor și totodată un climat economic, politic și financiar stabil. Firmele de avocatură, care în general, funcționează, ca intermediari între client și bancă, recomandă cu precădere Delaware pentru persoane fizice și juridice, întrucât, în acest centru financiar, nu se plătește impozitul pe profit. În cazul persoanelor juridice, o companie de acest tip, nu are obligativitatea de a ține evidențe contabile, iar comisionul de gestiune al contului în Delaware este în cuantum total de 385 euro.

Potrivit unui ONG internațional, Tax Justice Network, Delaware este considerat cel mai mare paradis fiscal din lume. Am efectuat o analiză a celor mai rentabile centre offshore, atât pentru persoane fizice și juridice, și am ales Delaware pentru avantajele oferite, deopotrivă, pentru ambele categorii, persoane fizice și juridice.

Întrucât Delaware face parte din Statele Unite ale Americii, acesta dispune de o serie de aeroporturi, autostrăzi, porturi. În această jurisdicție se pot înregistra companii de tipul IBC (International Business Company), precum și LLC (Limited Liability Company). Compania de forma LLC este scutită de taxe dacă acționarii nu sunt rezidenți și dacă nu dispun de un „Green Card”. O companie de tipul LLC oferă confidențialitatea deplină a beneficiarului real. Totodată, în Delaware orice persoană, de orice naționalitate, poate să-și deschidă un cont curent. Un alt avantaj semnificativ, îl reprezintă, Tratatul privind evitarea dublei impuneri, încheiat între România și Statele Unite ale Americii.⁸ Așadar, principalele avantaje în jurisdicția Delaware sunt: taxe și impozite zero, confidențialitatea datelor, costuri minime la întreținerea contului curent și la deschiderea acestuia, birocrație redusă, ocrotirea averii personale și absența taxei pe valoarea adăugată.

Alegerea centrului financiar offshore, pentru plasarea banilor, reprezintă o decizie importantă, care trebuie analizată cu atenție. Principalele obiective, care trebuie luate în considerare, în cazul alegerii unei jurisdicții sunt: existența unui sistem bancar sigur, mijloace de comunicație moderne, discreția financiară, existența unor tratate de evitare a dublei impuneri, cât și stabilitatea economică, politică și financiară a jurisdicției respective.

Mai jos este prezentată o listă a principalelor centre financiare offshore, după cum urmează:

Tabel 1 Lista cu principalele centre financiare offshore

Andorra	Guam	Niue
Anguilla	Guernsey	Panama
Antigua	Hong Kong	Philippines
Aruba	Isle of Man	Puerto Rico
Bahamas	Israel	Seychelles
Bahrain	Japan	Singapore
Barbados	Jersey	St Kitts and Nevis
Belize	Labuan, Malaysia	St Lucia

⁸ Decretul cu Nr. 238 din 23 decembrie 1974 pentru ratificarea Convenției dintre guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Statelor Unite ale Americii privind evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale asupra veniturilor, semnată la Washington la 4 decembrie 1973.

Bermuda	Lebanon	St Vincent and the Grenadines
British Virgin Islands	Liechtenstein	Switzerland
Cayman Islands	Luxembourg	Tahiti
Cook Islands	Macau	Tangier
Costa Rica	Malta	Thailand
Cyprus	Marianas	Turks and Caicos
Djibouti	Marshall Islands	United States (particularly, Delaware, but some other states have offshore characteristics)
Dominica	Mauritius	Uruguay
Dublin	Micronesia	Vanuatu
Gibraltar	Montserrat	Western Samoa
Grenada	Nauru	Netherlands Antilles

Sursa: *International Monetary Fund, 2000*

1.3 Schimbul rapid al unui offshore

În cadrul unui offshore activează o serie de persoane fizice sau juridice, care au cunoștințe solide cu privire la legislația din statele din care provin și din celelalte state. Liberul arbitru este cel care dictează în astfel de cazuri, pentru a alege o anumită jurisdicție. Totodată, aceste grupuri de persoane doresc o protecție ridicată, a veniturilor lor. În cazul în care, aceștia nu se „bucură” de protecția cuvenită, ei nu vor ezita să-și mute afacerile în alte jurisdicții, care îndeplinesc condițiile prevăzute de beneficiarii fondurilor.

1.4 Fiscalitatea ca subiect de interes public

Fiscalitatea a început să fie studiată din ce în ce mai des în ultima perioadă datorită interesului venit din partea persoanelor fizice cât și a celor juridice. Persoanele juridice sunt cele mai „afectate” de povara fiscalității, însă, interesul este canalizat și către persoanele fizice, care au obligativitatea la impozite pe salarii, pe clădiri și inclusiv pe banii pe care-i dețin, cum ar fi cazul unui depozit bancar. Este cunoscut faptul că dacă o persoană fizică își constituie un depozit în cadrul unei instituții de credit, în România, indiferent de termenul plasamentului (3, 6, 9, 12 luni), acesta, va trebui la lichidarea depozitului să achite contravaloarea impozitului pe venit datorat bugetului de stat pentru suma plasată în bancă, impozitul fiind în valoare de 16 %.

Întreaga populație este interesată de fiscalitatea excesivă din România, întrucât acest subiect are implicații globale. Deciderea unei politici fiscale relaxante, poate avea beneficii atât dacă ne raportăm la persoanele juridice cât și la persoanele fizice. Este foarte important edificarea și educarea persoanelor fizice din punct de vedere fiscal, inclusiv, consultarea unui specialist fiscal pentru diverse spețe întâlnite. Noile reglementări în materie de fiscalitate, în ceea ce privește impozitul pe clădiri, pe terenuri, are un rol aparte și se adresează persoanelor fizice. Statul, în atribuțiile sale de a colecta impozite și taxe de la populație, se găsește, deseori, în postura de a explica întregii națiuni motivele care au „condus” către respectiva decizie.

„Impactul nivelului fiscalității dintr-o țară asupra investițiilor nu este simetric. S-a arătat, din punct de vedere al elasticității investițiilor față de nivelul fiscalității că nu nivelul scăzut al impozitelor va atrage decisiv investițiile, în schimb un nivel ridicat al taxelor și impozitelor tinde, în general să descurajeze investițiile noi. De aceea, țările cu o fiscalitate

ridicată vor fi mult mai stimulate să reducă impozitele, decât cele cu o fiscalitate deja redusă.”⁹

„Țările care au o calitate scăzută a guvernancei, au și o capacitate politico-instituțională redusă în a colecta taxe și impozite. Această ineficiență poate duce la îmboldul de a mări ratele de impunere pentru a recupera veniturile astfel pierdute. Nu s-a găsit însă o corelație directă între țările cu o fiscalitate ridicată și nivelul corupției, cu alte cuvinte, țările cu o corupție ridicată nu aveau neaparat o fiscalitate excesivă.”¹⁰

Tabelul 2 Nivelul impozitării în UE

Țara	Tipul impozitului	Procentul					Observații
Austria	Impozit progresiv	36,5 %	43,21%	50%			pentru venituri anuale care depășesc 60.000 euro
Belgia	Impozit progresiv	25%	30%	40%	45%	50%	pentru venituri anuale de peste 37.870 de euro
Bulgaria	Impozit proporțional	10%					-
Cehia	Impozit proporțional	15% cu o suprataxă de solidaritate de 7% pentru veniturile mai mari de 4 salarii medii					
Cipru	Impozit progresiv	20%	25%	30%	35%		pentru venituri anuale care depășesc 60.000 euro
Croația	Impozit progresiv	12%	25%	40%			pentru venituri anuale de peste 158.400 de kune croate
Danemarca	Impozit progresiv	Nu se poate cuantifica deoarece impozitul pe venit se plătește atât la nivel național și la nivel local					-
Estonia	Impozit proporțional	20%					-
Finlandia	Impozit progresiv	Începând cu 6,5% până la 31,75%					pentru venituri anuale care depășesc 90.000 euro
Franța	Impozit progresiv	14%	30%	41%	45%		pentru venituri anuale care depășesc 151.956 de euro
Germania	Impozit progresiv	14%	42%	45%			pentru venituri anuale care depășesc 250.731 de euro
Grecia	Impozit progresiv	22%	32%	42%			pentru venituri anuale care depășesc 45.000 de euro
Irlanda	Impozit progresiv	20%			40%		pentru venituri anuale care depășesc 33.800 de euro
Italia	Impozit progresiv	23%	27%	38%	41%	43%	pentru venituri anuale care depășesc 75.000 de euro
Letonia	Impozitul proporțional	23%					-
Lituania	Impozitul proporțional	15%					-
Luxemburg	Impozit progresiv	40%					pentru venituri anuale care depășesc 100.000 de euro
Malta	Impozit progresiv	15%	25%	35%			pentru venituri anuale care depășesc 60.000 de euro
Olanda	Impozit progresiv	36,5%	42%	52%			pentru venituri anuale care depășesc 57.585 de euro
Polonia	Impozit progresiv	18%			32%		pentru venituri anuale care depășesc 85.528 de zloți
Portugalia	Impozit progresiv	14,5%	28,5%	37%	45%	48%	pentru venituri anuale care depășesc 80.000 de euro

⁹ Cristian George BUZAN, *Paradisurile fiscale și centrele financiare offshore*, Editura „C.H.Beck”, București, 2011, p.22.

¹⁰ Cristian George BUZAN, *Paradisurile fiscale și centrele financiare offshore*, Editura „C.H.Beck”, București, 2011, p. 30.

România	Impozit proporțional	16%				-
Slovacia	Impozit progresiv	16%	27%	41%	50%	pentru venituri anuale care depășesc 70.907,2 euro
Spania	Impozit progresiv	19,5%		46%		pentru venituri anuale care depășesc 60.000 de euro
Suedia	Impozit progresiv	Nu se poate cuantifica deoarece impozitul pe venit se plătește atât la nivel național și la nivel local				-
Ungaria	Impozit proporțional	16%				-
UK	Impozit progresiv	20%	40%	45%		pentru venituri anuale care depășește 150.000 de lire sterline

Sursa: Date furnizate de Comisia Europeană, Taxation and Customs Union (https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union/country-chapters_en)

2. Centrele Offshore la limita dintre legalitate și ilegalitate

Centrele offshore de cele mai multe ori se plasează într-un plan criptic, întrucât acestea sunt asociate cu sfera ilegalității, a mafiei, a corupției. Totodată, serviciile secrete se infiltrează în locurile predestinate a fi centre offshore, tocmai pentru a reuși să găsească infractorii.

Consider, că o parte din afacerile derulate în centre offshore, au la bază activități legale, deși o ipoteză în acest context este echivocă. Este indicată o demarcație între legalitate și ilegalitate. Maximizarea profitului și plata unor impozite mai scăzute, găsește o serie de persoane să se gândească să-și plaseze banii în aceste centre financiare offshore, activitățile lor fiind corecte și respectând cu desăvârșire regulile din legislația românească.

„În consecință, companiile off-shore nu reprezintă ascunzători ilicite de autoritățile fiscale, iar înființate și administrate corect, ele pot să asigure economii fiscale enorme și protecția averii într-o manieră perfect legală.”¹¹ Totodată, nimeni nu poate nega, că, o categorie de persoane juridice, se folosește de aceste jurisdicții doar pentru a-și maximiza profitul și pentru a evita povara fiscală existentă în țara de origine.

Așadar, miturile conform cărora, banii proveniți din activități prohibite sunt plasate în centre offshore reprezintă o imagine alocată paradisurilor fiscale, de câțiva ani. Grupurile organizate, care se folosesc de fenomenul de evaziune fiscală, crimă, trafic de arme, trafic de droguri au evoluat mult în ultimul deceniu, întrucât aceștia se comportă ca adevărați întreprinzători. Aceștia, pentru a-și proteja atât identitatea cât și averile, „apelează” la cei mai buni profesioniști în domeniu fiscal și contabil pentru a le oferi consultanță și folosesc toate avantajele oferite de paradisurile fiscale. Grupările criminale se comportă precum adevărați profesioniști urmărind „profituri maxime cu cheltuieli minime, controlul pe verticală al sectoarelor, reducerea concurenței, fidelizarea angajaților permanenți și a clienților săi. Ele identifică și exploatează rapid și eficient slăbiciunile sistemelor legale și juridice, dar și facilitățile oferite de paradisurile fiscale.”¹²

Voi analiza două cazuri care presupun plasarea banilor în centre financiare offshore, care se situează la limita dintre legalitate și ilegalitate.

¹¹ Nicolae GHINEA, „Considerații privind legalitatea operațiunilor offshore”, Revista de investigare a criminalității, București, 2009, pp.102, Site: http://www.iparomania.ro/content/fkc/ric_nr_4.pdf, accesat la data de 05.09.2016.

¹² Herve BOLLANGER, *Criminalitatea Economică în Europa*, Editura „P.U.F ”, 2002, p. 25.

De exemplu, societățile comerciale folosesc centre financiare offshore pentru a reduce profitul realizat de societatea-mamă, societate care se află într-o jurisdicție cu o fiscalitate ridicată. Așadar, compania-mamă va vinde companiei offshore, bunuri la un preț minim iar, ulterior, compania offshore, va încheia contractele și va vinde bunurile la un preț mai mare. Societatea-mamă, datorită faptului că vinde aceste bunuri la un preț mai mic, va avea un profit mai mic și impozitul pe profit va fi de o valoare mult mai mică. Datorită acestei tranzacții, compania offshore va realiza un profit de o valoare ridicată, însă nu va plăti impozitul pe profit, întrucât se găsește într-o jurisdicție, unde, impozitul pe profit este zero sau nesemnificativ. Așadar, o astfel de schemă, este legală și este utilizată de marile companii pentru a evita povara fiscală.

Un alt exemplu, vizează latura ilegală. Așadar, voi analiza un exemplu de evaziune fiscală între două societăți comerciale având scopul de a eluda bugetul statului, prin neplata taxelor atribuite angajatorului și angajatului. Așadar, o societate A cu sediul social în România și care figurează cu 20 de angajați, care sunt plătiți cu salariul minim pe economie în cuantum de 1.050 Ron. Societatea B, este o societate de tip offshore, care are sediul social în Cipru. În fiecare lună, din conturile societății B se transferă către toți cei 20 de angajați suma de 3.000 de lei, ca urmare a unui contract încheiat între compania B și compania A. Suma de 3.000 de lei, transferată în fiecare lună către cei 20 de angajați, reprezintă o sumă nefiscalizată, tocmai pentru a eluda bugetul de stat. Prejudiciu pentru neplata taxelor aferente angajatului și angajatorului, pe o perioadă de șase luni, este în cuantum total de 9.515 Euro, calculat la un salariu minim de 1.050 Ron.

Cele două exemple ilustrează limita dintre legalitate și ilegalitate, primul exemplu reprezentând antreprenorul care dorește să-și plaseze fondurile în paradisuri fiscale datorită fiscalității ridicate din țara de origine, iar cel de-al doilea exemplu, reprezintă antreprenorul care dorește să evite impozitele și utilizează o schemă complexă cu ajutorul unui centru financiar offshore.

Statele cu fiscalitate normală au intrat în polemici cu centrele financiare offshore, fiecare dintre acestea încercând să-și apere propriile interese. Centrele financiare onshore învinovătesc centrele financiare offshore de o concurență fiscală neloială și de operațiuni care sprijină grupările criminale și totodată, acestora le este pus sub acuzare faptul că nu respectă normele internaționale de drept. O altă acuză gravă, este aceea că, paradisurile fiscale încurajează aceste grupuri criminale și investigațiile penale în acest domeniu sunt greu de demonstrat, iar agenților fiscali le revine această sarcină imposibilă de a demonstra proveniența banilor și sursa fondurilor obținute ilegal. Necooperarea centrelor financiare offshore, duce în final, la îngreunarea anchetelor și totodată la închiderea acestor cazuri, neavând destule probe împotriva celor inculpați de fapte de corupție, spălare de bani, trafic de arme, trafic de droguri. Lipsa transparenței, este de fapt principala „atracție” a grupurilor criminale și principalul dezavantaj pentru autoritățile care se ocupă de „prinderea” infractorilor. Criminalitatea transfrontalieră reprezintă o amenințare la securitatea națională. „Rapoartele ONU, relevă faptul că țările cu economii dezvoltate cheltuiesc aproape 2% din produsul național brut pentru combaterea crimei transnaționale, în timp ce țările în curs de dezvoltare cheltuiesc de circa șapte ori mai mult. De asemenea, se estimează, că între 50-75 % din moneda aflată în circulație este controlată de economia subterană.”¹³

¹³ Nicolae GHINEA, „Considerații privind legalitatea operațiunilor offshore”, Revista de investigare a criminalității, București, 2009, pp.102, Site: http://www.iparomania.ro/content/fkc/ric_nr_4.pdf, accesat la data de 11.09.2016.

Concluzii

Legislația cu privire la centrele offshore dezvoltă o serie de dezbateri atât în ceea ce privește doctrina, cât și în practica de specialitate. Golul primordial în literatura de specialitate îl constituie legislația imperfectă în acest domeniu, inexistența unei legi clare, pe înțelesul tuturor cetățenilor și totodată o formă unitară. Schimbările dese care se atribuie legislației nu au decât rolul de a împovăra sarcinile fiscale care trec în rândul cetățenilor și de a crea de multe ori confuzie și incertitudine.

O primă propunere din partea autorului pentru un control mai ridicat al plasării banilor în centrele financiare offshore, îl reprezintă, în primul rând, reducerea corupției în administrația fiscală cât și în sistemul judiciar.

Totodată, este indicat să se controleze firmele de avocatură care intermediază deschiderea conturilor în paradisuri fiscale. Propunerea autorului, în acest caz, este ca, aceste firme să pună la dispoziția organelor abilitate o listă care conține societățile comerciale și persoanele fizice care au deschis conturi în centre financiare offshore. Aceste liste ar trebui să fie cunoscute în cadrul ANAF, astfel încât, inspectorii să efectueze verificările necesare pentru a constata care este proveniența banilor și totodată o analiză dacă aceste fonduri sunt licite sau ilicite.

Însă, datorită faptului că, persoanele fizice și juridice, care își plasează banii în centre financiare offshore se „bucură” de transparență și de confidențialitatea datelor, această măsură nu este momentan posibilă în România, datorită legislației în vigoare cât și a protecției de care au parte aceste categorii de persoane care aleg să-și plaseze banii în alte jurisdicții.

O altă propunere din partea autorului este înființarea unei instituții specializate în control și o permanentă verificare a capitalurilor străine, care intră în conturile curente din România, fonduri care provin din centre financiare offshore.

BIBLIOGRAFIE:

1. BUZAN, Cristian George *Paradisurile fiscale și centrele financiare offshore*, Editura „C.H.Beck”, București, 2011, pp.1- 30.
2. BOLLANGER, Herve, *Criminalitatea Economică în Europa*, Editura „P.U.F ”, 2002.
3. BUZIRNESCU, Radu *Evaziunea fiscală internă și internațională*, Editura „Universitaria”, Craiova, 2007.
4. Date furnizate de Comisia Europeană, *Taxation and Customs Union*, Site: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union/country_chapters_en, accesat la data de 11.09.2016.
5. DAUPHIN, Claude *Ghidul cu adevărat practic al paradisurilor fiscale*, Editura „Tribuna”, București, 1999..
6. Decretul cu Nr. 238 din 23 decembrie 1974 pentru ratificarea Convenției dintre guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Statelor Unite ale Americii privind evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale asupra veniturilor, semnată la Washington la 4 decembrie 1973.
7. Fondul Monetar Internațional.
8. GHINEA, Nicolae, „*Considerații privind legalitatea operațiunilor offshore*”, Revista de investigare a criminalității, București, 2009, p.102, Site: http://www.iparomania.ro/content/fkc/ric_nr_4.pdf, accesat la data de 05.09.2016.

9. KISS, L., VARADI, L., COOPER, D, *Planificare fiscală 2000*, Editura „Napoca Star”, Cluj-Napoca, 2000.
10. PĂTROIU, Dragoș, *Evaziunea fiscală între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*, Editura „Economică”, Ediția a II-a, București, 2007.
11. Site Evedex, Site: <http://evedex.net/> , accesat la data de 01.09.2016.
12. Site-ul Comisiei Europene, Site: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union/country-chapters_en, data accesării: 11.09.2016.
13. Ziarul Financiar din 02.02.2004, pp.14-15.

INTELLIGENCE COMPETITIV ȘI EFICACITATE MANAGERIALĂ

Răzvan GRIGORESCU

Doctorand, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

E-mail: razvan.grigorescu@hotmail.com

Rezumat: În prezenta lucrare, ne propunem să analizăm, pe scurt, relația dintre intelligence-ul competitiv și eficacitatea managerială, luând în considerare implicațiile factorului economic la adresa securității naționale, în contextul reconfigurării economiei mondiale, despre care considerăm că va determina, pe lângă anumite schimbări de substanță a arhitecturii de afaceri, o trecere treptată spre o nouă paradigmă de management, adaptată noilor realități, ce va avea ca element central fundamentarea corectă a actului decizional. Prin crearea, implementarea și folosirea unui sistem de intelligence competitiv, procesul decizional al unei companii este îmbunătățit semnificativ, prin aceasta punându-se bazele creșterii eficacității acelei companii. În condițiile existenței unei economii de piață, libere, în care capitalul privat este majoritar, pentru a crește din punct de vedere economic și a influența pozitiv securitatea națională, va trebui avută în vedere și îmbunătățirea continuă a gradului de competitivitate al companiilor private.

Cuvinte cheie: intelligence competitiv, management, eficacitate, avantaj competitiv, securitate

Reconfigurarea economiei mondiale în secolul XXI

Dezbaterile cu privire la viitorul economiei mondiale reliefează percepții și puncte de vedere diferite, de la stagnarea economiilor avansate și perspectiva conform căreia creșterea economică robustă este de domeniul trecutului, pe fondul inovațiilor mai puțin spectaculoase decât cele din trecut, până la cele care scot în evidență extraordinarul potențial de a genera creștere economică, în decadele viitoare, pe care îl au inovațiile, politicile bine gândite, economiile și piețele emergente.¹

În prezent, economia globală tinde a se transforma destul de rapid într-o *Nouă Ordine Economică*, proces care se află încă într-o stare incipientă și care, dacă va deveni realitate, va necesita regândirea afacerilor, a economiei și a sistemului politic internațional. Economistul american Dale Jorgenson consideră că trecerea spre această *Nouă Ordine Economică* va avea loc până în anul 2020, urmare a masivei reconfigurări economice mondiale.²

Conform *Fondului Monetar Internațional*, actualul sistem economic mondial este puternic influențat de mai mulți factori, transformatori, dintre care se pot menționa³:

- *globalizarea* – progresele înregistrate la nivelul tehnologiilor informației și ale comunicațiilor, ale celor de transport, au dus la accelerarea globalizării, statele lumii devenind din ce în ce mai interdependente, printr-o creștere rapidă a schimburilor de

¹ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/kose.htm> accesat la 16.10.16

² The Emergence of the New Economic Order: Growth in the G7 and the G20 - <http://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=010116031073127031091127065110113117035069091037030029076114081031089079091085064091045050032063053013118071102117083078024108040035043086051115004018084064124003116003049001127030090095116068094119084018100116112079001109096120123073103015083068084127&EXT=pdf> accesat la 16.10.16

³ Enumerarea următoare are ca sursă: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/kose.htm> accesat la 16.10.16

bunuri, servicii, capital și forță de muncă. În ultimii 50 de ani, au avut loc transformări substanțiale în ceea ce privește volumul, direcția și natura schimburilor comerciale internaționale, ce au beneficiat și de pe urma liberalizării politicilor comerciale, pe tot cuprinsul globului. Nu mai puțin semnificativă a fost creșterea fluxurilor financiare, activele financiare globale modificându-se de la 250 miliarde \$, în 1970, la 70 trilioane \$, în 2010.

- *inputul noilor tehnologii* – progresele tehnologice nemaiîntâlnite, înregistrate în ultima jumătate de secol, au schimbat radical modul de muncă, au facilitat schimburile comerciale internaționale, legăturile financiare și inovarea – cele mai spectaculoase inovări fiind cele din rândul computerelor și ale telefoniei mobile (Henry Kissinger subliniază faptul că numărul dispozitivelor conectate la internet ar urma să crească la cincizeci de miliarde, până în anul 2020, la orizont proliferându-se un așa numit *internet al obiectelor*, altfel spus, un „*internet care include tot*”⁴);
- *aparitia unor noi actori globali* – cu trimitere la economiile emergente, țările BRIC generând jumătate din creșterea globală, din ultima decadă;
- *crizele economice* – cea mai recentă recesiune globală a fost cea mai gravă de la cea din anii 1930, în 2009 existând aproximativ 83 de milioane de tineri șomeri, economia globală și piețele muncii confruntându-se în continuare cu efectele acesteia;
- *creșterea populației* – populația planetei a crescut de la 3 miliarde, în 1965, la aproximativ 7 miliarde, în anul 2013, însă creșterea economică a fost mai rapidă, standardul mediu actual de viață al cetățenilor fiind mai ridicat (s-au înregistrat progrese în medicină care au determinat creșterea speranței de viață);
- *schimbările climatice* – creșterea alarmantă a emisiilor de dioxid de carbon a generat o multitudine de probleme, precum topirea calotei glaciare și creșterea nivelului oceanului planetar, dezastrele naturale ce au fost cauzate de fenomene meteorologice extreme crescând de trei ori din anii 1960, până în prezent.

Securitatea economică poate fi înțeleasă ca unul dintre factorii esențiali ai securității naționale, ce asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale acesteia.⁵

Cristian Băhnăreanu remarcă faptul că dezbaterile cu privire la securitatea economică evoluează din spațiul economiilor naționale către zona complexelor economice regionale și internaționale⁶, acesta evidențind și relația de dependență dintre securitatea economică adecvată și securitatea națională și internațională, în contextul realităților începutului de mileniu III.⁷

Reconfigurările economice mondiale au influențat, influențează și vor continua să influențeze în mod direct și activitățile desfășurate de companiile private, acestea neputând exista independent de condițiile din macro-mediul. În aceste condiții, pentru a putea satisface și pe mai departe nevoile clienților și a supraviețui în piața, companiile caută soluții pentru a face față noilor realități economice și dinamicii competiției. Una dintre aceste soluții este reprezentată de implementarea și folosirea unor sisteme de *intelligence competitiv*, constituite la nivelul companiilor sau externe acestora.

La nivelul României, potrivit statisticilor „*mai mult de 72% din cifra de afaceri a întreprinderilor mari și foarte mari din industrie este realizată de filialele companiilor multinaționale rezidente în România. În Top 100 este de remarcat prezența a 30 de companii cu capital majoritar străin, care acoperă 76,55% din cifra de afaceri a companiilor din*

⁴ Kissinger, Henry, *Ordinea mondială*, pag. 276, Editura Rao, București, 2015.

⁵ Pigui, Traian, Securitate Economică și Securitate Umană Globală, Colocviu Strategic nr. 10 (XXII), 2004 - http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs10-04.pdf accesat la 21.10.16

⁶ Băhnăreanu, Cristian, Impactul factorilor economici asupra securității - http://conference.dresmara.ro/conferences/2006/03_Bahnareanu_Cristian.pdf accesat la 21.10.16

⁷ *Idem*.

industrie, și doar a 3 companii cu capital majoritar privat românesc, care acoperă 3,87% din cifra de afaceri a companiilor din industrie din top. În ceea ce privește prezența pe piețele străine, din cei mai mari 100 de exportatori, care asigură peste 52% din totalul exporturilor, 96 sunt companii cu capital străin, iar din totalul celor 34 de subramuri ale industriei (conform CAEN), 25 au lideri companii cu capital străin”⁸.

Prezența capitalului străin în țara noastră este un lucru foarte bun, aceasta venind să consfințească încă o dată faptul că România este o țară stabilă din punct de vedere economic și politic, atractivă din punct de vedere al realizării de investiții. În ceea ce privește capitalul majoritar autohton, trebuie avută în vedere creșterea ponderii acestuia în totalul cifrei de afaceri realizate pe teritoriul național (indiferent de domeniul de activitate).

Una dintre dimensiunile securității naționale este cea economică, astfel încât putem afirma faptul că, în condițiile în care economia națională este puternică, competitivă, atunci și securitatea națională are de câștigat. Competitivitatea unei economii este influențată în mod direct de competitivitatea agenților economici. Pe cale de consecință, în condițiile existenței unei economii de piață, libere, în care capitalul privat este majoritar, pentru a crește din punct de vedere economic și a influența pozitiv securitatea națională, va trebui avută în vedere și o îmbunătățire a gradului de competitivitate al companiilor private.

Competitivitatea reprezintă modul prin care, pe termen lung, se poate menține și chiar crește calitatea vieții. De aceea, pe termen scurt, trebuie să înțelegem care sunt condițiile ce permit unor corporații sau unor state să fie/devină mai competitive decât altele⁹, pentru a putea crește gradul de competitivitate economică al companiilor românești și al țării noastre, pe termen mediu și lung (conform *Forumului Economic Mondial*, România ocupa doar locul 62, din 138 de țări, din punct de vedere al competitivității¹⁰).

Deși există multe diferențe între competiția înregistrată la nivel național și cea de la nivel internațional, precum *diferențele costului factorilor de producție, circumstanțele diferite existente pe piețele externe, rolul diferit al guvernelor de la o țară la alta, diferențele în monitorizarea competitorilor străini, a obiectivelor fixate și a resurselor alocate*, trebuie să avem în vedere faptul că factorii structurali și forțele competitive de bază, ale pieței, rămân la fel.¹¹ Aceste forțe competitive de bază au fost descrise de Michael E. Porter ca fiind: competitorii existenți pe piață și rivalitatea dintre aceștia; noii competitori potențiali; cumpărătorii (puterea de negociere pe care aceștia o au); produsele sau serviciile similare existente (substitut); furnizorii (puterea de negociere pe care aceștia o au).¹²

Intelligence competitiv și eficacitate managerială

Reconfigurarea economiei mondiale va determina pe lângă o reconfigurare a arhitecturii de business și trecerea treptată spre o nouă paradigmă de management, adaptată noilor realități, care va trebui să pună accentul pe fundamentarea corectă a actului decizional.

Peter Drucker considera că „*eficacitatea în afaceri este determinată de lucruri*

⁸ Datele sunt preluate din Dan Popa, "Statistică: Exporturile din luna iulie au urcat la 4,5 miliarde euro. Din primii 100 de exportatori, 96 au capital majoritar străin", disponibil la http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-15542033-statistica-exporturile-din-luna-iulie-urcat-4-5-miliarde-euro-din-primii-100-exportatori-96-capital-majoritar-strain.htm apud Hotararea nr. 775/2015 privind aprobarea *Strategiei Naționale pentru Competitivitate 2015-2020* - <http://lege5.ro/Gratuit/haydambyga/hotararea-nr-775-2015-privind-approbarea-strategiei-nationale-pentru-competitivitate-2015-2020> accesata la 03.08.16

⁹ Competitiveness & Economic Development - Institute For Strategy And Competitiveness - Harvard Business School - <http://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/Pages/default.aspx> accesat la 09.08.16

¹⁰ World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2016-2017*

¹¹ Porter, Michael E., *Competitive Strategy. Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, pag. 276, Free Press, New York, 2004

¹² *Ibidem*, p. 4

*esențiale care pot fi și trebuie să fie deprinse de către un bun manager, cum ar fi: organizarea timpului, concentrarea asupra contribuției la activitatea organizației, identificarea momentului și a modului de valorificare ale punctelor forte pentru obținerea unui efect maxim, stabilirea priorităților adecvate, combinarea tuturor acestor elemente cu un proces decizional eficace”.*¹³

În scopul creșterii eficacității manageriale, independent de domeniul de activitate, trebuie avute în vedere o serie de aspecte.

- *Folosirea intelligence-ului competitiv în fundamentarea deciziilor manageriale* – prin crearea, implementarea, gestionarea și controlul unui sistem de *intelligence competitiv*, la nivelul companiei, procesul decizional devine mai eficace, conducerea acesteia beneficiind de numeroase avantaje, precum: anticiparea schimbărilor din piața țintă, în vederea prevenirii surprinderii strategice; anticiparea acțiunilor competitorilor, precum și descoperirea unor noi competitori sau potențiali competitori; învățarea din succesele sau eșecurile altora; creșterea diversității și a calității achizițiilor; dobândirea de cunoaștere aprofundată cu privire la tehnologiile, produsele și procesele care îi afectează compania; abordarea unor noi afaceri, identificând noi piețe, nișe și modalități mai eficiente, de producție și desfacere, ale produselor și serviciilor companiei; îmbunătățirea percepției cu privire la propria companie; facilitarea implementării celor mai noi tehnici de management¹⁴. Încercând o comparație, putem afirma faptul că *dacă managerul este creierul unei organizații, atunci intelligence-ul competitiv reprezintă ochii și urechile acesteia*.

- *Implementarea unui Sistem de Avertizare Timpurie* – folosirea unui *Sistem de Avertizare Timpurie* este pe cale să devină din ce în ce mai necesară, dacă nu chiar obligatorie, în orice companie care dorește să progreseze, acesta ajutând managerii să identifice, la timp, toate oportunitățile, vulnerabilitățile, amenințările și riscurile la adresa afacerii derulate și să ia cele mai bune decizii.

- *Analiza „lanțului de valoare”* – foarte importantă pentru orice companie care vrea să performeze și care dorește să reducă decalajele existente, dintre capabilitățile interne ale companiei și mediul sau competitiv extern.

- *Încurajarea creativității personalului și a inovării* – Abraham Maslow era de părere că *„ființele umane sunt capabile de realizări extraordinare; creativitatea și inovarea sunt elemente naturale ale alcătuirii noastre...”*¹⁵. Cele mai de succes companii sunt cele care sunt și cele mai creative și mai inovatoare, despre acestea putând remarca faptul că, mai degrabă, se distanțează de competitori decât concurează cu aceștia.¹⁶

- *Comunicarea eficientă* – atât la nivelul organizației, cât și între organizație și mediul extern acesteia, precum și identificarea și folosirea canalelor optime prin care aceasta să se realizeze – pentru ca o companie să fie eficientă, competitivă și să reziste în timp, aceasta trebuie să comunice eficient sau să învețe să o facă. La prima vedere, când vorbim despre comunicare, ne gândim la a comunica eficient cu clienții, ceea ce este într-adevăr vital, însă nu suficient. În primul rând, comunicarea trebuie să înceapă la nivelul companiei, mai întâi între angajați, apoi între departamente, pe și între nivele ierarhice diferite (practic, la nivelul companiei, comunicarea se face între grupuri). Ulterior, în raport cu macro-mediul său, organizația respectivă trebuie să învețe să comunice ca un tot unitar, ceea ce va crea premisele obținerii de plus valoare.

- *Ergonomia muncii* – ergonomia muncii trebuie inclusă printre principalele priorități ale oricărui sistem de management, după mai multe criterii, aceasta putându-se clasifica în:

¹³ Drucker, Peter, *Despre decizie și eficacitate*, Meteor Press, București, 2007.

¹⁴ Kahaner, Larry, *Competitive intelligence: how to gather, analyze, and use information to move your business to the top*, pp. 23-27, Simon & Schuster, New York, 1997.

¹⁵ Maslow, Abraham H., *Motivație și Afaceri*, p. 14, Editura Trei, București, 2013.

¹⁶ http://www.huffingtonpost.com/daniel-burrus/creativity-and-innovation_b_4149993.html accesat la 19.10.16

ergonomia de concepție (preocuparea organizațiilor față de proiectare, în vederea obținerii de către oameni a rezultatelor maxime cu minimum de efort), *ergonomia de corectare* (readaptarea și corectarea performanțelor mijloacelor de muncă existente la noile realități, prin vizarea îmbunătățirii microclimatului de muncă), *ergonomia producției* (de la achiziția materiilor prime, până la consumator), *ergonomia produsului* (ce determină în mod direct competitivitatea companiei, produsele fiind cu atât mai căutate pe piață, cu cât acestea sunt mai performante și mai adaptabile la cerințele consumatorilor), *ergonomia informațională* (procesele decizionale, percepția, managementul organizațional), *ergonomia activităților de mediu* (în special, protecția mediului ambiant), *ergonomia locului de muncă* (ce pune accentul pe dimensionarea mijloacelor de muncă, posturile de comandă și a factorilor ambientali) și *ergonomia organismului uman* (ce studiază comportamentul uman în relație cu particularitățile muncii la care este supus)¹⁷.

- *Gestionarea, aplanarea și transformarea conflictelor organizaționale în oportunități de dezvoltare sau eficientizare a activității* – soluționarea conflictelor organizaționale, de către manageri, indiferent care sunt acelea, trebuie să se facă prin comunicare (dialogul constructiv cu părțile implicate și între părțile implicate), printr-o abordare diplomatică a situațiilor apărute, prin înțelegerea corectă a cauzelor ce au condus la apariția conflictului (nu trebuie analizat efectul, ci cauza care a determinat apariția conflictului), precum și prin adoptarea unor soluții menite să detensioneze situațiile apărute, astfel încât conflictul să fie stins (prevenindu-i-se reapariția). Conflictele, de diferite intensități și cauzalități, își pot face apariția la nivelul oricărei organizații, succesul activității acesteia, tradus inclusiv prin prisma competitivității sale, depinzând de modul în care managerii vor ști să le identifice cauzele reale, să le abordeze și să le soluționeze cu succes.

- *Utilizarea armonioasă a tuturor funcțiilor manageriale – funcția de previziune, funcția de planificare, funcția de organizare, funcția de motivare, funcția de comandă, funcția de coordonare, funcția de control și reglare.*

- *Respectarea principiilor manageriale* – simpla cunoaștere a unor principii manageriale nu este suficientă, în trecut, Henry Fayol remarcând foarte bine faptul că nu principiile lipsesc în domeniul managementului, ci, mai degrabă, aplicarea lor în practică.¹⁸

- *Orientarea permanentă înspre obținerea rezultatelor așteptate* – activitatea zilnică a companiei trebuie să nu piardă din vedere îndeplinirea cu succes a obiectivelor fixate.

- *Responsabilitate socială* – a fi competitiv înseamnă mai mult decât a te concentra asupra îndeplinirii obiectivelor companiei, mai mult decât a fi mai bun decât competitorii tăi, mai mult decât a te diferenția de aceștia sau de a câștiga inimile clienților tăi. A fi competitiv înseamnă a da dovadă și de responsabilitate socială. Legătura dintre responsabilitatea socială și competitivitate există și se poate demonstra. Pentru a te diferenția de competiție și a lua fața acesteia, compania trebuie să dea dovadă de sinceritate și de responsabilitate, atât față de ea însăși, cât și în raport cu mediul extern acesteia. Responsabilitatea se traduce prin calitatea produselor și serviciilor, prin utilitatea reală a acestora, prin protejarea mediului înconjurător și a comunităților umane din ariile în care compania își desfășoară activitatea, prin respectarea vieții, în ansamblu, prin neafectarea sănătății consumatorilor, prin receptivitate la sugestiile și reclamațiile acestora. Totodată, companiile pot alege să se implice în diferite proiecte utile comunității, precum acte caritabile, investiții în educație și sănătate, sponsorizarea unor activități sportive etc.

Prin crearea, implementarea, gestionarea și controlul unui sistem de *intelligence competitiv*, la nivelul companiei, managementul beneficiază de următoarele avantaje: primește

¹⁷Toma, G., Teodoru, S., Tudose, M., Lungu, Severin Florian, *Schimbarea Managerială. Managementul schimbării*, Editura A.N.I., București, 2009, pp. 231-234.

¹⁸Moldoveanu, M., Dobrescu, E. M., Ioan-Franc, V., *Inițiere în managementul afacerilor mici și mijlocii*, Editura Expert, București, 1998, p. 18.

informații cu caracter de noutate despre competitori; poate anticipa acțiunile competitorilor, precum și să descopere noi competitori sau potențiali competitori; poate anticipa schimbările din piața țintă, în vederea prevenirii surprinderii strategice; poate să învețe din succesele sau eșecurile altora; poate să crească diversitatea și calitatea achizițiilor; poate să învețe lucruri noi despre tehnologiile, produsele și procesele care îi afectează compania; poate să abordeze noi afaceri, identificând noi piețe, nișe și modalități mai eficiente, de producție și desfacere, a produselor și serviciilor companiei; poate să fie mai deschis în percepția propriei companii; poate să îi faciliteze implementarea celor mai noi tehnici de management¹⁹; permite o mai bună cunoaștere a companiei și posibilitatea de a aduce îmbunătățiri proceselor sale interne de lucru, inclusiv prin *benchmarking*²⁰; compania poate să își adapteze permanent politicile, la evoluțiile pieței în care activează; permite recrutarea mai eficientă a resurselor umane; se creează premisele asigurării dezvoltării unor produse și servicii perfect adaptate satisfacerii nevoilor clienților (de la toate nivelurile piramidei lui Maslow), prin procesarea eficientă a semnalelor primite din piață; oferă managerilor suportul decizional, bazat pe produse de intelligence ancorate în realitate, cu caracter de noutate; oferă suport în crearea și implementarea strategiilor de afaceri, de către manageri; oferă suport în structurarea activității de management din cadrul companiei; oferă suport în comunicarea cu macro-mediul; oferă suport tuturor departamentelor companiei; contribuie decisiv la realizarea unui sistem funcțional de *avertizare timpurie*; identifică și semnalează top managementului anumite oportunități de dezvoltare sau eventuale vulnerabilități, amenințări și riscuri, la adresa companiei; se asigură creșterea eficienței folosirii resurselor materiale și financiare ale companiei; permite creșterea productivității muncii; asigură un nivel crescut de protecție al datelor și informațiilor deținute de firmă (inclusiv din cercetare-dezvoltare); se pot preveni și contracara eventualele acțiuni de dezinformare, ale competitorilor, la adresa companiei; se pot preveni și contracara eventualele acțiuni de spionaj industrial derulate de competitori; nu în ultimul rând, contribuie la aflarea planurilor și strategiilor competitorilor.

Cu privire la strategie, pentru managementul superior al oricărei companii, *Analiza Strategică de Intelligence* trebuie să reprezinte unul dintre cele mai importante domenii analitice, vital, prin prisma faptului că asigură cadrul în care au loc colectarea informațiilor și analiza acestora, aceasta ajutând la identificarea unor trenduri ale pieței, a unor modele și estimarea evoluțiilor unor potențiale oportunități și amenințări, la adresa afacerii, în viitor²¹ (dintre exemplele de *Analiză Strategică de Intelligence* se mai pot menționa și estimarea evoluțiilor cu privire la oportunități, amenințări și riscuri; profilele ale sectoarelor industriale și ale competitorilor; analize de trend; detectarea anomaliilor; analize de impact²²).

Determinarea gradului de eficacitate al activităților de *intelligence competitiv* (marea majoritate a acestor indicatori sunt calitativi) se poate face prin analizarea a cinci indicatori cheie.

- *Calitatea informațiilor furnizate managementului* – se vizează acuratețea informațiilor, detalierea informațiilor ce facilitează procesul de luare a deciziilor de către manageri, relevanța pentru afacere, cuantificarea timpilor de răspuns la anumite solicitări punctuale venite din partea conducerii companiei, rapiditatea furnizării informațiilor solicitate de către manageri, frecvența apariției unor situații prin care managementul este luat prin surprindere etc.

¹⁹Kahaner, Larry, *op. cit.*, pp. 23-27.

²⁰Pe scurt, conceptul de *benchmarking* face referire la raportarea activității companiei la cele mai bune practici ale altor companii, de la care se poate învăța și ale căror idei sau strategii se pot „împrumuta” și implementa, în vederea creșterii nivelului de performanță.

²¹Fleisher, Craig S., Bensoussan, Babette E., *Business and Competitive Analysis*, Second Edition, Pearson Education, New Jersey, 2015, p. 32.

²²*Idem*.

- *Aplicabilitatea practică a informațiilor furnizate prin intelligence competitiv* – vizează modul în care sunt folosite informațiile rezultate din activitățile de *intelligence competitiv*.
- *Dezvoltarea unei culturi de intelligence organizaționale* – se referă la faptul că o cultură de intelligence organizațională este una în care o mare parte a angajaților contribuie la obținerea unor date și informații cu privire la competitori, în care informațiile sunt solicitate înaintea luării anumitor decizii, accesul angajaților la anumite informații se face cu respectarea anumitor proceduri și argumentări clare, precum și una în care victoriile repurtate împotriva competitorilor sunt sărbătorite intens.
- *Analiza evenimentelor* – eficacitatea *intelligence-ului competitiv* poate fi testată și în urma derulării unor analize de tipul celor care încearcă să reliefeze legătura dintre pierderi și un *intelligence competitiv* defectuos.
- *Cota de piață* – cea mai clară expresie a succesului sau insuccesului activităților de *intelligence competitiv* este reprezentată de cota de piață.²³

Concluzii

Companiile își doresc să-și depășească competitorii, devenind mai profitabile, crescându-și cotele de piață, dezvoltându-se și diversificându-și panelul de produse și servicii, investind timp și bani, în schimbare, în restructurare, în oameni. Toate aceste speranțe și eforturi sunt însă zadarnice în lipsa unei viziuni manageriale corecte, al unui sistem și al unui stil de management adecvate.

Intelligence-ul competitiv oferă sistemului de management informații cu caracter de noutate, despre competitori, produsele, serviciile, obiectivele, politicile și strategiile acestora, informații care, pentru a genera avantaj competitiv, precum creșterea cotei de piață, creșterea cifrei de afaceri sau a ratei profitului, trebuie să fie folosite la timp. Cu toate acestea, doar diseminarea și folosirea rapidă a informațiilor pentru afaceri nu reprezintă o condiție suficientă atingerii performanței, aceasta depinzând de modul în care sunt ele folosite, iar din acest punct de vedere: informațiile obținute trebuie să fie integrate în sistemul de *business intelligence*, unde pot fi procesate, corelate cu alte date și informații și analizate corespunzător; informațiile obținute trebuie să fie diseminate la timp tuturor departamentelor interesate, ale companiei; informațiile obținute trebuie protejate corespunzător, în vederea diminuării riscului de a intra în posesia concurenței.

Având ca scop sprijinirea managerilor în crearea unor sisteme de management eficace și eficiente, ca pre-condiții ale obținerii competitivității pe piețele în care își desfășoară activitatea, pot fi făcute următoarele recomandări:

- managerii trebuie să stabilească clar care le este viziunea cu privire la viitorul companiei, care este misiunea acesteia și valorile de bază;
- managerii trebuie să stabilească obiective S.M.A.R.T. și să elaboreze strategii adecvate îndeplinirii acestora, în acord cu viziunea, misiunea și valorile companiei;
- managerii trebuie să se asigure ca organizația dispune de toate resursele necesare atingerii obiectivelor fixate (umane, materiale, financiare, informaționale etc.);
- managerii trebuie să se adapteze la condițiile pieței pe care compania își desfășoară produsele și serviciile;
- managerii trebuie să se asigure că și compania este capabilă să se adapteze la condițiile pieței pe care activează, precum și la dinamica mediului de afaceri, în general;
- managerii trebuie să se asigure că în companie se lucrează organizat, într-o manieră structurată, urmărind, în primul rând, eficacitatea activităților prestate de către companie;
- managerii trebuie să acorde o atenție deosebită respectării funcțiilor și a principiilor

²³West, Chris, *Competitive Intelligence*, Palgrave, Hampshire, 2001, pp. 180-183.

manageriale;

- managerii trebuie să analizeze, cu continuitate, întreg lanțul de valoare al companiei;
- managerii trebuie să comunice eficace și eficient, adaptându-se la fiecare context în parte, atât cu angajații companiei, cât și cu clienții și competitorii săi;
- managerii trebuie să folosească în mod activ, în activitatea curentă, sistemele de *business intelligence* și *intelligence competitiv*, precum și un *Sistem de Avertizare Timpurie*.

Nu mai puțin important, în conducerea curentă a afacerilor, managerii trebuie să încurajeze gândirea strategică, să analizeze percepțiile companiei, ale produselor și serviciilor acestora, în piață, să anticipeze evoluțiile acesteia și mișcările competitorilor și să acorde o mare atenție stilului de management abordat în relația cu angajații. Totodată, orice *manager*, trebuie să își fundamenteze deciziile pe analize riguroase, să își poată adapta cu flexibilitate politicile și pe el însuși, continuu, la condițiile mediului de lucru, să le acorde încredere angajaților și să le încurajeze creativitatea, să încurajeze respectarea tuturor standardelor de ergonomie a muncii, în cadrul companiei și, nu în ultimul rând, să dea dovadă de responsabilitate socială, responsabilizându-i și pe cei din subordine.

Analizând efectele benefice pe care implementarea unui sistem de *intelligence competitiv* le are asupra procesului decizional al unei companii, care devine mai eficient și mai eficace, se poate remarca cu ușurință faptul că, prin aceasta, se creează bazele creșterii eficacității acelei companii (așa cum remarca și Peter Drucker, un proces decizional eficace este unul dintre factorii determinanți ai *obținerii eficacității în afaceri*) și a obținerii avantajului competitiv .

Pentru orice stat, creșterea competitivității companiilor, a performanțelor acestora, influențează pozitiv starea economiei sale. În condițiile în care dimensiunea economică a securității este percepută ca fiind generatoare de echilibru pentru toate celelalte dimensiuni ale acesteia, securitatea economică reprezintă un factor vital pentru *securitatea națională*, ce trebuie tratat ca atare.

Concluzionând, luând în considerare implicațiile factorului economic la adresa securității și reconfigurarea economiei mondiale, relația dintre *intelligence-ul competitiv*, eficacitatea managerială și securitate este una directă și demonstrabilă.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂHNĂREANU, Cristian, *Impactul factorilor economici asupra securității* - http://conference.dresmara.ro/conferences/2006/03_Bahnareanu_Cristian.pdf
2. Competitiveness & Economic Development - Institute For Strategy And Competitiveness - Harvard Business School - <http://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economic-development/Pages/default.aspx>
3. DRUCKER, Peter, *Despre decizie și eficacitate*, Meteor Press, București, 2007
4. Fleisher, Craig S., Bensoussan, Babette E., *Business and Competitive Analysis*, Second Edition, Pearson Education, New Jersey, 2015.
5. Hotărârea nr. 775/2015 privind aprobarea *Strategiei Naționale pentru Competitivitate 2015-2020* - <http://lege5.ro/Gratuit/haydambyga/hotararea-nr-775-2015-privind-approbarea-strategiei-nationale-pentru-competitivitate-2015-2020>.
6. <http://www.imf>
7. KAHANER, Larry, *Competitive intelligence: how to gather, analyze, and use informațion to move your business to the top*, Simon & Schuster, New York, 1997.
8. KISSINGER, Henry, *Ordinea mondială*, Editura Rao, București, 2015.
9. MASLOW, Abraham H., *Motivație și Afaceri*, Editura Trei, București, 2013.
10. MOLDOVEANU, M., Dobrescu, E. M., Ioan-Franc, V., *Inițiere în managementul*

- afacerilor mici și mijlocii*, Editura Expert, București, 1998.
11. PIGUI, Traian, *Securitate Economică și Securitate Umană Globală*, Colocviu Strategic nr. 10 (XXII), 2004 - http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/cs10-04.pdf
 12. POPA, Dan, "Statistică: Exporturile din luna iulie au urcat la 4,5 miliarde euro. Din primii 100 de exportatori, 96 au capital majoritar străin"- http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-15542033-statistica-exporturile-din-luna-iulie-urcat-4-5-miliarde-euro-din-primii-100-exportatori-96-capital-majoritar-strain.htm
 13. PORTER, Michael E., *Competitive Strategy. Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Free Press, New York, 2004.
 14. The Emergence of the New Economic Order: Growth în the G7 and the G20 - <http://poseidon01.ssrn.com/delivery.php>
 15. TOMA, G., Teodoru, S., Tudose, M., Lungu, Severin Florian, *Schimbarea Managerială. Managementul schimbării*, Editura A.N.I., București, 2009.
 16. WEST, Chris, *Competitive Intelligence*, Palgrave, Hampshire, 2001.
 17. World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2016-2017*.
 18. org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/kose.htm

DE LA INTELLIGENCE ECONOMIC LA AGROINTELLIGENCE

Mădălina-Steluța PĂTRĂȘESCU NEACȘU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Președinte fondator Agroiintelligence SISA

Email: office@sisa.ro

Rezumat: *Articolul analizează relația dintre intelligence economic și agroiintelligence, ca instrumente strategice pentru monitorizarea, evaluarea, analiza și diseminarea informațiilor din sectorul agroalimentar. Prin această abordare pluridisciplinară și multidimensională se demonstrează utilitatea și relevanța informațiilor integrate în producerea de cunoaștere agrostrategică (knowledge agroiintelligence). Noua arhitectură informațională a securității alimentare se va fundamenta pe aspecte multifuncționale la nivel socio-agro-geo-economic, deoarece informațiile parțiale și fragmentate se înlocuiesc, în noua paradigmă a globalizării, cu informații complexe și utile de tip agroiintelligence.*

Lucrarea propune soluții alternative, integrate și inovative în ceea ce privește asigurarea securității alimentare printr-un Sistem de Informații al Securității Alimentare (SISA), acesta având rolul de a monitoriza și gestiona principalele provocări ale sectorului agroalimentar și de a preveni și combate insecuritate alimentară la nivel european și global.

Cuvinte-cheie: *intelligence economic, agroiintelligence, knowledge agroiintelligence, politics agroiintelligence, Sistem de Informații al Securității Alimentare (SISA).*

1. Conceptul de knowledge agroiintelligence și informație agro-strategică

Pornind de la ipoteza “Securitatea alimentară poate fi asigurată dacă există informația agrostrategică de tip agroiintelligence, gestionată în cadrul unui Sistem de Informații al Securității Alimentare (SISA)”, obiectivul principal al prezentului articol este *definirea unor noi concepte și abordări agrostrategice - de tip agroiintelligence*. Aceste soluții vor sta la baza unui cadru metodologic de monitorizare, evaluare, analiză și diseminare a informațiilor din sectorul agroalimentar, un sistem de informații integrat și inovativ.

Pentru atingerea obiectivului principal, prezenta lucrare cuprinde un set de obiective secundare ce s-au fundamentat pe o serie de axe agrostrategice interdependente, având rolul de a propune abordări interdisciplinare. *În primă etapă*, am propus *analiza relației dintre intelligence economic și agroiintelligence*, ca soluții integrate și inovative pentru menținerea securității alimentare și a dezvoltării durabile la nivel național. Prin această abordare pluridisciplinară, am încercat demonstrarea rolului informațiilor și a cunoașterii agrostrategice (*knowledge agroiintelligence*) în obținerea de avertizări timpurii (*early warning*) pentru prevenirea și combaterea insecurității alimentare.

Metodologia și tehnicile de analiză propuse în această cercetare, nu sunt o invenție, ci este un produs integrat, născut dintr-o *abordare pluridisciplinară*, deoarece securitatea alimentară se caracterizează în secolul XXI prin fuziunea dintre intelligence economic și securitate socială, în noua paradigmă geo-bio-eco-agroalimentară, în care informația agrostrategică devine element de referință în combaterea crizelor agro-economice prelungite.

2. Business intelligence, intelligence economic și agointelligence

Intelligence-ul economic (IE) poate avea diferite terminologii, în funcție de aplicarea sa la nivel subsectorial: *intelligence agroalimentar (agointelligence)*, *intelligence financiar, juridic, cultural, sportiv, emoțional, geo-economic etc.* Acest termen poate fi interpretat ca pe *un management informațional strategic al companiilor și al entităților private* sau ca pe o abordare proactivă a mediului extern, dar și ca pe un *suport decizional*.¹

Totuși, trebuie să se facă o distincție între *business intelligence și intelligence economic sau competitive intelligence*, cel dintâi focalizându-se pe exploatarea automată a informației. *Business intelligence* dezvoltă tehnici de exploatare a datelor (*data-mining*), care sunt structurate și procesate de numeroase programe (*software*) personalizate și care au ca finalitate analiza datelor în masă (*big data analytics*) sau exploatarea de date primare. În schimb, *intelligence economic* include principii și metode din managementul cunoașterii (*knowledge management*) și generează informații strategice. Acesta utilizează noțiuni de avertizare timpurie (*early warning*) și de management al riscului (*risk management*)².

Dacă conceptul de *intelligence economic* (IE) devine un nou mod de management informațional strategic, care se impune direct sau indirect, în actualul mediu competitiv de securitate, prin *natura sa transversală*, în schimb *noțiunea de agointelligence* devine conexă diferitelor științe din sectorului agroalimentar. De exemplu, *bioterrorismul* cere sectorului de apărare națională să interfereze cu biochimia. *Interconectarea sectoarelor și abordarea multidimensională a intelligence-ului* sunt legate și de domeniul agricol, care prezintă o serie de vulnerabilități: *catastrofe naturale, infrastructură critică, schimbări climatice, bioterrorism, extinderea agriculturii intensive, accidente legate de biotehnologii, expansiunea urbanizării etc.*

Nu trebuie pierdut din vedere că, există o relație interdependentă între securitatea națională și sectorul agroalimentar, dacă se au în vedere *dreptul la hrană și dreptul la viață*. În această ecuație, *agointelligence* se raportează direct la securitatea și siguranța națională, influențându-se direct sub forma formulei cauză-efect. Această raportare integrată devine necesară în mediul actual de securitate, aflat în continuă transformare, în cadrul căruia *sistemul alimentar este din ce în ce mai interconectat*, iar agricultura devine din ce în ce mai vulnerabilă la schimbările climatice și *crizele socio-economice contemporane*.

În acest context, noțiunea de *agointelligence* ca parte integrată a noțiunii de *intelligence economic*, devine o nouă dimensiune a securității alimentare, în noua paradigmă a globalizării, fundamentându-se pe o *abordare interdisciplinară și pluridisciplinară*. Acesta s-a născut ca un răspuns la provocările și amenințările contemporane, unde prin definiție, propune *soluții inteligente și integrate pentru sectorul agroalimentar*, în actualul context hibrid și asimetric, unde fenomenul globalizării antrenează și impune o abordare competitivă și strategică, inclusiv în domeniul agro-socio-economic³.

3. Agointelligence și Sistemul de Informații al Securității Alimentare (SISA)

Nevoia de agointelligence devine imperativă în contextul actual din prisma a două motive: *globalizarea riscului* în era informațională prin nașterea unei interdependențe la nivelul

¹ Christian Harbulot, *Manual de Intelligence Economic*, ediția a II-a, Editura PUF.(accesat la 15 martie 2016)

² Delbecque Eric, *Intelligence Economic*, Presses Universitaires de France, 2006.

³ Henri Martre (coord.), *Rapport du Commissariat au Plan consacré à «l'intelligence économique et la compétitivité des entreprises»*, La documentation française, 1994, pp. 16-17.

tendințelor din sectorul agroalimentar, *complexitățile, uniformizarea și interconectarea sectoarelor* care necesită o abordare integrată. Agroiintelligence este un nou concept care influențează mai multe sectoare din sistemul agroalimentar, aflate în relație de interdependență și asupra căroră agricultura creează un impact major⁴.

De asemenea, noua dimensiune – *agroiintelligence* - va anula erorile și incertitudinile de la nivel agrocomercial și va antrena creșterea competitivității la nivel local, regional și național, prin *acces continuu la cunoaștere și informație agrostrategică*. Această nouă abordare interdependentă va avea în vedere *aspecte multifuncționale* la nivel geo-economic și geo-strategic, având ca finalitate *prevenirea și combaterea unei insecurități agroalimentare în situații de criză sau situații de urgență*. Mai mult, *conceptul de agricultură trebuie analizat interdisciplinar*, avându-se în vedere evoluția tehnologiei, agrogeneticii și nanotehnologiei. Astfel, sectorul agricol trebuie conectat *la mediul de securitate economică*, datorită legăturilor sale cu domeniile conexe acestea: *securitate și siguranță alimentară, securitate ecologică, securitate economică, securitate socială și societală*. Prin urmare, *riscurile și amenințările asociate cu sectorul agroalimentar pot genera crize alternative, ceea ce implică o abordare integrată, inovativă și informațională a acestuia (agroiintelligence)*⁵.

Totuși, această politică poate crea subpolitici sectoriale, ca de exemplu politici agroalimentare (*politics agroiintelligence*), datorită structurii și ramificării sale pluridimensionale. Mai mult de atât, poate fi privit ca un domeniu integrat de cercetare economică, tehnologică, de management informațional, de științe politice/juridice, psihosociologice, prin utilizarea integrată a resurselor tehnologice în scopul de a delimita o nouă disciplină. Ceea ce este inovativ în acest domeniu, este abordarea *unor tehnici integrate de analiză socio-politico-economice*, care se fundamentează pe *metode strategice de culegere și planificare a datelor în cadrul managementului riscului*.

Pentru a gestiona riscurile din sectorul agroalimentar și a sesiza oportunitățile, fiecare entitate din rețea trebuie să-și creeze un sistem riguros de monitorizare și avertizare timpurie (*early warning*). Monitorizarea stă *la baza procesului de agroiintelligence* și devine util în dezvoltarea unor strategii de securitate prin influență. *Scopul monitorizării* este de a produce *cunoaștere agrostrategică* prin confruntarea cu mediul exterior și internațional (*benchmark*) în raport cu mediul concurențial, de a îmbogăți bunele practici ale altor actori (monitorizare și actualizare continuă a indicatorilor) și de a reduce incertitudinea (*anticiparea/predicția*).

Datele care generează produsele de agroiintelligence provin din cadrul mai multor organizații sau grupuri de organizații guvernamentale sau neguvernamentale. Acești actori au structura unor rețele integrate, care la rândul lor, fiecare dintre ei generează *informații agrostrategice* cu privire la domeniul lor de activitate. Ei sunt cu precădere din *sectorul medical, agricultură, medicină veterinară, protecția mediului înconjurător, fitosanitar, industria alimentară, securitate și intelligence, juridic, apărare națională, securitatea frontierelor sau agenții (ne)guvernamentale*. În această rețea, fiecare actor/organizație furnizează date în funcție de obiectul său de activitate. Totuși, trebuie avut în vedere că orice furnizor de informații cuprinde mai multe departamente, care pot deveni furnizoare de analize agrostrategice. Aceste

⁴ Neacșu Mădălina Steluța, fondator Agroiintelligence SISA, *Nevoia de cultură de securitate agroalimentară prin cunoaștere și informație în contextul conflictelor regionale*, http://adevarul.ro/international/foreign-policy/nevoia-cultura-securitate-agroalimentara-cunoastere-siinformatie-contextul-conflictelor-regionale-1_553df46acfbe376e3598a83d/index.html

⁵ Neacșu, Steluța Mădălina, *Agroiintelligence. Securitatea agroalimentară – o nouă paradigmă a globalizării*, București, Editura Institutul European Iași, noiembrie 2015.

departamente pot fi orientate spre următoarele domenii: medicină, biologie, fizică, sociologie, intelligence, contra-informații, monitorizare, analiză de risc, juridic, planificarea în situații de urgență⁶.

Actorii din cadrul *platformei inovative și integrate de agroatelligence* se prezintă sub formă de *rețele intersistemice*, care interacționează pentru generarea de cunoaștere agrostrategică (*knowledge agroatelligence*). Transferul și utilizarea cunoașterii agroatelligence determină ca efect:

- O mai bună *governanță în sectorul agroalimentar*, deoarece agroatelligence poate fi privit ca un instrument analitic pentru diagnosticare, orientare și furnizor de informații agrostrategice pentru factorii decizionali.
- Un canal de comunicare pentru fermieri, un fel de consultanță integrată, inovativă și strategic, ceea ce oferă transparență și *facilitează parteneriatele public-privat (PPP)*.

Se impune ca rețeaua furnizoare de date să fie *descentralizată, diversificată și cu o abordare pluridisciplinară*, unde diferite sectoare bazate pe știință și intelligence să poată fuziona interdependent. Astfel, *științele și intelligence-ul* vor putea folosi un limbaj comun, ceea ce va avea ca efect generarea de *cunoaștere agrostrategică (knowledge agroatelligence)*. Efectul acestei sinergii va fi obținerea unor analize integrate și extinse, obținute prin interpretarea tuturor datelor furnizate de către diferiți actori antrenați în procesul de analiză.

Plecând de la această matrice informațională, produsele de agroatelligence au la bază cunoașterea agrostrategică (*knowledge agroatelligence*) și pot lua diferite forme: *rapoarte agrostrategice, scenarii de evoluție, avertizări timpurii (early warning), expuneri orale sau conferințe*, dar și platforme de comunicare online conectate la sursele mass-media și rețelele social media.

Concluzii

De ce este nevoie de un *Sistem de Informații al Securității Alimentare (SISA)* care să transfere cunoaștere agrostrategică, de tip agroatelligence? Este cunoscut faptul că, informația devine o resursă vitală în operarea și managementul organizațiilor. Disponibilitatea informațiilor relevante, obținute în timp util, devine esențială pentru buna funcționare a unui sistem integrat din perspectiva gestionării lui: *planificării, organizării, monitorizării și a controlului*. Astfel, utilitatea SISA va depinde de următorii factori: *capacitatea* acestuia de analiză și de comunicare, de o *bună susținere și integrare* a lui la nivel instituțional, dar și de utilizarea unor metode adecvate și, nu în ultimul rând, de tehnologia care stă la baza managementului informațional.

SISA și procesul decizional implică antrenarea mai multor actori interconectați într-o arhitectură informațională strategică, deoarece asigurarea securității alimentare implică legătura directă a factorilor decizionali cu acele grupuri vulnerabile la insecuritate alimentară, și totodată, *cunoașterea și monitorizarea* continuă a naturii și a cauzelor de insecuritate alimentară. Politicile naționale și internaționale indică faptul că obiectivul, la nivel global al guvernelor, este de a-și uni forțele pentru a reduce la jumătate în următorii 50 de ani cazurile de insecuritate alimentară în situații de criză. Prin urmare, într-un astfel de context o informație bine analizată, privind securitatea și siguranța alimentară, devine esențială pentru o serie de actori: planificatori,

⁶ Neacșu Mădălina Steluța, fondator Agroatelligence SISA, « *Agroatelligence – o analiza integrata si strategica a sectorului agroalimentar* », articol publicat pe <http://www.sisa.ro/component/content/article/18-noutati/63-agroatelligence-o-analiz%C4%83-integrat%C4%83-%C8%99i-strategic%C4%83-a-sectorului-agroalimentar.html>

finanțatori și alți factori decizionali, care se ocupă cu formularea și aplicarea politicilor și a programelor de securitate alimentară.

În concluzie, un *Sistem de Informații al Securității Alimentare* trebuie să îndeplinească următoarele obiective: *colectarea și gestionarea datelor* care pot consta în fapte sau cifre, date ce pot fi colectate direct sau pot fi preluate din surse secundare sau adiacente sectorului agro-alimentar; *analiza datelor și interpretarea* lor în vederea generării informației agrostrategice – de tip *agointelligence* – informație utilă pentru luarea deciziei agrostrategice; *diseminarea și comunicarea informației agrostrategice* către beneficiari, aceștia putându-se regăsi în diferite organizații private sau rețele instituționale; *transformarea informației agrostrategice în cunoaștere agrostrategică (knowledge agointelligence)*, odată ce decidenții au asimilat și au transformat informația de tip *agointelligence* în programe și politici publice.

BIBLIOGRAFIE:

1. DELBECQUE, Eric, *Intelligence Economic*, Presses Universitaires de France, 2006
2. DESCHAMPES, Christophe; Nicolas Moinet, *La boîte à outils de l'Intelligence économique*, Dunod, Paris, 2011, p. 6.
3. DIDIER, Lucas, Alain Tiffreau, *Guerre économique et information*, Ellipses, 2001
4. HARBULOT, Christian, *Manual de Intelligence Economic*, ediția a II-a, Editura PUF.(accesat la 15 martie 2016).
5. MARTRE Henri (coord.), *Rapport du Commissariat au Plan consacré à «l'intelligence économique et la compétitivité des entreprises»*, La documentation française, 1994, pp. 16-17.
6. MARTRE, Henri, Philippe Clerc, Christian Harbulot, *Intelligence économique et stratégie des entreprises*, France, Commissariat au plan, 1994, disponibil la <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/074000410/index.shtml>
7. NEACȘU Mădălina Steluța, fondator Agointelligence SISA, « *Agointelligence – o analiză integrată și strategică a sectorului agroalimentar* », articol publicat pe <http://www.sisa.ro/component/content/article/18-noutati/63-agointelligence-o-analiz%C4%83-integrat%C4%83-%C8%99i-strategic%C4%83-a-sectorului-agroalimentar.html>
8. NEACȘU Mădălina Steluța, fondator Agointelligence SISA, *Nevoia de cultură de securitate agroalimentară prin cunoaștere și informație în contextul conflictelor regionale*, http://adevarul.ro/international/foreign-policy/nevoia-cultura-securitate-agroalimentara-cunoastere-siinformatie-contextul-conflictelor-regionale-1_553df46acfb376e3598a83d/index.html
9. NEACȘU, Steluța Mădălina, *Agointelligence. Securitatea agroalimentară – o nouă paradigmă a globalizării*, București, Editura Institutul European Iași, noiembrie 2015
10. NIȚU, Ionel, *Analiza de intelligence. O abordare din perspectiva teoriilor schimbării*, Editura Rao, 2012.

CONTEXTE MULTIPLE ALE DEFINIRII STRATEGIILOR DE APĂRARE NAȚIONALĂ. SITUAȚIA EUROPEI DE NORD. IDENTIFICAREA ECUAȚIEI REGIONALE

Teodora Irina HRIB,
Doctorand Universitatea Națională de Apărare "Carol I"
teodora.hrib@gmail.com

Rezumat: *Lucrarea științifică are în vedere prezentarea ecuației Europei de Nord, demers care necesită analizarea contextelor multiple în care au fost definite documentele din sfera apărării statelor nordice. De asemenea, cercetarea are în vedere interferențele multiple care apar în relația apărare-securitate. Ca rezultat al cercetării științifice, am identificat trei contexte: istoric, geopolitic și geostrategic. Analiza acestora a demonstrat că statele din Europa de Nord se află în logica unui complex de securitate, concept aflat în atenția teoreticienilor Școlii de la Copenhaga. Pentru a completa acest complex de securitate cu valență regională, statele nordice au ales să devină parte la comunitatea de securitate în care se regăsesc state UE și aliate în cadrul NATO.*

Analiza politicilor de apărare și securitate ale statelor Europei de Nord demonstrează faptul că acestea au fost concepute având ca ax central interoperabilitatea doctrinară și tehnologică. Iar principiul comun este cel al asigurării apărării și securității vecinilor pentru consolidarea apărării și securității propriului stat.

Cuvinte-cheie: *Europa de Nord, securitate, apărare, strategie, regional, context, istoric, complex de securitate.*

1. Contexte multiple ale definirii documentelor din sfera apărării statelor nordice¹

O strategie națională prin care se asigură securitatea și apărarea unei țări, indiferent de titulatura sa, reprezintă o oglindă a politicii din epoca în care a fost realizată. Un astfel de document trebuie să răspundă necesităților de asigurare a apărării și securității unui stat și cetățenilor săi și să ofere soluții la amenințările, vulnerabilitățile și riscurile care pot afecta statul respectiv. Pentru articularea unui tablou complet, care să contribuie la conturarea ecuației Europei de Nord, am identificat trei contexte în care statele nordice au definit documentele din sfera apărării și securității: un context istoric, unul geopolitic și cel geostrategic.

Cele cinci state nordice - Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia - au o istorie comună marcată de prezența vikingilor în nordul Europei, începând cu anii 800. Aceasta continuă mai bine de trei sute de ani, timp în care se formează trei regate – cel al Danemarcei, al Norvegiei și al Suediei. În același timp, a avut loc creștinarea populațiilor, au apărut primele așezări urbane și s-a dezvoltat navigația, în paralel cu o evoluție tehnologică ce permitea ridicarea de poduri și fortărețe².

¹ drd. Teodora Irina Hrib, *Raport de cercetare științifică, Europa de Nord – Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia. Conținutul și dinamica strategiilor de asigurare a apărării naționale*, Universitatea Națională de Apărare "Carol I", 2016. Elemente ale prezentei comunicări științifice fac parte din raport.

² Dragomir E., Miloiu, S., *Istoria Finlandei*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010-2011, p. 39.

Desigur, contacte între populațiile țărilor nordice sunt consemnate și înainte de anul 800, cele mai multe dintre ele fiind unele de natură comercială. Comerțul nu a avut impact doar în apropierea statelor Europei de Nord, dar și în dezvoltarea legăturilor cu regiuni mult mai îndepărtate, inclusiv cu regiunea Mării Negre. Una dintre rutele comerciale care au legat zona Gotland, din Suedia, de Finlanda și care a ajuns până la Constantinopol trecând prin Marea Neagră este ceea ce în prezent este cunoscut ca fiind „*drumul de la varegi la greci*”³.

O perioadă demnă de remarcat este cea dintre anii 1397-1523 când, prin Uniunea de la Kalmar, Danemarca, Islanda, Norvegia, Finlanda și Suedia s-au regăsit sub o singură coroană. Ulterior, o serie de războaie între Danemarca și Suedia a marcat perioada dintre 1563 – 1721. Între 1700-1721, în încercarea de a învinge Suedia, Danemarca se coalizează cu Polonia și Rusia, etapă cunoscută sub numele de „*marele război al Nordului*”. Suedia reușește să înfrângă, într-o primă etapă, atât Danemarca, cât și Rusia, pentru ca, după o perioadă de refacere a armatei, la 1709, trupele rusești conduse de țarul Petru I al Rusiei să-l înfrângă pe Regele Carol al XII-lea al Suediei în bătălia de la Poltava⁴. Astfel, după o perioadă de expansiune teritorială, care a marcat secolul XVII, Imperiul Suediei începe să piardă din teritorii, printre care Finlanda, pe care o cucerise și o creștinase în Evul Mediu. Finlanda a fost de câteva ori câmpul de bătălie între imperiile suedez și rus. În 1809, Finlanda a devenit mare ducat în Imperiul Rus, fiind, după 1890, o componentă a sistemului defensiv al acestuia. La acel moment, *orașul Helsinki era o bază importantă a Flotei Baltice, având misiunea de a bloca un atac asupra Petrogradului*⁵. Pe fondul declinului autorităților imperiale ruse și a formării unei puternice clase politice finlandeze, care milita pentru autodeterminare națională, Finlanda își proclamă independența în 1917. În urma războaielor napoleoniene, la 1814, Norvegia aflată sub coroană daneză, este cedată Suediei prin pacea de la Kiel. Campania militară împotriva Norvegiei este ultimul război în care a fost angrenată Suedia. La 7 iunie 1905, Norvegia se proclamă stat independent.

Pentru Islanda, perioada demnă de remarcat este cea începând cu anul 930, când se înființează cel mai vechi sistem parlamentar al Europei (Althingi). În anul 982, Eric cel Roșu, exilat de Althingi din Islanda pentru omor, a pornit pe mare și a descoperit Groenlanda, înființând aici o colonie. În anul 1000, misionari itineranți, susținuți de regele creștin al Norvegiei, au impus creștinismul drept nouă religie. În anul 1262, slăbită de lupte interne, Islanda a trecut sub stăpânire norvegiană, păstrându-și, totuși, o largă autonomie. Între secolele XV – XVIII, molimele, exploatarea comercială și catastrofele naturale au avut un impact profund asupra populației Islandei, reducând-o numeric, la aproximativ 30 de mii de persoane. Națiunea islandeză se revigorează în secolul XIX și culminează cu adoptarea unei constituții proprii în anul 1874. La 17 iunie 1944, Islanda se proclamă stat independent.

Cu privire la contextul geopolitic, este necesar să amintim că, printre numeroasele definiții, conceptul de geopolitică reprezintă teoria potrivit căreia politica unui stat ar fi determinată de situația sa geografică⁶. Vorbim, așadar, de studiul modului în care geografia influențează politica internațională⁷. De la interpretarea primară, propusă de geopolitica clasică, axată pe un determinism geografic și situată în paradigma realistă a teoriei relațiilor internaționale, conceptul de geopolitică a evoluat, aflându-se la intersecția mai multor discipline, inclusiv istorie, științe politice, sociologie sau psihologie.

³ George Cristea, *Regi și diplomați suedezi în spațiul românesc – Secolele XVII-XX*, Ed. Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007, p. 5.

⁴ Peter Englund, *The Battle That Shook Europe: Poltava and the Birth of the Russian Empire*, Editura I.B.Tauris & Co Ltd, Londra, 2013, ISBN: 9781780764764

⁵ Dragomir, E., Miloiu, S., *Istoria Finlandei*, 2010-2011, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, p. 173.

⁶ Comșulea, E., Șerban, V., Teiuș, S., *Dicționar explicativ al limbii române de azi*, Editura Litera, București, 2007.

⁷ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/geopolitics>, consultat la 17.11.2015.

Țările Europei de Nord rămân în logica determinismului geografic și își articulează politica externă precum și cea a apărării și securității ținând cont de contextul geopolitic al fiecăreia în parte, dar și al regiunii. Iar caracteristica generală, principală, este determinată de apropierea de apă. Toate cele cinci state din Nordul Europei sunt țări care se învecinează cu ape reci, tumultuoase, care au obligat la dezvoltarea unui tip de populație capabilă să supraviețuiască în condiții dificile și să-și dezvolte abilități de navigare, în special navigație costieră, așa-numitele „*popoare ale mării*”⁸.

Unii dintre cei mai importanți geostrategi, printre care Zbigniew Brzezinski, Henry Kissinger, George Friedman, Colin S. Gray, Julian Corbett sau Aleksandr Dugin, abordează geostrategia din perspectiva unui subdomeniu al geopoliticii. Pentru aceștia reprezintă interes modul în care factorul geografic își exercită acțiunea asupra planificării militare și politice ale unui stat. Având în vedere că cercetarea în domeniu tratează inclusiv problematica atribuirii resurselor pentru realizarea obiectivelor naționale, considerăm că geostrategia implică o planificare cuprinzătoare. Prin aceasta se urmărește eficiența modului în care fuzionează măsurile pentru atingerea obiectivelor determinate de factorul politic.

La nivel internațional, actorii – statali⁹ și non-statali¹⁰ – se confruntă cu un context geostrategic complex, problematic, volatil, în permanentă evoluție. Actorii internaționali sunt constrânși să ia decizii rapide și să propună soluții negociate atât sub presiunea timpului, cât și a situațiilor din teren și a limitărilor dreptului internațional. Având în vedere amploarea acestor situații din punct de vedere al securității și apărării, precum și impactul lor la nivelul societăților, actorii statali, în special statele europene, se confruntă cu procese de gestionare a mai multor situații de criză, simultane, aflate în stadii diferite. Un exemplu este criza refugiaților. Într-o primă etapă, actorii statali au fost nevoiți să facă față valului masiv de persoane care a luat cu asalt granițele țărilor din Europa. Ulterior, în urma amplitudinii fenomenului, au intervenit actorii suprastatali, situația de criză evoluând pe paliere diferite și transformându-se într-o criză a migrației, care a pus în discuție inclusiv libertatea de circulație a persoanelor.

Modalitatea de gestionare de către UE a unor situații de criză va avea impact pe termen lung deoarece va determina modificări în ceea ce era considerat un edificiu european, finalizat, dar care se dovedește perfectibil, atât din punctul de vedere al propriei structuri, cât și în relațiile cu alți actori, precum NATO și ONU.

Ne aflăm într-o etapă istorică în care ceea ce considerăm că a fost consfințit la finalul Războiului Rece¹¹ este zdruncinat prin diverse acțiuni, inclusiv militare, politice, de dezinformare, care pun în pericol valorile democratice, printre care libertatea, egalitatea în fața legii, egalitatea de șanse, egalitatea în drepturi, statul de drept¹².

2. Interferențele multiple care apar în relația apărare-securitate

Apărarea națională este un bun colectiv¹³, adică face parte din categoria acelor bunuri care, *dacă sunt alocate unui individ dintr-un grup înseamnă că sunt alocate tuturor*

⁸ Lincoln Paine, *Marea și civilizația. O istorie maritimă a lumii*, Polirom, Iași, 2015.

⁹ Guvernele statelor.

¹⁰ Entități care constrâng actorii statali să ia anumite decizii în funcție de interese.

¹¹ Goldstein, J. S., Pevehouse J. C., *Relații Internaționale*, Polirom, Iași, 2008, p. 79: „Căderea Zidului Berlinului spre finalul anului 1989 a simbolizat sfârșitul divizării Europei de către Războiul Rece. Germania s-a reunificat în mod oficial în 1990. Liderul sovietic Gorbaciov a permis aceste pierderi de putere externă (și mai mult) cu speranța canalizării pe restructurarea internă sovietică prin intermediul politicii sale de perestroika (reforma economică) și glasnost (transparență politică). Cu toate acestea, în 1991, Uniunea Sovietică s-a destrăma”.

¹² Colas, D., *Larousse - Dicționar de gândire politică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 301.

¹³ Colas, D., *Larousse - Dicționar de gândire politică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 42.

*indivizilor din același grup*¹⁴. În aceeași logică, la rândul său securitatea este un bun colectiv. Acest concept se află într-un proces evolutiv de reformulare, amplificat de încheierea Războiului Rece. Conceptul nu mai este abordat exclusiv din perspectiva militară, tratarea sa nu mai este una aparținând unei lumi bipolare, ci multipolare.

Definirea conceptului de securitate a evoluat de la cea primară, conform căreia securitatea este *condiția sau starea în care o entitate este sigură de supraviețuirea sa*¹⁵, derivată din conceptul medieval *raison d'Etat* (rațiune de stat), având înțelesul de „stare de necesitate”, până la actualele dezbateri academice, care evidențiază flexibilitatea conceptului.

Statele din Nordul Europei se află în logica unui complex de securitate. Contextele multiple prezentate anterior, cu precădere cel istoric, evoluțiile ulterioare precum și actualul tablou internațional demonstrează că situațiile care țin de securitatea națională a fiecărui stat nordic nu pot fi abordate separat de situațiile celorlalte, ci într-o permanentă conexiune.

Acest concept, al complexului de securitate, se află în atenția teoreticienilor Școlii de la Copenhaga, fiind pe larg abordat de Barry Buzan și Ole Wæver. Buzan este cel care articulează acest concept, optând pentru o abordare a teoriei de conexiune între state în problematica securității dincolo de apropierea geografică, militară sau politică până la interdependența economică sau la nivelul societăților.

De asemenea, în completarea acestui complex de securitate cu o valență regională, statele nordice au ales să devină parte la comunitatea de securitate în care se regăsesc state UE și aliate în cadrul NATO. În relațiile internaționale, o comunitate de securitate „este o regiune în care utilizarea pe scară largă a violenței, cum ar fi războiul, a devenit improbabilă sau chiar de neconceput”¹⁶. Sintagma de comunitate de securitate a fost introdusă în teoria relațiilor internaționale de către profesorul Karl W. Deutsch, în 1957, în viziunea căruia „o comunitate de securitate este alcătuită din state care au, datorită unei evoluții comune (proximitate geografică, culturală, lingvistică), o percepție comună a problemelor de securitate și a modului în care acestea pot să fie rezolvate datorită unui nivel de încredere reciprocă ce a fost dezvoltat prin diverse mecanisme”¹⁷. În aceeași linie se înscrie și expunerea politologului Șerban Filip Cioculescu, conform căruia „statele membre ale UE și NATO sunt uneori denumite state postmoderne, democrații consolidate, state de drept. Ele au cedat porțiuni din suveranitate nivelului supranațional de forțe și formează așa-numite „comunități de securitate” (security communities), în interiorul cărora ideea de război este exclusă, iar „dilema securității” nu își găsește de obicei rostul, deoarece nu există teama de agresiuni din partea altor state membre”¹⁸. De altfel, în aceeași logică se înscrie și România, care datorită poziționării sale geopolitice și geostrategice, a acționat deliberat după 1989 pentru a deveni parte a acestei comunități de securitate.

Atunci când ne referim la securitate nu putem face abstracție, chiar și într-un demers științific, de dimensiunea subiectivă a acestuia. Aceasta se adaugă dimensiunii obiective, care este relevantă de faptul că pericolele și amenințările există în mod real¹⁹.

Indiferent, însă, de noile abordări și formulări conceptuale, statul a rămas axul central al studiilor de securitate.

Poziția unui stat, de aliat în cadrul NATO și stat membru UE, nu generează automat garanția protejării tuturor intereselor naționale. Există numeroase interferențe care apar în

¹⁴ Colas, D., *Larousse - Dicționar de gândire politică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 41.

¹⁵ Stoicescu, R., Ghica, L.A., și Zulean, M. (coord.), *Politica de securitate națională – concepte, instituții, procese*, Editura Polirom, București, 2007, p. 79.

¹⁶ Lucian Jora (coautor), *Enciclopedia Relațiilor Internaționale*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „I.C.Brătianu”, București, 2015, p. 67.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Cioculescu, Ș. Filip, *Introducere în teoria relațiilor internaționale*, Editura Militară, București, 2007, p.171.

¹⁹ Ghica, L.A., Zulean, M. (coord.), *Politica de securitate națională – concepte, instituții, procese*, Ed. Polirom, București, 2007, p. 39.

relația apărare – securitate, printre care se numără schimbările climatice, situația economică la nivel global, resurse limitate, procese demografice sau cele migratorii, creșterea numărului refugiaților, ceea ce determină exacerbarea naționalismului, terorismul. Aceste fenomene care se suprapun pot deveni, în funcție de modalitatea de abordare a lor, vulnerabilități, riscuri sau amenințări. De exemplu, există un risc consistent de realizare a unei legături reale între migrația ilegală și terorism.

3. Articularea ecuației Nordului Europei

În articularea ecuației Nordului Europei avem în vedere trei elementele: cele a) **cunoscute**: cele cinci state nordice; b) **variabilele**: politicile alianțelor politico-militare ale acestor state și de modul în care acestea evoluează și se dezvoltă. Danemarca, Islanda și Norvegia sunt țări membre ale NATO; Suedia și Finlanda nu sunt membre NATO, ci state partenere. Danemarca, Suedia și Finlanda sunt membre UE, în timp ce Islanda și Norvegia – nu sunt țări membre UE și c) **necunoscutele**: provocările globale actuale.

Cheia ecuației Nordului este, în opinia noastră, conceptul de „bunăstare socială”, de „stat al bunăstării”, nordicii având o abordare integrată cu scopul protejării sistemului social, acționând în acest sens atât la nivel regional, cât și la nivel european și global.

Ecuația Nordului Europei poate fi afectată de o serie de provocări actuale, care sunt atât la nivel regional sau european, cât și global. Printre provocările la nivel global se numără migrația și terorismul, inclusiv existența extremismului religios, care generează violență și poate duce la acțiuni teroriste; problematica luptătorilor străini; exacerbarea extremei drepte; rolul jucat de Rusia în context sirian; criminalitatea organizată transnațională; traficul de persoane; schimbările climatice, cu impact inclusiv asupra dinamicii arctice și a geopoliticii în acest spațiu. De asemenea, țările din Nordul Europei sunt nevoite să răspundă provocărilor militare și de securitate la adresa contextului regional și european marcat de o serie de elemente precum: o austeritate continuă în ultimii ani, care a determinat, concomitent, reducerea cheltuielilor, inclusiv a celor destinate apărării, dar și sporirea atenției asupra managementului crizelor, acțiunea Rusiei în Crimeea și evoluțiile profund negative din Ucraina, intensificarea acțiunilor militare ale Rusiei în Zona Arctică, fenomenul migrației și criza refugiaților, fenomenul terorist și amploarea mișcărilor de extremă dreapta și accesarea pe primele locuri în preferințele electoratelor din aceste state a partidelor eurosceptice și anti-imigrație, precum Democrații Suedezi și Partidul Poporului Danez.

Cele cinci state nordice sunt în situația de a-și reexamina politicile de securitate și apărare și de a găsi soluții solide pe termen mediu și lung, sustenabile, care să le ofere garanții cu privire la apărarea teritorială și asigurarea securității. Soluțiile sunt complexe, de la aprofundarea și dezvoltarea mecanismelor de cooperare nordică, până la clarificarea de către Finlanda și Suedia a relației cu NATO, cooperarea mai strânsă în domeniul apărării între statele nordice și impunerea de soluții punctuale, precum reintroducerea controalelor la granițe. O asemenea măsură a fost instaurată de Suedia, de la 1 ianuarie 2016, la granița cu Danemarca, în vederea controlării fluxului migraționist.

Aprofundarea cooperării între statele nordice pe de-o parte, până la punctul de interoperabilitate completă, și a cooperării între statele nordice și Statele Unite, pe de altă parte, sunt măsuri considerate esențiale pentru asigurarea apărării naționale a statelor din Europa de Nord. Aceasta este una dintre concluziile studiului cercetătorilor Stefan Forss și Pekka Holopainen, „*Breaking the Nordic defense deadlock*”²⁰.

²⁰ Studiu publicat în februarie 2015 de către Strategic Studies Institute și U.S. Army War College Press, ISBN 1-58487-667-0.

Cât despre apropierea Finlandei și Suediei de NATO, inclusiv secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, a transmis mesaje publice, de încurajare a aprofundării cooperării cu Alianța, mai ales în contextul intensificării acțiunilor militare ale Rusiei în nordul Europei²¹.

Concluzii

Analiza prezentată a fost concepută pornind de la o evidență a actualului context de securitate: apărare fără securitate sau invers nu este posibil. Dilema cu privire la militar-non-militar în securitatea națională nu mai este de actualitate. Actualul context determină acțiuni la nivel național și internațional în vederea obținerii unui spațiu al apărării și securității.

Departate de a fi exhaustivă, această comunicare aduce în atenția comunității științifice o serie de elemente definitorii pentru articularea și dezvoltarea politicilor în domeniul apărării și securității de către statele Europei de Nord. Aceste elemente sunt definitorii, în special, pentru înțelegerea dezvoltărilor ulterioare ale regiunii, cu impact la nivel european și global.

Țările Europei de Nord și-au definit documentele din sfera apărării și securității având în vedere contextul istoric, cel geopolitic și cel geostrategic. Axul central al politicilor de apărare și securitate ale țărilor nordice este interoperabilitatea doctrinară și tehnologică.

Principiul comun este cel al asigurării apărării și securității vecinilor pentru consolidarea apărării și securității propriului stat.

Statele din Nordul Europei se află în logica unui complex de securitate. Situațiile care țin de securitatea națională a fiecărui stat nordic nu pot fi abordate separat de situațiile celorlalte, ci într-o permanentă conexiune, dincolo de apropierea culturală, lingvistică, geografică, militară sau politică până la interdependența economică sau la nivelul societăților. În completarea acestui complex de securitate cu o valență regională, statele nordice au ales să devină parte la comunitatea de securitate în care se regăsesc state UE și aliate NATO.

Poziția unui stat, de aliat în NATO și membru UE, nu generează automat garanția protejării tuturor intereselor naționale. Interferențe care apar în relația apărare – securitate, de la resurse limitate până la exacerbarea naționalismului, se dezvoltă în paralel și pot deveni, în funcție de modalitatea de abordare a lor, vulnerabilități, riscuri sau amenințări.

Conceptul de bunăstare socială reprezintă cheia ecuației Nordului, iar aceasta poate fi afectată de o serie de provocări actuale, care sunt atât la nivel regional sau european, cât și global. Modul în care acționează aceste provocări poate determina schimbări în ecuația țărilor nordice, cu consecințe asupra apărării și securității acestora. Pentru a răspunde acestor provocări, statele nordice sunt în logica unui complex de securitate care se bazează, în primul rând, pe aprofundarea cooperării nordice, precum și pe cooperarea între aceste state și SUA și pe cea în cadrul organizațiilor internaționale. Analiza cu privire la politicile de apărare și securitate ale Suediei și Finlandei a arătat faptul că cele două state funcționează eficient în cadrul actualului sistem internațional de securitate, fără a fi membre NATO. Reexaminarea politicilor de securitate și apărare poate determina, în viitor, opțiuni noi.

BIBLIOGRAFIE:

1. BAILES, JK. Alyson, *Parliaments and National Strategy Documents: A comparative case-study from the Nordic region*, Policy Paper – Nr. 36, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), iunie 2015.

²¹ <http://www.agerpres.ro/externe/2015/11/10/stoltenberg-finlanda-si-suedia-ar-trebuie-incurajate-sa-coopereze-mai-mult-cu-alianța-nord-atlantica-19-15-57>, consultat la 10.11 2015 și <http://www.janes.com/article/55246/finnish-and-swedish-nato-membership-unlikely-before-2020-despite-growing-support-russia-to-retaliate-economically>, consultat la 10.11 2015.

2. CIOCULESCU, Șerban Filip, *Introducere în teoria relațiilor internaționale*, Editura Militară, București, 2007.
3. COLAS, Dominique, *Larousse - Dicționar de gândire politică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003.
4. COLECTIV - Academia Română, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.
5. COLECTIV - Comșulea, Elena, Șerban, Valentina, Teiuș, Sabina, *Dicționar explicativ al limbii române de azi*, Editura Litera, București, 2007.
6. COLECTIV – Ghica, Luciana Alexandra, Zulean, Marian (coord.) - *Politica de securitate națională – concepte, instituții, procese*, Editura Polirom, București, 2007.
7. COLECTIV, *Enciclopedia Relațiilor Internaționale*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „I.C.Brătianu”, București, 2015.
8. Colectiv, *Tratat de Știință Militară*, volumele 1 și 2, Editura Militară București, 2001.
9. DRAGOMIR, Elena; Miloiu, Silviu, *Istoria Finlandei, 2010-2011*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun.
10. DUȚU, Petre; Sarcinschi, Alexandra; Bogzeanu, Cristina, *Apărarea Națională, între viziune și realitate, la început de mileniu*, Editura Univ. Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013.
11. ENGLUND, Peter, *The Battle That Shook Europe: Poltava and the Birth of the Russian Empire*, Editura I.B.Tauris & Co Ltd, Londra, 2013.
12. FORSS, Stefan; Holopainen, Pekka, *Breaking the Nordic defence deadlock*, februarie 2015, Strategic Studies Institute și U.S. Army War College Press.
13. GENTRYM, John A., *Warning Analysis: Focusing on Perceptions of Vulnerability*, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, vol. 28.
14. GOLDSTEIN, Joshua S., Pevehouse, Jon C., *Relații Internaționale*, Editura Polirom, 2008.
15. GUZZINI, Stefano, *Realism și relații internaționale – Povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională*, Editura Institutului European pentru Cooperare Cultural-Științifică, Iași, 2000.
16. HRIB, Teodora I., *The National Defence Strategy of Romania and military-political perspectives of the countries of Northern Europe. Points of view on strategic models for the generation and management of national resources*, comunicare științifică, Conferința științifică internațională Strategii XXI – „Tehnologii – aplicații militare, simulare și resurse”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Facultatea de comandă și stat major, București, noiembrie 2015.
17. IACOB, Dumitru, Stanciugelu, Ștefan, *Începutul celui de-al doilea război de 100 de ani - studiu în curs de cercetare*.
18. KISSINGER, Henry, *Ordinea mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și cursului istoriei*, Editura RAO, București, 2015.
19. KISSINGER, Henry; *Diplomația*, Editura BIC ALL, București, 2007.
20. LYKKE, Arthur Jr, US Army War College - *Toward an Understanding of Military Strategy*, prezentare publică, 1989.
21. ONUȚ, Gheorghe; *Cercetarea sociologică*; vol. 1, Editura Tritonic, București, 2014.

22. PAINE, Lincoln, *Marea și civilizația. O istorie maritimă a lumii*, Editura Polirom, Iași, 2015.
23. PESONEN, Pertti, Riihinen, Olavi, *Dynamic Finland the political system and the welfare state*, Helsinki Finnish Literature Society, Studia Fennica, Historica, 2002.
24. POPESCU, Oana, *România și Danemarca în prima jumătate a secolului XX*, 2010-2011, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun.
25. RIEKER, Pernille; Terlikowski, Marcin, *The Limits and Achievements of Regional Governance in Security: NORDEFECO and the V4*, Good Gov. Policy Paper, No. 25 (127), august 2015 Institutul Polonez pentru Afaceri Internaționale; Cristea, George, *Regi și diplomați suedezi în spațiul românesc – Secolele XVII-XX*, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.
26. SALONIUS-PASTERNAK, Charly, *Deeper Defence Cooperation. Finland and Sweden Together again?* Institutul Finlandez pentru Afaceri Internaționale; FIIA Briefing Paper 163, decembrie 2014.
27. SARCINSCHI, Alexandra, *Vulnerabilitate, risc, amenințare*, Editura Militară, București, 2007.

Surse web:

1. www.agerpres.ro – National Press Agency „Agerpres”.
2. www.apollon.uio.no/english/articles/2015/intelligence.html, Apollon Research Magazine.
3. www.defencenews.com – News Agency „Defence News”.
4. www.europarl.europa.eu –European Parliament.
5. www.fmn.dk – Ministry of Defence of the Kingdom of Denmark.
6. www.government.se – The Government of the Kingdom of Sweden.
7. www.janes.com – „Jane’s Defence”.
8. www.mfa.is – Ministry for Foreign Affairs of Iceland.
9. www.nato.int –North Atlantic Treaty Organization.
10. www.osce.org –Organization for Security and Co-operation in Europe.
11. www.regjeringen.no – The Government of the Kingdom of Norway.
12. <http://valtioneuvosto.fi> – The Government of Finland.

RĂZBOIUL MODERN, PRODUS AL DOCTRINEI PĂCII DEMOCRATICE

Constantin VASILE

Locotenent-colonel, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
MApN, București. E-mail: doruv73@yahoo.com

Rezumat: *Pacea liberală reprezintă provocarea cea mai cuprinzătoare și convingătoare la teoriile realiste privind ordinea hegemonică și balanța de putere. Deși războiul modern este în mod cert un produs al păcii democratice, conceptual teoreticienii apreciază în mod diferit contribuția, ca și cauzalitate, a diferențelor dintre cultura vestică și cele non-vestice, poziționându-se în două tabere pro și contra în ceea ce privește asimilarea conceptului de modernizare a statului cu cel de democratizare liberală. În cadrul prezentei comunicări științifice ne concentrăm pe analiza calitativă tematică și comparativă a două dintre teoriile actuale, cele mai reprezentative, privind posibila evoluție a sistemului internațional și anume teoria liberalistă a lui Francis Fukuyama și teoria realistă a lui Samuel Huntington. Divergența celor două teorii este determinată de punerea sub semnul întrebării a universalității valorilor culturii vestice dar și de impactul pe care celelalte culturi non-vestice îl pot avea asupra evoluției omenirii.*

Cuvinte-cheie: *relații internaționale, liberalism, realism, război modern, pace democratică, NATO.*

„În principal, ce vedem când analizăm operația Iraqi Freedom din perspectiva transformării? [...] cu siguranță puterea transformării însăși [...]”

viceamiral (retr.) A. K. Cebrowski

Introducere

În perioada imediat următoare intervenției SUA (Statele Unite ale Americii) în Irak (2003), comandanții militari din întreaga lume au privit concepția de ducere a operațiilor militare, bazată pe superioritatea informațională generată de utilizarea tehnologiei de ultimă oră, ca fiind rezultatul emergent al procesului de transformare a armatei conform conceptului *războiului bazat pe rețea* (NCW) enunțat prima dată de A. K. Cebrowski în 1998. Astfel liderii militari au intuit faptul că abilitatea de a culege, procesa, distribui informația precum și de a acționa în baza ei mai rapid decât inamicul reprezintă factorul cheie pentru obținerea victoriei. Viceamiralul Cebrowski a numit această situație ca fiind „*noul mod american de a purta războiul*”¹.

Dar înțelegerea războiului modern, precum și a modului cum armatele trebuie transformate pentru a corespunde provocărilor acestuia, nu se pot face doar pe considerente exclusiv de „*upgrade*” tehnologic. Studiul războiului din perspectiva teoriilor științei militare și a relațiilor internaționale continuă să rămână esențial din punct de vedere teoretic, el fiind în măsură să furnizeze baza ideologică și doctrinară necesară transformării.

¹ Sean T. Lawson, „*Nonlinear Science and Warfare – chaos, complexity and the US military in the information age*”, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2014, pp. 3,4.

1. Liberalismul, izvor al doctrinei păcii democratice

Dacă în cazul *realismului* putem identifica și în alte culturi, orientale sau asiatice, elemente privind *puterea* și forme ale *balanței de putere*, *liberalismul* este un curent ale cărui rădăcini aparțin exclusiv civilizației vestice din secolul XVII. În acest sens, gânditori precum Immanuel Kant sau Jeremy Bentham, figuri reprezentative ale iluminismului, au reacționat energic prin operele lor la violența extremă care se manifesta în relațiile dintre state. Ambii au fost preocupați, fapt nu întâmplător în cadrul liberalismului, atât de condiția ființei umane în planul intern al relațiilor *individ – stat* cât și de *natura relațiilor internaționale dintre state*.

Ideea că războiul, ca instrument în politica dintre națiuni, poate fi interzis prin crearea unei confederații de state, în viziunea lui Kant se poate pune în practică printr-un set de tratate de pace și instituirea unui guvern federal mondial care să vegheze la respectarea acestor tratate². Dar cea mai importantă premisă pentru Kant este ca statele să adopte *constituții republicane* deoarece, în viziunea sa *statele republicane* dovedesc o dorință mai mare pentru pace și au un comportament rațional în relațiile cu alte state republicane. Ulterior, convingerea lui Kant de crearea a unei „*uniuni federale pacificatoare*”³ a republicilor a fost preluată și dezvoltată de *liberaliștii idealiști* la începutul secolului XX în conceptul „*păcii democratice*”.

Unul dintre principalii promotori ai cooperării dintre state în baza principiilor liberale a fost Woodrow Wilson (al 28-lea președinte al SUA, 1913-1921), a cărui activitate politică remarcabilă a fost marcată de formația sa academică în domeniul științelor politice și al relațiilor internaționale. El este și cel care a scos America din izolaționismul egoist tradițional, orientând-o către o politică de implicare activă în construcția ordinii mondiale și de asumare a responsabilităților de mare putere. W. Wilson a dezavuat total viziunea realistă a lui Theodore Roosevelt (al 26-lea președinte al SUA, 1901-1909), apreciind politica balanței de putere, în ceea ce privește rolul ei în relațiile internaționale, ca fiind „*ineficientă și imorală...și de care ne putem lipsi în viitor*”⁴. Imoralitatea balanței rezidă în natura tratatelor secrete dintre state iar ineficiența sa este dovedită de eșecul acesteia de a preveni izbucnirea *marelui război*. În acest context, soluția, pentru Wilson și alți idealiști contemporani, o reprezenta dezvoltarea unor organisme internaționale care să îndeplinească funcții similare cu instituțiile naționale din domeniile executiv, legislativ și chiar judiciar.

În prezent observăm că obiectivele liderilor politici ai marilor puteri din spațiul euro-atlantic *au fost, sunt sau devin* legate de asigurarea păcii, direcțiile concrete de acțiune vizând democratizarea statelor din sistemul internațional ca premisă a securizării păcii globale. Această abordare pare să reflecte convingerea că democrațiile sunt mai predispuse către rezolvarea pașnică a diferendelor dintre ele și către cooperarea internațională, fapt ce este în măsură să justifice eforturile comunității internaționale de a sprijini instaurarea unor regimuri democratice în țări care în mod tradițional, cultural și religios nu împărtășesc aceleași valori. Astfel asistăm la implementarea teoriei liberaliste a *păcii democratice*, a cărei asumție principală este că „*democrațiile aproape niciodată nu pornesc la război între ele*”⁵.

Punctul de plecare pentru conceptualizarea rolului democrației în relațiile internaționale l-a constituit articolul „*Guvernele alese – o forță pentru pace*”, publicat în 1972 de sociologul american Dean V. Babst, prin care acesta își propunea să ajungă la „*o mai bună*

² Immanuel Kant, „*Toward perpetual peace and other writings on politics, peace and history*”, Yale University Press, London, 2006, pp. 78, 80, 81.

³ *Ibidem*, pp. 80, 91.

⁴ Joseph S. Nye Jr., „*Descifrarea conflictelor internaționale – teorie și istorie*”, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg (Prahova), 2005, p. 84.

⁵ Jack S. Levy, William Thompson, „*Causes of war*”, Published by Wiley-Blackwell, Oxford, 2010, p. 105.

*înțelegere a modului cum poate fi instaurată o pace durabilă*⁶. Demersul empiric al lui Babst a fost urmat de Michael W. Doyle care în 1983 publică în articolul „*Kant, moștenirea liberală și afacerile externe*” rezultatele unui studiu privind războaiele purtate de democrații în intervalul 1800-1980. Lucrarea lui Doyle este și în prezent cea mai citată sursă de către teoreticienii relațiilor internaționale, acest lucru datorându-se faptului că, spre deosebire de Babst, Doyle nu se mulțumește doar să argumenteze empiric lipsa războiului între democrații dar analizează și relațiile acestora cu statele care au alte forme de guvernare sau un sistem de valori diferit față de cultura vestică. Din această perspectivă, Doyle arată că statele democratice pot fi uneori conduse mai mult de pasiune decât de prudență, având tendința de a-și justifica politica externă în termenii ideologiei democrației liberale și de a iniția războaie ideologice care se pot transforma uneori în adevărate „*cruciade de stârpire a răului*”⁷.

Așa cum consideră și Jack Levy, *pacea democratică este „cel mai apropiat lucru de enunțul unei legi empirice pe care o avem pentru studiul relațiilor internaționale”*⁸, teoria stipulând faptul că democrațiile, datorită naturii lor, nu pornesc războaie una împotriva celeilalte, fapt care, istoric, garantează pacea între statele democratice iar aceasta, în mod discutabil, se întâmplă fără excepție. Această particularitate a conceptului este remarcată de Michael Doyle în studiul său când afirmă că „*absența războiului în aproape 200 de ani între statele liberale poate avea însemnătate*”⁹, el apreciind că elementul cheie în disputa privind pacea liberală îl constituie modul cum sunt definite democrațiile. În plus, dovezile empirice fiind dificil de negat, scepticismul criticilor teoriei este legat mai mult de valabilitatea și consistența interpretării relațiilor cauzale determinate în baza unui eșantion limitat de date și nu de lipsa sau prezența războiului între democrații.

2. Doctrina păcii democratice în bipolarismul Războiului Rece

Succesul liberalismului este reflectat și de creșterea numărului regimurilor liberale de la trei, în epoca lui Kant (Elveția, Franța și SUA), la mai mult de 123 democrații, din 192 de țări, în prezent¹⁰. Desigur, catalogarea cu acuratețe a unui stat ca fiind cu adevărat democratic este dificilă, fapt ce i-a determinat pe specialiști să afirme că deși mai mult de jumătate din statele lumii sunt în mod formal democratice, numărul democrațiilor autentice este mult mai mic, de aproximativ 20¹¹.

Din perspectiva unor teoreticieni, precum David Singer și Melvin Small („*The war proneness of democratic regimes, 1816-1965*”. *Jerusalem Journal of International Relations*. 1, (4), 1976, pp. 50-69), lipsa războaielor între democrații nu induce în mod obligatoriu și concluzia că acestea ar fi mai pacifiste decât alte state, aceștia considerând că includerea principiilor ideologiei liberale în politica externă poate declanșa o predilecție a statelor democratice de a iniția războaie cu *autocrațiile*. Această critică adusă liberaliștilor are rădăcini istorice în disputa lor cu realiștii și marxist-leniniștii, în prezent ea fiind preluată și de cei care contestă *universalitatea* valorilor democrației liberale. Potențialul distructiv al războaielor purtate de democrații l-a determinat pe Winston Churchill să afirme că

⁶ Dean V. Babst, articol „*Elective governments – a force for peace*”, 1972, p. 1, disponibil la <https://www.hawaii.edu/powerkills/BABST.ELECTIVE.GOVERNMENT.PDF>, accesat 22.08.2016,

⁷ Jack S. Levy, William Thompson, „*Causes of war*”, Published by Wiley-Blackwell, Oxford, 2010, p. 104

⁸ *Ibidem*, p. 208

⁹ Michael Doyle, „*Kant, Liberal, Legacies, and Foreign Affairs*”, Part I, *Philosophy and Public Affairs*, vol. 12, no. 3, Summer 1983, p. 217

¹⁰ BORGEM Magazine, „*How Many Democratic Nations Are There?*”, 29 sept. 2013, ed. on-line, disponibil la <http://www.borgenmagazine.com/many-democratic-nations/>, accesat 22.08.2016

¹¹ The Economist, „*Democracy Index 2015: Democracy in an age of anxiety*”, ed. on-line, disponibil la http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2015, accesat 22.08.2016

„democrația este mult mai răzbunătoare decât Cabinetul...războaiele oamenilor vor fi mai teribile decât cele ale regilor”¹².

Dezvoltarea și implementarea conceptului *păcii democratice* sunt strâns legate de caracteristicile *ordinii mondiale* instaurate după cel de-al doilea război mondial. Din punct de vedere politic putem distinge între ordinea bazată pe *bipolaritatea* SUA-URSS, din timpul Războiului Rece, și cea care are la bază *hegemonia* SUA, după colapsul URSS. Deși, în ceea ce o privește pe prima, realiști precum Waltz susțin că aceasta a asigurat pacea prin mecanismul *balanței nucleare* dintre cele două puteri, nu putem să nu observăm că includerea principiilor liberaliste în cadrul politicii externe a SUA a vizat, încă de la începutul Războiului Rece, promovarea globală a valorilor americane privind democrația prin acțiuni concrete de sprijinire a instaurării de regimuri democratice la nivel global. În acest sens, retorica SUA privind implicarea în Coreea (1950-1953) și Vietnam (1955-1975) nu s-a bazat pe argumentele *interesului național* ci pe *misiunea morală* de a promova valori specifice societății liberale americane (democrația, libertatea individului, drepturile omului)¹³. Chiar dacă la nivel ideologic confruntarea dintre SUA și URSS era sinonimă celei dintre liberalism și marxism-leninism, perspectiva liderilor americani, cel puțin până la sfârșitul anilor 70, era una realistă, bazată pe menținerea status-quo-ului existent și prezervarea balanței de putere, situație exprimată explicit de președintele Nixon care credea că premisele unei lumi mai bune și mai sigure rezidă în „*existența unei Americi, Europe, Uniunii Sovietice, Japonii și Chine puternice, fiecare balansându-se una pe cealaltă într-o balanță echilibrată*” și „*toate națiunile, adversari sau prieteni deopotrivă, trebuie să-și asume responsabilitatea menținerii sistemului internațional*”¹⁴.

3. Sfârșitul istoriei: pacea liberală sau ciocnirea civilizațiilor?

În perioada post-Război Rece, odată cu instaurarea *ordinii mondiale* bazate pe hegemonia SUA, poziția liderilor americani devine în mod clar liberalistă, bazată pe convingerea universalității valorilor democrației liberale și a rolului SUA de a asigura ordinea mondială. Această abordare o regăsim în discursul președintelui Clinton privind *Starea Națiunii* din 1994, acesta afirmând că „*cea mai bună strategie pentru a ne asigura securitatea și a construi o pace durabilă este aceea de a sprijini progresul democrației în alte părți. Democrațiile nu se atacă reciproc, ele devin parteneri mai buni în domeniul comerțului și al diplomației.*”¹⁵.

Această notă liberalistă a discursului o regăsim și la președintele George W. Bush, care justifică declanșarea operațiilor militare din Afganistan (2001- *Operation Enduring Freedom*) și Irak (2003 - *Operation Iraqi Freedom*, 2010 - *Operation New Dawn*) printr-un mixt realist cu puternice influențe liberaliste privind apărarea libertăților și valorilor americane prin răsturnarea regimurilor dictatoriale și instaurarea unor democratice.

Trebuie remarcată consecvența viziunii SUA privind ordinea mondială, relevant fiind faptul că *două* dintre cele patru *interese naționale pe termen lung* din *Strategia Națională de Securitate* a președintelui Obama se referă la „*respectarea valorilor universale acasă și în*

¹² Wilson Churchill, „*Army Reform*”, may 13, 1901. House of Commons, disponibil la <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1901-1914-rising-star/108-army-reform>, accesat 27.08.2016

¹³ Henry Kissinger, „*World Order - Reflections on the Character of Nations and the Course of History*”, Published by Penguin Group, London, 2014, pp. 288,195.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 303, 306.

¹⁵ Bill Clinton, „*State of the Union Address*”, January 25, 1994, disponibil la <http://millercenter.org/president/clinton/speeches/speech-3437>, accesat 27.08.2016

toată lumea”, respectiv „o ordine internațională sub leadership-ul SUA, care să promoveze pacea, securitatea...”¹⁶.

Dar această tendință de promovare sau chiar impunere la nivel internațional a valorilor democrației liberale generează contrareacția unor state sau grupuri sociale care aparțin culturilor *non-vestice*, cum ar fi cea islamică, confucianistă, ortodox-slavă (rusă) sau hindusă. Desigur această contrareacție nu este în mod necesar și obligatorie una violentă, care să îmbrace forma războiului, dar poate deveni sursa de inspirație și motivația acțiunilor unor state cu pretenții *revizioniste* privind *ordinea mondială*, *suveranitatea teritorială* sau a acțiunilor *organizațiilor extremiste violente* (VEO)¹⁷.

Deși *războiul modern* este în mod cert un produs al *păcii democratice*, conceptual teoreticienii apreciază în mod diferit contribuția, drept *cauzalitate*, a diferențelor dintre culturile vestice și cele non-vestice, poziționându-se în două tabere pro și contra în ceea ce privește asimilarea conceptului de *modernizare* a statului cu cel de *democratizarea liberală*.

Reprezentativi pentru cele două curente de gândire sunt Francis Fukuyama și Samuel Huntington, care reușesc să polarizeze comunitatea științifică în efortul de a formula predicții privind viitorul omenirii și posibilele războaie pe care aceasta le va purta. Perspectivele lor în domeniile politic și al relațiilor internaționale reflectă experiența ambilor în domeniul academic, în special pentru Huntington a cărei carieră este strâns legată de prestigioasa universitate Harvard (Cambridge, Massachusetts SUA) dar și activitatea ca experți și consilieri în diferite administrații prezidențiale americane sau în diplomatie. Cei doi reușesc să îmbine pragmatismul practicianului cu expertiza teoreticianului, lucrările lor remarcându-se prin luciditate și obiectivitate în formularea problemelor.

Demersul distinct al lui Francis Fukuyama este legat de articolul „*Sfârșitul istoriei?*” publicat în vara lui 1989, subiectul fiind tratat în extenso 3 ani mai târziu în cartea „*Sfârșitul istoriei și ultimul om*”. Premisa centrală a articolului, și ulterior a cărții lui Fukuyama, o reprezintă faptul că sfârșitul Războiului Rece reprezintă punctul de capăt al *evoluției ideologice* a umanității și *universalizarea* democrației liberale vestice ca ultimă formă de guvernare.¹⁸ El precizează faptul că metafora de „*sfârșitul istoriei*” nu-i aparține, ea fiind introdusă de filosoful german Friedrich Hegel (1770-1831) în celebra lucrare „*Fenomenologia Spiritului*” (1807), în care acesta declară ca sfârșitul istoriei ar trebui să fie considerat anul 1806, odată cu înfrângerea monarhiei prusace de către Napoleon în *bătălia de la Jena*, aceasta simbolizând victoria idealurilor Revoluției Franceze și *iminenta universalizare* a lor. Este interesant de notat faptul că sintagma este preferată și de socialistul german Karl Marx (1818-1883) care credea că procesul dialectic de dezvoltare istorică se va încheia prin comunism, acesta rezolvând toate contradicțiile societății. Fukuyama argumentează coerent faptul că cele două alternative, *nazismul* și *comunismul*, nu mai reprezintă provocări ideologice ale *liberalismului vestic*, marea provocare a omenirii constituind-o asimilarea acestuia în regiuni cu discrepanțe mari de dezvoltare economică dar mai ales în spațiile unor civilizații care au valori culturale diferite. El consideră că valori precum: *individualismul*, *liberalismul*, *constituționalismul*, *drepturile omului*, *egalitatea*, *libertatea*, *statul de drept*, *democrația*, *economia de piață*, *separarea bisericii de stat* reprezintă expresia supremă a evoluției conștiinței umane, din antichitate și până în prezent, prin urmare, ideologic cu greu se mai poate imagina ceva în plus.¹⁹

¹⁶ ***; „*National Security Strategy*”, February 2015, p. 2, disponibil la https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf, accesat 27.08.2016

¹⁷ ***; „*The National Military Strategy of the United States of America*”, 2015, p.1, disponibil la http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf, accesat la 27.08.2016.

¹⁸ Francis Fukuyama, articol „*The end of history?*”, *The National Interest*, Summer 1989, p. 1, disponibil la <http://kropfpolisci.com/exceptionalism.fukuyama.pdf>, accesat la 27.08.2016.

¹⁹ *Ibidem*, p. 6.

Deși aceste aserțiuni par să-l recomande pe Fukuyama ca fiind un optimist idealist, acesta își exprimă pesimismul privind viitorul omenirii, declarând explicit „*că sfârșitul istoriei nu înseamnă sfârșitul conflictelor internaționale*”²⁰. Pentru el naționalismul radical și alte forme de discriminare rasială sau etnică vor constitui cauzele majore ale războiului, fapt confirmat de evoluțiile ulterioare din spațiul Balcanilor. Remarcabile, pentru anul 1989 și chiar 1992, sunt predicțiile privind evoluția ideologică a Rusiei și Chinei, care nu vor deveni *societăți liberale într-un viitor previzibil*²¹, dar totuși, chiar întârziind în ideologii proprii precum reînțoarcerea la imperialismul țarist sau manciurian, în final ele vor adera la valorile culturii vestice.

Caracteristică pentru Fukuyama este perspectiva privind Islamul, pe care-l privește ca pe un fenomen local, limitat, nerecunoscându-i *universalitatea* ca și ideologie *rivală* democrației. Deoarece, în viziunea sa, *modernizarea* statului presupune în mod obligatoriu *secularizare* sa, radicalismul islamic actual nu este în măsură decât să încetinească evoluția spre democratizare a statelor islamice.²²

În fapt, așa cum am arătat anterior, pentru Fukuyama diferențele dintre civilizația vestică și celelalte civilizații (chineză, musulmană, rusă, hindusă) constituie sursa unor conflicte, chiar și violente, dar într-un viitor *neprecizat* de timp aceste culturi, păstrându-și identitatea, vor asimila și valorile culturii vestice.

Spre deosebire de Fukuyama, care acordă *naționalismului* un impact cauzal mai mare decât *religiei*, Samuel Huntington consideră că *religia* este determinantă în definirea caracteristicilor unei civilizații, astfel el identificând-o ca fiind cea mai posibilă sursă de conflict în viitor²³. În mod similar lui Fukuyama, el își începe demersul academic printr-un articol intitulat „*Ciocnirea civilizațiilor?*” publicat în 1993 în *Foreign Affairs*, dezvoltându-l ulterior în 1996 prin cartea „*Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*”.

Chiar dacă pentru ambii teoreticieni, Fukuyama și Huntington, *statul suveran* va continua să reprezinte unitatea de bază a sistemului internațional, există un dezacord profund în ceea ce privește *universalitatea* valorilor culturii vestice și *iminența*, chiar întârziată a acceptării lor de către celelalte culturi. Pentru Fukuyama direcția de evoluție a sistemului este clară, fără alternative, singurele incertitudini fiind legate de cât de repede și cu câte tulburări se va ajunge la starea finală, în schimb pentru Huntington soluțiile sunt multiple deoarece, din punctul său de vedere cultura asiatică, în special cea chineză, dar și cea islamică au forța de a constitui alternative la cultura vestică, nefiind dispuse să-i asimileze valorile ideologice. Esențial este faptul că Huntington distinge între *modernizarea statului* și *democratizarea liberală*, arătând că unele culturi pot alege doar modernizarea tehnologică, cum este China sau alte state arabe, fără a fi interesate de adoptarea democrației vestice sau a drepturilor și libertăților omului. Astfel, Huntington se simte îndreptățit să afirme că, „*conflictul dintre civilizații va fi ultima fază a evoluției războiului în lumea modernă*”²⁴.

Așa cum am precizat, și pentru Huntington statul rămâne *principalul actor*, dar el consideră că acestea nu urmează un drum ireversibil către *secularism*, din contră fiind deja vizibilă tendința unor state, în prezent seculare, de a se întoarce la valorile religioase. Aceste tendințe sunt în mod alarmant identificate în cazul orientării Turciei către o retorică religioasă cu tente otoman-imperialiste, în cazul discursului Chinei cu evidente accente tradiționalist-

²⁰ *Ibidem*, p. 16.

²¹ *Ibidem*, p. 13.

²² Costa André Georghiou, „*Unexpected convergence the huntington /fukuyama debate*”, the 8th Pan-European Conference on International Relations, September 2013, pp. 6, 7, disponibil la <http://www.eisa-net.org/bebruga/eisa/files/events/warsaw2013/GEORGHIU%20Huntington-Fukuyama%20Sept%202013.pdf>, accesat 30.08.2016

²³ Samuel P. Huntington. articol „*The clash of civilizations?*”, *Foreign Affairs*, (Summer 1993), p. 25, disponibil la <http://online.sfsu.edu/mroozbeh/CLASS/h-607-pdfs/S.Huntington-Clash.pdf>, , accesat 30.08.2016

²⁴ *Ibidem*, pp. 22, 39.

confucianiste și de renunțare la ideologia comunistă, dar și în cazul Indiei seculare care abordează problemele interne dintr-o perspectivă pronunțat hinduistă.

Concluzii

Așa cum am arătat liberalismul a influențat, și suntem convinși că acesta continuă să influențeze într-un mod fundamental organizarea internă a statelor precum și sistemul internațional de relații. În viziunea noastră valori precum: *individualismul, liberalismul, constituționalismul, drepturile omului, egalitatea, libertatea, statul de drept, democrația, economia de piață, separarea bisericii de stat* reprezintă realizări obiective și universale ale evoluției conștiinței și cunoașterii umane.

Analizând modul în care puterile din sistem, în special SUA, își argumentează politica externă prin considerații liberaliste de promovare a democrației, chiar recurgând la intervenții militare, tragem concluzia că doctrina liberală a *păcii democratice* are un impact causal semnificativ în ceea ce privește comportamentul acestora, constituind o motivație formală suficientă pentru implicarea acestora în conflicte cu autocrațiile sau cu alte state care nu îndeplinesc standardele democrațiilor.

În ceea ce privește perioada post Război Rece, din *studiului comparativ* al teoriei liberaliste a lui Francis Fukuyama și teoriei realiste a lui Samuel Huntington deducem faptul că divergența acestora este determinată de punerea sub semnul întrebării a *universalității* valorilor culturii vestice dar și *de impactul* pe care celelalte culturi non-vestice îl pot avea asupra evoluției omenirii.

O concluzie importantă pe care noi o deducem este aceea a *păstrării rolului de unitate principală* a sistemului internațional *de către statul suveran*. Concluzia ne este necesară pentru a *argumenta de ce războiul dintre state*, indiferent dacă are o motivație ideologică sau cultural-religioasă, *rămâne principala amenințare la securitatea unui stat*, de aici rezultând în mod direct *obligația statului de a-și dezvolta, calitativ și cantitativ, armata*.

Remarcăm *convergența* opiniilor lui Fukuyama și Huntington în ceea ce privește *importanța* terorismului fundamentalist islamic care, pentru ambii, are un rol *minim* și nu este determinant în ecuația noii ordini mondiale. Acest lucru se întâmplă datorită obiectivelor unor grupări ca *al Qaida* sau *Stat Islamic (ISIL)* de distrugere a statelor arabe constituite după modelul Westfalian, obiectivul final fiind instituirea unui califat universal - *Casa Islamului (dar al Islam)*. Posibilitatea unui astfel de proiect, prin care o civilizație devine o entitate politică unitară și coerentă, este exclusă în mod explicit de Huntington²⁵, reafirmând astfel rolul principal al statului în sistem.

Așa cum am arătat, și fără a minimaliza impactul psihologic și emoțional al acțiunilor teroriste executate de *Organizațiilor Extremiste Violente* asupra mediului de securitate global, activitatea acestora nu are amplitudinea de a periclita ordinea mondială actuală. Desigur, ele își pot aduce contribuția ca masă de manevră în economia *războiului hibrid*, dar *jucând rolul trasat de un posibil stat revizionist*. În viziunea noastră, susținătorii prevalenței pericolului atacurilor teroriste își argumentează teoriile pe probabilitatea redusă privind iminența unui război interstatal, neglijând faptul că toate războaiele au fost probabile doar cu puțin timp înaintea izbucnirii lor iar cel care a fost în mare măsură probabil, cel dintre SUA și URSS, nu a avut din fericire loc. În plus, suntem convinși că nici o țară nu va nominaliza în cadrul strategiei de securitate, document care acoperă un orizont de 5 ani, un stat inamic cert și iminența războiului cu acesta, eliminând astfel orice rol al diplomației dar și al surprizei.

²⁵ Samuel P. Huntington, „*The clash of civilizations?*”, Foreign Affairs, (Summer 1993), p. 48, disponibil la <http://online.sfsu.edu/mroozbeh/CLASS/h-607-pdfs/S.Huntington-Clash.pdf>, accesat la 30.08.2016.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „*National Security Strategy*”, February 2015, disponibil la https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf, accesat 27.08.2016.
2. ***, „*The National Military Strategy of the United States of America*”, 2015, disponibil la http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf, accesat 27.08.2016.
3. BABST, Dean V., articol „*Elective governments – a force for peace*”, 1972, disponibil la <https://www.hawaii.edu/powerkills/BABST.ELECTIVE.GOVERNMENT.PDF>, accesat 22.08.2016.
4. BORGEM Magazine, „*How Many Democratic Nations Are There?*”, 29 sept. 2013, ed. on-line, disponibil la <http://www.borgenmagazine.com/many-democratic-nations/>, accesat 22.08.2016
5. CHURCHILL, Wilson, „*Army Reform*”, may 13, 1901, House of Commons, disponibil la <http://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1901-1914-rising-star/108-army-reform>, accesat 27.08.2016
6. CLINTON, Bill „*State of the Union Address*”, January 25, 1994, disponibil la <http://millercenter.org/president/clinton/speeches/speech-3437>, accesat 27.08.2016
7. DOYLE, Michael, „Kant, Liberal, Legacies, and Foreign Affairs”, Part I, Philosophy and Public Affairs, vol. 12, no. 3, Summer 1983.
8. FUKUYAMA, Francis, articol „*The end of history?*”, The National Interest, Summer 1989, disponibil la <http://kropfpolisci.com/exceptionalism.fukuyama.pdf>, accesat 27.08.2016
9. GEORGHIOU, Costa André, articol „*Unexpected convergence the huntington /fukuyama debate*”, the 8th Pan-European Conference on International Relations, September 2013, disponibil la <http://www.eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/warsaw2013/GEORGHIOU%20Huntington-Fukuyama%20Sept%202013.pdf>, accesat 30.08.2016.
10. HUNTINGTON, Samuel P., articol „*The clash of civilizations?*”, Foreign Affairs. (Summer 1993), disponibil la <http://online.sfsu.edu/mroozbeh/CLASS/h-607-pdfs/S.Huntington-Clash.pdf>, accesat 30.08.2016.
11. KANT, Immanuel, „*Toward perpetual peace and other writings on politics, peace and history*”, Yale University Press, London, 2006.
12. KISSINGER, Henry, „*World Order - Reflections on the Character of Nations and the Course of History*”, Published by Penguin Group, London, 2014.
13. LAWSON, Sean T., „*Nonlinear Science and Warfare –chaos, complexity and the US military in the information age*”, Routledge Taylor &Francis Group, New York, 2014
14. LEVY, Jack, S., William, Thompson, „*Causes of war*”, Published by Wiley-Blackwell, Oxford, 2010.
15. NYE, Joseph S. Jr., „*Descifrarea conflictelor internaționale – teorie și istorie*”, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg (Prahova), 2005.
16. The Economist, „*Democracy Index 2015: Democracy in an age of anxiety*”, ed. on-line, disponibil la http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2015, accesat 22.08.2016

ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND DUCEREA OPERAȚIILOR ÎN CONTEXTUL LUPTEI ARMATE CONTEMPORANE

Iurii CIUBARA

Colonel (r), lector universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova, Chișinău. E-mail: ciubaraiurii@gmail.com

Rezumat: În baza experienței conflictelor militare de la finele sec. al XX-lea - începutul sec. al XXI-lea și viziunea specialiștilor militari contemporani, studiul își propune să realizeze o analiză a conflictelor militare din perspectiva rigorilor ducerii operațiilor cu caracter militar. În acest context, sunt vizate procedeele de trecere de la o formă de luptă la alta, metodele de întrebuițare a trupelor în ducerea operațiilor. Astfel, sunt analizați factorii, condițiile care au contribuit la apariția noțiunii de „operație”, precum și etapele dezvoltării artei operative.

Cuvinte-cheie: război, operație, procedeu, bătălia aeroterestră, conflict militar, fază.

„Cunoaște-ți inamicul și nu te vei teme într-o sută de bătălii”, Sun Tzu

Introducere

Experiența conflictelor militare de la finele veacului al XX-lea și începutul veacului al XXI-lea ne demonstrează, că în condițiile actuale se urmărește tendința dispariției pragului dintre pace și război. În zilele de astăzi, se discută foarte mult despre eventualele schimbări în declanșarea unui război. În prezent, el nu se mai declară, dar dacă s-a declanșat nu se mai desfășoară prin procedee clasice. Ca să avem o viziune mai clară și să putem urmări tendințele realității actuale, este necesar să aruncăm o privire retrospectivă asupra apariției noțiunii de “operație” în contextul etapelor dezvoltării artei militare.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea s-au produs mutații esențiale atât în plan social cât și militar. Revoluția franceză din 1789-1799 a provocat schimbări profunde în domeniul militar și anume în desfășurarea luptei armate. Studiind războaiele secolului al XIX-lea, putem constata, că se afirmă o nouă viziune privind arta militară. Acest lucru este menționat în teoriile lui Carl von Clausewitz, care scria „Cu cât armatele deveneau mai mari, cu cât erau împărțite pe spații mai întinse, cu cât mai felurit se întrepătrundeau eficacitățile diferitelor părți, cu atât mai mult spațiu câștiga strategia și astfel ordinea de bătaie a trebuit să intre într-un fel de interacțiune cu strategia, interacțiune care se manifestă la punctele de joncțiune ale strategiei cu tactica, adică în acele momente când distribuția forțelor armate trece la dispozitivele luptei”¹.

În trecut, când armatele nu erau masive, luptele se desfășurau pe un teritoriu restrâns și respectiv victoria se limita doar la una sau două bătălii. În tipologia acțiunilor militare, scopurile, amploarea și conceptele potrivit cărora a fost ierarhizată desfășurarea luptei armate, relația operație-bătălie-luptă constituie esența de bază a structuralității acțiunilor militare.

Operația este un „produs” nou, apărut recent în urma evoluției novatoare, introduse în fenomenul militar, după Revoluția Franceză. Primele elemente ale operației au făcut apariția în confruntarea dintre armatele franceză și rusă în Bătălia din Berezina din 1812². Astfel,

¹Carl von Clausewitz, Despre Război, Editura Militară, București, 1982, p. 281.

² В.А.Семенов, Краткий очерк развития советского оперативного искусства, Москва, 1960, стр.12-13

putem constata că operația este o verigă a artei militare și a evoluat permanent în dependență de arta comandantului și de amploarea războiului.

Analiza conflictelor militare recente din Golful Persic, Orientul Apropiat, Iugoslavia, Afganistan, Africa de Nord și Ucraina de Est ne demonstrează că într-un timp foarte scurt, de o durată de 1-2 luni, un stat funcțional poate ajunge să fie implicat într-un război civil, iar apoi ca rezultat să ajungă într-o adevărată catastrofă umanitară. Nivelul de distrugerii, catastrofele sociale, economice și politice rezultate, ne duce la ideea că conflicte actuale pot fi asemănătoare cu un război clasic.

În acest context, putem remarca și faptul că însăși „Legile Războiului” vor trebui revizuite. Pentru atingerea scopurilor politice și strategice în prezent tot mai frecvent sunt întrebuițate procedeele nemilitare, fiind motivate prin eficacitatea acestora. Astfel, în vederea realizării scopurilor propuse, accentul se va pune pe aplicarea diverselor tehnologii informaționale, umanitare, economice, diplomatice, politice și a altor metode nemilitare, cu implicarea masivă a maselor populare. Concomitent cu activitățile menționate, pe o scară largă se desfășoară acțiuni militare, având un caracter secret și diferit de operațiile speciale având ca scop inducerea în eroare și obținerea surprinderii.

Un procedeu recent de a induce în eroare este și menținerea forțelor pacifitoare, care în momentul oportun sunt implicate în acțiuni militare. De la începutul mileniului al III-lea pe glob s-au desfășurat evenimente care nu au contribuit la consolidarea menținerii stabilității și evitării declanșării unui eventual conflict armat. Aceasta ne impune necesitatea menținerii forțelor armate în stare operațională de a fi mereu gata pentru asigurarea integrității și suveranității teritoriale ale statului. Având în vedere cele expuse, putem conchide că sarcina primordială a forțelor armate o reprezintă însușirea noilor forme, procedee și concepții, în vederea declanșării și desfășurării conflictelor militare actuale.

În opinia analiștilor militari, e nevoie să se țină cont și de nivelul violenței societății contemporane, riscurile, pericolele, vulnerabilitățile și amenințările la adresa securității naționale. Dezvoltarea și transformarea forțelor armate ale statelor moderne în condițiile prezente se caracterizează prin următoarele trăsături:

- Caracteristicile „epocii informaționale”, vor avea un impact profund asupra dezvoltării noilor forme și procedee de luptă.
- Progresele tehnologice în domeniul microelectronic, informatizării, stimulează noile sisteme informaționale, aplicate în lupta armată, perfecționând sistemele de conducere și de execuție.
- Utilizarea a trupelor aerportate, inclusiv grupelor diversionist-teroriste ale potențialului adversar, cu participarea în operații și acțiuni militare a trupelor neregulate.
- Descoperirea noilor arme de distrugere în masă, generează crize neconvenționale.
- O revizuire radicală a opiniei cu privire la locul, rolul și procedeele de luptă.

Experiența militară a demonstrat că nu de puține ori succesul sau înfrângerea s-a datorat, în mare măsură, capacității anticipative reduse sau lipsei de clarviziune cu privire la viitorul război. După mai multe studii și analiză a operațiilor desfășurate de forțele multinaționale din Irak atât în 1991, cât și în 2003 ne permitem să considerăm, că acțiunile se vor desfășura în trei faze.

Prima fază va începe odată cu declanșarea agresiunii, desfășurate pe o scară largă, când fluxul global de informații psihologice, cât și tehnologice, însumate sub formă de operații informaționale, specifice tuturor categoriilor de operații speciale. Această etapă implică și pregătirea și folosirea grupelor de cercetare-diversiune asupra infrastructurii militare, guvernamentale și altor obiective. Totodată sunt desfășurate grupări de forțe întrunite pe direcțiile de acțiune și se execută cercetarea obiectivelor destinate a fi nimicite de către componenta aeriană.

În faza a doua, acțiunile probabile se vor declanșa prin atacuri aeriene destinate să nimicească potențialul economic și moral al inamicului, prin distrugerea principalelor centre economice, industriale și a moralului populației. În această ordine de idei, acțiunile aviației în folosul nemijlocit al trupelor de uscat au o pondere secundară și se limitează la strictul necesar. Această concepție a fost aplicată și în războiul din Golf. Concepția posibilă de desfășurare a acțiunilor aeriene nu diferă de cea folosită până în prezent. Ostilitățile se vor declanșa cu o puternică operație aeriană organizată de mai multe lovituri, cu scopul de a se obține supremația aeriană. Contribuția forței aeriene asupra deznodământului final al oricărei operații a fost recunoscut de toți marii comandanți ai timpurilor moderne. Astfel, fostul comandant al Forțelor aliate din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial, generalul Eisenhower, afirmă: „... deși aviația singură nu este în stare să repurteze victorii, nici o mare victorie nu este posibilă fără supremație aeriană”³.

În faza a treia, după declanșarea acțiunilor aeriene, va urma acțiunea terestră, care poate debuta imediat după acțiunea aeriană sau după o perioadă variabilă de timp. Pe timpul primului război din Golf, acțiunea terestră a început după 28-39 de zile de lovituri aeriene⁴. Prin ducerea operației ofensive, concomitent cu acțiunile informaționale, fapt ce a stat la baza bătăliei aero-terestre. În respectiva etapă se prevede întrebuințarea trupelor de uscat în scopul cuceririi centrelor industriale administrative.

Este indicat a se acorda o atenție deosebită faptului că în perioada pregătirii către agresiune, adversarul va duce cercetarea întrebuințând toate mijloace avute la dispoziție: terestre, aeriene, cosmice, radioelectronice, radiotehnice, acustice, pe toată adâncimea sistemului operativ al grupării de forțe la nivel operativ, ceea ce asigură adversarului posibilitatea descoperirii grupării de forțe, acțiunile probabile ale forțelor contraverse. În momentul declanșării, va întrebuința toată infrastructura cosmică, aeriană, terestră în contextul bătăliei aero-terestre, sprijinind operațiile desfășurate de către trupele de uscat, în strânsă cooperare cu forțele speciale și formațiunile paramilitare. Din cele expuse, constatăm că experiența acțiunilor desfășurate în Golful Persic, mai ales pe timpul operației Desert Storm (Furtuna în deșert) (1991), după opinia analiștilor, a devenit un model de concepere al operației contemporane. Analiza desfășurării operației împotriva Iugoslaviei (1999) ne demonstrează că în funcție de scopul operației, componența forțelor contraverse, nu întotdeauna este obligatoriu să urmeze faza terestră.⁵ Așadar, în prezent, conceptul strategic clasic privind nimicirea și cucerirea teritoriului forțelor adverse va trece în plan secundar, având ca obiectiv de bază a războiului să fie distrugerea economiei, sistemului energetic al statului și a populației civile.

Din cele relatate mai sus, se confirmă experiența ducerii acțiunilor militare în ambele conflicte din Golful Persic (1991 și 2003). Aceasta se argumentează prin faptul că nimicirea forțelor vii și cucerirea teritoriului nu este un element cheie a acțiunilor militare. Analiza conflictelor militare de la începutul mileniului III ne demonstrează flexibilitatea conducerii statelor moderne, în vederea inovației noilor forme și procedee ale declanșării și ducerii acțiunilor ofensive, în funcție de condițiile create. Particularitățile desfășurării acțiunilor militare în Golful Persic (1991;2003), Iugoslaviei⁶ și operația antiteroristă din Afganistan ne demonstrează că în condițiile actuale, înainte de declanșarea bătăliei aero-terestre “5-7 zile și mai mult”, este de așteptat activizarea forțelor speciale din cadrul componentei speciale a grupării de forțe întrunită cu implicarea formațiunilor paramilitare. Având ca scop destabilizarea ordinii de drept, sabotarea și blocarea obiectivelor economice, sociale, militare.

³ Dwight Eisenhower – Cruciadă în Europa, Editura Politică, 1975, p. 70.

⁴ Eseu despre strategia și tactica militară, București, 1995, p.143; Thierry Camous, Orienturi Occidenturi, Chișinău, 2009, p. 438.

⁵ М.А. Гареев, Полководцы победы, Москва, 2004, стр. 412-413.

⁶ В.И.Шатько, История военного искусства, Минск, 2011, стр.247, 249.

Pe timpul desfășurării operației antiteroriste, în Afganistan din anul 2001, în primele 2 zile obiectivele cheie ale componentei aeriene au fost: aerodromuri, puncte de comandă, obiective antiaeriene și respectiv, raioanele de concentrare a trupelor, tehnică militară și bazelor teroriste. Începând cu a treia zi a operației aeriene, au fost întrebuințate avioanele de vânătoare F18 Hornet (vânătoare liberă). Întrebuințarea aviației în conflictele din Irak 2003, ne-a demonstrat că în comparație cu toate conflictele desfășurate anterior, operația aeriană, ca o formă clasică de întrebuințare a aviației nu a existat. Așadar, conflictele militare actuale, odată cu declanșarea acțiunilor militare, posibil de așteptat întrebuințarea componentei aeriene prin desfășurare operației ofensive aeriene, care, în faza inițială, va întrebuința loviturile masive de aviație și rachete. În prezent, războiul modern este de neconceput fără aportul masiv și rațional al forțelor aeriene. Partea care nu dispune de o astfel de forță bine înzestrată și pregătită sau care nu știe să o folosească cu maximum eficiență, este, condamnată să piardă.

În toate conflictele armate desfășurate după primul război mondial și până în zilele noastre, aviația nu a satisfăcut niciodată toate solicitările. Nici măcar în războiul din Golf unde, prin efortul întrunit al tuturor statelor participante la coaliția antiiraqiană, au fost concentrate un număr de aeronave considerabil de mare, pentru dimensiunile conflictului și posibilitățile reale ale adversarului. De aici necesitatea ca aviația să fie folosită absolut rațional, pe obiective, împotriva cărora eficacitatea sa este maximă, în locuri și momente hotărâtoare pentru soarta bătăliei. De modul cum este folosită aviația proprie și de modul cum este contracarată activitatea aviației inamicului depinde, în cel mai înalt grad, deznodământul final al războiului.

Pentru evidențierea problemelor esențiale în vederea pregătirii desfășurării operațiilor defensive la nivel grupare operativă, întrebuințată în cooperare cu componenta aeriană este necesar de a se studia acțiunile probabile ale unui eventual adversar în ofensivă. Studiul operației „Furtuna în deșert”⁷ din 1991 indică faptul că a devenit un model de concepere a unei operații întrunite moderne, în care acțiunile de ofensivă ale forțelor multinaționale se caracterizau prin acțiunile active sporite cu sistemul de lovire în combinație cu manevra pe verticală. O particularitate a acestor operații a constat și în faptul că în momentul declanșării ofensivei, diviziile vecine lansau acțiunile la intervale de 1-2 ore. În stabilirea direcției lovirii principale se va analiza foarte minuțios și multilateral inamicul, lovindu-l în punctele vulnerabile ale sistemului de apărare. În fâșia de ofensivă la flancuri și frontal ale marilor unități și unități ale forțelor multinaționale, acționau detașamente de raid formate din elicoptere de asalt și grupuri tactice terestre-aeriene, de nivel companie – batalion, având următoarele misiuni:

- interzicerea deplasării trupelor din eșalonul II (rezerve);
- lovirea prin surprindere a coloanelor de tancuri și a celor mecanizate;
- blocarea căilor de retragere a trupelor adverse;
- dezorganizarea sistemului de conducere și logistică;
- inducerea în eroare a forțelor și mijloacelor adverse de la îndeplinirea misiunilor principale;
- întrebuințarea războiului informațional și psihologic.

În acțiunile terestre ale operației „Furtună în deșert” 1991, pentru intervenție au fost constituite trei grupări de nivel operativ:

1. la sud (Divizia 3 Mc., Divizia 101 Aeromobilă, Divizia 82 Aeropurtată și unități ale infanteriei-marine);
2. la nord (Brigada 173 Aeroportată);
3. la vest (unitățile speciale)⁸.

⁷ Герасимов В.В. Основные тенденции развития форм и способов применения Вооруженных Сил, 2013, стр.24-29.

⁸ М.А. Гареев, Полководцы победы, Москва, 2004, стр. 439.

Din America și Europa, o armată de jumătate de milion de oameni este adusă în Golf de un pod aerian de C-130 și C-3.

În adâncimea dispozitivului operativ au acționat forțele speciale având ca misiuni lovirea principalelor elemente ale infrastructurii statale și militare⁹, scopul fiind sprijinului grupărilor de forță ce acționau în ofensivă, sporirea ritmului de ofensivă prin stabilirea amenințărilor din diferite direcții. În adâncimea dispozitivului operativ acționau grupele operative, tactice, aeromobile, aeropurtate și desant maritim. Grupele de desant al forțelor multinaționale care acționau în Golful Persic, în timpul operației „Furtună în deșert”, erau formate din Divizia 82 Aeropurta și Divizia 101 Aeromobilă ale SUA, Divizia 4 Aeromobilă franceză, Brigada Aeropurtata a Egiptului. În total, au participat 23 Batalioane Aeropurtate și Aeromobile din care 10 erau folosite în calitate de batalioane aeropurtate, iar celelalte fiind întrebuințate în calitate de trupe aeromobile și raid pe elicoptere¹⁰.

Ulterior, experiența operației „Iraqi Freedom” 2003 a demonstrat viabilitatea viziunii analiștilor militari ai statelor moderne asupra posibilităților întrebuințării forțelor terestre în condițiile actuale, având următoarele caracteristici:

- Forțele principale iraqiene abandonează deșertul și se repliază în orașe, iar în intervalele dintre acestea era organizată o apărare instabilă, din aceste considerente acestea fiind ocolite de către grupările principale ale trupelor aflate în ofensivă; ulterior, erau blocate și nu influența ritmul de ofensivă (20-55 km/zi) în adâncimea țării, concomitent, cu ieșirea către centrele administrativ-politice, economice, asigurând îndeplinirea misiunii puse¹¹.

Din cele expuse, rezidă că întrebuințarea trupelor în operațiile contemporane demonstrează mutații esențiale în modul de întrebuințare a acestora, ele fiind bazate pe implicarea aspectelor politice, diplomatice, economice și altor metode nemilitare cu implicarea potențialului militar fapt ce înglobează următoarele:

- Diminuarea potențialului militaro-economic al statului și al infrastructurii militare și civile;
- Ducerea acțiunilor militare în toate dimensiunile (aerian, maritim, cosmic și terestru) în concordanță cu acțiunile simetrice și asimetrice, întrebuințând o gamă largă de sisteme de foc direct și indirect;
- Acțiunea simultană asupra forțelor și mijloacelor și obiectivelor pe toată adâncimea;
- Conducerea unică a forțelor și mijloacelor avute în dispoziție;
- Întrebuințarea componentei civil-militare.

Analiza luptei armate contemporane ne confirmă că procedeele de întrebuințarea a trupelor au produs schimbări esențiale în fizionomia acțiunilor militare.

În acest context, analiștii și specialiștii militari se îndepărtează de la utilizarea formelor clasice de întrebuințare a forțelor terestre, când unităților și marilor unități li se indica fâșii înguste, în care se concentrau forțele și mijloacele, iar grupările de forțe în dispozitivul operativ erau eşalonate în adâncime pentru dezvoltarea ofensivei și cucerirea obiectivelor indicate, ulterior, concomitent cu înaintarea trupelor proprii, inamicul succesiv se retrăgea de pe aliniamentele ocupate.

După opinia analiștilor militari contemporani, se prevede că ofensiva rămâne forma de desfășurare a acțiunilor militare și constă în nimicirea succesivă sau simultană a unor grupări de forțe inamice și eliberarea unor obiective importante, precum și a teritoriului.

Desfășurarea operațiilor ofensive reprezintă atutul conceptului bătăliei aero-terestre, procedeele de desfășurare a acțiunilor ofensive realizându-se în concepția nimicirii și

⁹ В.И.Шатько, История военного искусства, Минск, 2011, стр.247.

¹⁰ В.И.Шатько, История военного искусства, Минск, 2011, стр.247.

¹¹ Герасимов В.В. Основные тенденции развития форм и способов применения Вооруженных Сил, 2013, стр.24-29.

neutralizării adversarului, simultan pe toată adâncimea dispozitivului operativ și tactic cu toate forțele și mijloacele avute la dispoziție. În timpul desfășurării operațiilor, unitățile și marile unități ale forțelor beligerante vor evita confruntarea directă, vor ocoli și bloca focarele de apărare exploatănd intervalele între ele, vor ieși către obiectivele indicate cu pierderi minime.

Concomitent cu acțiunile trupelor se vor desfășura pe scară largă operațiile informaționale cu implicarea forțelor speciale. O atenție deosebită se acordă condițiilor fizico-geografice ale statului și amenajării teritoriului care va influența pregătirea și ducerea luptei armate.

Din cele abordate în vederea pregătirii și ducerii operațiilor, grupările de forță la nivel operativ, situației create, este imposibil de omis factorul de întrebuițare de către inamic a forțelor speciale și formațiunilor paramilitare în timpul declanșării și desfășurării conflictului militar.

În contextul celor expuse e necesar să se țină seama și de evidențiat eventualele riscuri și amenințări ale securității și integrității statale, selectarea formelor și procedeele de întrebuițare a trupelor în condițiile contemporane, care se va baza pe situația politico-militară.

Concluzii

În concluzie studiul conflictelor recente evidențiază necesitatea reanalizării aspectelor fundamentale ale ofensivei, defensivei moderne, care va permite o nouă viziune, de desfășurare a operațiilor, procedeele, rigorilor întrebuițării trupelor, în soluționarea cărora necesită implicarea nemijlocită a științei militare pentru a preciza prevederile teoretice ale artei operative și tactice.

O lecție o reprezintă desfășurarea acțiunilor militare nu numai a forțelor multinaționale și coalițiile în Irak, Libia, Siria, Afganistan, dar și acțiunea trupelor sovietice în Afganistan și trupelor ruse în Cecenia și Osetia de Sud. E necesar de a constitui și demonstra viabilitatea structurii organizatorice a marilor unități, care vor fi capabile să acționeze independent, autonom pe direcții izolate.

Statul, grupe de state (aliat) care controlează cele patru dimensiuni fizice ale strategiei contemporane, dar și spațiul mediatic – infosfera –, dimensiune crucială a strategiei politice, cu ușurință va obține succesul de nivel strategic.

BIBLIOGRAFIE:

1. Carl von Clausewitz, *Despre Război*, Editura Militară, București, 1982.
2. Dwight Eisenhower – *Cruciadă în Europa*, Editura Politică, 1975.
3. *Eseu despre strategia și tactica militară*, București, 1995.
4. Thierry Camous, *Orienturi Occidenturi*, Chișinău, 2009.
5. В.А.Семенов, *Краткий очерк развития советского оперативного искусства*, Москва, 1960.
6. В.И.Шатько, *История военного искусства*, Минск, 2011.
7. Герасимов В.В. *Основные тенденции развития форм и способов применения Вооруженных Сил*, 2013.
8. М.А. Гареев, *Полководцы победы*, Москва, 2004.

CREȘTEREA EFICIENȚEI ACTIVITĂȚII DE MENTENANȚĂ UTILIZÂND METODOLOGIA LEAN SIX SIGMA

Adrian NOUR

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
E-mail: adriannour@yahoo.com

Rezumat: Transformările proceselor industriale și ale serviciilor din ultimele decenii au implicat schimbări majore în conceptele de management al mentenanței echipamentelor. Metodologiile Lean și Six Sigma dezvoltate în perioada recentă s-au evidențiat prin obținerea unei eficiențe economice crescute a proceselor industriale în condiții de semnificative restrângeri bugetare. Implementarea conceptului Lean Six Sigma a permis identificarea unor soluții eficiente și durabile de reducere a costurilor prin implicarea operatorilor în procesul de producție din domeniul reparațiilor și întreținerilor.

Cuvinte-cheie: mentenanță, echipamente militare, metodologii, concepte.

Introducere

Multiplele transformări ale sistemelor militare actuale au fost impuse de modificarea din ultimele decenii a tipurilor de riscuri și amenințări la adresa statelor membre NATO. Aceste transformări au vizat atât modul de organizare a managementului militar cât și structurile și înzestrarea forțelor luptătoare, de sprijin de luptă și de sprijin logistic.

Evoluția tehnologică a sistemelor tehnice militare din înzestrarea armatelor NATO a impus schimbarea modalităților de utilizare și de întreținere a acestora. Au fost stabilite noi reguli de angajare în luptă, au fost implementate noi proceduri de utilizare din punct de vedere al operatorilor și au fost modernizate procedurile de execuție a activităților specifice mentenanței.

Pentru obținerea unui nivel ridicat de disponibilitate a echipamentelor utilizate în acțiunile militare și în perioada de instruire, structurile de conducere și de execuție din domeniul mentenanței au implementat proceduri și concepte moderne de management al echipamentelor pe durata ciclului de viață. Aceste concepte au fost introduse din nevoia încadrării în resursele bugetare limitate dar și din necesitatea realizării unei disponibilități crescute a unor echipamente de ultimă generație. Echipamentele noi dotate cu sisteme moderne de monitorizare și control au solicitat schimbări importante în modul de organizare și execuție a activităților specifice de mentenanță.

Schimbările conceptuale s-au produs prin implementarea conceptelor moderne de mentenanță centrată pe fiabilitate – MCF, mentenanță bazată pe starea echipamentelor – MBS, analiza și controlul costurilor asociate activității de mentenanță pe ciclul de viață – LCC, dar și prin implementarea metodologiilor moderne de management al activității structurilor de conducere și de execuție a mentenanței. Deși fiecare dintre aceste concepte are avantaje și dezavantaje specifice, îmbunătățirea managementului activității structurilor reprezintă componenta comună (abordată în mod specific) a fiecăruia dintre aceste concepte.

1. Metodologii utilizate în managementul performant al structurilor de mentenanță

În activitatea de mentenanță a echipamentelor militare sau civile un aspect deosebit de important îl reprezintă alegerea strategiei de mentenanță. Acest obiectiv revine structurilor manageriale care au rolul de a decide alegerea implementării acelor concepte prin care se pot realiza coeficienți ridicați de stare tehnică și minimizarea consumului de resurse.

În practică pentru obținerea de performanțe îmbunătățite a activității manageriale se utilizează mai multe metodologii de management. În domeniul îmbunătățirii serviciilor și proceselor specifice mentenanței echipamentelor în ultimele decenii s-au făcut remarcate metodologiile Kaizen, Lean, Six Sigma, Lean Six Sigma. Acestea sunt specifice creșterii și diversificării producției care au avut ca rezultate scăderi ale costurilor de aproximativ 20% și creșteri ale gradului de implicare și motivare în rândul anagajaților.

Statisticile arată că într-o organizație, în medie, doar 10% din echipa de management se implică în îmbunătățirea activităților organizației. Implementarea metodologiilor prezentate a dus la creșterea implicării personalului din echipa de management în activitățile de îmbunătățire a organizației cu 60% în cazul managementului Kaizen¹ și aproape în totalitate în cazul managementului Lean Six Sigma.

Kaizen reprezintă un proces de management dezvoltat ca un set de bune practici de îmbunătățire graduală a managementului organizației prin implicarea tuturor anagajaților.

Lean Six Sigma reprezintă o metodologie care poate fi aplicată pentru îmbunătățirea proceselor de producție și eliminarea pierderilor prin creșterea vitezei procesului și identificarea și eliminarea erorilor. Această metodologie a fost obținută prin selectarea avantajelor celor două metodologii ce au condus la apariția acesteia, metodologia Lean și metodologia Six Sigma.

Metodologia Lean a apărut prima dată în uzina de autovehicule Ford în anul 1913 și a fost preluată și dezvoltată după cel de-al doilea război mondial de Eiji Toyoda și Taiichi Ohno în cadrul companiei japoneze de autovehicule Toyota Motor Company.

„Conceptul de producție fluentă – Lean Management se concentrează pe eliminarea tuturor pierderilor pe toată lungimea lanțului logistic și în toate procesele din întreprindere și pe amplasarea resurselor umane în centrul dispozitivului de exploatare a tuturor capacității lor intelectuale, în întreaga structură a întreprinderii și la toate eșaloanele acesteia”².

Introducerea metodologiei Lean caută să maximizeze rezultatele muncii anagajaților prin eliminarea pierderilor și urmărește ca rezultatele producției să se coreleze cu cerințele clientului referitoare la timpul, calitatea și cantitatea precizate. Lean Management caută să identifice și să elimine cele șapte categorii de pierderi specifice oricărui proces productiv: „supraproducția, timpii de așteptare, deplasările inutile, operațiunile inutile, stocurile excesive, mișcările inutile și defectele”³.

Producția Lean urmărește ca produsele/serviciile să aibă calitatea perfectă de prima dată (eliminarea eșecurilor și a non-valorii), produsele/serviciile să conțină plus-valoare (transformări), clientul să aibă disponibilitatea de a plăti produsele /serviciile. Cele cinci principii Lean pornesc de la metoda „Just in time” și pot fi definite astfel: identificarea valorii – clientul stabilește cerințele produsului/serviciului fapt care ajută la identificarea domeniilor

¹ <http://www.zf.ro/profesii/kaizen-si-lean-six-sigma-doua-filosofii-de-business-pentru-afaceri-in-vremuri-tulburi-4447121>, accesat la 25.09.2016

² Amalia Venera TODORUȚ, Doru CÎRNU, *Lean management în contextul actual de evoluție al unei organizații*, Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie, Nr. 2/2011

³ Gabriela-Veronica STOIANOVICI, *Eliminarea pierderilor utilizând tehnicile de fabricație Lean*, A XI-a Conferință Națională multidisciplinară – cu participare internațională, ”Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”, Sebeș, 2011

ce generează pierderi/risipă; fluxul de valoare – activități identificate din faza de primire a comenzii, proiectare, planificarea fabricării, execuție, livrare ce pot aduce plus-valoare; curgere – activități de identificare și eliminare a pierderilor/risipei din fiecare fază a procesului; tragere – funcționarea procesului numai pe baza existenței ferme a comenzii clientului; îmbunătățirea continuă – identificarea și eliminarea de noi pierderi/risipă pe lanțul productiv.

Introducerea managementului Lean în activitatea structurilor de mentenanță a permis structurilor de management (conducere) identificarea de soluții de eliminare a pierderilor prin analiza fiecăruia dintre sectoarele de activitate ce caracterizează fluxul de producție. Se pot evita astfel costurile de nefuncționare sau pierderile datorate timpilor de așteptare a unor piese de schimb sau materiale datorate neachiziționării sau existenței unor proceduri dificile de eliberare din depozite, pot fi identificate cauze care duc la crearea de rebuturi sau efectuarea de reparații de slabă calitate, pot fi identificate activități cu o eficiență economică redusă ce pot fi înlocuite sau eliminate, pot fi identificate necesități de perfecționare pentru personalul specializat etc.

O altă metodologie modernă de îmbunătățire a proceselor ce caracterizează fluxurile productive sau serviciile este metodologia Six Sigma.

Metodologia Six Sigma urmărește îmbunătățirea proceselor pentru ca rezultatele acestora să permită livrarea de produse sau servicii în acord cu cerințele clienților. Un proces se consideră că îndeplinește condițiile Six Sigma dacă rata eșecurilor se situează sub nivelul de 3,4 eșecuri la un milion de unități (probabilitatea de evitare a eșecului este 99,99966%). Deoarece în condițiile economice actuale pot supraviețui numai acele companii care sunt capabile să își adapteze condițiile la cerințele clientului, implementarea metodologiei Six Sigma se concentrează pe identificarea acelor transformări ce pot îndeplini acest obiectiv.

Conceptul Six Sigma (6σ) poate fi înțeles mai ușor folosind „distribuția normală” care este reprezentată statistic de o curbă sub forma unui clopot. În viața reală procesele productive ce au ca rezultat produse, servicii (inclusiv de mentenanță) se desfășoară după o distribuție normală a apariției evenimentelor. Nefiind un proces matematic, variațiile naturale ale apariției evenimentelor se încadrează într-o deviere ce poate fi modelată sub forma unei curbe de tipul clopotului.

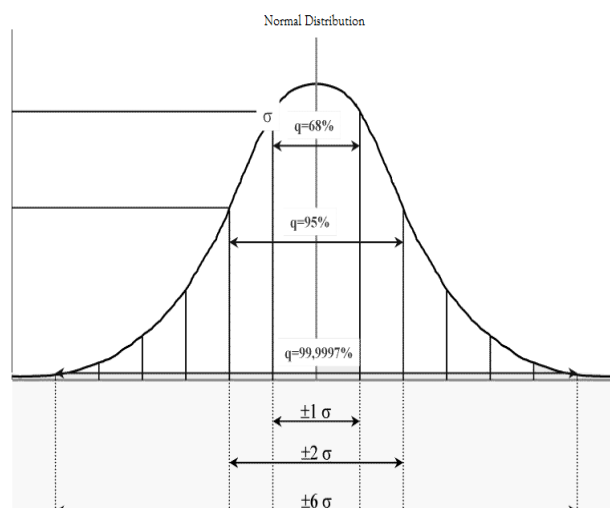

Figura nr. 1 – Distribuția normală a evenimentelor unui proces⁴

⁴ Vivekananthamoorthy N, Sankar S., *Six Sigma Projects and Personal Experiences*, Edited by Abdurrahman Coskun, ISBN 978-953-307-370-5, 194 pages, Publisher: InTech, Chapters published July 14, 2011 under CC BY-NC-SA 3.0 license

Adaptarea procesului productiv la cerințele pieței, în concepția Six Sigma, reprezintă identificarea soluțiilor celor mai bune de menținere a eficienței maxime și a disponibilității elementelor fluxului productiv. Disponibilitatea se realizează prin măsuri de prevenire a pierderilor în procesul de întreținere, proces îmbunătățit permanent pe baza principiilor acestei metodologii și prin cooptarea personalului operator în activitățile de întreținere. Conceptul oferă posibilitatea atingerii unei eficiențe maxime pentru organizație prin analiza întregului sistem om-organizație-mediul astfel încât produsele/serviciile oferite clientului să devină mai competitive decât ale concurenței.

Abordarea întreținerii din punct de vedere al metodologiei Six Sigma prevede aplicarea conceptului de mentenanță total productivă și se bazează pe definirea exactă a misiunii, viziunii, obiectivelor, rezultatelor planificate și a strategiei. Ca și mentenanța total productivă, Six Sigma urmărește obținerea randamentului maxim pentru fiecare din etapele procesului, implicarea competentă în activitatea de mentenanță a întregului personal (inclusiv manageri) din fiecare sector de activitate al procesului (de la proiectare, la execuție și livrarea produselor), creșterea autonomiei acționale a anagajaților. Conceptul prevede reducerea disipării resurselor prin utilizarea de concepte de întreținere neeficiente și transferul responsabilității întreținerii asupra operatorilor care devin astfel mai interesați de modul de utilizare și operare.

2. Metodologia Lean Six Sigma

Managementul proceselor de fabricație utilizează în perioada actuală o combinație a avantajelor celor două metodologii Lean și Six Sigma. Combinarea avantajelor celor două metodologii a condus la apariția metodologiei Lean Six Sigma care se concentrează simultan pe eliminarea pierderilor odată cu reducerea erorilor procesului în vederea satisfacerii cerințelor clientului. Această metodologie este considerată ca fiind cea mai rapidă modalitate de scădere a investițiilor și costurilor odată cu creșterea semnificativă a calității și vitezei procesului.

Lean Six Sigma se bazează pe faptul că deși procesul a atins o performanță remarcabilă se pot încă identifica soluții de îmbunătățire continuă prin utilizarea unui ciclu de tipul Definește, Măsoară, Analizează, Îmbunătățește, Ține sub control (DMAIC - Definir, Mesurer, Analyser, Innover, Controler).

Figura nr. 2 - Metoda DMAIC⁵

⁵ <http://www.firstpolymer.com/3791-2/>, accesat la 25.09.2016

Definirea: această etapă se concentrează pe stabilirea obiectivului și a scopului îmbunătățirii prin colectarea datelor reale al procesului și cerințelor clientului.

Măsurarea: definirea etapelor procesului, stabilirea nivelului optim de performanță dorit și concentrarea pe îmbunătățirea procesului existent.

Analiza: identificarea și localizarea cauzelor erorilor/pierderilor.

Îmbunătățirea: identificarea unor modalități de eficientizare, definire și validare a modalităților, corectarea și reevaluarea intervențiilor.

Controlul: determinarea nivelului de performanță al procesului îmbunătățit, definirea unor metode de control statistic și a unor noi standarde și proceduri, verificarea nivelului costurilor și al profitului noului proces.

Metoda DMAIC ce caracterizează metodologia Lean Six Sigma se folosește pentru îmbunătățirea produselor/serviciilor/proceselor deja existente existente. Metoda este utilizată ca un sistem ce combină diferite instrumente pentru îmbunătățirea continuă și se concentrează asupra procesului prin analiza și compararea rezultatelor. Prin măsurarea erorilor pentru fiecare etapă definită se poate executa o analiză a efectelor, se identifică modalitățile de îmbunătățire și se controlează rezultatele modificărilor.

O altă modalitate de îmbunătățire a proceselor utilizată de metodologia Lean Six Sigma este tot o metodă ciclică Definieste, Măsoară, Analizează, Proiectează, Verifică (DMADV - Definir, Mesurer, Analyser, Design, Verify).

Figura nr. 3 - Metoda DMADV⁶

Utilizarea de către metodologia Lean Six Sigma a metodei DMADV presupune controlul proceselor pentru proiectarea unor noi produse/servicii/procese.

Fiind o metodologie care vizează îmbunătățirea cunoașterii și a performanțelor manageriale, deținerea unui anumit nivel al cunoștințelor în domeniul acestei metodologii se face prin absolvirea unor cursuri de specialitate. Rezultatele examenelor permit acordarea unor certificate numite centuri. Deținerea centurilor de culori diferite nu precizează doar nivelul de cunoaștere ci certifică rolul fiecărui membru în cadrul managementului organizației.

Cunoștințele profesionale deținute în domeniul managementului organizației din perspectiva metodologiei Lean Six Sigma se certifică prin acordarea de centuri de diferite culori corespunzătoare nivelului de expertiză:

- centura albă – permite lucrul în cadrul unor echipe locale de îmbunătățire a problemelor ce vizează proiecte generale. Deținătorul posedă cunoștințe privind conceptele de bază ale metodologiei;

- centura galbenă – permite participarea ca membru în echipa de proiect. Poate aviza îmbunătățiri ale proiectului;

⁶ <http://www.firstpolymer.com/3791-2/>, accesat la 26.09.2016

- centura verde – contribuie la colectarea și interpretarea datelor pentru proiectele importante;
- centura neagră – lucrează la proiecte de implementare a îmbunătățirilor. Poate instrui și antrena echipe de nivel inferior;
- maestru centura neagră - poate instrui și antrena echipe de nivelul centurii negre sau verzi. Acționează pentru dezvoltarea unor metode strategice de îmbunătățire a procesului ca și consultant intern și specialist în tehnologia implementării metodologiei.

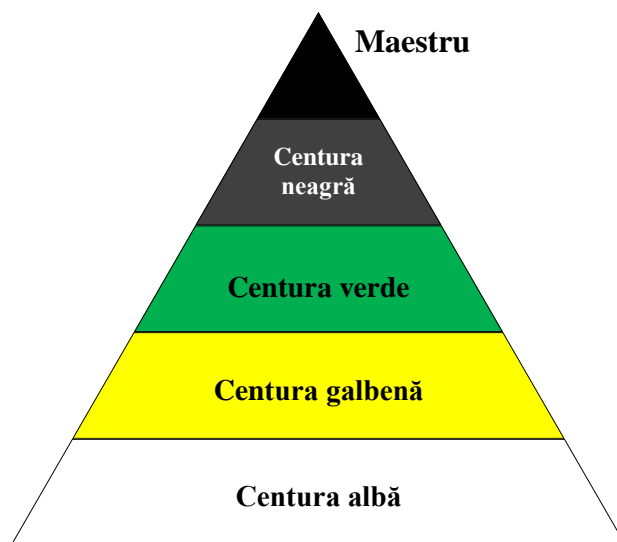

Figura nr. 4 Clasificarea nivelurilor de competență

Din punct de vedere al metodologiei Lean Six Sigma evaluarea performanțelor manageriale în perfecționarea unui proces se constau în:

- alinierea temelor și obiectivelor proiectelor de îmbunătățire la strategia companiei;
- stabilirea corectă a datelor proiectului de îmbunătățire;
- remarcarea importanței fenomenului de planificare a schimbării și stabilirea cu exactitate a constrângerilor și fazelor proiectului;
- conștientizarea rolului analizei riscurilor de implementare a modificărilor ca etapă anterioară procesului de planificare a schimbării;
- dezvoltarea muncii în echipă și constituirea echipelor multidisciplinare;
- definirea și asumarea exactă a responsabilităților în cadrul colectivului de implementare a schimbărilor;
- implicarea managerilor de vârf în activități prin realizarea analizei obiective a schimbărilor (pe baza datelor colectate);
- monitorizarea beneficiilor pe parcursul implementării schimbărilor;
- concentrarea pe stabilirea cu exactitate a cauzelor erorilor și eliminarea acestora;
- alegerea și utilizarea instrumentelor specifice productivității, capacității și calității;
- nivelul de sustenabilitate al proiectelor;
- utilizarea aptitudinilor manageriale de conducere a proiectelor;
- validarea rezultatelor și înregistrarea acestora.

Aceste criterii de apreciere a performanțelor unui management de tip Lean Six Sigma reprezintă doar o parte din modalitățile de evaluare. Având în vedere multitudinea de tipuri de procese și de modalități de eficientizare a acestora dezvoltarea de noi criterii rămâne la alegerea echipei manageriale.

Întrucât metodologia Lean Six Sigma constituie o modalitate eficientă de creștere a performanțelor manageriale în perfecționarea proceselor de mentenanță, se poate considera că utilizarea metodologiei în activitățile specifice sistemului militar de reparații și întrețineri poate duce la creșteri semnificative ale disponibilității operaționale ale noii generații tehnologice de echipamente militare. În condițiile actuale de constrângeri bugetare ale sistemului militar care generează cerințe de reducere a amprentei logistice asupra acțiunilor militare, se poate considera că aplicarea metodologiei Lean Six Sigma în activitatea structurilor de conducere și de execuție a mentenanței echipamentelor militare poate contribui la reducerea risipei de resurse și a erorilor. Totodată, această metodologie permite creșterea eficienței managementului echipamentelor și sistemelor tehnice militare prin aplicarea măsurilor de îmbunătățire continuă identificate prin activitățile de definire, măsurare, analiză, îmbunătățire și control specifice Lean Six Sigma.

Concluzii

În contextul actual al dezvoltării proceselor de tip industrial, performanțele unei organizații (flexibilitate, calitate, durată, costuri) sunt legate de modul de perfecționare continuă a activităților într-o lume în care competiția între companii devine tot mai puternică. Obiectivele metodologiei Lean Six Sigma de eliminare sistematică a erorilor și îmbunătățirea continuă a productivității sunt obiective general valabile în orice companie ce dorește creșterea profitului.

Avantajul abordării acestui tip de metodologie – Lean Six Sigma - din punct de vedere al dezvoltării profesionale constă în faptul că aceasta se poate aplica în cazul oricărui proces, nefiind specific pentru anumite tipuri de procese. Având posibilitatea aplicării în etape, rezultatele pot fi remarcate după fiecare etapă.

Alegerea implementării metodologiei Lean Six Sigma conduce la creșterea eficacității activității de mentenanță prin maximizarea utilizării echipamentelor și a personalului (productiv și indirect productiv), eliminarea timpilor de așteptare, a risipei și a rebuturilor.

Metodologia Lean Six Sigma se concentrează pe determinarea sursei care produce apariția defectului/erorii pe parcursul derulării procesului și identifică modalitatea optimă de eliminare a cauzei care va provoca pe viitor aceeași neconformitate.

Implementarea pe scară largă a metodologiei Lean Six Sigma în sistemul militar de reparații și întrețineri solicitată de complexitatea noii generații tehnologice de sisteme tehnice și sisteme de armamente va conduce la îmbunătățirea managementului echipamentelor pe ciclul de viață și scăderea semnificativă a costurilor asociate.

BIBLIOGRAFIE:

1. AYADI, Youssouf, Rachid CHAIB, Ion VERZEA, *Contribution To The Optimization Of Strategy Of Maintenance By Lean Six Sigma*, Eight International Conference On Material Sciences, Physics Procedia 55 (2014) 512 – 518, disponibil online la www.sciencedirect.com
2. GEORGE, Michael L., *Lean Six Sigma for Service, How to Use Lean Speed and Six Sigma Quality to Improve Services and Transactions*, New York, 2003
3. http://bin95.com/lean_six_sigma_dmaic.htm, accesat la 25.09.2016
4. <http://www.firstpolymer.com/3791-2/>, accesat la 25.09.2016

5. <http://www.zf.ro/profesii/kaizen-si-lean-six-sigma-doua-filosofii-de-business-pentru-afaceri-in-vremuri-tulburi-4447121>, accesat la 25.09.2016
6. STOIANOVICI, Gabriela-Veronica, *Eliminarea pierderilor utilizând tehnicile de fabricație Lean*, A XI-a Conferință Națională multidisciplinară – cu participare internațională, ”Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”, Sebeș, 2011
7. TODORUȚ, Amalia Venera, Doru CÎRNU, *Lean management în contextul actual de evoluție al unei organizații*, Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie, Nr. 2/2011
8. VIVEKANANTHAMOORTHY N, Sankar S., *Six Sigma Projects and Personal Experiences*, Edited by Abdurrahman Coskun, ISBN 978-953-307-370-5, 194 pages, Publisher: InTech, Chapters published July 14, 2011 under CC BY-NC-SA 3.0 license, accesat la 25.09.2016.

UTILIZAREA CONCEPTELOR MODERNE DE ÎNTREȚINERI PENTRU CREȘTEREA PERFORMANȚEI STRUCTURILOR DE MENTENANȚĂ DIN DOMENIUL MILITAR

Adrian NOUR

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

E-mail: adriannour@yahoo.com

Rezumat: Sistemele tehnice evoluat deținute de armatele moderne la momentul actual solicită implementarea de soluții adecvate de reparații și întrețineri. Creșterea performanței structurilor militare din domeniul mentenanței în condiții bugetare limitate impune adaptarea soluțiilor dezvoltate de sectorul industrial civil în procesul de întrețineri și reparații a echipamentelor militare cum ar fi metodologia Lean Six Sigma, mentenanța centrată pe fiabilitate (MCF), mentenanța bazată pe stare (MBS), costul pe ciclul de viață (CCV), managementul sistemelor pe ciclul de viață (MSCV).

Cuvinte-cheie: mentenanță, reparații, întrețineri, echipamente militare, disponibilitate.

Introducere

Contextul militar actual în care circumstanțele geopolitice depind de tipuri noi de riscuri și amenințări, impune asigurarea unei funcționări continue a mijloacelor de luptă în special pe durata misiunii, ca cerință fundamentală a creării unei forțe de răspuns puternice. Pentru realizarea acestui obiectiv eficientizarea și remodelarea sistemului de mentenanță prezintă un rol deosebit de important. Acest proces a fost impus atât de realitatea câmpului de luptă modern cât și de cerințele de încadare în bugete restrânse și limitate în toate țările NATO. S-a creat astfel cadrul de modernizare a sistemelor de mentenanță, proces care a condus la creșterea fiabilității echipamentelor și scăderea costurilor de reparații și întrețineri.

La nivelul NATO și al țărilor membre, modernizarea sistemului de mentenanță din ultimele decenii a cuprins perfecționarea activității structurilor de conducere și de execuție, modernizarea sistemului de organizare a structurilor, creșterea performanțelor profesionale ale specialiștilor din domeniul mentenanței și operatorilor, îmbunătățirea monitorizării funcționării echipamentelor, creșterea vitezei fluxului informațional între structuri și implementarea de noi concepte de mentenanță dezvoltate și verificate de domeniul industrial civil.

De asemenea, cerințele de modernizare a structurilor de mentenanță și de implementare de noi proceduri, metodologii și concepte au fost determinate și de evoluția tehnologică care a condus la perfecționarea și diversificarea actualelor sisteme de armamente din structurile de forțe ale țărilor NATO. Sistemele de armamente actuale sunt caracteristice unor forțe de intervenție reduse numeric, cu o putere de ripostă semnificativ crescută, sustenabile și coordonate prin proceduri și concepte operaționale moderne. Ele dispun de echipamente sofisticate de transmisii de date, de protecție balistică, putere de foc și viteză de deplasare sporite. Toate aceste facilități solicită dezvoltarea unor concepte moderne de mentenanță destinate realizării unei disponibilități cât mai ridicate a echipamentelor din înzestrare.

1. Tipologia activităților de mentenanță

Scăderea costurilor de operare odată cu creșterea disponibilității echipamentelor aflate în înzestrarea armatelor moderne presupune urmărirea mai multor domenii de activitate ce caracterizează mentenanța echipamentelor. Direcțiile de acțiune cele mai importante care pot influența scăderea costurilor de întreținere și creșterea nivelului de disponibilitate a sistemelor

tehnice militare sunt: managementul activității de mentenanță, managementul echipamentelor pe ciclul de viață, managementul costurilor asociate sistemelor de operare și de mentenanță, managementul informațiilor de mentenanță, monitorizarea echipamentelor, pregătirea profesională, managementul materialelor și al pieselor de schimb etc.

Aceste aspecte sunt tratate în mod divers de literatura de specialitate care menționează mai multe categorii ale activității de mentenanță din punct de vedere al fiabilității echipamentelor:

- **mentenanța reactivă sau corectivă** – „*Mentenanță realizată după identificarea avariei în scopul de a repune în funcțiune un echipament astfel încât acesta să funcționeze în parametrii nominali*”¹.

<p>Avantaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - cost inițial scăzut pentru echipamente noi; - necesită personal redus numeric – mentenanța echipamentelor complexe este în general externalizată; - nu necesită activități sau personal pentru planificare. 	<p>Dezavantaje:</p> <p>Este imprevizibilă ceea ce duce la o serie de neajunsuri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - estimare bugetară dificilă; - scade ciclul de viață al echipamentelor; - crește pericolozitatea incidentelor de securitate; - timpii de repunere în funcțiune cresc; - costul materialelor și al pieselor de schimb este mai mare.
---	--

- **mentenanța preventivă** – reprezintă programul de intervenții sistematice, efectuate la intervale regulate pe baza unui grafic bine stabilit ce au ca scop asigurarea funcționării corecte a echipamentelor.

<p>Avantaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - strategia de monitorizare nu trebuie planificată și nici rezultatele nu trebuie interpretate; - necesită personal redus numeric pentru activitatea de planificare și interpretare a rezultatelor monitorizării; - nu necesită echipamente de diagnosticare sofisticate. 	<p>Dezavantaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - necesită planificarea programului de întreținere; - frecvența activităților de întreținere preventivă este mare; - costul materialelor și al pieselor de schimb este mai mare; - crește fiabilitatea echipamentelor.
---	--

- **mentenanța proactivă** - „*mentenanță întreprinsă înaintea producerii unei avarii, cu scopul de a preveni orice stare de avarie (revizuirea programului de reparații, asigurarea stocului de piese de schimb și în funcție de monitorizarea parametrilor de funcționare)*”².

<p>Avantaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - creșterea duratei ciclului de viață al echipamentelor; - scade numărul intervențiilor de readucere în stare de funcționare; - costul materialelor și pieselor de schimb este mic; - scade riscul de producere a defecțiunilor; 	<p>Dezavantaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - necesită personal specializat și instrumente de planificare a activității de mentenanță; - necesită aparatură de monitorizare și diagnosticare performantă; - crește cantitatea de muncă necesară monitorizării; - include activități invazive ce pot provoca daune accidentale componentelor.
---	--

¹ Marinela CÎMPAN, Mariana ARGHIR, *Studii și cercetări de mentenanța utilajelor*, A XIII-a Conferință Națională multidisciplinară – cu participare internațională, ”Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”, Sebeș, 2013

² Constantin BÎRLEANU, *Mentenanța integrată în sistemele de fabricație*, Sesiunea științifică studențească, Universitatea Politehnică București, mai 2015

- estimare bugetară facilă.	
-----------------------------	--

- **mentenanța predictivă** – cuprinde activitățile de detectare a defectelor în faza incipientă bazate pe monitorizarea fenomenelor caracteristice apariției defecțiunilor.

Avantaje: - asigură o durată de viață și o disponibilitate crescută a echipamentelor; - permite activități corective; - reduce costurile de manoperă și piese de schimb; - crește economia de energie.	Dezavantaje: - crește necesarul de echipamente de diagnoză și costurile; - necesită pregătire profesională de înalt nivel; - necesită un număr mai mare de activități de monitorizare.
---	--

Mentenanța sistemelor tehnice are ca obiectiv creșterea fiabilității echipamentelor, rentabilizarea procesului industrial și reducerea costurilor asociate și poate fi clasificată astfel:

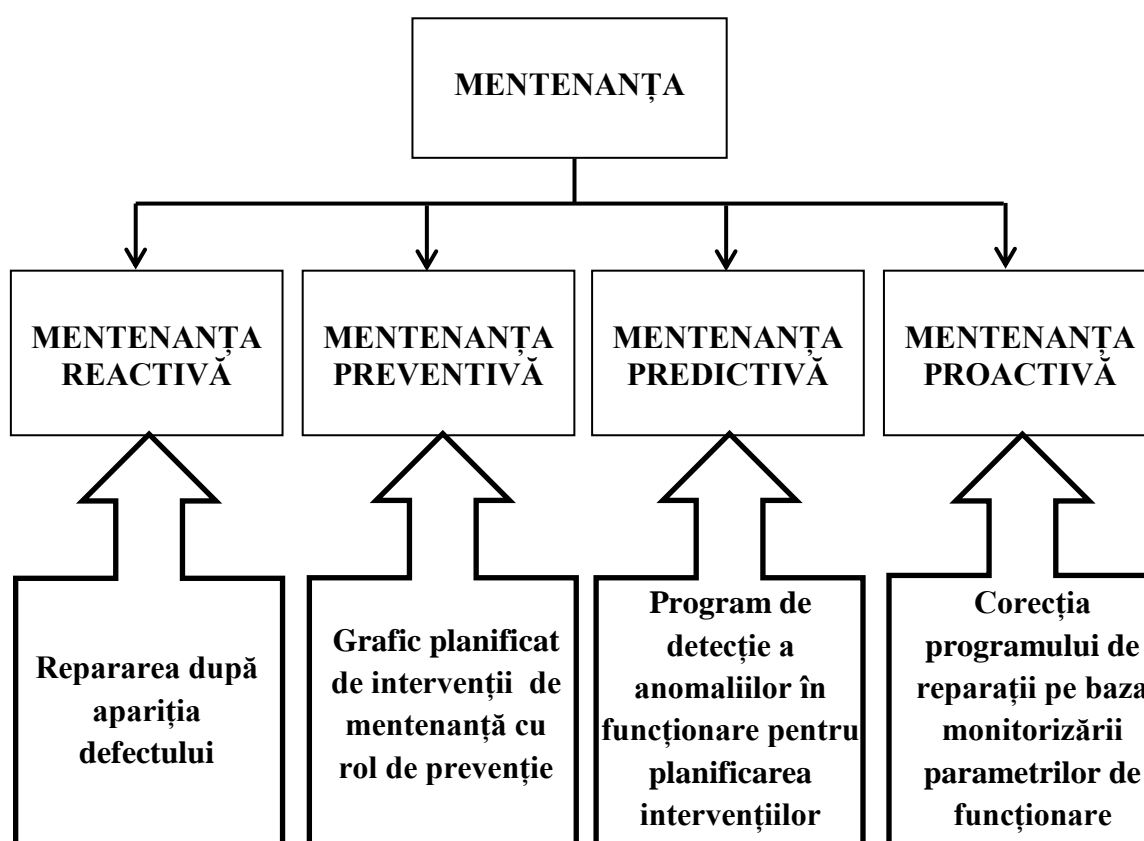

Figura nr. 1 – Tipuri de mentenanță

Alegerea strategiei de mentenanță reprezintă obiectivul prioritar al structurilor de conducere a mentenanței. Această alegere are la bază criterii de performanță economică bazate pe costurile asociate, analize ale situației geostrategice, studii și cercetări în domeniul managementului activităților de producție, criterii de asigurare cu materiale și piese de schimb, nivelul tehnologic al echipamentelor, nivelul de risc și gradul de securitate specific activităților de reparații și întrețineri etc. De asemenea, trebuie avut în vedere că managementul mentenanței nu are ca obiectiv creșterea productivității prin minimizarea timpilor de efectuare a operațiunilor de reparații și întrețineri, ci reprezintă un mijloc de prevenție a aparițiilor defecțiunilor care provoacă pierderi datorate

incapacității de funcționare a echipamentelor. De aceea calitatea lucrărilor de mentenanță devine mai importantă decât cantitatea lucrărilor.

2. Metodologii și concepte moderne utilizate în mentenanța echipamentelor

Exploatarea în condiții optime și cu eficiență maximă a echipamentelor din sectorul militar și civil reprezintă obiectivul fundamental al structurilor de conducere și de execuție din domeniul mentenanței. Dezvoltarea tehnologică a echipamentelor de ultimă generație, modificarea modului de exploatare și urmărirea comportării în funcționare a acestora a permis dezvoltarea de tehnici noi de monitorizare și diagnosticare bazate pe o multitudine de tipuri de senzori și pe analize a datelor înregistrate de aceștia. Odată cu aceste evoluții s-a remarcat o diversificare a procedurilor, metodologiilor și conceptelor de executare a activităților de mentenanță, atât din punct de vedere al managementului cât și al execuției propriu-zise a acestor activități.

Printre metodologiile ce au fost implementate în ultimele decenii pentru îmbunătățirea activității de mentenanță s-au remarcat metodologiile Lean și Six Sigma.

Metodologia Lean a apărut pentru prima dată în 1913 pe linia de asamblare a modelului T, unul dintre cele mai faimoase modele ale producătorului de autovehicule Ford. Metodologia a fost preluată de Eiji Toyoda și Taiichi Ohno și implementată la producătorul japonez de autovehicule Toyota Motor Company, după al doilea război mondial, când industria japoneză a fost confruntată cu o acută lipsă de materii prime, materiale, resurse umane și financiare. Ideea, preluată ulterior în industria Statelor Unite se bazează pe creșterea competitivității prin eliminarea pierderilor și, sub titulatura de Lean Manufacturing se urmărește realizarea producției în strictă corelație cu nevoile clientului, la timpul și în cantitatea comandată de acesta. Conform ideologiei Lean se urmărește eliminarea celor șapte categorii de pierderi identificate în procesele de producție: „*supraproducția, timpii de așteptare, deplasările inutile, operațiunile inutile, stocurile excesive, mișcările inutile și defectele*”³.

Metodologia Six Sigma este o metodologie ce se referă la îmbunătățirea proceselor pentru a produce rezultate în acord cu așteptările clienților și are ca obiectiv livrarea de produse și servicii optime din punct de vedere al cerințelor clientului. Procesele ce îndeplinesc nivelul six sigma sunt cele care se încadrează din punct de vedere al defectelor sub un nivel de 3,4 defecte la un milion de unități (probabilitatea de evitare a eșecului este 99,99966%). Six Sigma se bazează pe două metode pentru îmbunătățirea activităților și proceselor într-o organizație: metoda DMAIC – Definește, Măsoară, Analizează, Îmbunătățește, Ține sub control (Definir, Mesurer, Analyser, Innover, Controler) folosită pentru îmbunătățirea produselor/serviciilor/proceselor existente și metoda DMADV - Definește, Măsoară, Analizează, Proiectează, Verifică (Definir, Mesurer, Analyser, Design, Verify) folosită pentru proiectarea unor noi produse/servicii/procese.

Lean Six Sigma este o metodologie care combină performanțele metodologiilor Lean și Six Sigma de eliminare a pierderilor simultan cu concentrarea pe reducerea defectelor procesului pentru satisfacerea nevoilor clientului. *Această metodologie crează în sistemele de reparații și întrețineri cea mai rapidă variantă de îmbunătățire a calității și vitezei procesului odată cu scăderea costurilor și a investițiilor*⁴.

O altă metodă de creștere a performanțelor activității de mentenanță a echipamentelor o reprezintă implementarea conceptului de Mentenanță Centrată pe Fiabilitate – MCF (Reliability Centred Maintenance – RCM). Acest concept a fost introdus în activitatea structurilor de conducere și de execuție din domeniul mentenanței echipamentelor datorită necesității ca acestea să devină mai fiabile, adică să își mențină parametrii tehnici de funcționare în limitele proiectate pentru un timp cât mai îndelungat. Dicționarul de neologisme, ediția 1986, prezintă fiabilitatea ca o „*Mărime*

³ Gabriela-Veronica STOIANOVICI, *Eliminarea pierderilor utilizând tehnicile de fabricație Lean*, A XI-a Conferință Națională multidisciplinară – cu participare internațională, ”Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”, Sebeș, 2011.

⁴ Michael L. GEORGE, *Lean Six Sigma for Service, How to Use Lean Speed and Six Sigma Quality to Improve Services and Transactions*, New York, 2003.

care caracterizează siguranța în funcționare a unui sistem tehnic în conformitate cu normele prescrise”⁵.

Conceptul MCF caracterizează un proces sistematic utilizat în practică pentru stabilirea sarcinilor specifice stucturilor de mentenanță, astfel încât să se realizeze funcționarea unui echipament la parametri proiectați, fără avarii, conform destinației și în condițiile de mediu precizate. Acest concept a fost utilizat pentru prima dată pentru determinarea cerințelor de întreținere a aeronavelor Boeing 747 ale United Airlines și adoptate ulterior de Departamentul Apărării al SUA (DoD) cu rezultate foarte bune.

Folosirea MCF permite determinarea modalității de producere a defectelor prin utilizarea analizei de criticitate - „a Failure Mode Effects and Criticality Analysis (FMECA) ținând cont de modul de funcționare al echipamentului. Conceptul MCF demonstrează că fiecare componentă a unui echipament are o durată de viață limitată și nu este suficient un anumit tip de reparație pentru eliminarea unor riscuri considerabile. Se impune ca, încă din faza proiectării, să fie stabilit un program de întreținere care să prevadă înlocuirea unor componente critice. Se permite astfel prelungirea duratei de viață a echipamentului odată cu diminuarea drastică a riscului de apariție a evenimentelor nedorite (avarii).

Principiile MCF constau în: prezervarea funcționării echipamentului; identificarea modalităților de producere a defecțiunilor; prioritizarea reparării defecțiunilor în funcție de nivelul de risc; selectarea celor mai eficiente activități de mentenanță. Metodologia de implementare a MCF are la bază: revizii cu scopul de eliminare a uzurilor sau a îmbătrânirii unor elemente componente datorită îndeplinirii duratei normate de timp sau a normei de funcționare; inspecții predictive ce au ca obiectiv determinarea condițiilor de defectare prin folosirea de tehnologii non-intruzive de control și testare; elaborarea Planului MCF care include tipurile de lucrări de mentenanță pe durata de viață al echipamentului. Calitatea lucrărilor (planuri, revizii, inspecții) depinde de nivelul de pregătire profesională și experiența personalului tehnico-ingineresc din structurile de conducere și din cele de execuție a activităților de mentenanță.

Sistemele de mentenanță ce utilizează conceptul MCF sunt caracterizate de activități ciclice de îmbunătățire permanentă a activității:

- Planificare
- Execuție
- Verificare
- Acționare

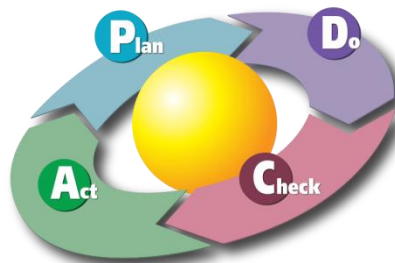

Figura nr. 2 – Activități specifice MCF⁶

MCF este caracterizată de următoarele activități specifice: reparații, revizii, întrețineri, clasificări operaționale, inspecții predictive, monitorizări, controale tehnice, recuperări și evacuări ce sunt cuprinse în contractele de realizare a suportului logistic integrat. Acest concept a fost implementat cu bune rezultate în armatele țărilor membre NATO și și-a dovedit eficacitatea în special în teatrele de operațiuni unde realizarea unei fiabilități crescute implică scăderea considerabilă a riscurilor în utilizarea echipamentelor. Conceptul prezintă însă dezavantajul unei durate mari de implementare și cunoștințe profesionale de nivel ridicat pentru personalul specializat din domeniul reparațiilor și întreținerilor.

Un alt concept de mentenanță utilizat cu rezultate remarcabile este Mentenanța Bazată pe Stare – MBS (Condition Based Maintenance - CBM). Acest concept cunoscut ca făcând parte din domeniul mentenanței predictive utilizează parametri de funcționare obținuți în timp real pentru stabilirea priorităților și optimizarea resurselor de mentenanță (duratele intervențiilor, costurile

⁵ Florin MARCU, Constant MANECA, *Dicționar de neologisme*, Ed. Academiei RSR, București, 1986.

⁶ <http://altervoingenieros.blogspot.ro/2014/04/rcm-taxonomy-and-core-principles.html>, accesat la 25.09.2016.

asociate materialelor și pieselor de schimb, timpii de nefuncționare ai echipamentelor etc.). conceptul prezintă avantajul scăderii riscului de producere a avariilor prin monitorizarea funcționării echipamentului. Astfel operatorul sau personalul specializat din domeniul mentenanței poate interveni în timp oportun pentru restabilirea parametrilor de funcționare.

Prin implementarea MBS se reduce numărul intervențiilor programate, crește nivelul de disponibilitate și siguranța operării, scade riscul de apariție a defecțiunilor și costul pe ciclul de viață, odată cu menținerea performanțelor în funcționare. Introducerea MBS în sistemele de mentenanță existente impune schimbări majore ale organizării structurilor, al procedurilor, al personalului, al utilizării resurselor, ceea ce duce la schimbarea principiilor de întreținere.

Un alt neajuns al implementării acestui concept îl reprezintă costul inițial al dotării cu instrumente de monitorizare specializate și cu instrumente de testare a funcționării. Aceste costuri cresc semnificativ costurile pentru mentenanța echipamentelor îmbătrânite, cu o durată de exploatare semnificativă. Este necesară atât introducerea și adaptarea de senzori în compunerea echipamentelor cât și realizarea de instrumente de control noi crescând costurile pentru astfel de echipamente.

Sistemele de averizare și monitorizare utilizate de conceptul MBS utilizează tehnici de ultimă generație de monitorizare a vibrațiilor (forțate, liniare, libere, ne/amortizate), de analiză a fricțiunilor (analiza lubrifianților și a particulelor de uzură conținute), senzori și traductori de nivel, de umiditate, de temperatură, de presiune, analiză cu ultrasunete, aparatură electronică de supraveghere, software dedicat și alte dispozitive de monitorizare non-distructive.

Cercetările din domeniul mentenanței au dus la perfecționarea acestui model de mentenanță prin elaborarea conceptului de MBS+ (Condition Based Maintenance Plus – CBM+) ce se bazează pe o combinație de MCF și MBS prin adăugarea structurii necesare gestionării informațiilor de mentenanță (extragerea și prelucrarea informațiilor, monitorizarea, analiza datelor istorice etc.) Datorită costurilor, acest nou concept se utilizează în special în sistemele critice din domenii sensibile (aeronautică, astronomie etc.) dar și în domeniul militar pentru mentenanța echipamentelor din teatrele de operațiuni, pentru intervenții în situații de urgență, serviciile de luptă permanente (Poliție Aeriană, echipamente specifice C4ISR etc.).

Un alt concept utilizat în special în managementul activității de mentenanță îl reprezintă managementul Costurilor pe Ciclul de Viață – CCV (Life Cycle Costs – LCC). Acest concept a fost dezvoltat datorită creșterii exagerate a valorii echipamentelor datorită creșterii complexității și a performanțelor acestora. Nevoia de încadrare în alocările bugetare diminuate determinate de dificultățile mediului economico-financiar la nivel internațional au impus condiționări multiple și în proiectarea fluxurilor tehnologice din domeniul mentenanței.

Managementul costurilor pe ciclul de viață presupune activități de optimizare pentru fiecare din etapele pe care un echipament le parcurge pe durata sa de viață - proiectare, omologare, fabricare, operare, reparații și întreținere, revizii, scoatere din funcțiune, eliminare în siguranță. Analiza costurilor oferă instrumente eficiente structurilor de conducere și de execuție a mentenanței în planificarea activităților viitoare din punct de vedere al planurilor de producție și al bugetelor alocate. Analiza costurilor activității de mentenanță presupune analiza fiecărui cost ce constituie costul global: costurile directe, costurile indirecte și costurile semidirecte.

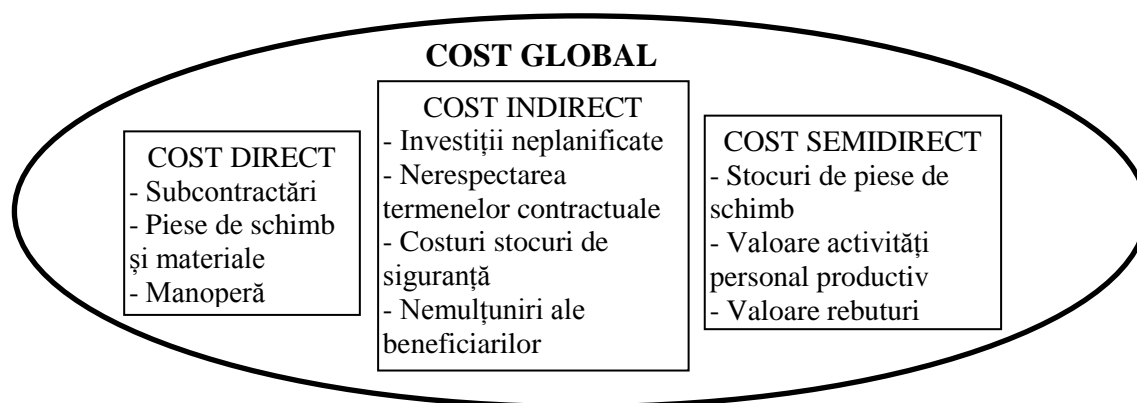

Figura nr. 3 – Elemente componente ale costurilor globale

Estimarea statistică a costurilor în activitatea de mentenanță utilizează noțiunea de *cost total mediu de mentenanță pe unitatea de timp* ce include costul intervenției preventive, costul intervenției după producerea defectului, timpul mediu de bună funcționare și durata normată de utilizare. Costul total mediu de mentenanță pe unitatea de timp constituie un criteriu determinant în alegerea tipului de strategie de mentenanță ce urmează a fi implementată.

Un alt criteriu utilizat în selecția strategiei de mentenanță îl constituie costurile „ascunse” reprezentate de consecințele nerespectării clauzelor contractuale (termene, cantități, calitate etc.), costuri ale non-securității, pierderi ale imaginii de marcă, non-calitatea, lipsa productivității unor utilaje îmbătrânite etc. Împreună cu costurile „vizibile” (salarii, piese de schimb și materiale etc.) aceste costuri reprezintă elementele principale în analiza costurilor implementării oricărei strategii de mentenanță.

Managementul echipamentelor/sistemelor tehnice pe ciclul de viață (System Life Cycle Management – SLCM) reprezintă un alt concept ce are ca obiectiv îmbunătățirea activității structurilor de mentenanță. Acest sistem modern de management are la bază principii moderne de folosire a tehnologiilor de diagnosticare și inspecție ce contribuie la integrarea și simplificarea soluțiilor de asigurare a suportului logistic integrat (SLI). SLCM presupune managementul continuu pe ciclul de viață al echipamentelor cu refacerea selectivă a resursei de funcționare pentru echipamentele esențiale. Se pune accent pe asigurarea funcționării pentru îndeplinirea misiunilor prin utilizarea de echipamente de testare și diagnosticare performante și specializarea personalului tehnico-ingenieresc conform noilor cerințe. Acest concept reprezintă o interconectare a trei concepte moderne ale managementului activității de mentenanță: analiza costurilor pe ciclul de viață, mentenanța centrată pe fiabilitate și suportul logistic integrat.

SLCM reprezintă un concept implementat în structurile militare de mentenanță al cărui obiectiv îl reprezintă îmbinarea armonioasă a avantajelor fiecăruia din conceptele amintite pentru obținerea unui nivel de disponibilitate cât mai ridicat al echipamentelor cu costuri cât mai reduse.

Deoarece sistemele militare și civile de reparații și întrețineri sunt caracterizate de aceiași factori de influență, se poate afirma că metodologiile și conceptele de mentenanță sunt similare în ambele cazuri. Deosebirea constă în necesitatea asigurării unor coeficienți de disponibilitate mai ridicați în sistemul militar în special pentru acele echipamente folosite în conflictele militare. Pentru acestea, riscul apariției defectiunilor poate genera consecințe majore atât pentru echipamente, cât mai ales pentru personalul operator.

Folosirea conceptelor moderne de mentenanță în domeniul civil contribuie la perfecționarea și eficientizarea managementului sistemelor tehnice și de producție bazat pe monitorizarea continuă, utilizarea optimă a resurselor și eliminarea pierderilor, reducerea semnificativă a erorilor, controlul costurilor și creșterea disponibilității echipamentelor. Aceste concepte preluate și implementate în domeniul militar contribuie la identificarea de noi soluții de eficiență tehnico-economică ce crează un sistem concurențial cu efecte benefice pentru dezvoltarea conceptuală a sistemului de întrețineri și reparații.

Concluzii

Implementarea în activitatea structurilor de conducere și de execuție a mentenanței a noilor metodologii și concepte urmărește asigurarea continuă a unui coeficient de stare tehnică cât mai ridicat odată cu eliminarea riscurilor asociate defecțiunilor/avariilor neprevăute.

Se urmărește de asemenea reducerea ampretei logistice în utilizarea echipamentelor, creșterea performanțelor profesionale ale personalului specializat și implicarea personalului operator, obținerea unui nivel de fiabilitate cât mai înalt al echipamentelor, utilizarea cu eficiență sporită a resursei tehnice aflate la dispoziție, combaterea uzurilor și controlul strict al costurilor asociate activității de mentenanță.

Prin atingerea acestor obiective activitatea de mentenanță devine mai profitabilă, calitatea lucrărilor se îmbunătățește, iar metodologia de aplicare a conceptelor influențează în mod direct creșterea nivelului de disponibilitate al echipamentelor și scăderea costurilor de întreținere.

BIBLIOGRAFIE:

1. AYADI, Youssouf, Rachid CHAIB, Ion VERZEA, *Contribution To The Optimization Of Strategy Of Maintenance By Lean Six Sigma*, Eight International Conference On Material Sciences, Physics Procedia 55 (2014) 512 – 518, Available online at www.sciencedirect.com, accesat la 25.09.2016.
2. BÎRLEANU, Constantin, *Mentenanța integrată în sistemele de fabricație*, Sesiunea științifică studentescă, Universitatea Politehnică București, mai 2015.
3. CÎMPAN, Marinela, Mariana ARGHIR, *Studii și cercetări de mentenanța utilajelor*, A XIII-a Conferință Națională multidisciplinară – cu participare internațională, ”Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”, Sebeș, 2013.
4. GEORGE, Michael L., *Lean Six Sigma for Service, How to Use Lean Speed and Six Sigma Quality to Improve Services and Transactions*, New York, 2003.
5. <http://alterevoingenieros.blogspot.ro/2014/04/rcm-taxonomy-and-core-principles.html>, accesat la 25.09.2016.
6. <http://www.firstpolymer.com/3791-2/>, accesat la 25.09.2016.
7. <http://www.tech-faq.com/dmadv.html>, accesat la 25.09.2016.
8. MARCU, Florin, Constant MANECA, *Dicționar de neologisme*, Ed. Academiei RSR, București, 1986.
9. ROMOCEA, Marius, *The optimization of the maintenance activity through costs*, Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering, 2013, Available online at <http://www.imtuoradea.ro/auo.fmte/>, accesat la 25.09.2016.
10. STOIANOVICI, Gabriela-Veronica, *Eliminarea pierderilor utilizând tehnicile de fabricație Lean*, A XI-a Conferință Națională multidisciplinară – cu participare internațională, ”Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”, Sebeș, 2011.
11. TODORUȚ, Amalia Venera, Doru CÎRNU, *Lean management în contextul actual de evoluție al unei organizații*, Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie, Nr. 2/2011.

OSINT ȘI REINVENTAREA ÎN INTELLIGENCE

Cristian BĂRBULESCU

Ministerul Apărării Naționale, București

E-mail: cebarbulescu@gmail.com

Rezumat: În secolul XX, „secretul” se erija în principalul instrument de lucru pentru serviciile de intelligence, „informația” fiind considerată o resursă valoroasă din pricina dificultăților pe care le presupunea obținerea ei. În prezent, componenta „open source” a căpătat un rol tot mai mare în activitatea de informații pe fondul dezvoltărilor accelerate pe care le-a cunoscut tehnologia și mijloacele de comunicații. Astăzi, unele informații valoroase pot fi identificate de la distanță prin combinarea tuturor posibilităților oferite de mediile online de comunicare. Mâine, însă, acest lucru devine tot mai dificil de realizat în condițiile în care mediul online se transformă într-un spațiu de confruntare între adversari, deschis dezinformărilor în masă și formelor asociate de agresiune informațională actorilor statali și/sau non-statali.

Studiul de față își propune să evidențieze tendințele pe care le generează „revoluția” OSINT în domeniul securității cu accent asupra particularităților care se identifică în interiorul ciclului de intelligence.

Cuvinte-cheie: OSINT, public intelligence, intelligence analysis, knowledge, SOCMINT

Introducere

Era noastră este din ce în ce mai mult influențată de abundența informațională facilitată de dezvoltarea produselor tehnologice și a mijloacelor de comunicare online. În perioada post-Război Rece, dezvoltarea tehnologică accelerată a crescut potențialul informațional oferit de OSINT. „Revoluția” surselor deschise a deschis noi oportunități pentru serviciile de informații dar și provocări care trebuie tratate prin mecanisme adecvate de răspuns. Astfel, dimensiunea analitică în intelligence a crescut în importanță. Datele disponibile acum în mass-media și rețelele de socializare susțin activitatea curentă a analiștilor multi-sursă și operatorilor de informații și întregesc tabloul general descris de informațiile obținute din sursele secrete deja consacrate.

În același timp, multiplicarea datelor și a mijloacelor de acces la acestea a dat naștere unei mai acute nevoi de cunoaștere a consumatorilor de intelligence care testează limitele furnizorilor de informații. Capacitatea comunităților de intelligence de a absorbi informația relevantă nu este nelimitată. Cu alte cuvinte, nivelul impresionant de informație pusă la dispoziție de dezvoltările științifice și tehnologice din ultimii ani se poate dovedi copleșitor în măsura în care nu reușim să dezvoltăm și mijloace capabile de procesare a acesteia și, ulterior, de analiză în sensul valorificării volumelor mari de date puse la dispoziție de OSINT, „unele dintre ele supuse manipulării, alterării voite sau chiar involuntare de către multitudinea de actori implicați în transmiterea lor”¹.

Comunitățile de informații sunt astăzi puse în fața realității dominate de creșterea gradului de accesibilitate a informației în sursele deschise de informare. Gregory Treverton, unul dintre exponenții cercetării în domeniul intelligence, preciza, cu peste un deceniu în

¹ George Cristian Maior, „Analistul și beneficiarul de informații: rolul analizei în cunoașterea strategică”, articol în George Cristian Maior și Ionel Nițu (coordonatori), „Ars Analytica – provocări și tendințe în analiza de intelligence”, Editura RAO, București, 2013, p. 31.

urmă, faptul că noul mediu în care se desfășoară activitatea de informații va fi influențat de „diminuarea valorii secretelor și multiplicarea informației disponibile, dacă nu integral din surse deschise, în orice caz, nu în totalitate secrete”². Acesta semnala, cu alte cuvinte, etapa de trecere de la paradigma *secretului* la cea a *informației* în intelligence, de la perioada *intelligence-ului centrat pe culegere* la cel *centrat pe culegere și analiză*.

OSINT și tendințele de schimbare în intelligence

Relevanța *surselor deschise* în intelligence reiese, mai mult ca oricând, din reflectarea următoarelor tendințe care vizează domeniul OSINT.

- *OSINT transcende sursele media tradiționale și se extinde în spectrul celorlalte INT-uri – HUMINT, SIGINT și IMINT.*

Gregory F. Treverton opina (2001) că în zilele noastre, informația poate fi culeasă deopotrivă prin dirijarea operatorilor în „*acțiuni operative de elicitare, consultarea imaginilor satelitare comerciale sau folosirea programelor software specializate în monitorizarea traficului online*”³.

Relația OSINT – IMINT

În opinia acestuia, IMINT-ul, de exemplu, devine atât de larg răspândit în mediul privat comercial încât însuși existența sa ca o componentă de sine stătătoare a intelligence-ului este pusă în pericol⁴. Chiar dacă companiile private care oferă servicii de furnizare și prelucrare a imaginilor satelitare (*ex.: Digital Globe, Space Imaging*) nu vor substitui niciodată capabilitățile proprii de care dispun serviciile de intelligence în domeniul IMINT - pentru că astfel s-ar pierde însuși noțiunea de secret și conspirativitate a activității de informații - apariția acestora determină amplificarea concurenței între intelligence-ul public și cel privat. IMINT-ul privat este inexistent în afara spectrului mai larg descris de OSINT, conturându-se, astfel, o *relație OSINT – IMINT* de condiționalitate reciprocă. Imaginea prelucrată de companiile specializate este lipsită de valoare dacă nu este publicată sau popularizată în sursele deschise, fiind o informație care nu vinde și, deci, nu satisface interesul companiei private care este, în esență, financiar, de maximizare a profitului. De altfel, aceasta este diferența majoră între exponenții intelligence-ului public și privat. Un serviciu de intelligence nu are nevoie să-i fie cunoscute intențiile și tipurile de informații pe care le exploatează decât în situații particulare care impun un astfel de curs de acțiune cum sunt, de pildă, cele de descurajare a adversarului (*când devoalarea în mass-media a unor informații poate fi voluntară și are rolul de a neutraliza o potențială acțiune ostilă a adversarului*).

Relația OSINT – HUMINT

OSINT-ul nu se reduce la sursele media tradiționale (*publicații online, posturi TV și radio, bloguri ș.a.*), datele oficiale (*rapoarte statistice instituționale, mesaje și declarații publice*), datele și informațiile din mediile academice de dezbatere (*conferințe științifice, dezbateri think tank ș.a.*) și *literatura gri*⁵. Odată cu dezvoltarea rețelelor de socializare, OSINT incumbă produsele *new media* digitale cu conținut creat de utilizatori (*care poate*

² Treverton, Gregory F., „*Reshaping National Intelligence for an Age of Information*”, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, pp.226.

³ Stephen C. Mercado, „*Sailing the Sea of OSINT in the Information Age*”, disponibil la adresa <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.html#fn16>, accesat la data de 06.09.2016.

⁴ Gregory F. Treverton, *op.cit.*, pp. 87.

⁵ ceea ce este publicat fără asumarea responsabilității de către un editor și care este circulat în afara circuitelor comerciale.

îmbrăca forma unor știri, mesaje, și diverse alte materiale în format text, video și/sau audio) în vederea distribuirii pe Internet.

Platformele *social media* Facebook, Google+, Twitter și VKontakte sunt spații de interacțiune socială care reunesc din ce în ce mai mulți membri. Acestea dau posibilitatea fiecărui individ de a deveni „un producător și un vehicul de transmitere a informației”⁶. Opiniile exprimate de indivizi capătă valoare acțională indiferent de natura informațiilor (*adevărate sau false*) transmise în conținutul mesajelor. În *relația OSINT – HUMINT*, ideile și mesajele exprimate pe platformele de socializare capătă relevanță sub aspect informativ, de validare a conținutului informațional transmis, dar și nuanțe care pot susține activitatea de portretizare a trăsăturilor de personalitate și comportament, cercul relațional și domeniile de interes ale indivizilor care le exprimă. Toate aceste posibilități oferite de OSINT pot fi utilizate implicit și de către agresorii spațiului cibernetic.

Exploatarea surselor umane în zone de criză este o provocare pentru orice agenție de intelligence din prisma costurilor financiare și de timp. De aceea, OSINT este o alternativă la HUMINT în anumite situații de criză. În altele, poate constitui o bază de inițiere a unor acțiuni de recrutare. Sursele deschise exemplifică situații în care pot fi folosite datele furnizate de Twitter pentru apropierea și recrutarea unei noi surse⁷. Rețelele de socializare oferă date despre persoane care indică domeniul de expertiză al acestora (*ce știi?*) și cercul relațional (*pe cine știi?*) extrem de utile pentru soluționarea unei probleme de securitate.

Relația OSINT – SIGINT

În perioada Războiului Rece, capacitățile SIGINT erau indispensabile unui serviciu de intelligence pe fondul utilizării pe scară largă a liniilor de telefonie și a comunicațiilor radio. În prezent, comunicațiile mobile permit transmiterea de mesaje prin intermediul a diferite platforme de socializare puse la dispoziție de provideri de servicii online (*Google, Facebook, Apple, Microsoft ș.a.*). Tot mai multe persoane consideră indispensabile terminalele mobile pe care le dețin și aplicațiile oferite de acestea, unele dintre ele (*ex. Skype și WhatsApp*)⁸ cu posibilități de criptare a mesajului de la emițător la receptor și invers. Acest din urmă aspect manifestă îngrijorare la nivelul unor state occidentale (*Marea Britanie, fiind cea mai vocală*) care intenționează reglementarea accesului autorităților competente la comunicațiile criptate furnizate de Facebook (*prin WhatsUpp*) pe fondul amplificării pericolului de atentat terorist.

Din această perspectivă, teoria conform căreia monitorizarea rețelelor *social media* reprezintă „*Noul SIGINT*”⁹ în zilele noastre devine din ce în ce mai plauzibilă. O nouă dimensiune, SOCMINT (*Social Media Intelligence*), se autogenerază într-un spectru care interferează cu două mari domenii în intelligence, OSINT și SIGINT. SOCMINT devine o capacitate indispensabilă unui serviciu de informații sub aspectul operativității. Mediul online găzduiește platforme care indică *în timp real*, cu ajutorul *social media*, cele mai recente evoluții dintr-o anumită zonă de criză. Tot *social media* este mijlocul care, într-o oarecare problemă de securitate, poate pune la dispoziție date care, altfel, ar fi fost foarte dificil sau poate chiar imposibil de obținut imediat.

- *OSINT favorizează conducerea operațiilor informaționale și devine o „armă” utilizată pentru atingerea propriilor obiective operaționale sau strategice.*

⁶ George Cristian MAIOR, op.cit. pp.31

⁷ Kristan J. Wheaton, „*The new Humint*”, disponibil la adresa <http://sourcesandmethods.blogspot.ro/2012/10/the-new-humint.html>, accesat la data de 28.08.2016

⁸ Amir Rapaport, „*Israel revolution in the intelligence agencies*”, disponibil la adresa <https://osintjournal.wordpress.com/2014/04/21/israel-revolution-in-the-intelligence-agencies/>, accesat la data de 04.09.2016

⁹ <https://insidersurveillance.com/social-media-monitoring-new-sigint/>

OSINT este o armă pentru agresor în aceeași măsură în care este și pentru apărător. Într-un conflict informațional, avantajul competitiv este obținut de cel care știe să discearnă adevărul de minciună și, mai nou, *posibilul de probabil*.

Exploatarea surselor deschise în propriul beneficiu a devenit, tot mai des, o regulă în practica actorilor statali și non-statali. Este și situația unor mai recente evenimente consumate recent în crizele din Ucraina și Orientul Mijlociu.

Ucraina poate fi un exemplu în care sursele deschise au fost utilizate de către Rusia nu doar în scopul culegerii de informații cât, mai ales, ca mijloc de dezinformare și propagandă în cadrul unor acțiuni mai ample care, ulterior, au fost asociate agresiunii hibride percepută în literatura de specialitate ca o ultimă modalitate inovatoare de conducere a războiului modern. În cadrul acțiunilor informaționale, Rusia s-a folosit de așa-numita tehnică a „*controlului reflexiv*” care, în esență, presupunea influențarea deciziilor actorilor occidentali în sensul neimplicării în conflictului ucrainean¹⁰. Eficiența raportată în utilizarea spațiului public și în procesul de comunicare strategică (*STRATCOM*) au fost elemente definitorii care au susținut politica asertivă a Rusiei în raport cu statele occidentale pe problema Ucrainei. Practic, reacția occidentului a fost neutralizată de acțiunile mediatice ruse prin promovarea de mesaje în spațiul public care, pe de o parte, au negat constant implicarea militară rusă în Ucraina (*inclusiv prezența „omuleților verzi” în Crimeea*)¹¹ iar, pe de altă parte, au susținut includerea problemei ucrainene pe agenda internațională (*obiectiv care, în definitiv, a contribuit la creșterea profilului Rusiei de putere globală*).

Utilitatea spațiului online pentru acțiunile subversive ruse de propagandă și dezinformare a fost probată și la începutul lunii iunie a.c., când publicația *The New York Times* a devoalat¹² existența *Agenției de Cercetare Online (Internet Research Agency)* în orașul Sankt Petersburg. Entitatea derula operațiuni conspirate de invadare a spațiului virtual al rețelelor de socializare cu informații dirijate care aveau rolul de a pune Moscova într-o lumină pozitivă pe subiecte controversate precum criza din Ucraina și prăbușirea rublei în contextul prelungirii sancțiunilor economice europene și scăderii prețului petrolului la scară globală. Operatorii Agenției, așa-numiții „*trol*”, aveau misiunea de a posta mesaje denigratoare la adresa conducerii politice de la Kiev și comentarii optimiste pe tema revirimentului economic al Rusiei.

Grupările teroriste utilizează instrumentele *social media* pentru a-și promova cauza prin transmiterea de imagini, hărți și mesaje audio-video. Acestea recrutează noi membri, promovează schimbul de idei, convingeri și intenții în rețelele de socializare. În prezent, nicio grupare nu exploatează mai bine *social media* decât Daesh. Studiile recente pe această problematică indică faptul că platforma Twitter formează nucleul Daesh de propagandă și de diseminare a mesajelor deoarece oferă un grad mare de conectivitate, asigură posibilitatea disimulării utilizatorului (*mai ales în zonele în care controlul guvernamental asupra Internetului este redus*) și asigură legătura cu alte medii de informare dedicate propagandei și radicalizării postate pe platforme precum *Youtube, Facebook, archive.org* sau *justpaste.it*¹³.

¹⁰ Maria Snegovaia, *Putin Information Warfare in Ukraine*, Institute for the Study of War, Washington DC, 2015, disponibil la adresa, <http://understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>, accesat la data de 10.10.2016

¹¹ Lucy Ash, ‘*How Russia outfoxes its enemies*’, BBC News, 29.01.2015, <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-31020283>, accesat la data de 10.10.2016

¹² Adrian Chen, ‘*The Agency*’, disponibil la adresa http://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html?_r=0, accesat la data de 28.08.2016

¹³ Joseph Shaheen, *Network of terror: How Daesh uses adaptive social networks to spread its message*, NATO Statcom Center od Excellence, Riga, 2016 p. 5, diponibil la adresa www.stratcomcoe.org/download/file/fid/3312, accesat la data de 10.10.2016

- *OSINT reclamă cu necesitate creșterea rolului analizei informațiilor în cadrul ciclului de intelligence*

Distribuția cunoașterii, a informației și expertizei într-o lume interconectată și avansată tehnologic precum cea în care trăim face din analiza de intelligence (*definită ca efort cognitiv al cărui scop este generarea de cunoaștere acționabilă*) un instrument extrem de util, chiar esențial pentru orice consumator de informații de drept public sau privat.

Analiza informațiilor se va confrunta cu schimbări în viitorul apropiat. Trăim vremurile în care în intelligence, *analistul devine și culegător* la toate nivelurile de desfășurare a activității de informații – tactic, operațional și strategic. La nivel tactic/operțional, abordarea va fi, probabil, de *analiză bazată pe țintă (target analysis)* în sprijinul culegerii de informații. Analistul va deține suficiente cunoștințe de specialitate astfel încât să fie capabil să interpreteze corespunzător datele exploatate în OSINT, proces în care rețelele de socializare ocupă un loc special.

La nivel strategic, vor fi încurajate modelele de *analiză prospectivă* care oferă posibilitatea de acțiune în plan decizional (*actionable intelligence*). Analistul folosește OSINT-ul pentru identificarea unor elemente de context (*complementare datelor deja deținute, furnizate de INT-urile secrete*) necesare înțelegerii subiectelor abordate în lucrarea pe care o elaborează. Pentru el este esențial să cunoască unde poate găsi reperele relevante domeniului său de cercetare (*know who know what*) pentru a scurta timpul unui proces elaborat de căutare și a fi operativ în raport cu nevoile decidenților strategici.

- *„revoluția” OSINT încurajează „externalizarea” cunoașterii în afara comunităților de intelligence*

Dezvoltarea Internetului a condus la multiplicarea informației în spații deschise de informare și biblioteci virtuale utilizate gratuit de experți din mediile academice, sectorul organizațiilor non-guvernamentale specializate în analiză și companiilor de consultanță și business intelligence. Mulți din acești experți oferă evaluări de un nivel calitativ ridicat care fac concurență analizelor elaborate de serviciile de intelligence și pot fi utile acestora în validarea propriei *cunoașteri (informațiilor deținute la un moment dat pe o anumită problematică)*.

Concluzii - „revoluția” OSINT, noi direcții de acțiune în intelligence

Excelența în intelligence-ul public și privat rezidă în capacitatea organizațiilor de a se reinventa, de a-și adapta potențialul operațional la noile oportunități oferite, printre altele, și de ultimele evoluții din mediile surselor deschise, și de a se autoregla în fața provocărilor și stimulilor externi transmiși de „revoluția” OSINT.

Sursele deschise, prin definiție, generează mult mai multe informații decât cele secrete, chiar dacă acest aspect este vizibil „*mai mult din punct de vedere al cantității decât al calității*”¹⁴. Agențiile de intelligence nu pot genera *cunoaștere și înțelegere* dacă nu își însușesc noile metode, mijloace și tehnici speciale care revoluționează *culegerea (ex.: SOCMINT)* și *analiza informațiilor (ex.: tehnicile structurate de analiză: analiza ipotezelor concurente, tehnica scenariilor alternative, brainstormingul)*. Or, tocmai aceste două componente ale ciclului de intelligence, culegerea și analiza, sunt cele mai accesibile serviciilor în procesele recurente de regenerare și reorganizare internă. Dacă modalitatea de optimizare a proceselor de culegere și analiză nu este în acord cu noile tendințe din OSINT atunci este foarte posibil ca serviciile de intelligence să nu țină pasul cu noile forme de

¹⁴ Florian Schaurer, Jan Störger, International Relations and Security Network, OSINT report 3/2010, p.4, disponibil la adresa <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/OSINT-Report-3.pdf>, accesat la data de 06.09.2016

manifestare a amenințărilor și riscurilor de securitate (*amenințarea teroristă și amenințarea hibridă*).

Culegerea informațiilor din sursele deschise este, în general, puțin costisitoare. OSINT-ul trebuie să devină, așadar, un instrument indispensabil culegerii la nivel tactic-operational și analizei la nivel strategic. OSINT-ul susține analiza de intelligence multisursă prin direcționarea procesului de colectare. Inducerea SOCMINT în mediul operațional va conferi oricărei organizații capacitatea unei reacții adecvate în pre-faza unei situații de criză și pe timpul acesteia. Deoarece în situații frecvente *susține cunoașterea în timp aproape real*, SOCMINT-ul devine relevant în două dintre funcțiile intelligence-ului - avertizarea timpurie și informarea operativă.

Deoarece majoritatea informațiilor relevante pentru securitatea națională sunt adesea disponibile în sursele deschise în limba rusă, arabă, chineză, este necesar importul de resursă umană care să dețină competențe lingvistice specifice, cunoștințe solide de cultură și istorie pe anumite spații de interes și să prezinte potențial pentru formarea deprinderilor speciale de culegere și analiză a informațiilor¹⁵.

În OSINT intelligence-ul nu mai înseamnă doar informație ci, mai ales, analiză și evaluare. În zilele noastre, provocarea în intelligence constă în „*selectarea (know what is what) dintre sursele bune și cele rele, cele valabile și cele expirate, cele relevante și cele irelevante*”¹⁶ și validarea informațiilor obținute din sursele deschise. Acest lucru necesită timp dar poate fi pus în practică prin două modalități: *validarea sursei* în urma unui proces continuu de analiză a relației dintre sursă și informație și *validarea informației* obținute din surse deschise prin fuziunea acesteia, în interiorul organizației, cu alte informații obținute din surse secrete sau tehnice sau în cadrul cooperării inter-agenții pe diverse probleme de interes comun.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „*Ghidul analistului de intelligence. Compendiu pentru analiștii debutanți*”, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București. 2011.
2. Betts, Richard K., „*Enemy of intelligence: knowledge and power in American National Intelligence*”, Columbia University Press, New York, 2007, pp. 20-21, disponibil la adresa www.people.exeter.ac.uk.
3. Brown, Neil M. și Keeley, Stuard M., „*Asking The Right Questions. A Guide to Critical Thinking - Eight Edition*”, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2007.
4. Buzan, Berry și LITTLE, Richard, „*Sistemele internaționale în istoria lumii*”, Editura Polirom, Iași, 2009.
5. Heuer, Richard J., „*Psychology of intelligence analysis*”, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999.
6. Hoffman, Frank G., „*Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars*”, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007.
7. Maior, George Cristian și Nițu, Ionel (coordonatori), „*Ars Analytica – provocări și tendințe în analiza de intelligence*”, Editura RAO, București, 2013.
8. Maior, George Cristian, „*Incertitudine – Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*”, Editura RAO, București 2014.
9. Mercado, Stephen C., „*Sailing the Sea of OSINT in the Information Age*”, disponibil la adresa <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.html#fn16>.

¹⁵ *Idem.*

¹⁶ Ghid OSINT, elaborat de Centrul de Surse Deschise al SRI, p. 7.

10. Mocanu, Mircea, „*Intelligence de la rețele la acțiune*”, Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, București, 2014.
11. Nițu, Ionel „*Analiza de intelligence – O abordare din perspectiva teoriilor schimbării*”, editura RAO, București, 2012.
12. Schaurer, Florian, Störger, Jan, *The Evolution of Open Source Intelligence*, disponibil la adresa: <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/OSINT-Report-3.pdf>, accesat la data de 06.09.2016.
13. Shaheen, Joseph, *Network of terror: How Daesh uses adaptive social networks to spread its message*, disponibil la adresa: www.stratcomcoe.org/download/file/fid/3312, accesat la data de 10.10.2016.
14. Snegovaia, Maria, *Putin Information Warfare in Ukraine*, disponibil la adresa: <http://understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>, accesat la data de 10.10.2016.
15. Treverton, Gregory F., „*Reshaping National Intelligence for an Age of Information*”, Cambridge University press, Cambridge, 2001.
16. Trujillo, Morgan D., „*Are Intelligence Failures Inevitable?*”, E-International Relations Studies, disponibil la adresa <http://www.e-ir.info/2012/11/08/are-intelligence-failures-inevitable/>.
17. Wheaton, Kristan J., „*The new Humint*”, disponibil la adresa <http://sourcesandmethods.blogspot.ro/2012/10/the-new-humint.html>, accesat la data de 08.08.2016.

PARTICULARITĂȚILE SPRIJINULUI LOGISTIC AL UNITĂȚILOR MILITARE LA PACE

Costel-Dorel MÎNEA

Locotenent-colonel, Corpul de control și inspecție al MAPN

E-mail: robert02121971@yahoo.com

Rezumat: *Sprijinul logistic al unităților militare la pace se bazează pe un sistem logistic funcțional, în care organele de conducere și execuție logistică sunt implicate în realizarea unui suport logistic eficient și oportun, prin folosirea unui sistem informatic logistic care să eficientizeze aprovizionarea cu bunuri materiale prin utilizarea metodologiilor, tehnicilor, căilor și modalităților moderne de optimizare cunoscute și care să acopere toate domeniile funcționale ale logisticii militare pe timp de pace. Din punct de vedere al asigurării unui sprijin logistic eficient, rolul sistemului logistic trebuie să se interfațeze cu sistemul de comandă – control, dar în același timp, să țină cont de cerințele beneficiarului final, respectiv militarul, iar acesta așteaptă să obțină de la logistică muniție, hrană, apă, sprijin medical sau carburant pentru tehnica de luptă, pentru aeronave, sau nave de război, dar și pentru asigurarea condițiilor necesare de viață, atât pe timp de pace, dar mai ales în situații de criză și război.*

Cuvinte-cheie: *logistică; sprijin logistic; planificare; suport logistic; distribuție; consum.*

Continuarea procesului de reformă a Armatei Române impune crearea și modernizarea sistemului logistic militar, integrat, flexibil și funcțional, capabil să răspundă nevoilor de asigurare a forțelor luptătoare cu toate categoriile de echipamente și materiale (la timpul și locul ordonat, cât mai simplu și cu cheltuieli minime), precum și cerințele de realizare a interoperabilității cu sistemele logistice ale armatelor moderne, din țările membre NATO sau parteneri.

Măsurile întreprinse în procesul de reformă din domeniul militar în general și realizarea dezideratelor enunțate mai sus reprezintă, în opinia mea, componente ale unei viziuni manageriale reformatoare care-și așteaptă concretizarea în practică pentru a genera performanțe. Toate aceste mențiuni se pot concentra într-o concepție de maximă importanță teoretică și practică și anume aceea că sprijinul logistic al unităților militare la pace și managementul sprijinului logistic sunt surse principale ale realizării unui suport logistic eficient și oportun pentru orice entitate militară indiferent de nivelul ei.

Punând în discuție obiectivele majore de realizat și ținând cont de delimitările conceptuale ale logisticii, iese clar în evidență accentul ce se pune pe problematica restructurării și modernizării sistemului militar în general și cel logistic în mod special.

În accepțiunea NATO logistica este definită ca fiind „...știința planificării, executării mișcării și asigurării forțelor; în sensul său cel mai cuprinzător, ea cuprinde acele aspecte ale operațiilor militare care se referă la: proiecția și dezvoltarea, achiziția, depozitarea, transportul, distribuția, întreținerea, evacuarea materialelor și scoaterea acestora din uz; transportul personalului; achiziția, construcția, întreținerea, exploatarea clădirilor și scoaterea lor din uz; achiziția sau furnizarea de servicii; sprijinul medical”¹. După cum observăm în această definiție logistica cuprinde funcțiunile de aprovizionare, furnizare de materiale,

¹ *NATO Logistics Handbook*, SNLC Secretariat Internațional Staff, Defence Policy and Planning Division, Logistics, NATO HQ, 1110 Brussels, 2012, p. 20.

transporturile militare, asigurarea cu personal și mobilizarea resurselor economice. Pe baza acestei definiții, referitoare la domeniul logisticii, apreciez că logistica este o colecție de activități în legătură cu achiziția, mișcarea, stocarea și livrarea pieselor și mărfurilor într-un lanț logistic, dar în același timp logistica include și funcțiile de transport, de distribuție, de depozitare a bunurilor materiale. De asemenea, consider că misiunea logisticianului abia acum începe și constă în aducerea bunurilor și serviciilor la locul potrivit, la timpul potrivit, în condițiile cerute, precum și în asigurarea celei mai mari contribuții la îndeplinirea misiunii de bază a fiecărei unități militare pe timp de pace, precum și în situații de criză și război.

Încercările de delimitare a logisticii de canalele de distribuție i-au determinat pe unii specialiști să facă apel la un nou concept, cel de canal logistic. Aceștia consideră că scopul principal al unui canal logistic este livrarea la timp a mărfurilor și administrarea corespunzătoare a fluxului mărfurilor. Eu consider că un canal logistic este un lanț de evenimente care adaugă valoare, iar valoarea reală nu este realizată până când sortimentul de produse nu este poziționat fizic și temporal și nu are configurația corespunzătoare transferului de proprietate. Numai în cazul în care tranzacțiile desfășurate în cadrul canalului întrunesc aprecierea, acceptarea și satisfacția beneficiarilor, este adăugată o valoare substanțială prin procesul de sprijin logistic.

Pe baza celor prezentate pot afirma că sprijinul logistic al unităților pe timp de pace pornește de la nevoile sau cerințele forțelor luptătoare care se instruiesc și merg pe acest canal logistic, dincolo de producător, până la furnizorii de materii prime. Urmare a acestor considerații s-a născut și sintagma de lanț logistic (supply chain), care are în vedere reunirea participanților la circuitul unui produs, de la concepere și până la consum. În acest mod, principiul fundamental al oricărui lanț logistic este: cu cât ne depărtăm de consumatorul final, cu atât variabilitatea comenzilor crește.

În opinia specialiștilor din domeniul logistic, în cadrul lanțului de aprovizionare-livrare „... se realizează o coordonare a organizațiilor, care acționează ca un sistem, în scopul ameliorării și optimizării proceselor în vederea obținerii unui beneficiu global. Competitivitatea și performanța unei organizații sunt dependente de apartenența la un lanț de aprovizionare-livrare ce funcționează eficient și eficace, în cadrul căruia există o sinergie datorată stabilirii și implementării unor obiective și strategii comune de către parteneri”².

Plecând de la această opinie consider că evidențierea avantajelor lanțului de aprovizionare-livrare trebuie să țină cont de faptul că acesta este un proces de planificare, implementare și control al operațiilor de aprovizionare, desfășurat cu scopul de a satisface cerințele beneficiarului cu maximum de eficiență. Managementul sprijinului logistic al unităților militare la pace înglobează totalitatea stocurilor și mișcărilor de bunuri materiale, prelucrarea acestora (dacă este cazul) și bunurile materiale finite, de la punctul de origine până la consumator (militarul în cazul de față). De asemenea, apreciez că, forțele luptătoare se pot instrui pe timp de pace și își pot îndeplini misiunea pe timp de război numai în condițiile existenței unui sistem logistic agil și flexibil, prin care „... fluxul de distribuție nu suferă intreruperi la limitele dintre nivele”³. Structurile logistice noi au la bază principiul degrevării forțelor luptătoare de sarcinile logistice. Aceste structuri se compun din elemente modulare, pe categorii de mari unități, unități (subunități), cu care să se poată interveni, în caz de nevoie, pentru acordarea sprijinului logistic marilor unități luptătoare care se pregătesc din timp de pace pentru situații de criză, mobilizare și război.

În cadrul procesului managerial de planificare logistică este necesar a se avea în vedere ansamblul acțiunilor desfășurate de către șeful structurii logistice, în vederea stabilirii și realizării obiectivelor, din domeniul logisticii, stabilite de către sistemul conducător (managerial). De reținut este faptul că, în analiza făcută, trebuie avut în vedere conținutul

² Minculete, Gheorghe, Minculete, Anca, *Unele abordări ale managementului lanțului de aprovizionare-livrare...*, p. 112.

³ FM 4-0, *Combat Service Support*, cap. 1.

tuturor funcțiilor managementului logistic. Reducerea din procesul managerial a uneia din funcții duce la realizarea în condiții de ineficiență a actului de conducere. O asemenea ierarhizare a logisticii trupelor creează posibilitatea stabilirii concrete și clare a responsabilităților în acest domeniu, atât în timp de pace, cât și în situații de criză și la război.

Războiul modern, cu trăsăturile, formele și procedeele sale caracteristice de pregătire, de declanșare și desfășurare, implică aplicarea unor metode, instrumente și mijloace noi de conducere, diferite față de cele cunoscute și folosite anterior. Însă confruntarea armată nu afectează în mod substanțial metodologia și tehnologia managementului sprijinului logistic, existența acestora fiind o continuare, cu diferite nuanțări, a celor utilizate la pace.

În condițiile desfășurării unor acțiuni de luptă variate și complexe, ale întrebuirii unor categorii de armament și tehnică militară, cu posibilități deosebite, ce determină creșterea considerabilă a volumului de informații, problema esențială a activității manageriale logistice pe timp de pace o reprezintă asigurarea eficienței în situații de criză și război.

Pe baza concluziilor reieșite din conflictele militare, inclusiv a celor mai recente, precum și a practicii acumulate în cadrul exercițiilor militare, susțin că principalele activități pe care le desfășoară organele de conducere și planificare logistică de la nivelele strategic, operativ și tactic sunt următoarele: procurarea, transmiterea informațiilor generale cu privire la situația politico-militară internațională și internă, cât și a informațiilor pe linie de logistică în vederea asigurării tehnico-materiale și medicale a operațiilor; organizarea asigurării resurselor umane necesare marilor unități prin activități de mobilizare și completare a efectivelor; adoptarea măsurilor pentru protecția informațiilor pe linia sprijinului logistic și a secretului comunicării acestora.

Apreciez că lanțului de aprovizionare-livrare din domeniul militar îi lipsesc flexibilitatea, mobilitatea, eficiența și interoperabilitatea. În același timp, menținerea unei forțe pregătite să facă față unei eventuale amenințări (ce poate să apară oriunde și oricând), nu este cel mai bun mod de utilizare a resurselor, atâta vreme cât logistica just-in-time poate constitui o alternativă mai suplă și mai puțin costisitoare. În acest context, lanțul de aprovizionare-livrare nu dispune de capacitățile necesare pentru cunoașterea deplină a situației, nu are capacitatea de comunicare și mijloace de livrare necesare, pentru a face față pe deplin noului mod de ducere a războiului, ce reclamă o reducere a amprentei logistice la teren.

Consider că sistemul logistic al armatei României, în ansamblul său, întâmpină dificultăți datorită declinului continuu al industriei de apărare românești, din ultimii ani. Acest sistem este reactiv, dar trebuie transformat într-unul proactiv, bazat pe flexibilitate, viziune și capacitate de anticipare. Toate activitățile din cadrul procesului de sprijin logistic evidențiază nu numai multiplele preocupări ale managementului logistic ci și rolul și importanța acestuia, care sunt determinate de activitățile militare de instruire, pe timp de pace și acțiunile militare în situații de criză și război. Așadar, în funcție de situația în care se găsește sistemul logistic la pace și la război unele dintre activitățile procesului de sprijin logistic sunt mai mult sau mai puțin nuanțate în raport cu altele.

Apreciez că problemele din domeniul logisticii unităților militare pe timp de pace nu sunt clar delimitate prin acte normative și personalul logistic se află în situația de a nu cunoaște întregul proces de sprijin logistic și modul de acțiune în situația producerii crizei, a stării de necesitate sau a conflictului armat. Caracteristic pentru această perioadă o constituie activitatea desfășurată pentru trecerea sistemului logistic militar, cu toate componentele sale, de la starea de pace la cea de război. Deși, în ultima perioadă se vehiculează ideea că, în prezent și în viitorul apropiat, România nu este amenințată de vreun pericol extern real ori potențial, factorii de conducere politico-militari au obligația de a lua în calcul tot ceea ce poate afecta integritatea, unitatea, independența și suveranitatea statului român. În acest context, conducerea politico-militară trebuie să asigure executarea activităților cu rapiditate și în deplină siguranță. Pentru aceasta, sistemul logistic militar și sistemul informațional logistic

trebuie să fie viabile, coerente și să funcționeze ireproșabil atât pe verticală cât și pe orizontală, în orice situație ar avea loc trecerea armatei de la starea de pace la cea de război.

Rolul și importanța managementului logistic în timp de pace este determinat de dinamica resurselor umane și tehnico-materiale, care prin politicile de personal și înzestrare pregătesc suportul uman și tehnico-material al viitorului conflict. Cu alte cuvinte, pacea pregătește războiul. Desigur, existența în sine a cadrului legal de manifestare a managementului logistic, crearea structurilor necesare diferitelor nivele ierarhice cu precizarea domeniilor de responsabilitate, nu rezolvă, după opinia mea, această problemă atât de complexă.

Consider că rămân de rezolvat unele din aspectele deosebite din cadrul sistemului logistic, cum sunt coeziunea sa internă și funcționalitatea. Astfel, în cadrul existenței unui sistem logistic bine fundamentat, de o importanță majoră devine selecționarea și numirea în funcții de conducere pe linie logistică a unor cadre ce au parcurs un ciclu complex de formare și perfecționare a pregătirii, incluzând cursuri postuniversitare de nivel operativ și strategic, cursuri de utilizare a aparaturii și tehnicii de calcul, de însușire și perfecționare în domeniul limbilor străine. O atenție deosebită va trebui să se acorde și cadrelor militare care au parcurs diverse forme de pregătire sau au participat la activități comune în străinătate.

În abordarea corelației dintre sprijinul logistic al unităților militare pe timp de pace și respectiv la război, este evident, în primul rând faptul că prima o determină pe cea de-a doua, în sensul că eficiența măsurilor și activităților care vizează apărarea națională marchează în mod hotărâtor, pozitiv sau negativ, acțiunile logistice desfășurate în campania de trecere a armatei României de la starea de pace la starea de război. În acest sens apreciez, fără teama de a greși, faptul că, pe timp de pace, sprijinul logistic are menirea de a asigura înzestrarea și dotarea structurilor militare cu armament, tehnică, echipament, hrană, precum și pregătirea sub toate aspectele a forțelor armate ale țării menținându-le permanent un nivel ridicat al capacității de luptă, pentru a fi în măsură ca, pe baza deciziei organelor constituționale, să treacă la îndeplinirea misiunilor stabilite în situații de criză și război.

Concluzii

Direcția de bază a acestei teme o constituie particularitățile sprijinului logistic la nivelul unităților militare la pace, precum și căile și modalitățile prin care sistemul integrat logistic va reuși să asigure flexibilitatea și sustenabilitatea entităților militare pentru îndeplinirea întregului spectru de misiuni în care sunt angajate, prin realizarea unui suport logistic corespunzător. În acest sens, obiectivul meu principal a fost și este să scot în evidență soluții pentru îmbunătățirea activităților referitoare la tematica abordată. Centrul de interes al analizei este modul de abordare a principalelor probleme identificate în logistica reală a unității militare la pace și trecerea treptată spre partea aplicativă a noțiunilor teoretice abordate, prin exemplificarea acestora în realitățile din sistemele logistice actuale.

Consider că cerința fundamentală a eficientizării sprijinului logistic la pace constituie crearea unui sistem logistic integrat cu o mare mobilitate, care să asigure logistica necesară la locul și în volumul cerut, la momentul oportun. Transformarea va viza și mobilitatea în acordarea sprijinului logistic pentru unitățile militare, prin crearea unui eșalon care să coordoneze activitățile începând cu nivelul strategic, trecând prin cel operativ și transpunându-se, într-o concepție unitară, la nivel tactic.

Realizarea cerinței fundamentale de eficientizare a sprijinului logistic va avea la bază modernizarea tehnologiei informaționale și controlului managementului logistic prin crearea unor microstructuri de conducere și execuție flexibile cu mare capacitate de reacție, capabile să acționeze în orice condiții, potrivit misiunilor încredințate.

Pentru realizarea obiectivelor stabilite de către fiecare unitate militară pe timp de pace, sprijinul logistic trebuie să îndeplinească următoarele cerințe esențiale: crearea unui sistem

logistic integrat sau modificarea celui existent; realizarea unui management eficient al informațiilor și focalizarea pe cerințele inițiale și finale ale lanțului de aprovizionare.

De asemenea, pe o a doua direcție am analizat competitivitatea și performanța sprijinului logistic al unităților militare la pace ținând cont de apartenența lor la un lanț de aprovizionare-livrare eficient și eficace, în cadrul căruia există dorința de a face ca lucrurile să meargă bine, pe baza unor obiective și strategii comune.

În acest sens am acos în relief rolul managementului sprijinului logistic la pace, având drept țintă finală asigurarea unui suport logistic de calitate și suficient pentru toate domeniile funcționale ale logisticii unităților militare la pace. Analiza s-a bazat, în esență, pe experiența mea de ofițer de logistică și în special pe studierea materialului teoretic și normativ legislativ, precum și a documentarelor și materialelor de specialitate. De aceea, am scos în evidență importanța organelor de conducere și execuție ale sistemului logistic din unitățile militare la pace și armonizarea sarcinilor pe linie logistică la pace cu cele de la război, în vederea îndeplinirii cu succes a obiectivelor fundamentale în domeniul apărării naționale, precum și a misiunii de bază pe care o are fiecare entitate militară în parte.

În final, prin studiul meu am încercat să scot în evidență importanța sprijinului logistic al unităților militare la pace și avansăm structurilor de decizie, militare și civile, ideea că logistica și sprijinul logistic trebuie să fie reconsiderate pentru situația inițială de pace, dar strâns legată cu situațiile de urgență, criză, mobilizare și război, în plan normativ, structural și procesual. Toate aceste modificări legislative, pe linia sprijinului logistic al Armatei României, trebuie să fie executate în strânsă conexiune cu tendințele de modernizare manifestate în mediul economic național și internațional, la nivelul țărilor membre ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) cât și al celor din cadrul Uniunii Europene (UE).

BIBLIOGRAFIE:

1. *Regulamentul logisticii operațiilor întrunite, L-1*, Statul Major General, București, 2008.
2. ***, *Global Logistics and Supply Chain Strategies*, <http://www.supplychainbrain.com/>.
3. COHEN, Sh., Roussel, J., *Strategic supply chain management*, Amazon com., 2004.
4. *FM 4-0, Combat Service Support*, 2003.
5. FOTACHE, D., Hurbean, L., *Supply Chain Management: from Linear Interactions to Networked Processes*, Revista Informatică Economică, nr. 4 (40)/2006, www.revistaie.ase.ro/content/40/Fotache.pdf.
6. <http://www.almc.army.mil/alog/issues/JulAug01/MS668.htm>.
7. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-logi.htm>.
8. http://www.iwar.org.uk/rma/resources/logistics/Piggee_A_F_02.pdf.
9. http://www.iwar.org.uk/rma/resources/logistics/Piggee_A_F_02.pdf.
10. MINCULETE, Gheorghe; Minculete, Anca, *Unele abordări ale managementului lanțului de aprovizionare-livrare*, în: Securitate și apărare în Uniunea Europeană, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională „Strategii XXI”, 17-18 aprilie, 2008, secțiunea 6, Logistică, Finanțe și Contabilitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008.
11. *NATO Logistics Handbook, SNLC Secretariat Internațional Staff, Defence Policy and Planning Division, Logistics, NATO HQ, 1110 Brussels, 2012.*

ASPECTE COMPORTAMENTALE SPECIFICE PERSOANELOR PREDISPUSE LA TRANSMITEREA NEAUTORIZATĂ A INFORMAȚIILOR CLASIFICATE

Laurențiu-Leonard LĂZĂROIU

Maior, doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
Academia Forțelor Terestre, Sibiu
E-mail: llazaroiu@yahoo.com

Rezumat: Pornind de la ideea potrivit căreia dezvoltarea tehnologică specifică ultimului deceniu a permis atât transmiterea mult mai facilă a informațiilor, prin mediul sistemelor informatice, dar și ușurința socializării și formării de noi relații care nu impun un contact direct între indivizi, ci doar unul virtual, pentru structurile de intelligence apare ca o provocare, în noilor realități sociale, identificarea amenințărilor specifice terorismului și spionajului. Astfel relațiile umane, stabilite online sau mijlocite ulterior prin apelul la tehnologia modernă, al căror scop are caracter infracțional, pot fi uneori, cu succes, identificate și cercetate de către structurile specializate prin studierea comportamentului uman. Mai precis, este de interes analiza evoluțiilor comportamentale ale angajatului instituțiilor statului, care are acces la informații clasificate și care este predispus la compromiterea acestora. Indicii comportamentali, specifici conduitei simulate, vor contura suspiciunea și vor contribui la analiza ei, în corelație cu alte instrumente specifice, care în final vor confirma sau infirma aspectele infracționale.

Cuvinte-cheie: informații clasificate, securitate, comportament simulat, compromiterea informației.

1. Comportamentul simulat

La nivel comportamental, științele sociale consideră conduita ca fiind un traductor de atitudini, care reprezintă rezultatul configurației totale a atitudinilor. Acestea nefiind egale ca intensitate și valoare, în interiorul sistemului atitudinal personal are loc o selecție, în urma căreia este exteriorizată atitudinea cu implicația cea mai profundă sub formă de comportament.

În activitățile socio-profesionale la care individul participă apar deseori situații care îl solicită contradictoriu. Astfel, normele și regulile impuse organizațional pot intra în contradicție cu valorile și convingerile personale. Aceste situații generează, imediat sau în timp, dileme de comportament, tocmai datorită necesității acceptării anumitor situații conjuncturale compatibile sau nu cadrului normativ, incongruente total sau parțial cu sistemul de valori al individului. Evitarea lor sau aplanarea efectelor negative posibile impune elasticitate psihică și tact comportamental.

Potrivit lui R. Băboianu, o particularitate a comportamentului organizațional o constituie caracterul învățat, dobândit al acestuia¹. Orice achiziție pe care subiectul uman o va face și care la rândul ei îi va influența comportamentul profesional este o etapă a dezvoltării personale, pe profilul solicitat de atribuțiunile funcționale. Referitor la aspectele

¹ R. Băboianu, *Comportamentul simulat prin tehnica poligraf*, Revista Intelligence, nr.16,2009, pp. 42-45.

comportamentale, I. Ciofu identifică două modalități ale răspunsului atitudinal, pliat sau nu pe atribuțiile funcționale reglementate birocratic²:

- *comportamentul aparent*, format din reacțiile exteriorizate ale subiectului uman, precum: limbajul verbal și cel nonverbal, mimica, mișcarea membrelor, poziția corpului;
- *comportamentul inaparent*, include modificările interne, indirect decelabile, ce însoțesc procesele gândirii, emoției, limbajului etc;

Între cele două modalități comportamentale s-a stabilit o relație, în sensul că unui comportament aparent îi corespund obligatoriu forme de comportament inaparent, însă nu oricăror manifestări inaparente le corespund manifestări de comportament aparent. Astfel anumite aspecte comportamentale pot fi controlate și simulate.

În contextul dezvoltării unei culturi de securitate privind protecția informațiilor clasificate, apreciez că persoanele care intenționează să furnizeze în mod neautorizat informații clasificate realizează un act condamnabil profesional și vor afișa în majoritatea cazurilor un comportament simulat, în încercarea de a ascunde sau falsifica sensul realității. Această încercare de camuflare este determinată de conștientizarea din partea subiectului uman a intenției de încălcare a cadrului legal, simularea nefiind o simplă eroare. Ea devine o intenționalitate calculată, susținută pragmatic de interese și motive contrare normelor organizaționale, o expresie a dedublării psihologice.

Apreciez ca fiind o condiție a succesului unei simulări, consistența sa internă, abilitatea cu care subiectul menține coerența demersului său fictiv, adică minciuna. Aceasta este întotdeauna motivată de dorințe, de interese și apare în cele mai diferite situații ale raporturilor interpersonale la locul de muncă sau în societate:

- pentru ascunderea nerespectării procedurilor operaționale în activitatea zilnică;
- pentru camuflarea intențiilor infracționale, a actelor prin care s-au încălcat procedurile operaționale;
- pentru disculpare, din nevoia de protecție, din dorința de răzbunare;
- pentru a rezista presiunilor și normelor coercitive ale instituției, uneori sub incidența Codului Penal în situația deconspirării unei relații înafara cadrului legal cu persoane străine instituției care au obținut fraudulos, fără a avea autorizație de acces, informații clasificate.

Cu referire directă la măsurile coercitive, psihologia comportamentală subliniază rolul important, pentru învățarea unor comportamente, determinat de recompense și sancțiuni. Acestea contribuie fie la acceptarea noilor achiziții axiologice, fie la eliminarea celor necorespunzătoare.

Comportamentul simulat se realizează apelând la diferite strategii, caracterizate prin niveluri variate ale spontaneității, în funcție de capacitățile individului de improvizație și disimulare precum și de relația personală cu cei cu care interacționează³ :

- apelul la imaginație;
- exagerarea sau diminuarea unor aspecte;
- adăugarea sau omisiunea de date;
- substituirea unor aspecte cu caracter incriminatoriu asupra propriei persoane;
- transformarea datelor realității în funcție de propria proiecție a demersului cognitiv ;
- tăcerea.

² Ciofu I., *Comportamentul simulat*, Ed. Academiei, București, 1974, p. 51.

³ Mihai Aniței, Viorel Pașca, *Aplicații ale noilor tehnologii de imagistică corticală în detecția comportamentului simulat* <http://www.ipsihologie.ro/images/stories/revista2010-12/art04Pasca.pdf>, accesat la data 18.04.2016

2. Investigarea comportamentului simulat

Cel care simulează operează după o logică elastică pentru a-și atinge cât mai repede scopul, folosindu-se de limbaj și cunoscând foarte bine realitatea pe care-și propune să o ascundă. Simularea îmbracă în exterior intenția de inducere în eroare prin trei procedee mascate⁴:

- a) o atitudine raționalizatoare în care subiectul încearcă să ofere rațiuni cât mai plauzibile pentru justificarea unei greșeli sau unui act neregulamentar săvârșit cu intenție, conștientizând incidentul normativ creat și efectele acestuia;
- b) subiectul caută să își proiecteze atitudinile personale în contul altora;
- c) inversul variantei de simulare de la punctul b), constituie identificarea, prin aceasta subiectul atribuindu-și voit atitudini ale altor persoane.

La nivel cognitiv, interacțiunea individului care adoptă un comportament simulat (pentru a ascunde fapte sau intenții) cu alte persoane din sfera profesională, devine marcată de reactivitate la aspectele ce țin de comiterea faptei ilicite. Aceasta se traduce prin amplificarea tensiunii psihice. Astfel, potrivit clinicienilor practicanți, adepți ai psihologiei aplicate, unitatea psiho-somatică a simulării ne oferă posibilitatea certă de investigare și depistare a oricărui comportament simulat.

La persoanele normale din punct de vedere psihofiziologic comportamentul simulat este deseori asociat cu trăirea unor stări emoționale intense. În contextul demersului de cercetare, conduita inaparentă a indivizilor predispuși la transmiterea neautorizată a informațiilor se accentuează în momentul interacțiunii profesionale sau pe timpul controalelor inopinate, în speță a controalelor tematice pe linia protecției informațiilor clasificate.

Ținând cont de faptul că, asemenea altor infracțiuni, trădarea prin transmiterea neautorizată a informațiilor clasificate determină, pentru cel încriminat, unele stări comune tuturor infractorilor (determinate de riscul pierderii locului de muncă, privarea de libertate, sancțiuni financiare etc.) ne permitem să afirmăm că reacțiile psihofiziologice ale celui învinuit sunt similare indiferent de infracțiune, deosebindu-se poate doar prin intensitatea lor. Pentru aceasta utilizăm datele obținute în cadrul unor anchete sociale și analizate de către A. Papari. Astfel, cele mai frecvente reacții psihofiziologice ca rezultat al camuflării săvârșirii unor acte infracționale sunt⁵:

- accentuarea ritmului cardiac;
- creșterea presiunii sanguine;
- apariția fenomenelor vasodilatării și vasoconstrictorii (hiperemie și paloare);
- accelerarea și scăderea respirației;
- dereglarea fonației și emisiuni de sunete;
- hiposalivația și contractarea subită a mușchilor scheletici.

Pentru identificarea reacțiilor psihofiziologice, A. Papari a analizat cazurile unor subiecți care erau motivați pentru dezvoltarea unui comportament simulat. Reacțiile enumerate sunt foarte puțin supuse unui control voluntar, fiind determinate de gradul de percepție a riscului de a fi detectată fapta sau intenția, ca răspuns al unei evaluări situaționale proprii. Această analiză cuprinde în mod inevitabil și aspecte emoționale ce țin de frica pedepsei, a condamnării, în cazul stabilirii juridice a vinovăției.

În dependență cu modificările neurofiziologice se pot observa, mult mai ușor, schimbări comportamentale:

⁴ D. Gabor, M. Baritz, A. Repanovici, *Metode și tehnici de investigare a comportamentului simulat. Descrierea și utilizarea sistemului mecatronic de tip SB METV.10*, Buletinul AGIR, nr.2/2015, pp. 88-93.

⁵ Adrian.Papari, *Metode de detectare a comportamentului simulat*, <https://www.scribd.com/doc/8283869/Metode-de-Detectare-a-Comportamentului-Simulat-ADRIAN-PAPARI>, accesat la data de 16.04.2016

- schimbări ale mimicii și pantomimicii;
- blocarea bruscă a funcțiilor motorii;
- tremurul din voce;
- modificarea timpului între percepția întrebării și furnizarea răspunsului;

O serie de cercetări teoretice și experimentale încearcă să cuantifice comportamentul uman, să conceptualizeze și să generalizeze principii fundamentale, pentru a determina relațiile dintre cauze și fapte. Potrivit lui D. Gabor, orientarea cercetătorilor este structurată spre cel puțin patru obiective majore:

- a) elaborarea unor strategii capabile să analizeze categoriile de comportament disimulat;
- b) dezvoltarea unui model psihologic abstract pentru fiecare tip de simulare;
- c) identificarea substratului neurofiziologic specific pentru fiecare tip de simulare;
- d) stabilirea unor corelații între substratul neurofiziologic al simulării și indicatorii psihofiziologici utilizați pentru detecția comportamentului simulat.

Potrivit lui R. Băboianu, cele mai cunoscute tehnici și mijloace de investigare a comportamentului simulat, despre care apreciem că pot fi utilizate cu succes pentru identificarea subiectului uman generator al unui act deliberat de divulgare a secretului de stat, sunt: tehnica poligraf, metoda detectării stresului din voce, metoda detectării stresului emoțional în scris. În plus, D. Gabor consideră ca fiind tehnici de investigare și: metoda asociației libere, metoda experienței motrice, tehnica suprimării cenzurii conștiente și o metodă tehnică costisitoare, evaluarea potențialelor evocate manifestate la nivelul creierului uman. Indiferent de tehnica investigativă adoptată, condițiile de mediu, erorile subiective de evaluare constituie factori ce pot interveni eronat.

Capacitățile cele mai simple de descifrare a comportamentului simulat sunt cercetate și dezvoltate în mare parte făcând apel la psihologia aplicată, prin studierea informației provenită din interpretarea formelor limbajului. Alături de studiul gesticii, a limbajului cu toate formele sale, psihologia aplicată acordă un interes crescut unor indicatori cu grad de aprofundare sau de diferențiere a codificărilor comportamentale rezultate din analiza unor indicatori cu valoare generală.

Datorită faptului că modul de abordare al planului conștiinței subiectului este unul indirect, tehnica poligraf este una dintre tehnicile cele mai performante pentru detectarea disimulării. Accentul tehnicii constă în evidențierea adevărului, dacă individul redă cu fidelitate și în mod sincer elementele de conținut ale realității subiective, respectiv redarea achiziției mentale a unei fapte. Dificultatea este însă dată de dependența de echipamente specializate pentru astfel de activități și de existența personalului special instruit. Plecând de la afirmația expertului în tehnica poligraf Radu Băboianu, potrivit căruia „tehnica poligraf poate fi adaptată ușor la orice situație la care este vizat comportamentul simulat”, în contextul temei considerăm că apelul la această metodă va permite:

- identificarea autorilor incidentelor de securitate privind protecția informațiilor clasificate;
- verificarea veridicității relațiilor dintre angajatul unei instituții ce deține informații de valoare pentru securitatea națională și exponenți ai unor organizații adverse intereselor naționale;
- stabilirea sincerității angajaților în procesul de cercetare a unui incident de securitate, cu scopul documentării faptelor și elaborării planurilor pentru contracarare efectelor negative;
- stabilirea împrejurărilor care califică sau agravează unele fapte;

- depistarea caracterului calomnios al unor declarații făcute cu scopul concentrării efortului acuzator asupra altei persoane.

Ca dovadă a utilității acestei metode, la nivel departamental în S.U.A. peste 14 departamente (U.S. Army, Air Force, F.B.I., N.S.A., C.I.A., Secret Service etc.) utilizează tehnica poligraf cu succes, pentru cazurile ce implică cercetare acțiunilor de spionaj sau trădare.

În investigarea infracțiunilor, tehnica poligraf acoperă o zonă neabordabilă prin alte metode în procesul judiciar, identifică, captează, interpretează modificările psiho-fiziologice care apar în condițiile disimulării adevărului prin contradicția existentă între cei doi poli creați, „matricea moralității” și „matricea infracțională”.

Complexitatea investigării comportamentului simulat rezidă din dificultatea crescută pentru identificarea realității, indiferent de procedura și tehnica utilizate.

Concluzii

Prin cunoașterea formelor de manipulare a realității și a adevărului, exteriorizate printr-un comportament simulat, parcurgem o primă etapă în filtrarea adevăratelor intenții ale subiectului uman. Elemente concludente suplimentare se vor obține în contextul unui contact direct (interviu sau consiliere profesională), în funcție de experiența, abilitățile de construcție a dialogului din partea evaluatorului. Mai multe date despre intențiile reale ale unei persoane suspecte de săvârșirea unei infracțiuni vor fi obținute prin analiza datelor existente, coroborate cu aspecte contextuale.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADLER, Alfred, *Cunoașterea omului*, Editura IRI, București 1996.
2. BĂBOIANU, Robert, *Comportamentul simulat prin tehnica poligraf*, în: „Revista Intelligence”, nr.16, 2009.
3. CIALDINI, Robert, *Totul despre psihologia persuasiunii*, Editura Business tech, București 2008.
4. DAFINOIU, Ion, *Personalitatea. Metode calitative de abordare. Observația și interviul*, Editura Polirom, Iași, 2002.
5. GASS, Robert, John Seiter, *Manual de persuasiune*, Editura Polirom, Iași, 2009.
6. HOGAN, Kevin, James Speakman, *Persuasiunea mascată*, Editura Meteor Publishing, București, 2016.
7. IONESCU Șerban, Alan Blanchet, traducere Aliza Peltier, *Tratat de psihologie clinică și psihopatologie*, Editura Trei, București, 2013.
8. MAIOR, George Cristian, *Ars Analytica*, București, Editura RAO, 2013.
9. MAIOR, George Cristian, *Spionii cine sunt, ce fac*, București, Editura RAO, 2013.
10. MATTHEWS, Gerald, Ian J.Deary, Martha C. Whiteman, *Psihologia personalității. Trăsături, cauze, consecințe*, Editura Polirom, Iași, 2013.
11. NECULAU, Adrian, *Manual de psihologie socială*, Polirom, Iași, 2004.
12. Richards.J.Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Center for study of intelligence, Washington, 1999.

SECURITATEA CIBERNETICĂ – O NOUĂ DIMENSIUNE A SECURITĂȚII NAȚIONALE?

Meda UDROIU

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

E-mail: medaudroiou@yahoo.com

Rezumat: În ultimii ani, securitatea cibernetică a devenit un concept strategic ce include noțiuni de securitate națională. Globalizarea și internetul oferă indivizilor, organizațiilor sau statelor puteri incredibile bazate pe dezvoltarea tehnologică în rețea. Pentru oricine – studenți, soldați, spioni, propagandiști, hackeri sau teroriști – culegerea de informații, comunicațiile, relațiile publice s-au digitizat și revoluționat.

Creșterea spectaculoasă a infrastructurilor critice de elemente TIC permite atacurilor cibernetice să devină letale pentru infrastructurile existente, iar numeroase atacuri au ca actori atât entități statale cât și non-statale.

În acest context extrem de complex, în care recrudescența fenomenului terorist este strâns legată de acțiunile din ce în ce mai ostile ale grupărilor extremist islamiste în spațiul cibernetic, problematica securității cibernetice ca și componentă a securității naționale devine temă și motiv de elaborare de instrumente specifice cercetării aprofundate și, în aceeași măsură extrem de aplicate. În aceste condiții, elaborarea scenariilor de atac cibernetic, cu implicații numeroase și complicate în sfera securității naționale, face posibilă impletirea componentei teoretice cu cea practică, oferind o soluție realistă, rezonabilă și robustă, care să ofere succes garantat, oferind în același timp feed-back-ul necesar actorilor implicați.

Cuvinte-cheie: securitate cibernetică, atacuri cibernetice, securitate națională, infrastructuri critice

Introducere

„Evoluția recentă a atacurilor cibernetice din țara noastră situează amenințarea cibernetică printre cele mai dinamice amenințări actuale la adresa securității naționale. România abordează domeniul securității cibernetice ca o dimensiune importantă a securității naționale, asumându-și angajamentul de a asigura cadrul normativ în domeniu pentru a face față cerințelor internaționale și care să faciliteze, pe baze voluntare, cooperarea bilaterală și schimbul prompt și eficient de informații între autoritățile competente pentru combaterea utilizării Tehnologiei Informației și Comunicațiilor/ICT în scopuri teroriste sau criminale”, așa cum menționează, într-un comunicat, Ministerul Afacerilor Externe.¹

Pe de altă parte, Serviciul Român de Informații, autoritate națională în domeniul securității cibernetice, menționează că „la nivel internațional, atacurile la adresa sistemelor informatice reprezintă un fenomen în creștere în ultimii ani, derularea acestora fiind adeseori asociată cu anumite evenimente ce au impact asupra națiunilor, comunităților sau grupurilor din cadrul societății, devenind uneori oglinda în spațiul virtual a conflictelor aflate în desfășurare în diverse locuri în lume. ... În acest context general, începutul anului 2015, marcat de recrudescența fenomenului terorist în Europa, a generat creșterea la nivel

¹ www.mae.ro/comunicat_10.02.2016 (<https://www.mae.ro/node/28364>)

internațional a numărului de agresiuni derulate în spațiul cibernetic, motivate de ideologia extremistă, prin intermediul cărora agresorii își manifestă adeziunea la islamism.”²

În acest context extrem de complex, în care recrudescența fenomenului terorist este strâns legată de acțiunile din ce în ce mai ostile ale grupărilor extremist islamiste în spațiul cibernetic, problematica securității cibernetice ca și componentă a securității naționale devine temă și motiv de elaborare de instrumente specifice cercetării aprofundate și, în aceeași măsură extrem de aplicate. În aceste condiții, elaborarea scenariilor de atac cibernetic, cu implicații numeroase și complicate în sfera securității naționale, face posibilă impletirea componentei teoretice cu cea practică, oferind o soluție realistă, rezonabilă și robustă, care să ofere succes garantat, oferind în același timp feed-back-ul necesar actorilor implicați.

Elaborarea scenariilor de atac cibernetic implică identificarea elementelor care vor influența deciziile și acțiunile viitoare, precum și constituirea acestora într-un document care să reprezinte o situație generală pentru rezolvarea unei probleme de securitate cibernetică. Scenariul crează o viziune unitară sub aspect conceptual și organizatoric, constituind suportul elaborării unor planuri de acțiune în domeniul securității cibernetice și de răspuns privind reziliența infrastructurilor critice atacate cibernetic.

Un posibil scenariu de atac cibernetic

Fenomenul globalizării și tehnologia de nivel înalt, disponibilă până la nivel de individ, au atras după sine deschiderea societăților moderne și conectarea acestora la nivel planetar.

Trăim într-o lume care este din ce în ce mai interdependentă, iar acest lucru este în mare parte datorat evoluției din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor. Există multe beneficii ale acestei interdependențe, dar există, deasemenea, dezavantaje, transformate în vulnerabilități ale entităților sociale interconectate (de la organizații/uniuni/alianțe internaționale până la state/ instituții/indivizi) care au devenit aproape în totalitate dependente de sistemele informatice pentru a îndeplini activități importante. Prin urmare, utilizatorii din întreaga lume trebuie să se pregătească pentru a face față unui nou set de provocări, legate în special de spațiul virtual, deoarece, din ce în ce mai mult viața de zi cu zi a oricărui cetățean, economiile naționale, precum și securitatea națională și internațională depind acum de un spațiul virtual sigur și stabil.

Aceste provocări sunt incluse în conceptul de “securitate cibernetică”³ care se referă la amenințări, vulnerabilități și la necesitatea ca guverne și structuri supra-statale să dezvolte o strategie de securitate cuprinzătoare pentru rețeaua lor digitală. Vulnerabilitățile spațiului cibernetic⁴, rezultate ca urmare a unei incorecte proiectări sau gestionări a infrastructurilor de tip TIC la nivel național pot cauza acțiuni intruzive ale unor actori statali sau non-statali interesați în atacarea acestei zone.

² www.sri.ro/comunicat 16.01.2015

³ securitate cibernetică - starea de normalitate rezultată în urma aplicării unui ansamblu de măsuri proactive și reactive prin care se asigură confidențialitatea, integritatea, disponibilitatea, autenticitatea și nonrepudierea informațiilor în format electronic, a resurselor și serviciilor publice sau private, din spațiul cibernetic. Măsurile proactive și reactive pot include politici, concepte, standarde și ghiduri de securitate, managementul riscului, activități de instruire și conștientizare, implementarea de soluții tehnice de protejare a infrastructurilor cibernetice, managementul identității, managementul consecințelor (H. 271/2013 privind aprobarea Strategia de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național..., 2013, p.7).

⁴ vulnerabilitatea în spațiul cibernetic - slăbiciune în proiectarea și implementarea infrastructurilor cibernetice sau a măsurilor de securitate aferente care poate fi exploatată de către o amenințare (H. 271/2013 privind aprobarea Strategia de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național..., 2013, p.7);

Domeniul scenariului

Amenințările cibernetice⁵ sunt multiple și pot genera, în funcție de nivelul pentru care sunt proiectate, daune extreme infrastructurilor cibernetice naționale⁶ și care, implicit aduc atingere securității naționale. Din această perspectivă, se vehiculează din ce în ce mai mult ideea unei noi componente a securității naționale și anume securitatea cibernetică.

Securitatea cibernetică trebuie să fie abordată prin cooperarea între diverși actori la nivel național, cum ar fi instituții, companii private și organizații non-profit, precum și la nivel internațional, între state naționale, organizații regionale și organizații la nivel mondial deoarece acest lucru a devenit o problemă globală. În acest sens, statele lumii și organizațiile internaționale au devenit tot mai preocupate în a menține securitatea **spațiului cibernetic**⁷. Dacă spațiul real a putut fi protejat prin frontiere fizice asociate unui complex de măsuri politice, economice, diplomatice, militare și de altă natură, spațiul cibernetic este un spațiu global, asemeni spațiului maritim internațional sau spațiului cosmic, cu deosebirea că în momentul de față nu este controlat prin reglementări internaționale clare.

În contextul unor fenomene teroriste de mare amploare, unele dintre ele recente, precum și de apariția tot mai frecventă a agresiunilor cibernetice asociate fenomenului terorist, scenariul vizează aspecte complexe ale unui atac terorist gestionat prin intermediul spațiului virtual. Datorită interconectării infrastructurilor critice, un astfel de atac poate genera consecințe transsectoriale și chiar transfrontaliere, în cazul unor interdependențe regionale.

Scopul scenariului

Securitatea cibernetică trebuie să aibă un caracter preponderent proactiv, implicând protecția informației prin prevenirea intruziunilor, detectarea și răspunsul la atac.

Astăzi rețelele digitale reprezintă chiar sistemul nervos al infrastructurilor de comunicații, energetice și economice. În acest context, securitatea cibernetică capătă valențe deosebite în domeniul securității naționale și internaționale. Astfel, consecințele unui atac cibernetic foarte bine planificat și foarte bine executat pot fi dezastruoase pentru infrastructura digitală a statului sau a organizației țintă, cu efecte directe asupra securității acestora, în ansamblul lor. În acest sens, un singur laptop conectat la o rețea, poate fi privit ca o arma puternică, ce poate produce efecte similare unei rachete de croazieră. Astfel, se impune de la sine găsirea celor mai bune soluții de apărare cibernetică, așa numitul concept de „cyber defence”⁸, care va deveni, în scurt timp, o nouă latură a strategiei naționale de apărare.

Deoarece atacurile cibernetice asupra infrastructurilor critice au loc în domeniul strategic, răspunsul trebuie să fie în egală măsură: conștientizarea opiniei publice, investiții în educație, cercetare științifică, dezvoltarea dreptului în domeniul cibernetic și cooperarea internațională. Deoarece securitatea cibernetică a evoluat de la o disciplină tehnică la un concept strategic, și pentru că atacurile cibernetice pot afecta securitatea națională și internațională la nivel strategic, liderii trebuie să privească dincolo de arena tactică. În acest context extrem de agresiv, adoptarea unor decizii la nivel internațional, regional și național se

⁵ **amenințare cibernetică** - circumstanță sau eveniment care constituie un pericol potențial la adresa securității cibernetice (H. 271/2013 privind aprobarea Strategia de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național..., 2013, p.7)

⁶ **infrastructuri cibernetice** - infrastructuri de tehnologia informației și comunicații, constând în sisteme informatice, aplicații aferente, rețele și servicii de comunicații electronice (H. 271/2013 privind aprobarea Strategia de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național..., 2013, p.7)

⁷ **spațiul cibernetic** - mediul virtual, generat de infrastructurile cibernetice, incluzând conținutul informațional procesat, stocat sau transmis, precum și acțiunile derulate de utilizatori în acesta (H. 271/2013 privind aprobarea Strategia de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național..., 2013, p.7)

⁸ **apărare cibernetică** - acțiuni desfășurate în spațiul cibernetic în scopul protejării, monitorizării, analizării, detectării, contracarării agresiunilor și asigurării răspunsului oportun împotriva amenințărilor asupra infrastructurilor cibernetice specifice apărării naționale (H. 271/2013 privind aprobarea Strategia de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național..., 2013, p.7)

impun cu celeritate, constituindu-se în acte normative și decizionale de nivel strategic. În contextul scenariilor de securitate cibernetică, scopul acestora este de adoptare a unei decizii politice la nivel național care vizează acțiuni și măsuri pentru gestionarea agresiunii cibernetice și a consecințelor acesteia, eventual cu cerere de asistență comunitară prin activarea clauzei de solidaritate a Tratatului UE.

Obiectivele scenariului

Securitatea cibernetică trebuie să implice structuri cu responsabilități în domeniu, din mai multe organizații publice și private, folosind componente diverse și abordări diferite de securitate. Ca atare, este benefic să se abordeze securitatea cibernetică în dublu sens: pe de o parte ca o colecție de politici și acțiuni folosite pentru a proteja rețelele conectate (incluzând computere, dispozitive hardware, informație stocată și în tranzit) de accesul neautorizat, modificarea, furtul, întreruperea sau alte amenințări, iar pe de altă parte, ca un proces de evaluare și monitorizare permanentă a acestor politici și acțiuni, în scopul asigurării îmbunătățirii permanente a calității securității în fața naturii schimbătoare a amenințărilor.

Se prevede că în viitorul apropiat va crește numărul actorilor, inclusiv al organizațiilor teroriste, care pot achiziționa și dezvolta capacități de atac fizic sau logic al infrastructurii informaționale globale, incluzând infrastructura de comunicații, rețeaua Internet sau rețelele de calculatoare care asigură comanda-controlul proceselor critice. Avantajul principal al atacatorului în spațiul cibernetic este acela că nu este detectabil cu certitudine, astfel decizia de a răspunde cu un contraatac devine greu de luat și justificat.

Capacitatea de a răspunde unor asemenea tipuri de atacuri (capabilitățile de apărare cibernetică), trebuie să includă tehnologia și resursa umană înalt calificată, care să permită o apărare eficientă și să înlăture surprinderea.

În aceste condiții, atacurile teroriste folosind spațiul virtual vor deveni extrem de agresive, prevenirea și combaterea acestora, realizându-se prin mecanismele de cooperare națională, regională și chiar internațională și printr-o puternică dezvoltare a culturii de securitate cibernetică.

Astfel, obiectivele unei strategii privind cultura de securitate vizează:

- Conștientizarea cu privire la impactul potențial al unei agresiuni cibernetice, cunoscut fiind faptul că la ora actuală, acestea se constituie în puternice arme ofensive, iar societatea nu este încă pregătită pentru înțelegerea, acceptarea și desfășurarea unui război în mediul virtual, care poate determina rapid atacuri fără precedent, care pot duce la distrugerea speciei umane;
- Înțelegerea/exersarea mecanismelor de cooperare inter-instituțională în cazul unui atac cibernetic asupra unei infrastructuri cibernetice de interes național. Spațiul virtual este considerat eminent un spațiu liber, lipsit de orice fel de constrângeri de ordin legislativ și instituțional, motiv pentru care singura formă de asigurare a unei securități cibernetice este determinată de aplicarea mecanismelor de cooperare inter-instituțională, regională și internațională. Mai mult, folosirea TIC în structurile de comandă și control a infrastructurilor vitale ale unui stat, interdependența acestora de tehnologia informației, crează vulnerabilități care pot fi exploatare prin atacuri cibernetice. Schemele de cooperare și avertizare inter-instituțională reprezintă soluția optimă de răspuns la un atac cibernetic.
- Elaborarea unui set de recomandări și bune practici. Domeniul securității cibernetice este un domeniu foarte nou, care crează premisele unei situații ce se desfășoară cu o agresivitate de nedescris, într-un interval de timp greu de precizat și într-un spațiu nedefinit, motiv pentru care, adoptarea unui set de recomandări și bune practici în domeniu, adoptate voluntar de toți actorii implicați, oferă șansele unei restricționări a posibilităților de atacuri cibernetice, care pot fi extrem de periculoase prin consecințele pe care le generează la nivelul națiunilor, statelor, omenirii, în general.

Stabilirea grupului țintă

În cazul scenariilor de atac cibernetic, acțiunile sunt concentrate, deși aparent nu sunt legate între ele. Astfel, țintele sunt constituite din entități deținătoare de elemente care, o dată atacate, pot aduce prejudicii securității naționale sub diferite forme: fie că vorbim de elemente de infrastructură critică, a căror scoatere din funcțiune determină prejudicii proporționale, fie că vorbim de activitate în spațiul virtual menită să creeze curente de opinie în social media.

Infrastructurile critice sunt direct afectate de atacurile cibernetice. Actori statali sau non-statali care vizează prejudicii aduse unui stat, concentrează atacurile cibernetice cu precădere asupra infrastructurilor critice ale unui stat. Din acest punct de vedere, publicul țintă a atacurilor cibernetice vizează proprietarii/administratorii/operatorii de infrastructură critică națională. Atacurile cibernetice cele mai cunoscute, fie că vorbim despre atacurile din Estonia, Red October, Stuxnet sau Epic Turla toate au vizat infrastructurile critice, determinând prejudicii proprietarilor/operatorilor de infrastructură critică.

În altă ordine de idei, interdependența infrastructurilor critice (energie, transporturi etc) de infrastructurile cibernetice creează multe alte probleme proprietarilor/administratorilor/operatorilor de IC. Atacurile cibernetice concentrate pe infrastructuri de tip SCADA/GRID etc va produce prejudicii infrastructurii energetice (de ex. Stuxnet). În mare majoritate a statelor, infrastructurile cibernetice sunt deținute de proprietari privați, motiv pentru care parteneriatul public-privat este absolut necesar în protecția infrastructurilor critice.

Etapile derulării unui atac cibernetic

General valabile, etapele derulării unei operațiuni cibernetice sunt constituite dintr-o serie de obiective, linii de acțiune și decizii menite a îndeplini scopurile în prealabil stabilite de către rețeaua de agresori cibernetici.

Prima etapă se consumă înainte de demararea operațiunii cibernetice și constă în stabilirea necesității derulării unei astfel de acțiuni - avantaje financiare, obiective politice/strategice, hărțuirea sau afectarea psihologică a persoanei. După ce decizia de acțiune a fost adoptată se stabilesc obiectivele propriu-zise vizate de atacul cibernetic, ce pot fi furt de date/informații confidențiale, distrugerea de date, manipularea datelor sau preluarea controlului asupra sistemelor informatice țintă.

În continuare, atacatorii informatici își selectează căile de apropiere de sistemul informatic țintă, alegând fie folosirea rețelei (site web, mail sau alte platforme de interacțiune virtuale), fie printr-un insider (o persoană ce are acces la sistemul informatic țintă, ce va fi cooptată spre colaborare) sau chiar prin lanțul de aprovizionare al serverului victimă.

În următoarea etapă, agresorii cibernetici urmăresc dobândirea unui software malițios prin confecționarea unui astfel de program, utilizarea unui malware existent sau prin angajarea unuia extern oferit contra cost de către o altă grupare de criminalitate informatică.

Procesul continuă prin selectarea unei metode de pătrundere în sistemul victimă. În acest sens, există multe posibilități viabile precum: utilizarea unei surse interne, compromiterea lanțului de aprovizionare, folosirea injecțiilor SQL (SQL Injection – mijloace specifice de pătrundere în sistemul țintă și de colectare a datelor existente) sau prin metoda spear phishing-ului (prin intermediul acestei tehnici informatice se vizează manipularea utilizatorilor web să acționeze involuntar pentru a transmite informații confidențiale atacatorilor).

În acest stadiu se atinge punctul culminant deoarece atacatorii informatici pornesc derularea propriu-zisă a atacului cibernetic respectând următoarele subetape: stabilirea prezenței în interiorul sistemului informatic țintă, răspândirea software-urilor malițioase în rețeaua atacată, exfiltrarea datelor și informațiilor de interes/distrugerea sau manipularea fișierelor.

În încheierea atacului cibernetic autorii vor încerca prin mijloace, metode și tehnici specifice să șteargă toate urmele și dovezile ce îi pot incrimina. Totodată, aceștia realizează o evaluare obiectivă a tuturor etapelor pentru a fi stabilite efectele și consecințele agresiunii asupra țintei, pentru a identifica completitudinea atacului și pentru a determina nivelul de îndeplinire a obiectivelor prestabilite. În funcție de rezultatele obținute, gruparea de criminalitate cibernetică reia atacul asupra unei alte ținte sau își îmbunătățește metodele de atac.

Identificarea problemei de rezolvat și a situației particulare

Datorită lipsei de previziune privind atacurile ciberneticе, precum și a caracteristicilor specifice a acestora (lipsa frontierelor, necunoașterea adversarului, a modului de realizare a atacului, a lipsei de predictibilitate, lipsa tiparelor etc), atacul cibernetic generează, de fiecare dată o situație de criză, ce poate fi identificată foarte greu, și, în general, post factum, ceea ce oferă agresorilor un avantaj indiscutabil. În aceste condiții, simulările și urmărirea permanentă a posibililor agresori, precum și un cyberintelligence bine realizat, reprezintă singura soluție posibilă.

Problema propusă a fi dezbătută prevede atacuri de tip cibernetic asupra unor infrastructuri critice naționale, în cazul nostru, infrastructura de apă, a cărei înfestare produce prejudiciu la nivelul populației, a sănătății acesteia și a economiei din zona afectată, pe de o parte și infrastructura de energie, care, afectată, produce prejudicii la nivelul economiei. Problema care apare este că, datorită dependenței infrastructurilor critice de sistemele IT&C, pe de o parte și a interdependenței lor, afectarea unei infrastructuri critice produce consecințe nefavorabile și altor infrastructuri, ceea ce duce, în final la crearea unei destabilizări sociale, economice și chiar de natura a afecta securitatea națională pe zona afectată.

În acest context, atacurile ciberneticе, a căror scop inițial este de a răspunde ofensator asupra unor decizii luate la nivel politic, pot produce prejudicii extrem de grave la nivel local sau chiar național. În acest context, problema identificată este de natură a păstra securitatea națională prin răspuns ferm la atacuri teroriste sau la acțiuni teroriste naționale și internaționale, situația particulară fiind dată de remediarea consecințelor atacurilor ciberneticе asupra infrastructurilor critice.

În loc de argument

Spațiul cibernetic reprezintă, la ora actuală, un nou teren de desfășurare a acțiunilor războiului. Războiul modern se duce împotriva atacurilor teroriste sau împotriva atacurilor la infrastructura critică a unui stat. Atacatorii, din ce în ce mai puțin vizibili, folosesc spațiul virtual ca o cale extrem de sigură și ușoară pentru atingerea scopurilor propuse. Actorii, statali sau nu, din spatele computerului, pot declanșa adevărate atacuri care aduc prejudicii incomensurabile statelor.

Acțiunile din spațiul virtual sunt acțiuni concentrate, ascunse, focusate pe obținerea avantajelor asupra unui stat prin obținerea controlului asupra resurselor energetice și economice ale aceluia stat.

Dependența ridicată a infrastructurilor critice ale oricărui stat de infrastructura cibernetică, indispensabilă, societății virtuale în care trăim, precum și dimensiunea globală a spațiului virtual pe care îl folosim, face ca atacurile ciberneticе asupra infrastructurilor critice ale unui stat să fie forma principală de destabilizare a securității naționale ale aceluia stat. În aceste condiții, necesitatea introducerii securității ciberneticе, atât pe componenta proactivă cât și pe cea reactivă, ca o nouă dimensiune a securității naționale devine firească și oarecum comună principiilor strategice naționale.

Concluzii

În concluzie, în acest moment ne confruntăm cu o societate caracterizată de cunoaștere și continuă schimbare, definită de o lume complexă și dinamică determinată de mutațiile ce au

avut loc pe fondul procesului de globalizare al dependenței informaționale. Însă, evoluția exponențială a mediului cibernetic și valențele strategice dobândite de statele puternice generează riscuri și vulnerabilități, ce sunt exploatare frecvent de entități rău-intenționate în scopul săvârșirii de infracțiuni, acte de spionaj, ce pun în pericol atât indivizii, cât și societate.

În acest context, provocările din domeniul securității cibernetice sunt tot mai complexe și mai variate, fiecare stat având obligativitatea de a identifica și dispune măsuri de dezvoltare a unor mecanisme eficiente de reziliență și răspuns la amenințările din mediul virtual.⁹

De asemenea, „boom-ul” activităților asimilate cyber crime este facilitat de prezența în mediul online a unui număr tot mai mare de programe de tip malițios și înființarea unor grupări ce oferă consultanță online, fapt ce alimentează dorința unor indivizi de a-și testa cunoștințele în domeniul cyber crime, urmată de dorința instinctivă de a câștiga facil sume de bani sau de a avea acces la informațiile confidentiale ale unor instituții publice.

În pofida relatărilor în mass-media, conform cărora noile tipuri de infractori care derulează activități infracționale în cyber – spațiu, în mod obligatoriu sunt alcătuite din indivizi supradotați intelectual, cyber atacatorii cotidieni reprezintă în fapt o adaptare de nume, de metodă, în ceea ce privește abordarea infracțiunilor tradiționale într-o formă modernă, iar aceste aspecte indică necesitatea stringentă de a aborda în mod corespunzător problema crimei și criminalității cibernetice în secolul XXI.¹⁰

Tendențele actuale prezintă faptul că lupta pentru supremația se derulează în spațiul virtual, unde strategiile de luptă tradiționale nu au efect, actorii sunt invizibili, tințele sunt resursele informaționale, măsurile inițiate sunt mereu cu un pas în urma evoluției cyber atacurilor.

Așadar, realizarea unei singure breșe în operarea acestor sisteme poate destabiliza securitatea globală și a echilibrului societății civile, ceea ce denotă faptul că dependența societății de sistemele informatice a căpătat o dimensiune mult mai profundă decât cea intuită inițial, iar România trebuie să se alinieze standardelor pe care evoluția cyber le impune.

BIBLIOGRAFIE:

1. LEE, Newton, Counterterrorism and Cybersecurity – Total Information Awareness, Editura Springer, New York, 2013
2. MAIOR, George-Cristian, Un război al minții – Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI, Editura RAO, București, 2010
3. BRENNER, W. Susan, Cybercrime – Criminal Threats from Cyberspace, Editura Praeger, Oxford, 2010
4. MOCANU, Mircea, Cyber Defense – Strategii Naționale și Perspective la Nivel International, în Infosfera, nr. 3, 2011
5. MORGAN, Hani, Cyberbullying: What Schools, Parents and Teachers can do to prevent it, preluat din http://ww2.kdp.org/images/PC_Resources/Cyberbullying.pdf
6. <http://data-protection.safenet-inc.com/2012/03/cyber-attacks-on-the-grid-the-physical-consequences-of-cyber-attacks/>
7. <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2013/12/timeline-arab-spring-20131217114018534352.html>

⁹ <https://cybersecuritytrends.ro/cooperare-pentru-securitate-cibernetica/> consultat la data de 15.09.2016

¹⁰ <http://www.spodas.ro/revista/index.php/revista/article/viewFile/28/24/> consultat la data de 13.09.2016

ASPECTE PRIVIND CADRUL LEGAL ÎN DOMENIUL APĂRĂRII CIBERNETICE

Eugen Valeriu POPA

Locotenent-colonel (r) doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
E-mail: eugenvaleriu@gmail.com

Rezumat: *La nivel național și transnațional, aspectele juridice de securitate cibernetică sunt prezentate cu prioritate în materie penală, principalele aspecte fiind evidențiate prin fragmentarea legislației penale naționale atât de fond, cât și de procedură, precum și de eforturile făcute pentru armonizarea acestora.*

Diversitatea legislațiilor naționale este unul dintre principalele motive ale vulnerabilităților generate de fenomenul criminalității informatice la nivel mondial, în primul rând datorită faptului că o astfel de diversitate nu permite dezvoltarea unui răspuns legislativ unic la fenomenul global.

Obiectivul principal al prezentului demers științific îl reprezintă evidențierea unor aspecte privind cadrul legal în domeniul apărării cibernetică.

Cuvinte-cheie: *bun public, spațiul cibernetic, apărarea cibernetică, securitate, cooperare internațională.*

Introducere

Deși noțiunea de resursă neexclusivă sau de bun global nu este interpretată în mod constant prin aceleași elemente descriptive, ea provine din interacțiunea a două discipline, dreptul internațional și economia politică.

Pentru a se stabili măsura în care spațiul virtual ar putea în mod eficace să fie considerat ca un bun comun la nivel mondial, el trebuie definit mai întâi atât în cadrul de aplicare al tratatelor internaționale care reglementează așa-numitele bunuri comune, cum ar fi de exemplu, marea liberă, spațiu, sau Antarctica¹, cât și din punct de vedere al criteriilor logice care trebuie să existe pentru a justifica existența unor instituții specializate (cum ar fi acordurile colective și normele culturale) care să asigure accesul la resurse comune în mod particular.

În ceea ce privește abordarea clasică privind reglementarea internațională a bunurilor comune, trebuie avut în vedere faptul că omenirea a ajuns la acele regiuni pre-existente prin descoperire, iar oamenii nu au avut nici un rol în crearea sau dezvoltarea lor, prin urmare nu au fost puse în discuție legalitatea intereselor patrimoniale. Utilizarea acestei abordări intră în conflict cu însăși natura spațiului cibernetic, creație eminentamente umană, unde drepturile patrimoniale primează iar definirea unor bunuri comune ține mai mult de consensul internațional decât de un statu-quo pre-existent. În studiul bibliografiei recomandate, am identificat două considerații critice atunci când se definește spațiul cibernetic prin prisma principiilor de reglementare internațională a bunurilor comune. În primul rând, mediul în sine,

¹ *Convenția Națiunilor Unite cu privire la Legea Marii*, pct. VII, 10 decembrie 1982, disponibil online la: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201833/volume-1833-A-31363-English.pdf>, accesat la 18.05.2016. *Acordul care guvernează activitatea statelor pe Lună și pe celelalte corpuri cerești, adoptat în 5 decembrie 1979*, 1363 U.N.T.S., disponibil online la: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201363/volume-1363-I-23002-English.pdf>, accesat la 18.05.2016; *Tratatul asupra Antarcticii*, 1 decembrie 1959, 12 U.S.T. 794, 402 U.N.T.S., disponibil online la: <https://www1.umn.edu/humanrts/peace/docs/antarcticnuc.html>, accesat la 18.05.2016.

deși face obiectul legilor naturale ale fizicii, în esență a fost generat de omenire. În al doilea rând, chiar și bunurile comune recunoscute nu sunt tratate ca atare în integralitatea lor, astfel, în scopul judecării creanțelor concurente ale oricărei descoperiri științifice care devine componentă a spațiului cibernetic, orice arbitru legal, stabilit la nivel internațional, ar avea nevoie de a trece peste drepturile stabilite cu mult timp, respectiv acelea de suveranitate și proprietate recunoscute de numeroase jurisdicții interne ale statelor pe teritoriul sau în jurisdicția cărora se manifestă sau se poate manifesta această descoperire sau efectele ei.

În cazul în care suveranitatea sau drepturile de proprietate trebuie să fie recunoscute pentru anumite porțiuni sau aplicații ale spațiului virtual, prin efect și obiceiurile și normele de comportament internaționale vor trebui să fie convenite pentru tranzitul sau pentru operarea în cadrul acelor elemente de infrastructură deținute *de facto* de alte state sau organizații. Însă chiar înainte de a se putea încerca elaborarea de norme de cooperare pentru fiecare nouă valoare comună care se manifestă în spațiul cibernetic ar trebui mai întâi să se determine dacă circumstanțele logice justifică eforturile pentru o astfel de desemnare, principiul de bază pentru economiștii politici fiind acela de a preveni exploatarea excesivă a resurselor în cazul în care niciun actor individual nu are structura de stimulente necesare pentru a plăti costul furnizării unui bun colectiv sau căile necesare pentru a constrânge acțiunile sale pentru a conserva în viitor disponibilitatea unei resurse comune, acest principiu fiind enunțat plastic de către Garrett Hardin prin afirmația că „*ruina este destinația spre care toți oamenii se grăbesc, fiecare urmărind propriul său cel mai bun interes într-o societate care crede în libertatea bunurilor comune*”².

Având în vedere cele afirmate anterior, din punct de vedere politico-economic, spațiul cibernetic în actuala să formă de existență nu îndeplinește cele două criterii logice pentru a fi considerat ca un bun comun deoarece, în primul rând, resursele fizice care stau la baza sa să rămână supuse drepturilor de proprietate privată și, în al doilea rând, identificarea pozitivă a utilizatorilor legitimi la fel ca și excluderea celor ilegitiimi nu este încă posibilă, prevenind astfel impunerea oricăror reglementări stabilite inițial sau a unor soluții colective. De asemenea, luarea în considerare sau declararea unilaterală de unele state sau actori non-statali cu anvergură internațională a spațiului cibernetic ca un bun comun la nivel mondial ar necesita subordonarea parțială a suveranității și a drepturilor de proprietate stabilite în numeroase jurisdicții și prin urmare orice structură de guvernare colectivă pentru spațiul cibernetic ar necesita o distincție juridică consensuală între activele posesiei și bunurile comune, acești factori având un impact major asupra construcției unor noi paradigme strategice și juridice în domeniul securității cibernetice.

1. Securitate cibernetică vs. apărare cibernetică a statelor

Securitatea cibernetică a devenit o chestiune de interes și importanță globală odată cu globalizarea atât a rețelelor de comunicații, a infrastructurilor componente ale tehnologiei informației cât și a sistemelor economice, politice și militare care folosesc din ce în ce mai mult în automatizarea proceselor decizionale sistemele cibernetice.

Statele, în încercarea de a-și defini ansamblul obiectivelor de securitate pe termen lung și de a-și stabili principalele modalități de realizare ale acestora dar și în vederea obținerii avantajului competitiv față de alți actori, își realizează strategii de apărare cibernetică. În Manualul Cadru Pentru Securitate Cibernetică Națională (*National Cyber Security*

² Garrett Hardin, *The Tragedy of the Commons*, *Revista Science*, Serie Nouă, Vol. 162, No. 3859, 13 decembrie 1968, Asociația Americană pentru Științe Avansate, pp. 1243-1248.

Framework Manual)³ publicat în 2012 de către Centrul de Excelență pentru Cooperare în Apărare Cibernetică al NATO (*NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*) se afirmă faptul că până la data publicării acestui manual „.....mai mult de 50 de națiuni au publicat o anumită formă a unei strategii cibernetice care definește ceea ce înseamnă securitate pentru viitoarele inițiative de securitate națională și economică.”⁴

De obicei se asociază termenii de „apărare” sau „securitate” cu acela de „cibernetică” într-un context militar. Dat fiind că domeniul începe a fi reglementat juridic, datorită relevanței sale crescute în materie penală, alături de termeni oarecum statuați specifici arealului militar „apărare cibernetică” și „securitate cibernetică”, se vehiculează și alte noțiuni precum „război cibernetic”, „spionaj cibernetic”, ajungându-se până la „criminalitate cibernetică” sau o formă radicalizată a sa numită „terrorism cibernetic”.

Definirea securității cibernetice ca știință este o provocare care derivă din aspectele specifice ale acestui domeniu, datorită faptului că spațiul securității cibernetice este construit în mod artificial, foarte puțin legat de lumea fizică, existând puține constrângeri „a priori” atât din perspectiva unui potențial atacator, cât și din perspectiva celui atacat. În mediul virtual, dinamica amenințărilor asociate cu securitatea cibernetică sunt determinate în special din faptul că natura și agenda adversarilor este în continuă schimbare, având ca și factor catalizator atât evoluția metodelor și mijloacelor tehnice, cât și comportamentul adversarilor în construcția unui răspuns la acțiunile defensive.

Pentru a putea defini coerent securitatea cibernetică, cele mai importante atribute ar fi construirea unui limbaj comun și definirea unor concepte de bază din care comunitatea de securitate poate dezvolta un concept general acceptat. Deoarece securitatea cibernetică poate fi definită ca știință numai în prezenta adversarilor, aceste obiecte se vor schimba în timp însă un limbaj comun și o convenție asupra protocoalelor experimentale vor facilita testarea ipotezelor și validarea experimentelor de laborator, care însă vor trebui să fie confirmate, prin analogii privind dimensiunea și complexitatea, în zona realității practice din teren. Prin aceasta abordare se poate construi baza filozofică a științei securității cibernetice, se pot identifica elementele de teorie științifică, modelele experimentale sau practice pe care comunitatea de cercetare în domeniul securității cibernetice le poate adopta pentru a face progrese semnificative în domeniu.

Departamentul Apărării la Statele Unite ale Americii are două concepte pe baza cărora definește „securitatea cibernetică”. Primul, folosit în special de Statele Majore ale diverselor categorii de forțe se referă la acțiunile întreprinse pentru a detecta, analiza, monitoriza, proteja și a răspunde la orice activități neautorizate asupra sistemelor informatice și ale rețelelor de calculatoare ce aparțin Departamentului Apărării al SUA (DOD). A doua formă de definire a „securității cibernetice” o găsim în documentele strategice care stau la baza înființării Comandamentului Cibernetic al SUA (USCYBERCOM), acestea definind „operațiile cibernetice defensive” ca fiind „*direcționarea și sincronizarea acțiunilor în scopul detectării, analizării atenuării și combaterii amenințărilor informatice și al vulnerabilităților în scopul de a împiedica desfășurarea acțiunilor ofensive ale adversarilor în spațiul cibernetic, pentru protecția misiunilor critice ale SUA și pentru a permite acesteia libertatea de acțiune în spațiul vital.*”⁵ De altfel, la nivelul statului american, s-a elaborat documentul *Inițiativa Națională de Securitate Cibernetică a SUA*⁶, în anul 2003, ca și componentă a

³ Alexander Klimburg, *National Cyber Security Framework Manual*, NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, 2012, disponibil online pe: <https://ccdcoe.org/publications/books/NationalCyberSecurityFrameworkManual.pdf>, accesat la 22.09.2016.

⁴ *National Cyber Security Framework Manual*, NATO CCD COE Publications, decembrie 2012, p. 12.

⁵ GAO, *Defense Department Cyber Efforts. More Detailed Guidance Needed to Ensure Military Services Develop Appropriate Cyberspace Capabilities*, Washington, DC, GAO, mai 2011, p. 5.

⁶ *The National Strategy to Secure Cyberspace*, February 2003, disponibil online pe: https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf accesat la 16.09.2016.

„Strategiei pentru Securitate Internă” (*National Strategy for Homeland Security*)⁷ din 2002 și revizuită în 2007. Ea se dorește a fi un ghid care organizează și unifică eforturile pentru securitate internă al națiunii americane, se definește ca fiind un efort național focalizat în prevenirea și combaterea atacurilor teroriste, în protecția împotriva pericolelor și dezastrelor naturale sau provocate de om și în construirea și menținerea capacităților de răspuns și de reconstrucție la incidentele care apar. El este completat de „Strategia Națională pentru Protecția Fizică a Infrastructurilor Critice și a Activelor Cheie” (*The Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets*)⁸ document elaborat tot în 2003.

Strategia cibernetică este construită pe axioma apărării colective și a responsabilității întregii națiuni americane pentru apărare și securitate și oferă o bază comună pentru patru obiective: prevenirea și neutralizarea atacurilor teroriste; protejarea populației, a infrastructurii critice și a resurselor cheie; dezvoltarea capacității de răspuns și reconstrucție la incidente cibernetice; întărirea continuă a bazei de operare pentru a asigura succesul pe termen lung.

Fiind gândită ca și o componentă a acestei strategii, Inițiativa Națională de Securitate Cibernetică a SUA este un ghid care definește cadrul de angajament și împuternicire al tuturor segmentelor societății americane pentru a securiza atât porțiunile din spațiu cibernetic pe care le operează sau controlează, dar și cele cu care aceste segmente interacționează. Principiul de bază pe care este construit acest document este acela că spațiul cibernetic reprezintă o provocare dificilă care necesita coordonare și efort concentrat al întregii societăți americane, pe orice nivel, de la guvernul federal, statal sau local, sectorul privat și cetățeni.

Așadar, apărarea cibernetică pune accentul pe nevoia organizațiilor și națiunilor de a-și proteja sistemele informatice cheie în conformitate cu responsabilitățile lor pentru contracararea atacurilor cibernetice. De altfel, cum am arătat din modelul american, apărarea cibernetică nu este numai un atribut al sectorului de apărare sau de ordine publică, ci al întregii națiuni începând de la sectorul militar, cel al guvernului, al segmentului economic, al segmentului de cercetare, al mediului academic sau la nivelul cetățeanului. De asemenea, aceste elemente trebuie abordate integrat, generând astfel necesitatea nu numai a unei strategii coerente la nivelul națiunii, dar și crearea unor structuri care să acționeze în mod eficient și sincronizat cu toate aceste segmente pe ambele dimensiuni ale unei amenințări cibernetice, atât pe componenta de combatere, cât și pe componenta de prevenire.

2. Limitările conceptuale ale cooperării internaționale pentru securitatea spațiului cibernetic

Deoarece atacurile cibernetice și exploatarea ilegală a capacităților tehnologiei comunicațiilor și informațiilor (TIC) din întreaga lume sunt în creștere în număr, rafinament și complexitate, guvernele, în special cele care aderă la respectarea valorilor fundamentale ale umanității își măresc eforturile de cooperare pentru a face față acestor tipuri de amenințări.

Organizațiile care au rol în apărarea infrastructurilor țintă au ca misiune nu numai neutralizarea atacurilor, eliminarea efectelor și restabilirea parametrilor nominali de funcționare a infrastructurilor atacate, dar de multe ori au și obligația de a furniza proprietarului sau entității statale deținătoare a infrastructurii țintă, de elemente care să ajute la identificarea sponsorului sau sursei atacului. Astfel, în scopul protecției intereselor lor vitale, țările și organizațiile internaționale dependente de TIC se concentrează nu numai pe organizarea politicilor lor de securitate cibernetică, dar și pe definirea și armonizarea acestor

⁷ *National Strategy for Homeland Security*, iulie 2002, disponibil online pe: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>, accesat la 20.09.2016.

⁸ *The Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets* Februarie 2003, disponibil online la: https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/Physical_Strategy.pdf, accesat la 26.09.2016.

principii în acord cu cele ale altor state aliate sau potențial partenere, compatibile din punct de vedere tehnologic sau care împărtășesc aceleași valori fundamentale.

Deși unele țări au inclus în strategiile lor de apărare cibernetică, măsuri juridice și militare naționale, fără o cooperare internațională aceste măsuri sunt inadecvate împotriva amenințărilor moderne generate de inamici fără o structură juridică identificabilă și recunoscută internațional, cu organizare de tip rețea și având ca strategie de luptă terorismul cibernetic. Parteneriatele regionale, de asemenea, nu oferă o securitate cibernetică adecvată, deoarece pe lângă faptul că în asocierea la un astfel de acord primează criteriul geografic, diferențele tehnologice sau ale doctrinelor de apărare pot genera interese divergente iar atacurile cibernetice pot fi inițiate dintr-o regiune sau dintr-o țară care nu este acoperită de un astfel de parteneriat. Colectarea de informații este atât punctul de plecare cât și elementul cheie al construirii unui parteneriat internațional, care nu numai să permită identificarea unor potențiali agresori folosind mecanisme de tip „early warning” dar și să furnizeze elementele probatorii pentru aplicarea unor măsuri de răspuns nerepudiabile internațional sau utilizarea sistemului de justiție internațională pentru impunerea de sancțiuni asupra agresorului. Dacă în cazul activităților de criminalitate cibernetică organizațiile internaționale, cum este de exemplu INTERPOL⁹, și-au constituit rapid capacități de a identifica elementele probatorii ale unei agresiuni cibernetice, chiar în cazurile în care rolul tehnologiei nu este imediat evident, și ulterior s-au creat mecanisme de cooperare agreeate de către comunitatea internațională pentru a distribui aceste dovezi fără a le altera valoarea judiciară, în cazul conflictelor cibernetice, statele care depind în mare măsură de TIC continuă să abordeze conflictele cibernetice care implică atât actori statali, cât și nestatali, prin prisma dreptului exclusiv al puterilor suverane de a aborda aceste conflicte în conformitate cu propriile sisteme juridice sau prin prisma acordurilor bilaterale sau multilaterale cu alte state. Deoarece atât infrastructura cât și conținutul spațiului cibernetic rămân, potrivit legislației actuale și în concepția majorității legiuitorilor, supuse jurisdicției naționale, putem afirma că eficiența acestor reglementări este mai degrabă o chestiune de implementare juridică și tehnică decât una de atribuire a adevărului și a dreptății. Astfel că, și în alte aspecte juridice transnaționale, pentru a apăra drepturile de proprietate și interesele cetățenilor lor, unele state pot fi tentate inițial să invoce competențe extrateritoriale urmate de extinderea autorității suverane asupra resurselor neexclusive din spațiul cibernetic.

Atâta timp cât majoritatea acțiunilor și dezvoltărilor care au impact în spațiul virtual tind să ignore granițele fizice, eforturile unilaterale ale unor actori statali tind să fie costisitoare sau ineficiente. Una din abordările inițiale a securității cibernetice la începuturile expansiunii internetului a fost aceea a izolării diverselor infrastructuri sau controlul interconexiunilor acestuia. În zilele noastre, datorită globalizării proceselor economice, sociale și politice care utilizează internetul ca suport, evoluția tehnologică care a permis expansiunea sistemelor TIC în fiecare componentă a vieții de zi cu zi și interconectarea acestora prin rețelele de tip „wireless”, această abordare nu mai este evident o opțiune viabilă, iar în acest caz cooperarea este esențială pentru asigurarea securității cibernetice.

Experții Institutului SANS afirmă¹⁰ că o parte importantă a acestei provocări este orientarea actorilor relevanți din spațiul cibernetic internațional să îndeplinească, cel puțin, următoarele roluri: să reglementeze și să limiteze acțiunile pe care un stat le poate îndrepta împotriva altui stat în domeniul cibernetic, indiferent de tipul acțiunii; să impună statelor semnatare îndatoriri pentru a se asigura că actorii privați din cadrul frontierelor lor nu se

⁹ *Connecting Police for a Safer World*, INTERPOL, disponibil online la: <http://www.interpol.int/>, accesat la 18.05.2016.

¹⁰ Dan Robel, *International Cybercrime Treaty: Looking Beyond Ratification*, SANS Institute InfoSec Reading Room, disponibil online la: <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/incident/international-cybercrime-treaty-ratification-1756>, accesat la 18.05.2016.

angajează, nu colaborează sau nu asistă pasiv la anumite acte informatice cu caracter ofensator sau distructiv; să stabilească mecanisme de cooperarea interstatale pentru a urmări și combate operațiuni cibernetice rău intenționate; să definească și să clarifice conceptele care caracterizează spațiul cibernetic în scopul de a preveni interpretări greșite care pot duce la o escaladare a violenței în spațiul cibernetic sau să amplifice măsurile de răspuns prin utilizarea mijloacelor non-cibernetice.

Un tratat internațional privind securitatea cibernetică ar putea acoperi orice număr de subiecte de fond, variind de la controlul armelor cibernetice la criminalitatea informatică și asistența reciprocă. În viziunea generalului Michael Hayden, care în anul 2008 îndeplinea funcția de director al Agenției Centrale de Informații, un tratat cibernetic ar trebui să interzică atacurile cibernetice asupra unor ținte civile, dar nu și asupra unor ținte militare și nici asupra unor operațiuni de spionaj cibernetic. Un astfel de tratat „*ar proteja rețelele vulnerabile, aflate în proprietate privată din Statele Unite și ar permite țării să mențină poziția de lider în războiul cibernetic împotriva țintelor militare*”¹¹. Extinderea acestui concept este făcută de Richard A. Clarke, fost coordonator național pentru securitate, protecția infrastructurii și anti-terrorism în mandatul președintelui Bush, care argumentează faptul că activitățile de spionaj nu trebuie interzise deoarece Statele Unite „*depind foarte mult de mijloacele electronice legate de spionaj în mecanismele de analiză și identificare a amenințărilor și agresiunilor asupra sa (...) și în orice caz, verificarea și atribuirea acțiunilor de spionaj cibernetic sunt prea dificil de realizat*”¹². Însă, ambii autori citați mai sus recunosc faptul că spionajul cibernetic poate fi foarte ușor confundat cu atacul militar și în acest fel poate fi derutant și dificil de izolat.

În general, entitățile statale, în special statele puternic dependente de TIC, deși agreează cooperarea internațională în scopul promovării securității cibernetice, se opun unui acord de limitare și control al mijloacelor și mecanismelor utilizate în spionajul cibernetic, ele preferând să acționeze unilateral, cum este exemplul Statelor Unite unde administrația Obama, prin strategia sa a încercat să determine o schimbare internațională a atitudinii cu privire la furtul secretului comercial, în special cea realizată prin intermediul TIC, prin exercitarea unor presiuni economice și mediatice crescânde asupra Chinei¹³.

Concluzii

Deoarece legea poate fi privită în primul rând ca o formă de cooperare, condițiile necesare pentru existența unui cadru internațional de reglementare a spațiului cibernetic pot exista atunci când mecanismele de cooperare există și sunt în funcțiune, când este stabilit un consens al majorității actorilor importanți asupra valorilor fundamentale, iar costul ne-cooperării este major.

Putem afirma faptul că avem alinierea intereselor individuale și colective, deoarece normele sociale au capacitatea să genereze norme legale. Acestea sunt o parte din condițiile necesare pentru a promova apariția și dezvoltarea unor norme legale pentru a genera apariția unor constrângeri legale care să fie prezente într-un grad suficient de mare pentru a sprijini în continuare normele internaționale care reglementează, în final, conflictul cibernetic. Odată cu creșterea ponderii componentei cibernetice în conflictele militare și non-militare se poate observa apariția condițiilor inițiale care duc la generarea unor norme legale, dar și dorința

¹¹ Michael V. Hayden, *Playing to the Edge: American Intelligence in the Age of Terror*, Kindle Edition, Penguin Press, 23 februarie, 2016.

¹² Richard A. Clarke, Robert Knake, *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It*, Paperback – April, 2012, p. 27.

¹³ Greg Austin, *China's Cyberespionage: The National Security Distinction and U.S. Diplomacy*, disponibil online la: http://thediplomat.com/wp-content/uploads/2015/05/thediplomat_2015-05-21_22-14-05.pdf, accesat la 18.05.2016.

actorilor relevanți din mediul internațional pentru integrarea acestor norme într-un cadru coerent de reglementare a spațiului cibernetic.

Evoluția unor norme internaționale obișnuite, care prin adaptarea lor consensuală să poată reglementa în mod eficient conflictele cibernetic, este puțin probabilă, în special datorită faptului că dreptul internațional cutumiar depinde în principal de interconectarea precedentelor istorice a căror interpretare comună a fost stabilită în mod consensual de către principalii actori implicați, aceste precedente formând astfel modele de practică, acești actori evitând a vorbi public de incidentele informatice în care au fost implicați.

Datorită faptului că implicarea componentei cibernetică în conflicte va crește semnificativ în viitor, statele se confruntă cu un stimulent mai mare pentru a veni cu un sistem de reguli reciproc avantajoase cum ar fi interpretarea pe spațiul cibernetic a interdicției Cartei Națiunilor Unite de utilizare non-defensivă a forței¹⁴, însă, și în acest caz, reglementarea este limitată de faptul că sponsorul unui atac cibernetic este foarte greu identificabil deoarece sponsorizarea atacului, sau chiar atacul în sine sunt foarte bine protejate și ca urmare nici una dintre părți nu va fi identificat ca fiind subiectul unor penalități sau compensări, deci reglementările nu vor putea practic impune nicio pedeapsă.

BIBLIOGRAFIE:

1. Hardin, Garrett, *The Tragedy of the Commons*, Revista Science, Serie Noua, Vol. 162, No. 3859, Asociația Americană pentru Științe Avansate, 1968.
2. Hayden, Michael V., *Playing to the Edge: American Intelligence in the Age of Terror*, Kindle Edition, Penguin Press, 2016.
3. Clarke, Richard A., Robert Knake, *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It*, Paperback April, 2012.
4. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201833/volume-1833-A-31363-English.pdf>
5. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201363/volume-1363-I-23002-English.pdf>
6. <https://www1.umn.edu/humanrts/peace/docs/antarcticnuc.html>
7. <http://www.interpol.int/>
8. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/incident/international-cybercrime-treaty-ratification-1756>
9. http://thediplomat.com/wp-content/uploads/2015/05/thediplomat_2015-05-21_22-14-05.pdf
10. http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU.pdf.

¹⁴ Carta Națiunilor Unite, Cap. 1 Articolul 2, Paragraful 4, disponibil online la: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU.pdf, accesat la 14 septembrie. 2016.

APĂRAREA CIBERNETICĂ ÎN ORGANIZAȚIA TRATATULUI NORD-ATLANTIC: STRUCTURI ȘI TENDINȚE

Eugen Valeriu POPA

Locotenent-colonel (r) doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
E-mail: eugenvaleriu@gmail.com

Rezumat: *Securitatea cibernetică a devenit o chestiune de interes și importanță globală odată cu globalizarea atât a rețelelor de comunicații, infrastructurilor componente ale tehnologiei informației, cât și a sistemelor economice, politice și militare care folosesc din ce în ce mai mult sistemele cibernetică în automatizarea proceselor decizionale. Spațiul cibernetic sau cyberspațiul este noul domeniu al războiului, care în ultimii ani s-a alăturat mediilor de luptă tradiționale terestre, maritime, aeriene și spațiale. La Summit-ul Organizației Tratatului Nord-Atlantic (NATO) din Țara Galilor (4 septembrie 2014) a fost adoptată Noua Politică Întărită în Domeniul Apărării Cibernetică, care ridică apărarea cibernetică la nivel de componentă strategică în cadrul conceptului NATO de apărare colectivă.*

Pornind de la aceste aspecte, prezentul demers științific are ca obiectiv principal prezentarea structurilor și a unor tendințe definitorii privind apărarea cibernetică în NATO.

Cuvinte-cheie: *Organizația Tratatului Nord-Atlantic, apărare cibernetică, structuri, tendințe, capabilități*

Introducere

Fenomenul globalizării, având internetul ca unul din principalele mecanisme de manifestare, a dat indivizilor, organizațiilor și națiunilor noi spații de manifestare a jocului de putere pentru atingerea nivelelor proprii de ambiție. Așadar, cyberspațiul a devenit un teren fertil pentru rezolvarea unor probleme instituționale, sociale, economice, educaționale dar constituie și un mediu, ce se integrează treptat între celelalte medii de ducere a războiului, respectiv terestru, aerian, maritim, spațial.

Mai mult, având ca factor principal manifestarea efectelor globalizării, securitatea cibernetică s-a remarcat prin trecerea sa foarte rapidă de la o disciplină eminentă tehnică la un concept strategic cu tendințe de coagulare la nivel mondial. În acest context, NATO a demonstrat că este conștientă cu privire la ponderea tot mai mare a vulnerabilităților generate de mediul cibernetic și sofisticarea tot mai mare a atacurilor cibernetică executate atât asupra statelor sale membre, cât și asupra infrastructurii proprii a alianței. În zilele noastre, dată fiind importanța atribuită acestui mediu virtual, apărarea cibernetică a fost declarată una dintre direcțiile principale de acțiune a apărării colective¹.

Pentru a aborda această nouă dimensiune a conflictului, dar și pentru a obține un apanaj față de potențialii atacatori, NATO și-a creat structuri specifice care să exploateze această oportunitate apărută și a preîntâmpina vulnerabilitățile pe care le implică utilizarea tehnologiilor de comunicații și informatice într-un mediu de securitate volatil.

¹ *Cyber defence*, 27 iulie 2016, disponibil online la: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm accesat la 05.09.2016.

1. Structuri NATO implicate în apărarea cibernetică

Evoluția conceptelor de apărare cibernetică în cadrul NATO sunt puternic influențate de națiunile care dispun de avantajele tehnologice ale propriilor industrii de apărare, cum este exemplul Statelor Unite ale Americii, Angliei sau Franței.

Astfel diferitele abordări, de la cea orientată pe originea și caracteristica atacatorului sau centrată pe conceptul de infrastructură critică specifică Statelor Unite, cea orientată pe combaterea amenințărilor hibride și conceptul de organizare a apărării ciberetice bazată pe structuri de comandă flexibile, de tip „Cyber Future Force”² orientate către îndeplinirea obiectivelor tactice imediate și aflate în subordinea componentei tactice responsabile de acel obiectiv - caracteristică apărării ciberetice a armatei britanice -, sau abordarea Franței, prin construcția unei autorități centrale – Agenția Națională pentru Securitatea Sistemelor Informaționale (*Agence Nationale pour la Sécurité des Systèmes d’Information*)³, aflată în subordinea Secretarului General pentru Securitate și Apărare, au determinat apariția concomitentă în NATO a unor structuri cu vocație în apărarea cibernetică care deși în teorie pot părea contradictorii, practica le-a demonstrat eficiența. Ca și exemplu, menționăm implementarea la nivelul Capabilității NATO pentru Răspuns la Incidente Ciberetice („NATO Computer Incident Response Capability – NCIRC”)⁴ a conceptului de „Cyber Red Team”⁵, derivând din strategia de apărare cibernetică britanică și definit de către Ministerul Apărării al Marii Britanii ca fiind „...o echipă care este formată cu obiectivul de a supune unei organizații planuri, programe, idei și ipoteze pentru analize riguroase și de provocare..... va oferi utilizatorului final (comandantul, liderul sau managerul), cu o valoare inițială mai robustă pentru luarea deciziilor”⁶ și migrarea acestui concept către „Cyber Rangers”⁷, caracteristic Departamentului Apărării al SUA.

Dacă operațiunile unei echipe „Red Team” se caracterizează prin acțiuni de penetrare împotriva unor infrastructuri TIC și asociază împreună același domeniu de producție și operare pe fiecare sistem TIC, prin contrast operațiunile unei echipe de tip „Cyber Rangers” definită de Departamentul Apărării al SUA ca fiind „...testarea, evaluarea conceptelor, politicilor și tehnologiilor din spațiul cibernetic...”⁸, se bazează pe construcția unor medii simulate în care se pot mima acțiunile adversarilor și executa atacuri.

Deși ambele echipe sunt multidisciplinare și au structuri asemănătoare, primele au capabilități eminentamente mobile, iar cea de-a doua categorie sunt fixe, de multe ori organizate în jurul unor laboratoare. Totuși practica a arătat faptul că prin cooperarea în cadrul unei

² *House of Commons - Defence Committee - Sixth Report of Session 2012–13*, Published on 9 January 2013 by Authority of the House of Commons London: The Stationery Office Limited, disponibil online la: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmdfence/106/106.pdf>, accesat la 05.06.2016.

³ Patrice Tromparent, French Cyberdefence Policy, Delegation for Strategic Affairs Ministry of Defense Paris, France presentation for 2012 4th International Conference on Cyber Conflict, disponibil online la: https://ccdcoe.org/cycon/2012/proceedings/d2r3s2_tromparent.pdf, accesat la 05.06.2016.

⁴ *NATO Wales Summit Guide*, disponibil online la: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20141008_140108SummitGuideWales2014-eng.pdf, accesat la 05.06.2016.

⁵ UK Ministry of Defence, *Red Teaming Guide, dated January 2013 - The Development, Concepts and Doctrine*, Centre Shrivenham SWINDON, Wiltshire, SN6 8RF, disponibil online la: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/142533/20130301_red_teaming_ed2.pdf, accesat la 05.06.2016.

⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁷ Todd Arnlod, Rob Harrison, Gregory Conti, *Professionalizing the Army’s Cyber Officer Force*, United States Military Academy, West Point NY 10996, disponibil online la: <http://www.westpoint.edu/acc/SiteAssets/SitePages/Reports/PACOF.pdf>, accesat la 05.06.2016.

⁸ Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace, *US DoD*, 2011, disponibil online la: <http://csrc.nist.gov/groups/SMA/ispab/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf>, accesat la 05.06.2016.

operațiuni tactice a celor două tipuri de echipe, valoarea de intelligence acumulată este extrem de valoroasă, conceptul acestor echipe mixte, denumite „Echipe de Reacție Rapidă” („NATO Rapid Reaction Teams”)⁹ fiind destul de des utilizat în ultima decadă.

Diversitatea utilizărilor capabilităților cibernetice reprezintă una din cele mai mari provocări pe care NATO o are în definirea rolului său în ceea ce privește apărarea cibernetică. Astfel strategi ai NATO au identificat două categorii de atacuri cibernetice unde organizația poate avea un rol determinant¹⁰:

1. Spionajul cibernetic, indiferent dacă este executat la nivel operațional sau la nivel strategic, poate compromite confidențialitatea sistemelor TIC, a sistemelor de culegere de informații, deconspirând astfel secrete militare și informații sensibile către adversari.

2. Sabotajul efectuat prin mijloace cibernetice sau având componentă cibernetică dominantă poate avea efecte fizice importante, mai ales atunci când sunt țintite sistemele de arme, sistemele decizionale militare, sistemele logistice sau cele de telecomunicații care afectează inclusiv comanda și controlul decizional, dar și sisteme civile cum ar fi cele din infrastructura critică.

Alături de protecția propriilor infrastructuri TIC, NATO este organizația care acordă o grijă deosebită protecției cibernetice a personalului, la toate nivelele și din toate domeniile. În ultimii ani, în urma analizei atacurilor asupra infrastructurii critice a NATO, componenta de inginerie socială a atacurilor de tip Amenințări Persistente Avansate („Advanced Persistent Threat - APT”)¹¹ a vizat în special personalul NATO, prin încercarea de implicare a lui în extorcarea de fonduri sau diverse fraude cu scopul unor câștiguri financiare, ca și etapă preliminară în derularea atacurilor mai sus menționate.

Analiza incidentelor cibernetice asupra diverselor structuri ale NATO a condus la două concluzii:

1. Până în prezent, cei mai periculoși adversari ai NATO în domeniul cibernetic sunt statele naționale; deși în ultimul an au fost identificate o serie de atacuri care se presupune a veni din partea grupurilor de hackeri simpatizanți ai ISIS¹², acestea nu au avut nici pe departe succesul scontat. Astfel, deși sistemele de intelligence raportează în ultimii ani faptul că în ciuda creșterii capacității ofensive în rețelele de criminalitate organizată, care ar putea fi folosite în viitor de către actori nestatali, cum ar fi teroriști, organizații private specializate în acte de spionaj extrem de sofisticate și sabotaj în domeniul cibernetic, acestea au nevoie de capacități, un nivel de cunoștințe și înțelegere al sistemelor tehnice ale NATO și de o determinare generată de un raport cost-beneficiu care să fie la nivelul unui stat naționale.

2. Până în acest moment, deși asupra infrastructurii NATO nu au fost produse daune cinetice reale sau fizice determinate de acțiuni teroriste care să aibă o componentă cibernetică majoră, tehnologia atacurilor cibernetice evoluează în mod continuu, elementele componente ale analizei cost-beneficiu devin din ce în ce mai complicate și mai reactive la schimbarea mediului de securitate internațional, astfel atacurile teroriste cu componentă cibernetică determinantă rămân o amenințare serioasă la adresa securității informațiilor sau chiar a infrastructurii de comunicații a NATO.

⁹ *NATO Rapid Reaction Team to fight cyber attack*, 13 martie 2012, disponibil online la: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm, accesat la 05.06.2016.

¹⁰ Cezar Vasilescu, *Cyber Attacks: Emerging Threats to the 21st Century Critical Information Infrastructures*, aprilie 2012, disponibil online la: <http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=73464> accesat la 05.06.2016.

¹¹ *Defence Against Terrorism Review*, Vol.3, No. 2, Fall 2010, COE-DAT, pp. 23-36, disponibil online la: http://www.coedat.nato.int/publication/datr/volume6/03How_Cyberterrorists_Could_Be_Living_Inside_Your_Systems.pdf, accesat la 05.06.2016.

¹² Benjamin Runkle, *Is the Islamic State a Cyber Threat?*, 9 septembrie 2015, disponibil online la: <http://warontherocks.com/2015/09/is-the-islamic-state-a-cyber-threat/>, accesat la 05.06.2016.

Aceste concluzii, împreună cu analiza atacurilor asupra infrastructurii publice și private a Estoniei din mai 2007, au determinat Miniștrii Apărării ai țărilor Aliate ca la întâlnirea din iunie 2007 de la Brussels să adopte o serie de măsuri în scopul creșterii rezilienței cibernetice ale structurilor NATO ca un tot unitar pe trei direcții principale de activitate.

Prima direcție de cercetare: coordonarea și asistența pentru apărare cibernetică este în acest moment implementată de autoritățile militare, politice și tehnice ale NATO în același timp cu cele implementate de națiunile componente și bazată pe experiența și expertiza națiunilor componente care posedă avantaje tehnologice. Un aspect important al acestei direcții a fost înființarea Autorității de Management pentru Apărare Cibernetică („Cyber Defence Management Authority – CDMA”)¹³, având ca misiune exclusivă coordonarea apărării cibernetice în întreaga Alianță, acest organism fiind coordonat de către Consiliul Autorității de Management pentru Apărare Cibernetică care cuprinde liderii politici, militari, operaționali și tehnici din NATO cu responsabilități în domeniul apărării cibernetice.

A doua direcție de cercetare: CDMA reprezintă cea mai importanta organizație a NATO care oferă consultanță Consiliului Atlanticului de Nord și statelor membre în probleme strategice care țin de apărarea cibernetică.

A treia direcție de cercetare: premergător atacurilor din Estonia din 2007, eforturile de apărare cibernetică a NATO s-au concentrat în mare măsură pe protecția sistemelor de comunicații deținute și operate de către Alianță. Ulterior atacurilor din Estonia, a fost relevat faptul că un atac masiv asupra infrastructurii critice a unui stat membru nu numai că poate pune problema unei reacții de tip Articol 5, dar poate perturba chiar și fluxurile logistice și operaționale ale Alianței, aceste concluzii conducând la extinderea focalizării apărării NATO și la nivelul național, atât pe componenta de combatere dar și pe cea de prevenire. Deși până în prezent în toate documentele strategice ale Alianței se subliniază faptul că aliații înșiși poartă responsabilitatea principală atât pentru securitatea propriilor lor sisteme TIC și a informațiilor deținute de acestea, la nivel central NATO, au fost dezvoltate mecanisme de asistență a acelor aliați care solicită sprijinul pentru protecția sistemelor TIC, inclusiv în cazurile unor atacuri cibernetice, prin intervenția Echipelor de Reacție Rapidă („Rapid Reaction Team – RRT”)¹⁴ compuse din maximum 6 experți naționali sau NATO, în funcție de tipul sau caracteristicile misiunii.

În ceea ce privește direcția de cercetare/dezvoltare și pregătire a personalului specializat în domeniul apărării cibernetice la Tallinn a fost înființat în 2003 un centru de cercetare, iar în 2008 a primit acreditarea NATO ca și centru de excelență, fiind denumit „Centrul NATO de Excelență pentru Cooperare în Apărarea Cibernetică” – CCDCOE, acesta având în prezent atât atribuții de cercetare/ dezvoltare, dar și de pregătire a personalului propriu NATO sau al națiunilor sponsor (Cehia, Estonia, Franța, Germania, Grecia, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Olanda, Polonia, Slovacia, Spania, Turcia, Regatul Unit al Marii Britanii și Statele Unite).

La mijlocul anului 2002 implementarea Programului de Apărare Cibernetică a fost aprobat de Consiliul Nord-Atlantic, acesta fiind implementat în trei faze: 2003-2006 - Cererea și operaționalizarea NCIRC și stabilirea capabilităților sale de operare provizorii; 2006-2012 - Aducerea la nivel operațional optim la NCIRC la sfârșitul anului 2012; 2012-prezent - Identificarea cerințelor și resurselor necesare pentru atenuarea și eliminarea vulnerabilităților din domeniul cibernetic, vizând includerea CDMA în dezvoltarea de către sectoarele

¹³ 173 DSCFC 09 E BIS - NATO and Cyber Defence, disponibil online la: <http://www.nato.int/default.asp?SHORTCUT=1782>, accesat la 05.06.2016.

¹⁴ Men in black – NATO’s cybermen, 24 aprilie 2015, disponibil online la: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_118855.htm, accesat la 05.06.2016.

industriale specializate din țările componente a unor tehnologii care să fie valabile pe tot spațiul de securitate NATO.

În afara de CCDCOE și CDMA, Agenția de Comunicații și Informații NATO („NATO Communications and Information Systems Services Agency – NCSA”)¹⁵ este responsabilă cu protejarea sistemelor de comunicații, având patru sarcini principale: suportul TIC pentru operațiunile NATO; suportul TIC pentru exercițiile NATO; suportul TIC pentru Statele Majore NATO; asigurarea suportului pentru implementarea a noi sisteme și proiecte TIC la nivelul Alianței. Structura funcțională a capacităților de apărare cibernetică al NATO este ilustrată în figura nr. 1.

Suplimentar, NCIRC are responsabilitatea de a evalua securitatea rețelelor NATO, de a detecta și răspunde prin contramăsuri la orice atac cibernetic asupra unei infrastructuri NATO sau asociate acesteia; „*experții NCIRC au misiunea de a ajuta administratorii de sistem pentru a bloca atacurile informatice, limitarea deteriorării acestora și repararea erorilor de software, clasificate ca și vulnerabilități și care fac posibile aceste atacuri*”¹⁶.

În această structură, CDMA este singura autoritate în ceea ce privește apărarea împotriva atacurilor ciberneticе, fiind responsabilă de inițierea și coordonarea oricărui efort, însă acțiunile de apărare cibernetică NATO între membrii și organizațiile externe au loc în Centrul de Coordonare și Suport pentru Apărare Cibernetică (CDCSC). Pe de altă parte, NCIRC este departamentul care are capacitățile tehnice și operaționale de intervenție și este responsabil pentru dezvoltarea, implementarea și menținerea serviciilor de apărare cibernetică ale Alianței.

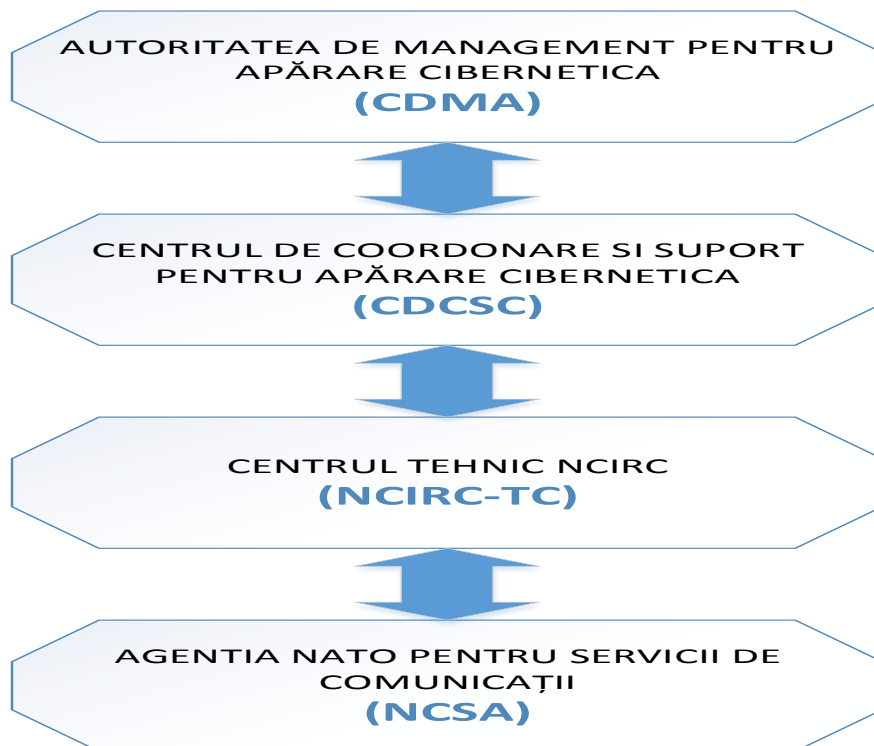

Figura nr. 1: Structura funcțională pentru apărare cibernetică a NATO¹⁷

¹⁵ *Connecting Forces*, NATO Communications and Information Agency, disponibil online la: <https://www.ncia.nato.int/About/Pages/About-the-NCI-Agency.aspx>, accesat la 05.06.2016.

¹⁶ Transatlantic Policy Briefs, *Coming to Terms with a New Treat: NATO and Cyber Security*, p. 3, ianuarie 2013, disponibil online la: http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/08_-_tpb_cyber_terlikowski_vyskoc11.pdf, accesat la 05.06.2016.

¹⁷ *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim VI.0*, disponibil online la: <https://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf>, accesat la 05.06.2016.

Deși după 2008 capabilitățile de apărare cibernetică s-au îmbunătățit remarcabil, analiștii în securitate avertizează asupra faptului că organizația nu va fi capabilă să răspundă rapid și în mod eficient la amenințări cibernetice avansate¹⁸ în primul rând datorită faptului că nu există o definiție comună a statelor membre asupra infrastructurii critice iar protejarea acestora în comun este o țintă greu de atins nu numai datorită unor aspecte politice dar și din perspectiva unor aspecte tehnologice sau sociale, existând diferențe conceptuale și tehnologice în construcția infrastructurii TIC a unor state membre ale Alianței, cum este de pildă diferența de abordare între Statele Unite, Germania și Franța. Un al aspect care are un impact negativ asupra implementării principiului apărării comune în zona infrastructurilor TIC este faptul că în ciuda unor declarații politice sau diplomatice din cadrul Alianței, statele componente folosesc la protecția cibernetică, informații, tehnologii și capabilități care le creează în primul rând un avantaj strategic și de cele mai multe ori prefera să țină aceste capabilități clasificate față de oricine altcineva iar în al doilea rând factorii de decizie se tem că prin dezvoltarea către un potențial inamic ale acestor capabilități vor deveni vulnerabili în fața unui potențial atac. Pe de altă parte, politica de parteneriat a NATO cu industria de apărare și integrarea în fluxul de apărare a mediului academic din statele membre, promovată în ultima decadă, a adus îmbunătățiri majore nu numai în tehnologiile folosite dar și în ceea ce privește pregătirea specialiștilor în securitate cibernetică, ceea ce a dus în final la crearea unui nivel de încredere între industria de apărare și structurile Alianței cu responsabilități în domeniul apărării cibernetice.

2. Tendințe de evoluție ale capabilităților de apărare cibernetică a NATO

Transformarea este definită de către NATO ca „*un proces continuu și pro-activ privind dezvoltarea și integrarea unor concepte inovatoare, doctrine și capabilități, în scopul de a îmbunătăți eficiența și interoperabilitatea forțelor militare*”¹⁹ și include cerințe privind capacitățile definerii pentru operațiunile multinaționale ale viitorului, precum și de programe de educație și formare, în scopul de a permite aliaților să implementeze conceptele și capacitățile lor viitoare.

În scopul de a reînnoi relevanța Alianței în mediul post-ISAF, transformarea a fost, probabil, subiectul cel mai vehiculat pentru NATO și aliații săi de-a lungul ultimilor ani. Comandamentul Aliat pentru Transformare al NATO (ACT) este localizat în Virginia, Statele Unite ale Americii și este responsabil pentru procesele de transformare ale NATO, inclusiv pentru cele din zona apărării cibernetice. Deși rapoartele ultimilor ani au arătat că aliații NATO sunt mai avansați tehnologic decât potențialii adversarii, aceleași analize arată că acest avantaj nu va mai persista în viitor, deoarece tot mai multe națiuni care pot fi potențiali inamici ai Alianței tind să se concentreze tot mai mult pe dezvoltarea capacităților lor cibernetice, atât defensive cât și ofensive.

Una din prioritățile pe care Alianța s-a concentrat și va continua să se concentreze este mărirea capacității și capabilităților CCDCOE de la Tallinn, care deși din punct de vedere tehnic nu este o instituție, acesta furnizează pe baza doctrinei și strategiei NATO pentru

¹⁸ Jarno Limnel, *NATO's September Summit Must Confront Cyber Threats*, 11 august 2014, disponibil online la: <http://breakingdefense.com/2014/08/natos-september-summit-must-confront-cyber-threats/>, accesat la 05.06.2016.

¹⁹ *What is Transformation? - An Introduction to Allied Command Transformation*, NATO UNCLASSIFIED – PUBLICLY DISCLOSED, ianuarie 2015, disponibil online la: http://www.ieee.es/Galerias/fichero/Otras Publicaciones/Internacional/2015/NATO_Introduction_AlliedCommand_Transformation_Jan2015.pdf, accesat la 05.06.2016.

apărare cibernetică și aspiră „...să devină principală sursă de expertiză în domeniul apărării cibernetice cooperative”²⁰.

O provocare majoră pentru NATO este faptul că propriile sisteme interne sunt conectate la un număr de sisteme naționale, iar acestea sunt din ce în ce în ce mai interdependente în dezvoltare și interconectare. În scopul de a proteja sistemele NATO, există o nevoie de a face o cartografiere detaliată nu numai a acestor sisteme, cât și a regimurile de securitate care guvernează aceste sisteme, multe dintre ele componente ale infrastructurii critice naționale ale respectivelor țări. Deși o astfel de acțiune este cerută insistent la nivel de CDMA, pentru operaționalizarea ei este necesară o decizie politică la nivelul Alianței.

O altă provocare majoră care în viitor va influența modul în care se dezvoltă capacitățile NATO este cea a decalajului între națiunile mai mici și cele mai mari, acestea din urmă dorind să extindă rolul NATO în anumite probleme specifice. Pe spațiul cibernetic acest fenomen se manifestă prin dorința țărilor mai mici și cu resurse limitate de a beneficia de capacitățile cibernetice defensive ale NATO și chiar a le extinde, însă țări cum ar fi Statele Unite, Marea Britanie, Franța și Germania, datorită faptului că alocă sume mari în domeniul apărării cibernetice în propriile sisteme, sunt reticente în a redirecționa bani în misiunile și proiectele NATO care dublează capacitățile pe care le deja dețin.

Dezbaterea echilibrului sarcinilor în NATO, deși depășește cu mult cadrul apărării cibernetice, va fi în viitor elementul cu cel mai mult grad de influență atât datorită dinamicii stabilității la care Alianța trebuie să facă față, cât și a creșterii componente cibernetice în amenințările globale de securitate, iar datorită acestui dezechilibru Alianța riscă să devină „o organizație cu mai multe nivele în care numai o parte din membrii au capacități de luptă cibernetică și sunt dispuși să le folosească”²¹.

Concluzii

Deși atacurile cibernetice au fost considerate amenințări asimetrice încă de la summit-ul de la Riga din 2006, de abia după atacurile asupra Estoniei din 2007, NATO a realizat faptul că „războiul cibernetic, cum este adesea numit, se referă inclusiv la o campanie susținută cu operațiuni cibernetice concertate împotriva infrastructurii IT a statului-țintă, ceea ce duce la distrugerea în masă a site-urilor web prin utilizarea spam-ului și infecțiilor malware”²².

În ultima decadă, NATO a devenit o organizație care contribuie activ și pe toate spațiile la securitatea globală, rămânând în principal o alianță cu vocație euro-atlantică și păstrând nealterat principiul apărării colective, stipulat de prevederile Articolului 5 al Tratatului Nord-Atlantic. Ca și organizație politico-militară, această organizație își fundamentează activitatea pe un concept strategic alcătuit dintr-o structură de idei doctrinare și de un mecanism care definește scopurile și modalitățile de realizare a acestora pe perioade definite de timp.

²⁰ Myriam Dunn Cavelti, *Cyber-Allies, Strengths and weaknesses of NATO's cyberdefense posture*, ETH Zurich - Center for Security Studies, februarie 2012, disponibil online la: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1997153_code1782288.pdf?abstractid=1997153&mirid=1, accesat la 05.06.2016.

²¹ *Transcript of Defense Secretary Gates's Speech on NATO's Future*, Brussels, June 2011, disponibil online la: <http://blogs.wsj.com/washwire/2011/06/10/transcript-of-defense-secretary-gatess-speech-on-natos-future/>, accesat la 05.06.2016.

²² Döge, Jenny, *Cyber Warfare, Challenges for the Applicability of the Traditional Laws of War Regime*, *Archive des Völkerrechts*, Volumul 48, Numărul 4, Decembrie 2010, pp. 486-501.

BIBLIOGRAFIE:

1. Döge, Jenny, *Cyber Warfare, Challenges for the Applicability of the Traditional Laws of War Regime*, *Archiv des Völkerrechts*, volumul 48, numărul 4, Decembrie 2010.
2. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmdfence/106/106.pdf>
3. https://ccdcoe.org/cycon/2012/proceedings/d2r3s2_tromparent.pdf
4. http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20141008_140108SummitGuideWales2014-eng.pdf
5. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/142533/20130301_red_teaming_ed2.pdf
6. <http://www.westpoint.edu/acc/SiteAssets/SitePages/Reports/PACOF.pdf>
7. <http://csrc.nist.gov/groups/SMA/ispab/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf>
8. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm
9. <http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=73464>
10. http://www.coedat.nato.int/publication/datr/volume6/03How_Cyberterrorists_Could_Be_Living_Inside_Your_Systems.pdf
11. <http://warontherocks.com/2015/09/is-the-islamic-state-a-cyber-threat/>
12. <http://www.nato.int/default.asp?SHORTCUT=1782>
13. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_118855.htm
14. <https://www.ncia.nato.int/About/Pages/About-the-NCI-Agency.aspx>
http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/08_-_tpb_cyber_terlikowski_vyskoc11.pdf
15. <https://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf>,
16. <http://breakingdefense.com/2014/08/natos-september-summit-must-confront-cyber-threats/>
17. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2015/NATO_Introduction_AlliedCommand_Transformation_Jan2015.pdf
18. http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1997153_code1782288.pdf?abstractid=1997153&mirid=1
19. <http://blogs.wsj.com/washwire/2011/06/10/transcript-of-defense-secretary-gates-speech-on-natos-future/>

RĂZBOIUL CIBERNETIC ÎN POLITICA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Bogdan-Florin TIMIȘ

Lt. (just. mil.) drd ,Ministerul Apărării Naționale, E-mail: bog_timis@yahoo.com

Rezumat: *Evoluția rapidă a internetului – în special – și a mediului virtual – în general – din ultimii ani a propulsat problematica asigurării unui climat cibernetic funcțional și accesibil în condiții de siguranță atât în prim-planul securității naționale a statelor, cât și a organizațiilor internaționale. Sarcina la îndemâna fiecărei țări sau organizații este aceea de a-și proteja propriile rețele online împotriva atacurilor cibernetice, spionajului cibernetic, criminalității informatice și altor forme de agresiune în cyberspațiu. Pentru țările democratice care garantează drepturile și libertățile fundamentale, scopul este de a face acest lucru concomitent cu garantarea unui internet liber și cu protejarea vieții private. Deși România nu deține o infrastructură cibernetică foarte dezvoltată, prin strategiile adoptate în ultimii ani, prin entitățile create, precum și prin includerea în programele de guvernare a asigurării securității cibernetice în categoria măsurilor fundamentale pentru creșterea siguranței cetățenilor, statul nostru transmite un răspuns ferm provocărilor generate în mediul virtual.*

Cuvinte-cheie: *război cibernetic, securitate cibernetică, atac cibernetic, apărare, strategii, legislație.*

Introducere

De-a lungul istoriei, forțele armate au fost implicate în mod frecvent în politica națională a statelor. Generalii au devenit asistenți indispensabili ai conducătorilor politici. Ei au avut acces la membrii influenți ai societății, bucurându-se în același timp de loialitatea structurilor militare. Acest lucru i-a transformat atât în autori cât și în ținte ale comploturilor, punându-i în poziția de a fi suspectați ca fiind rivali ai liderilor politici. Istoria a consemnat nenumărate rivalități între conducerea militară și conducerea civilă, conducând adesea la perioade extinse de guvernare militară directă. În prezent, riscul ca aceste rivalități să ia din nou naștere este minim datorită echilibrului dintre guvernul civil și conducerea militară, materializat prin profesionalizarea militarilor. De asemenea, menținerea unui corp de militari în rezervă și recrutarea din sursă externă (filiera indirectă, de exemplu) din diferite sectoare ale societății asigură o convergență a tendințelor culturale militare și civile, contribuind astfel la reducerea eventualelor cauze generatoare de conflict între conducerile celor două sectoare.

1. Politica militară – strategia națională de apărare

În România, controlul democratic civil în domeniul apărării se face în temeiul prevederilor Legii nr. 203/2015 *privind planificarea apărării*, prin statuarea rolului instituțiilor constituționale în formularea politicii de apărare. În contextul acestei politici, țara noastră își propune dezvoltarea contribuției la Politica Europeană de Securitate și Apărare, în calitate de membru UE, precum și consolidarea profilului în cadrul NATO.

Astfel, în conformitate cu *Programul de guvernare 2013-2016*, aprobat prin Hotărârea Parlamentului României nr. 45 din 21 decembrie 2012, politica de apărare a Guvernului României pentru perioada 2013-2016¹ s-a axat pe trei linii principale: implementarea unui sistem de management al resurselor umane care să permită dezvoltarea motivării profesionale și evoluția în carieră a personalului din sistemul de apărare; generarea condițiilor necesare creșterii capacității operaționale a forțelor; asigurarea elementelor de continuitate strategică pe dimensiunea NATO, UE și a parteneriatelor strategice, în special Parteneriatul strategic cu SUA pentru secolul 21.

În vederea realizării acestor obiective, Ministerului Apărării Naționale i-au fost stabilite o serie de direcții de acțiune, materializate în eficientizarea procesului de planificare a apărării bazat pe dezvoltarea capacităților și în îndeplinirea obligațiilor ce decurg din calitatea de membru UE și NATO. Printre principalele astfel de direcții de acțiune evidențiem: participarea în continuare la operațiile internaționale; implicarea activă la proiectele din cadrul inițiativelor „*Smart Defence – NATO*”² și „*Pooling and Sharing – UE*”³; îndeplinirea obligațiilor asumate în cadrul Parteneriatului strategic cu SUA; implicarea activă în asigurarea și menținerea securității și stabilității regionale; revizuirea legislației incidentă domeniului militar; creșterea calității vieții personalului Armatei României; stimularea producției interne a industriei de apărare.

Actuala *Strategie națională de apărare a țării pentru perioada 2015-2019*, aprobată prin Hotărârea Parlamentului României nr. 33 din 23 iunie 2015, acordă o atenție deosebită domeniului cibernetic, în antiteză cu precursora acesteia⁴. Astfel, din perspectiva internă a obiectivelor naționale de securitate, se urmărește consolidarea securității și protecției infrastructurilor critice din următoarele sectoare: cibernetic, energetic și al transporturilor. În ceea ce privește evoluția mediului global de securitate pe termen lung și mediu, se apreciază că va fi dominată de tendințe complexe motiv pentru care este imperativă adaptarea infrastructurilor în raport cu apariția eventualelor atacuri cibernetice, crize energetice, pandemii, calamități, etc.

La capitolul care dezvoltă amenințările, riscurile și vulnerabilitățile la adresa apărării și securității statului nostru, Strategia națională de apărare consideră, printre altele, atacurile cibernetice lansate de grupuri de hackeri și cele dezvoltate de grupări de criminalitate cibernetică, precum și amenințările cibernetice lansate de entități ostile, actori statali sau nonstatali, asupra infrastructurilor cibernetice de interes strategic ale instituțiilor publice și companiilor private, ca fiind elemente ce afectează direct securitatea națională.

Pe dimensiunea de informații, contrainformații și securitate, se apreciază promovarea intereselor naționale în domeniul securității cibernetice, coroborată cu asigurarea mecanismelor de prevenire și contracarare a atacurilor cibernetice la adresa infrastructurilor informaționale de interes strategic principală direcție de acțiune în sfera cyber.

Importanța acordată întregului spectru cibernetic reiese și din cuprinsul documentului de planificare a apărării, elaborat la nivel departamental, care are ca scop îndeplinirea

¹ Acest program de guvernare a fost valabil până la învestirea unei formule de guvernare în afara practicii politice consacrate. Ca urmare a tragediei „Colectiv”, unde mai mult de 50 de vieți au fost pierdute, a fost acordată încrederea Guvernului condus de către Dacian Julien Cioloș, a cărui activitate efectivă a început în luna noiembrie 2015.

² Este o abordare cooperantă despre generarea capacităților moderne de apărare necesare Alianței pentru viitor. Alianții sunt încurajați să lucreze împreună pentru a dezvolta, achiziționa, opera și menține capacitățile militare necesare îndeplinirii obiectivelor asumate în cadrul Conceptului Strategic al NATO.

³ Este un concept dezvoltat de către Agenția Europeană de Apărare împreună cu membrele UE și se referă la reunirea și împărtășirea inițiativelor și proiectelor membrilor Uniunii, astfel încât să se dezvolte capacitățile pe plan militar ale acestora.

⁴ *Strategia națională de apărare a țării*, aprobată prin Hotărârea Parlamentului României nr. 30 din 04.11.2008.

prevederilor Strategiei naționale de apărare a țării și implementarea obiectivelor de apărare stabilite de Programul de guvernare, respectiv *Carta albă a apărării*, aprobată prin Hotărârea Parlamentului României nr. 12 din 11 aprilie 2016. În textul acestui document, elaborat de Ministerul Apărării Naționale, se reiterează obiectivele naționale din domeniul apărării stabilite în strategie, printre acestea regăsindu-se reeditat cel referitor la consolidarea securității și protecției infrastructurilor critice cibernetice, de transport și energetice.

La capitolul evaluarea mediului de securitate, Carta alocă o atenție deosebită atacurilor cibernetice, considerând că acestea reprezintă o categorie importantă de amenințări cu un caracter global dificil de identificat și contracarat și care înregistrează în prezent o expansiune fără precedent. Eventualele prejudicii grave aduse sistemelor informatice ca urmare a creșterii frecvenței și complexității acestor atacuri, pot avea un impact semnificativ asupra infrastructurilor critice, inclusiv în domeniul apărării. Pentru a amplifica rezultatele unor atacuri cibernetice se consideră că în viitorul apropiat, acestea vor fi coroborate cu anumite acțiuni specifice, în special acțiuni de spionaj, acte de sabotaj sau campanii subversive.

Referitor la capacitățile identificate ca necesare îndeplinirii întregului spectru de sarcini și misiuni specifice asumate la nivel național și pe plan internațional, Carta consideră că trebuie să se asigure dezvoltarea capacităților cibernetice concomitent cu dezvoltarea unui sistem de C4ISR⁵ în vederea implementării Concepției privind conducerea structurii de forțe a Armatei României.

2. Răspunsul politicii la provocări

Dacă în subcapitolul precedent am analizat Strategia națională de apărare în contextul politicilor militare, în cadrul prezentei secțiuni vom lărgi sfera politicilor analizate și răspunsurile acestor politici la provocări, în special la cele care își au originea în spațiul cibernetic.

În contextul evoluției treptate a mediului virtual într-un spațiu care contribuie din ce în ce mai mult la intensificarea și propagarea amenințărilor convenționale la adresa securității naționale și a atacurilor cibernetice îndreptate împotriva sistemelor IT și de comunicații, ca urmare a dezvoltării incredibile a tehnologiilor informatice și a societății informaționale, a devenit o prioritate la nivel național adoptarea unei strategii privind asigurarea securității cibernetice.

2.1. Strategii

Astfel, la data de 23 mai 2013, Guvernul României a adoptat Hotărârea nr. 271 pentru aprobarea *Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*.

Strategia de securitate cibernetică a României abordează problematica asigurării securității cibernetice din perspectiva a patru obiective principale: stabilirea cadrului conceptual, organizatoric și de acțiune necesar asigurării protecției cibernetice; dezvoltarea capacității naționale de management al riscului în domeniul securității cibernetice și de reacție la incidente cibernetice; promovarea și consolidarea culturii de securitate cibernetică; dezvoltarea colaborării la nivel intern și internațional în domeniul cyber.

Prin adoptarea unei strategii în domeniul cibernetic, țara noastră urmărește dezvoltarea unui mediu informațional guvernat de principii de interoperabilitate și servicii tipice societății informaționale, asigurând – în același timp și pe același nivel din punct de vedere al importanței – respectarea cu strictețe a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, precum și promovarea intereselor pe planul securității naționale. De asemenea, odată cu

⁵ Comandă, control, comunicații, computere, informații, supraveghere și recunoaștere.

elaborarea Strategiei de securitate cibernetică, România a transmis un puternic semnal de racordare la realitățile internaționale, fiind în același timp conștientă de nevoia coordonării cu demersurile asemănătoare ale statelor din Europa, pentru tratarea cu eficiență a provocărilor și oportunităților generate în mediul virtual.

Un răspuns prompt la o eventuală amenințare cibernetică nu poate fi dat, în opinia noastră, decât prin intermediul unei colaborări intense la nivel instituțional. Prin constituirea *Sistemului Național de Securitate Cibernetică – SNSC*, coordonat prin *Consiliul Operativ de Securitate Cibernetică – COSC*, se asigură cadrul de cooperare interinstituțională prin calitatea de membri permanenți ai reprezentanților următoarelor instituții: Ministerul Apărării Naționale – MAPN, Ministerul Afacerilor Interne – MAI, Ministerul Afacerilor Externe – MAE, Ministerul Comunicațiilor și pentru Societatea Informațională – MCSI, Serviciul de Telecomunicații Speciale – STS, Serviciul de Informații Externe – SIE, Serviciul de Protecție și Pază – SPP, Oficiul Registrului Național pentru Informații Secrete de Stat – ORNISS, secretarul Consiliului Suprem de Apărare a Țării – CSAT și în calitate de coordonator tehnic al consiliului, Serviciul Român de Informații – SRI.

De asemenea, adoptarea unei astfel de strategii autorizează: creionarea unui cadru armonizat de cunoaștere, prevenire și combatere a agresiunilor în spațiul cibernetic; crearea unor proceduri concrete și coerente de colaborare între instituțiile și autoritățile cu atribuții în domeniu; dezvoltarea și accentuarea parteneriatului public-privat; promovarea și implementarea unor programe naționale de conștientizare a riscurilor navigării în mediul virtual; stimularea cercetării-dezvoltării în ceea ce privește asigurarea securității informațiilor; inițierea, modificarea și completarea cadrului legislativ în domeniul cyber în acord cu inițiativele normative ale organizațiilor internaționale la care România este parte.

În ceea ce privește impactul la nivel național al Strategiei de securitate cibernetică, acesta trebuie analizat pe mai multe planuri. Din punct de vedere *social*, prin valorificarea oportunităților oferite de un mediu virtual sigur, coroborat cu învederarea consecințelor utilizării neadecvate a acestuia, strategia contribuie la conștientizarea publicului cu privire la natura multivalentă a cyberspațiului. Din perspectiva *mediului de afaceri*, pe fondul transferării unei părți semnificative a tranzacțiilor bancare în mediul online, actul normativ contribuie la dezvoltarea și consolidarea parteneriatului public-privat, stabilind în același timp o serie de indicatori necesari construirii unui mediu de afaceri sigur. La nivel *macro-economic*, prin stabilirea unor linii clare de acțiune necesare prevenirii și combaterii infracționalității informatice, în general, și a atacurilor îndreptate împotriva infrastructurilor critice, în special, o asemenea strategie previne producerea unor prejudicii aduse bugetului de stat.

Securitatea și siguranța nucleară sunt cerințe ce nu pot fi îndeplinite în secolul 21 fără a lua în considerare provocările din mediul virtual. Printre măsurile care ar trebui luate în vederea îmbunătățirii siguranței și securității nucleare, protecția instalațiilor, organizațiilor, activităților, datelor și informațiilor din domeniul nuclear împotriva amenințărilor cibernetică este fundamentală. Această măsură nu este doar un concept la nivel teoretic întrucât se regăsește și în *Strategia națională de securitate și siguranță nucleară*, aprobată prin Hotărârea Guvernului României nr. 600 din 30 iulie 2014. Mai mult decât atât, prin *Normele privind protecția instalațiilor nucleare împotriva amenințărilor cibernetică*, aprobate prin Ordinul Comisiei Naționale pentru Controlul Activităților Nucleare nr. 181 din 4 noiembrie 2014, se stabilește în detaliu cadrul de reglementare și control indispensabil asigurării securității cibernetică în domeniul nuclear.

În materie de strategii naționale, ca răspuns la provocările rezidente ale spațiului cibernetic, trebuie menționată și *Strategia națională privind Agenda Digitală pentru România 2020*, aprobată prin Hotărârea Guvernului României nr. 245 din 19 mai 2015. Aceasta a apărut pentru a trata mai multe deficiențe pe plan național din sectorul TIC cum ar fi:

scepticismul românilor în utilizarea serviciilor electronice, lipsa standardizării în ceea ce privește interoperabilitatea sistemelor informatice ale autorităților și instituțiilor publice, carențe în asigurarea omogenă a accesului la rețele de comunicații electronice, etc. Așa cum era de așteptat, în cadrul strategiei, securitatea rețelelor și a sistemelor informatice ocupă un loc important.

Toți acești pași sunt bineveniți dar, în vederea adaptării la provocările și oportunitățile generate de un mediu de securitate aflat într-o schimbare permanentă, precum și la evoluțiile înregistrate în dezvoltarea tehnologiilor informaționale la nivel global, consider imperativă operațiunea de revizuire periodică a tuturor strategiilor cu incidență în domeniul cyber, dat fiind progresul în ritm alarmant al problematicii.

2.2. Planuri de cercetare

Provocările în domeniul cyber au suscitât un interes mare și pentru comunitatea din domeniul cercetării-dezvoltării. Astfel, potrivit *Planului național de cercetare, dezvoltare și inovare 2, pentru perioada 2007-30 iunie 2014*, aprobat prin Hotărârea Guvernului României nr. 475 din 2007, domeniul tehnologia informației și comunicații era considerat unul dintre domeniile de cercetare fundamentală din țara noastră, securitatea și accesibilitatea sistemelor informatice fiind una dintre direcțiile de cercetare de mare interes. În cadrul acestei direcții, detectarea/ prevenirea/ investigarea atacurilor cibernetice era una dintre cele nouă tematici de cercetare.

În *Planul național de cercetare-dezvoltare și inovare pentru perioada 2015-2020*, aprobat prin Hotărârea Guvernului României nr. 583 din 6 august 2015, tehnologia informației și a comunicațiilor, spațiu și securitate reprezintă un domeniu prioritar de specializare, confirmând importanța acordată acestui sector.

2.3. Programe de guvernare

Programul de guvernare al Guvernului actual, aprobat prin Hotărârea Parlamentului României nr. 45 din 17.11.2015, nu și-a propus să reformeze toate sectoarele societății românești, cauza principală fiind perioada limitată a mandatului primit – un an de zile. În schimb, a propus un set concret de măsuri ferme, limitate din punct de vedere numeric, dar care să se transforme în bazele unor dezvoltări durabile.

Deși apărarea nu este inserată ca domeniu separat, Programul de guvernare actual reiterează priorități ale precedentului document precum: consolidarea și dezvoltarea parteneriatului strategic cu SUA, respectarea obligațiilor ce decurg din calitatea de membru NATO și UE, alocarea resurselor necesare în vederea realizării programelor de achiziții și înzestrare necesare creșterii capacității operaționale a Armatei României.

Domeniul cyber se regăsește printre priorități în mod indirect, atunci când vine vorba de măsuri ce trebuie luate pentru a crește siguranța cetățenilor. Două astfel de măsuri sunt strâns legate de securitatea cibernetică: protecția infrastructurilor critice și protejarea cetățenilor de infraționalitatea cibernetică.

O altă măsură extrem de importantă, cu efecte puternice în mediul virtual, este oferirea de servicii digitale cetățenilor pentru a eficientiza activitățile publice. Drept urmare, prin adoptarea Ordonanței de Urgență a Guvernului României nr. 41 din 30.06.2016 *privind stabilirea unor măsuri de simplificare la nivelul administrației publice centrale și pentru modificarea și completarea unor acte normative*, s-a urmărit, și din punctul meu de vedere în mare parte s-a reușit, o debirocratizare și simplificare semnificative la nivelul administrației publice centrale. Prin implementarea unor măsuri precum acceptarea de către instituțiile publice și organele de specialitate ale administrației publice centrale de copii în format electronic după cărțile de identitate și transmiterea acestora prin e-mail, s-a redus considerabil efortul cetățenilor de procurare a documentelor în vederea obținerii serviciilor publice. O

astfel de măsură denotă, de asemenea, o realistă interconectare a bazelor de date între instituțiile publice.

2.4. Declarații

Importanța acordată asigurării securității cibernetice la nivel național rezultă și din declarațiile liderilor noștri politici și militari care, nu de puține ori, răspund provocărilor venite pe acest palier într-un mod ferm și uneori, chiar descurajator. Un astfel de exemplu a fost dat chiar de Președintele României care, cu ocazia participării la ceremonia de inaugurare a facilității antirachetă de la Deveselu, a reafirmat rolul țării noastre de națiune-lider în contextul *Fondului pentru apărare cibernetică*⁶ precum și necesitatea creșterii rolului Alianței în contracararea riscurilor nou-apărute în domenii ca apărarea cibernetică, combaterea terorismului și securitatea energetică.

2.5. Echilibrul optim al politicilor și intereselor între asigurarea securității cibernetice și respectarea drepturilor omului

Potrivit prevederilor art. 1 alin. (4) din Constituția României, statul nostru se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale. *Puterea legislativă* este reprezentată de Parlament, *puterea executivă* este reprezentată de Guvern și celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale, în timp ce *puterea judecătorească* este reprezentată de Înalta Curte de Casație și Justiție și de celelalte instanțe judecătorești.

Pornind de la aceste elemente și reiterând principiul echilibrului dintre puteri, vom sublinia importanța acestui echilibru prin detalierea pe scurt a „dezacordului” dintre puterea legislativă și cea judecătorească în materie de securitate cibernetică.

Este de notorietate Decizia Curții Constituționale a României nr. 17 din 21 ianuarie 2015 *asupra obiecțiilor de neconstituționalitate a dispozițiilor Legii privind securitatea cibernetică a României – LSCR*. Instanța a apreciat LSCR ca fiind neconstituțională, în ansamblul ei.

În contextul evoluției atacurilor cibernetice, legiuitorul a considerat ca prioritate națională adoptarea unui act normativ în domeniul securității cibernetice ale cărui obiective principale sunt: asigurarea cadrului general de colaborare în vederea conturării securității cibernetice, stabilirea cadrului general de reglementare a activităților în domeniul securității cibernetice, precum și definirea obligațiilor ce le revin persoanelor juridice de drept public sau privat în scopul protejării infrastructurilor cibernetice.

În afara criticilor de formă aduse proiectului de act normativ, Curtea Constituțională a României – CCR a scos în evidență o importantă imperfecțiune de fond al LSCR, respectiv aceea de a desemna SRI ca autoritate națională în domeniul securității cibernetice, fapt care ar conduce – susțin contestatarii legii dar și CCR – la acordarea accesului nelimitat și nesupravegheat la toate datele informatice unei instituții care nu îndeplinește condiția unui organism civil, supus controlului democratic. Din cauza acestui motiv, coroborat și cu altele, instanța a considerat – pe bună dreptate în opinia oponentilor actului normativ – că reglementările LSCR nu concordă cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: dreptul la viață intimă, familială și privată, inviolabilitatea corespondenței, dreptul la protecția datelor cu caracter personal.

⁶ Potrivit dispozițiilor Hotărârii Guvernului României nr. 1130 din 23 decembrie 2014 *privind aprobarea Acordului de management financiar între România, prin SRI, și Oficiul pentru Control Financiar al NATO, privind Fondul de sprijin al NATO pentru Ucraina în domeniul apărării cibernetice*, țara noastră a contribuit pentru anul 2015 cu suma de 500.000 euro.

În concluzie, apreciem că această „înfrentare” dintre puterea legislativă, pe deoparte și puterea judecătorească, de cealaltă parte, este exemplul cel mai bun al drumului lung și anevoios care trebuie să parcură pentru a asigura echilibrul optim al politicilor și intereselor între garantarea securității cibernetice și respectarea drepturilor omului.

2.6. Entități

Centrul Național de Răspuns la Incidente de Securitate Cibernetică – CERT-RO este o materializare pozitivă a dezvoltării statului nostru în sectorul cyber. CERT-RO a luat ființă în temeiul prevederilor Hotărârii Guvernului României nr. 494 din 2 iunie 2011 și are rolul principal de a dezvolta și de a distribui politicile publice de prevenire, combatere și atenuare a incidentelor care au loc în infrastructura cibernetică națională. Totodată, CERT-RO este punctul de contact național pentru structurile similare ale statelor partenere și ale organizațiilor la care România este parte.

Centrul Național Cyberint este structura specializată a Serviciului Român de Informații – autoritate națională în domeniul CyberIntelligence – cu atribuții de corelare între sistemele tehnice de apărare și capacitățile informative în vederea identificării informațiilor necesare pentru a preveni, stopa și/sau limita consecințele unei agresiuni îndreptate împotriva sistemelor TIC din cadrul infrastructurilor critice.

Concluzii

Constatăm, în prezent, că deși operațiile cibernetice din ultimii ani nu au produs daune materiale semnificative și nici consecințe dramatice din punct de vedere umanitar, riscul izbucnirii unui război cibernetic purtat cel puțin la nivel operațional, este cât se poate de real. Prin strategiile adoptate la nivel național, prin programele de guvernare, prin planurile de acțiune și de cercetare, prin declarațiile conducătorilor noștri politici, dar și prin entitățile create, România se află pe un culoar ascendent din punct de vedere al răspunsului la eventualele provocări în mediul virtual.

BIBLIOGRAFIE:

1. Constituția României din 2003;
2. Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României;
3. Legea nr. 203/2015 privind planificarea apărării;
4. HPR nr. 45/2012 pentru acordarea încrederii Guvernului condus de Victor-Viorel Ponta;
5. HPR nr. 33/2015 privind aprobarea Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019;
6. HPR nr. 45/2015 pentru acordarea încrederii Guvernului condus de Dacian Julien Cioloș;
7. HPR nr. 12/2016 pentru aprobarea Cartei albe a apărării;
8. OUGR nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice;
9. OUGR nr. 41/2016 privind stabilirea unor măsuri de simplificare la nivelul administrației publice centrale și pentru modificarea și completarea unor acte normative;
10. HGR nr. 494/2011 privind înființarea Centrului Național de Răspuns la Incidente Cibernetică – CERT-RO;

11. HGR nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național pentru implementarea Sistemului național de securitate cibernetică;
12. HGR nr. 600/2014 privind aprobarea Strategiei naționale de securitate și siguranță nucleară;
13. HGR nr. 1130/2014 privind aprobarea Acordului de management financiar între România, prin SRI, și Oficiul pentru Control Financiar al NATO, privind Fondul de sprijin al NATO pentru Ucraina în domeniul apărării cibernetice;
14. HGR nr. 245/2015 pentru aprobarea Strategiei naționale privind Agenda Digitală pentru România 2020;
15. Ordinul Comisiei Naționale pentru Controlul Activităților Nucleare nr. 181/2014 pentru aprobarea Normelor privind protecția instalațiilor nucleare împotriva amenințărilor cibernetice.
16. <http://www.nato.int/>, accesat la 25.09.2016;
17. https://europa.eu/european-union/index_ro, accesat la 24.09.2016;
18. <http://www.osce.org/>, accesat la 24.09.2016;
19. <http://www.mapn.ro/>, accesat la 24.09.2016;
20. <http://www.iihl.org/>, accesat la 04.10.2016.
21. *Revista Infosfera* nr. 1, 2016;
22. *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* nr. 2, 2016.

INDEX

ATANASIU Mirela, 149
BĂRBULESCU Cristian, 232
BRÂNDA Oana-Elena, 44
BUTUC Marin, 94
CHIȚAC Ciprian, 157
CIUBARA Iurii, 210
COJOCARU Diana-Gabriela, 99,170
COSTEA Cătălin, 79
DIACONU Florin , 7
FILIMON Luiza-Maria, 32
GRIGORESCU Răzvan, 180
HRIB Teodora Irina, 194
ILAȘ Silvestru – Dumitru, 164
KOHALMI Luminița, 17
LĂZĂROIU Laurențiu-Leonard, 244
MÎNEA Costel-Dorel, 239
NOUR Adrian, 216, 224
PĂTRĂȘESCU NEACȘU Mădălina-Steluța, 189
POPA Eugen Valeriu, 256, 263
PRIPOAE ȘERBĂNESCU Ciprian, 108
RĂDULESCU Fănel, 53
RĂPAN Daniela, 68
SÂRBU Tudor, 118
TIMIȘ Bogdan-Florin, 271
TODEA Raul, 125
TODOR Cătălina, 131
UDROIU Meda, 249
VASILE Constantin, 202
VLADU Oana Mihaela, 25